

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično
gonjenje lica odgovornih
za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-95-13/1-T
Datum: 27. septembar 2007.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VEĆEM II

U sastavu: sudija Kevin Parker, predsedavajući
sudija Christine Van Den Wyngaert
sudija Krister Thelin

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 27. septembra 2007.

TUŽILAC

protiv

**MILETA MRKŠIĆA
MIROSLAVA RADIĆA
VESELINA ŠLJIVANČANINA**

JAVNO

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Marks Moore
g. Philip Weiner
g. Bill Smith
g. Vincent Lunny
gđa Meritxell Regue
g. Alexis Demirdjian

Odbrana optuženih:

g. Miroslav Vasić i g. Vladimir Domazet za Mileta Mrkšića
g. Borivoje Borović i gđa Mira Tapušević za Miroslava Radića
g. Novak Lukić i g. Momčilo Bulatović za Veselina Šljivančanina

SADRŽAJ

I. UVOD	1
II. FAKTORI KOJI SE ODOSE NA OCENU DOKAZA	5
III. KONTEKST	8
IV. KOMANDNA STRUKTURA SRPSKIH SNAGA KOJE SU UČESTVOVALE U OPERACIJAMA U VUKOVARU.....	22
A. GARDIJSKA MOTORIZOVANA BRIGADA (DALJE U TEKSTU: GMTBR).....	22
B. OPERATIVNA GRUPA JUG (DALJE U TEKSTU: OG JUG)	24
C. 80. MOTORIZOVANA BRIGADA (DALJE U TEKSTU: 80. MTBR)	27
D. TERITORIJALNA ODBRANA (DALJE U TEKSTU: TO) I DOBROVOLJAČKE ILI PARAVOJNE JEDINICE	30
E. JURIŠNI ODREDI I JURIŠNE GRUPE	35
F. KOMANDE MESTA	42
G. VOJNA POLICIJA I ORGANI BEZBEDNOSTI	43
H. SUBORDINACIJA ORGANA BEZBEDNOSTI.....	48
V. DOGAĐAJI OD 18. I 19. NOVEMBRA 1991. GODINE.....	51
A. ZAGREBAČKI SPORAZUM I ANGAŽOVANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U EVAKUACIJI VUKOVARSKE BOLNICE.....	51
B. PREDAJA HRVATSKIH SNAGA NA MITNICI (DALJE U TEKSTU: EVAKUACIJA S MITNICE)	57
C. EVAKUACIJA CIVILA IZ VUKOVARA	62
D. “VELEPROMET”	63
E. INSPEKCIJA “VELEPROMETA” OD STRANE KONTRAORAVEŠTAJNIH OFICIRA	66
F. POSETA CYRUSA VANCEA	72
VI. PRIPREME ZA EVAKUACIJU VUKOVARSKE BOLNICE I DOGAĐAJI OD 20. NOVEMBRA 1991. GODINE	74
A. KONTROLA JNA NAD VUKOVARSKOM BOLNICOM.....	74
B. PRIPREME ZA EVAKUACIJU VUKOVARSKE BOLNICE	78
C. 20. NOVEMBAR 1991. GODINE.....	82
1. Jutarnji događaji u vukovarskoj bolnici.....	82
2. Događaji u vukovarskoj bolnici i njenoj blizini u kasnim prepodnevnom i ranim poslepodnevnim satima	86
3. Događaji u kasarni JNA u Vukovaru	89
4. Sednica “vlade” SAO.....	93
5. Događaji na Ovčari	97
6. Srpske snage i oficiri JNA umešani u događaje na Ovčari.....	104
(a) Oficiri JNA prisutni na Ovčari u toku poslepodnevnih događaja	104
(b) Srpske snage prisutne na Ovčari i jedinice JNA zadužene za obezbeđenje hangara	108
(c) Povlačenje vojne policije 80. mtbr s Ovčare i događaji koji su usledili	113
D. ULOGA MILETA MRKŠIĆA	121
1. Dokazi i nalazi	121
2. Odlazak Mileta Mrkšića u Beograd	138
E. ULOGA MIROSLAVA RADIĆA	141
1. Dokazi i nalazi	141
2. Kredibilitet svedoka P002.....	154
F. ULOGA VESELINA ŠLIJIVANČANINA.....	156

1. Učešće u događajima	156
2. Da li je Mile Mrkšić dao Veselinu Šljivančaninu posebna ovlašćenja?	165
VII. NADLEŽNOST	172
A. NADLEŽNOST PO ČLANU 3	172
1. Opšti uslovi	172
(a) Postojanje oružanog sukoba	172
(b) Neksus između dela optuženog i oružanog sukoba.....	177
(c) Četiri uslova iz predmeta <i>Tadić</i>	177
2. Zaključak.....	178
B. NADLEŽNOST PO ČLANU 5	178
1. Opšti uslovi	178
(a) Neksus sa oružanim sukobom	179
(b) Rasprostranjeni ili sistematski napad i neksus s napadom.....	180
(c) Usmeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva.....	181
(d) Primenjivost člana 5 na necivilne žrtve	182
(i) Argumentacija.....	183
(ii) Diskusija	184
(iii) Zaključak	191
2. Nalazi	192
(a) Rasprostranjeni ili sistematski napad usmeren protiv civilnog stanovništva	192
(b) Status žrtava krivičnih dela za koja se optuženi terete u Optužnici	195
3. Zaključak.....	199
VIII. OPTUŽBE.....	199
A. UBISTVO (TAČKA 4).....	199
1. Pravo vezano za ubistvo.....	200
2. Nalazi o ubistvu	200
3. Nalazi o identitetu žrtava	204
4. Zaključak.....	209
B. MUČENJE I OKRUTNO POSTUPANJE (TAČKE 7 I 8)	210
1. Pravo	211
(a) Mučenje (tačka 7).....	211
(b) Okrutno postupanje (tačka 8).....	212
2. Zaključci	212
(a) Opseg tačaka 7 i 8	212
(b) Nalazi o tačkama 7 i 8.....	213
3. Zaključak.....	217
IX. ODGOVORNOST	219
A. PRAVO.....	219
1. Odgovornost prema članu 7(1)	219
(a) Počinjenje putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu	219
(b) Planiranje	221
(c) Podsticanje	222
(d) Naređivanje	222
(e) Pomaganje i podržavanje	223
2. Odgovornost prema članu 7(3)	225
(a) Odnos nadređeni-podređeni	226
(b) Element svesti: nadređeni je znao ili je imao razloga da zna.....	226
(c) Neophodne i razumne mere.....	227
B. NALAZI.....	229
1. Udruženi zločinački poduhvat	229
(a) Cilj dvođenja najmanje 200 lica iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine	230

(i) Da li je OG Jug nešto preduzela kako bi obezbedila ratne zarobljenike za razmenu?	230
(ii) Da li je Sremska Mitrovica prvobitno planirana kao odredište?	233
(iii) Sednica "vlade" SAO	235
(b) Da li su trojica optuženih i druga lica imali zajednički plan da počine zločine za koje se optuženi terete u Optužnici?	238
(i) Upućenost vojnika koji su učestvovali u događajima od 20. novembra 1991. godine	238
(ii) Pripreme za pokop velikog broja ljudi.....	242
(c) Sprečavanje pristupa predstavnika PMEZ i MKCK vukovarskoj bolnici.....	243
(d) Razlozi za zaustavljanje u kasarni JNA	244
(e) Zaključak.....	246
2. Odgovornost Mileta Mrkšića	247
(a) Odgovornost Mileta Mrkšića prema članu 7(1) Statuta	247
(i) Planiranje i podsticanje	248
(ii) Naređivanje.....	249
(iii) Pomaganje i podržavanje.....	250
(iv) Udruženi zločinački poduhvat	255
(b) Odgovornost Mileta Mrkšića prema članu 7(3) Statuta.....	255
3. Odgovornost Miroslava Radića	255
(a) Odgovornost Miroslava Radića prema članu 7(1) Statuta	255
(i) Planiranje, podsticanje	255
(ii) Naređivanje.....	256
(iii) Pomaganje i podržavanje.....	256
(iv) Udruženi zločinački poduhvat	256
(b) Odgovornost Miroslava Radića prema članu 7(3) Statuta	257
4. Odgovornost Veselina Šljivančanina.....	260
(a) Odgovornost Veselina Šljivančanina prema članu 7(1) Statuta.....	260
(i) Planiranje i podsticanje.....	260
(ii) Naređivanje.....	261
(iii) Pomaganje i podržavanje.....	261
a. Operacije vođene pod rukovodstvom Veselina Šljivančanina	261
b. Upućivanje autobusa na Ovčaru.....	262
c. Prenošnje naređenja za povlačenje 80. mtbr.....	264
d. Propust da se izdaju naređenja koja bi sprečila činjenje zločina.....	264
(iv) Udruženi zločinački poduhvat	270
(b) Odgovornost Veselina Šljivančanina prema članu 7(3) Statuta.....	270
X. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE.....	271
XI. ODMERAVANJE KAZNE	273
A. TEŽINA KRIVIČNOG DELA	274
1. Mile Mrkšić.....	274
2. Veselin Šljivančanin	275
B. LIČNE PRILIKE OPTUŽENIH: OTEŽAVAJUĆE I OLAKŠAVAJUĆE OKOLNOSTI	276
1. Mile Mrkšić.....	277
2. Veselin Šljivančanin	279
C. UOBIČAJENA PRAKSA NA SUDOVIMA BIVŠE JUGOSLAVIJE I NA OVOM MEĐUNARODNOM SUDU	280
D. URAČUNAVANJE VREMENA PROVEDENOG U PRITVORU	282
XII. DISPOZITIV	283
XIII. PRILOG: SPISAK LICA UBIJENIH NA OVČARI U VEČERNJIM ČASOVIMA	
20/21. NOVEMBRA 1991. GODINE.....	285
XIV. DODATAK I: GLOSAR.....	300

XV. DODATAK II: MAPE307**XVI. DODATAK III: ISTORIЈAT POSTUPKA 1**

A. PRETPRETRESNI POSTUPAK.....	1
1. Prvobitna optužnica i postupak na osnovu pravila 61	1
2. Prvo stupanje pred Sud i istorijat optužnica	2
3. Molbe za privremeno puštanje na slobodu	3
4. Postupak na osnovu pravila 11 <i>bis</i>	3
5. Početak suđenja.....	4
B. PRETRESNI POSTUPAK.....	5
1. Pregled	5
2. Pitanja vezana za svedoke.....	6
3. Pitanja vezana za dokaze	6
4. Odluka o razjašnjenju Optužnice	7
5. Odluka na osnovu pravila 98 <i>bis</i>	7
6. Zahtev za uvrštavanje dokaza u postupku replike	8

I. UVOD

1. Optuženi Mile Mrkšić, Miroslav Radić i Veselin Šljivančanin terete se u Optužnici za zločine koji su, kako se tvrdi, od 18. do 21. novembra 1991. godine ili otprilike tih datuma izvršeni nad Hrvatima i drugim nesrbima koji su se posle pada Vukovara nalazili u vukovarskoj bolnici. U konačnoj verziji Optužnice navodi se da se nekoliko stotina ljudi sklonilo u vukovarsku bolnicu, verujući da će ona biti evakuisana u prisustvu međunarodnih posmatrača. Navodi se da je evakuacija tih ljudi dogovorena 18. novembra 1991. godine u Zagrebu, Hrvatska, na pregovorima između Jugoslovenske narodne armije (dalje u tekstu: JNA) i hrvatske vlade. Na osnovu tog sporazuma, JNA je bila odgovorna za evakuaciju vukovarske bolnice i nju je trebalo da nadziru razne međunarodne organizacije. U Optužnici se navodi da su 19. novembra 1991. godine, u poslepodnevnim časovima, jedinice JNA u okviru priprema za evakuaciju preuzele kontrolu nad bolnicom i da su, u jutarnjim satima 20. novembra 1991. godine, pripadnici JNA izveli oko 400 Hrvata i drugih nesrba, od kojih su otprilike 300 ukrcali u autobuse i prevezli ih u kasarnu JNA u Vukovaru, gde su otprilike dva sata bili izloženi pretnjama i psihološkom provokacijama, a neki su i pretučeni. Navodi se da su Hrvati i drugi nesrbi koji su odvedeni iz vukovarske bolnice u kasarnu JNA zatim prebačeni na poljoprivredno dobro Ovčara. Srpski vojnici su ih tamo naterali da trče kroz špalir vojnika koji su ih pritom tukli. U Optužnici se navodi da su srpske snage, posle tog početnog premlaćivanja, nekoliko sati nastavile da tuku i fizički napadaju zatočenike, i to tako žestoko da su najmanje dva čoveka podlegla tim batinama, a najmanje jedna zatočenica je seksualno zlostavljana. Dalje se navodi da su zatim najmanje 264 zatočenika, čija imena se navode, odvedena na jednu obližnju lokaciju jugoistočno od poljoprivrednog dobra Ovčara, gde su streljani. Tim navodima potkrepljuju se tri tačke kršenja zakona i običaja ratovanja i pet tačaka zločina protiv čovečnosti, po članovima 3, odnosno 5 Statuta Međunarodnog suda, za progone na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi, istrebljenje, ubistvo, mučenje, nehumana dela i okrutno postupanje.

2. U Optužnici se optuženi Mile Mrkšić, tada pukovnik JNA, a kasnije general JNA koji je postao komandant vojske tadašnje "Srpske Krajine", tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) Statuta za, konkretno, planiranje, podsticanje, naređivanje ili pomaganje i podržavanje na drugi način gorenavedenih zločina ili njihovo počinjenje učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu. U Optužnici se navodi da je vojnicima JNA pod svojom komandom naredio, odnosno dozvolio da nadzor nad zatočenicima odvedenim iz vukovarske bolnice predaju drugim srpskim snagama pod njegovom komandom, koje su, kako se tvrdi, počinile zločine za koje se optuženi terete u ovoj Optužnici, pri čemu je znao ili je bilo razloga da zna da će zatočenici biti ubijeni. Pored toga, Mile Mrkšić se u vezi s tim krivičnim delima, na osnovu člana 7(3) Statuta, tereti odgovornošću nadređenog koja, kako se tvrdi, proističe iz njegovog tadašnjeg rukovodećeg i

komandnog položaja kao komandanta Operativne grupe Jug (dalje u tekstu: OG Jug) i 1. gardijske motorizovane brigade JNA, kao i kontrole nad pripadnicima JNA, Teritorijalne odbrane (dalje u tekstu: TO) i drugih srpskih dobrovoljačkih i paravojnih snaga za koje se tvrdi da su odgovorne za zločine kojima se on tereti u Optužnici. Iako se u Optužnici najpre navodi 1. gardijska motorizovana brigada, dokazi pokazuju da je on komandovao Gardijskom motorizovanom brigadom (dalje u tekstu: gmtbr).

3. U Optužnici se optuženi Miroslav Radić, tada kapetana JNA, tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) Statuta za, konkretno, planiranje, podsticanje, naređivanje ili pomaganje i podržavanje na drugi način gorenavedenih zločina ili njihovo počinjenje učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu. Navodi se da je on lično učestvovao u odvođenju i selekciji oko 400 nesrba iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine, pri čemu je znao ili je bilo razloga da zna da će oni biti ubijeni. Pored toga, Miroslav Radić se u vezi s tim krivičnim delima, na osnovu člana 7(3) Statuta, tereti odgovornošću nadređenog koja, kako se tvrdi, proističe iz njegovog tadašnjeg položaja rukovođenja i komandovanja jedinicom u kojoj su bili pripadnici JNA, TO i dobrovoljačkih i paravojnih snaga za koje se tvrdi da su odgovorni za zločine kojima se on tereti u Optužnici.

4. U Optužnici se optuženi Veselin Šljivančanin, u relevantnom periodu major JNA, a kasnije pukovnik u JNA, tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) Statuta za, konkretno, planiranje, podsticanje, naređivanje ili pomaganje i podržavanje na drugi način gorenavedenih zločina ili njihovo počinjenje učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu. Navodi se da je on lično učestvovao u odvođenju i selekciji oko 400 nesrba iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine, pri čemu je znao ili je bilo razloga da zna da će oni biti ubijeni, da je vojnicima JNA pod svojom komandom naredio, odnosno dozvolio da nadzor nad tim zatočenicima predaju drugim srpskim snagama, pri čemu je znao ili je bilo razloga da zna da će oni biti ubijeni, kao i da je bio na poljoprivrednom dobru Ovčara 20. novembra 1991. godine, kada su izvršena krivična dela za koja se on tereti u Optužnici. Pored toga, Veselin Šljivančanin se u vezi s tim krivičnim delima, na osnovu člana 7(3) Statuta, tereti odgovornošću nadređenog koja proističe iz njegovog tadašnjeg rukovodećeg i komandnog položaja koji je, kao oficir bezbednosti OG Jug i gmtbr, imao nad srpskim snagama, uključujući pripadnike JNA, TO, kao i dobrovoljačkih i paravojnih jedinica za koje se tvrdi da su odgovorni za zločine kojima se on tereti u Optužnici.

5. Među raznim vidovima krivične odgovornosti navedenim u Optužnici, posebna pažnja je posvećena navodnom učešću trojice optuženih u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj, kako se tvrdi, bio progon Hrvata i drugih nesrba prisutnih u vukovarskoj bolnici posle pada

Vukovara vršenjem ubistava, mučenjem i okrutnim postupanjem. U Optužnici se navodi niz činjenja i nečinjenja svakog od optuženih, za koja tužilaštvo tvrdi da su doprinela postizanju cilja udruženog zločinačkog poduhvata.

6. Sva trojica optuženih izjavila su da nisu kriva ni po jednoj tački Optužnice.

7. Tužilaštvo tvrdi da su se u relevantno vreme u sastavu srpskih snaga koje su potpadale pod komandu Mileta Mrkšića u OG Jug nalazili uglavnom elementi JNA, uključujući gmtbr, ali i snage TO takozvane Srpske Autonomne Oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, koje su obuhvatale snage TO s područja Vukovara (dalje u tekstu: pripadnici lokalnog TO), snage TO Republike Srbije, kao i razne dobrovoljačke i paravojne snage. Iz praktičnih razloga, Veće će u ovoj Presudi često, kada navodi “snage TO” ili “pripadnike TO”, podrazumevati da one uključuju dobrovoljačke i paravojne snage. Pored toga, kada se navode “paravojne snage” i “pripadnici paravojnih snaga”, podrazumevaće se da ti izrazi obuhvataju i druge dobrovoljce.

8. Optužnica je ograničena na gorenavedene događaje. Ona ne obuhvata napad JNA i drugih srpskih snaga na grad Vukovar i njegovo civilno stanovništvo 1991. godine. Razaranja naneta Vukovaru tokom dugotrajnog vojnog angažovanja 1991. godine, brojne civilne žrtve i ogromna šteta naneta imovini usled vojnih operacija nisu predmet ove Optužnice. Zbog toga Veće ne može da donosi zaključke o krivici u vezi s tim događajima. Pored toga, predmet ove Optužnice nisu ni krivična dela zlostavljanja i ubijanja zatočenika u “Veleprometu” 19. novembra 1991. godine.¹ Iako se u Optužnici pominju zločini za koje se tvrdi da su tamo izvršeni, to se čini samo da bi se pokazalo da su optuženi znali za slučajeve zlostavljanja sličnog onome za koje se tvrdi da se dogodilo u kasarni JNA i na poljoprivrednom dobru Ovčara.² Veće ne može, prema tome, da donosi zaključke o krivici u vezi s događajima u “Veleprometu”.

9. Događaji o kojima se govori u Optužnici detaljno su razmotreni u Presudi koja sledi. Veće želi da ovde navede svoj zaključak da su vojnici JNA iz OG Jug ujutru 20. novembra 1991. godine izveli iz vukovarske bolnice više od 200 lica, gotovo sve muškaraca od kojih je velika većina učestvovala u neprijateljstvima, i odveli ih najpre u kasarnu JNA u Vukovaru, a odatle u jedan hangar na Ovčari kod Vukovara, gde su surovo zlostavljani. U večernjim časovima 20. novembra 1991. godine i u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine, oni su iz hangara u grupama od oko 10 do 20 ljudi odvedeni na jednu obližnju lokaciju na kojoj je tog popodneva iskopana velika jama. Tamo su pripadnici TO i paravojnih snaga iz OG Jug streljali najmanje 194 lica. Ubijanje je počelo

¹ *Tužilac protiv Mrkšića i drugih*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu za razjašnjenje u vezi s tačkom 1 Optužnice, 19. maj 2006. Vidi par. 736 dole.

posle 21:00 časa i trajalo je do kasno posle ponoći. Tela su pokopana u tu veliku jamu, masovnu grobnicu, a otkrivena su tek nekoliko godina kasnije.

10. Događaji za koje se ispostavilo da su se desili na Ovčari 20. novembra 1991. godine ili otprilike tog datuma doveli su do pokretanja sudskih postupaka i u Srbiji protiv lica optuženih da su bila fizički počinioci zločina kojima se ova trojica optuženih terete u Optužnici. Ti počinioci su izgleda tada bili pripadnici TO ili paravojnih snaga. Imena određenog broja tih lica pojavljuju se u dokazima na ovom suđenju, uključujući Miroljuba Vujovića, Stanka Vujanovića i Milana Lančuzanina. Pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu održana su tri suđenja. Prvo suđenje (dalje u tekstu: Ovčara I) odnosilo se na šesnaest lica optuženih za “ratne zločine protiv ratnih zarobljenika” po Krivičnom zakonu Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: Krivični zakon SRJ). Dana 12. decembra 2005. četrnaest optuženih proglašeni su krivim, a dva optužena su oslobođena krivice.³ Neki su osuđeni na kazne zatvora u trajanju od 20 godina, uključujući trojicu gorenavedenih počinitelaca. Na drugom suđenju (dalje u tekstu: Ovčara II) sudilo se jednom licu, Milanu Buliću, optuženom za “ratne zločine protiv ratnih zarobljenika” po Krivičnom zakonu SRJ. Milan Bulić je prvobitno bio naveden u optužnici za Ovčaru I, ali mu se sudilo odvojeno. Okružni sud je Milana Bulića proglasio krivim 30. januara 2006.⁴ Na trećem suđenju (dalje u tekstu: Ovčara III) sudilo se jednom optuženom, Saši Radaku, takođe za “ratne zločine protiv ratnih zarobljenika” po Krivičnom zakonu SRJ, i Sud je Sašu Radaka proglasio krivim 6. januara 2006.⁵ Na presude Okružnog suda za Ovčaru I i Ovčaru III uložene su žalbe Vrhovnom sudu koji je poništio odluke nižeg suda.⁶ Sada je u toku jedinstveno obnovljeno suđenje svim optuženima iz Ovčare I i Ovčare III.

² *Tužilac protiv Mrkšića i drugih*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu za razjašnjenje u vezi s tačkom 1 Optužnice, 19. maj 2006.

³ Presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br. K.V. 1/2003) od 12. decembra 2005.

⁴ Presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br. K.V. 02/2005) od 30. januara 2006; Drugostepena presuda Vrhovnog suda Srbije (predmet br. Kž.I r.z. 2/2006) od 9. februara 2007.

⁵ Presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br. K.V. 01/2005) od 6. januara 2006.

⁶ Presuda of 12. decembra 2005. poništena je odlukom Vrhovnog suda Srbije (predmet br. Kž.I r.z.1/06) od 18. oktobra 2006; Presuda od 6. januara 2006, koja se odnosi na Sašu Radaka, poništena je i predmet je vraćen na ponovno suđenje odlukom Vrhovnog suda Srbije (predmet br. Kž.I r.z. 1/07) od 29. februara 2007. Ta dva predmeta spojena su na novom suđenju koje je zavedeno pod brojem 04/06.

II. FAKTORI KOJI SE ODNOSU NA OCENU DOKAZA

11. U ovoj Presudi, Veće za svakog od trojice optuženih treba da utvrdi da li je nevin ili kriv u vezi sa svakom od osam tačaka Optužnice. Član 21(3) Statuta sadrži pretpostavku nevinosti na koju svaki optuženi ima pravo. Ta pretpostavka znači da je na tužilaštvu teret dokazivanja krivice optuženih i taj teret ostaje na tužilaštvu tokom celog suđenja. Da bi se izrekla osuđujuća presuda, u vezi sa svakom tačkom kojom se svaki od optuženih tereti, potrebno je ispuniti kriterijum dokazivanja van razumne sumnje.⁷ Shodno tome, Veće je u vezi sa svakom tačkom kojom se svaki od optuženih tereti utvrđivalo da li se, na osnovu celine dokaza, uverilo van razumne sumnje da je dokazan svaki element onog zločina kojim se optuženi tereti u Optužnici, uključujući svaki oblik odgovornosti. Zbog takvog pristupa, Veće je u odnosu na neka pitanja moralo da izvede jedan ili više zaključaka iz činjenica utvrđenih dokazima. Kada je, u takvim slučajevima, iz tih činjenica bilo razumno moguće izvesti više od jednog zaključka, Veće se potrudilo da razmotri da li se neki od zaključaka koji se razumno mogao izvesti iz tih činjenica možda ne podudara s krivicom optuženih. U takvom slučaju, teret i kriterijum dokazivanja iziskuju da se u odnosu na tu tačku donese oslobađajuća presuda.⁸

12. Od Veća se tražilo da odmeri i oceni dokaze koje predoče sve strane u postupku. Priroda ovog predmeta takva je da se Veće suočilo s ogromnom količinom dokaza koji se često odlikuju protivrečnošću i nedoslednošću. U odnosu na neka pitanja, zadatak Veća bio je otežan jer svedoci koji su imali ključnu ulogu nisu pozvani da svedoče, a neki relevantni spisi i dokumenti nisu pronađeni ili dostavljeni u postupku dokazivanja.

13. Veće želi da naglasi da samo uvrštavanje dokaza u spis u toku suđenja nema nikakvog uticaja na težinu koju im je Veće kasnije pridalo. Veće, pored toga, konstatuje da je to što je od događaja navedenih u Optužnici proteklo više od 15 godina po svoj prilici uticalo na tačnost i pouzdanost sećanja svedoka, što je i razumljivo. U nekim slučajevima, svedoci se nisu sećali tih događaja i pokušavali su da se oslone na svoje lične zabeleške. Iako beleške vođene u predmetno vreme ponekad pružaju detaljniji i tačniji uvid u ono što je svedok doživeo, tim ličnim zabeleškama se lako može manipulirati. Kao što će dalje biti razmotreno, Veće se trudilo da se ne oslanja na takve beleške ukoliko se nije uverilo u njihovu verodostojnost i pouzdanost.

14. Dešavalo se da se usmeno svedočenje nekog svedoka razlikuje od onoga što je on naveo u ranije datoj izjavi. Opšte je prihvaćeno sledeće stanovište: "Sasvim je prirodno za krivični postupak

⁷ Pravilo 87(A) Pravidnika, u relevantnom delu, predviđa sledeće: "[...] Optuženi se može proglasiti krivim samo kad se većina pretresnog veća uverila da je krivica dokazana van svake razumne sumnje."

⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

da se svjedoku na suđenju mogu postaviti pitanja različita od onih u prethodnim razgovorima i da se on na sudu može sjetiti dodatnih detalja kad ga se o njima konkretno upita.”⁹ Ipak, ta pitanja su iziskivala pažljivo preispitivanje kada se utvrđivalo koliku težinu treba pridati svakom takvom eventualnom iskazu. Neki od tih iskaza biće podrobnije razmotreni kasnije u ovoj Presudi.

15. Veće je ubedeno da, u nekim slučajevima, iskazi koje je čulo nisu bili potpuno istiniti. Na primer, Veće je steklo nesumnjiv utisak da su se neki oficiri JNA koji su došli da svedoče trudili da u svojim iskazima svedu na minimum ili pogrešno predstave svoje učešće, ili učešće svojih saradnika, u događajima koji se odnose na 20. novembar 1991. godine. Pored toga, Veće je ocenilo da je na iskaze nekih svedoka odbrane, tada oficira JNA podređenih nekom od trojice optuženih, uticala lojalnost svom komandantu. Na sličan način, neki svedoci Hrvati su, makar ponekad možda i nesvesno, zastupali stanovište da je 20. novembra 1991. godine, osim stvarnih pacijenata, u vukovarskoj bolnici bilo samo bolničko osoblje i članovi njihovih porodica, a ne hrvatski borci, iako su drugi dokazi zapravo pokazali suprotno. Veće je, pored toga, svesno činjenice da su neki svedoci, koji su tada bili pripadnici hrvatskih snaga, možda bili oprezni u svojim iskazima kako bi sami sebe zaštitili. Kada je reč o svim gorenavedenim svedocima, njihovi iskazi mogu biti pouzdani u vezi s nekim pitanjima, ali nepouzdana ili manje ubedljivi u vezi s nekim drugim. Još je žalosnije što je Veće bilo prisiljeno da takođe zaključi da su neki iskazi bili namerno smišljeni ili lažni. Ti razni faktori imali su, konkretno, takav uticaj na Veće u ovom predmetu da je, u vezi s određenim brojem svedoka, ocena lične verodostojnosti svedoka dok je davao iskaz bila presudna za odluku Veća da li će prihvatiti ili odbaciti iskaz tog svedoka, bilo delimično, bilo u celini. Veće bi takođe želelo da napomene da je zaključilo da su opšti činjenični kontekst i okolnosti relevantnih događaja i stvarni tok relevantnih događaja ponekad bili od dragocene pomoći prilikom utvrđivanja gde je istina u mnoštvu oprečnih i nepodudarnih usmenih i dokumentarnih dokaza o nekom konkretnom pitanju.

16. Uprkos gorenavedenim teškoćama, pošto je pažljivo preispitalo i odmerilo sve dokaze, Veće je uspelo da na osnovu činjenica u ovom predmetu izvede dovoljno zaključaka koji su mu omogućili da utvrdi nevinost ili krivicu svakog od trojice optuženih po svakoj tački Optužnice. Međutim, Veće nije moglo da razreši sva sporna činjenična pitanja. Kao što će se videti, Veće je neke dokaze prihvatilo bez obzira na postojanje oprečnih ili nepodudarnih dokaza. Veće je, u nekim slučajevima, dokaze odbacilo uprkos postojanju drugih podudarnih dokaza. U drugim slučajevima, Veće je bilo ubedeno da treba da prihvati samo deo iskaza nekog svedoka, dok je druge delove

⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 10; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 12. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 21.

odbacilo. U svakom od tih slučajeva, Veće je postupalo u svetlu drugih dokaza o dotičnom pitanju i tek pošto je zaista pažljivo ispitalo i svedoka i dokaze.

III. KONTEKST

17. Zločini kojima se optuženi terete u Optužnici dogodili su se u Vukovarskom okrugu, koji se nalazi u istočnoj Slavoniji, u sadašnjoj Hrvatskoj, na zapadnoj obali Dunava. Ta reka čini granicu između Hrvatske i Srbije. Opština Vukovar je u geografskom smislu velika.¹⁰ Opština se prostire od Iloka, mesta na Dunavu jugoistočno od Vukovara, do Osijeka, severozapadno od Vukovara. Osijek i Ilok su udaljeni oko 50 kilometara.¹¹ Opština takođe obuhvata Trpinju i Bobotu na zapadu.¹²

18. Godine 1991. godine opština Vukovar je imala oko 84.000 stanovnika. Od tog broja, Hrvati su činili 43,7 odsto, Srbi 37,4 odsto, Mađari 1,6 odsto, 7,3 odsto je sebe smatralo "Jugoslovenima", a kao "ostali" izjasnilo se 10 odsto.¹³ Opština je po procentu "Jugoslovena" u to vreme bila druga po redu u Hrvatskoj.¹⁴ U nekim gradovima i selima u opštini, kao, na primer, u Borovom Selu i Trpinji, živelo je isključivo srpsko stanovništvo, ali je to područje uglavnom bilo mešovitog nacionalnog sastava. Bilo je i pripadnika drugih nacionalnosti, kao što su Mađari i Slovaci, i dokazi pokazuju da su svi oni živeli relativno složno do 1991. godine.¹⁵ Područje Vukovara bilo je jedno od najbogatijih u Jugoslaviji i po plodnoj zemlji i po opštoj infrastrukturi.¹⁶ Prema nekim dokazima, pre događaja o kojima je reč u ovoj Presudi, sam grad Vukovar, koji se nalazi na teritoriji istoimene opštine, imao je otprilike 45.000 stanovnika.¹⁷

19. Iako je težište događaja relevantnih za ovaj predmet na opštini Vukovar, na području istočne Slavonije u Hrvatskoj, treba imati na umu da je, istovremeno s tim događajima, na većem delu teritorije Hrvatske bilo široko rasprostranjenih nemira koji su prerasli u oružani sukob velikih razmera. Pogrešno je događaje u Vukovaru posmatrati izolovano ili misliti da su na njih uticali samo lokalni faktori. Oni su bili samo deo jedne mnogo šire političke i vojne borbe.

20. Godine 1991. godine Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (SFRJ) potresalo je mnoštvo događaja koji su kulminirali raspadom te savezne države koju je činilo šest republika. Ti događaji su na početku obuhvatali zahteve za osamostaljenje Republike Slovenije i Republike Hrvatske, uprkos odredbama saveznog ustava.¹⁸ U Hrvatskoj je polovinom maja 1991. godine održan referendum o nezavisnosti čiji je ishod bio da su građani Hrvatske glasali za nezavisnost, a

¹⁰ Dok. pr. br. 391, str. 200.

¹¹ Dok. pr. br. 391, str. 200.

¹² Dok. pr. br. 391, str. 200-201.

¹³ Slovaci, Rusini, Ukrajinci, Muslimani itd. (dok. pr. br. 447, str. 26)

¹⁴ Dok. pr. br. 447, str. 26.

¹⁵ Mark Wheeler, T. 9230.

¹⁶ Dok. pr. br. 447.

¹⁷ Vesna Bosanac, T. 567.

¹⁸ Dok. pr. br. 447, str. 23.

protiv ostanka u SFRJ kao jedinstvenoj državi.¹⁹ Dana 25. juna 1991. godine hrvatski Sabor je usvojio Deklaraciju o suverenosti i nezavisnosti Hrvatske, a zatim je 8. oktobra 1991. godine proglasio nezavisnost Hrvatske. Tadašnja Evropska zajednica, međutim, priznala je nezavisnost Hrvatske tek 15. januara 1992.²⁰ Barem uopšteno govoreći, Srbi koji su živeli u Hrvatskoj nisu učestvovali na tom referendumu. Međutim, u avgustu, Srbi u pretežno srpskim delovima Hrvatske održali su svoj referendum na kojem su se izjasnili da ostanu u sastavu SFRJ.²¹

21. U samoj Hrvatskoj, posle izbora početkom 1991. godine na kojima je pobedila Hrvatska demokratska zajednica (dalje u tekstu: HDZ) i navedenih mera usmerenih na promenu ustava, između Srba i Hrvati počela je da se ispoljava očigledna zategnutost. Te ustavne promene su značile da se Srbi, kao etnička grupa, više ne smatraju konstitutivnim narodom Republike Hrvatske, već su postali nacionalna manjina.²² Takođe je zabranjena upotreba ćirilice kao službenog pisma. Hrvatski Srbi su to shvatili kao potencijalnu pretnju.²³

22. Otrprike u to isto vreme, a možda i ranije, Hrvatska je počela da kupuje oružje za svoje oružane snage.²⁴ Krajem 1990. i početkom 1991. godine kupljena je velika količina automatskog naoružanja uz učešće generala Špegelja, koji je kasnije postao ministar odbrane Hrvatske.²⁵ Video-snimak na kojem se vidi transport tog naoružanja 1. januara 1991. godine javno je emitovan.²⁶ To je dalje rasplamsalo emocije među ljudima.

23. Početkom 1991. godine političko rukovodstvo i javnost uopšte u Hrvatskoj postajali su sve više neprijateljski nastrojeni prema JNA. JNA je, naravno, bila formirana kao nacionalna vojna sila jugoslovenske federacije, ali se u Hrvatskoj na nju, po pravilu, počelo da gleda kao na snagu koja stoji uz srpske interese i kojom, praktično, iz Beograda komanduje rukovodstvo u kojem dominiraju Srbi. U toku 1991. godine, mnogi oficiri Hrvati i drugi oficiri i pripadnici JNA nesrpske nacionalnosti napustili su JNA, u brojnim slučajevima da bi se digli na oružje protiv JNA u Hrvatskoj. U martu 1991. godine hrvatske snage su "blokirale", odnosno praktično izvršile blokadu kasarni JNA u Bjelovaru i Varaždinu. U raznim delovima Hrvatske sve češće su se ispoljavali neprijateljstvo i agresivnost prema pripadnicima JNA. U julu-avgustu 1991. godine usvojena je opšta strategija da se kasarne JNA na teritoriji Hrvatske blokiraju tako što će im se isključiti

¹⁹ Dok. pr. br. 391, str. 185-195.

²⁰ Mark Wheeler, T. 9270.

²¹ Dok. pr. br. 391, str. 223-224.

²² Dok. pr. br. 447, str. 23; svedok P007, T. 4052. Vidi i dok. pr. br. 798, str. 54.

²³ Dok. pr. br. 391, str. 224.

²⁴ Dok. pr. br. 798, str. 60-61.

²⁵ Imra Agotić, T. 2036-2037; Razvigor Virijević, T. 11542.

²⁶ Imra Agotić, T. 2036-2037; Razvigor Virijević, T. 11542.

snabdevanje vodom i strujom, sprečiti snabdevanje hranom i onemogućiti komunikacije.²⁷ Kako je primetio jedan veštak, čini se da je blokada kasarni JNA na područjima pod hrvatskom kontrolom bila strategija kojoj su često pribegavale hrvatske snage koje su tada bile brojčano inferiorne i uglavnom nenaoružane.²⁸

24. U proleće 1991. godine paravojne grupe bazirane u Srbiji počele su da zauzimaju položaje u raznim delovima istočne Slavonije, oko Vukovara. “Beli orlovi” Vojislava Šešelja stacionirali su se u Borovom Selu, gde je 2. maja 1991. godine izbilo prvo nasilje, a Željko Ražnatović (zvani Arkan) i njegove paravojne snage (dalje u tekstu: Arkanovi “Tigrovi”) stacionirali su se u Erdutu, mestu na Dunavu.²⁹ Pripadnici tih grupa počeli su da podstiču lokalno srpsko stanovništvo da dižu barikade i da pokušaju da se odbrane od “ustaša” koji “dolaze da ih pobiju”.³⁰ Srbi su ponovo počeli da koriste izraz “ustaše” za Hrvate.³¹ Jedna svedokinja je posvedočila da nije mogla da poseti svoju prijateljicu u susednom selu, Borovom Naselju, zbog barikada koje su podignute da bi se deca zaštitila od tih “ustaša”.³² Jedan drugi svedok je naveo da su hrvatska policija i civili u tom periodu pretili, kinjili i fizički zlostavljali ljude iz mešovitim brakova.³³

25. Sredstva javnog informisanja takođe su uticala na te događaje. Televizija Beograd je počela neselektivno da predstavlja Hrvate kao “krvožedne ustaše,” dok su sredstva javnog informisanja u Zagrebu počela da predstavljaju Srbe kao pijane, nasilne “četnike.”³⁴ Političari na obe strane bavili su se propagandom, pogrešno predstavljajući postupke druge strane.³⁵ Politički i vojni rukovodioci u Beogradu počeli su da govore da srpskom narodu u Hrvatskoj “preti neonacizam” i “fašizam”, kao i o potrebi da se spreče “uništenje”, “biološko istrebljenje” i “genocid” srpskog naroda.³⁶ S druge strane, hrvatski politički rukovodioci su srpski narod u

²⁷ Dok. pr. br. 798, str. 55, 60.

²⁸ Mark Wheeler, T. 9305.

²⁹ Dok. pr. br. 391, str. 202-203.

³⁰ Dok. pr. br. 391, str. 202-203.

³¹ To je pogrđan izraz koji potiče iz vremena žestokih sukoba tokom Drugog svetskog rata, kada je uglavnom korišćen za hrvatske nacističke snage.

³² Zvezdana Polovina, T. 2588-2589.

³³ Svedok P009, T. 6067, 6068.

³⁴ Dok. pr. br. 447, str. 22-23.

³⁵ Na primer, pošto su na zagrebačkom aerodromu Pleso presretnuta dva aviona koja su nosila naoružanje, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu izdao je saopštenje za javnost u kojem se navodi da Hrvatska ilegalno uvozi oružje, dok su hrvatski funkcioneri saopštili da je to oružje isporučeno za Jugoslaviju iz Sovjetskog Saveza. (Dok. pr. br. 798, str. 60-61)

³⁶ Dana 3. oktobra 1991. godine savezni sekretar za narodnu odbranu, general Veljko Kadijević, u obraćanju građanima Jugoslavije, rekao je sledeće:

“[...] Mi smo imali samo jedan cilj, a to je da sprečimo krvave etničke sukobe i onemogućimo da se ponovi genocid nad srpskim narodom. U tom cilju smo angažovali glavne snage na kriznim područjima...Ono što imamo u Republici Hrvatskoj je neonacizam. On u ovom trenutku predstavlja najveću pretnju Srbima u Hrvatskoj. [...] U ovom trenutku, armija ne želi ništa drugo osim da uspostavi kontrolu na kriznim područjima, zaštititi srpsko stanovništvo od progona i istrebljenja i oslobodi pripadnike Jugoslovenske narodne armije i njihove porodice. [...]” (Saopštenje saveznog sekretara za narodnu odbranu, generala armije Veljka Kadijevića, 3. oktobar 1991. godine, citirano u dok. pr. br. 578, deo II, str. 16). Cirkularno pismo svim oružanim snagama Jugoslavije, koje je uputio general Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, 12. oktobra 1991. godine sadržao je sledeću izjavu: “[...] Očito je da se u ratu koji ustaške snage i vrhovništvo nameću delovima srpskog naroda u Hrvatskoj i JNA ne radi [...] o osvajanju hrvatskih teritorija, već se, u suštini, radi o odbrani delova srpskog

Hrvatskoj ponekad nazivali “srpskim pobunjenicima”, a njihovo odbijanje da prihvate novu hrvatsku vladu i dozvole zvaničnim organima Hrvatske da obavljaju svoje funkcije korišćeno je kao izgovor za izvođenje napada na neka sela pretežno naseljena Srbima.³⁷

26. Događaji od 2. maja 1991. godine označili su početak oružanih sukoba na tom području. Tog dana, pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Hrvatske (dalje u tekstu: MUP)³⁸ izvršili su akciju u Borovom Selu, najvećem srpskom selu u opštini Vukovar, kao odgovor na hapšenje dvojice hrvatskih policajaca prethodne noći.³⁹ U toj raciji učestvovali su policajci iz policijskih stanica Vukovar, Vinkovci i Osijek, koji su stigli u pet autobusa.⁴⁰ Poginulo je dvanaest hrvatskih policajaca i tri srpska civila, a određen broj ljudi je ranjen na obe strane.⁴¹ Za tim incidentom usledio je niz akcija uperenih protiv Srba ili srpskih interesa. U zapadnoj Hrvatskoj, 6. maja 1991. godine, jedan vojnik JNA zadavljen je u Splitu naočigled TV kamera.⁴² U izveštaju Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu Predsedništvu SFRJ od 8. avgusta 1991. godine, navodi se da je od 9. maja do 4. avgusta 1991. godine izvršeno 340 napada na jedinice i pripadnike JNA u Hrvatskoj, u kojima je poginulo šest vojnika i oficira JNA, a 83 je ranjeno.⁴³

27. Incident koji se dogodio 2. maja 1991. godine uticao je na politički život na području Vukovara. Ubrzo posle tog incidenta, HDZ je preuzeo kontrolu nad Radio Vukovarem. Naziv stanice “Radio Vukovar” promenjen je u “Hrvatski radio Vukovar”. Na mesto glavnog urednika Mirka Stankovića, koji je smatran prosrpski orijentisanim, došao je Josip Esterajher, Hrvat. Direktor radija otišao je u maju 1991. godine. Posle njega je otišao još jedan broj zaposlenih srpske nacionalnosti. Sadržaj emisija te radio stanice takođe se promenio.⁴⁴

28. Slavko Dokmanović, Srbin i član Socijaldemokratske partije Hrvatske (dalje u tekstu: SDP) koji je izabran za predsednika Skupštine opštine Vukovar posle lokalnih izbora održanih 1990. godine, prestao je da obavlja dužnost početkom jula 1991. godine, kada je hrvatska vlada ustanovila funkciju poverenika za Vukovar.⁴⁵ Hrvat Marin Vidić zvani Bili, koji je ranije bio zamenik predsednika opštine, imenovan je na tu dužnost krajem juna 1991. godine.⁴⁶

naroda od genocida i biološkog istrebljenja koji im preti od povampirenog fašizma u Hrvatskoj [...]” (Dok. pr. br. 89; dok. pr. br. 578, deo II, str. 17-18)

³⁷ Dok. pr. br. 798, str. 58.

³⁸ Vidi par. 411 dole.

³⁹ Dok. pr. br. 798, str. 57; Zvezdana Polovina, T. 2568-2569.

⁴⁰ Dok. pr. br. 798, str. 57.

⁴¹ Vidi dok. pr. br. 798, str. 57; Zvezdana Polovina, T. 2568-2569.

⁴² Mark Wheeler, T. 9304-9305.

⁴³ Dok. pr. br. 798, str. 58.

⁴⁴ Zvezdana Polovina, T. 2569-2570; 2618-2619. Vidi i svedok P021, T. 1391.

⁴⁵ Svedok P007, T. 4051; svedok P021, T. 1390; Josip Čović, T. 3469-3470.

⁴⁶ Svedok P007, T. 4051; dok. pr. br. 798, str. 62.

29. Isto tako, do avgusta 1991. godine promenio se nacionalni sastav osoblja vukovarske bolnice. Mnogi zaposleni Srbi prestali su tamo da rade.⁴⁷ Direktor bolnice, dr Rade Popović, Crnogorac,⁴⁸ smenjen je 18. jula 1991.⁴⁹ Dr Vesna Bosanac, Hrvatica, imenovana je na tu dužnost 25. jula 1991. godine.⁵⁰ Ona je bila na čelu osoblja bolnice do 20. novembra 1991. godine.⁵¹

30. Ti događaji su dodatno pogoršali zategnutost između dve zajednice. Ljudi u načelu više nisu jedni u druge imali poverenja⁵² i barikade su održavane na svim putevima koji su vodili u sela pretežno naseljena Srbima.⁵³ Počele su da se organizuju odbrane mesta. U delovima Vukovara naseljenim pretežno Hrvatima, kao što su Mitnica i Borovo Naselje, ljudi su krenuli da nabavljaju oružje i formiraju male grupe branilaca.⁵⁴

31. Počeli su oružani sukobi između JNA i drugih srpskih snaga, s jedne strane, i hrvatskih snaga, s druge. Od jula 1991. godine, posle rata u Sloveniji, JNA se aktivno bavila osvajanjem teritorije i nije se više samo postavljala između pobunjenih Srba i lokalnih hrvatskih vlasti, kao što je činila u prvim fazama sukoba.⁵⁵

32. U avgustu 1991. godine lokalne srpske zajednice donele su deklaraciju o svojoj autonomiji i izrazile nameru da stvore drugu po redu srpsku "mini državu" u Hrvatskoj, odnosno, Srpsku Autonomnu Oblast (dalje u tekstu: SAO) Slavoniju, Baranju i Zapadni Srem.⁵⁶ "Vlada" te SAO formirana je u septembru 1991. godine.⁵⁷ U to vreme, u susednoj Bosni i Hercegovina, slične entitete formirali su tamošnji Srbi i tamošnji Hrvati.

33. Kao što je već navedeno, JNA se aktivno uključila u sukob. To se odnosilo i na područje Vukovara. Snage JNA sporadično su granatirale delove Vukovara u junu, julu i avgustu 1991. godine. Gađane su i uništavane kuće u centru Vukovara, kao i vukovarska bolnica, i civili su ranjavani.⁵⁸ Do prvog značajnijeg granatiranja došlo je 4. jula 1991. godine. Pretežno hrvatsko Borovo Naselje gađano je iz pravca pretežno srpskog Borovog Sela.⁵⁹ U junu i julu 1991. godine,

⁴⁷ Svedok P012, T. 3689-3691.

⁴⁸ Binazija Kolesar, T. 905.

⁴⁹ Vesna Bosanac, T. 709; dok. pr. br. 44.

⁵⁰ Vesna Bosanac, T. 539.

⁵¹ Svedok P012, T. 3690.

⁵² Zvezdana Polovina, T. 2568-2569.

⁵³ Svedok P007, T. 3993.

⁵⁴ Svedok P007, T. 4054; Juraj Njavro, T. 1582; Šarlota Foro, T. 2429.

⁵⁵ Mark Wheeler, T. 9171.

⁵⁶ Dok. pr. br. 447, str. 24-25. Vidi dok. pred. br. 389 i 390 za informacije o formiranju i strukturi SAO; dok. pr. br. 391, str. 206. Autonomna Regija Srpska Krajina u Kninu bila je druga srpska mini-država.

⁵⁷ Dok. pr. br. 389, str. 2483.

⁵⁸ Šarlota Foro, T. 2397; Binazija Kolesar, T. 915-916; svedok P002, T. 10371-10372; svedok P006, T. 1105-1107; svedok P011, T. 5702-5704; svedok P021, T. 1347; Juraj Njavro, T. 1591-1592; Mara Bučko, T. 2711; Mark Wheeler, T. 9171.

⁵⁹ Zvezdana Polovina, T. 2571-2572.

Vukovar je granatiran jednom dnevno ili svakog drugog dana. Intenzitet se pojačavao svakodnevno.⁶⁰

34. JNA je tokom leta i jeseni 1991. godine preduzimala vojne akcije i protiv drugih sela u opštini Vukovar, kao i mesta na širem području istočne Slavonije. Severno i severozapadno od Vukovara, na grad Osijek je otvorena žestoka paljba iz teškog artiljerijskog oruđa u julu 1991. godine,⁶¹ sela Erdut i Dalj granatirana su početkom avgusta 1991. godine,⁶² a Borovo Naselje je granatirano tokom proleća/leta 1991. godine.⁶³ Na istoku, granatirano je selo Ilok i u njemu je svakodnevno bilo pucnjave u avgustu 1991. godine.⁶⁴ U okviru svoje jesenje operacije, JNA je započela upade u istočnu Slavoniju s namerom da zauzme Vukovar, Vinkovce i Osijek.⁶⁵ U to isto vreme, vojne akcije JNA vođene su i na drugim mestima u Hrvatskoj.

35. Sela u istočnoj Baranji takođe su bila izložena napadima.⁶⁶ Jedan meštаниn Erduta posvedočio je da je otprilike 1. avgusta 1991. godine video da je 50 tenkova JNA prošlo ispred njegove kuće, granatirajući u prolazu Erdut.⁶⁷ Tokom septembra i početkom oktobra, pojačani su napadi JNA na sela u istočnoj Baranji, što je tim selima nanelo znatnu materijalnu štetu i nateralo civile da pobjegnu.⁶⁸ U avgustu 1991. godine ljudi su već počeli da napuštaju Erdut, pošto je selo granatirano iz minobacača.⁶⁹ Dana 25. i 26. avgusta 1991. godine JNA i druge srpske snage pregazile su čitavu oblast Baranju. Na tom području je živelo srazmerno malo Srba, negde između 20 i 25 odsto.

36. Dana 23. avgusta 1991. godine Borovo Naselje je žestoko granatirano.⁷⁰ Hrvatske snage u Borovom Naselju oborile su dve letelice JNA iz ručnih raketnih bacača.⁷¹ Dana 24. i 25. avgusta 1991. godine JNA je žestoko napala iz vazduha sve druge delove Vukovara. To je bio prvi težak napad na sam grad Vukovar.⁷² Jedan svedok koji se nalazio u Vukovaru primetio je da se “pucalo iz haubica, minobacača, topova, tenkova, svih mogućih, [...] aviona”⁷³ Granatiranje je dolazilo sa područja oko kasarne JNA koja se nalazila u delu Vukovara zvanom Sajmište, gde su nekad živeli

⁶⁰ Svedok P021, T. 1347.

⁶¹ Dok. pr. br. 383, str. 11.

⁶² Dok. pr. br. 385, str. 34-35.

⁶³ Svedok P002, T. 10371-10372.

⁶⁴ Dok. pr. br. 383, str. 11.

⁶⁵ Dok. pr. br. 798, str. 66.

⁶⁶ Dok. pr. br. 391, str. 40.

⁶⁷ Dok. pr. br. 385 (izjava Luke Šturala na osnovu pravila 92bis).

⁶⁸ Dok. pr. br. 305, u vezi s napadima na Šarengrad, Bapsku, Lovas, Tovarnik, Opatovac i Momovo. Vidi i dok. pr. br. 304; Aernout van Lynden, T. 3085-3087; u vezi s napadima na Tovarnik, Ilaču, Orolik i Negoslavce; dok. pr. br. 383, str. 11.

⁶⁹ Dok. pr. br. 385.

⁷⁰ Josip Čović, T. 3487, 3491.

⁷¹ Josip Čović, T. 3425-3426, 3484-3487; Šarlota Foro, T. 2472; svedok P006, T. 1104.

⁷² Binazija Kolesar, T. 919; Mara Bučko, T. 2712; Zvezdana Polovina, T. 2572, 2576; svedok P021, T. 1346-1347; Vesna Bosanac, T. 552; dok. pr. br. 391, str. 36-38.

⁷³ Josip Čović, T. 3483.

lokalni Srbi, kao i iz naselja Petrova Gora, Borovog Naselja, Borovog Sela i iz pravca Trpinje.⁷⁴ Grad Vukovar pretrpeo je ogromnu štetu⁷⁵ i poginulo je mnogo civila.⁷⁶

37. Posle tog napada, 25. avgusta 1991. godine počela je opsada Vukovara. Krajem leta ili početkom jeseni 1991. godine, grad Vukovar je praktično bio u okruženju i pod opsadom JNA i drugih srpskih snaga.⁷⁷

38. Veće konstatuje da su u vreme opsade Vukovara suprotstavljene strane različito videle svoju ulogu, a ta razlika je opstala i do danas. Hrvatske snage su smatrale da brane hrvatski grad i okolna područja od agresije srpskih snaga, posebno od kada je počela opsada grada. S druge strane, po mišljenju srpskih snaga, krugovi koji su zastupali hrvatske interese su protivzakonito preuzeli kontrolu nad delovima teritorije SFRJ i tom postupku su otpor pružili srpski žitelji, lokalne srpske teritorijalne snage i dobrovoljci iz Srbije, dok je JNA za sebe govorila da pokušava da povrati zakonski ustavni poredak tako što će poraziti hrvatske teroriste koji su nelegalno preuzeli vlast. Kada u ovoj Presudi bude govorilo o suprotstavljenim stranama, Veće će uopšteno navoditi izraze "hrvatske snage" i "srpske snage", mada će se ponekad koristiti i drugi opisni izrazi upotrebljeni u iskazima, uključujući izraze "branioci" ili "teroristi" ili "hrvatski borci" za hrvatske snage, a "napadači" (neselektivno u odnosu na razne vrste srpskih snaga) i "JNA" za srpske snage. Kao što je već navedeno, u to vreme je i među Srbima, na državnom i drugim nivoima, preovladao običaj da hrvatske snage zovu "ustaše", a među Hrvatima, na državnom i drugim nivoima, da srpske snage zovu "četnici", ponavljajući na taj način rečnik iz Drugog svetskog rata.

39. Veliki broj jedinica JNA, Teritorijalne odbrane (dalje u tekstu: TO) i paravojnih jedinica, uključujući srpske dobrovoljce, učestvovao je u bici za Vukovar na srpskoj strani.⁷⁸ Na početku, njihov broj je bio ograničen. Krajem septembra 1991. godine, broj pripadnika JNA znatno se povećao. Dokazi pokazuju da je na širem području Vukovara tada bilo oko 15.000 pripadnika JNA.⁷⁹ Srpske snage su bile podeljene u dve operativne grupe, OG Jug i OG Sever. Ovo suđenje se odnosi na OG Jug, kojom je posle komandovao optuženi Mile Mrkšić.⁸⁰ Njegova neposredna jedinica bila je gmtbr, koja je na područje Vukovara došla krajem septembra 1991. godine. Ona sama brojala je oko 4.000 vojnika, ali se broj pripadnika JNA pod njegovom komandom progresivno povećavao i početkom novembra dostigao oko 6.000 vojnika.⁸¹ TO i druge snage

⁷⁴ Josip Čović, T. 3491.

⁷⁵ Binazija Kolesar, T. 917-918.

⁷⁶ Binazija Kolesar, T. 919-920. Vidi i svedok P006, T. 1108-1109.

⁷⁷ Mark Wheeler, T. 9326; Imra Agotić, T. 2019; dok. pr. br. 391, str. 209-211.

⁷⁸ Dok. pr. br. 391, str. 207.

⁷⁹ Imra Agotić, T. 2130.

⁸⁰ Vidi par. 70 dole.

⁸¹ Radoje Trifunović, T. 8038.

takođe su uvećali broj pripadnika srpskih snaga pod komandom OG Jug.⁸² Visoki oficiri JNA koji su učestvovali u opsadi procenili su da je u neprijateljstvima na strani JNA u zoni odgovornosti OG Jug učestvovalo od 4.000 do 6.000 boraca.⁸³

40. Na hrvatskoj strani nalazili su se pripadnici lokalne teritorijalne odbrane i pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP), Zbora narodne garde (dalje u tekstu: ZNG) i mali broj pripadnika novoformiranih Hrvatskih obrambenih snaga.⁸⁴ Posle napada krajem avgusta, mobilisali su se pripadnici lokalne hrvatske odbrane.⁸⁵ Neka pojačanja i dobrovoljci došli su iz drugih delova Hrvatske. Oko 150 ljudi, većinom policajaca, došlo je iz Varaždina i sa sobom donelo kalašnjikove i druge puške, a sa svojim naoružanjem došli su i ljudi iz Nuštra, Vinkovaca i Županje.⁸⁶ Na vrhuncu opsade, hrvatskih boraca je na kraju možda bilo od 1.700 do 1.800.⁸⁷

41. Između vojnih sposobnosti suprotstavljenih strana postojala je drastična razlika. JNA je bila odlično opremljena i obučena vojna sila koja je bila i brojučano nadmoćna. Srpski TO, paravojni i drugi dobrovoljački elementi bili su opremljeni i naoružani. Srpske snage su raspolagale ogromnim brojem najraznovrsnijeg vojnog naoružanja, uključujući pešadijske automatske puške, drugo automatsko naoružanje, uključujući mitraljeze, rakete (uključujući ručne i višecevne bacače), teške i lake minobacače, artiljerijska oruđa i nagazne mine. One su imale oklopna vozila, uključujući oklopne transportere (gotovo svi su bili opremljeni teškim mitraljezima) i tenkove, kako stare (T-33), tako i nove (M-84).⁸⁸ Takođe su imale protivavionska oruđa i vazduhoplovne snage opremljene raznovrsnim naoružanjem za napade na kopnu, uključujući bombe težine do 250 kg,⁸⁹ i sve to upotrebjeno je prilikom napada na Vukovar. Korišćene su i snage Ratne mornarice na Dunavu.

42. U oštroj suprotnosti s tim, hrvatske snage su bile ne samo znatno brojučano inferiorne, uglavnom slabo naoružane i neobučene, već su mahom imale samo lako pešadijsko naoružanje. Štaviše, mnogi su bili naoružani samo svojim lovačkim puškama.⁹⁰ Neki su među sobom delili oružje, iako su hrvatske snage postepeno prikupile oružje.⁹¹ Ono je kupovano,⁹² ponekad od susednih zemalja,⁹³ a takođe je otimano iz kasarni JNA u Hrvatskoj.⁹⁴ Iako su, tokom opsade,

⁸² Miodrag Panić, T. 14428.

⁸³ Radoje Trifunović, T. 8038.

⁸⁴ Dok. pr. br. 391, str. 208. ZNG je osnovan u martu 1990. godine i bio je povezan s političkom strankom HDZ. (Dok. pr. br. 798, str. 54)

⁸⁵ Svedok P011, T. 5707-5708.

⁸⁶ Josip Čović, T. 3576-3577, 3541. Veće konstatuje da se u dok. pr. br. 798, str. 63, navodi da je taj broj iznosio od 3.000 do 3.500, ali ne prihvata taj podatak jer nije naveden izvor te informacije.

⁸⁷ Dok. pr. br. 391, str. 207-208.

⁸⁸ Aernout van Lynden, T. 3089-3090, 3109. Vidi i Šarlota Foro, T. 2400; Vesna Bosanac, T. 570; svedok P011, T. 5712-5715.

⁸⁹ Imra Agotić, T. 2132; svedok P011, T. 5714.

⁹⁰ Šarlota Foro, T. 2471; svedok P011, T. 5715-5716; Josip Čović, T. 3541.

⁹¹ Imra Agotić, T. 2074.

⁹² Josip Čović, T. 3474-3475.

⁹³ Imra Agotić, T. 2036-2037. Vidi i Aernout van Lynden, T. 3172.

hrvatske snage imale uglavnom pešadijsko naoružanje, one jesu nabavile nekoliko minobacača i jedan ili dva protivavionska topa. Koristile su i mine, koje su većinom pravljene u improvizovanim objektima.⁹⁵ U toku borbi, zarobile su dva tenka JNA. Imale su i dva ili tri topa.⁹⁶

43. Već septembra 1991. godine postojala su dva fronta u istočnoj Slavoniji, severni i južni.⁹⁷ Prema svedočenju ambasadora Kypra iz Posmatračke misije Evropske zajednice (dalje u tekstu: PMEZ), koje Veće prihvata, sistem napada koji je primenjivala JNA po pravilu se razvijao po sledećem obrascu: “(a) napetost, pometnja i strah stvaraju se vojnim prisustvom oko nekog sela (ili veće zajednice) i provokativnim ponašanjem; (b) zatim se nekoliko dana iz artiljerijskih oruđa ili minobacača vrši granatiranje, uglavnom hrvatskih delova sela; u toj fazi se najčešće pogađaju i uništavaju crkve; (c) u gotovo svim slučajevima, JNA izdaje meštanim dotičnog sela ultimatum da prikupe sve oružje i predaju ga JNA; formiraju se seoske delegacije, ali njihove konsultacije s vojnim organima JNA ne dovode, s izuzetkom Iloka, do mirnog rešenja; dok se čeka na rezultate tih ultimatumata, ili uopšte ne čekajući na njih, preduzima se vojni napad; i (d) u to isto vreme ili ubrzo posle napada, pripadnici srpskih paravojnih snaga ulaze u selo; ono što zatim sledi kreće se od ubistava, lišavanja života, paljenja i pljačkanja, do diskriminacije.”⁹⁸

44. Krajem septembra 1991. godine, kasarna JNA u gradu Vukovaru bila je pod “blokadom” hrvatskih snaga tokom dužeg vremena.⁹⁹ Vojnici JNA u kasarni nisu mogli da je napuste, isključeno im je bilo snabdevanje vodom i strujom i na njih je iz oružja otvarana vatra.¹⁰⁰ Dana 30. septembra 1991. godine iz Beograda je poslata gmtbr sa zadatkom, između ostalog, da deblokira kasarnu i oslobodi vojnike JNA koji su bili u njoj. Jedna jedinica iz Sremske Mitrovice ranije je pokušala da to uradi, ali nije uspela.¹⁰¹ Dana 2. oktobra 1991. godine gmtbr je uspela da deblokira kasarnu,¹⁰² ali je njene šire napadne akcije u Vukovaru zaustavio snažan otpor hrvatskih snaga. U roku od nekoliko sati, 67 pripadnika JNA je ranjeno, a jedan je poginuo.¹⁰³ JNA je tražila da hrvatske snage polože oružje i okončaju borbe, ali je taj zahtev odbijen i borbe su se nastavile.¹⁰⁴ Bitka za Vukovar između JNA i drugih srpskih snaga, s jedne strane, i hrvatskih snaga, s druge, potom se nastavila do 18. novembra 1991. godine, kada su hrvatske snage kapitulirale.

⁹⁴ Imra Agotić, T. 2074.

⁹⁵ Jan Allen Schou, T. 6944; Šarlota Foro, T. 2472; svedok P011, T. 5790-5793; Slavko Stijaković, T. 12887-12888.

⁹⁶ Svedok P011, T. 5715-5716; Aernout van Lynden, T. 3090-3091.

⁹⁷ Aernout van Lynden, T. 3081, 3146.

⁹⁸ Petr Kypr, T. 6555; dok. pr. br. 312.

⁹⁹ Miodrag Panić, T. 14268.

¹⁰⁰ Miodrag Panić, T. 14268; Božidar Forca, T. 13259.

¹⁰¹ Miodrag Panić, T. 14268.

¹⁰² Miodrag Panić, T. 14268.

¹⁰³ Miodrag Panić, T. 14268; dok. pr. br. 798, str. 73.

¹⁰⁴ Miodrag Panić, T. 14269.

45. Od oktobra, grad Vukovar je bio bez struje. U vukovarskoj bolnici, o kojoj će se mnogo govoriti kasnije u ovoj Presudi, medicinske sestre su bile primorane da pacijente leče uz svetlost sveća ili u potpunom mraku. Postrojenja za snabdevanje električnom energijom bila su uništena i izvan bolnice i u samoj bolnici,¹⁰⁵ zbog granatiranja od strane JNA.¹⁰⁶ Na području južno i zapadno od bolnice stalno je bilo pucnjave i granatiranja.¹⁰⁷ U jednom incidentu krajem oktobra, granatiran je dvorac Eltz u Vukovaru i tom prilikom je poginulo 12 lica.¹⁰⁸ Šteta je naneta postrojenjima za vodosnabdevanje i civilnim zgradama. O tome će kasnije biti reči u ovoj Presudi.

46. U oktobru, JNA je krenula na Ilok, gradić na Dunavu jugoistočno od Vukovara, u kojem je inače živelo samo sedam odsto Srba.¹⁰⁹ Dana 8. oktobra 1991. godine, PMEZ je situaciju u Iloku i njegovoj okolini opisao u izveštaju koji Veće prihvata kao pouzdan.¹¹⁰ Oko Iloka se nalaze sela Šarengrad, Bapska, Mohovo, Tovarnik i Ilica. U tom izveštaju se navodi da je “JNA napala sva sela, izuzev Iloka, i da je većina stanovništva sada koncentrisana u Iloku”.¹¹¹ Broj stanovnika Iloka povećao se sa 6.300 na 15.000 usled priliva ljudi iz okolnih sela.¹¹² Hrvati su činili 65,5 odsto tog stanovništva.¹¹³ Dana 17. oktobra 1991. godine oko 8.000 tih ljudi, uglavnom Hrvata, bili su zbog okolnosti prisiljeni da napuste Ilok.¹¹⁴

47. Dana 6. oktobra 1991. godine prekinuto je snabdevanje električnom energijom iz Bačke Palanke, a posledica toga bila je da su Šarengrad i Bapska ostali bez vode jer nije mogla da radi električna pumpa.¹¹⁵ U Tovarniku, nije bilo kuće koja nije bila “pogođena iz neke vrste vatrenog oružja”, a “neke su bile potpuno uništene”.¹¹⁶ Uništene su katolička i pravoslavna crkva u Ilici, a svaka kuća je bila oštećena mecima ili usled napada iz teškog naoružanja.¹¹⁷ Jedini civili koji su ostali u selu Ilica bili su Srbi.¹¹⁸ Srpski “dobrovoljci” u Lovasu napali su 10. oktobra 1991. godine određene kuće i ubili 22 Hrvata i jednog Srbina.¹¹⁹ Dana 16. oktobra 1991. godine posmatrači PMEZ saznali su za planove da se iz sela Lovas premesti otprilike 300 do 500 lica hrvatske nacionalnosti. “Šef” lokalne odbrane naveo je da je u tom mestu živelo 1.800 Hrvata i 136 Srba.¹²⁰

¹⁰⁵ Vesna Bosanac, T. 577.

¹⁰⁶ Svedok P021, T. 1500.

¹⁰⁷ Emil Čakalić, T. 5889-5890; Ljubica Došen, T. 3753-3755.

¹⁰⁸ Dok. pr. br. 129; Irinej Bučko, T. 2892; Šarlota Foro, T. 2398-2399.

¹⁰⁹ Dok. pr. br. 391, str. 209.

¹¹⁰ Dok. pr. br. 305.

¹¹¹ Dok. pr. br. 305, str. 2.

¹¹² Dok. pr. br. 304.

¹¹³ Dok. pr. br. 305.

¹¹⁴ Dok. pr. br. 308, str. 1; dok. pr. br. 383.

¹¹⁵ Dok. pr. br. 383.

¹¹⁶ Aernout van Lynden, T. 3087.

¹¹⁷ Aernout van Lynden, T. 3086-3087.

¹¹⁸ Aernout van Lynden, T3086.

¹¹⁹ Petr Kypr, T. 6546-6549.

¹²⁰ Petr Kypr, T. 6546-6549.

48. Dana 18. oktobra 1991. godine PMEZ je primila dopis generala hrvatskih snaga Tusa u vezi s teškim artiljerijskim napadima izvršenim na vukovarsku bolnicu, u kojima su ranjena 83 lica. Od PMEZ se tražilo da interveniše kako bi se zaustavili ti napadi.¹²¹ Kada je 19. oktobra 1991. godine posetio bolnicu, jedan svedok je video da su svi pacijenti i osoblje bili u podrumu.¹²²

49. Početkom novembra 1991. godine, novinari Hrvatskog radija Vukovar pozvali su političko rukovodstvo i vladu u Zagrebu da preuzmu odgovornost za situaciju u Vukovaru.¹²³ Otprilike u to isto vreme, sredstva javnog informisanja u Zagrebu više nisu emitovale ili nisu u potpunosti emitovale izveštaje o situaciji u gradu i vukovarskoj bolnici koje je Hrvatski radio Vukovar slao u Zagreb.¹²⁴ Siniša Glavašević, novinar Hrvatskog radija Vukovar, bezuspešno je pokušavao da otkrije razloge te cenzure.¹²⁵ Usled toga, Hrvatski radio Vukovar je prestao da šalje izveštaje u Zagreb.¹²⁶

50. Dana 12. i 13. novembra 1991. godine vođene su borbe za svaku ulicu blizu centra Vukovara. I dalje je bilo granatiranja, vatre iz minobacača i teških mitraljeza, kao i eksplozija, ali JNA više nije koristila tešku artiljeriju zbog blizine protivničkih snaga.¹²⁷ Gotovo sve komunikacije su prekinute 12. novembra 1991. godine, kada su presečene telefonske veze.¹²⁸

51. U nekoliko navrata krajem oktobra i početkom novembra 1991. godine, Vojislav Šešelj je posetio Vukovar, a posebno područje Petrove Gore.¹²⁹ Navodi se da je dolazio da oceni kako su njegovi dobrovoljci i da im podigne moral.¹³⁰ Šešelj je bio predsednik Srpske radikalne stranke i Srpskog četničkog pokreta. Dobrovoljci su ga smatrali duhovnim vođom i idolom.¹³¹ Dokazi pokazuju da se, prilikom tih svojih poseta, Šešelj takođe vozio u tenku i pozivao "ustaše" da se predaju¹³² i da je noćio u kući Miroljuba Vujovića, komandanta odreda TO Petrove Gore, a kasnije TO Vukovara.¹³³ Tri svedoka su posvedočila da je u jednoj od tih prilika Šešelj održao sastanak u Novoj ulici broj 81, kojem su, kako je rečeno, između ostalih, prisustvovali dvojica optuženih u ovom predmetu, Miroslav Radić i Veselin Šljivančanin, kao i Stanko Vujanović, komandant TO na

¹²¹ Imra Agotić, T. 1965.

¹²² Jan Allan Schou, T. 6847.

¹²³ Zvezdana Polovina, T. 2605.

¹²⁴ Zvezdana Polovina, T. 2605.

¹²⁵ Zvezdana Polovina, T. 2664-2665.

¹²⁶ Zvezdana Polovina, T. 2576.

¹²⁷ Aernout van Lynden, T. 3107-3109.

¹²⁸ Šarlota Foro, T. 2404.

¹²⁹ Radoje Trifunović, T. 8193-8194, 8287-8288; svedok P002, T. 10381-10383; svedok P018, T. 7397; svedok P022, T. 4986-4991; svedok P024, T. 4195; 2D4, T. 13020; Ljubiša Vukasinović T. 15170-15171; Josip Čović, T. 3427, 3503.

¹³⁰ Radoje Trifunović, T. 8193-8194.

¹³¹ Svedok P024, T. 4195.

¹³² Josip Čović, T. 3427, 3503.

¹³³ Josip Čović, T. 3504-3505, 3545-3546. U vezi s položajem Miroljuba Vujovića, vidi par. 95 dole.

području Petrove Gore.¹³⁴ Neki od tih dokaza takođe ukazuju na to da je, u govoru koji je održao na tom sastanku, Šešelj rekao da “nijedan ustaša ne sme živ da izađe iz Vukovara”.¹³⁵ Tužilaštvo stavlja veliki naglasak na to. Kao što će detaljnije biti reči kasnije u ovoj Presudi,¹³⁶ Veće nije ubeđeno u iskrenost ili pouzdanost svedoka koji su o tome svedočili. Njihove iskaze u vezi s tim ne potvrđuju drugi dokazi, a, pored toga, postoje oprečni dokazi u vezi s prisustvom Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina na tom sastanku.¹³⁷ Veće u ovoj fazi konstatuje da prihvata da je Vojislav Šešelj u nekoliko navrata krajem oktobra i početkom novembra 1991. godine posetio Vukovar, ali ne može na osnovu iskaza koje je saslušalo da zaključi da su Miroslav Radić i Veselin Šljivančanin prisustvovali sastanku na kojem je Šešelj dao takvu izjavu.

52. Od 2. oktobra do 18. novembra 1991. godine JNA je bila stalno angažovana u napadnim dejstvima u samom gradu Vukovaru i u njegovoj okolini. Bobena dejstva su vođena manje-više svakodnevno. Ona su često obuhvatala napade avionima, artiljerijom, tenkovima i raketama JNA.¹³⁸ Iako su povremeno postizani sporazumi o prekidu vatre, obe strane su ih kršile.¹³⁹ Pod silinom napada, razaranje grada je sve više napredovalo¹⁴⁰ i, polako, ali sigurno, JNA je stezala omču opsade oko grada sve dok hrvatske snage nisu naposljetku kapitulirale.

53. U septembru 1991. godine, linija hrvatske odbrane protezala se od Dunava, između Mitnice i Vučedola, ka severozapadu, preko Adice i oko Borovog Naselja i Lipovače.¹⁴¹ Početkom oktobra 1991. godine, Bogdanovci su pali u ruke srpskih snaga¹⁴² i krajem tog meseca linija hrvatske odbrane povukla se ka centru grada, tako da je na području Sajmišta linija fronta prolazila severno od kasarne JNA i naselja Petrova Gora.¹⁴³ Od 1. novembra 1991. godine, snage hrvatske odbrane bile su prisiljene da se povuku sa Sajmišta i iz Duge ulice u Ulicu Otokara Keršovanija.¹⁴⁴ Dana 10. novembra 1991. godine, 3. četa 1. motorizovanog bataljona Gardijske motorizovane brigade JNA

¹³⁴ Svedok P002, T. 10381-10383; svedok P018, T. 7397; svedok P022, T. 4986.

¹³⁵ Svedok P002, T. 10389, 10391; svedok P022, T. 4986.

¹³⁶ Vidi par. 362-364, 356, 343-354 dole.

¹³⁷ Svedok 2D4 je u svom iskazu rekao da je Šešelj samo prošao pored kuće i da Miroslav Radić tada nije bio tu, T. 13020. Miroslav Radić je takođe posvedočio da nije prisustvovao tom sastanku, T. 12774-12780. Veselin Šljivančanin je poricao da je prisustvovao ikakvom sastanku sa Šešeljem u Vujanovićevoj kući. (T. 13945-13948) Svedok P002 je naveo da nije video Šljivančanina za vreme sastanka, već da ga je samo čuo kako govori. (T. 10618) Međutim, za razliku od obraćanja drugih govornika, Šljivančaninov govor nije rezimiran u dnevniku svedoka P002. (svedok P002, T. 10620; dok. pr. br. 884)

¹³⁸ Dok. pr. br. 401, str. 2-16, 19-22, 24-28, 30, 32-38. Dok. pr. br. 405; dok. pr. br. 408; dok. pr. br. 427; dok. pr. br. 430; dok. pr. br. 431; dok. pr. br. 730; dok. pr. br. 731; dok. pr. br. 733; dok. pr. br. 749; dok. pr. br. 750; dok. pr. br. 751; dok. pr. br. 811. Vidi i Mara Bučko, T. 2713; Vesna Bosanac, T. 551.

¹³⁹ Vidi dok. pr. br. 88; dok. pr. br. 401, str. 16; dok. pr. br. 798, str. 59. Vidi i dok. pr. br. 868, str. 37.

¹⁴⁰ Mara Bučko, T. 2713.

¹⁴¹ Svedok P007, T. 3997-3998; dok. pr. br. 185. Vidi i svedok P006, T. 1131-1132.

¹⁴² Svedok P006, T. 1153.

¹⁴³ Svedok P007, T. 3998; dok. pr. br. 185; dok. pr. br. 186; dok. pr. br. 240; dok. pr. br. 241. Vidi i svedok P011, T. 5710.

¹⁴⁴ Josip Čović, T. 3505.

(dalje u tekstu: 3. četa 1. mb gmtbr) zauzela je Milovo Brdo¹⁴⁵ i primorala snage hrvatske odbrane na tom području da se povuku na položaje blizu vukovarske bolnice.¹⁴⁶

54. Dana 18. novembra 1991. godine hrvatske snage su konačno kapitulirale. Linija odbrane je napuštena.¹⁴⁷ U toku prethodne noći još je bilo granatiranja od strane JNA,¹⁴⁸ mada ne na području bolnice,¹⁴⁹ a u ranim jutarnjim časovima 18. novembra 1991. godine bilo je većih dejstava u kojima su učestvovali tenkovi JNA.¹⁵⁰ Do poslepodneva, srpske snage su stigle do vodotornja na području Mitnice i uspostavile kontrolu nad tom teritorijom.¹⁵¹ Mitnica je bila uporište hrvatskih snaga dok se tamo nisu predale 18. novembra 1991. godine.¹⁵²

55. Borbe na području Vukovara od kraja avgusta 1991. godine do 18. novembra 1991. godine imale su razorne posledice po grad i njegovu okolinu. Mnoga mesta oko Vukovara uništena su. Razoreni su Lužac, Opatovac, Tompojevci, Tovarnik, Trpinja, Bršadin, Petrovci, Negoslavci i Borovo Naselje.¹⁵³ U drugim mestima, kuće su žestoko granatirane.¹⁵⁴ Kako je rekao jedan svedok, razlika između srpskih i hrvatskih sela bila je očigledna. U prvima su kuće pretežno ostale netaknute, dok je u drugima sve bilo spaljeno i razoreno.¹⁵⁵

56. Slična sudbina zadesila je i sam grad Vukovar, koji je od 25. avgusta 1991. godine praktično bio izložen stalnom napadu.¹⁵⁶ Polovinom oktobra našao se u potpunom okruženju, s mnoštvom zgrada koje su pretrpele štetu.¹⁵⁷ Na Mitnici, krovovi porodičnih kuća bili su razneti,¹⁵⁸ a u novembru 1991. godine u njoj nije ostala praktično nijedna kuća koja se uzdizala iznad podruma.¹⁵⁹ Posle pada grada, mogli su se videti prizori apsolutnog i kompletnog razaranja.¹⁶⁰ Ambasador Herbert Okun, koji je posetio Vukovar 19. novembra 1991. godine, primetio je da je grad "potpuno demoliran" i uporedio ga je sa Staljingradom.¹⁶¹ Video-snimak načinjen s vrha vodotornja posle pada grada živopisno to ilustruje. Na snimku se vidi prizor sa spaljenim automobilima i zgradama pretvorenim u gomilu šuta.¹⁶² To se podudara sa svim filmskim snimcima koji se nalaze u spisu.¹⁶³

¹⁴⁵ Miroslav Radić, T. 12639-12641; dok. pr. br. 785.

¹⁴⁶ Vilim Karlović, T. 6429.

¹⁴⁷ Josip Čović, T. 3508.

¹⁴⁸ Ljubica Došen, T. 3759.

¹⁴⁹ Binazija Kolesar, T. 930, 1040.

¹⁵⁰ Stevan Bisić, T. 11414-11415; Emil Čakalić, T. 5890.

¹⁵¹ Miodrag Panić, T. 14378.

¹⁵² Vidi par. 145-146 gore.

¹⁵³ Binazija Kolesar, T. 914-916.

¹⁵⁴ Svedok P006, T. 1108-1109.

¹⁵⁵ Svedok P002, T. 10369-10370.

¹⁵⁶ Dok. pr. br. 391, str. 205.

¹⁵⁷ Imra Agotić, T. 2022.

¹⁵⁸ Šarlota Foro, T. 2397.

¹⁵⁹ Šarlota Foro, T. 2398.

¹⁶⁰ Dok. pr. br. 391, str. 207.

¹⁶¹ Herbert Stuart Okun, T. 1864.

¹⁶² Aernout van Lynden, T. 3103, 3120; dok. pr. br. 136.

Ambasador Kypr, po dolasku u Vukovar 20. novembra 1991. godine, primetio je da je svaka kuća pretrpela oštećenja.¹⁶⁴ Pretežno stambeni deo, južno od reke Vuke, srušen je sa zemljom.¹⁶⁵ Putevi su bili tako oštećeni da je njima teško moglo da se pešači ili vozi.¹⁶⁶

57. Zbog neprestanog granatiranja privatnih kuća i imovine, većina porodica koje su ostale u Vukovaru bile su primorane da žive u suteranima i podrumima.¹⁶⁷ MKCK ih je zvao "ljudi pečurke".¹⁶⁸ Većina nije izašla iz svojih suterena do kraja opsade, kada su mnogi otišli u bolnicu, verujući da će im tamo biti garantovana bezbednost.¹⁶⁹

58. Bolnica u Vukovaru, višespratnica, pretrpela je veliku štetu. Praktično svi prozori su bili razbijeni, a krov je bio gotovo uništen.¹⁷⁰ Na zgradi je bilo ogromnih rupa od projektila.¹⁷¹ Kako se sažeto navodi u oceni g. Van Lyndena, novinara *Sky News*, bolnica je pretrpela štetu usled direktnih pogodaka iz raznovrsnih oruđa teškog kalibra.¹⁷² U iskazima se navodi da se radilo o granatama ispaljenim kako iz artiljerijskih oruđa, tako i iz tenkova, bombama iz aviona, minobacačkim granatama i raketama iz višecevnih bacača.¹⁷³ U toku borbi, gornji spratovi bolnice ispražnjeni su zbog granatiranja, bombardovanja i drugog razaranja usled napada srpskih snaga.¹⁷⁴ Kao posledica toga, pacijenti, osoblje i improvizovani objekti za lečenje nalazili su se pod zemljom, u očajnički pretrpanim suteranskim prostorijama.¹⁷⁵ Vode, struje i drugih usluga nije bilo.¹⁷⁶ Zbog srpske opsade, prekinuto je čak i snabdevanje osnovnim sanitetskim materijalom.¹⁷⁷ Snimci koje je posle pada Vukovara snimila jedna filmska ekipa potvrđuju težak stepen oštećenja bolnice.¹⁷⁸

59. Uprkos dokazima koji govore suprotno,¹⁷⁹ Veće ocenjuje da je vukovarska bolnica trpela napade praktično svakog dana.¹⁸⁰ Fizičko stanje bolničkih zgrada 18. novembra 1991. godine rečit je dokaz koji potvrđuje usmene iskaze o napadima.

¹⁶³ Vidi, na primer, dok. pr. br. 269.

¹⁶⁴ Dok. pr. br. 320; Šarlota Foro, T. 2403.

¹⁶⁵ Dragutin Berghofer, T. 5318-5320.

¹⁶⁶ Šarlota Foro, T. 2403.

¹⁶⁷ Svedok P021, T. 1353; Binazija Kolesar, T. 919; Šarlota Foro, T. 2399.

¹⁶⁸ Herbert Stuart Okun, T. 1872-1873.

¹⁶⁹ Binazija Kolesar, T. 931.

¹⁷⁰ Petr Kypr, T. 6638; svedok P011, T. 5712-5715.

¹⁷¹ Šarlota Foro, T. 2402.

¹⁷² Aernout van Lynden, T. 3121.

¹⁷³ Dr Juraj Njavro, T. 1516.

¹⁷⁴ Dr Juraj Njavro, T. 1514-1515.

¹⁷⁵ Binazija Kolesar, T. 909-910, 918; Juraj Njavro, T. 1514-1515.

¹⁷⁶ Binazija Kolesar, T. 924; Dr Juraj Njavro, T. 1609-1610, 1646; Aernout van Lynden, T. 3122; dok. pr. br. 137, str. 1.

¹⁷⁷ Dr Juraj Njavro, T. 1650; Aernout van Lynden, T. 3122; dok. pr. br. 137, str. 1.

¹⁷⁸ Dok. pr. br. 136.

¹⁷⁹ Miodrag Panić je u svom iskazu naveo da artiljerija OG Jug nikad nije otvarala vatru na bolnicu i sektor oko bolnice, T. 14281. U dok. pr. br. 868, str. 48, navodi se da do naređenja I. VO od 18. novembra 1991. godine da se zauzme bolnica, ona nije tretirana kao meta, ali se ne navodi osnov za taj zaključak.

¹⁸⁰ Vesna Bosanac, T. 546; Binazija Kolesar, T. 927; Juraj Njavro, T. 1516. Vidi i dok. pr. br. 8; dok. pr. br. 9; dok. pr. br. 14; dok. pr. br. 21; dok. pr. br. 26; dok. pr. br. 29; dok. pr. br. 31.

IV. KOMANDNA STRUKTURA SRPSKIH SNAGA KOJE SU UČESTVOVALE U OPERACIJAMA U VUKOVARU

60. U Optužnici se navodi da je u relevantno vreme optuženi Mile Mrkšić bio komandant Gardijske motorizovane brigade (dalje u tekstu: gmtbr) JNA i Operativne grupe Jug (dalje u tekstu: OG Jug), koja je obuhvatala gmtbr i druge snage JNA i srpske snage, da je optuženi Miroslav Radić komandovao pešadijskom četom u sastavu 1. bataljona gmtbr (dalje u tekstu: 1. bataljon gmtbr) i da je optuženi Veselin Šljivančanin bio oficir za bezbednost i gmtbr i OG Jug, te da je, u tom svojstvu, bio *de facto* nadležan za vojnu policiju gmtbr. Kao što će kasnije biti razmotreno u ovoj presudi, razne srpske snage iz više jedinica učestvovala su u događajima koji čine osnov za optužbe u ovoj Optužnici. Prema tome, potrebno je utvrditi vojnu strukturu ili hijerarhiju tih snaga i jedinica i eventualna *de jure* ovlašćenja za rukovođenje, koja je svaki od optuženih koristio u odnosu na te snage i jedinice u vreme na koje se odnosi Optužnica.

A. Gardijska motorizovana brigada (dalje u tekstu: gmtbr)

61. Gmtbr je postojala mnogo pre događaja koji su predmet Optužnice.¹⁸¹ Ona je bila jedna od najboljih, ako ne i najbolja jedinica JNA. Njeni pripadnici su bili pažljivo birani, izuzetno obučeni i dobro opremljeni.¹⁸² Njena glavna dužnost bila je da osigura bezbednost političkog i vojnog rukovodstva bivše Jugoslavije.¹⁸³ Gmtbr je činilo osam bataljona: dva motorizovana bataljona, dva bataljona vojne policije, od kojih je u sastavu jednog bila protivteroristička četa, oklopni bataljon, laki artiljerijski bataljon za protivvazдушnu odbranu, pozadinski bataljon i bataljon zadužen za obezbeđenje važnih zgrada i objekata.¹⁸⁴ Ona je bila direktno potčinjena načelniku Generalštaba Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu u Beogradu, a to je, u relevantnom periodu, bio general Blagoje Adžić.¹⁸⁵ Pre operacija u Vukovaru, brojala je otprilike 4.000 pripadnika.¹⁸⁶

62. Prvooptuženi, pukovnik Mile Mrkšić, imenovan je za komandanta gmtbr 9. jula 1990. godine i na toj dužnosti je ostao do 30. juna 1992. godine.¹⁸⁷ Načelnik Štaba brigade i zamenik Mileta Mrkšića od 1989. do polovine 1992. godine bio je potpukovnik Miodrag Panić.¹⁸⁸ Trećeoptuženi, major Veselin Šljivančanin, sve vreme na koje se odnosi Optužnica bio je načelnik

¹⁸¹ Vidi Radoje Trifunović, T. 8032. Vidi i dok. pr. br. 578, str. 73.

¹⁸² Dok. pr. br. 798, str.11; dok. pr. br. 868, str. 29.

¹⁸³ Radoje Trifunović, T. 8026, 8032-8033; Miodrag Panić, T. 14263; dok. pr. br. 594, činjenica 14.

¹⁸⁴ Radoje Trifunović, T. 8026-8028; vidi i Miodrag Panić, T. 14263-14265. Postojalo je i odeljenje za specijalne namene pridodato organu bezbednosti, koje nije učestvovalo u operacijama u Vukovaru. (Miodrag Panić, T. 14266; Veselin Šljivančanin, T. 13431-13432)

¹⁸⁵ Radoje Trifunović, T. 8032; dok. pr. br. 798, str. 70; dok. pr. br. 578, str. 75; dok. pr. br. 594, činjenica 14.

¹⁸⁶ Radoje Trifunović, T. 8031-8032.

¹⁸⁷ Dok. pr. br. 594, činjenica 20.

organa bezbednosti gmtbr i, kako je Veće zaključilo i o čemu će biti reči na drugim mestima, samim tim i OG Jug.¹⁸⁹ Njegov zamenik je bio major Ljubiša Vukašinić.¹⁹⁰ Kapetan Borče Karanfilov, kapetan Mladen Karan i kapetan Srećko Borisavljević bili su oficiri organa bezbednosti i bili su, između ostalih, podređeni Veselinu Šljivančaninu.¹⁹¹ Dana 29. septembra 1991. godine savezni sekretar naredio je pukovniku Nebojši Pavkoviću iz Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu da se “angažuje” u komandi gmtbr tokom borbenih dejstava u sektoru Vukovar¹⁹² i on je praktično službovao u Negoslavcima pod komandom Mileta Mrkšića kao oficir za vezu sa Saveznim sekretarijatom i komandom 1. vojne oblasti (dalje u tekstu: 1. VO), koja se nalazila između njih.

63. Dana 29. septembra 1991. godine, na osnovu naređenja načelnika Štaba Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, generala Adžića, gmtbr je raspoređena za borbena dejstva na području Vukovara.¹⁹³ U tom cilju, prepotčinjena je komandi 1. VO¹⁹⁴ i ostala je prepotčinjena 1. VO sve do odlaska s područja Vukovara.¹⁹⁵ Dana 30. septembra 1991. godine gmtbr je stigla na područje Vukovara.¹⁹⁶ Po dolasku i pošto je kratko bila potčinjena komandi 12. korpusa,¹⁹⁷ gmtbr je ušla u sastav OG Jug.¹⁹⁸

64. Gmtbr je došla na područje Vukovara gotovo u punom sastavu: sa njom jedino nije došao bataljon zadužen za obezbeđenje zgrada i objekata.¹⁹⁹ U vreme dolaska gmtbr na područje Vukovara i tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica, komandant 1. motorizovanog bataljona gmtbr (dalje u tekstu: 1. mb gmtbr) bio je major Borivoje Tešić.²⁰⁰ Njegov zamenik je bio kapetan Slavko Stijaković.²⁰¹ Prvi bataljon gmtbr imao je tri čete. Kapetan Saša Bojkovski bio je komandir 1. čete (dalje u tekstu: 1. četa 1. mb gmtbr), a kapetan Zoran Zirojević bio je komandir 2. čete (dalje u tekstu: 2. četa 1. mb gmtbr).²⁰² Optuženi kapetan Miroslav Radić komandovao je 3.

¹⁸⁸ Dok. pr. br. 594, činjenica 22.

¹⁸⁹ Radoje Trifunović, T. 8177; Veselin Šljivančanin, T. 13421-13423.

¹⁹⁰ Radoje Trifunović, T. 8177; Veselin Šljivančanin, T. 13457-13458; Ljubiša Vukašinić, T. 14978-14980, 14982.

¹⁹¹ Radoje Trifunović, T. 8177, 8182; Veselin Šljivančanin, T. 13457-13458; Borče Karanfilov, T. 15408. U vezi s Borčetom Karanfilovim, vidi i Dragi Vukosavljević, T. 8652-8653; svedok P001, T. 10080.

¹⁹² Dok. pr. br. 404.

¹⁹³ Radoje Trifunović, T. 7986, 8034-8035; navodi se i kao načelnik Generalštaba, Imra Agotić, T. 1959-1960. Vidi i dok. pr. br. 89.

¹⁹⁴ Dok. pr. br. 403; Radoje Trifunović, T. 8062-8063, 8034.

¹⁹⁵ Dok. pr. br. 594, činjenica 15.

¹⁹⁶ Dok. pr. br. 594, činjenica 29.

¹⁹⁷ Dok. pr. br. 428. Dana 30. septembra 1991. godine OG Jug je bila pod komandom 12. korpusa koji je i dalje koordinisao celu operaciju u Vukovaru, uključujući zone koje su kasnije bile poznate kao operativne zone sever i jug. (Radoje Trifunović, T. 8221-8222) Miodrag Panić, T. 14341.

¹⁹⁸ Dok. pr. br. 594, činjenica 29.

¹⁹⁹ Dok. pr. br. 403; Radoje Trifunović, T. 8031-8032. Vidi i dok. pr. br. 798, str. 12.

²⁰⁰ Radoje Trifunović, T. 8067-8070; 8286; dok. pr. br. 798, str. 12. Major Tešić je bio i komandant 1. jurišnog odreda, vidi par. 95 dole.

²⁰¹ Slavko Stijaković, T. 12825-12827.

²⁰² Svedok P018, T. 7382-7383; svedok P022, T. 4951, 5044; Slavko Stijaković, T. 12833. Vidi i Davor Vučković, T. 13184; Zoran Zirojević, T. 13099.

četom (dalje u tekstu: 3. četa 1. mb gmtbr).²⁰³ Treća četa 1. mb gmtbr sastojala se od tri voda koja su predvodili poručnik Đorđe Vostić, poručnik Elvir Hadžić (takođe zamenik Miroslava Radića²⁰⁴), odnosno vodnik Dejan Jovanović.²⁰⁵

65. Dva bataljona vojne policije gmtbr bila su raspoređena na područje Vukovara 28. ili 29. septembra 1991. godine.²⁰⁶ U to vreme, komandant 1. bataljona vojne policije gmtbr (dalje u tekstu: 1. bataljon VP/gmtbr) bio je major Branislav Kavalić, kojeg je 1. novembra 1991. godine zamenio kapetan Jovan Šušić.²⁰⁷ Kapetan 1. klase Radoje Paunović bio je komandant 2. bataljona vojne policije gmtbr (dalje u tekstu: 2. bataljon VP/gmtbr).²⁰⁸ Njegov zamenik je bio kapetan 1. klase Milivoj Simić koji je obavljao i dužnost komandira čete u tom bataljonu.²⁰⁹ Prvi bataljon VP/gmtbr imao je u svom sastavu i protivterorističku četvu kojom je komandovao kapetan 1. klase Mladen Marić.²¹⁰ Ta protivteroristička četa imala je tri voda.²¹¹

66. Potpukovnik Milovan Lešanović komandovao je protivvazdušnom odbranom gmtbr u periodu na koji se odnosi Optužnica.²¹²

67. Komandanti bataljona bili su direktno podređeni komandantu gmtbr.²¹³

68. Pošto je Vukovar pao 18. novembra 1991. godine, gmtbr je 24. novembra 1991. godine napustila Vukovar i vratila se u Beograd.²¹⁴

B. Operativna grupa Jug (dalje u tekstu: OG Jug)

69. OG Jug je prvobitno formirala komanda 1. VO²¹⁵ negde u leto ili jesen 1991. godine. Iznenađuje da naredbe o njenom formiranju i rasformiranju nisu pronađene, tako da u spisu nema tačnog datuma kada je formirana. OG Jug je bila privremena formacija, stvorena da izvrši konkretan zadatak.²¹⁶ Kako je u svom iskazu naveo potpukovnik Lešanović, OG Jug je formirana da pod jedinstvenom komandom objedini sve vojne jedinice koje su delovale u geografskoj zoni

²⁰³ Svedok P018, T. 7382-7383; Davor Vučković, T. 13184; Miroslav Radić, T. 12595-12596; Slavko Stijaković, T. 12833; dok. pr. br. 798, str. 84.

²⁰⁴ Miroslav Radić, T. 12612-12613.

²⁰⁵ Svedok P022, T. 4949; 4952.

²⁰⁶ Radoje Trifunović, T. 8031; svedok P001, T. 10079.

²⁰⁷ Jovan Šušić, T. 14879; Miodrag Panić, 14272; svedok P001, T. 10135.

²⁰⁸ Radoje Paunović, T. 14101; Radoje Trifunović, T. 8136; Miodrag Panić, T. 14272.

²⁰⁹ Milivoj Simić, T. 14563-14564.

²¹⁰ Mladen Marić, T. 15216-15218; svedok P001, T. 10110.

²¹¹ Mladen Marić, T. 15218-15219.

²¹² Svedok P014, T. 7673-7674; Milovan Lešanović, T. 12136.

²¹³ Miodrag Panić, T. 14267. Vidi i Jovan Šušić, T. 14881.

²¹⁴ Radoje Trifunović, T. 8208; Boriša Gluščević, T. 12506; dok. pr. br. 798, str. 110.

²¹⁵ Radoje Trifunović, T. 8330.

²¹⁶ Radoje Trifunović, T. 8021, 8330. Milovan Lešanović, T. 12140. Vidi i dok. pr. br. 798, str. 16-17.

oko Vukovara i južno od njega.²¹⁷ Jedna druga formacija, OG Sever, formirana je sa sličnim zadatkom u odnosu na susednu geografsku zonu koja se, generalno, prostirala severno od zone za koju je bila odgovorna OG Jug. Južni obodi zone odgovornosti OG Sever protezali su se do najsevernijih tačaka samog grada Vukovara.²¹⁸ OG Jug nije bila striktno korpus, iako je na operativnom nivou bila slična korpusu budući da je imala podršku drugih jedinica.²¹⁹ Iako je pukovnik Radoje Trifunović u svom iskazu naveo da je OG Jug bila na nivou operativno-taktičke grupe, kako je ona definisana u paragrafu 27 *Pravila – korpusa Kopnene vojske /privremenog/*,²²⁰ Veće je sklonije mišljenju i zaključku da je OG Jug formirana kao provizorna formacija sa zadatkom da se uhvati u koštac sa situacijom koja nije bila predviđena važećim službenim pravilima, odnosno raspadom SFRJ iznutra, kao i da OG Jug po strukturi nije striktno odgovarala nijednoj zvaničnoj formaciji. Počev od 1. oktobra 1991. godine, jedinice koje su bile potčinjene OG Jug obuhvatale su gmtbr, jedinicu TO Petrova Gora i oklopni bataljon 544. motorizovane brigade JNA,²²¹ ali je taj sastav znatno proširen u nedeljama koje su usledile. U vreme dolaska gmtbr na područje Vukovara, OG Jug je bila pod komandom pukovnika Bajе Bojata.²²²

70. Iako u spisu nema pismene naredbe u vezi s tim i iako je čak i ta činjenica bila predmet određenog spora u početnim fazama suđenja, sada je postignuta saglasnost o činjenici da je 8. oktobra 1991. godine Mile Mrkšić imenovan i za komandanta OG Jug.²²³ Od tog datuma, prema zaključku Veća, komandna struktura i osoblje gmtbr prerasli su u Komandu OG Jug.²²⁴ Da su bila primenjena redovna strukturna pravila, OG Jug bi bila formirana sa sopstvenim komandnim štabom, potpuno odvojenim od komande njenih sastavnih jedinica, uključujući Komandu gmtbr. I u vezi s tim zanemareno je “pravilo službe”, pa je komandni štab gmtbr postao štab OG Jug. Na taj način, sve druge jedinice koje su služile u zoni odgovornosti OG Jug potpale su pod *de jure* i punu efektivnu komandu Mileta Mrkšića i Komande gmtbr.

71. Po naređenju saveznog sekretara za narodnu odbranu, komanda OG Jug bila je potčinjena i odgovarala je komandi na jednom nivou iznad sebe, komandi 1. VO.²²⁵ Prva VO pokrivala je ogromno područje koje je obuhvatalo teritoriju 1. oblasti (komanda: Beograd), 3. oblasti (komanda:

²¹⁷ Milovan Lešanović, T. 12140. Vidi i dok. pr. br. 798, str. 67.

²¹⁸ Petar Stojić, T. 15347; Milorad Vojnović, T. 8829; Dušan Jakšić, T. 11908-11909.

²¹⁹ Radoje Trifunović, T. 8021. Vidi i Milovan Lešanović, T. 12141. Radoje Trifunović je u svom iskazu naveo da je korpus operativna jedinica koja obuhvata određeni broj pešadijskih i oklopnih mehanizovanih brigada, kao i artiljerijskih jedinica, jedinica protivavionske odbrane i mornarice, T. 8020.

²²⁰ Radoje Trifunović, T. 8022-8023; dok. pr. br. 398. Vidi i dok. pr. br. 588, str. 97-98.

²²¹ Radoje Trifunović, T. 8067-8068; dok. pr. br. 405.

²²² Radoje Trifunović, T. 8033; Milovan Lešanović, T. 12138; dok. pr. br. 798, str. 71.

²²³ Dok. pr. br. 594, činjenica 20.

²²⁴ Radoje Trifunović, T. 8033-8034, 8057-8059; Milovan Lešanović, T. 12139-12140; Milorad Panić, T. 14271. Prenos komande nad gmtbr na komandu OG Jug verovatno je sproveden naredbom komande 1. VO. (Miodrag Panić, T. 14271)

Skopje), 5. oblasti (komanda: Zagreb) i područje istočne Slavonije.²²⁶ U geografskom smislu, obuhvatala je područje istočne Slavonije, Bosne i Hercegovine i centralne i severne Srbije.²²⁷ Od 12. oktobra 1991. godine, 1. VO obuhvatala je 12. korpus, 1. proletersku gardijsku diviziju i OG Jug.²²⁸ Komandant 1. VO bio je general Života Panić²²⁹ koji je, sa svoje strane, odgovarao neposredno jedinom nivou iznad sebe, načelniku Štaba Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (navodi se i kao načelnik Generalštaba), generalu Adžiću.²³⁰ Godine 1991. savezni sekretar za narodnu odbranu, odnosno ministar odbrane, bio je general Veljko Kadrijević.²³¹ General Aleksandar Vasiljević je bio načelnik Uprave za bezbednost u Saveznom sekretarijatu, a general Simeon Tumanov bio je njegov zamenik.²³²

72. Područje odgovornosti OG Jug (ili zona dejstava) obuhvatalo je područje dugačko otprilike 14 kilometara i široko osam kilometara, u okviru kojeg su bili i grad Vukovar do reke Vuke (granica je bila ušće Vuke u Dunav), Jakubovac, Ovčara, Negoslavci i Berak, na jugu; kao i Nuštar, Petrovci i Mirkovci, na zapadu.²³³ Vukovarska bolnica se nalazila severno od reke Vuke i prvobitno je potpadala pod zonu odgovornosti OG Sever.²³⁴ Međutim, 18. novembra 1991. godine, komanda 1. VO naredila je OG Jug da preuzme kontrolu nad vukovarskom bolnicom.²³⁵ U okviru zone odgovornosti OG Jug, područja su bila dalje podeljena između jedinica pridodatih OG Jug, tako da je, načelno, svaka jedinica izvršavala zadatke unutar određenih geografskih granica.²³⁶ Komandno mesto OG Jug bilo je u Negoslavcima, selu južno od Vukovara, i nalazilo se u jednoj napuštenoj privatnoj kući.²³⁷ Postojalo je i pozadinsko komandno mesto koje se nalazilo u selu Berak.²³⁸

73. Pošto je 8. oktobra 1991. godine komanda gmtbr proglašena za komandu OG Jug, određeni broj jedinica prepotčinjen je OG Jug. Na osnovu naređenja 1. VO od 8. oktobra 1991. godine, jedinica TO Kragujevac prepotčinjena je OG Jug.²³⁹ Dana 9. ili 10. oktobra 1991. godine, 3. oklopni bataljon 211. brigade prepotčinjen je OG Jug.²⁴⁰ Na osnovu naređenja komande 1. VO od 13.

²²⁵ Dok. pr. br. 404; Radoje Trifunović, T. 8034, 8059. Vidi i naređenja komande 1. VO upućena, između ostalog, komandi OG Jug (dok. pr. br. 407, dok. pr. br. 409) i izveštaje komande OG Jug komandi 1. VO (dok. pr. br. 414, dok. pr. br. 427). Miodrag Panić, T. 14274.

²²⁶ Radoje Trifunović, T. 8034-8035.

²²⁷ Dok. pr. br. 578, str. 91.

²²⁸ Radoje Trifunović, T. 8071.

²²⁹ Dok. pr. br. 594, činjenica 23.

²³⁰ Imra Agotić, T. 1960; dok. pr. br. 578, deo II, str. 3. Vidi i dok. pr. br. 89; Radoje Trifunović, T. 8034-8035.

²³¹ Radoje Trifunović, T. 7986, 8212.

²³² Bogdan Vujić, T. 4593; dok. pr. br. 594, činjenica 24.

²³³ Radoje Trifunović, T. 8037-8038; dok. pr. br. 399. Vidi i Miodrag Panić, T. 14275.

²³⁴ Dok. pr. br. 594, činjenica 31.

²³⁵ Dok. pr. br. 415; Miodrag Panić, T. 14276-14277, 14368; dok. pr. br. 798, str. 72. Vidi i Radoje Paunović, T. 14161. Vidi par. 180 dole.

²³⁶ Miodrag Panić, T. 14275.

²³⁷ Radoje Trifunović, T. 8047-8049.

²³⁸ Radoje Trifunović, T. 8223. Vidi i Boriša Gluščević, T. 12506.

²³⁹ Dok. pr. br. 401, str. 18; Radoje Trifunović, T. 8075.

²⁴⁰ Radoje Trifunović, T. 8075.

oktobra 1991. godine, diverzioni odred 93. zaštitnog puka i 20. partizanska brigada 46. partizanske divizije prepotčinjeni su OG Jug.²⁴¹ Sredinom oktobra 1991. godine, OG Jug je takođe obuhvatala artiljerijske jedinice 1. VO, delove oklopne mehanizovane brigade iz Sremske Mitrovice i jedinice TO.²⁴² Do tada je brojčani sastav OG Jug povećan za otprilike jednu trećinu.²⁴³

C. 80. motorizovana brigada (dalje u tekstu: 80. mtbr)

74. Osamdeseta mtbr JNA, koja se navodi i kao Kragujevačka brigada,²⁴⁴ takođe će se pominjati u ovoj presudi. Nju su činili jedan tenkovski bataljon, tri pešadijska bataljona, pozadinski i inženjerijski bataljon.²⁴⁵ Ona je takođe imala četvu vojne policije²⁴⁶ i laki artiljerijski divizion PVO (dalje u tekstu: LAD PVO).²⁴⁷ Barem u jednom periodu, 80. mtbr odgovarala je 1. VO i u tom periodu je možda bila direktno potčinjena 1. VO.²⁴⁸ Ima dokaza koji ukazuju na to da je 80. mtbr u jednom periodu bila potčinjena i 24. kragujevačkom korpusu.²⁴⁹ Međutim, dok je bila stacionirana u zoni odgovornosti OG Jug, 80. mtbr i jedinice u njenom sastavu stavljene su pod komandu Mileta Mrkšića.²⁵⁰ Takvo je bilo stanje u periodu na koji se odnosi Optužnica.

75. U vreme koje je relevantno za Optužnicu, komandant 80. mtbr bio je potpukovnik Milorad Vojnović.²⁵¹ Načelnik Štaba brigade i Vojnovićev zamenik bio je potpukovnik Rade Danilović.²⁵² Kapetan Dragi Vukosavljević je bio načelnik organa bezbednosti 80. mtbr.²⁵³ Kapetan Dragan Vezmarović je bio komandir čete vojne policije 80. mtbr.²⁵⁴

76. Kao mala ograda od onoga što je upravo rečeno, negde krajem oktobra ili početkom novembra 1991. godine, iz dokaza se ne zna tačan datum, 1. pešadijski bataljon 80. mtbr (dalje u tekstu: 1. bataljon 80. mtbr), ali ne i drugi elementi 80. mtbr, prepotčinjen je OG Sever (Novosadski korpus) i ostao je potčinjen OG Sever do 18. novembra 1991. godine.²⁵⁵

²⁴¹ Dok. pr. br. 401, str. 25; Radoje Trifunović, T. 8075, 8353-8354. Vidi i dok. pr. br. 427, str. 2.

²⁴² Radoje Trifunović, T. 8035, 8038-8039.

²⁴³ Radoje Trifunović, T. 8038.

²⁴⁴ Dragan Vezmarović, T. 8512.

²⁴⁵ Dragi Vukosavljević, T. 8644-8645.

²⁴⁶ Dragan Vezmarović, T. 8385; Milorad Vojnović, T. 8827-8828. Iskazi o njenoj veličini i strukturi, međutim, ne podudaraju se i idu od jednog voda vojne policije od oko 25 ljudi i saobraćajnog voda (Milorad Vojnović, T. 8827-8828), preko dva voda vojne policije i saobraćajnog voda (Dragi Vukosavljević, T. 8647), do otprilike 70 vojnika i ljudstva nekoliko dodatnih vodova saobraćajaca (Dragan Vezmarović, T. 8386).

²⁴⁷ Dragi Vukosavljević, T. 8646; svedok P014, T. 7666-7669.

²⁴⁸ Milorad Vojnović, T. 8875-8876, 8879. Dok. pr. br. 401, str. 36 (gde se navodi naređenje 1. VO o prepotčinjavanju jedinica 80. mtbr). Vidi i svedok P014, T. 7668.

²⁴⁹ Vidi Mladen Karan, T. 15598. Vidi i Milorad Vojnović, T. 8879.

²⁵⁰ Vidi par. 77 dole. Vidi i dok. pr. br. 395, pravilo 108.

²⁵¹ Dok. pr. br. 594, činjenica 25.

²⁵² Dragan Vezmarović, T. 8520; Rade Danilović, T. 12278.

²⁵³ Dragi Vukosavljević, T. 8641-8642.

²⁵⁴ Dragan Vezmarović, T. 8382-8283; Dragi Vukosavljević, T. 8647.

²⁵⁵ Milorad Vojnović, T. 8877; Dragi Vukosavljević, T. 8644-8645; Rade Danilović, T. 12282.

77. Veće prihvata iskaze da je 80. mtbr, izuzimajući 1. bataljon 80. mtbr, naređenjem od 7. novembra 1991. godine prepotčinjena OG Jug.²⁵⁶ To konkretno naređenje nije u spisu. Neke jedinice 80. mtbr stigle su u zonu dejstava OG Jug 8 i 9. novembra 1991. godine. Izuzev 1. bataljona 80. mtbr koji je bio u okviru zone OG Sever, jedinice 80. mtbr počele su da se raspoređuju na području Vukovara 8. novembra 1991. godine.²⁵⁷ Komandir čete vojne policije 80. mtbr, kapetan Dragan Vezmarović, došao je u Negoslavce 9. novembra 1991. godine s otprilike 25 do 30 ljudi i javio se komandantu 80. mtbr, koji je već bio tamo.²⁵⁸ Naređenjem od 15. novembra 1991. godine, komandant OG Jug Mile Mrkšić prepotčinio je odred TO Stara Pazova 80. mtbr, ovlastio komandu 80. mtbr da reguliše sva pitanja oko tog prepotčinjavanja i izdao 80. mtbr zadatke u narednim dejstvima.²⁵⁹ U narednim danima, OG Jug je izdala 80. mtbr naređenja kojima joj je odredila borbene i druge zadatke i prepotčinila joj dalje jedinice.²⁶⁰ Ta naređenja pokazuju da je OG Jug tada imala neposrednu komandu nad 80. mtbr, osim nad 1. bataljonom 80. mtbr. To je u saglasnosti s iskazima nekoliko svedoka.²⁶¹

78. Pošto je 80. mtbr prepotčinjena OG Jug, OG Jug je stavila pod njenu komandu nove jedinice.²⁶² Od 15. do 20. novembra 1991. godine, otprilike 1.000 vojnika prepotčinjeno je 80. mtbr.²⁶³

79. Dana 5. novembra 1991. godine, na osnovu naređenja komande 1. VO, 3. bataljon 80. mtbr i LAD PVO direktno su prepotčinjeni gmtbr.²⁶⁴ LAD PVO je stigao u Negoslavce 8. novembra 1991. godine i tamo je stavljen pod komandu potpukovnika Lešanovića, koji je bio zadužen za kompletnu protivvazдушnu odbranu gmtbr.²⁶⁵ Dana 18. novembra 1991. godine komandno mesto LAD PVO premešteno je sa Sajmišta na Ovčaru, gde se nalazilo u jednoj kući udaljenoj otprilike 300 metara od hangara na Ovčari, takozvanoj žutoj kući.²⁶⁶ LAD PVO 80. mtbr ostao je direktno potčinjen gmtbr do 21. novembra 1991. godine, kad je vraćen pod komandu 80. mtbr.²⁶⁷

²⁵⁶ Radoje Trifunović, T. 8096.

²⁵⁷ Milorad Vojnović, T. 8829; Dragi Vukosavljević, T. 8643-8644.

²⁵⁸ Dragan Vezmarović, T. 8388, 8474, 8515.

²⁵⁹ Vidi dok. pr. br. 412.

²⁶⁰ Dok. pr. br. 431, str. 2, stavka 8; dok. pr. br. 422; dok. pr. br. 419; dok. pr. br. 420; dok. pr. br. 424; dok. pr. br. 425.

²⁶¹ Radoje Trifunović, T. 8096; Dragi Vukosavljević, T. 8650, 8680; Milorad Vojnović, T. 8823. Vidi i dok. pr. br. 370.

²⁶² Odred TO Stara Pazova, (dok. pr. br. 412; Radoje Trifunović, T. 8096), 195. taktička grupa (dok. pr. br. 372; Milorad Vojnović, T. 8926; Radoje Trifunović, T. 8258; Rade Danilović, T. 12300), oklopni bataljon 544. motorizovane brigade. (Dok. pr. br. 420; Radoje Trifunović, T. 8130).

²⁶³ Radoje Trifunović, T. 8259. Rade Danilović je u svom iskazu naveo da je, kada je 15. ili 16. novembra 1991. godine došao u Negoslavce, 80. mtbr imala otprilike 4.950 pripadnika, dok je ranije 80. mtbr brojala oko 3.600 ljudi. (Rade Danilović, T. 12290).

²⁶⁴ Dok. pr. br. 401, str. 36.

²⁶⁵ Svedok P014, 7670, 7682-7683, 7685-7686. Dana 9. novembra 1991. godine komandant OG Jug izdao je naređenje kojim se daju zadaci LAD PVO (dok. pr. br. 367). Vidi i Milorad Vojnović, T. 8830.

²⁶⁶ Svedok P014, 7690-7692; Milorad Vojnović, T. 8854, 8922, 8929, 9000.

²⁶⁷ Svedok P014, T. 7683-7684. Vidi i Milorad Vojnović, T. 8830.

80. Veće konstatuje, ali ne prihvata, razne delove suprotnih iskaza da je LAD PVO ostao potčinjen 80. mtbr tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica,²⁶⁸ da nije prepotčinjen gmtbr ili OG Jug, da je imao sopstvenu komandu i da, u vezi s disciplinskim pitanjima, OG Jug nije bila odgovorna za LAD PVO.²⁶⁹ Međutim, ni u jednoj od tih alternativnih tvrdnji LAD PVO nije potpuno isključen iz komandnog lanca OG Jug, pa time ni iz komande Mileta Mrkšića. Pored toga, čak i ako bi se prihvatila tvrdnja da je LAD PVO ostao potčinjen 80. mtbr sve vreme na koje se odnosi Optužnica (što nije zaključak Veća), LAD PVO bi i dalje bio pod komandom OG Jug jer je tada i sama 80. mtbr bila potčinjena OG Jug.²⁷⁰

81. Veće je saslušalo oprečne iskaze o tome da li su 20. novembra 1991. godine hangar na Ovčari i okolina Ovčare bili u okviru lokalne zone odgovornosti 80. mtbr. Svedoci koje je pozvala Šljivančaninova odbrana naveli su u svojim iskazima da je, posle povlačenja 20. partizanske brigade s tog područja 18. novembra 1991. godine, zona odgovornosti 80. mtbr obuhvatala hangar na Ovčari.²⁷¹ Cilj tih iskaza možda je bio da se pobije iskaz svedoka potpukovnika Vojnovića, koji je u to vreme komandovao 80. mtbr i koji je posvedočio da je hangar na Ovčari bio u zoni odgovornosti OG Jug.²⁷² Međutim, kako je Veće već zaključilo, Ovčara je 20. novembra 1991. godine bila u okviru zone odgovornosti OG Jug. U to vreme, 80. mtbr je bila potčinjena OG Jug. S obzirom na dokaze, prema zaključku Veća, nezavisno od toga da li je 80. mtbr imao lokalnu odgovornost za hangar ili ne, hangar i okolno područje ostali su 20. i 21. novembra 1991. godine u okviru zone odgovornosti OG Jug.

82. Dana 22. novembra 1991. godine jedinice 80. mtbr ušle su u grad Vukovar.²⁷³ Komanda 80. mtbr trebalo je da 23. novembra 1991. godine preuzme odgovornost od OG Jug, pošto se gmtbr spremala da se povuče u Beograd.²⁷⁴ Iako u spisu nema konkretnog naređenja kojim se ukida postojanje OG Jug, dokazi pokazuju, kako je Veće zaključilo, uprkos nekim navodima koji govore suprotno, da je Komanda OG Jug s Miletom Mrkšićem na čelu funkcionisala dok gmtbr nije otišla iz Vukovara 24. novembra 1991. godine i da posle toga nije funkcionisala. Njen privremeni zadatak u Vukovaru bio je izvršen. Povlačenjem gmtbr s područja Vukovara 24. novembra 1991. godine, 80. mtbr je ostala odgovorna za grad Vukovar i Borovo Naselje.²⁷⁵ To je, naravno, obuhvatalo

²⁶⁸ Rade Danilović, T. 12284-12285; Milovan Lešanović, T. 12147-12151.

²⁶⁹ Miodrag Panić, T. 14365-14366.

²⁷⁰ Vidi par. 77 gore.

²⁷¹ Miodrag Panić, T. 14288, 14272-14273; Radoje Paunović, T. 14138-14140.

²⁷² Milorad Vojnović, T. 9053, 9117.

²⁷³ Dragi Vukosavljević, T. 8709-8713.

²⁷⁴ Dok. pr. br. 426; Radoje Trifunović, T. 8204-8206.

²⁷⁵ Milorad Vojnović, T. 8858-8860.

područje Ovčare i hangar na njoj. Osamdeseta mtbr je istočnu Slavoniju napustila 14. januara 1992. godine.²⁷⁶

D. Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) i dobrovoljačke ili paravojne jedinice

83. Na osnovu Zakona o opštenarodnoj odbrani, Teritorijalna odbrana (TO) je bila jedan od dva konstitutivna elementa oružanih snaga bivše Jugoslavije, pri čemu je drugi element bila JNA.²⁷⁷ TO je bila organizovana po teritorijalnom principu, na nivou mesnih zajednica, opština, autonomnih pokrajina i republika, pri čemu je najviši komandni nivo bio republički.²⁷⁸ Zakon o opštenarodnoj odbrani je takođe dozvoljavao mogućnost da, u ratu ili u slučaju neposredne ratne opasnosti i drugim vanrednim prilikama, oružane snage budu popunjene dobrovoljcima. To su bila lica koja nisu podlegala vojnoj obavezi i koja su na sopstveni zahtev primana ili stupala u oružane snage.²⁷⁹ Tako su dobrovoljci postajali ili pripadnici JNA ili TO. Dobrovoljci su imali ista prava i dužnosti kao i druga vojna lica i vojni obveznici.²⁸⁰ Iako su pojedinci mogli na taj način da se dobrovoljno prijave i to su činili, često se dešavalo i da se dobrovoljačke jedinice formiraju pod pokroviteljstvom organizacija kao što su političke stranke ili sindikati i da se te jedinice, obučene i opremljene, prijave da dobrovoljno služe, obično kao jedinice TO. Te jedinice su često nosile posebne oznake. Dobrovoljci, a posebno dobrovoljačke jedinice, često su navođeni kao pripadnici paravojnih snaga i Veće će ih u ovoj Presudi ponekad tako navoditi (uglavnom da bi bolje prenelo iskaze).

84. I JNA i TO su bili potčinjeni Vrhovnom savetu odbrane. To je odražavalo rukovodeće načelo jedinstva komandovanja ili jednostarešinstva, po kojem je, na svim relevantnim nivoima, komandovanje moralo da vrši samo jedno lice.²⁸¹ Iako su komandanti TO za svoj rad, borbenu gotovost i upotrebu jedinica odgovarali svojim pretpostavljenim starešinama u okviru svojih teritorijalnih struktura,²⁸² na osnovu Zakona o opštenarodnoj odbrani, u situacijama kada su se snage JNA i TO angažovale u zajedničkim borbenim zadacima, te jedinice su se potčinjavale starešini koji je rukovodio izvršavanjem tog zadatka.²⁸³ To načelo se ponavlja na nivou brigade u pravilu 108 *Pravila brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka)*, koje je Savezni sekretarijat za narodnu odbranu doneo 1984. godine, gde se navodi da se jedinstvo komandovanja postiže “zajedničkim naporima komande brigade i komandi [brigade]

²⁷⁶ Dok. pr. br. 440; Milorad Vojnović, T. 8824.

²⁷⁷ Dok. pr. br. 392, član 91(1); Radoje Trifunović, T. 7980.

²⁷⁸ Dok. pr. br. 392, član 102; Radoje Trifunović, T. 7981-7983; Dušan Jakšić, T. 11855-11856. Vidi i dok. pr. br. 576, str. 92-93.

²⁷⁹ Dok. pr. br. 392, član 119; Radoje Trifunović, T. 7983; dok. pr. br. 798, str. 13.

²⁸⁰ Dok. pr. br. 392; član 119; Radoje Trifunović, T. 7983.

²⁸¹ Radoje Trifunović, T. 7984-7985, 8320; dok. pr. br. 392, član 112.

²⁸² Dok. pr. br. 392, član 113.

²⁸³ Dok. pr. br. 392, član 116.

potčinjenih i [s njom] sadejstvujućih jedinica i štabova TO [...].” U pravilu 108 dalje se jasno navodi da se to jedinstvo komandovanja ostvaruje “na osnovama jednostarešinstva i subordinacije”.²⁸⁴ Načelo jedinstva komandovanja ili jednostarešinstva je, prema tome, iziskivalo da u zoni dejstva, na borbenom zadatku, jedan komandant bude odgovoran za komandovanje svim vojnim jedinicama na tom području, uključujući jedinice TO i dobrovoljačke jedinice, kao i da svi subjekti na tom području, odnosno, sve jedinice i njihovi pojedinačni pripadnici, budu potčinjeni tom jednom komandantu.²⁸⁵ To se dalje odražava na nivou bataljona u priručniku *Pravilo bataljon (pešadijski, motorizovani, brdski, planinski, partizanski i mornaričke pešadije)* iz 1988. godine.²⁸⁶

85. Prema zaključku Veća, jasno je da su u praksi, barem u periodu na koji se odnosi Optužnica, oficiri JNA bili ti koji su komandovali svim zajedničkim borbenim dejstvima. Primer toga kako je načelo jednostarešinstva sprovedeno u praksi jeste dopis s opštim smernicama o moralnom vaspitanju, koji je general Adžić, načelnik Generalštaba, izdao 12. oktobra 1991. godine, gde se u poslednjem paragrafu ponovo navodi da na svim nivoima sve oružane jedinice, bilo da se radi o JNA, TO ili dobrovoljcima, moraju da dejstvuju pod jedinstvenom komandom JNA.²⁸⁷ Pored toga, 15. oktobra 1991. godine komanda 1. VO izdala je naređenje svim potčinjenim jedinicama, uključujući OG Jug, da uspostave “potpunu kontrolu” u svojim pojedinačnim zonama odgovornosti. Na osnovu tog naređenja, paravojne jedinice koje odbiju da se stave pod komandu JNA morale su da budu odstranjene s dotične teritorije.²⁸⁸

86. Efekat te zakonom utvrđene strukture, prema zaključku Veća, bio je da je u vezi sa zajedničkim borbenim dejstvima za oslobađanje ili zauzimanje Vukovara u zoni odgovornosti OG Jug od 8. oktobra 1991. godine do 24. novembra 1991. godine, kada su se Mile Mrkšić i njegova Komanda povukli iz Vukovara, Mile Mrkšić, kao komandant OG Jug, imao isključivu komandu nad svim jedinicama JNA i svim jedinicama TO, uključujući dobrovoljačke i paravojne jedinice. Shodno tome, on je imao *de jure* ovlašćenje da svim jedinicama JNA, TO i paravojnima u zoni odgovornosti OG Jug izdaje naređenja u borbenim dejstvima. Geografski, ta zona odgovornosti obuhvatala je sve lokacije na koje se odnosi Optužnica, uključujući, od 18. novembra 1991. godine, bolnicu u Vukovaru. To dalje ilustruju naređenja koja je Mile Mrkšić, kao komandant

²⁸⁴ Dok. pr. br. 395, pravilo 108.

²⁸⁵ Radoje Trifunović, T. 8004-8005, 8017.

²⁸⁶ Na primer, pravilo 94 predviđa sledeće: “*Procenom vlastitih snaga* sagledava se: stanje i borbeno sposobnost bataljona, jedinice ojačanja i podrške; raspored, jačina i zadaci jedinica Teritorijalne odbrane i susednih jedinica [...]” (dok. pr. br. 397, naglasak u originalu). Vidi i pravilo 89, dok. pr. br. 397.

²⁸⁷ Dok. pr. br. 89.

²⁸⁸ Dok. pr. br. 407; Radoje Trifunović, T. 8077-8078.

OG Jug, izdao jurišnim odredima u sastavu jedinica JNA, TO i paravojnih jedinica, koji su djelovali u raznim delovima zone odgovornosti OG Jug tokom tog perioda.²⁸⁹

87. U nekim argumentima i iskazima u prilog odbrane optuženih nastojalo se da se to komandno ovlašćenje vrlo usko ograniči, posebno time što se striktno ograničavao pojam borbenih dejstava. Izneta je tvrdnja da treba smatrati da su borbeni dejstva, tako posmatrana, prestajala svaki put kad jedinice nisu bile angažovane u stvarnoj borbi protiv protivničkih snaga, a nipošto od onog momenta 18. novembra 1991. godine kada je došlo do opšte predaje hrvatskih snaga koje su branile Vukovar. Po mišljenju Veća, takvo tumačenje ne odražava nameravani efekat Zakona o opštenarodnoj odbrani. Ono je vrlo nepraktično i neopravdano u datom kontekstu i suprotno onome što se stvarno dogodilo. Efikasno komandovanje borbenim dejstvima mora da obuhvati ne samo stvarne trenutke borbe, već i planiranje, pripremu i osmatranje pre borbe, proces čišćenja i obezbeđenja terena posle borbe, analizu borbenih obaveštajnih podataka i pregrupisanje snaga kako bi se uzeo u obzir ishod stvarne borbe, kao i dalju budnost i praćenje kako bi se sprečila mogućnost novog napada ili nekog drugačijeg raspoređivanja protivničkih snaga. Veće je stalo na stanovište da sva ta pitanja treba prirodno i objektivno shvatiti kao elemente borbenih dejstava u ovom kontekstu, kao i za primenu načela jednostarešinstva.

88. Pored toga, Veće je mišljenja da bi bilo potpuno nerealno tumačiti primenu tog načela tako da, onog trenutka kada protivničke snage kapituliraju, komandant prestaje da rukovodi snagama koje su izdejstvovala tu kapitulaciju. Jasno je, u tom kontekstu, da borbeni dejstva moraju obuhvatati procese nadgledanja stvarne predaje protivničkih snaga, njihovog razoružavanja, obezbeđenja ljudstva i njihovog naoružanja, "čišćenja" terena da bi se obezbedila, između ostalog, potpuna predaja, briga o ranjenima, prikupljanje ostataka poginulih i vraćanje osnovnog reda. Dok se takve stvari ne stave pod kontrolu, ne može se razumno tvrditi da su borbeni dejstva okončana. Štaviše, borbeni izveštaji koji se nalaze u spisu pokazuju da su borbeni dejstva te vrste nastavljena 19. i 20. novembra 1991. godine²⁹⁰ i da su ti zadaci, zbog svoje prirode, morali da se nastave i posle tih datuma. Na osnovu toga, Veće se uverilo da je jednostarešinstvo Mileta Mrkšića nad svim snagama, JNA, TO i dobrovoljačkim ili paravojnim, u zoni odgovornosti OG Jug trajalo sve vreme događaja u periodu od 18. do 21. novembra 1991. godine na koji se odnosi Optužnica, uključujući događaje u hangaru na Ovčari i njegovoj okolini u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine. Zapravo, prema zaključku Veća, to komandovanje je trajalo do 24. novembra 1991. godine, kada se Mile Mrkšić s drugim pripadnicima svoje komande povukao s područja Vukovara i vratio u Beograd. U danima pre tog povlačenja, Mile Mrkšić je s pripadnicima svoje komande OG Jug

²⁸⁹ Dok. pred. br. 408; 410; 412 (o prepotčinjavanju odreda TO Stara Pazova 80. mtbr). Vidi i par. 98 dole.

izvršio određena pregrupisavanja snaga, i to JNA, TO i dobrovoljačkih ili paravojnih, i preduzeo je potrebne mere kako bi se obezbedilo dalje vršenje vojne vlasti i olakšalo konačno uspostavljanje građanskog poretka na području Vukovara.²⁹¹ Ta grupisanja snaga ne pokazuju da je vlast OG Jug bila okončana, kao što se tvrdi, već otkrivaju da su komandna ovlašćenja Mileta Mrkšića i dalje vršena kako bi se obezbedio uredan završetak borbenih dejstava uz kontinuitet vršenja vlasti nakon što se on i njegova komandna struktura povuku.

89. Dopis načelnika Generalštaba od 12. oktobra 1991. godine i naređenje Komande 1. VO od 15. oktobra 1991. godine, koji su gore navedeni, idu još dalje nego što je navedeno u poslednjim paragrafima. Oni potvrđuju ono što je uspostavljeno kao *de facto* realnost, ne samo u zoni dejstava OG Jug, već uopšte u toku srpskih vojnih dejstava u Hrvatskoj – a to je da je JNA imala kompletnu komandu i da je u potpunosti rukovodila svim vojnim dejstvima. To, prema zaključku Veća, odražava realnost onoga što je uspostavljeno. Bila je to realnost koju je JNA svojom vojnom moći mogla da nametne u odnosu na pripadnike jedinica TO i dobrovoljačkih i paravojnih jedinica koje su se borile za srpsku stvar, iako možda nije bila voljna da pri tome postupa suviše oštro. Kao što se jasno navodi u naređenju 1. VO, paravojne jedinice koje odbiju da se stave pod komandu JNA trebalo je da budu odstranjene s dotične teritorije, odnosno iz odgovarajuće zone odgovornosti komande JNA. Iako će kasnije u ovoj presudi još biti razmatrano pitanje stepena efektivne kontrole koju je JNA mogla da ostvaruje na raznim nivoima komandovanja, možemo da nagovestimo ishod tog daljeg razmatranja, jer je, u krajnjoj analizi, JNA pod komandom Mileta Mrkšića imala ne samo *de jure* vlast kao što je gore navedeno, već i ljudstvo, naoružanje i organizaciju da vrši efektivnu *de facto* kontrolu nad svim jedinicama TO i dobrovoljačkim ili paravojnim jedinicama u zoni odgovornosti OG Jug u periodu na koji se odnosi Optužnica.

90. Jedinice TO koje su dejstvovala u zoni odgovornosti OG Jug i tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bile su organizovane u odrede TO, koji su se sastojali od četa TO i vodova TO.²⁹² Odred je bio na nacionalnom organizacionom nivou bataljona JNA²⁹³ i po pravilu je imao otprilike 700 pripadnika, mada je taj broj mogao biti i manji. U Vukovaru, međutim, odredi TO su obično imali samo 150-200 pripadnika.²⁹⁴

91. Kada je gmtbr stigla u Vukovar 30. septembra 1991. godine, tamo je bilo otprilike 10 jedinica TO.²⁹⁵ Međutim, jedina jedinica TO na nivou odreda u zoni odgovornosti OG Jug bila je

²⁹⁰ Dok. pr. br. 735; dok. pr. br. 421; dok. pr. br. 419.

²⁹¹ Vidi dok. pred. br. 421; 423; 424.

²⁹² Vidi Radoje Trifunović, T. 8303-8304.

²⁹³ Radoje Trifunović, T. 8303.

²⁹⁴ Radoje Trifunović, T. 8069.

²⁹⁵ Radoje Trifunović, T. 8286-8287.

jedinica TO Petrove Gore, koja je bila manja po veličini od uobičajenog odreda TO.²⁹⁶ Prema jednoj proceni, ona je imala 344 pripadnika.²⁹⁷

92. Ne podudaraju se svi iskazi o tome ko je komandovao jedinicom TO Petrove Gore kada je gmtbr stigla na područje Vukovara. Dušan Jakšić je posvedočio da je 3. oktobra 1991. godine odred Petrova Gora bio pod njegovom komandom i da je imao četiri čete. Miroljub Vujović je bio komandir 1. čete, a Stanko Vujanović 2. čete.²⁹⁸ Jakšić je u svom iskazu naveo da je kasnije rasformirao dve čete i da su ostale samo čete kojima su komandovali Miroljub Vujović, odnosno Stanko Vujanović.²⁹⁹ Pored toga, on je rekao da je “pred sam napad na Vukovar” imenovan za komandanta svih jedinica TO.³⁰⁰ Međutim, pukovnik Trifunović je u svom iskazu naveo da je, po dolasku gmtbr u Vukovar, Miroljub Vujović već bio komandant odreda TO Petrove Gore.³⁰¹ To potkrepljuju i drugi iskazi.³⁰² Veće ocenjuje da je u oktobru 1991. godine Miroljub Vujović imenovan za komandanta odreda TO Petrove Gore umesto Dušana Jakšića, koji je premešten na pomoćnu dužnost u pozadini.³⁰³ Dana 20. novembra 1991. godine, posle pada Vukovara, Mile Mrkšić je imenovao Miroljuba Vujovića za komandanta svih jedinica TO Vukovara.³⁰⁴ Stanko

²⁹⁶ Radoje Trifunović, T. 8365; Dušan Jakšić, T. 11935-11936.

²⁹⁷ Dušan Jakšić, T. 11937.

²⁹⁸ Dušan Jakšić, T. 11906-11907.

²⁹⁹ Dušan Jakšić, T. 12001-12002.

³⁰⁰ Dušan Jakšić, T. 11910.

³⁰¹ Radoje Trifunović, T. 8069, 8286.

³⁰² Veselin Šljivančanin je posvedočio da je, kada je gmtbr stigla u Vukovar, Dušan Jakšić bio komandant “odreda TO Vukovar” i da je kasnije dobio zaduženje da koordiniše pozadinska dejstva, dok je Miroljub Vujović zadužen za jedinice na liniji fronta. (Veselin Šljivančanin, T. 13477-13478). Svedok P022 je takođe posvedočio da je, u prvih 20 dana posle dolaska gmtbr na to područje, na dužnost komandanta TO Petrova Gora, umesto Dušana Jakšića, došao Miroljub Vujović. (Svedok P022, T. 4956, 5089) Vidi i dok. pr. br. 798, str. 86.

³⁰³ Na osnovu iskaza, Veće ne može da zaključi koje je lice izvršilo to imenovanje.

³⁰⁴ Radoje Trifunović je u svom iskazu rekao da mu je u podne ili u toku poslepodneva 20. novembra 1991. godine Mile Mrkšić naredio da napiše dokument kojim se Miroljub Vujović imenuje za komandanta TO Vukovar i da je to naređenje bilo potpisano. Iako Trifunović nije mogao da se seti da li je to naređenje bilo potpisano 20. novembra 1991. godine ili 21. novembra 1991. godine ujutru, pa je jednostavno pretpostavio da je odmah stupilo na snagu, pošto nije mogao da se seti tačnih odredbi, Veće upućuje na svoje zaključke na drugim mestima u ovoj Presudi da je Mile Mrkšić sledećeg jutra prisustvovao jednom vrlo važnom prijemu u Beogradu, otputovavši iz Negoslavaca ili 20. novembra kasno uveče ili 21. novembra ujutru, i u tim okolnostima se moglo očekivati da je tako važno pitanje kao što je ovo rešio pre nego što je završio poslove u svom štabu 20. novembra. Veće je mišljenja da je bilo tako upravo zato što je, kako zaključuje kasnije u ovoj Presudi, naređenjem koje je dao 20. novembra uveče nadzor nad hrvatskim ratnim zarobljenicima na Ovčari poverio snagama TO koje su se tamo nalazile. On je, prema tome, imao poseban razlog da pitanje komandovanja tim snagama TO razreši tog dana. Iz istog razloga, Veće ocenjuje da to naređenje ne bi moglo predviđati nikakvo odloženo stupanje na snagu. Pored toga, Veće napominje da bi, čak i da (suprotno njegovom zaključku) to naređenje nije bilo potpisano ili da je stupilo na snagu tek posle 20. novembra 1991. godine, to samo potvrdilo ono što je, po oceni Veća, postalo efektivno stupanje na dužnost. Postoje dokazi da je 20. novembra 1991. godine Miroljub Vujović već postupao kao komandant TO Vukovara. Kao što će detaljnije biti razmotreno na drugim mestima, pripadnici TO su 20. novembra 1991. godine na Ovčari za svoje postupke tražili odobrenje i dozvolu od Miroljuba Vujovića koji je bio jedan od “starešina iz TO Vukovar” (Dragan Vežmarović, T. 8424; 8427-8428). Potpukovnik Vojnović je takođe posvedočio da su Miroljub Vujović i Stanko Vujanović, po tome kako su se ponašali i komunicirali s drugim pripadnicima TO, ostavljali utisak da su oni nadležni i da imaju komandu na Ovčari, T. 8860. (Vidi i svedok P022, T. 5004). Pored toga, Miroljub Vujović se u dnevniku kapetana Vežmarovića u jednoj ranijoj prilici pominje kao komandant TO Vukovar (dok. pr. br. 432; Dragan Vežmarović, T. 8425-8426). Svedok P009 je takođe posvedočio da je Miroljub Vujović bio nadležan za TO Vukovar (T. 6142-6143).

Vujanović je bio komandant TO u Vukovaru sve vreme na koje se donosi Optužnica i mnogi su ga tada smatrali zamenikom Miroljuba Vujovića.³⁰⁵

93. Dobrovoljačka (ili paravojna) jedinica zvana "Leva Supoderica" takođe je delovala u Vukovaru, u zoni odgovornosti OG Jug.³⁰⁶ U naređenju koje je Komanda OG Jug izdala 29. oktobra 1991. godine, između ostalog, 1. jurišnom odred (dalje u tekstu: 1. JOD),³⁰⁷ "Leva Supoderica" se navodi kao jedna od jedinica uključenih u sastav 1. JOD.³⁰⁸ Na osnovu iskaza nije utvrđeno broičano stanje jedinice "Leva Supoderica",³⁰⁹ mada se u nekim iskazima navodi da ju je činilo oko 100 pripadnika.³¹⁰ Jedinica je bila sastavljena od meštana, s područja Leve ili Desne Supoderice u Vukovaru, kao i pripadnika Šešeljeve Radikalne stranke, koji su otprilike od 15. do 20. oktobra 1991. godine počeli da stižu kao dobrovoljci u operativnu zonu OG Jug.³¹¹ Zbog svoje povezanosti sa Šešeljevom Radikalnom strankom, za "Levu Supodericu" se govorilo i da je jedinica "šešeljevaca"³¹² (ili Šešeljevih ljudi).³¹³ Ona je bila pod komandom Milana Lančuzanina zvanog Kameni.³¹⁴ Njegov zamenik je bio Predrag Milojević zvani Kinez.³¹⁵ "Leva Supoderica" je bila aktivna u vukovarskom naselju Petrova Gora.³¹⁶ Njen štab je bio u Novoj ulici, nedaleko od kuće Stanka Vujanovića, koja se nalazila u Novoj broj 81.³¹⁷

94. Od drugih dobrovoljačkih jedinica prisutnih na području Vukovara u zoni dejstava OG Jug, tu je bila četa dobrovoljaca iz Novog Sada, koja je takođe bila u sastavu 1. JOD (vidi dole), 2. četa dobrovoljaca, kao i vodovi dobrovoljaca iz Smederevske Palanke, Sarajeva i Beograda.³¹⁸

E. Jurišni odredi i jurišne grupe

95. U redovnim operacijama JNA, jurišni odred je veća jedinica, jačine od nekoliko četa do bataljona, i formira se za konkretnu namenu.³¹⁹ U priručniku *Pravilo bataljon* iz 1988. godine navodi se da se jurišni odred formira radi napada na dobro utvrđena uporišta, kao i pri napadu na naseljeno mesto. U tu svrhu, bataljon se obično ojačava tenkovima, artiljerijom, inžinjerijom i

³⁰⁵ Vidi Dragi Vukosavljević, T. 8656; Milorad Vojnović, T. 9021-9022; svedok P002, T. 4956-4957.

³⁰⁶ Radoje Trifunović, T. 8082.

³⁰⁷ Vidi par. 99 dole.

³⁰⁸ Dok. pr. br. 410.

³⁰⁹ Radoje Trifunović je u svom iskazu naveo da je bilo teško utvrditi njenu veličinu jer ona nije bila po načelu, T. 8364-8365.

³¹⁰ Svedok P022, T. 4960.

³¹¹ Radoje Trifunović, T. 8087; svedok P001, T. 10081-10082. Vidi i Miroslav Radić, T. 12612-12615.

³¹² Radoje Trifunović, T. 8141.

³¹³ Svedok P001, T. 10081-10082.

³¹⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8656; svedok P001, T. 10081; svedok P022, T. 4960; svedok P024, T. 4161; Miroslav Radić, T. 12615.

³¹⁵ Svedok P022, T. 4960.

³¹⁶ Svedok P024, T. 4439-4440. Miroslav Radić je u svom iskazu rekao da je "Leva Supoderica" bila aktivna na pravcu dejstava 3. čete 1. bataljona gmtbr 20. oktobra 1991. godine (T. 12615).

³¹⁷ Svedok P022, T. 4960; Miroslav Radić, T. 12616, 12624.

³¹⁸ Dok. pr. br. 410; dok. pr. br. 414. Vidi i svedok P022, T. 4958 (dobrovoljci iz Smedereva).

³¹⁹ Radoje Trifunović, T. 8016; dok. pr. br. 798, str. 17.

potrebnim sredstvima veze.³²⁰ Iako u redovnoj formalnoj strukturi JNA ojačanja po pravilu ne bi trebalo da uključuju jedinice TO, može iskrnuti situacija u kojoj bi, na primer, ako je jedinica TO prisutna u zoni odgovornosti bataljona JNA, u skladu s načelom jednostarešinstva, ta jedinica TO bila prepotčinjena komandi bataljona i na taj način ojačala taj bataljon.³²¹

96. U redovnim operacijama JNA, jurišna grupa je osnovni element jurišnog odreda.³²² Jurišna grupa je, prilikom redovne operacije, veličine ojačanog voda i načelno se formira za napad na neki objekat, zgradu ili drugo, “omogućavajući odredu izvršenje zadatka”.³²³

97. Jurišni odredi su na području Vukovara formirani pre perioda na koji se odnosi Optužnica. Oni su, po pravilu, bili veličine ojačanog bataljona. Jurišne odrede je činilo nekoliko jurišnih grupa. Dokazi pokazuju da su u operaciji u Vukovaru te jurišne grupe bile veličine čete,³²⁴ odnosno veće nego što je uobičajeno.

98. Iako na osnovu dokaza nije jasno kada su tačno osnovani jurišni odredi, u naređenju koje je Mile Mrkšić izdao 1. oktobra 1991. godine u svojstvu komandanta gmtbr, navodi se da gmtbr “izvodi blokadu i napad na Vukovar u sastavu OG [Jug] dejstvom JOd-a”.³²⁵ U tom naređenju se dalje izdaju konkretni zadaci Jurišnom odredu 1 (dalje u tekstu: 1. JOd) i Jurišnom odredu 2 (dalje u tekstu: 2. JOd) i navode jedinice u njihovom sastavu.³²⁶ Naređenjima koja je kasnije izdala Komanda OG Jug, kao što su, na primer, naređenja od 15. oktobra 1991. godine i od 14. novembra 1991. godine, izdati su zadaci i Jurišnom odredu 3 (dalje u tekstu: 3. JOd) i Jurišnom odredu 4 (dalje u tekstu: 4. JOd), a naređenjem od 29. oktobra 1991. godine izdati su zadaci, između ostalog, Jurišnom odredu 5 (dalje u tekstu: 5. JOd).³²⁷ Prema tome, jasno je da je tokom celog oktobra i novembra 1991. godine, dok Vukovar nije pao, OG Jug sprovodila direktna komandna ovlašćenja u odnosu na pet jurišnih odreda kada je reč o njihovim borbenim dejstvima. Ti odredi su obuhvatali jedinice TO i dobrovoljačke ili paravojne jedinice.

99. Prvi JOd je obuhvatao 1. bataljon gmtbr, koji je bio pod komandom majora Tešića,³²⁸ čiji zamenik je bio kapetan Stijaković, zatim odred TO Petrove Gore, tada pod komandom Miroljuba Vujovića,³²⁹ paravojnu jedinicu “Leva Supoderica” pod komandom Milana Lančužanina i nekoliko

³²⁰ Dok. pr. br. 397, par. 508. Vidi i dok. pr. br. 798, str. 17; dok. pr. br. 578, str. 98-99.

³²¹ Radoje Trifunović, T. 8017.

³²² Vidi Radoje Trifunović, T. 8018-8019.

³²³ Dok. pr. br. 397, par. 510; dok. pr. br. 798, str. 18.

³²⁴ Radoje Trifunović, T. 8019.

³²⁵ Dok. pr. br. 405, stavka 2; Radoje Trifunović, T. 8067-8068.

³²⁶ Dok. pr. br. 405, stavka 5.

³²⁷ Dok. pr. br. 408; dok. pr. br. 430; dok. pr. br. 410.

³²⁸ Dok. pr. br. 405, stavka 5; Radoje Trifunović, T. 8070.

³²⁹ Vidi par. 92 gore.

drugih dobrovoljačkih četa i vodova.³³⁰ Prvi JOD je takođe obuhvatao delove bataljona vojne policije i jednu tenkovsku četu.³³¹ Zona dejstva 1. JOD podudarala se sa zonom odreda TO Petrove Gore³³² i njen pravac dejstva se otprilike podudarao s pravcem 3. čete 1. bataljona gmtbr.³³³ Dokazi ukazuju na to da je 1. JOD bio najjači jurišni odred zbog veličine jedinica TO i dobrovoljačkih jedinica koje su mu pridodate.³³⁴ Veće prihvata da je komandant 1. JOD bio major Tešić, koji je bio takođe komandant 1. bataljona gmtbr.³³⁵ Njegovo komandno mesto se nalazilo u Ulici Svetozara Markovića u Vukovaru.³³⁶ To komandno mesto je služilo kao komandno mesto i 1. bataljona gmtbr i 1. JOD. Iako je Miroslav Radić u svom iskazu naveo da je komandno mesto komandanta TO Vukovara takođe bilo na tom istom mestu,³³⁷ taj iskaz odražava argumentaciju Miroslava Radića u vezi s komandovanjem snagama TO i dobrovoljaca pridodatih 1. JOD, o čemu će uskoro biti reči, i koju Veće ne prihvata.

100. Iako se u dokazima ne navodi tačno kada su i kako formirane jurišne grupe 1. JOD, major Tešić je, kao komandant 1. JOD, imao ovlašćenje da postupa samostalno i reguliše broj i sastav jurišnih grupa u okviru svog jurišnog odreda.³³⁸ Kako pokazuju dokazi, s vojne tačke gledišta, logično bi bilo da u sastavu 1. JOD budu tri jurišne grupe iz formacijskih četa JNA, od kojih je svaka imala vodiče iz odreda TO povezanih s određenim pravcima napada, kao i dve dodatne jurišne grupe iz jedinica TO. Pored toga, po tom istom osnovu, pukovnik Trifunović je u svom iskazu rekao da bi, budući da je Miroslav Radić bio komandir 3. čete 1. bataljona gmtbr i pod komandom majora Tešića, bilo logično da Miroslav Radić bude komandir jurišne grupe čije je jezgro bila 3. četa 1. bataljona gmtbr. Kao što će konkretnije biti razmotreno, iako je Miroslav Radić osporavao da je “komandovao” jurišnom grupom, on je u svom iskazu naveo da je “koordinisao” jurišnu grupu stvorenu duž njegovog pravca.³³⁹

101. Veće je čulo protivrečne iskaze u vezi s tim da li je Miroslav Radić imao komandna ovlašćenja nad TO Petrove Gore i “Levom Supodericom”. Svedok P022 i svedok P024 posvedočili su da je Miroslav Radić bio komandant Milanu Lančuzaninu zvanom Kameni, koji je pak komandovao “Levom Supodericom”, da je Elvir Hadžić, komandir voda u Radićevoj 3. četi 1.

³³⁰ Dok. pr. br. 410; Radoje Trifunović, T. 8082-8083, 8087-8088, 8196; Vidi i dok. pr. br. 414. U vezi s “Levom Supodericom”, vidi i iskaz svedoka P001, T. 10081. Zoran Zirojević je u svom iskazu naveo da su Petrova Gora i “Leva Supoderica” ušli u sastav 1. JOD krajem oktobra 1991. godine, T. 13161-13162. Dobrovoljci iz Novog Sada takođe su uključeni u 1. JOD. (Zoran Zirojević, T. 13104) Vidi i dok. pr. br. 798, str. 85.

³³¹ Dok. pr. br. 408; dok. pr. br. 410.

³³² Radoje Trifunović, T. 8197.

³³³ Radoje Trifunović, T. 8299.

³³⁴ Radoje Trifunović, T. 8364.

³³⁵ Radoje Trifunović, T. 8070. Vidi i Davor Vučković, T. 13188-13189.

³³⁶ Svedok P022, T. 4955, 4965; Davor Vučković, T. 13189; Slavko Stijaković, T. 12877.

³³⁷ Miroslav Radić, T. 12611.

³³⁸ Radoje Trifunović, T. 8357-8358.

³³⁹ Miroslav Radić, T. 12617-12618. Prvi JOD imao je tri jurišne grupe (JG). (Dok. pr. br. 807)

bataljona gmtbr i zamenik Miroslava Radića, takođe komandovao minobacačkim odeljenjem “Leve Supoderice”³⁴⁰ i da je Miroslav Radić bio komandant Miroljubu Vujoviću, koji je tada bio komandant odreda TO Petrove Gore.³⁴¹ Dušan Jakšić je, međutim, drugačije zapamtio neke stvari. On je u svom iskazu naveo da je Miroljuba Vujovića i njegovu “četu” poslao u četu Miroslava Radića, a četu Stanka Vujanovića u četu Saše Bojkovskog koji je bio komandir 1. čete 1. bataljona gmtbr. On je rekao da četa Miroljuba Vujovića nije bila potčinjena Miroslavu Radiću.³⁴² Jakšić jeste potvrdio da su Miroljub Vujović i Miroslav Radić zajedno radili na istom komandnom mestu, uključujući crtanje karata i pravljenje planova, ali nije rekao, ili nije mogao da kaže, da li je Vujović radio po naređenjima Miroslava Radića.³⁴³ U svakom slučaju, budući da je Dušan Jakšić premešten s dužnosti u komandi TO Petrove Gore u ranoj fazi borbenih dejstava, u oktobru 1991. godine, čini se da se svedočenje svedoka P022 i svedoka P024 odnosi na period posle Jakšićevog premeštaja i pošto je Miroljub Vujović postao neposredni komandant odreda TO Petrove Gore. Svedoci koje je pozvala Radićeva odbrana posvedočili su, pored toga, da je Radićeva 3. četa 1. bataljona gmtbr delovala “u sadejstvu” s TO Petrove Gore ili jedinicom TO kojom je komandovao Miroljub Vujović i s “Levom Supodericom”³⁴⁴ i odbacili stanovište da su te jedinice bile potčinjene Miroslavu Radiću, kao i da je on njima komandovao.³⁴⁵ Iz objašnjenja i obrazloženja njihovog svedočenja u vezi s tim očigledno je, međutim, da su njihovi iskazi bili pod velikim uticajem njihovog sadašnjeg shvatanja službenih smernica kakve se nalaze u pravilu 108 priručnika JNA *Pravilo brigade*, koje je već citirano i koje govori o “zajedničkim naporima komande brigade i komandi [brigade] potčinjenih i *sadejstvjućih* jedinica i štabova TO ...”.³⁴⁶ Po mišljenju Veća, ti svedoci nisu govorili o onome čega se lično sećaju u vezi s tim, već su izražavali racionalizovane zaključke do kojih su sada došli u pogledu toga kakva je situacija morala da bude u svetlu njihovog sadašnjeg razumevanja službenih smernica JNA, kako su one navedene u pravilima. Takav stav odražava ne samo pogrešno razumevanje dokumenata koji sadrže službene smernice JNA, već je u suprotnosti sa stavom koji su u to vreme zapravo imali visoki nivoi komande JNA, kako otkrivaju i dopis načelnika Generalštaba, generala Adžića, od 12. oktobra 1991. godine i naređenje generala Panića, komandanta 1. VO, koji je bio neposredno nadređen OG Jug, od 16. oktobra 1991. godine, a efekat ta dva dokumenta koji su ovde već navođeni, prema zaključku Veća, bio je da se naredi da JNA uspostavi “potpunu kontrolu” u svojim pojedinačnim zonama i da svi nivoi svih oružanih jedinica, bilo da se radi o JNA, TO ili dobrovoljcima, “moraju da dejstvuju pod jedinstvenom

³⁴⁰ Svedok P024, T. 4172-4175; svedok P022, T. 4957-4958.

³⁴¹ Svedok P022, T. 4957-4958.

³⁴² Dušan Jakšić, T. 12011.

³⁴³ Dušan Jakšić, T. 12011.

³⁴⁴ Davor Vučković, T. 13195; Miroslav Radić, T. 12617-12620.

³⁴⁵ Dušan Jakšić, 12008-12020; Davor Vučković, T. 13214;

³⁴⁶ Dok. pr. br. 395, pravilo 108 (naglasak dodat).

komandom JNA”. Stav generala Adžića i generala Panića ne samo da ne protivreči službenim smernicama JNA, već se čini da je u skladu s pravilnim tumačenjem pravila 108 koje, u drugom paragrafu, predviđa da se jedinstvo komandovanja, koje je predmet prvog paragrafa, postiže “[...] na osnovama jednostarešinstva i subordinacije.” Prema zaključku Veća, iako je Milan Lančuzanin komandovao dobrovoljačkom jedinicom “Leva Supoderica”, a Miroljub Vujović odredom TO Petrove Gore, svaki od tih starešina i većina njihovog ljudstva su, u borbenim dejstvima, potpadali pod komandu Miroslava Radića, kao komandira jurišne grupe koja je bila jedna od jurišnih grupa u sastavu 1. JOd.³⁴⁷ Službenim pravilima predviđeno jedinstvo komandovanja i sadejstvo nije ostvarivalo nekoliko starešina, od kojih je svaki raspolagao jednakim ovlašćenjima nad svojom jedinicom i koji su se dogovarali o sadejstvima, kao što to tvrdi Radićeva odbrana, već ih je ostvarivao jedan starešina JNA koji je koordinisao sve dotične jedinice kojima je, preko komandanata tih jedinica, komandovao. Veće se na osnovu dokaza uverilo da je Miroslav Radić komandovao 3. JG.

102. Veće je upoznato da je Miroslav Radić u svom iskazu rekao da je Miroljub Vujović komandovao 3. JG u borbi.³⁴⁸ Iako taj iskaz nije nezavisno potvrđen, Veće prihvata da se to u nekim situacijama možda dešavalo, ali, čak i da je tako, Veće je mišljenja da to nije bilo zato što je Vujović imao komandu nad Radićem ili jurišnom grupom, već zato što je Radić rešio da Vujoviću to dozvoli. Budući da je Vujović bio s tog područja, on je mnogo bolje od Radića poznao teren. Iz razloga navedenih na drugim mestima u ovoj presudi,³⁴⁹ Veće ima rezerve prema svedočenju svedoka P022 i svedoka P024 i nije ubeđeno da treba da se osloni samo na njega. Po ovom pitanju, međutim, njihovo svedočenje se podudara, a navode se i uverljivi dokazi o rešenosti JNA da preuzme kontrolu i da svoju kontrolu nad borbenim dejstvima i sprovede. Veće je takođe uzelo u obzir da je u relevantno vreme Miroslav Radić bio komandir jedne čete u sastavu bataljona JNA, dok su Petrova Gora i “Leva Supoderica” bili, barem teorijski, odredi na nivou bataljona. U praksi, međutim, njihov brojčani sastav bio je znatno ispod jačine redovnog bataljona. Takođe je činjenica da su sve jedinice JNA i druge jedinice koje su činile 1. JOd bile potčinjene majoru Tešiću kao komandantu 1. JOd JNA. Međutim, odmeravajući sve te faktore, kao i s obzirom na neobično odsustvo službenih naređenja da se formiraju kako 1. JOd, tako i njegove jurišne grupe, Veće ne može da zaključi da je Miroslav Radić u svakom trenutku imao *de jure* komandu nad odredom TO Petrove Gore ili nad dobrovoljačkom jedinicom “Leva Supoderica”. Kao zasebne jedinice, one su ostale pod komandom Miroljuba Vujovića, odnosno Milana Lančuzanina. Ipak, Veće zaključuje i da su, uz ograničenja navedena u nastavku, pripadnici TO Petrove Gore, uključujući Miroljuba

³⁴⁷ Vidi par. 645-649 dole.

³⁴⁸ Miroslav Radić, T. 12619.

Vujovića, i “Leve Supoderice”, uključujući Milana Lančuzanina, koji su istovremeno bili i pripadnici 3. JG, u periodu na koji se odnosi Optužnica potpadali pod *de jure* komandu Miroslava Radića kada je reč o borbenim dejstvima. Ta ograničenja podrazumevaju da je jedna četa TO Petrove Gore u kasnim satima 20. novembra 1991. godine dodeljena jednoj drugoj jurišnoj grupi. Miroljuba Vujovića je Mile Mrkšić imenovao da komanduje celom TO Vukovara, čiji je sastavni deo bila TO Petrove Gore, tako da je on možda prestao da bude pod komandom Miroslava Radića, a u nekim prilikama su neki pripadnici “Leve Supoderice” mogli privremeno da se koriste za ojačanje drugih jurišnih grupa.³⁵⁰

103. Za događaje koji se navode u ovoj Optužnici relevantan je i 2. JOd. On je obuhvatao 2. bataljon gmtbr, 2. bataljon VP gmtbr i, od 2. do 20. oktobra 1991. godine, protivterorističku četvu 1. bataljona VP gmtbr.³⁵¹ Komandant 2. JOd na početku je bio major Adem Bajić. Na njegovo mesto je kasnije postavljen major Branislav Lukić,³⁵² tako da je 20. novembra 1991. godine komandant 2. JOd bio major Lukić, koji je takođe bio komandant kasarne JNA u Vukovaru.³⁵³ Zona odgovornosti 2. JOd obuhvatala je “Velepromet” i Sajmište.³⁵⁴ Na području Vukovara bili su aktivni i drugi jurišni odredi, ali oni nisu posebno relevantni za događaje kojima se optuženi terete u Optužnici.³⁵⁵

104. Svaki od pet jurišnih odreda činila je mešavina jedinica JNA, TO i dobrovoljaca. Svi oni su bili u sastavu OG Jug, svaki pod komandom oficira JNA, i jasno je da su oni postupali direktno po naređenjima iz Komande OG Jug. Primeri tih naređenja kojima su direktno izdavani zadaci jurišnim odredima jesu naređenja koja je Mile Mrkšić, kao komandant OG Jug, izdao 15. oktobra 1991. godine, 29. oktobra 1991. godine, 14. novembra 1991. godine i 16. novembra 1991. godine, i sva ta naređenja su u spisu.³⁵⁶ Zaključak da su jurišni odredi delovali pod punom komandom OG Jug dalje potkrepljuje činjenica da je major Tešić, komandant 1. JOd, redovno prisustvovao dnevnim referisanjima u Komandi OG Jug u Negoslavcima, a takođe i komandanti 2. JOd i 3. JOd.³⁵⁷ U dokazima se ne navodi ništa konkretno u vezi s komandantima ostalih jurišnih odreda.

105. Kao u gotovo svim ključnim činjeničnim stvarima u ovom predmetu, dati su protivrečni iskazi i argumenti o tome kada je rasformiran 1. JOd. Kapetan Stijaković je u svom iskazu naveo da je 12. novembra 1991. godine major Tešić izdao usmeno naređenje (pošto je primio naređenje od

³⁴⁹ Vidi par. 343-349; 337 dole.

³⁵⁰ Vidi par. 92 i 101 gore. Vidi par. 640 i 643 dole.

³⁵¹ Svedok P001, T. 10079; Mladen Marić, T. 15272; Radoje Paunović, T. 14104-14105; Jovan Šušić, T. 14883-14884.

³⁵² Miodrag Panić, T. 14272; Jovan Šušić, T. 14887.

³⁵³ Jovan Šušić, T. 14887.

³⁵⁴ Radoje Trifunović, T. 8126; svedok P001 T. 10118.

³⁵⁵ Trećim JOd komandovao je Milorad Stupar, čija jedinica JNA nije pripadala gmtbr. (Miodrag Panić, T. 14273) Peti JOd je obuhvatao jedinice 1. bataljona VP gmtbr. (Jovan Šušić, T. 14905-14906)

³⁵⁶ Dok. pr. br. 408, dok. pr. br. 410, dok. pr. br. 430, odnosno dok. pr. br. 431.

³⁵⁷ Radoje Trifunović, T. 8194-8196.

Mileta Mrkšića), čija je suština bila da 1. bataljon gmtbr treba izvesti iz sastava 1. JOD.³⁵⁸ On je posvedočio da bi to trebalo da je potvrđeno u pismenom naređenju koje je komandant OG Jug izdao 14. novembra 1991. godine i kojim je 1. bataljonu gmtbr i 1. JOD izdao različite zadatke. To naređenje je u spisu.³⁵⁹ Prilikom unakrsnog ispitivanja, međutim, svedok se saglasio da se to “razdvajanje” dveju jedinica odnosilo isključivo na izvršenje aktivnih zadataka za period od 14. do 18. novembra 1991. godine.³⁶⁰ Miroslav Radić je posvedočio da su, posle borbe za Milovo Brdo 10. novembra 1991,³⁶¹ “Leva Supoderica” i TO Petrove Gore prebačeni na pravac dejstva 2. JOD jer je tom odredu bila potrebna pomoć.³⁶² Ovde treba napomenuti, međutim, da borbenim rasporedom Komande OG Jug od 16. novembra 1991. godine zadaci nisu konkretno izdati 1. JOD i 2. JOD, već samo 3. JOD i 4. JOD, ali da je pukovnik Trifunović u svom iskazu rekao da su u vreme izdavanja tog naređenja odred TO Petrove Gore i “Leva Supoderica” još bili pod komandom 1. JOD, pa stoga i pod komandom majora Tešića.³⁶³

106. U spisu nema nijednog pismenog naređenja koje se odnosi na period od 10. do 18. novembra 1991. godine i kojim se formalno prepotčinjavaju “Leva Supoderica” i TO Petrove Gore ili kojim se 1. bataljon gmtbr izdvaja iz sastava 1. JOD. Pored toga, ta pitanja se ne pominju ni u ratnim dnevnicima 1. bataljona gmtbr, gmtbr ili OG Jug.³⁶⁴ Naprotiv, jedino naređenje u vezi s prepotčinjavanjem dobrovoljačkih i paravojnih jedinica potčinjenih 1. JOD izdato je 21. novembra 1991. godine. Tog datuma je Komanda OG Jug prepotčinila “Levu Supodericu” 12. korpusu, a istim naređenjem su jedinice TO Vukovara, koje su obuhvatale TO Petrove Gore, prepotčinjene 80. mtbr.³⁶⁵ Iako se u tom naređenju ne navodi Komanda 1. JOD, naređenje je upućeno, između ostalog, komandantu 1. bataljona gmtbr, majoru Tešiću, komandantu “Leve Supoderice” i komandantu TO Vukovara.

107. U odsustvu bilo kakvog pismenog naređenja sličnog onome koje se navodi u nekim od tih iskaza ili zabeleški u ratnim dnevnicima, Veće ne može da prihvati da je postojalo neko usmeno naređenje majora Tešića od 12. novembra 1991. godine ili eventualno formalno pismeno naređenje, čija je suština bila povlačenje 1. bataljona gmtbr iz 1. JOD, kao što je tvrdio kapetan Stijaković. Odmeravanjem dokaza Veće je došlo do uverenja da se zapravo dogodilo jedino to da su od 14. do 18. novembra 1991. godine “Leva Supoderica” i TO Petrove Gore privremeno upotrebljeni kao podrška 2. JOD.

³⁵⁸ Slavko Stijaković, T. 12853, 12964.

³⁵⁹ Slavko Stijaković, T. 12858, 12964, 12925-12931; dok. pr. br. 430.

³⁶⁰ Slavko Stijaković, T. 12940-12941.

³⁶¹ Vidi par. 53 gore.

³⁶² Miroslav Radić, T. 12643-12644, 12672.

³⁶³ Radoje Trifunović, T. 8308.

108. Suština onoga što se posle dešavalo, kako se Veću čini, bila je da je kapitulacija hrvatskih snaga 18. novembra 1991. godine praktično imala za posledicu to da više nije bilo potrebe da se 1. JOD angažuje u daljim borbama, zbog čega ni “Leva Supoderica” i TO Petrove Gore više nisu imali borbene zadatke. Da nije bilo kapitulacije, ne bi bilo potrebno zvanično rekonstituisati 1. JOD, pošto on nije bio rasformiran. S obzirom na grozničave i vanredne zahteve u danima posle 18. novembra 1991. godine, OG Jug je tek 21. novembra 1991. godine prepotčinila drugim jedinicama i “Levu Supodericu” i jedinice TO Vukovara, koje su obuhvatale TO Petrove Gore. Iz toga neminovno proističe da od 21. novembra 1991. godine te dve jedinice više nisu bile u sastavu 1. JOD. Možda iz toga proističe i da je tada rasformiran 1. JOD. Verovatnije je ipak da se o 1. JOD i drugim jurišnim odredima nije konkretno razmišljalo. S ove tačke gledano, može se reći da su zbog administrativne aljkavosti prepotčinjene sve jedinice koje nisu pripadale JNA, čime su pod komandom Mileta Mrkšića ostale samo jedinice gmtbr, a nisu preduzete ili se smatralo da nisu potrebne zvanične mere da se zvanično rasformiraju jurišni odredi koji su postali suvišni usled navedenih događaja.

109. Stanovište da 1. JOD nije kako se navodi u iskazu kapetana Stijakovića i kako je tvrdila Radićeva odbrana rasformirana 12. ili 14. novembra 1991. godine, ubedljivo potvrđuje činjenica da je Mile Mrkšić imenovao “komandante mesta”. Naređenjem od 19. novembra 1991. godine, komandanti jurišnih odreda imenovani su za komandante mesta u svojim pojedinačnim zonama dejstava.³⁶⁶ To je potpuno suprotno stanovištu da je 1. JOD, ili bilo koji od drugih jurišnih odreda, u međuvremenu rasformiran. Pored toga, da su do tada rasformirane neke formacije, logično bi odmah usledio prestanak imenovanja njihovih komandanata za komandante mesta. Međutim, niko nije na tu dužnost imenovan umesto njih. Takođe je relevantno da je 2. JOD rasformiran tek 24. novembra 1991. godine, odnosno kad je gmtbr napustila područje Vukovara.³⁶⁷ Sve to navodi Veće na zaključak da jurišni odredi na području Vukovara, uključujući 1. JOD, nisu rasformirani do 20. novembra 1991. godine i da su oni 24. novembra 1991. godine ili rasformirani ili im je dozvoljeno da se ugase.

F. Komande mesta

110. Komande mesta (i sela)³⁶⁸ u zoni odgovornosti OG Jug formirala je tokom novembra 1991. godine Komanda OG Jug na osnovu naređenja Komande 1. VO.³⁶⁹ Od komandanata mesta se po

³⁶⁴ Miodrag Panić, T. 14502; dok. pr. br. 807; dok. pr. br. 401. Vidi i Slavko Stijaković, T. 12925-12931.

³⁶⁵ Dok. pr. br. 422; Radoje Trifunović, T. 8139-8142.

³⁶⁶ Dok. pr. br. 418, str. 2, tačka 4.

³⁶⁷ Vidi Jovan Šušić, T. 14905; 14888.

³⁶⁸ Komande mesta na širem području obuhvatale su nekoliko komandi sela. Na primer, Ovčara je bila deo komande mesta za rejon Ovčare, Jakubovca i Grabova, ali je bila zasebna komanda sela. (Vidi, na primer, dok. pr. br. 374)

³⁶⁹ Dok. pr. br. 374 (naređenje komande OG Jug od 9. novembra 1991. godine, kojim se uspostavlja nekoliko komandi mesta i kao pravni osnov navodi naređenje 1. VO izdato dva dana ranije). Dok. pr. br. 413 (naređenje komande 1. VO njoj potčinjenim

Pravilima službe JNA zahtevalo da spreče diverzantsko-terorističke akcije u svojim zonama odgovornosti, da obezbede redovan prevoz, pripreme ulove potrebne za funkcionisanje civilne vlasti, preuzmu odgovornost za opštu bezbednost, zakon i red, spreče pljačku i osiguraju fizičku bezbednost stanovništva na njihovom području.³⁷⁰ Prema pravilima koja su tada bila na snazi, svako ko je ulazio u zonu odgovornosti komandanta mesta morao je da se prijavi komandantu mesta, koji je to lice trebalo da obavesti o pravilima ponašanja koja važe na tom području.³⁷¹

111. Dana 19. novembra 1991. godine komandant OG Jug Mile Mrkšić izdao je naređenje kojim je imenovao komandanta 80. mtbr, potpukovnika Milorada Vojnovića, na dužnost komandanta mesta za rejon Ovčare, Jakubovca i Grabova.³⁷²

112. Sledećeg dana, 20. novembra 1991. godine, iako u operativnom i ratnom dnevniku 80. mtbr piše da se to dogodilo 19. novembra 1991. godine u 23:00 časa,³⁷³ potpukovnik Vojnović, komandant 80. mtbr i komandant mesta za rejon Ovčare, Jakubovca i Grabova, imenovao je jednog od svojih oficira za komandanta sela Ovčara.³⁷⁴

113. Dana 20. i 21. novembra 1991. godine, koji su ključni za Optužnicu, komandanti mesta u zoni odgovornosti OG Jug, uključujući potpukovnika Vojnovića, kao komandanta mesta za rejon Ovčare, Jakubovca i Grabova, i preko njega komandanta sela Ovčara, bili su potčinjeni licu koje ih je imenovalo,³⁷⁵ to jest, Miletu Mrkšiću.³⁷⁶

G. Vojna policija i organi bezbednosti

114. Vojnu policiju sačinjavale su posebno obučene i opremljene jedinice oružanih snaga SFRJ odgovorne za poslove bezbednosti za potrebe komande i drugih jedinica, zaštite ljudi i imovine, bezbednosti vojnog saobraćaja, održavanja discipline i istrage krivičnih dela.³⁷⁷ Zadaci vojne policije mogu da obuhvataju obezbeđenje ratnih zarobljenika, obezbeđenje vojnih obveznika u lokalnim jedinicama koji su stavljeni u pritvor, obezbeđenje zatvora, obezbeđenje mesta zločina i druge slične zadatke.³⁷⁸

jedinicama, uključujući OG Jug: "Odmah pristupiti uspostavi vojne vlasti i formiranju komandi mesta na oslobođenoj teritoriji i naseljenim mestima."). Vidi i Miodrag Panić, T. 14336.

³⁷⁰ Miodrag Panić, T. 14336-14337. Dok. pr. br. 374, par. 5. Vidi i Radoje Trifunović, T. 8091-8092.

³⁷¹ Miodrag Panić, T. 14337. Vidi i dok. pr. br. 411 (naređenje komande OG Jug od 14. novembra 1991. godine komandantima jedinica i komandantima mesta +da uspostave, između ostalog, potpunu kontrolu ulaska i izlaska iz naseljenih mesta).

³⁷² Dok. pr. br. 418, tačka 3; Milorad Vojnović, T. 8934-8936; Radoje Trifunović, T. 8254-8255.

³⁷³ Dok. pred. br. 371; 375.

³⁷⁴ Dok. pr. br. 369; Milorad Vojnović, T. 8921-8925.

³⁷⁵ Radoje Trifunović, T. 8092.

³⁷⁶ Radoje Trifunović, T. 8127.

³⁷⁷ Dok. pr. br. 435, Glava I, pravilo 1; dok. pr. br. 435, Glava III, pravilo 17; dok. pr. br. 868, str. 8.

³⁷⁸ Dragan Vezmarović, T. 8383, 8386-8367; dok. pr. br. 439. Vidi i dok. pr. br. 868, str. 19; dok. pr. br. 578, str. 84.

115. Na osnovu Pravila službe organa bezbednosti u oružanim snagama SFRJ koja su bila na snazi u vreme na koje se odnosi Optužnica, organi bezbednosti su stručni organi koji vrše poslove državne bezbednosti i koji su, konkretnije, zaduženi za otkrivanje, praćenje i sprečavanje obaveštajne delatnosti stranih vojnoobaveštajnih službi, otkrivanje i sprečavanje neprijateljske delatnosti prema oružanim snagama, sprovođenje kontraobaveštajnih mera i za druge povezane aktivnosti.³⁷⁹ Organi bezbednosti takođe učestvuju u otkrivanju i sprečavanju teških krivičnih dela koja se odnose na krađu ili oštećenja naoružanja, municije i drugih borbenih sredstava, u pružanju obuke iz oblasti bezbednosti i drugim povezanim zadacima.³⁸⁰ Suština gorecitiranih pravila jeste da su osnovne funkcije organa bezbednosti bile u oblasti kontraobaveštajne aktivnosti, za koju su imali isključivu i prevashodnu odgovornost, dok su u oblasti otkrivanja i sprečavanja krivičnih dela učestvovali zajedno s vojnom policijom i drugim organima.

116. Linija subordinacije vojne policije bila je utvrđena pravilima koja su tada bila na snazi. Na osnovu pravila 12 *Pravila službe vojne policije oružanih snaga SFRJ*, “[v]ojnom policijom rukovodi i komanduje” starešina jedinice u čijem formacijskom sastavu je ta jedinica vojne policije.³⁸¹ Pomalo nejasno, u pravilu 13 tog istog *Pravila službe* navodi se da “[v]ojnom policijom [...] rukovodi” organ bezbednosti te jedinice.³⁸² U toj istoj odredbi dalje se precizira da organ bezbednosti starešini jedinice u čijem sastavu je jedinica vojne policije “predlaže” upotrebu jedinica vojne policije i da je “odgovoran” za borbenu gotovost vojne policije i izvršavanje zadataka.

117. Uprava bezbednosti Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu bila je ovlašćena da rukovodi vojnom policijom i u tu svrhu je imala zadatak da organizuje školovanje i obuku starešina vojne policije, učestvovala je u organizaciji i teritorijalnoj podeli nadležnosti jedinica vojne policije JNA, pripremala propise koji se odnose na vojnu policiju i bila je zadužena za opremanje vojne policije vojnom opremom i naoružanjem.³⁸³

118. Na sličan način bile su neodređene i nejasne odredbe *Pravila službe organa bezbednosti* u vezi s odnosom između organa bezbednosti i vojne policije. Na osnovu pravila 23, organ bezbednosti “rukovodi u stručnom pogledu” jedinicom vojne policije. U tom pravilu se dalje navodi sledeće:

[organ bezbednosti] predlaže starešini komande [...] upotrebu jedinice vojne policije i odgovoran mu je za stanje i aktivnost te jedinice [...].

³⁷⁹ Dok. pr. br. 107, pravila 1, 6. Vidi i Reynaud Theunens, T. 10857-10858; dok. pr. br. 868, str. 11-12.

³⁸⁰ Dok. pr. br. 107, pravilo 7.

³⁸¹ Dok. pr. br. 435, pravilo 12. Vidi i dok. pr. br. 868, str. 15.

³⁸² Dok. pr. br. 435, pravilo 13. Vidi i dok. pr. br. 868, str. 15-16.

³⁸³ Dok. pr. br. 435, pravila 14, 15.

...

Angažovanje jedinica ili pojedinih pripadnika vojne policije na izvršenju zadataka iz delokruga organa bezbednosti određuje starešina organa bezbednosti iz stava 1. ove tačke uz saglasnost pretpostavljenog vojnog starešine.³⁸⁴

U pravilu 7(d) *Pravila službe organa bezbednosti* kao jedan od zadataka organa bezbednosti navodi se njihovo učešće u rukovođenju u stručnom pogledu jedinicama vojne policije.

119. Čini se da iz gorecitiranih pravila sledi da, iako su organi bezbednosti mogli da učestvuju u radu vojne policije i da rukovode njenim radom, jedinice vojne policije ostajale su *de jure* potčinjene komandi vojne jedinice kojoj su pridodate. Na taj zaključak navode pravila čija je suština u tome da starešina jedinice kojoj je pridodata jedinica vojne policije “rukovodi i komanduje” tom jedinicom vojne policije, dok organ bezbednosti “rukovodi” tom jedinicom vojne policije.³⁸⁵ Razlika između ta dva pojma objašnjena je u udžbeniku JNA *Rukovođenje i komandovanje*, u kojem se rukovođenje definiše kao ovlašćenje za odlučivanje i dodelu zadataka, koje se ostvaruje putem izdavanja naređenja.³⁸⁶ Pored toga, iako je, u slučajevima kada vojna policija mora da izvršava zadatke iz nadležnosti organa bezbednosti, organ bezbednosti mogao da iznese predloge koji se odnose na konkretne zadatke i upotrebu, ti predlozi su se realizovali samo uz saglasnost pretpostavljenog vojnog starešine.³⁸⁷ Nepostojanje jasne razlike između rukovođenja vojnom policijom od strane komande vojne jedinice kojoj je pridodata i organa bezbednosti te jedinice takođe se vidi iz jedne druge odredbe pravila 13, koja predviđa da “[s]tarešina organa bezbednosti [...] rukovodi u stručnom pogledu jedinicom vojne policije”.³⁸⁸

120. U vezi s tim pitanjem, kapetan Dragan Vezmarović, komandir čete vojne policije 80. mtbr, naveo je u svom iskazu da je direktno komunicirao s organom bezbednosti te brigade, kapetanom Dragim Vukosavljevićem, da je imao vrlo malo direktnog kontakta s komandantom 80. mtbr i da je organ bezbednosti bio zadužen za koordinaciju rada vojne policije.³⁸⁹ On je postupao po naređenjima organa bezbednosti, ne tražeći prethodno saglasnost Komande 80. mtbr.³⁹⁰ Međutim, izveštaje je podnosio komandantu 80. mtbr.³⁹¹ On je takođe izjavio da je, kad nije imao direktno naređenje od svog komandanta, uputstva dobijao od organa bezbednosti.³⁹² Suština tog svedočenja

³⁸⁴ Dok. pr. br. 107, pravilo 23, par. 1 i 3.

³⁸⁵ Vidi dok. pr. br. 435, pravila 12 i 13.

³⁸⁶ Dok. pr. br. 394 (udžbenik JNA *Rukovođenje i komandovanje*, 1983), str. 14.

³⁸⁷ Dok. pr. br. 107, pravilo 23; dok. pr. br. 435, pravilo 13.

³⁸⁸ Dok. pr. br. 435, pravilo 13: “Vojnom policijom *u stručnom pogledu* rukovodi starešina organa bezbednosti [...]” Dok. pr. br. 107, pravilo 23, par. 1: “Starešina organa bezbednosti [...] rukovodi *u stručnom pogledu* jedinicom vojne policije.” Dok. pr. br. 107, pravilo 23, par. 3: “Angažovanje jedinica ili pojedinih pripadnika vojne policije na izvršenju zadataka *iz delokruga organa bezbednosti* ...” (naglasak dodat).

³⁸⁹ Dragan Vezmarović, T. 8384-8385.

³⁹⁰ Dragan Vezmarović, T. 8530.

³⁹¹ Dragan Vezmarović, T. 8517-8518.

³⁹² Dragan Vezmarović, T. 8387.

jeste da je, u slučajevima kada je bilo izdato direktno naređenje Komande 80. mtbr, četa vojne policije postupala po tom naređenju, dok je u suprotnom postupala u skladu s uputstvima organa bezbednosti. Iako se može raspravljati o tome da li je to potpuno u skladu s pravilima, to praktično pokazuje kako su se neodređena i nejasna pravila shvatala i primenjivala u praksi.

121. Nasuprot tome, kapetan Vukosavljević, koji je tada bio organ bezbednosti 80. mtbr, naveo je u svom iskazu da organi bezbednosti nisu imali ovlašćenje da komanduju vojnom policijom i da nisu mogli da joj izdaju naređenja. Stoga je njegovo mišljenje bilo da je komandiru čete vojne policije 80. mtbr naređenje mogao da izda samo komandant 80. mtbr.³⁹³ Kapetan Vukosavljević je dalje posvedočio da organi bezbednosti, zbog načina na koji se postavljaju, nisu imali komandnu funkciju u odnosu na druge jedinice. Oni su mogli samo da daju mišljenja. On se, doduše, složio s tim da je komandant mogao da prenese neka svoja ovlašćenja organu bezbednosti, ali, po njegovom mišljenju, to je moralo da se uradi samo napismeno. U slučajevima kada je to urađeno, organ bezbednosti nije postupao po svojim ovlašćenjima kao organ bezbednosti, već na osnovu tog konkretnog ovlašćenja komandanta.³⁹⁴

122. Veću se čini da mišljenje da organ bezbednosti nije mogao da izdaje naređenja vojnoj policiji, koje je izneo kapetan Vukosavljević, predstavlja suviše slobodno tumačenje relevantnih pravila. Jasno je da komandant relevantne vojne jedinice ima komandu nad vojnom policijom i da, u krajnjoj liniji, naređenja komandanta, ako on odluči da ih izda, jesu ta koja vojna policija mora da izvrši. Zavisno od takvih eventualnih naređenja komandanta, međutim, po pravilu 13, organ bezbednosti "rukovodi vojnom policijom" i odgovoran je kako za borbenu gotovost vojne policije, tako i za izvršenje njenih zadataka. To pokazuje da se organ bezbednosti mnogo direktnije angažuje kada se radi o vojnoj policiji, kao i da ima veću mogućnost da njome rukovodi i da se direktno bavi izvršavanjem njenih zadataka nego što to dozvoljava iskaz navedenog svedoka. Iako Veće prihvata da je, u krajnjoj liniji, na komandantu jedinice, a ne organu bezbednosti, ovlašćenje da komanduje, ono prima na znanje stepen u kojem je dozvoljeno uplitanje organa bezbednosti u stvari vojne policije, koje, kako će se pokazati na drugim mestima u ovoj presudi, može u određenim okolnostima da poprimi oblik režima rada po kojem komandant može legitimno da prepusti organu bezbednosti rutinsko upravljanje i rukovođenje vojnom policijom u vezi s nekim konkretnim zadatkom koji je poveren organu bezbednosti.³⁹⁵ Pored toga, u pitanjima obaveštajnog rada organa bezbednosti,³⁹⁶ izgleda da je cilj pravila bio da organu bezbednosti obezbedi veću funkciju, ali to ne mora da se razmatra u ovom kontekstu. Veće na osnovu dokaza takođe ocenjuje da komandant

³⁹³ Dragi Vukosavljević, T. 8785-8788, 8790-8791.

³⁹⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8814-8816.

³⁹⁵ Vidi par. 400 dole.

može da ovlasti bilo kog oficira pod svojom komandom, uključujući organ bezbednosti, da vrši ovlašćenja i funkcije komandanta, a u tom slučaju organ bezbednosti, kada vrši ta ovlašćenja i funkcije, u potpuno je istoj situaciji kao svaki drugi oficir sa sličnim ovlašćenjima. O tom pitanju će detaljnije biti reči na drugim mestima u ovoj Presudi.³⁹⁷

123. Pukovnik Petar Vuga, kojeg je odbrana pozvala kao veštaka za vojna pitanja, naveo je u svom iskazu da je postojala razlika u liniji subordinacije vojne policije između pešadijskih bataljona i gmtbr. On je rekao da su bataljoni vojne policije gmtbr direktno potčinjeni komandantu gmtbr, dok su u redovnim pešadijskim brigadama bataljoni vojne policije potčinjeni komandantu brigade preko organa bezbednosti. Da bi pokazao tu razliku, pukovnik Vuga je u svom izveštaju priložio dve organizacione tabele, od kojih prva prikazuje strukturu gmtbr, a druga strukturu redovne pešadijske brigade. On je dalje rekao da je vojna policija u gmtbr korišćena za funkcije gmtbr, a ne za tipične aktivnosti vojne policije.³⁹⁸ On je u svom iskazu naveo da razlike u strukturi proističu iz različitih funkcija vojne policije u redovnim pešadijskim bataljonima i u gmtbr.³⁹⁹ Nažalost po taj iskaz, pravila i propisi koji su tada bili važeći nisu predviđali takvu razliku između gmtbr i redovnih pešadijskih brigada.⁴⁰⁰ U spisu nema naređenja koja pokazuju da se organizaciona struktura gmtbr i pešadijske brigade razlikovala. Tabelarni prikaz strukture gmtbr zasniva se na formaciji gmtbr od 31. januara 1991. godine, koja se nalazi u spisu.⁴⁰¹ Ta tabela se podudara sa zaključcima Veća u vezi s linijom subordinacije svih jedinica vojne policije u svim brigadama na osnovu tada važećih pravila i drugih dokaza. Veće zaključuje da nije postojala formalna razlika između linije subordinacije vojne policije u gmtbr i redovnih pešadijskih brigada.

124. Veće je takođe saslušalo iskaz potpukovnika Vojnovića da je četa vojne policije 80. mtbr dobijala zadatke od organa bezbednosti ili načelnika Štaba brigade, kao i da, kao komandant 80. mtbr, potpukovnik Vojnović nije imao mnogo kontakta s njim.⁴⁰² Možda se ovim iskazom želelo reći da je on imao običaj da ta pitanja prepušta svojim podređenima, organu bezbednosti i svom načelniku štaba. Tu ne može biti spora. Ali, ako se time želelo reći da on, kao komandant 80. mtbr, nije imao *de jure* ovlašćenje da izdaje naređenja četi vojne policije, Veće taj iskaz ne može da prihvati. On je potpuno u suprotnosti s jasnom suštinom već navedenih utvrđenih *Pravila službe* organa bezbednosti i *Pravila službe* vojne policije. Potpukovnik Vojnović je imao *de jure*

³⁹⁶ Vidi par. 129 dole.

³⁹⁷ Vidi par. 390-403 dole.

³⁹⁸ Petar Vuga, T. 15741-15744; dok. pr. br. 868.

³⁹⁹ Petar Vuga, T. 15909-15912.

⁴⁰⁰ Petar Vuga, T. 15910.

⁴⁰¹ Dok. pr. br. 851.

⁴⁰² Milorad Vojnović, T. 8966.

ovlašćenja da izdaje naređenja svojoj vojnoj policiji i, kao što će biti razmotreno kasnije u ovoj Presudi, on je to i činio, između ostalog i onih datuma koji su ključni za ovu Presudu.

125. Po mišljenju Veća, u relevantno periodu, jedinice vojne policije bile su potčinjene komandantu jedinice kojoj su pridodate. Organ bezbednosti te jedinice mogao je da učestvuje u njihovom radu i da njime rukovodi. Prema zaključku Veća, suprotno tvrdnji Šljivančaninove odbrane, razlika između ovlašćenja komandanta jedinice da rukovodi i komanduje njenom vojnom policijom i ovlašćenja organa bezbednosti te jedinice da rukovodi vojnom policijom nije uskraćivala organu bezbednosti *de jure* mogućnost da izdaje naređenja vojnoj policiji, s tim da je uvek prvenstvo pripadalo ovlašćenju komandanta te jedinice. U ovom predmetu, međutim, to pitanje, naposljetku, nije presudno u odnosu na Veselina Šljivančanina, jer je on 20. novembra 1991. godine, kako se zaključuje kasnije u ovoj Presudi, vršio *de jure* ovlašćenje da izdaje naređenja vojnoj policiji svih jedinica JNA u sastavu OG Jug, koje je na njega konkretno preneo Mile Mrkšić.

H. Subordinacija organa bezbednosti

126. Još jednu stvar treba razmotriti u ovom trenutku. Veće je čulo nepodudarne iskaze u vezi s lancem izveštavanja i lancem komandovanja organa bezbednosti određene jedinice, a posebno, u kontekstu ovog predmeta, u vezi s odgovornostima Veselina Šljivančanina, kao organa bezbednosti OG Jug, da podnosi izveštaje Miletu Mrkšiću, organu bezbednosti 1. VO i načelniku Uprave za bezbednost Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu u Beogradu. Posebno, ali s tim povezano pitanje, koje je takođe predmet suprotnih iskaza, jeste da li su organi bezbednosti jedinica potčinjenih ili prepotčinjenih OG Jug morali da podnose izveštaje organu bezbednosti OG Jug.

127. Potpukovnik Vojnović je u svom iskazu rekao da je Veselin Šljivančanin, organ bezbednosti OG Jug, bio starešina organa bezbednosti i da su svi organi bezbednosti u potčinjenim jedinicama "na određen način bili [...] njemu potčinjeni".⁴⁰³ Kapetan Vukosavljević je posvedočio da starešina organa bezbednosti iz potčinjene komande mora da raportira oficiru za bezbednost u nadređenoj komandi.⁴⁰⁴ Kapetan Mladen Karan je rekao da je organ bezbednosti gmtbr bio potčinjen Upravi za bezbednost Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i da je, kao oficir bezbednosti gmtbr, svakodnevno slao izveštaje Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu,⁴⁰⁵ ali da izveštaje nije slao oficiru bezbednosti nadređene komande gmtbr, 1. VO, niti je primao izveštaje od organa bezbednosti jedinica potčinjenih OG Jug.⁴⁰⁶ Veselin Šljivančanin je u svom iskazu naveo da je, kao organ bezbednosti gmtbr, slao izveštaje Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu i od njega

⁴⁰³ Milorad Vojnović, T. 8827.

⁴⁰⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8651-8652.

⁴⁰⁵ Mladen Karan, T. 15528-15533; dok. pr. br. 819; dok. pr. br. 820. Vidi i Borče Karanfilov, T. 15433.

primao uputstva, ali da ta uputstva nisu bila naređenja, kao i da je, kao organ bezbednosti, bio potčinjen komandantu svoje jedinice. On je, pored toga, rekao da nije imao komandna ovlašćenja u odnosu na organe bezbednosti potčinjenih jedinica.⁴⁰⁷ Pred Većem se nalazi i iskaz pukovnika Imre Agotića na suđenju u predmetu *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, uvršten u spis na osnovu pravila 92bis, da su organi bezbednosti imali sopstveni lanac komandovanja i da su za kontraobaveštajne zadatke bili odgovorni isključivo svojim nadređenim oficirima bezbednosti, ali da su za druge stvari odgovarali komandantu svoje vojne jedinice.⁴⁰⁸

128. Vojna hijerarhija oficira bezbednosti regulisana je *Pravilima službe organa bezbednosti u oružanim snagama SFRJ*. Na osnovu pravila 16, organ bezbednosti je neposredno potčinjen starešini jedinice.⁴⁰⁹ Na osnovu pravila 18, organi bezbednosti pretpostavljene komande “pružaju pomoć tim organima i organizuju, usmeravaju, usklađuju i kontrolišu njihov rad”.⁴¹⁰ Savezni sekretar za narodnu odbranu ili vojni starešina koga on ovlasti ima odgovornost u pogledu “primene metoda i sredstava” rada organa bezbednosti i kontroliše zakonitost njihovog rada.⁴¹¹ Iako se čini da pravilo 18 predviđa da je organ bezbednosti OG Jug trebalo da podnosi izveštaje organu bezbednosti 1. VO dok je OG Jug bila u Vukovaru, ali ne i inače, Veće ocenjuje da se to zapravo nije radilo i da su izveštaji slati neposredno Saveznom sekretarijatu.

129. Veće je mišljenja da je suština ovog dokaza u tome da su, u odnosu na kontraobaveštajne zadatke, organi bezbednosti odgovarali pretpostavljenim organima bezbednosti, dok su u odnosu na druge zadatke, organi bezbednosti bili potčinjeni komandantu svoje formacijske jedinice. U ovom predmetu, možda zbog posebne i privremene prirode OG Jug i zbog toga što je gmtbr obično podnosila izveštaje neposredno Saveznom sekretarijatu, Veće ocenjuje da je u zadacima vezanim za kontraobaveštajni rad organ bezbednosti OG Jug podnosio izveštaje neposredno Saveznom sekretarijatu. Sa tim zaključkom Veća podudara se iskaz veštaka tužilaštva Reynauda Theunensa da su organi bezbednosti jedinica u formacijskom sastavu jedinica kao što je operativna grupa postojali samo u odnosu na kontraobaveštajne aktivnosti.⁴¹² Veće ocenjuje, međutim, da su unutar OG Jug, u skladu s pravilom 18 *Pravila službe organa bezbednosti*, organi bezbednosti jedinica potčinjenih OG Jug, uključujući 80. mtbr, morali da podnose izveštaje Veselinu Šljivančaninu, kao organu bezbednosti OG Jug, mada je tačno i to da on, iako je mogao da organizuje, usmerava, usklađuje i

⁴⁰⁶ Mladen Karan, T. 15539-15540. Vidi i Borče Karanfilov, T. 15434.

⁴⁰⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13433-13434, 13436, 13440-13441.

⁴⁰⁸ Dok. pr. br. 75, str. 23271.

⁴⁰⁹ Dok. pr. br. 107, pravilo 16. Vidi i dok. pr. br. 868, str. 13.

⁴¹⁰ Dok. pr. br. 107, pravilo 18. Vidi i dok. pr. br. 107, pravilo 22, par. 1.

⁴¹¹ Dok. pr. br. 107, pravilo 17, par. 1; dok. pr. br. 107, pravilo 22, par. 2, 3.

⁴¹² Reynaud Theunens, T. 10867-10868.

kontrolirše njihov rad, nije imao stvarna komandna ovlašćenja nad njima kao organ bezbednosti OG Jug.

V. DOGAĐAJI OD 18. I 19. NOVEMBRA 1991. GODINE

A. Zagrebački sporazum i angažovanje međunarodne zajednice u evakuaciji vukovarske bolnice

130. Hrvatske snage u Vukovaru i njegovoj okolini kapitulirale su 18. novembra 1991. godine. Igram slučaja, tog dana su predstavnici Republike Hrvatske i JNA sklopili sporazum u Zagrebu o evakuaciji bolesnika i ranjenika iz vukovarske bolnice (dalje u tekstu: Zagrebački sporazum ili Sporazum).⁴¹³ Pregovori o Sporazumu vođeni su prethodnih dana. Sporazum su potpisali dr Andrija Hebrang, ministar zdravlja Republike Hrvatske,⁴¹⁴ general Andrija Rašeta,⁴¹⁵ kao predstavnik JNA, i g. Georges-Marie Chenu, šef PMEZ u Zagrebu.⁴¹⁶ U pregovorima su učestvovali i predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (dalje u tekstu: MKCK),⁴¹⁷ Lekara bez granica (dalje u tekstu: MSF) i Malteškog reda.⁴¹⁸

131. Prema Sporazumu, evakuacijom je trebalo da budu obuhvaćeni “svi ranjenici i bolesnici koji se nalaze na lečenju u vukovarskoj bolnici za koje uprava bolnice smatra da su u stanju da podnesu putovanje”.⁴¹⁹ U Sporazumu se predviđalo da će se evakuisati oko 400 lica. Bilo je procenjeno da je među njima otprilike 40 teških bolesnika i 360 postradalih.⁴²⁰ Sporazum nije predviđao evakuaciju osoblja bolnice i članova njihovih porodica ili drugih lica.

132. I Republika Hrvatska i JNA saglasile su se da će garantovati prekid vatre na području oko bolnice tokom evakuacije i duž dogovorenog puta evakuacije do Zidina u Hrvatskoj. Garancija prekida vatre odnosila se na regularne i neregularne jedinice na područjima “na kojima će jedna ili druga strana snositi odgovornost za operaciju evakuisanja”⁴²¹ i dato je uveravanje da na putu, na područjima odgovornosti jedne ili druge strane, nema mina.⁴²² JNA i Republika Hrvatska su se dogovorile da u toku evakuacije priznaju neutralnost bolnice. Bolnica je trebalo da bude stavljena pod zaštitu MKCK, koji je trebalo da savetuje i JNA i Republiku Hrvatsku o trajanju relevantnog perioda u kojem im je potrebna neutralnost. Evakuaciju je trebalo da nadziru posmatrači PMEZ, koji je trebalo da imaju pristup svim fazama evakuacije.⁴²³ JNA i Republika Hrvatska su se

⁴¹³ Dok. pr. br. 40.

⁴¹⁴ Reynaud Theunens, T. 10874.

⁴¹⁵ Imra Agotić, T. 1944; 1967; Reynaud Theunens, T. 10874.

⁴¹⁶ Vesna Bosanac, T. 670.

⁴¹⁷ Juraj Njavro, T. 1645.

⁴¹⁸ Reynaud Theunens, T. 10874-10875.

⁴¹⁹ Dok. pr. br. 40, par. 5.

⁴²⁰ Dok. pr. br. 40, par. 4.

⁴²¹ Dok. pr. br. 40, par. 2-3.

⁴²² Dok. pr. br. 40, par. 2.

⁴²³ Dok. pr. br. 40, par. 6-7.

saglasile da olakšaju odgovarajuće učešće MKCK, MSF i Malteškog reda.⁴²⁴ Iz mnogih od tih uslova jasno je da Zagrebački sporazum nije zavisio od kapitulacije hrvatskih snaga, niti da je postignut kao posledica njihove kapitulacije. Dogovorena evakuacija trebalo je da se izvrši nezavisno od toga da li će se borbe u Vukovaru nastaviti. Sporazum nije sadržao odredbe koje su ovlašćivale JNA da izabere ljude koji će biti evakuisani, niti je predviđao mogućnost da bolesnici i ranjenici budu predati nekim drugim snagama ili organu, osim Republike Hrvatske.⁴²⁵ Suština odredbi Sporazuma bila je da MKCK koordiniše evakuaciju, a da predstavnici PMEZ budu posmatrači.

133. Sporazum je zavisio od toga da li će svaka strana ispuniti svoje obaveze.⁴²⁶ Jedina opcija za raskid predviđena Sporazumom bila je u slučaju da jedna od strana proceni da odredbe Sporazuma nisu ispoštovane. Sporazum je predviđao da bi ta opcija postala posebno relevantna “ako se proceni da su prekršene” obaveze na planu bezbednosti koje su preuzele JNA i Republika Hrvatska.⁴²⁷

134. U Zagrebačkom sporazumu nije precizirano kada treba da dođe do evakuacije. U stvari, to je zavisilo od toga da li će suprotstavljene snage, svaka sa svoje strane, ispoštovati neophodni prekid vatre i obezbediti slobodan prolaz za lica koja se evakuišu. Takođe je očigledno da je cilj Sporazuma bio da se ublaži humanitarna kriza u vukovarskoj bolnici, što je podrazumevalo hitnu evakuaciju. U tom cilju, 17. novembra 1991. godine, očigledno očekujući sklapanje Sporazuma, hrvatski ministar Andrija Hebrang obavestio je direktorku vukovarske bolnice, dr Vesnu Bosanac,⁴²⁸ da će 18. novembra 1991. godine doći dva tima MKCK da izvrše evakuaciju,⁴²⁹ a dr Vesna Bosanac je ministra Andriju Hebranga obavestila o broju bolesnika i ranjenika u bolnici koji treba da se evakuišu.⁴³⁰

135. MKCK 18. novembra 1991. godine ujutru nije došao u bolnicu. Izgleda da su tog jutra predstavnici MKCK morali da odu na pregovore o predaji hrvatskih snaga s područja Mitnice.⁴³¹ Predstavnici MKCK pokušali su da dođu u bolnicu 18. novembra 1991. godine otprilike u 12:15 časova, ali ih je u tome sprečila “pucnjava s leve obale”.⁴³² Kasnije 18. novembra 1991. godine,

⁴²⁴ Dok. pr. br. 40, par. 7.

⁴²⁵ Samo je osoblje bolnice trebalo da odluči ko će biti evakuisan, Petr Kypr, T. 6591.

⁴²⁶ Dok. pr. br. 40, par. 8.

⁴²⁷ Dok. pr. br. 40, par. 8.

⁴²⁸ Vesna Bosanac, T. 538-539.

⁴²⁹ Vesna Bosanac, T. 652.

⁴³⁰ Vesna Bosanac, T. 848.

⁴³¹ Dok. pr. br. 417; Borče Karanfilov, T. 15409-15410; Šarlota Foro, T. 2530.

⁴³² Petr Kypr, T. 6566; dok. pr. br. 344.

Andrija Hebrang je obavestio Vesnu Bosanac da će MKCK doći u bolnicu 19. novembra 1991. godine u 08:00 časova.⁴³³

136. Predstavnici PMEZ su 18. novembra 1991. godine takođe pokušali da stignu do vukovarske bolnice. Toga dana, otprilike u 08:00 ili 09:00 časova, posmatrači PMEZ Petr Kypr i Jan Allan Schou, pošto su kasnili zbog brifinga generala Maksimovića u Komandi 1. VO, krenuli su iz Beograda u Vukovar.⁴³⁴ Na putu do Vukovara, na jednom kontrolnom punktu zadržala ih je JNA.⁴³⁵ Naposletku, otprilike u 12:15 časova stigli su na komandno mesto OG Jug u Negoslavcima kod Vukovara.⁴³⁶ Otprilike u to vreme, posmatrači PMEZ razgovarali su mobilnim telefonom s dr Vesnom Bosanac. Ona ih je zamolila da dođu u bolnicu.⁴³⁷ Do toga, međutim, nije moglo da dođe 18. novembra 1991. godine. Prvo, posmatračima je jedan oficir JNA rekao da im nije dozvoljeno da kontaktiraju dr Vesnu Bosanac jer je ona “zločinac”⁴³⁸ i da su ona i drugo osoblje bolnice odvedeni.⁴³⁹ Zatim, kada su posmatrači PMEZ kasnije zatražili dozvolu da odu u vukovarsku bolnicu,⁴⁴⁰ umesto toga zadržani su na daljem brifingu JNA u Negoslavcima do otprilike 14:00 časova, kada su u pratnji Veselina Šljivančanina naposletku krenuli za Vukovar.⁴⁴¹ Međutim, nisu mogli stići do vukovarske bolnice, jer im je rečeno da traju borbe i da je to zbog toga nemoguće.⁴⁴² Veselin Šljivančanin je bio u pratnji posmatrača PMEZ dok oni naposletku oko 15:30 časova nisu napustili područje Vukovara, a da nisu uspeali da dođu do bolnice.⁴⁴³

137. Sledećeg dana, 19. novembra 1991. godine, otprilike u 12:00 časova, dr Vesna Bosanac se sastala s Miletom Mrkšićem u njegovoj Komandi OG Jug u Negoslavcima.⁴⁴⁴ Razgovarali su o evakuaciji bolnice. Kako je u svom iskazu navela Vesna Bosanac, Mile Mrkšić je rekao da ih MKCK i PMEZ sprečavaju da postignu sporazum i predložio je da se oni među sobom dogovore o evakuaciji.⁴⁴⁵ Vesna Bosanac mu je rekla da je između hrvatske vlade, JNA, PMEZ i MKCK

⁴³³ Vesna Bosanac, T. 655; 675. Dokazi pokazuju da je to bilo 18. novembra 1991. godine pre 12:00 časova.

⁴³⁴ Jan Allan Schou, T. 6865-6867, Petr Kypr, T. 6563; dok. pr. br. 339; dok. pr. br. 344.

⁴³⁵ Jan Allan Schou, T. 6867-6868; Petr Kypr, T. 6565; dok. pr. br. 339; dok. pr. br. 344.

⁴³⁶ Jan Allan Schou, T. 6867; dok. pr. br. 339.

⁴³⁷ Vesna Bosanac procenjuje da je to bilo “negdje oko 12:00 sati”, T. 655; 675. Petr Kypr, T. 6566; 6657; dok. pr. br. 344.

⁴³⁸ Jan Allan Schou, T. 6885-6886. Pošto mu je pokazana izjava koju je dao 1996. godine, Petr Kypr je potvrdio da im je oficir za vezu JNA rekao da dalji kontakt sa dr Vesnom Bosanac nije dozvoljen, T. 6776.

⁴³⁹ Jan Allan Schou, T. 6886; 6967. Iskaz Jana Allana Schoua odnosi se na 19. novembar 1991. godine, međutim, u iskazima Vesne Bosanac i Petra Kypra i u dok. pr. br. 344 kao datum razgovora navodi se 18. novembar 1991. godine, a Jan Allan Schou dozvoljava mogućnost da je razgovor vođen 18. novembra 1991. godine (T. 6996). Vesna Bosanac je u svom iskazu navela da je 19. novembra 1991. godine oko 12:00 časova bila u Negoslavcima s Miletom Mrkšićem (vidi Vesna Bosanac, T. 666-667; 671; 677). To pokazuje da 19. novembra 1991. godine nije mogla da bude u bolnici i primi poziv PMEZ u 12:15 časova.

⁴⁴⁰ Petr Kypr, T. 6778, dok. pr. br. 344.

⁴⁴¹ Jan Allan Schou, T. 6868; 6961; dok. pr. br. 339.

⁴⁴² Jan Allan Schou, T. 6870; 6887. Jan Allan Schou navodi da se to dogodilo 19. novembra 1991. godine (T. 6887). Međutim, on je takođe posvedočio da je to bilo odmah posle razgovora s Vesnom Bosanac putem mobilnog telefona, koji je vođen 18. novembra 1991. godine (T. 6886-6887).

⁴⁴³ Jan Allan Schou, T. 6884; dok. pr. br. 339.

⁴⁴⁴ Vesna Bosanac, T. 666-667; 671; 677.

⁴⁴⁵ Vesna Bosanac, T. 678.

potpisan sporazum i da će evakuaciju bolnice organizovati MKCK i PMEZ.⁴⁴⁶ Mrkšić je odgovorio da je, budući da se situacija poboljšala i da je prestala pucnjava, JNA sada u boljoj poziciji da izvrši evakuaciju.⁴⁴⁷ On je dalje rekao da ne zna šta je general Rašeta potpisao, uz napomenu da se “[Rašeta] nalazio u Zagrebu, a ne na terenu”.⁴⁴⁸ Mile Mrkšić je dr Vesni Bosanac rekao da će evakuacija morati da se obavi 20. novembra 1991. godine. Rekao da je to zato što je potrebno da se uklone mine u Zidinama da bi konvoj mogao da prođe.⁴⁴⁹ Pre nego što je otišla iz Negoslavaca, Vesna Bosanac je čula da Mile Mrkšić izdaje naređenje da vojnici JNA čuvaju sve ulaze u bolnicu.⁴⁵⁰ Pored toga, dok je Vesna Bosanac napuštala Negoslavce, videla je jedno belo vozilo, pomislila je da su to posmatrači i htela je s njima da razgovara, ali joj to nije dozvoljeno.⁴⁵¹

138. Veće ne može da prihvati istinitost tvrdnje Mileta Mrkšića da nije imao saznanja o Zagrebačkom sporazumu. O Sporazumu se pregovaralo tokom nekoliko dana pre 18. novembra 1991. godine i JNA je imala neposrednog predstavnika na vrlo visokom nivou, generala Andriju Rašetu.⁴⁵² S obzirom na prirodu Sporazuma i okolnosti, nezamislivo je da Mile Mrkšić nije bio potpuno informisan. S tim negiranjem ne podudara se ni prisustvo MKCK ni posmatrača PMEZ, koji su 18. novembra i, kako će uskoro biti razmotreno, 19. novembra 1991. godine pokušavali da se probiju do bolnice da bi taj Sporazum sproveli, ali su ih u tom sprečili oficiri JNA pod komandom Mileta Mrkšića.

139. Dana 19. novembra 1991. godine u 14:00 časova, ubrzo pošto se Mile Mrkšić sastao s Vesnom Bosanac, posmatrači PMEZ su se takođe sastali sa njim u Negoslavicima da bi razgovarali o evakuaciji ranjenika iz bolnice.⁴⁵³ Prisutni su bili Mile Mrkšić i pukovnik Nebojša Pavković, oficir za vezu Saveznog sekretarijata pri OG Jug,⁴⁵⁴ g. Cunningham, g. Brodin, g. Kypr, g. Kanteres, g. Schou i g. Van den Gaag iz PMEZ, kao i pukovnik Lončar, pukovnik Memišević i major Zarić iz JNA.⁴⁵⁵ Nicolas Borsinger, koji je predstavljao MKCK, prisustvovao je delu tog sastanka.⁴⁵⁶ Nije bilo predstavnika hrvatskih ili srpskih civilnih organa vlasti.⁴⁵⁷ Značajno je da je pukovnik Pavković tokom sastanka rekao posmatračima PMEZ da PMEZ ne treba da se meša u

⁴⁴⁶ Vesna Bosanac, T. 678.

⁴⁴⁷ Vesna Bosanac, T. 671.

⁴⁴⁸ Vesna Bosanac, T. 671, 806.

⁴⁴⁹ Vesna Bosanac, T. 668.

⁴⁵⁰ Vesna Bosanac, T. 804.

⁴⁵¹ Vesna Bosanac, T. 679.

⁴⁵² Vidi par. 130 gore.

⁴⁵³ Petr Kypr, T. 6577; 6581; dok. pr. br. 316; dok. pr. br. 344.

⁴⁵⁴ Dok. pr. br. 344, str. 4.

⁴⁵⁵ Petr Kypr, T. 6596-6597; 6709-6710; dok. pr. br. 316.

⁴⁵⁶ Petr Kypr, T. 6785-6786; dok. pr. br. 418, str. 3, gde se navodi sledeće: “19. novembra 1991. godine [...] oko 13.00 časova, boravila je i delegacija Međunarodnog Crvenog krsta” (u štabu OG Jug u Negoslavicima).

⁴⁵⁷ Vidi Petr Kypr, T. 6579-6580; dok. pr. br. 344.

evakuaciju.⁴⁵⁸ Pukovnik Pavković je rekao da ratnim zarobljenicima neće biti dozvoljeno da napuste bolnicu zbog toga što su oni “1)) [...] pod kontrolom JNA, 2) ako bi on to dozvolio, konvoj bi napali pripadnici srpskih paravojnih snaga / lokalno stanovništvo, 3) u nekoj kasnijoj fazi, ratni zarobljenici će biti razmenjeni za ratne zatvorenike JNA⁴⁵⁹ i 4) upravu bolnice zamenice vojni lekari i osoblje JNA”.⁴⁶⁰ Gospodin Cunningham je protestovao i obavestio JNA da će, ako hrvatskim ratnim zarobljenicima ne bude dozvoljeno da napuste bolnicu, to predstavljati kršenje Zagrebačkog sporazuma i Ženevske konvencije⁴⁶¹ i insistirao na tome da se JNA pridržava Zagrebačkog sporazuma.⁴⁶² Treba napomenuti da je Zagrebački sporazum, iako se u njemu direktno ne navode ratni zarobljenici,⁴⁶³ izričito predviđao evakuaciju ranjenika. U tim okolnostima, nije se moglo protumačiti da se ratni zarobljenici Sporazumom izdvajaju iz kategorije ranjenika. U stvari, cela suština izjave pukovnika Pavkovića bila je da se utvrde oni aspekti Zagrebačkog sporazuma koje JNA neće poštovati, počev od uputstva da posmatrači PMEZ ne treba da se mešaju u evakuaciju, suprotno njihovoj izričitoj ulozi predviđenoj Sporazumom, do izjave da ratnim zarobljenicima neće “biti dozvoljeno” da napuste bolnicu, već da će u nekoj kasnijoj fazi biti razmenjeni za ratne zarobljenike JNA. Taj sastanak je još trajao kada je, u 16:35 časova,⁴⁶⁴ PMEZ dobila poruku od MKCK da su ranjenici izvedeni iz bolnice bez odgovarajuće medicinske nege,⁴⁶⁵ ali kada je to preneto predstavnicima JNA na sastanku, predstavnici JNA su rekli da ne znaju za to.⁴⁶⁶

140. Dana 19. novembra 1991. godine vojnici JNA došli su u bolnicu. U toku poslepodneva, stiglo je još vojnika JNA. Civile koji su se sklonili u vukovarsku bolnicu u poslednjim danima opsade, kao i civile koji su došli iz obližnjih skloništa, JNA je ukrcala u kamione i odvela u “Velepromet”.⁴⁶⁷ U “Velepromet” je prebačeno više od deset kamiona punih ljudi iz bolnice, uključujući žene i decu. O onome što se tamo događalo biće reči kasnije u ovoj Presudi.⁴⁶⁸ Nicolas Borsinger iz MKCK, koji je došao sa sastanka s Miletom Mrkšićem i drugima u Negoslavicima, bio

⁴⁵⁸ Dok. pr. br. 333.

⁴⁵⁹ Petr Kypr, T. 6582; 6599; dok. pr. br. 316. Vidi i dok. pr. br. 344

⁴⁶⁰ Dok. pr. br. 316.

⁴⁶¹ Petr Kypr, T. 6590; 6600; 6618.

⁴⁶² Petr Kypr, T. 6599-6601; dok. pr. br. 333.

⁴⁶³ Dok. pr. br. 40.

⁴⁶⁴ Petr Kypr, T. 6592-6593; dok. pr. br. 344.

⁴⁶⁵ Petr Kypr, T. 6592-6593; dok. pr. br. 344.

⁴⁶⁶ Petr Kypr, T. 6593, dok. pr. br. 344.

⁴⁶⁷ Vesna Bosanac, T. 682-683; svedok P007, T. 4009-4011. Vidi i par. 157 dole.

⁴⁶⁸ Vidi par. 157-168 dole.

je u bolnici. On je Aernoutu van Lyndenu, novinaru *Sky News*, potvrdio da je tamo da bi organizovao evakuaciju bolnice.⁴⁶⁹

141. Veselin Šljivančanin je takođe bio u bolnici 19. novembra 1991. godine poslepodne, zajedno s Nicolasom Borsingerom,⁴⁷⁰ koji je pitao da li bolnica ima spisak ljudi koje treba evakuisati i Vesna Bosanac mu je dala jedan primerak.⁴⁷¹ Veselin Šljivančanin je onda tražio sve kopije “radi uporedbe”.⁴⁷² Vesna Bosanac je pojasnila da osoblje bolnice i članovi njihovih porodica nisu na tom spisku.⁴⁷³ Izgleda da je jedan primerak tog spiska dat Nicolasu Borsingeru, a ostali su predati ili Veselinu Šljivančaninu lično ili njegovom pomoćniku, kapetanu Karanu.⁴⁷⁴ Veće nije videlo nijednu kopiju tih spiskova. Nisu ih dostavili ni MKCK ni JNA.

142. Posle tog razgovora, Nicolas Borsinger je, u prisustvu Veselina Šljivančanina, rekao Vesni Bosanac da MKCK ne može da ostane tokom noći, ali da će se vratiti sledećeg dana oko 08:00 časova.⁴⁷⁵ Ubrzo posle toga, Vesnu Bosanac, kao i poverenika hrvatske vlade za Vukovar, Marina Vidića, odveli su na komandno mesto OG Jug u Negoslavcima.⁴⁷⁶ Tamo je Veselin Šljivančanin ispitivao dr Vesnu Bosanac o tome gde se nalazi komandant hrvatskih snaga u Vukovaru.⁴⁷⁷ Ona je noć provela u Negoslavcima i u bolnicu su je vratili sledećeg dana u 06:00 časova.⁴⁷⁸

143. Veće prihvata da je u toku večeri 19. novembra 1991. godine posmatračima PMEZ dvaput onemogućen pristup bolnici. Prvo je to učinio oficir za vezu JNA koji je postupao u skladu s konkretnim naređenjem admirala Broveta, pomoćnika saveznog sekretara za narodnu odbranu u Beogradu,⁴⁷⁹ a zatim Veselin Šljivančanin, koji im je rekao da zbog borbi kod bolnice nije moguće da tamo odu.⁴⁸⁰ Šljivančaninovom objašnjenju očigledno protivreče događaji te večeri u bolnici, koji su upravo opisani, kao i svi drugi dokazi o okolnostima u bolnici te večeri. To objašnjenje je bilo lažno. Pri izvođenju tog zaključka, Veće je uzelo u obzir, ali nije prihvatilo, iskaz Veselina Šljivančanina da 19. novembra 1991. godine nije bio u kontaktu s posmatračima PMEZ.⁴⁸¹ Veće je sklono da prihvati iskaze, direktne i indirektne, koji govore suprotno, za koje smatra da nemaju

⁴⁶⁹ Aernout van Lynden, T. 3119; 3122; 3124; 3202; Aernout van Lynden je posvedočio da je u bolnicu došao oko 14:00 – 14:30 časova, da je tamo bio otprilike jedan sat i da je, kada je odlazio iz bolnice, video Nicolasa Borsingera i Šljivančanina. Dakle, to je moglo da bude oko 15:00 – 15:30 časova.

⁴⁷⁰ Vesna Bosanac, T. 684; 856; 7126; 7130; Aernout van Lynden, T. 3124; 3202; Radoje Paunović, T. 14125; Miodrag Panić, 14289-14290.

⁴⁷¹ Vesna Bosanac, T. 686.

⁴⁷² Vesna Bosanac, T. 686.

⁴⁷³ Vesna Bosanac, T. 686.

⁴⁷⁴ Vesna Bosanac, T. 687; Veselin Šljivančanin, T. 13591, 13593; Mladen Karan, T. 15550.

⁴⁷⁵ Vesna Bosanac, T. 686-687.

⁴⁷⁶ Radoje Paunović, T. 14155-14157; Milivoj Simić, T. 14583. Vidi i Borče Karanfilov, T. 15418; Vesna Bosanac, T. 688.

⁴⁷⁷ Vesna Bosanac, T. 688-689; Veselin Šljivančanin, T. 13598-13599.

⁴⁷⁸ Vesna Bosanac, T. 690.

⁴⁷⁹ Jan Allan Schou, T. 6997; Veselin Šljivančanin, T. 14069; dok. pr. br. 333.

⁴⁸⁰ Jan Allan Schou, T. 6887-6889; 6894-6895.

⁴⁸¹ Veselin Šljivančanin, T. 13584.

razloga da budu pristrasni i koji se više podudaraju s glavninom dokaza, te su, prema tome, ubedljiviji.

144. Dana 19. novembra 1991. godine u 22:40 časova, posmatrači PMEZ dobili su od svog ogranka u Zagrebu telefaks poruku u kojoj im je konkretno naloženo da nadziru evakuaciju vukovarske bolnice, od bolnice do primopredajnog punkta u Zidinama.⁴⁸² Oni su obavešteni da će ukrcavanje ranjenika početi 20. novembra 1991. godine u 08:00 časova, da će se na sve ranjene ratne zarobljenike primenjivati odredbe Ženevskih konvencija i da će se s njima obaviti razgovor kako bi se utvrdilo kuda žele da idu. MKCK je trebalo da sačini spisak ranjenika koji se evakušu iz bolnice i da prekontroliše ranjenike po njihovom dolasku na primopredajni punkt u Zidinama. Posmatrači PMEZ trebalo je da nadziru evakuaciju. Uz telefaks poruku priložen je primerak Zagrebačkog sporazuma od 18. novembra 1991. godine.⁴⁸³ Veće će se događajima u bolnici od 20. novembra 1991. godine pozabaviti pošto najpre razmotri ono što se dogodilo u međuvremenu.

B. Predaja hrvatskih snaga na Mitnici (dalje u tekstu: evakuacija s Mitnice)

145. Uveče 17. novembra 1991. godine, pregovarači koji su zastupali hrvatske snage inicirali su kontakt s JNA putem radio-veze i dogovorili da se sledećeg jutra održe pregovori.⁴⁸⁴ Ima dokaza da su Mile Mrkšić i Marin Vidić, poverenik hrvatske Vlade za Vukovar,⁴⁸⁵ dvaput razgovarali 18. novembra 1991. godine ujutru, iako se na osnovu dokaza u vezi s tim šta je bila tema njihovih razgovora ne može izvesti definitivna zaključak.⁴⁸⁶ Veselin Šljivančanin i Nicolas Borsinger, visoki predstavnik MKCK, takođe su se sastali 18. novembra 1991. godine oko 10:00 časova,⁴⁸⁷ pre nego što su počeli pregovori o predaji.⁴⁸⁸

146. U toku jutarnjih časova 18. novembra 1991. godine⁴⁸⁹ održani su pregovori o predaji. Ekipe stranih novinara snimile su deo tih pregovora.⁴⁹⁰ Pregovori su održani na području Vučedola,⁴⁹¹ kod Mitnice u Vukovaru. U pregovorima su učestvovali, u ime hrvatskih snaga, komandant hrvatskih

⁴⁸² Petr Kypr, T. 6604-6609; dok. pr. br. 315. Priloženi Sporazum identičan je Zagrebačkom sporazumu koji je uvršten u spis kao dok. pr. br. 40.

⁴⁸³ Dok. pr. br. 315.

⁴⁸⁴ Šarlota Foro, T. 2415; 2411. Tokom opsade Vukovara, određeni broj civila sklonio se u podrum. Šarlota Foro je, s još otprilike 20 osoba, bila je u podrumu preduzeća za koje je radila. (Šarlota Foro, T. 2393; 2397; 2406-2407; 2411) Hrvatske snage s područja Mitnice u Vukovaru takođe su koristile taj podrum kao svoj štab i Šarlota Foro ih je čula da razgovaraju o opciji da se predaju JNA. (Šarlota Foro, T. 2406, 2410)

⁴⁸⁵ Imra Agotić, T. 2068.

⁴⁸⁶ Veselin Šljivančanin, T. 13550-13551; Petr Kypr, T. 6569; dok. pr. br. 401, beleške u 01:40 časova, 09:45 časova i 09:50 časova 18. novembra 1991; dok. pr. br. 417. Vidi i dok. pr. br. 868, str. 42.

⁴⁸⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13555.

⁴⁸⁸ Aernout van Lynden, T. 3111; 3114; 3177; 3220. Vidi par. 135 gore.

⁴⁸⁹ Dok. pr. br. 417; Borče Karanfilov, T. 15409-15410; Šarlota Foro, T. 2530.

⁴⁹⁰ Aernout van Lynden, T. 3112; dok. pr. br. 126; dok. pr. br. 831; dok. pr. br. 832.

⁴⁹¹ Veselin Šljivančanin, 13554-13555.

snaga Filip Karaula, Matija Mandić i Zdravko Komsić,⁴⁹² a iz JNA pukovnik Nebojša Pavković, oficir za vezu Saveznog sekretarijata pri OG Jug,⁴⁹³ i Marko Marić.⁴⁹⁴ Nicolas Borsinger iz MKCK je, na zahtev hrvatskih snaga, takođe prisustvovao pregovorima⁴⁹⁵ kao garant da će se sporazum poštovati.⁴⁹⁶ Pregovori su trajali otprilike od sat i po do dva sata.⁴⁹⁷ Postignut je sporazum o predaji hrvatskih snaga, koja je trebalo da usledi tog istog poslepodneva.⁴⁹⁸

147. Dogovoreno je da će se hrvatske snage, zajedno s naoružanjem, predati JNA i da će tu predaju pratiti predstavnici MKCK, koji će evidentirati imena i fotografisati lica koja se predaju.⁴⁹⁹ Prema pripadnicima hrvatskih snaga trebalo je da se postupa kao prema ratnim zarobljenicima u skladu sa Ženevskom konvencijom.⁵⁰⁰ Dalje je dogovoreno da će se civili s Mitnice evakuisati u delove Hrvatske koji nisu zahvaćeni ratom.⁵⁰¹ Hrvatske snage su precizirale da nemaju poverenja u pripadnike srpskog TO i da se njima neće predati.⁵⁰² Trebalo je da se pripadnici hrvatskih snaga i civili okupe na dogovorenom sabirnom punktu, koji se nalazio na prostranoj čistini na putu za groblje.⁵⁰³ To je sprovedeno. Između pregovarača u ime hrvatskih snaga i JNA održavana je radioveza sve vreme okupljanja na sabirnom punktu. Kada su se svi okupili, jedan hrvatski pregovarač se nekuda odvezao i po povratku izjavio da evakuacija može da se nastavi.⁵⁰⁴

148. Mile Mrkšić, komandant OG Jug, naredio je komandantu 80. mtbr, potpukovniku Miloradu Vojnoviću, da obezbeđuje grupu s Mitnice.⁵⁰⁵ To naređenje je izvršila vojna policija 80. mtbr pod komandom kapetana Dragana Vezmarovića i drugih oficira iz Komande 80. mtbr.⁵⁰⁶ Potpukovnik Vojnović je s kapetanom Vezmarovićem potražio odgovarajuću lokaciju na kojoj bi se zarobljenici mogli držati dok se ne evakušu. Našli su jedan veliki hangar na svinjarskoj farmi na Ovčari i potpukovnik Vojnović je naredio kapetanu Vezmaroviću da taj hangar pripremi za prihvatanje velike

⁴⁹² Šarlota Foro, T. 2411.

⁴⁹³ Aernout van Lynden, T. 3114, 3215; Bogdan Vujić, T. 4781; Borče Karanfilov, T. 15409; Ljubiša Vukašinović, T. 15001; dok. pr. br. 401.

⁴⁹⁴ Veselin Šljivančanin, T. 13552.

⁴⁹⁵ Dok. pr. br. 126; dok. pr. br. 831.

⁴⁹⁶ Dok. pr. br. 831, zapisnik na 13:02 – 13:25 minuta; dok. pr. br. 832, str. 7, na 24-30.

⁴⁹⁷ Borče Karanfilov, T. 15410.

⁴⁹⁸ Aernout van Lynden, T. 3113; Ljubiša Vukašinović, T. 15001; Borče Karanfilov, T. 15410, dok. pr. br. 417.

⁴⁹⁹ Šarlota Foro, T. 2416-2417.

⁵⁰⁰ Šarlota Foro, T. 2417.

⁵⁰¹ Šarlota Foro, T. 2416; Veselin Šljivančanin, T. 13565-13566; dok. pr. br. 832, str. 8.

⁵⁰² Šarlota Foro, T. 2412.

⁵⁰³ Šarlota Foro, T. 2417.

⁵⁰⁴ Šarlota Foro, T. 2418.

⁵⁰⁵ Miodrag Panić, T. 14391.

⁵⁰⁶ Dragan Vezmarović, T. 8390-8391; 8475; 8485; 8531-8532; svedok P014, T. 7697; 7850-7851; Milorad Vojnović, T. 8833; 8896; 8906; Dragi Vukosavljević, T. 8667-8668; svedok P014, T. 7697; 7850-7851; Miodrag Panić, T. 14284; 14288; 14391; dok. pr. br. 371; dok. pr. br. 375 (zabeleška od 18. novembra 1991. u 18:00 časova).

grupe zarobljenika.⁵⁰⁷ Potpukovnik Vojnović je izvestio Mileta Mrkšića da je pronašao odgovarajuće mesto za držanje zarobljenika.⁵⁰⁸

149. Predaja je počela 18. novembra 1991. godine u poslepodnevnim časovima, otprilike u 14:00 - 15:00 časova,⁵⁰⁹ dok je još bio dan.⁵¹⁰ Predaja oružja vršena je na ulazu na novo groblje.⁵¹¹ Barem neki pripadnici hrvatskih snaga bili su u civilnoj odeći.⁵¹² Predaja hrvatskih snaga trajala je do sumraka.⁵¹³ Ukupno 181 hrvatski borac pod komandom Filipa Karaule⁵¹⁴ predao se JNA 18. novembra 1991. godine. Među njima je bilo šest oficira.⁵¹⁵

150. Predaja je obavljena organizovano. Svedoci su konstatovali da se prema ratnim zarobljenicima postupalo u skladu sa Ženevskom konvencijom.⁵¹⁶ Predaji je prisustvovalo oko 30 pripadnika JNA.⁵¹⁷ MKCK je evidentirao ratne zarobljenike.⁵¹⁸ Rekli su im da im je obezbeđen smeštaj na Ovčari dok se ne osigura dalji transport.⁵¹⁹ Posle predaje oružja, hrvatski ratni zarobljenici su autobusima u pratnji vojnih vozila prevezeni na poljoprivredno dobro Ovčara.⁵²⁰ Aernout van Lynden je razumeo da su hrvatski ratni zarobljenici i određeni broj civila zajedno prebačeni na Ovčaru u mešovitoj grupi,⁵²¹ mada su barem neki civili otišli na Ovčaru svojim vozilima. Na Ovčari su civile odvojili od ratnih zarobljenika i odveli ih na drugo mesto. O tome će kasnije biti reči.

151. Veselin Šljivančanin, njegov zamenik major Vukašinović, kao i pukovnik Pavković, prisustvovali su predaji hrvatskih snaga i skupljanju civila Hrvata koji je trebalo da se evakuišu, pri čemu su Veselin Šljivančanin i major Vukašinović bili prisutni od otprilike 15:00 ili 16:00 časova⁵²² do 23:00 časa.⁵²³ Iako je za ratne zarobljenika bila zadužena 80. mtbr, snage 80. mtbr u stvari su se okupile na Ovčari, gde su preuzele odgovornost za zarobljenike. Veće prihvata iskaz

⁵⁰⁷ Dragan Vezmarović, T. 8392-8393; 8486; 8531-8532; 8534; 8542; 8598-8599; dok. pr. br. 375 (u zabelešci od 18. novembra 1991. godine u 18:00 časova navodi se da je hangar privremeno zatvor).

⁵⁰⁸ Miodrag Panić, T. 14391.

⁵⁰⁹ Šarlota Foro, T. 2412; 2530. Dok. pr. br. 417.

⁵¹⁰ Šarlota Foro, T. 2530; Borče Karanfilov, T. 15410; dok. pr. br. 124; dok. pr. br. 126 (na dok. pr. br. 124 i 126 može se videti da je još dan).

⁵¹¹ Šarlota Foro, T. 2419.

⁵¹² Aernout Van Lynden, T. 3113, 3116; 3179; Razvigor Virijević, T. 11562-11563; dok. pr. br. 124.

⁵¹³ Borče Karanfilov, T. 15411; dok. pr. br. 375.

⁵¹⁴ Radoje Trifunović, T. 8401; Dragan Vezmarović, T. 8669; Dragi Vukosavljević, T. 8796; Milorad Vojnović, T. 8833; Borče Karanfilov, T. 15411; Veselin Šljivančanin, T. 13978; dok. pr. br. 432.

⁵¹⁵ Dragan Vezmarović, T. 8395, 8402, 8410, 8416; 8551; Milorad Vojnović, T. 8833-8836; Rade Danilović, T. 12393; 12463 (181 lice u hangaru na Ovčari).

⁵¹⁶ Aernout van Lynden, T. 3183; Borče Karanfilov, T. 15459-15460; Milorad Vojnović, T. 8833-8836; 8896-8897.

⁵¹⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13565.

⁵¹⁸ Šarlota Foro, T. 2419; 2480.

⁵¹⁹ Ljubiša Vukašinović, T. 15000-15004.

⁵²⁰ Dragan Vezmarović, T. 8393; Dragi Vukosavljević, T. 8666; svedok P014, T. 7697; Rade Danilović, T. 12307-12308; 12312; 12352-12353; dok. pr. br. 432.

⁵²¹ Aernout van Lynden, T. 3113; 3116. Vidi i dok. pr. br. 401, zabeleška od 18. novembra 1991. godine u 14:30 časova.

⁵²² Ljubiša Vukašinović, T. 15001-15004; Veselin Šljivančanin, T. 13565-13566; Šarlota Foro, T. 2420-2421; Borče Karanfilov, T. 15410-15411.

jednog očevica da je na punktu za predaju i tokom transporta na Ovčaru Veselin Šljivančanin imao komandu i da su njegova naređenja vojnici nedvosmisleno slušali. To se može videti na osnovu toga kako su mu se vojnici obraćali u vezi s izdatim naređenjima, kako su sproveli hrvatske ratne zarobljenike u autobuse i kamione i kako su prikupljali naoružanje.⁵²⁴

152. Veselin Šljivančanin je posvedočio da je u sumrak od generala Aleksandra Vasiljevića, načelnika Uprave za bezbednost Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu u Beogradu, dobio telegram u kojem je pisalo sledeće: “Oko 2.000 naših vojnika i starješina nalazi se u hrvatskim zatvorima. Treba učiniti da se privede što više učinioca krivičnih dela da bi izvršili razmenu.”⁵²⁵ Takav telegram nije u spisu, iako je major Vukašinić u svom iskazu naveo da mu je on tada pokazan.⁵²⁶

153. Otprilike u 16:00 časova, dok je “još uvek [...] bio dan”, prva grupa ratnih zarobljenika koji su se predali na Mitnici stigla je na Ovčaru.⁵²⁷ U toku noći, tamo su došli preostali ratni zarobljenici s Mitnice.⁵²⁸ Na Ovčari su već bili kapetan Vezmarović i njegova vojna policija 80. mtbr,⁵²⁹ spremna da obezbedi ratne zarobljenike koje je dovezla vojna policija gmtbr.⁵³⁰ U pratnji konvoja s ratnim zarobljenicima nisu učestvovali pripadnici vojne policije 80. mtbr.⁵³¹ Pošto su ratni zarobljenici stigli na Ovčaru, potpukovnik Vojnović, komandant 80. mtbr, rekao je kapetanu Vezmaroviću da će od tada pa nadalje primati naređenja od kapetana Borčeta Karanfilova, koji je bio podređen Veselinu Šljivančaninu iz organa bezbednosti OG Jug⁵³² i koji je trebalo da bude zadužen za bezbednost.⁵³³ Kapetan Karanfilov je, međutim, preneo odgovornost za bezbednost zarobljenika na kapetana Vezmarovića,⁵³⁴ naglasivši da prema ratnim zarobljenicima treba postupati u skladu sa Ženevskim konvencijama.⁵³⁵ Kapetan Karanfilov je, pored toga, naložio kapetanu Vezmaroviću da ga pozove ukoliko mu nešto bude potrebno u toku noći, pošto on neće noć provesti na Ovčari,⁵³⁶ već će se vratiti sledećeg jutra u 08:00 časova kada je trebalo da stignu predstavnici međunarodnih organizacija i da krene transport ratnih zarobljenika u Sremsku

⁵²³ Veselin Šljivančanin, T. 13566.

⁵²⁴ Šarlota Foro, T. 2420.

⁵²⁵ Veselin Šljivančanin, T.13566-13567.

⁵²⁶ Ljubiša Vukašinić, T. 15000-15004, Veselin Šljivančanin, T. 13565-13566.

⁵²⁷ Dragan Vezmarović, T. 8393-8394; 8397; 8411; 8599; 8600; svedok P014, T. 7693; 7697; Milorad Vojnović, T. 9812; Dragi Vukosavljević, T. 8796; dok. pr. br. 371; dok. pr. br. 432.

⁵²⁸ Rade Danilović, T. 12462; dok. pr. br. 371.

⁵²⁹ Dragan Vezmarović, T. 8393; 8395; 8599. U dok. pr. br. 371, na str. 8, navodi se da je oficirima brigade u 14:10 časova naređeno da formiraju logor za prihvatanje zarobljenika i da su zarobljenici stigli u 16:00 časova.

⁵³⁰ Dragan Vezmarović, T. 8393-8394; 8599; svedok P014, T. 7697; Milorad Vojnović, T. 8912; Borče Karanfilov, T. 15411; Dragan Vezmarović, T. 8533.

⁵³¹ Dragan Vezmarović, T. 8548.

⁵³² Dragan Vezmarović, T. 8395-8396; 8450; 8534.

⁵³³ Dragan Vezmarović, T. 8396-8397.

⁵³⁴ Dragan Vezmarović, T. 8397; 8669; Dragi Vukosavljević, T. 8796; Dragan Vezmarović, T. 8397.

⁵³⁵ Dragan Vezmarović, T. 8395-8396; Borče Karanfilov, T. 15411-15412; 15463; Dragi Vukosavljević, T. 8669-8670; dok. pr. br. 415, par. 3.

Mitrovicu⁵³⁷ (koja se nalazi preko granice, u Srbiji), gde se nalazio zatvor. Kapetan Karanfilov je u svom iskazu naveo da je na Ovčari ostao otprilike 10 – 15 minuta.⁵³⁸

154. Uloženi su naponi da se obezbedi da objekti za hrvatske ratne zarobljenike budu odgovarajući s obzirom na vremenske uslove,⁵³⁹ budući da je već bilo vrlo hladno. Zarobljenici su dobili hranu i vodu.⁵⁴⁰ Ratni zarobljenici su noć proveli u hangaru.⁵⁴¹ Tokom cele noći dolazili su naoružani muškarci, za koje kapetan Vezmarović pretpostavlja da su bili pripadnici TO Vukovara, da se raspituju za hrvatske ratne zarobljenike.⁵⁴² Sa sličnim pitanjima došao je i jedan pijani potpukovnik iz gmtbr.⁵⁴³ Nikome nije dozvoljen pristup, posetioci su bili vraćeni i noć je protekla mirno.⁵⁴⁴ Tokom noći, kapetan Vezmarović je sačinio rukom pisan spisak s imenima ratnih zarobljenika.⁵⁴⁵ Nema dokaza koji govore da je neki ratni zarobljenik povređen ili maltretiran u toku te noći.⁵⁴⁶

155. Dana 19. novembra 1991. godine, između 09:00 i 10:00 časova,⁵⁴⁷ po naređenju Veselina Šljivančanina,⁵⁴⁸ kapetan Karanfilov se vratio na Ovčaru jer je trebalo da stignu međunarodni posmatrači i organizuju transfer hrvatskih ratnih zarobljenika u Sremsku Mitrovicu.⁵⁴⁹ Konvoj vojnih vozila, autobusa i vozila MKCK stigao je oko 11:00 časova.⁵⁵⁰ Ratni zarobljenici su imali mogućnost da predstavnicima MKCK prijave eventualne slučajeve kršenja prava ili zlostavljanja, ali niko se nije žalio.⁵⁵¹ U 11:30 časova, kapetan Vezmarović je predao hrvatske ratne zarobljenike kapetanu Karanfilovu⁵⁵² i referisao mu o događajima u toku te noći.⁵⁵³ Kapetan Vezmarović je kapetana Karanfilova tada smatrao svojim pretpostavljenim starešinom. Kapetan Karanfilov mu je davao zadatke i zaduženja.⁵⁵⁴ Kapetan Karanfilov je preuzeo nadležnost i naredio da se izvrše provere kako se postupalo s hrvatskim ratnim zarobljenicima, koji su zatim ukrcani u autobuse.⁵⁵⁵ Kapetan Karanfilov je onda rekao kapetanu Vezmaroviću da se postara da se spisak koji je napravio

⁵³⁶ Dragan Vezmarović, T. 8399-8400; 8449; 8542-8543; dok. pr. br. 432.

⁵³⁷ Dragan Vezmarović, T. 8401.

⁵³⁸ Borče Karanfilov, T. 15413; 15462; 15465-15466.

⁵³⁹ Dragan Vezmarović, T. 8391-8392; Rade Danilović, T. 12308.

⁵⁴⁰ Dragan Vezmarović, T. 8413-8414; 8417; 8600.

⁵⁴¹ Dragan Vezmarović, T. 8600.

⁵⁴² Dragan Vezmarović, T. 8412; 8415.

⁵⁴³ Dragi Vukosavljević, T. 8670-8671.

⁵⁴⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8670-8671. Vidi i Dragan Vezmarović, T. 8412; Rade Danilović, T. 12366.

⁵⁴⁵ Dragan Vezmarović, T. 8409; 8573.

⁵⁴⁶ Borče Karanfilov, T. 15460; Dragi Vukosavljević, T. 8670-8671.

⁵⁴⁷ Borče Karanfilov, T. 15413; 15469-15470.

⁵⁴⁸ Borče Karanfilov, T. 15413; 15462; Veselin Šljivančanin, T. 13571-13572.

⁵⁴⁹ Dragan Vezmarović, T. 8401; Borče Karanfilov, T. 15414.

⁵⁵⁰ Dragan Vezmarović, T. 8415-8416.

⁵⁵¹ Dragan Vezmarović, T. 8415-8417.

⁵⁵² Dragan Vezmarović, T. 8411; 8415; 8596; dok. pr. br. 371; dok. pr. br. 432.

⁵⁵³ Dragan Vezmarović, T. 8415; 8600-8601.

⁵⁵⁴ Dragan Vezmarović, T. 8415.

⁵⁵⁵ Dragan Vezmarović, T. 8415.

otkuca.⁵⁵⁶ Hrvatski ratni zarobljenici su prevezeni u Sremsku Mitrovicu i sprovele su ih snage JNA iz OG Jug.⁵⁵⁷ Po naređenju potpukovnika Vojnovića, kada je spisak zarobljenika otkucan, kapetan Vezmarović ga je 19. novembra 1991. godine, između 15:30 i 16:30 časova, uručio KP domu u Sremskoj Mitrovici.⁵⁵⁸ Na tom spisku se nalazio 181 ratni zarobljenik.⁵⁵⁹

156. Potpukovnik Vojnović je referisao Miletu Mrkšiću da su te stvari urađene,⁵⁶⁰ budući da je Mile Mrkšić bio njegov neposredni pretpostavljeni u lancu komandovanja.⁵⁶¹

C. Evakuacija civila iz Vukovara

157. Dana 18. novembra 1991. godine više od 4.000 civila preduzelo je korake da napusti Vukovar.⁵⁶² Civile su činili muškarci, žene, deca i stari.⁵⁶³ Njihovu evakuaciju pomagala je JNA. Kao što je navedeno, civili su se okupili na sabirnom punktu na području Mitnice, koji je izgleda isti kao i punkt na kojem je izvršena predaja hrvatskih snaga s Mitnice. Veselin Šljivančanin, uz pomoć majora Vukašinića i neimenovanih pripadnika TO Vukovara⁵⁶⁴ koji su poznavali lokalne prilike i znali mnogo meštana, obavio je razgovor s civilima koji su se okupili na sabirnom punktu. Navodi se da je to urađeno da bi se utvrdilo da li su oni izvršili zločine.⁵⁶⁵ Po mišljenju Veća, oni su želeli da se uvere da nijedan pripadnik hrvatskih snaga ne pokušava da bude evakuisan kao civil.

158. Sa sabirnog punkta na Mitnici neki civili su prebačeni u "Velepromet", dok su drugi prvobitno prebačeni na Ovčaru.⁵⁶⁶ Civili su na Ovčaru stigli autobusima ili svojim automobilima otprilike u 22:00 ili 23:00 časa.⁵⁶⁷ Čini se da niko od civila nije duže vreme ostao na Ovčari,⁵⁶⁸ već

⁵⁵⁶ Dragan Vezmarović, T. 8601; Borče Karanfilov, T. 15415.

⁵⁵⁷ Dragan Vezmarović, T. 8602; Miodrag Panić, T. 14303; 14391; dok. pr. br. 375 (gde se navodi da se to dogodilo ujutru); Dragi Vukosavljević, T. 8716; svedok P014, T. 7697; dok. pr. br. 418. Borče Karanfilov je izneo procenu da je to bilo između 12:00 i 14:00 časova, T. 15417. Milorad Vojnović je u svom iskazu rekao da je vojna policija 80. mtbr sprovela konvoj do Sremske Mitrovice, T. 8832, 8896-8898, 8906-8907; 8909-8910; 8913. Vidi Razvigor Virijević, T. 11565; vidi dok. pr. br. 415, par. 3.

⁵⁵⁸ Dragan Vezmarović, T. 8411; 8452; 8602; dok. pr. br. 432.

⁵⁵⁹ Dragan Vezmarović, T. 8551.

⁵⁶⁰ Milorad Vojnović, T. 8836-8837; 8916. Prema svedočenju Radeta Danilovića, Milorad Vojnović je referisao svom pretpostavljenom, pridržavajući se lanca komandovanja, T. 12313.

⁵⁶¹ Vidi par. 77 i 113 dole.

⁵⁶² Aernout van Lynden, T. 3113, 3116; Šarlota Foro, T. 2417; Ljubiša Vukašinić, T. 15001; Veselin Šljivančanin, T. 13565-15466.

⁵⁶³ Šarlota Foro, T. 2428; Aernout van Lynden, T. 3113, 3117; Razvigor Virijević, T. 11556.

⁵⁶⁴ Veselin Šljivančanin, T. 13566.

⁵⁶⁵ Veselin Šljivančanin, T. 13566.

⁵⁶⁶ Šarlota Foro, T. 2422, 2427; Ljubiša Vukašinić, T. 15001, 15004; Radoje Trifunović, T. 8112; svedok P018, T. 7547.

⁵⁶⁷ Svedok P014, T. 7692-7693; Šarlota Foro, T. 2418, 2427; Ljubiša Vukašinić, T. 15003-15005. Civili su svoje automobile ostavili na Ovčari i dalje su transportovani autobusima. Njihovi automobili su kasnije odvezeni u "Velepromet". (Ljubiša Vukašinić, T. 15004: 15149-15153; Veselin Šljivančanin, T. 13567)

⁵⁶⁸ Svedok P014, T. 7697; Ljubiša Vukašinić, T. 15004.

su autobusima prebačeni u Hrvatsku ili u Srbiju.⁵⁶⁹ Taj proces je počeo 18. novembra 1991. godine kasno uveče i trajao je cele noći i sledećeg jutra.⁵⁷⁰ Njihovi privatni automobili su ostali na Ovčari.

159. Osoblje JNA bilo je prisutno sve vreme dok su civili transportovani. Na putu za Ovčaru bilo je pripadnika JNA i TO, kao i teške artiljerije.⁵⁷¹ Konvoj autobusa i automobila kojima su civili stizali na Ovčaru pratila je vojna kolona.⁵⁷² Veliki broj pripadnika JNA bio je i na Ovčari.⁵⁷³ Kretanje civila na Ovčari kontrolisala je OG Jug, čija je 80. mtbr bila zadužena za bezbednost tog područja.⁵⁷⁴ JNA je nadzirala i organizovala prevoz civila autobusima s Ovčare.⁵⁷⁵

160. Konvoji s civilima napuštali su Vukovar tokom 18, 19. i 20. novembra 1991. godine. Dokazi pokazuju da su hrvatske vlasti 18. novembra 1991. godine vratile najmanje jedan konvoj u kojem je bilo 16 autobusa s civilima, koji je morao da se vrati u zonu odgovornosti OG Jug.⁵⁷⁶

D. “Velepromet”

161. Dana 19. novembra 1991. godine JNA je veliki broj ljudi koji su se okupili u vukovarskoj bolnici odvela odatle u objekat “Veleprometa”.⁵⁷⁷ Taj objekat, koji se nalazio nekoliko stotina metara od kasarne JNA u Vukovaru,⁵⁷⁸ sastojao se od nekoliko hangara i više zgrada i korišćen je kao skladište.⁵⁷⁹ Bio je preko puta skladišta preduzeća “Vupik”, u istoj ulici.⁵⁸⁰ Preduzeće “Vupik” je bilo vlasnik nekoliko trgovinskih objekata, uključujući to skladište, vinski podrum⁵⁸¹ i poljoprivredno dobro na Ovčari.⁵⁸²

162. Svedok P007 posvedočio je da su na ulazu u “Velepromet” ljudi dovedeni iz raznih pravaca razdvojeni prema nacionalnoj pripadnosti.⁵⁸³ Kada je Josip Čović stigao u “Vupik”, došao je jedan

⁵⁶⁹ Šarlota Foro, T. 2430-2431; Ljubiša Vukašinić, T. 15004-15005; svedok P014, 7697-7698; Veselin Šljivančanin, T. 13565-13567.

⁵⁷⁰ Svedok P014, T. 7697-7698; dok. pr. br. 344, str. 4; Veselin Šljivančanin, T. 13569; Ljubiša Vukašinić, T. 15004-15005; Šarlota Foro, T. 2532.

⁵⁷¹ Šarlota Foro, T. 2422, 2428.

⁵⁷² Šarlota Foro, T. 2422.

⁵⁷³ Šarlota Foro, T. 2428; Veselin Šljivančanin, T. 13569; Ljubiša Vukašinić, T. 15001.

⁵⁷⁴ Veselin Šljivančanin, T. 13568; svedok P014, T. 7693, 7697.

⁵⁷⁵ Veselin Šljivančanin, T. 13565-13567; Šarlota Foro, T. 2430. Neki pripadnici JNA bili su u autobusima s Ovčare. Šarlota Foro, T. 2433.

⁵⁷⁶ Radoje Trifunović, T. 8112; 8251; Petr Kypr, T. 6578; Miodrag Panić, T. 14285-14286; Ljubiša Vukašinić, T. 15006-15007; Veselin Šljivančanin, T. 13609-13613; dok. pr. br. 401, zabeleška od 19. novembra 1991. godine u 14:00 časova; dok. pr. br. 418; dok. pr. br. 344, str. 4.

⁵⁷⁷ Svedok P007, T. 4009-4011.

⁵⁷⁸ Josip Čović, T. 3439.

⁵⁷⁹ Svedok P009, T. 6080; svedok P032, T. 2964; Josip Čović, T. 3518; dok. pr. br. 148.

⁵⁸⁰ Josip Čović, T. 3439; Zvezdana Polovina, T. 2634.

⁵⁸¹ Zvezdana Polovina, T. 2575.

⁵⁸² Svedok P031, T. 3258.

⁵⁸³ Svedok P007, T. 4012; 4033.

oficir JNA i naredio da se stari, žene i deca odvoje od drugih civila i od “branilaca”, koji su takođe tamo dovedeni sa raznih lokacija.⁵⁸⁴

163. U “Veleprometu” je 19. novembra 1991. godine bilo slučajeva zlostavljanja. Oni će biti kratko opisani jer se optuženi u Optužnici ne terete za događaje u “Veleprometu”.⁵⁸⁵ Svedoku P007 su, po dolasku, rekli da ide u stranu i stane s grupom od sedam ili osam osoba. Iz te grupe su izdvojili jednog mladića i psovali ga. Pripadnik TO Mićo Džanković udario je tog mladića po licu puščanom cevi. Mladić je počeo da krvari, pa su ga odveli.⁵⁸⁶ Svedok P007 je naveo da je video muškarca zvanog Čapalo, srpskog dobrovoljca ili pripadnika paravojnih snaga, kako ide i u jednoj ruci drži ljudsku glavu, a u drugoj nož s kog je kapala krv.⁵⁸⁷ Josip Čović je posvedočio da su, po dolasku u “Velepromet”, njemu i ostalima iz njegove grupe rekli da se postroje ispred hangara.⁵⁸⁸ On je naveo da su meštani Srbi prošli pored njegove grupe i pokazali na određene ljude. Potom su tako identifikovane ljude “šešeljevci” odveli iza hangara, prema ciglani koja je bila udaljena oko 50 metara.⁵⁸⁹ Od 50 muškaraca koji su stajali ispred hangara, odveli su polovinu.⁵⁹⁰ Josip Čović je iz tog pravca čuo prigušene pucnje.⁵⁹¹ Zatišje bi trajalo dva ili tri minuta, a onda bi ponovo počela pucnjava.⁵⁹² Josip Čović misli da su ljudi koje su odveli u ciglanu ubijeni jer ih više nikad nije video.⁵⁹³ Jedno od lica na koje su pokazali meštani civili bio je mladić zvani Kemo. Dva muškarca u punoj “četničkoj” opremi srpskih paravojnih snaga ubila su Kemu tako što su mu nožem prerezala grkljan. To su uradili pred ljudima koji su stajali ispred hangara.⁵⁹⁴ Pripadnik lokalnog srpskog TO nazvao je Josipa Čovića “matorim ustašom” i rekao da mu je sin “veliki ustaša”. Pripadnici paravojnih snaga koji su ubili Kemu potom su počeli da udaraju Josipa Čovića sve dok se nije pojavio jedan oficir JNA i zaustavio ih.⁵⁹⁵

164. Svedok P007 je opisao kako su ga u “Veleprometu” odveli u jednu malu prostoriju s kosim krovom, koja se pominje i kao “soba smrti”. To je bila stolarska radionica. Prostorija je bila osvetljena svećama i u njoj je bilo zbijeno oko 50 ljudi. Svedok P007 je iz te prostorije čuo pucnjavu napolju. Rekao je da je video da su u “sobu smrti” ubacili jednog muškarca kojem su krvarile noge. Te rane su mu bile nanete iz vatrenog oružja. Kasnije su tog ranjenog muškarca odveli, pošto je to zatraženo od lica zvanog Topola, koji je bio pripadnik srpskih paravojnih

⁵⁸⁴ Josip Čović, T. 3440.

⁵⁸⁵ Vidi par. 8 gore.

⁵⁸⁶ Svedok P007, T. 4028.

⁵⁸⁷ Svedok P007, T. 4034.

⁵⁸⁸ Josip Čović, T. 3442-3443.

⁵⁸⁹ Josip Čović, T. 3443.

⁵⁹⁰ Josip Čović, T. 3447.

⁵⁹¹ Josip Čović, T. 3443.

⁵⁹² Josip Čović, T. 3448.

⁵⁹³ Josip Čović, T. 3443; 3614.

⁵⁹⁴ Josip Čović, T. 3445; 3448-3449.

snaga.⁵⁹⁶ Svedoka P032 su takođe odveli u “sobi smrti”. Kako je naveo u svom iskazu, u toj sobi držali su još otprilike 50 do 60 ljudi.⁵⁹⁷ U sobi je bio i jedan hrvatski policajac koji je na licu imao posekotinu, za koju svedok P032 veruje da mu je naneta nožem u toku ispitivanja.⁵⁹⁸ Svedok P032 je takođe opisao incidente koji su se, kako misli, dogodili 20. novembra 1991. godine, ali drugi dokazi govore da je on možda pogrešno naveo datum svog dolaska u “Velepromet” i da su se događaji koje opisuje zapravo odigrali 19. novembra 1991. godine.⁵⁹⁹ Veće ne može da utvrdi šta je od toga tačno. Svedok P032 je video da su onog hrvatskog policajca o kojem je govorio izveli iz sobe smrti i, sudeći po zvucima koji su se čuli spolja, teško pretukli.⁶⁰⁰ Posle tog incidenta, dvadeset lica, uključujući svedoka P032, izveli su iz te sobe i odveli u jednu drugu sobu u istoj zgradi.⁶⁰¹ Jedan pripadnik lokalnih srpskih snaga, za kojeg svedok P032 smatra da je bio “paravojni policajac”, ispitivao je svedoka P032 o oružju koje poseduje i o tome koliko je Srba navodno ubio. On je svedoka P032 vređao i vezao mu ruke žicom. Jedan drugi pripadnik srpskih paravojnih snaga zvani Topola došao je i, pošto je čuo da je svedok P032 pripadnik ZNG, naterao ga da proguta dva metka, a zatim ga udario u glavu.⁶⁰²

165. Ima i drugih svedoka koji su posvedočili da su ih 21. novembra 1991. godine držali u “sobi smrti” ili “stolariji”. Iako su se događaji koje su oni opisali odigrali posle perioda u kojem su se desili događaji za koje se optuženi terete u Optužnici, ti iskazi potkrepljuju opštu kredibilnost iskaza svedoka P007 i svedoka P032. Svedoci koje su držali u “Veleprometu” 21. novembra 1991. godine izjavili su da su ljude izvodili iz “sobe smrti” i ubijali.⁶⁰³ U spisu se nalazi spisak s identifikacijom leševa 15 muškaraca Hrvata s Novog groblja u Vukovaru, koji su svi prvobitno pronađeni u grobnici iza “Veleprometa”. Ivan Grujić je posvedočio da su ta lica između 18. i 21. novembra 1991. godine stavljena na spisak kao nestala i da su ubijena pre 7. decembra 1991. godine.⁶⁰⁴ Dva muškarca čija se imena navode na tom spisku, Karlo Crk i Krunoslav Golac, viđena su 21. novembra 1991. godine kako ih izvode iz “sobe smrti”. Svedoci tog događaja veruju da su ti muškarci kasnije ubijeni.⁶⁰⁵

⁵⁹⁵ Josip Čović, T. 3450-3451.

⁵⁹⁶ Svedok P007, T. 4036-4039.

⁵⁹⁷ Svedok P032, T. 2965.

⁵⁹⁸ Svedok P032, T. 2965-2966.

⁵⁹⁹ Dok. pr. br. 133; svedok P032, T. 3042.

⁶⁰⁰ Svedok P032, T. 2966.

⁶⁰¹ Svedok P032, T. 2965-2967; 3032.

⁶⁰² Svedok P032, T. 2966-2968.

⁶⁰³ Emil Čakalić, T. 5921-5923; dok. pr. br. 265; Vilim Karlović, T. 6361-6363; dok. pr. br. 294; svedok P031, T. 3283-3284; 3288-3289; Dragutin Berghofer, T. 5305-5308; 5311-5312.

⁶⁰⁴ Ivan Grujić, T. 9967-9968; 10059; dok. pr. br. 552.

⁶⁰⁵ Svedok P031, T. 3288-3289; Emil Čakalić, T. 5921-5923; Dragutin Berghofer, T. 5311-5312.

166. Svedoci koji su držani u “Veleprometu” naveli su da su vojnici koji su bili u “Veleprometu” pripadali srpskom TO.⁶⁰⁶ Josip Čović opisao pripadnike TO koji su bili zaduženi za taj objekat.⁶⁰⁷ Svedok P007 i Josip Čović su naveli da je Darko Fot bio komandant koji im je davao uputstva.⁶⁰⁸ Josip Čović je rekao da je Darko Fot imao gornji deo uniforme TO.⁶⁰⁹ On je video da Darko Fot izdaje naređenje pripadnicima TO za koje veruje da su bili pod njegovom komandom.⁶¹⁰

167. Prema zaključku Veća, srpske snage su 19. novembra 1991. godine nekoliko stotina ljudi nesrpske nacionalnosti odvele iz vukovarske bolnice i prebacile ih u objekat “Veleprometa”. Ostali su u “Velepromet” došli s drugih lokacija. U “Veleprometu” su ti ljudi odvojeni po nacionalnoj pripadnosti i sumnji da su bili pripadnici hrvatskih snaga. Veće zaključuje da je ustanovljeno da je u “Veleprometu” vršeno ispitivanje nekih od tih ljudi, tokom kojeg su osumnjičene tukli, vređali i na druge načine zlostavljali. Određeni broj tih ljudi su iz vatrenog oružja ubili u “Veleprometu”, neke od njih 19. novembra 1991. godine. Veće zaključuje da su mnoga, ako ne i sva, lica odgovorna za okrutna ispitivanja i ubijanja bila pripadnici srpskog TO ili paravojnih jedinica.

168. U večernjim časovima između 19. i 20. novembra 1991. godine, neki ljudi zatočeni u “Veleprometu” prebačeni su autobusima, pod stražom JNA, u zatvor u Sremskoj Mitrovici.⁶¹¹ Civili za koje se nije sumnjalo da su bili pripadnici hrvatskih snaga evakuisani su u toku 20. novembra 1991. godine iz “Veleprometa” u mesta u Hrvatskoj i Srbiji.⁶¹²

E. Inspekcija “Veleprometa” od strane kontraobaveštajnih oficira

169. Kada su hrvatske snage kapitulirale, kontraobaveštajni oficiri JNA iz Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i iz 1. VO u Beogradu došli su u Vukovar da pruže pomoć Miletu Mrkšiću i njegovom osoblju u OG Jug da reši problem ratnih zarobljenika koje su srpske snage zarobile na području Vukovara. Ti kontraobaveštajni oficiri su imali konkretan zadatak da obave razgovore s ratnim zarobljenicima na tom području u vezi s ratnim zločinima.⁶¹³

170. Pukovnik Bogdan Vujić, jedan od tih kontraobaveštajnih oficira, posvedočio je da je tim oficira iz Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu došao na komandno mesto u Negoslavcima 19. novembra 1991. godine u 20:00 časova i da su se sastali s Miletom Mrkšićem.⁶¹⁴ Mile Mrkšić je

⁶⁰⁶ Svedok P007, T. 4013; 4077; svedok P032, T. 3007.

⁶⁰⁷ Josip Čović, T. 3443.

⁶⁰⁸ Svedok P007, T. 4012; 4013; Josip Čović, T. 3441-3442.

⁶⁰⁹ Josip Čović, T. 3441.

⁶¹⁰ Josip Čović, T. 3442; 3551.

⁶¹¹ Josip Čović, T. 3453-3454; 3589; 3590; svedok P032, T. 2969-2971; svedok P007, T. 4039-4040; 4080.

⁶¹² Bogdan Vujić, T. 4692-4693.

⁶¹³ Bogdan Vujić, T. 4479-4481.

⁶¹⁴ Bogdan Vujić, T. 4487.

zatim obavestio članove tima da se ratni zarobljenici drže u “Veleprometu” i da se raspolaže informacijom da se u vukovarskoj bolnici kriju ratni zločinci zajedno s ranjenicima i civilima.⁶¹⁵ Na kraju tog sastanka, Mile Mrkšić je obavestio članove tima da će im o ratnim zarobljenicima koji se drže u “Veleprometu” dalje referisati Veselin Šljivančanin.⁶¹⁶ Pukovnik Vujić je u svom iskazu naveo da je u toku tog referisanja Veselin Šljivančanin upozorio oficire koji su se upravo spremali da krenu u “Velepromet” da ne treba da se iznenade ako “četnici tamo budu klali ustaše”.⁶¹⁷ Međutim, nijedan drugi svedok nije potkrepio taj navod pukovnika Vujića. Zastavnik Branko Korica, kontraobaveštajni oficir 1. VO koji je takođe prisustvovao navedenom referisanju, rekao je da nije čuo nikakvo upozorenje da “četnici” kolju "ustaše" u “Veleprometu”,⁶¹⁸ a i sam Veselin Šljivančanin negirao je prilikom svog svedočenja da je to izjavio.⁶¹⁹ Takođe treba napomenuti da pukovnik Vujić nije pomenuo tu izjavu Veselina Šljivančanina kada je svedočio pred drugim sudovima, kao i da se ona ne navodi u njegovim izjavama ranije datim istražiteljima.⁶²⁰ Pukovnik Vujić priznaje da je ranije prečutao taj deo svog iskaza i to obrazlaže strahom za svoju bezbednost.⁶²¹ Međutim, konkretno na suđenju pred Većem za ratne zločine u Beogradu, pukovnik Vujić je izneo navode koji su u suprotnosti s njegovim sadašnjim svedočenjem. On je tada posvedočio da je video “četnike” u “Veleprometu”, ali da nije čuo ništa što bi ukazivalo na to da se od njih mogu očekivati “neke neugodnosti”.⁶²² Uprkos zaključku Veća o kredibilnosti onog dela Vujićevog svedočenja koji je u suprotnosti s iskazom Branka Korice, o čemu će uskoro biti reči, kada je reč o ovom konkretnom pitanju, Veće iz navedenih razloga ne može biti potpuno uvereno u pouzdanost sadašnjeg iskaza pukovnika Vujića u vezi s tim navodnim upozorenjem Veselina Šljivančanina prilikom njegovog referisanja kontraobaveštajnim oficirima.

171. Posle tog referisanja, pukovnik Vujić i drugi kontraobaveštajni oficiri otišli su u “Velepromet”. Kada su stigli, prisustvovali su sastanku s komandirima vojne policije gmtbr i grupom pripadnika organa bezbednosti 1. VO,⁶²³ na kojem se razgovaralo o transportu ratnih zarobljenika.⁶²⁴ Na iznenađenje pukovnika Vujića, na sastanku su mu rekli da su pripadnici TO i dobrovoljci, zajedno s vojnom policijom gmtbr, odgovorni za čuvanje ratnih zarobljenika u “Veleprometu”.⁶²⁵ Jedna grupa pripadnika srpskih paravojnih snaga i TO zapravo je prekinula taj sastanak i rekla kontraobaveštajnim oficirima da im neće dozvoliti da odvedu ratne zarobljenike u

⁶¹⁵ Bogdan Vujić, T. 4489.

⁶¹⁶ Bogdan Vujić, T. 4489.

⁶¹⁷ Bogdan Vujić, T. 4497.

⁶¹⁸ Branko Korica, T. 14714.

⁶¹⁹ Veselin Šljivančanin, T. 13601-13602.

⁶²⁰ Bogdan Vujić, T. 4790-4792.

⁶²¹ Bogdan Vujić, T. 4829-4830.

⁶²² Bogdan Vujić, T. 4795.

⁶²³ Bogdan Vujić, T. 4499-4501, 4492.

⁶²⁴ Bogdan Vujić, T. 4499-4502.

zatvor u Sremskoj Mitrovici u Srbiji.⁶²⁶ Posle sastanka, pukovnik Vujić i drugi oficiri obišli su prostorije u kojima su zatvorenici držani u objektu “Veleprometa”.⁶²⁷ Tokom tog obilaska, on je video da su neki ratni zarobljenici pretrpeli povrede, a da su drugi držani u nehumanim uslovima.⁶²⁸ Pošto su kontraobaveštajni oficiri obišli prostorije za zatočenje, vojni policajci gmtbr počeli su da ukrcavaju ratne zarobljenike u autobuse. Dok je to ukrcavanje trajalo, pripadnici srpskog TO i paravojnih snaga pretili su pukovniku Vujiću i drugim kontraobaveštajnim oficirima.⁶²⁹ Pukovnik Vujić je poslao jednog oficira u Komandu OG Jug u Negoslavce da traži pojačanje i da o situaciji u “Veleprometu” izvesti Mileta Mrkšića.⁶³⁰ Posle toga, on je bio u jednom od autobusa s ratnim zarobljenicima i popisivao je njihova imena kada je “vojvoda Topola”,⁶³¹ pripadnik TO,⁶³² ušao u autobus. Topola je fizički podigao pukovnika Vujića, stavio mu nož na vrat i rekao mu da neće moći da odvede “ustaše i zločince” jer “moraju da plate ono što su učinili srpskom narodu”.⁶³³ Jedan drugi oficir uspeo je da odvuče Topolu iz autobusa koji je krenuo bez daljeg ometanja.⁶³⁴

172. Odmah posle prvog sukoba u “Veleprometu” između pripadnika TO i paravojnih snaga, s jedne strane, i kontraobaveštajnih oficira, s druge, dva oficira iz Uprave za bezbednost Saveznog sekretarijata, pukovnik Tomić i pukovnik Kijanović, prišli su pukovniku Vujiću i rekli mu da se vraćaju u Negoslavce da obaveste Mileta Mrkšića o tom incidentu i da mu kažu da više ne žele da učestvuju u tom zadatku.⁶³⁵ Kada je pukovnik Vujić video ta dva oficira sledećeg dana, 20. novembra 1991. godine oko 19:00 časova, pukovnik Kijanović ga je obavestio da su, nakon što su Mileta Mrkšića ili “jednog od njegovih starešina” obavestili o situaciji u “Veleprometu”, pukovnik Kijanović i “grupa starešina iz jedinice Mileta Mrkšića”, zajedno s vojnim policajcima, otišli da pretraže prostorije u objektu “Veleprometa” i da su tamo našli 17 leševa. Pronađeni leševi su na vojno groblje prebačeni vojnim kamionom koji je obezbedio Mile Mrkšić.⁶³⁶

173. Zastavnik Korica je, međutim, u svom iskazu manje ozbiljno opisao situaciju u “Veleprometu”.⁶³⁷ Korica je naveo da je atmosfera u “Veleprometu” bila neprijatna, ali da nije video da se dešava nešto neobično.⁶³⁸ Zastavnik Korica je rekao da je najveći deo vremena bio s

⁶²⁵ Bogdan Vujić, T. 4502.

⁶²⁶ Bogdan Vujić, T. 4511-4512; 4502-4503.

⁶²⁷ Bogdan Vujić, T. 4504-4505.

⁶²⁸ Bogdan Vujić, T. 4504-4506.

⁶²⁹ Bogdan Vujić, T. 4510-4513.

⁶³⁰ Bogdan Vujić, T. 4510-4513.

⁶³¹ “Vojvoda Topola” se /na engleski jezik/ može prevesti kao *Duke Topola*.

⁶³² Bogdan Vujić, T. 4505-4506; svedok P022, T. 5027; svedok P024, T. 4200.

⁶³³ Bogdan Vujić, T. 4515.

⁶³⁴ Bogdan Vujić, T. 4515.

⁶³⁵ Bogdan Vujić, T. 4511-4512.

⁶³⁶ Bogdan Vujić, T. 4528; 4568; 4678.

⁶³⁷ Branko Korica T. 14707-14708; 14755-14757.

⁶³⁸ Branko Korica, T. 14715-14717.

pukovnikom Vujićem,⁶³⁹ ali ipak nije video nijednog povređenog zarobljenika,⁶⁴⁰ niti je video ni čuo za leševe.⁶⁴¹ To je tačka direktne nepodudarnosti između iskaza Korice i Vujića, jer je Vujić naveo da mu je Korica rekao da su neki pripadnici TO i dobrovoljci odveli nekoliko ratnih zarobljenika koji je trebalo da budu transportovani iz objekta “Veleprometa” i da su ih ubili.⁶⁴² Pored toga, iako Korica navodi da nije čuo ni za kakve pretnje kontraobaveštajnim oficirima,⁶⁴³ on jeste priznao da su neki pripadnici TO odbijali da tim oficirima predaju zarobljenike.⁶⁴⁴ Takođe se kasnije ispostavilo da se on seća da je video neke pripadnike TO u pijanom stanju u jednoj od prostorija u kojima su držani zarobljenici, o čemu je izvestio pukovnika Vujića jer je pomislio da ti pripadnici TO možda mogu “nešto napraviti”.⁶⁴⁵ On je u svom iskazu naveo da je pukovnik Vujić onda otišao u tu prostoriju i da se vratio s jednim zarobljenikom koji je imao krvavo čelo.⁶⁴⁶ Veće je već evidentiralo iskaze nekih ratnih zarobljenika koji su tada držani u “Veleprometu”, koje prihvata i koji se odnose na pojave zlostavljanja, od kojih su neka bila teška, pri čemu Veće ocenjuje da su 19. novembra 1991. godine uveče pripadnici TO i paravojnih snaga ubijali zarobljenike u “Veleprometu”.⁶⁴⁷ Imajući u vidu težinu i razmere zlostavljanja te noći, kao što su to opisali i drugi svedoci, kao i relativno malu veličinu objekta “Veleprometa”, Veće ne može da prihvati da Korica i drugi kontraobaveštajni oficiri, kada su se kretali po objektu, nisu videli znake zlostavljanja. Po oceni Veća, opšti efekat svedočenja u vezi s tim jeste da ona potvrđuju iskaz koji je dao pukovnik Vujić o agresivnom postupanju prema zarobljenicima, prema njemu i drugim oficirima JNA. Veće ne može biti uvereno u istinitost i pouzdanost prikaza situacije u “Veleprometu” 19. novembra 1991. godine od strane zastavnika Korice, u delu koji se ne podudara s iskazom pukovnika Vujića. Veće prihvata iskaz pukovnika Vujića o zlostavljanju zarobljenika i agresivnom ponašanju pripadnika TO i paravojnih snaga, čiji je svedok bio i koje je doživeo 19. novembra 1991. godine u “Veleprometu”. Veće zaključuje da pukovnik Vujić jeste poslao jednog oficira u Komandu OG Jug da obavesti Mileta Mrkšića o situaciji u “Veleprometu” i zatraži pojačanje. Pored toga, Veće prihvata iskaz pukovnika Vujića i zaključuje da su u toku noći između 19. i 20. novembra 1991. godine pukovnik Tomić i pukovnik Kijanović takođe napustili “Velepromet” i vratili se u Negoslavce s izričitim ciljem da izveste Mileta Mrkšića da pripadnici TO i paravojnih snaga neće da dozvole da JNA odvede zarobljenike iz “Veleprometa” u Sremsku Mitrovicu. To je za tu dvojicu oficira bilo važno jer je njihov zadatak, između ostalog, bio da obave razgovore s ratnim

⁶³⁹ Branko Korica, T. 14816.

⁶⁴⁰ Branko Korica, T. 14719.

⁶⁴¹ Branko Korica, T. 14721.

⁶⁴² Bogdan Vujić, T. 4520.

⁶⁴³ Branko Korica, T. 14721.

⁶⁴⁴ Branko Korica, T. 14715-14717.

⁶⁴⁵ Branko Korica, T. 14717.

⁶⁴⁶ Branko Korica, T. 14798.

⁶⁴⁷ Vidi par. 163-167 gore.

zarobljenicima i oni su očekivali da će taj zadatak moći da završe u Sremskoj Mitrovici. Nema direktnih dokaza da su ta dvojica pukovnika zaista izvestila Mileta Mrkšića o toj situaciji, međutim, Veće ipak prihvata da je pukovniku Vujiću, kada je sledećeg dana video pukovnika Kijanovića, rečeno da je Kijanović izvestio Mileta Mrkšića ili "jednog od njegovih starešina" o situaciji, što je imalo za posledicu to da se Kijanović 20. novembra 1991. godine vratio u "Velepromet", s vojnom policijom OG Jug i "grupom starešina iz jedinice Mileta Mrkšića", da pretresu objekat "Veleprometa" i da je OG Jug obezbedila kamion da odveze leševe zarobljenika nađene u "Veleprometu". Iako je na osnovu dokaza moguće da je Mile Mrkšić možda čuo za to samo posredno u toku referisanja njegovoj Komandi i, ako je tako, tačne pojedinosti koje su mu saopštene ne mogu se sa sigurnošću utvrditi, Veće je zaključilo da je on barem bio obavešten o tome da se pripadnici TO i paravojnih snaga žestoko protive i pružaju otpor prebacivanju hrvatskih ratnih zarobljenika od strane JNA iz Vukovara u Sremsku Mitrovicu u Srbiji i da su zarobljenike ubijali ili teško zlostavljali dok su ih držali zatočene u objektu "Veleprometa".

174. Pukovnik Vujić je u svom svedočenju takođe rekao da se, pošto su u večernjim časovima između 19. i 20. novembra 1991. godine autobusi s ratnim zarobljenicima krenuli iz "Veleprometa" za Sremsku Mitrovicu, on pešice vratio u komandno mesto u Negoslavcima.⁶⁴⁸ Pukovnik Vujić je naveo da je tamo uspeo da se vidi s Miletom Mrkšićem na komandnom mestu i da je rekao sledeće: "Komandante, znate Vi šta se tamo događalo? Tamo su ubijani ljudi. To je napad na integritet armije, na JNA, na vas kao komandanta i na sve nas. Mene je četnički vojvoda hteo zaklati u autobusu pred ustašama. To je sramota." Zatim je napustio komandno mesto.⁶⁴⁹ Svedok je rekao da je Mile Mrkšić ćutao.⁶⁵⁰ Kasnije se pukovnik Vujić sastao s Veselinom Šljivančaninom. Pukovnik Vujić je naveo da je tokom tog sastanka rekao Veselinu Šljivančaninu da je u "Veleprometu" bilo ubijanja. Pomenuo je da su i njemu lično pretili. Kako je u svom iskazu naveo pukovnik Vujić, Veselin Šljivančanin nije komentarisao te informacije, već je samo zaključio da je zadatak u vezi s "Veleprometom" izvršen.⁶⁵¹ Ponovo postoji očigledna razlika između iskaza zastavnika Korice i pukovnika Vujića u vezi s tim stvarima. Iako nema konkretnih dokaza o vremenu sastanka pukovnika Vujića s Miletom Mrkšićem i ključnih događaja u "Veleprometu" koji su mu prethodili, nimalo ne iznenađuje što te pojedinosti tada nisu zabeležene ili što o njima ne postoji pouzdano sećanje 15 godina kasnije. Bogdan Vujić jeste naveo da je prisustvovao sastanku s vojnom policijom gmtbr u "Veleprometu", po njegovom mišljenju, otprilike u 23:00 ili 23:30 časova.⁶⁵² Posle toga je obišao objekat "Veleprometa", razgovarao s pripadnicima TO, konkretno pomagao pri

⁶⁴⁸ Bogdan Vujić, T. 4521.

⁶⁴⁹ Bogdan Vujić, T. 4522.

⁶⁵⁰ Bogdan Vujić, T. 4522.

⁶⁵¹ Bogdan Vujić, T. 4526.

ukrcavanju zarobljenika u autobuse, a zatim se pešice vratio u Negoslavce, udaljene oko pet kilometara.⁶⁵³ U Negoslavcima je, kako je naveo u svom iskazu, raportirao Miletu Mrkšiću i sastao se s Veselinom Šljivančaninom.⁶⁵⁴ On jeste naveo da je sastanak s Veselinom Šljivančaninom bio oko 01:00 ili 02:00 časa,⁶⁵⁵ ali je bilo jasno da je to više bio pokušaj dedukcije nego tačno sećanje. U svakom slučaju, čini se da je verovatnije da je sastanak s Veselinom Šljivančaninom pre bio u 02:00 časa ili još kasnije. Zastavnik Korica se iz “Veleprometa” vratio u Negoslavce odvojeno od pukovnika Vujića.⁶⁵⁶ On kaže da je u Negoslavce stigao posle 01:00 čas.⁶⁵⁷ U svom iskazu, Branko Korica je naveo da, kada je stigao, Mile Mrkšić nije bio u operativnoj sali i da se te noći nije ni vraćao, da je Vujić stigao posle njega i da je Korica bio s Vujićem na komandnom mestu do jutra.⁶⁵⁸ Zbog tog iskaza, tvrdi se da treba prihvatiti da Bogdan Vujić nije mogao da referiše Miletu Mrkšiću i Veselinu Šljivančaninu te noći. Međutim, Veće je stalo na stanovište da, čak i da se svedočenje zastavnika Korice u vezi s tim prihvati kao iskreno i pouzdano, za razliku od njegovog svedočenja koje se odnosi na ranije događaje u “Veleprometu”, Veće nije spremno da prihvati da su procene vremena koje su dali razni svedoci tako pouzdane da se na osnovu tih procena mogu utvrditi pitanja koja se odnose na to da li su se događaji opisani u tim iskazima desili ili ne. Veće prihvata da je pukovnik Vujić, pošto je stigao, referisao Miletu Mrkšiću. Događaji čiji učesnik je bio i o kojima je referisao u to vreme intenzivno su zaokupljali njegove misli. On se sastao i s Veselinom Šljivančaninom, čiji je štab bio blizu, ali ne na samom komandnom mestu OG Jug, pa je i njemu rekao za događaje u “Veleprometu”. Ako je zastavnik Korica i video da je pukovnik Vujić došao u operativnu salu OG Jug, što Veće, u svakom slučaju, ne prihvata, to je moglo da bude nakon što se Vujić sastao sa Šljivančaninom, pri čemu je Miletu Mrkšiću referisao ranije. Prema zaključku Veća, svedočenje zastavnika Korice ne daje osnova da se odbaci ili dovede u pitanje kredibilnost pukovnika Vujića u vezi s tim pitanjima.

175. Prema zaključku Veća, Mile Mrkšić je, prema tome, neposredno ili u procesu referisanja njegovoj Komandi, bio obavešten o zlostavljanju ratnih zarobljenika u “Veleprometu” od strane pripadnika srpskog TO i paravojsnih snaga, kao i o protivljenju koje su oni pokazivali i izražavali u pogledu odvođenja ratnih zarobljenika u Sremsku Mitrovicu, a o tim pitanjima referisali su i oficir kojeg je poslao pukovnik Vujić i pukovnici Kijanović i Tomić. Pored toga, on je takođe bio neposredno obavešten o tim pitanjima, kao i o tome da se zarobljenici ubijaju, kada mu je Bogdan Vujić referisao 20. novembra 1991. godine u ranim jutarnjim časovima, odmah po Vujićevom

⁶⁵² Bogdan Vujić, T. 4648.

⁶⁵³ Branko Korica, T. 4522.

⁶⁵⁴ Bogdan Vujić, T. 4522, 4530.

⁶⁵⁵ Bogdan Vujić, T. 4530.

⁶⁵⁶ Branko Korica, T. 14724.

⁶⁵⁷ Branko Korica, T. 14724.

dolasku u OG Jug iz “Veleprometa”. Veće takođe zaključuje da je pukovnik Vujić neposredno obavestio Veselina Šljivančanina o tim istim pitanjima ubrzo pošto je Vujić referisao Miletu Mrkšiću.

F. Poseta Cyrusa Vancea

176. Dana 19. novembra 1991. godine, na područje Vukovara stigla je diplomatska misija Ujedinjenih nacija zadužena da utvrdi činjenice. Ta misija je na dato područje poslata zbog bojazni vezanih za humanitarnu situaciju u Vukovaru, kao i da bi prikupila informacije relevantne za ocenu mogućnosti angažovanja mirovnih snaga UN.⁶⁵⁹ Delegaciju je predvodio g. Cyrus Vance, specijalni predstavnik generalnog sekretara UN.⁶⁶⁰ S njim je bio ambasador Herbert Okun, koji je svedočio na ovom suđenju. U 10:00 časova delegacija je primljena na komandnom mestu OG Jug u Negoslavcima.⁶⁶¹ Članovi delegacije su imali sastanak s Miletom Mrkšićem, na kojem su razgovarali, između ostalog, o tome kako se postupa prema civilima i ratnim zarobljenicima.⁶⁶²

177. Posle tog sastanka, u 11:00 časova, g. Vance i njegova delegacija, u pratnji Veselina Šljivančanina, krenuli su pod pratnjom u obilazak datog područja. Obišli su kasarnu JNA, “Velepromet” i bolnicu u Negoslavcima.⁶⁶³ Prilikom obilaska “Veleprometa”, posetioци su stekli utisak da pripadnici srpskih paravojnih snaga koji su bili u objektu predstavljaju pretnju bezbednosti civila.⁶⁶⁴ U toku obilaska tog područja, g. Vance je želeo da obiđe vukovarsku bolnicu. Veselin Šljivančanin je rekao da nije moguće organizovati takvu posetu. To je obrazložio tvrdnjom da nisu očišćena minska polja na putu do bolnice.⁶⁶⁵ Herbert Okun je u svom iskazu naveo da su stekli nedvosmislen utisak da im Veselin Šljivančanin govori očigledne neistine. Na primer, Herbert Okun je video da se preko mosta koji je, kako je rekao Veselin Šljivančanin, bio miniran, odvija saobraćaj.⁶⁶⁶ Okun je u svom dnevniku zabeležio sledeće: “Slab izgovor od strane JNA”.⁶⁶⁷ Cyrus Vance je bio izuzetno iznerviran tim namerno opstruktivnim ponašanjem.⁶⁶⁸ Vukovarska bolnica je za njega bila izuzetno važno pitanje.

178. Herbert Okun je posvedočio da je zbog toga između Veselina Šljivančanina i Cyrusa Vancea došlo do prepirke. Njegov je utisak bio da je u žaru prepirke Veselin Šljivančanin zapretio puškom

⁶⁵⁸ Branko Korica, T. 14724-14725.

⁶⁵⁹ Herbert Okun, T. 1755; 1761; 1765; dok. pr. br. 861.

⁶⁶⁰ Petar Stojić, T. 15340; Radoje Trifunović, T. 8122-8123; dok. pr. br. 418.

⁶⁶¹ Dok. pr. br. 68; dok. pr. br. 418.

⁶⁶² Radoje Trifunović, T. 8122-8123; Herbert Okun, T. 1765-1767.

⁶⁶³ Petar Stojić, T. 15348; 15358; 15360; Veselin Šljivančanin, T. 13573-13578; dok. pr. br. 68; dok. pr. br. 418; dok. pr. br. 861.

⁶⁶⁴ Dok. pr. br. 68; Herbert Stuart Okun, T. 1773.

⁶⁶⁵ Dok. pr. br. 69; dok. pr. br. 70; Veselin Šljivančanin, T. 13573-13578; Petar Stojić, T. 15349-15351; dok. pr. br. 861.

⁶⁶⁶ Herbert Okun, T. 1768-1769; 1774-1775.

⁶⁶⁷ Dok. pr. br. 68.

⁶⁶⁸ Herbert Okun, T. 1768-1769; dok. pr. br. 70.

Cyrusu Vanceu.⁶⁶⁹ Međutim, na tada napravljenom video-snimku s lica mesta ne vidi se nikakva puška.⁶⁷⁰ Veselin Šljivančanin je negirao taj navod, kao i tvrdnju da je tada uopšte imao pušku.⁶⁷¹ Jedan očevidac iz JNA takođe je osporio taj navod.⁶⁷² U dnevniku Herberta Okuna samo se navodi “scena” do koje je došlo zbog razgovora o mogućnosti obilaska bolnice.⁶⁷³ Veće ne može da zaključi da je za pretnju Cyrusu Vanceu upotrebljena puška, mada prihvata da je Veselin Šljivančanin, uz neistinito obrazloženje, Cyrusu Vanceu i njegovoj delegaciji namerno onemogućio pristup vukovarskoj bolnici i da je u tom odbijanju ustrajao uprkos žestokim protestima Cyrusa Vancea.

179. Gospodin Vance i njegova delegacija napustili su Vukovar i krenuli za Beograd oko 13:00 časova.⁶⁷⁴

⁶⁶⁹ Herbert Okun, T. 1770.

⁶⁷⁰ Dok. pr. br. 70.

⁶⁷¹ Veselin Šljivančanin, T. 13579-13580.

⁶⁷² Petar Stojić, T. 15362, 15381.

⁶⁷³ Dok. pr. br. 68.

⁶⁷⁴ Dok. pr. br. 68.

VI. PRIPREME ZA EVAKUACIJU VUKOVARSKE BOLNICE I DOGAĐAJI OD 20. NOVEMBRA 1991. GODINE

A. Kontrola JNA nad vukovarskom bolnicom

180. Dana 18. novembra 1991. godine OG Jug naređeno je da 19. novembra 1991. godine do 10:00 časova zauzme vukovarsku bolnicu. U naređenju koje je izdao komandant 1. VO, general Života Panić, OG Jug data su sledeća uputstva:

OG JUG: izvršiti detaljnu i potpunu pripremu i u sadejstvu sa TG (*sic*) "Sever" u toku popodneva (do 10:00 časova) dana 19.11.1991. godine zauzeti bolnicu, MUP i očistiti od preostalih ustaških snaga oslobođene delove grada. Nastaviti sa daljim raščišćavanjem Mitnice i centra Vukovara do potpune sigurnosti i bezbednosti kretanja gradom.⁶⁷⁵

To naređenje je evidentirano u operativnom dnevniku OG Jug i Mile Mrkšić, komandant OG Jug, bio je upoznat s njim.⁶⁷⁶ Suština tog naređenja bila je da proširi zonu dejstva OG Jug severno od reke Vuke tako da obuhvati vukovarsku bolnicu. OG Jug je naređeno da raščisti i obezbedi područje Mitnice i centar Vukovara.

181. U danima pred pad Vukovara, veliki broj stanovnika tog grada došao je u vukovarsku bolnicu. Dana 19. novembra 1991. godine vukovarska bolnica bila je prepuna. Iskazi o stvarnom broju lica u bolnici u periodu od 18. do 20. novembra kreću se od nekoliko stotina do nekoliko hiljada lica.⁶⁷⁷ Veće, na osnovu iskaza dr Vesne Bosanac, prihvata da je 18. novembra 1991. godine tamo bilo najmanje 750 ljudi, 450 pacijenta i oko 300 civila, koji su čekali da budu evakuisani,⁶⁷⁸ mada je ona takođe navela procenu da je možda bilo oko 600 pacijenata i 400 civila. Među njima su bili bolesnici, ranjenici, bolničko osoblje, kao i članovi njihovih porodica. Suprotno njenom iskazu, bilo je i pripadnika hrvatskih snaga, kako MUP tako i ZNG, od kojih neki nisu bili ranjeni, već su se sklonili u bolnicu.

182. Pacijenti u bolnici i osoblje bolnice videli su pripadnike JNA u bolnici 19. novembra 1991. godine poslepodne i uveče.⁶⁷⁹ Svedok P011 je video jednog majora JNA (izgleda da je to bio major Borivoje Tešić), koji je u bolnicu došao u oklopnom vojnom vozilu 19. novembra 1991. godine oko

⁶⁷⁵ Dok. pr. br. 415.

⁶⁷⁶ Radoje Trifunović, T. 8109.

⁶⁷⁷ Binazija Kolesar je posvedočila da je 18. novembra 1991. godine u bolnici bilo gotovo 400 ranjenika i bolesnika i da su 16, 17. i 18. novembra 1991. godine u bolnicu možda došli pripadnici MUP i ZNG. (T. 935, 995) Vesna Bosanac je takođe navela da se na dan 18. novembra 1991. godine u bolnici oporavljalo 600 pacijenata i da je otprilike 400 civila čekalo da bude evakuisano. (Vesna Bosanac, T. 651-652, 854; dok. pr. br. 34). Neki svedoci su dali čak i veću procenu od preko 2.000 ljudi. (Svedok P007, T. 4004, 4111).

⁶⁷⁸ Vesna Bosanac, T. 547.

⁶⁷⁹ Svedok P007, T. 4004; Mara Bučko, T. 2721; svedok P006, T. 1113; svedok P012, T. 3628; svedok P021, T. 1366, 1483; Dragutin Berghofer, T. 5276; Vesna Bosanac, T. 680-681; Tanja Došen, T. 3913; Irinej Bučko, T. 2808, 2907; Vilim Karlović, T.

podne. Taj major je na ulaz u bolnicu postavio vojnike da nadgledaju i ograničavaju ulazak u bolnicu i izlazak iz nje.⁶⁸⁰ Tog istog dana je nekoliko svedoka videlo Bogdana Kuzmića, koji je bio portir u bolnici, kako u maslinastoj uniformi JNA obilazi bolnicu s dva mlada vojnika, takođe u uniformama, koji su bili naoružani.⁶⁸¹ Oni su tražili konkretna lica hrvatske nacionalnosti.⁶⁸² U poslepodnevnim časovima 19. novembra 1991. godine, svedok P012 je video Sašu Bojkovskog, komandira 1. čete 1. bataljona gmtbr, kao i jedne jurišne grupe u sastavu 1. JOd, ispred bolnice u društvu dva "četnika",⁶⁸³ a kasnije tog istog dana video je Sašu Bojkovskog u bolničkoj kuhinji kako razgovara s Bogdanom Kuzmićem.⁶⁸⁴ Mara Bučko je 19. novembra 1991. godine videla nekoliko (ali ne mnogo) vojnika JNA.⁶⁸⁵

183. Izvršavajući naređenje 1. VO, major Tešić, komandant 1. bataljona gmtbr i 1. JOd, naredio je Miroslavu Radiću 19. novembra 1991. godine ujutru da obezbedi bolnicu.⁶⁸⁶ Radić je otišao tamo i video da je major Tešić došao gotovo u isto vreme.⁶⁸⁷ Kapetan Saša Bojkovski je s nekoliko vojnika stigao par minuta kasnije.⁶⁸⁸ Drugi pripadnici 1. bataljona gmtbr takođe su bili ujutru u bolnici.⁶⁸⁹ U ranim poslepodnevnim časovima 19. novembra 1991. godine, kapetan Paunović, komandant 2. bataljona VP gmtbr, primio je naređenje koje mu je preneo potpukovnik Panić, načelnik štaba OG Jug, da ide u vukovarsku bolnicu i on je to i učinio sa dve svoje čete.⁶⁹⁰ Stigao je, kako misli, oko 14:00 ili 15:00 časova, gotovo u isto vreme kao i kapetan Milivoj Simić, komandir 4. čete 2. bataljona VP gmtbr.⁶⁹¹ Dok je bio tamo, video je majora Tešića, komandanta 1. JOd i 1. bataljona gmtbr, i Veselina Šljivančanina.⁶⁹² Drugi bataljon VP gmtbr kapetana Paunovića preuzeo je odgovornost za obezbeđenje bolnice od majora Tešića.⁶⁹³ Vojna policija je pretražila okolinu bolnice, a zatim postavila patrole i stražare i imenovala komandira obezbeđenja.⁶⁹⁴ U večernjim časovima, pripadnici vojne policije odveli su Marina Vidića zvanog Bili, poverenika

6328-6329; svedok P031, T. 3235. Veće ne prihvata iskaze Juraja Njavre (T. 1522-1525), Ljubice Došen (T. 3766-3767) i svedoka P013 (T. 1175-1176) da su pripadnike JNA videli u bolnici 18. novembra 1991. godine.

⁶⁸⁰ Svedok P011, T. 5720, 5849-5851.

⁶⁸¹ Dragutin Berghofer, T. 5276-5277; Emil Čakalić, T. 5892-5894; svedok P031, T. 3235-3237; 3312-3313, 3340; Binazija Kolesar, T. 1037-1038; svedok P006, T. 1114.

⁶⁸² Svedok P031, T. 3235-3237, 3240. Vidi i svedok P006, T. 1113-1114.

⁶⁸³ Svedok P012, T. 3631, 3728.

⁶⁸⁴ Svedok P012, T. 3630-3634.

⁶⁸⁵ Mara Bučko, T. 2722.

⁶⁸⁶ Zoran Zirojević, T. 13119; Davor Vučković, T. 13202; 2D4, T. 12999-13000; Miroslav Radić, T. 12647.

⁶⁸⁷ Miroslav Radić, T. 12648. Vidi i Radoje Trifunović, T. 8134-8136.

⁶⁸⁸ Miroslav Radić, T. 12649.

⁶⁸⁹ Slavko Stijaković, T. 12863-12864.

⁶⁹⁰ Radoje Paunović, T. 14151-14152.

⁶⁹¹ Radoje Paunović, T. 14110-14111; Milivoj Simić, T. 14567, 14575. Vidi i Mladen Marić, T. 15234-15238.

⁶⁹² Radoje Paunović, T. 14111; Milivoj Simić, T. 14575; Veselin Šljivančanin, T. 13585-13587. U vezi s Veselinom Šljivančaninom, vidi i Mara Bučko, T. 2722-2723, 2791-2792; Vesna Bosanac, T. 682-684; svedok P007, T. 4006-4007, 4115-4116; svedok P009, T. 6121-6123.

⁶⁹³ Radoje Paunović, T. 14180-14181. Vidi i Radoje Trifunović, T. 8134-8136.

⁶⁹⁴ Milivoj Simić, T. 14575-14576.

hrvatske vlade za Vukovar, koji je bio u bolnici,⁶⁹⁵ i direktorku bolnice dr Vesnu Bosanac u Negoslavce.⁶⁹⁶ Vojna policija je ostala da stražari u bolnici tokom noći između 19. i 20. novembra 1991. godine.⁶⁹⁷

184. Svedoci su izjavili sa su 19. novembra 1991. godine oko bolnice videli pripadnike srpske TO i paravojnih snaga.⁶⁹⁸ Svedoci koji su 19. novembra 1991. godine bili u bolnici naveli su u svojim iskazima da je oko bolnice bilo srpskih dobrovoljaca i pripadnika TO i da su ih vojnici JNA sprečili da uđu u bolnički kompleks.⁶⁹⁹ Ti iskazi se podudaraju s iskazima svedoka odbrane koji su se 19. novembra 1991. godine nalazili u bolnici i koji su posvedočili da je izvan bolničkog kruga bilo naoružanih pripadnika TO iz Vukovara i paravojnih snaga⁷⁰⁰ i da su se ponašali agresivno.⁷⁰¹

185. Ima i nekih iskaza u kojima se navodi da su pripadnici paravojnih snaga i TO pušteni u bolnicu 19. novembra 1991. godine. Tanja Došen,⁷⁰² Ljubica Došen⁷⁰³ i Irinej Bučko⁷⁰⁴ posvedočili su da su se neki pripadnici paravojnih snaga nalazili u bolnici 19. novembra 1991. godine i da su otišli na insistiranje vojnika JNA. Ljubica Došen je, pored toga, navela da vojnici JNA nisu dozvolili lokalnim rezervistima da se mešaju s ljudima u bolnici, ali kad su vojnici JNA otišli u noći između 19. i 20. novembra 1991. godine, ti rezervisti su izdvojili mladiće i odveli ih.⁷⁰⁵

186. Prema zapažanjima glavne medicinske sestre Binazije Kolesar, samo dva lica, bivši radnik bolnice Bogdan Kuzmić i sin dr Ivankovića, uspeli su da prođu kroz obezbeđenje.⁷⁰⁶ Svedok P006 je video oznaku “Belih orlova” (srpske paravojne jedinice) na desnoj ruci sina dr Ivankovića.⁷⁰⁷ Emil Čakalić je posvedočio da je kasnije, 20. novembra 1991. godine, na Ovčari video sina dr

⁶⁹⁵ Milivoj Simić, T. 14583-14584; Radoje Paunović, T. 14153-14154. Vidi i Borče Karanfilov, T. 15418.

⁶⁹⁶ Radoje Paunović, T. 14155-14157; Milivoj Simić, T. 14583. Vidi i Borče Karanfilov, T. 15418; Vesna Bosanac, T. 688.

⁶⁹⁷ Vidi Milivoj Simić, T. 14586-14587.

⁶⁹⁸ Vesna Bosanac je u svom iskazu navela da je bolnica, kad je 19. novembra 1991. godine u 16:00 časova došla u nju, bila okružena vojnicima JNA, vojnim policajcima JNA, rezervistima i dobrovoljcima, T. 681.

⁶⁹⁹ Pored ranije pomenutih “četnika”, Mara Bučko je 19. novembra 1991. godine u ranim poslepodnevnim časovima videla na ulazu u urgentno odeljenje, ispred bolnice, pripadnike paravojnih snaga, uključujući jednog koji se zvao Arivani, kao i izvesnog Maksimovića, kojeg je poznavala, kako u civilnim pantalonama, zelenoj jakni i sa šubarom sedi na nosilima na ulazu u bolnicu s još dva ili tri lica. (Mara Bučko, T. 2721-2722) Jedan mladi vojnik u uniformi sprečio ih je da uđu u bolnicu na ulaz u urgentno odeljenje, pa su ti pripadnici paravojnih snaga ostali da stoje napolju. (Mara Bučko, T. 2749-2750) Sličan iskaz je dao svedok P009, koji je 19. novembra 1991. godine video najmanje 20 pripadnika TO ispred bolnice. (Svedok P009, T. 6118-6121, 6130) Vojni policajci JNA bili su na bolničkoj kapiji i nikog nisu puštali unutra, što je razbesnelo pripadnike TO ispred kapije. (Svedok P009, T. 6120, 6130) Svedok P009 je, pored toga, naveo da su neki vojnici JNA bili u maskirnim uniformama, dok su drugi imali regularne uniforme JNA i bele oprtače. (Svedok P009, T. 6120)

⁷⁰⁰ Milivoj Simić, T. 14578; Radoje Paunović, T. 14120.

⁷⁰¹ Radoje Paunović, T. 14120-14121. Vidi i Milivoj Simić, T. 14584-14585.

⁷⁰² Tanja Došen je izjavila da je 19. novembra 1991. godine, kada su lokalni “četnici” ušli u bolnicu i počeli da vređaju ljude koji su tamo bili, došao Veselin Šljivančanin i rekao “četnicima” da idu, što su oni i uradili. On je postavio dva vojnika JNA ispred sobe da čuvaju stražu i nije dozvolio nikome spolja da uđe u bolnicu. (T. 3913-3915)

⁷⁰³ Ljubica Došen je takođe videla dva “četnika” u bolnici, uključujući čoveka zvanog Čapalo. (T. 3768-3770)

⁷⁰⁴ Irinej Bučko je 19. novembra 1991. godine poslepodne video četiri “četnika” u bolnici. Jedan od njih se predstavio kao “Vojvoda”, a drugi kao njegov pomoćnik. Ponašali su se agresivno i verbalno pretili ljudima u bolnici. Ta četvorica “četnika” su otišla kada je naišao jedan vojnik s kalašnjikovom i rekao im da idu, inače će pucati na njih. (T. 2809-2812)

⁷⁰⁵ Ljubica Došen, T. 3770-3772.

⁷⁰⁶ Binazija Kolesar, T. 1037-1038.

⁷⁰⁷ Svedok P006, T. 1115.

Ivankovića sa “četničkom” šubarom i kokardom na njoj.⁷⁰⁸ Još jedan svedok, svedok P031, naveo je da je 20. novembra 1991. godine na Ovčari video vojnika u uniformi koji se predstavio kao Džo Ivanković, major “Belih orlova”, koji radi za službu državne bezbednosti.⁷⁰⁹ Međutim, kada je u bolnici videla sina dr Ivankovića, Binazija Kolesar nije primetila nikakve oznake koje bi joj pomogle da identifikuje jedinicu kojoj je on pripadao.⁷¹⁰ Iako Veće zaključuje da je sin dr Ivankovića bio pripadnik srpske paravojne jedinice “Beli orlovi”, ono nije ubeđeno da njegovo prisustvo ili prisustvo malog broja drugih pripadnika srpske TO ili dobrovoljaca (pripadnika paravojnih snaga) u razna vremena u bolnici pokazuje da su te snage 19. novembra 1991. godine imale slobodan pristup bolnici. Dokazi, načelno, ukazuju na to da je, kada su tokom 19. novembra 1991. godine postavljeni stražari JNA, ulaz u bolnicu bio ograničen i da je pripadnicima TO i paravojnih snaga načelno bilo zabranjeno da uđu.

187. Prema zaključku Veća, vojnici JNA su ušli u bolnicu 19. novembra 1991. godine u kasnim jutarnjim časovima. To su prevashodno bili pripadnici 1. JOd i 1. bataljona gmtbr, predvođeni Miroslavom Radićem, koji je bio pod komandom majora Tešića. Otprilike u 14:00 - 15:00 časova, stigli su vojni policajci, uglavnom iz 2. bataljona VP gmtbr, i preuzeli obezbeđenje bolnice. Oni su tamo bili i 20. novembra 1991. godine ujutru. Pripadnici paravojnih snaga i TO bili su prisutni, ali su se uglavnom nalazili izvan bolnice. Oficiri JNA su postavili vojnike da čuvaju ulaze i, uz nekoliko izuzetaka, oni im nisu dozvoljavali ulazak u bolnicu. Miroslav Radić i Veselin Šljivančanin su 19. novembra 1991. godine bili u bolnici. Nema dokaza da je Mile Mrkšić 19. novembra 1991. godine bio u bolnici.

188. Pored toga, kao što je Veće zaključilo na drugim mestima u ovoj Presudi, pošto je JNA zauzela vukovarsku bolnicu, u večernjim časovima 19. novembra 1991. godine veliki broj civila koji su se sklonili u bolnicu, kao i neki pripadnici hrvatskih snaga, prebačeni su iz bolnice u “Velepromet”, gde su muškarce odvojili od žena i ispitivali, a neke od njih odveli.⁷¹¹

189. Dana 20. novembra 1991. godine u 18:00 časova Komanda OG Jug poslala je izveštaj 1. VO, u kojem se navodi da je zadatak dodeljen OG Jug 18. novembra 1991. godine da zauzme bolnicu i MUP 19. novembra 1991. godine do 10:00 časova izvršen 19. novembra 1991. godine do 11:00 časova.⁷¹² U tački 2(1) tog izveštaja navodi se sledeće: “Prilikom selekcije, transporta i predaje ratnih zarobljenika u svemu se postupalo po Ženevskoj konvenciji o ratnim zarobljenicima.” Iako se može protumačiti da se u tom izveštaju navodi da su svi aspekti naređenja

⁷⁰⁸ Emil Čakalić, T. 6059.

⁷⁰⁹ Svedok P031, T. 3278.

⁷¹⁰ Binazija Kolesar, T. 937-938.

⁷¹¹ Vidi par. 161-162 gore.

izvršeni 19. novembra 1991. godine do 11:00 časova, to nije tačno. U stvari, evakuacija ratnih zarobljenika, ostalih pacijenata i drugih uglavnom je obavljena 20. novembra 1991. godine. Taj izveštaj je poslat tek 20. novembra 1991. godine uveče, uprkos činjenici da je OG Jug druga naređenja i izveštaje poslala 1. VO između 19. novembra u 11:00 časova i 20. novembra 1991. godine u 18:00 časova.⁷¹³

B. Pripreme za evakuaciju vukovarske bolnice

190. Dana 19. novembra 1991. godine u 18:00 časova Mile Mrkšić, komandant OG Jug, poslao je izveštaj Komandi 1. VO, u kojem se navodi, između ostalog, da je, prema izjavama vojnika JNA koji su bili pacijenti u vukovarskoj bolnici i koji su iz bolnice otpušteni tog dana, u bolnici bilo pripadnika HDZ i "ustaških" snaga.⁷¹⁴ Ti vojnici su izvestili da je, pored ranjenika, civila, žena i starih lica, bilo ljudi pod oružjem koji su se sklonili u bolnicu i koji su počeli da se prurušavaju tako što su oblačili bele mantile ili se pretvarali da su pacijenti.⁷¹⁵ To mora da je potvrdilo informacije o prisustvu pripadnika ZNG u bolnici, kojima je OG Jug ranije raspolagala.⁷¹⁶

191. Pre toga, kako zaključuje Veće, Mile Mrkšić je naložio Veselinu Šljivančaninu da obezbedi transport osumnjičenih za ratne zločine iz bolnice u zatvor u Sremskoj Mitrovici. Civili su mogli da budu odvedeni ili u štab Crvenog krsta u Šidu ili na jedno mesto na hrvatskoj granici gde bi bio izvršen njihov prihvatač.⁷¹⁷ Mile Mrkšić je Veselinu Šljivančaninu rekao da iz bolnice ne izvodi nikog dok ga prvo ne pregledaju vojni lekari.⁷¹⁸ Evakuacija je trebalo da se obavi 20. novembra 1991. godine ujutru. Iako je Šljivančanin u svom iskazu rekao da mu je Mrkšić naložio da ukloni osumnjičene za ratne zločine, iz njegovog svedočenja je očigledno da se tu mislilo na sve one koji nisu civili. Prema tome, kako je zaključilo Veće, jasno je da je, govoreći o osumnjičenima za ratne zločine, Mile Mrkšić mislio na sve pripadnike hrvatskih snaga u bolnici. Veselin Šljivančanin je upravo tako razumeo naređenje i sproveo ga sledećeg jutra. Veselin Šljivančanin je posvedočio da je naređenje primio po povratku iz bolnice na komandno mesto u Negoslavcima, negde u ranim večernjim časovima 19. novembra 1991. godine, od kad je počeo da pada mrak⁷¹⁹ do 20:00 časova.⁷²⁰ Veće, međutim, konstatuje da ima dokaza da je Veselin Šljivančanin bio prisutan u bolnici to poslepodne,⁷²¹ kao i neposredno pre vremena redovnog referisanja na komandnom mestu.

⁷¹² Dok. pr. br. 421.

⁷¹³ Vidi, na primer, dok. pr. br. 418.

⁷¹⁴ Dok. pr. br. 418.

⁷¹⁵ Radoje Trifunović, T. 8116-8117.

⁷¹⁶ Dok. pr. br. 824, str. 2.

⁷¹⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13596-13597.

⁷¹⁸ Veselin Šljivančanin, T. 13597.

⁷¹⁹ Veselin Šljivančanin je izjavio da je već skoro padao mrak pre nego što se vratio u Negoslavce; T. 13593.

⁷²⁰ Veselin Šljivančanin je rekao da se oko 20:00 časova sastao s oficirima iz Uprave za bezbednost; T. 13599-13601.

⁷²¹ Aernout van Lynden, T. 3124; 3202; svedok P007, T. 4006-4007; Vesna Bosanac, T. 683; 7124; 7130.

Tamo su ga videla dvojica oficira JNA koja su zatim otišla u Negoslavce da bi prisustvovala referisanju.⁷²² Kako se navodi u sledećem paragrafu, Veselin Šljivančanin nije prisustvovao referisanju. On je, prema tome, kasne poslepodnevne i rane večernje časove tog dana, uključujući vreme neposredno pre i tokom referisanja, proveo u bolnici ili na nekom drugom mestu, a ne na komandnom mestu u Negoslavcima. Mile Mrkšić je to naređenje Veselinu Šljivančaninu pomenuo tokom referisanja, tako da je naređenje dato ranije. Iz toga sledi da je Veselinu Šljivančaninu naređenje u vezi s evakuacijom moralo biti dato pre nego što je otišao u bolnicu. U stvari, prilikom posete bolnici, on je učestvovao u prikupljanju spiskova ranjenika i drugih pacijenata koji je trebalo da se evakuišu,⁷²³ što se podudara s naređenjem koje je dobio od Mileta Mrkšića. Veće zaključuje da je naređenje da se pripremi i izvrši evakuacija 20. novembra 1991. godine izdato Veselinu Šljivančaninu 19. novembra 1991. godine, pre nego što je krenuo iz Negoslavaca da obiđe bolnicu, i to barem u ranijim poslepodnevnim časovima nego što se to navodi u iskazu Veselina Šljivančanina.

192. Kao što je navedeno, na redovnom referisanju OG Jug održanom u 18:00 časova na komandnom mestu u Negoslavcima, razgovaralo se o evakuaciji bolnice.⁷²⁴ Kako je ustanovljeno na drugim mestima, Mile Mrkšić je na tom referisanju rekao da je Veselinu Šljivančaninu poveren zadatak da pripremi i izvrši evakuaciju.⁷²⁵ Veselin Šljivančanin nije prisustvovao tom referisanju.⁷²⁶ Kapetan Paunović je na referisanju dobio zadatak da obezbedi autobuse.⁷²⁷ Kasnije uveče 19. novembra 1991. godine, Veselin Šljivančanin je održao referisanje za svoje podređene. Tom referisanju prisustvovali su, između ostalih, major Vukašinić, kapetan Karan i kapetan Karanfilov.⁷²⁸ Veselin Šljivančanin je zadužio majora Vukašinića da organizuje transport autobusima. On kaže da je trebalo da obezbedi transport lica iz bolnice u kasarnu JNA, a odatle u Sremsku Mitrovicu,⁷²⁹ međutim, iz razloga navedenih na drugim mestima, Veće ne može da prihvati pravno relevantne aspekte svedočenja majora Vukašinića i ne može da prihvati da je autobusima prvobitno naređeno da idu preko kasarne JNA.

193. Otprilike sat kasnije, 19. novembra 1991. godine u 20:00 časova, grupa oficira iz Generalštaba u Beogradu i takođe iz organa bezbednosti 1. VO došla je na komandno mesto OG Jug u Negoslavcima. Primio ih je komandant Mile Mrkšić.⁷³⁰ Sastanak je bio vrlo kratak i trajao je

⁷²² Miodrag Panić, T. 14289-14290; Radoje Paunović, T. 14124-14125.

⁷²³ Vidi par. 141 gore.

⁷²⁴ Radoje Paunović, T. 14118; 14159.

⁷²⁵ Vidi par. 396 dole.

⁷²⁶ Veselin Šljivančanin, T. 13720; Radoje Paunović, T. 14117.

⁷²⁷ Radoje Paunović, T. 14167.

⁷²⁸ Mladen Karan, T. 15632; Borče Karanfilov, T. 15453.

⁷²⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15007-15008; Mladen Karan, T. 15633.

⁷³⁰ Radoje Trifunović, T. 8154.

otprilike 10 – 15 minuta.⁷³¹ U spisu nema detaljnog izveštaja o onom što je rečeno na tom sastanku. Dokazi u vezi s razlogom za tu posetu nisu dovoljni da bi omogućili nedvosmisleni zaključak, međutim, ima dokaza da su oficiri iz Generalštaba dobili zaduženje da pomognu prilikom evakuacije i prebacivanja, kao i u drugim pitanjima koja bi mogla da iskrсну u nekoj kasnijoj fazi transporta evakuisanih,⁷³² da je trebalo da vide kakva je situacija s ranjenicima i civilima i kako se postupa s ratnim zarobljenicima, te da preduzmu potrebne mere kako bi pomogli da se ta akcija izvrši planski i organizovano.⁷³³ Mile Mrkšić im je, dok su se bavili tim pitanjima, obezbedio pratnju.⁷³⁴ Pukovnik Trifunović iz štaba OG Jug prisustvovao je tom sastanku, ali Veće njegovo svedočenje u vezi s tim ne smatra pouzdanim i korisnim. On se čak nije mogao setiti imena oficira koji su došli u posetu.⁷³⁵ Iako bi se moglo očekivati da se poseta oficira iz Generalštaba reguliše nekim naređenjem,⁷³⁶ postojanje takvog naređenja nije utvrđeno. Aktivnost te grupe ostaje nerazjašnjena.

194. Postoje takođe iskazi svedoka koji su svedočili u korist Veselina Šljivančanina da su 19. novembra 1991. godine uveče, oko 21:00 ili 22:00 časa, general Aleksandar Vasiljević, načelnik Uprave bezbednosti u Beogradu, i njegov zamenik general Tumanov posetili komandno mesto OG Jug u Negoslavcima. U suštini, rečeno je da su oni bili prisutni dok je Šljivančanin vodio razgovor s Marinom Vidićem zvanim Bili, poverenikom hrvatske vlade za Vukovar, koji je ranije tog dana doveden iz vukovarske bolnice,⁷³⁷ i da je između oficira iz Uprave bezbednosti i Šljivančanina izbila prepirka, navodno zbog toga što je Šljivančanin želeo da se vodi beleška o njegovom razgovoru s Marinom Vidićem, ali oficiri to nisu dozvolili.⁷³⁸ Kapetan Karanfilov je takođe rekao da je general Vasiljević izdao naređenje Šljivančaninu da Karanfilov treba da ide u Beograd sledećeg dana, odnosno 20. novembra, da ponese dokumente pronađene u štabu Komande hrvatskog Zbora narodne garde, a da je kapetan Karan trebalo da prati Veselina Šljivančanina dok bude pripremao evakuaciju bolnice.⁷³⁹ Kao što je već bilo reči, Veće ne prihvata taj iskaz u vezi s Karanfilovom i Beogradom. Pored toga, Veselin Šljivančanin je, iako nedosledan u vezi s vremenom kada su oni stigli u Negoslavce, posvedočio da je takođe obavestio generala Vasiljevića, generala Tumanova i druge oficire iz 1. VO i Generalštaba o događajima u prethodna dva dana, a

⁷³¹ Radoje Trifunović, T. 8154, 8156.

⁷³² Radoje Trifunović, T. 8154.

⁷³³ Radoje Trifunović, T. 8157.

⁷³⁴ Radoje Trifunović, T. 8155.

⁷³⁵ Radoje Trifunović, T. 8156.

⁷³⁶ Radoje Trifunović, T. 8176.

⁷³⁷ Borče Karanfilov, T. 15420; Mladen Karan, T. 15558; Veselin Šljivančanin, T. 13616-13618.

⁷³⁸ Mladen Karan, T. 15559, 15677, 15679; Borče Karanfilov, T. 15421; 15479.

⁷³⁹ Borče Karanfilov, T. 15422-15423.

posebno o evakuaciji s Mitnice, i da mu je general Vasiljević rekao da saraduje s grupom iz Uprave bezbednosti.⁷⁴⁰

195. Veće prihvata da je grupa visokih oficira iz Generalštaba u Beogradu i iz organa bezbednosti 1. VO, uključujući generala Vasiljevića i generala Tumanova, došla na komandno mesto OG Jug u Negoslavcima 19. novembra 1991. godine u večernjim časovima i da se sastala s Miletom Mrkšićem i drugim oficirima iz Komande OG Jug. Na osnovu dokaza kojima raspolaže, Veće ne može da zaključi o čemu se razgovaralo na tom sastanku.

196. Kasnije te iste večeri, 20. novembra 1991. godine oko ponoći ili 01:00 čas, jedna druga grupa oficira, pozadinska grupa 1. VO, došla je u Komandu OG Jug u Negoslavcima.⁷⁴¹ Oni su došli na zahtev Komande OG Jug da pomognu “s obzirom da OG Jug ne raspolaže [...] kapacitetima” za snabdevanje hranom i regulisanje i obezbeđenje transporta.⁷⁴² Oni su se sastali s pozadinskim oficirima OG Jug.⁷⁴³

197. Dana 20. novembra 1991. godine u 06:00 časova, komandant OG Jug Mile Mrkšić izdao je sledeće naređenje: “izvršiti evakuaciju i transport civilnog stanovništva, ranjenih i obolelih iz bolnice u Vukovaru.”⁷⁴⁴ U tom naređenju se ne pominje više ništa u vezi s evakuacijom vukovarske bolnice, niti su kasnije izdata eventualna druga pismena naređenja koja se odnose na evakuaciju bolnice.⁷⁴⁵ Nije izdato nikakvo naređenje u kojem se, odvojeno od “ranjenika”, pominju osumnjičeni za ratne zločine ili ratni zarobljenici. Jedan svedok je izneo pretpostavku da neodređenost tog naređenja možda ima veze s posetom visokih oficira bezbednosti iz Generalštaba i 1. VO,⁷⁴⁶ ali je Veće zaključilo da to uopšte nije uverljivo. Kao što će biti razmotreno kasnije u ovoj Presudi,⁷⁴⁷ Veće zaključuje da je u datim okolnostima očigledno da je komandant OG Jug izdavao usmena i šira naređenja u vezi s predmetom pismenog naređenja izdatog 20. novembra 1991. godine u 06:00 časova.

198. Dana 20. novembra 1991. godine, odmah posle 06:00 časova, major Vukašinović, zamenik načelnika organa bezbednosti OG Jug, krenuo je s autobusima iz Negoslavaca u vukovarsku bolnicu, na osnovu naređenja koje je prethodne večeri dobio od svog neposrednog pretpostavljenog,

⁷⁴⁰ Veselin Šljivančanin, T. 13614-13615.

⁷⁴¹ Radoje Trifunović, T. 8154, 8160.

⁷⁴² Radoje Trifunović, T. 8160-8161.

⁷⁴³ Radoje Trifunović, T. 8160.

⁷⁴⁴ Dok. pr. br. 419.

⁷⁴⁵ Radoje Trifunović, T. 8128.

⁷⁴⁶ Radoje Trifunović, T. 8174-8176.

⁷⁴⁷ Vidi par. 400 dole.

Veselina Šljivančanina.⁷⁴⁸ U svakom autobusu bila su po dva vojna policajca JNA iz 2. bataljona VP gmtbr kapetana Paunovića. Kolonu je predvodio major Vukašinić u vozilu puh.⁷⁴⁹

C. 20. novembar 1991. godine

1. Jutarnji događaji u vukovarskoj bolnici

199. Dana 20. novembra 1991. godine, otprilike u 07:00 časova, u vukovarskoj bolnici Binazija Kolesar, glavna medicinska sestra na hirurškom odeljenju, zamoljena je da se priključi lekaru u regularnoj uniformi JNA, koji je želeo da pregleda određeni broj pacijenata. On je imao spisak s imenima. Sproveo ih je jedan naoružani vojnik.⁷⁵⁰ Ta vizita je trajala otprilike 15 – 20 minuta.

200. Odmah posle 07:00 časova, lekarima i sestrama rečeno je da dođu na sastanak u gipsaoni.⁷⁵¹ Sastanak je zakazala dr Vesna Bosanac, kojoj je Veselin Šljivančanin ranije tog jutra rekao da to uradi. Tamo se okupilo otprilike 30 – 50 zaposlenih u bolnici.⁷⁵² Došli su Veselin Šljivančanin i još jedno lice, za koje neki svedoci misle da je bio dr Izvetić, lekar JNA. Šljivančanin se obratio osoblju.⁷⁵³ Rekao im je da dr Bosanac više nije direktorka bolnice, da je novi direktor lice koje je bilo s njim i da će on i novi direktor biti zaduženi za izdavanje naređenja. Na sastanku je zaposlenima takođe rečeno da mogu da odluče da li žele da nastave da rade u bolnici ili da idu.⁷⁵⁴ Data su im uveravanja da oni koji žele da idu mogu da izaberu da li žele da idu u Hrvatsku ili Srbiju.⁷⁵⁵

201. Dok je sastanak s lekarima i medicinskim sestrama u gipsaoni još trajao, negde između 07:00 i 08:00 časova, vojnici JNA išli su po bolnici i rekli pacijentima i drugima koji su mogli da hodaju da idu.⁷⁵⁶ Na izlazu, vojnici JNA su razdvajali muškarce od žena i dece. Ženama i deci su govorili da idu prema glavnoj kapiji bolnice u Ulici Lole Ribara, a muškarcima da idu ka sporednom ili ulazu na urgentno odeljenje u Gundulićevoj ulici (sadašnji Špadul).⁷⁵⁷ Ranjenici koji

⁷⁴⁸ Ljubiša Vukašinić, T. 15007-15008, 15013-15016.

⁷⁴⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15013-15016.

⁷⁵⁰ Binazija Kolesar, T. 942; svedok P021, T. 1368-1370.

⁷⁵¹ Mara Bučko, T. 2724-2725, 2793; Binazija Kolesar, T. 948. Binazija Kolesar je posvedočila da je naređenje izdato negde od trenutka kada je zamoljena da se priključi lekaru u uniformi JNA (dr Izvetiću) tokom njegove vizite pacijentima, koja je trajala otprilike 15 – 20 minuta, do trenutka pre nego što se vratila, T. 948.

⁷⁵² Mara Bučko, T. 2726.

⁷⁵³ Binazija Kolesar, T. 949-950.

⁷⁵⁴ Mara Bučko, T. 2726-2727, 2793; svedok P021, T. 1370-1371, 1489-1490; Veselin Šljivančanin, T. 13624-13627. Vidi i dr Juraj Njavro, T. 1537; Vesna Bosanac, T. 692.

⁷⁵⁵ Svedok P021, T. 1376.

⁷⁵⁶ Dragutin Berghofer, T. 5277-5279; svedok P011, T. 5720; svedok P031, T. 3237. Vidi i Emil Čakalić, T. 5892-5893. Vilim Karlović je ocenio da je to bilo 20. novembra 1991. godine između 09:00 i 10:00 časova, T. 6329. Svedok P013, T. 1182. Svedok P013 je posvedočio da im je naređeno da napuste bolnicu između 06:30 i 07:00 časova, T. 1176-1177.

⁷⁵⁷ Rudolf Vilhelm, T. 4866; Vilim Karlović, T. 6329; Dragutin Berghofer, T. 5277; svedok P031, T. 3237-3239; Ljubica Došen, T. 3786-3787; Zvezdana Polovina, T. 2580; svedok P013, T. 1181, 1187-1188; Binazija Kolesar, T. 951-952; svedok P030, T. 9726-9727. Vidi i Hajdar Dodaj, T. 5528-5529.

nisu mogli da hodaju trebalo je da ostanu u krevetima i sačekaju evakuaciju.⁷⁵⁸ Vojnici JNA bili su pripadnici 2. bataljona VP gmtbr.⁷⁵⁹ Oko bolnice je bilo i pripadnika srpske TO.⁷⁶⁰ Od 08:00 do 11:00 časova, odnosno pošto su oni koji su mogli da hodaju napustili bolnicu, pukovnik Bogdan Vujić i jedan viši kontraobaveštajni oficir JNA, kao i Branko Korica, koji su bili u Vukovaru sa zadatkom da utvrde ko su počinioci ratnih zločina, u društvu dr Stanojevića i u pratnji jednog desetara i dvojice vojnih policajaca, obišli su bolnicu. Taj zadatak im je poverio Veselin Šljivančanin. Oni su, u okviru zadatka da otkriju počinioce ratnih zločina, tražili oružje,⁷⁶¹ a takođe su proveravali da li su lica koja su u krevetu zaista ranjena ili bolesna.⁷⁶² Branko Korica je izveo oko 20 ljudi iz bolnice jer se smatralo da su to zdravi muškarci, a ne ranjenici ili bolesnici.⁷⁶³

202. Dok se to dešavalo, Irinej Bučko, dobrovoljac u hrvatskim snagama u Vukovaru,⁷⁶⁴ koji se nekoliko dana ranije sakrio u bolnici gde je njegova supruga Mara radila kao medicinska sestra, pokušao je da uspostavi kontakt sa svojom ženom. Ona je tada bila na sastanku u gipsaoni.⁷⁶⁵ Jedna medicinska sestra pozvala je Maru Bučko da izađe sa sastanka i ona je uspela da porazgovara s njim. Irinej Bučko joj je rekao da njega i druge upravo odvođe.⁷⁶⁶ Mara Bučko se vratila u gipsaonu. Veselin Šljivančanin je pitao da li neko ima pitanja. Javila se Mara Bučko. Ona je rekla da, suprotno onome što im je Šljivančanin obećao, njihove muževe odvođe. Šljivančanin je zatražio da napiše imena njihovih muževa. Mara Bučko je zapisala otprilike 16 – 17 imena bračnih drugova žena zaposlenih u bolnici, uključujući ime svog muža. Šljivančanin je uzeo taj papir i rekao da će poslati nekoga da ih pokupi.⁷⁶⁷

203. Napolju, kako su muškarci izlazili iz bolnice, uza zid pored ulaza na urgentno odeljenje postrojavali su ih i pretresali vojnici JNA,⁷⁶⁸ pripadnici 2. bataljona VP gmtbr.⁷⁶⁹ Pripadnici TO i paravojsnih snaga nisu učestvovali u tom pretresu.⁷⁷⁰ Međutim, neki pripadnici TO učestvovali su u

⁷⁵⁸ Binazija Kolesar, T. 950; svedok P013, T. 1176-1177.

⁷⁵⁹ Bogdan Vujić, T. 4533-4534.

⁷⁶⁰ Svedok P030, T. 9734. Vidi i Bogdan Vujić, T. 4533-4534.

⁷⁶¹ Bogdan Vujić, T. 4535-4540, 4690; Branko Korica, T. 14728-14729. Veće ne prihvata Koričin iskaz (T. 14735-14736) da su im za to bila potrebna otprilike dva sata, odnosno do otprilike 10:00 časova, i da su posmatrači PМЕZ bili u bolnici kada su Korica i Vujić krenuli.

⁷⁶² Branko Korica, T. 14730.

⁷⁶³ Branko Korica, T. 14730.

⁷⁶⁴ Irinej Bučko, T. 2804.

⁷⁶⁵ Irinej Bučko, T. 2859-2860.

⁷⁶⁶ Mara Bučko, T. 2727; Irinej Bučko, T. 2860, 2906.

⁷⁶⁷ Mara Bučko, T. 2728-2729; Binazija Kolesar, T. 952-954.

⁷⁶⁸ Dragutin Berghofer, T. 5278-5280, 5282, 5440-5441; Emil Čakalić, T. 5892-5893, 5996-5997, 6028; Vilim Karlović, T. 6329; svedok P011, T. 5720; svedok P031, T. 3237-3239; svedok P006, T. 1117-1118; svedok P012, T. 3677-3678; Mara Bučko, T. 2729, 2734; Tanja Došen, T. 3919; Hajdar Dodaj, T. 5529; Zlatko Zlogleđa, T. 10181-10182; svedok P030, T. 9732.

⁷⁶⁹ Uveče 19. novembra 1991. godine Radoje Paunović je naredio Milivoju Simiću da pripremi 10 vojnika koji će sledećeg dana vršiti trijažu, Milivoj Simić, T. 14586, 14620. On je kasnije rekao da je oko 70 muškaraca vršilo pretres, od kojih je 48 bilo iz njegove čete, a 20 iz 1. čete 2. bataljona VP gmtbr, T. 14594. Iako ima nepodudarnosti u njegovom iskazu u vezi s brojem vojnika koji su vršili trijažu, iz njegovog svedočenja i iz drugih svedočenja jasno je da su ti vojnici bili pripadnici 2. bataljona VP gmtbr. Vidi i Radoje Paunović, T. 14126, 14173.

⁷⁷⁰ Vilim Karlović, T. 6329-6330, 6333.

trijaži. Kao je u svom iskazu naveo Veselin Šljivančanin, oni su “izabrani da to rade” jer su poznavali ljude iz Vukovara.⁷⁷¹ Svedoci Veselina Šljivančanina naveli su da su u trijaži učestvovali i doktori,⁷⁷² ali jedini zadovoljavajući dokaz koji to potkrepljuje odnosi se na onog lekara koji je pratio pukovnika Vujića i Koricu. Pet autobusa koje je tog jutra major Vukašinović dovezao iz Negoslavaca bili su parkirani ispred bolnice, u Gundulićevoj.⁷⁷³ U svakom autobusu bila su po dva naoružana vojna policajca JNA.⁷⁷⁴ Možda je bilo i nekoliko vojnih kamiona.

204. U to isto vreme, na drugoj strani bolničkog kruga, prema glavnom ulazu u Ulici Lole Ribara, okupili su se žene i deca.⁷⁷⁵ S njima je bilo nekoliko očigledno starijih muškaraca.⁷⁷⁶ Oni su se ukrcali u konvoj od nekoliko autobusa parkiranih u Ulici Lole Ribara.⁷⁷⁷ Na kapiji blizu konvoja sa ženama i decom stajali su vojnici.⁷⁷⁸ Kasnije u toku dana, i taj konvoj autobusa krenuo je iz bolnice i oni koji su se u njemu nalazili naposljetku su evakuisani iz Vukovara. Ti autobusi nisu išli u kasarnu JNA ni na Ovčaru.

205. Pošto je završena trijaža muškaraca, naređeno im je da se ukrcaju u autobuse u Gundulićevoj ulici.⁷⁷⁹ Prema proceni nekih svedoka, muškaraca koji su se ukrcali u te autobuse bilo je otprilike 250,⁷⁸⁰ dok drugi misle da ih je bilo manje.⁷⁸¹ Jedna žena, Ružica Markobašić, viđena je među tim muškarcima,⁷⁸² mada je kasnije primećena još jedna žena. Gotovo svi oni su bili Hrvati.⁷⁸³ Nije bilo nijednog Srbina.

206. Dok su se muškarci ukrcavali u autobuse, žene zaposlene u bolnici čiji su muževi odvedeni pokušale su da izdejstvuju njihovo puštanje.⁷⁸⁴ Nekim ženama je dozvoljeno da odvedu svoje muževe,⁷⁸⁵ ali su vojnici sprečili ostale da razgovaraju sa svojim muževima i uspostave bilo kakav kontakt s njima.⁷⁸⁶ Medicinske sestre su onda razgovarale s Veselinom Šljivančaninom i dr

⁷⁷¹ Veselin Šljivančanin, T. 13628. Vidi i Zlatko Zlogleđa, T. 10181-10182.

⁷⁷² Radoje Paunović, T. 14133; Veselin Šljivančanin, T. 13628.

⁷⁷³ Emil Čakalić, T. 5895, Vilim Karlović, T. 6329-6330; Irinej Bučko, T. 2820. Navodi svedoka o broju autobusa razlikuju se. Dragutin Berghofer je posvedočio da je ispred bolnice bilo parkirano šest autobusa, T. 5280-5281. Svedok P012 je video četiri ili pet autobusa, T. 3641-3642. Ljubica Došen je videla tri civilna autobusa i jedan vojni autobus s rezervistima koji su imali puške, T. 3791-3794. Svedok P011 je takođe video tri ili četiri autobusa. (Svedok P011, T. 5720-5722). Svedok P006 je video vojne kamione. (Svedok P006, T. 1117-1118)

⁷⁷⁴ Dragutin Berghofer, T. 5282; Irinej Bučko, T. 2818; Rudolf Vilhelm, T. 4867-4868; Vilim Karlović, T. 6335; svedok P031, T. 3249-3250; svedok P012, T. 3641; Radoje Paunović, T. 14131.

⁷⁷⁵ Ljubica Došen, T. 3808-3809.

⁷⁷⁶ Ljubica Došen, T. 3926.

⁷⁷⁷ Ljubica Došen, T. 3808-3809; Tanja Došen, T. 3924-3925, 3972-3973. Vidi i svedok P013, T. 1190.

⁷⁷⁸ Tanja Došen, T. 3926.

⁷⁷⁹ Dragutin Berghofer, T. 5278-5280, 5447-5449.

⁷⁸⁰ Dragutin Berghofer, T. 5278-5280. Vidi i Dragutin Berghofer, T. 5281; Emil Čakalić, T. 5895; svedok P031, T. 3246-3247.

⁷⁸¹ Rudolf Vilhelm, T. 4866-4867.

⁷⁸² Dragutin Berghofer, T. 5281-5282; Emil Čakalić, T. 5896; Ljubica Došen, T. 3796-3797; Tanja Došen, T. 3920-3921.

⁷⁸³ Dragutin Berghofer, T. 5281-5282; Emil Čakalić, T. 5895-5896; svedok P012, T. 3640.

⁷⁸⁴ Binazija Kolesar, T. 957. Vidi i Mara Bučko, T. 2734.

⁷⁸⁵ Binazija Kolesar, T. 958.

⁷⁸⁶ Mara Bučko, T. 2734; Binazija Kolesar, T. 958.

Izveticem i tražile pomoć.⁷⁸⁷ Otprilike u to isto vreme, jedan oficir JNA ušao je u jedan ili više autobusa i pitao da li tamo ima ljudi koji imaju propusnice bolničkog osoblja ili su povezani sa zaposlenima u bolnici. Iz jednog od autobusa izašlo je pet ili šest muškaraca.⁷⁸⁸ Ispred autobusa se od tih muškaraca tražilo da pokažu svoje bolničke propusnice majoru JNA, koji je, po oceni Veća, bio Veselin Šljivančanin.⁷⁸⁹ On je pregledao propusnice i uporedio njihova imena sa spiskom imena koji je imao kod sebe. Neka imena nisu bila na tom spisku, ali ih je major dodao.⁷⁹⁰ Sve njih, osim jednog, poslao je natrag u bolnicu. Taj jedan je morao da se vrati u autobus.⁷⁹¹

207. Važno je naglasiti da, prema zaključku Veća, muškarci odvedeni u autobuse nisu izabrani nasumice. S izuzetkom starih lica, muškarci su odvojeni od žena i dece. Svi muškarci u bolnici koji su mogli da hodaju bili su u toj grupi, uključujući pacijente i muškarce koji su se pretvarali da su pacijenti. Muškarci koji su bili rođaci zaposlenih u bolnici i muško osoblje bolnice, u oba slučaja lica koja nisu učestvovala u neprijateljstvima, zatim su pušteni. Sa ženama, decom i starim muškarcima postupalo se odvojeno i njih je JNA na kraju transportovala u Srbiju ili Hrvatsku. Neke imenovane pacijente muškarce, koji očigledno nisu mogli bez pomoći da hodaju izvan bolnice, izveli su pripadnici JNA, očigledno zbog njihovog učešća u hrvatskim snagama, i priključili ih glavnini muškaraca.⁷⁹² Pripadnici srpskih snaga su konkretno identifikovali neke muškarce u bolnici i oni su ranije uklonjeni iz bolnice. Oni više nisu bili u bolnici. Sve muškarce su pretresli da vide da li imaju oružje ili opasne predmete. Oni su stavljeni pod oružanu stražu JNA. Kako će biti detaljnije razmotreno kasnije u ovoj Presudi, dokazi pokazuju da je barem ogromna većina njih, ako ne i svi, bila u hrvatskim vojnim formacijama koje su bile aktivne u borbama u Vukovaru.⁷⁹³ Tada je JNA smatrala da su svi oni u tome učestvovali. Veće zaključuje da su, barem u trenutku kada su ih pretresli da bi se uverili da nisu naoružani i kada su ih stavili pod oružanu stražu vojnika JNA, ti muškarci bili ratni zarobljenici. U daljem tekstu oni će se često navoditi kao ratni zarobljenici, mada je moguće da pojedinci među njima možda nisu bili pripadnici hrvatskih snaga. Okolnosti takođe pokazuju, prema zaključku Veća, da je JNA smatrala da su i dve Hrvatice priključene tim muškarcima bile u hrvatskim snagama.

208. Od trenutka kada su muškarce počeli da postrojavaju do trenutka kada su ih sve ukrcali u autobuse prošla su otprilike dva sata.⁷⁹⁴ Prema zaključku Veća, otprilike u 10:00 časova, autobusi

⁷⁸⁷ Binazija Kolesar, T. 958.

⁷⁸⁸ Emil Čakalić, T. 6031; svedok P031, T. 3247-3248; svedok P006, T. 1119-1120.

⁷⁸⁹ Svedok P031, T. 3248-3249; svedok P006, T. 1120.

⁷⁹⁰ Svedok P006, T. 1120.

⁷⁹¹ Svedok P031, T. 3248-3249.

⁷⁹² Vidi Ljubica Došen (T. 3776-3778, 3780, 3784-3786, 3812) i Tanja Došen (T. 3916, 3969) u vezi s Martinom Došenom.

⁷⁹³ Vidi par. 479 dole.

⁷⁹⁴ Dragutin Berghofer i Vilim Karlović su posvedočili da je protekao otprilike jedan sat od trenutka kada su ih postrojili do trenutka kada su se ukrcali u autobuse. (Dragutin Berghofer, T. 5447; Vilim Karlović, T. 6460) Neki su čekali u autobusima duže od

su krenuli iz bolnice.⁷⁹⁵ Krenuli su u konvoju u pravcu kasarne JNA u Vukovaru. Zamenik Veselina Šljivančanina u organu bezbednosti OG Jug, major Vukašinić, predvodio je kolonu u vozilu puh.⁷⁹⁶

2. Događaji u vukovarskoj bolnici i njenoj blizini u kasnim prepodnevrim i ranim poslepodnevnim satima

209. Dok se 20. novembra 1991. godine to događalo u vukovarskoj bolnici, oko 08:00 časova, ili možda tek u 08:45 časova,⁷⁹⁷ posle sastanka s oficirima JNA, Janu Allanu Schou i Petru Kypru, posmatračima PMEZ, dozvoljeno je da krenu iz Negoslavaca u Vukovar.⁷⁹⁸ Vozili su se u svom vozilu, s drugim vozilima, pod pratnjom dva vozila vojne policije JNA, od kojih je jedno išlo ispred, a drugo iza njih.⁷⁹⁹ Po Zagrebačkom sporazumu, bolnica je trebalo da bude pod zaštitom MKCK, koji je bio zadužen da evidentira ranjene i bolesne koje treba evakuisati,⁸⁰⁰ dok je posmatrači PMEZ trebalo da nadziru evakuaciju od vukovarske bolnice i da imaju potpuni pristup svim fazama evakuacije.⁸⁰¹ Upravo tu funkciju su Schou i Kypr pokušavali da ostvare. Njihove napore da stignu u bolnicu pre 20. novembra 1991. godine sprečila je JNA. Vreme njihovog dolaska 20. novembra 1991. godine kontrolisala je JNA. Delegaciju su zaustavili u gradu i kad su bili nadomak bolnice. Na mostu preko reke Vuke, blizu bolnice, nalazilo se oklopno vozilo JNA koje im je blokiralo put do bolnice. Tamo su bili pukovnik Pavković i Veselin Šljivančanin.⁸⁰² Pukovnik Pavković je razgovarao s Nicolasom Borsingerom iz MKCK, koji je takođe bio u jednom od vozila.⁸⁰³ Pomenio je ratne zarobljenike prerusene u civile u bolnici.⁸⁰⁴ Veselin Šljivančanin je takođe razgovarao s Nicolasom Borsingerom.⁸⁰⁵ Razgovarao je i s posmatračima PMEZ i objasnio da ne mogu da idu dalje, tvrdeći da na putu ima snajperista i borbi i da je u toku raščišćavanje mina.⁸⁰⁶ Posmatrače PMEZ su na mostu zadržali oko dva sata.⁸⁰⁷ Rekli su im da im nije dozvoljeno da pređu na drugu stranu reke radi njihove vlastite bezbednosti.⁸⁰⁸ Dok su posmatrače PMEZ i

jednog sata. (Svedok P031, T. 3249. Vidi i Rudolf Vilhelm T. 4921). Radoje Paunović je posvedočio da je trijaža trajala (ukupno) dva sata ili malo više od dva sata, T. 14128.

⁷⁹⁵ Svedok P031, T. 3344; Vidi Emil Čakalić, T. 5896; Rudolf Vilhelm, T. 4868; svedok P011, T. 5722; svedok P031, T. 3250; Ljubiša Vukašinić, T. 15023.

⁷⁹⁶ Ljubiša Vukašinić, T. 15023.

⁷⁹⁷ Dok. pr. br. 320.

⁷⁹⁸ Jan Allan Schou, T. 6890.

⁷⁹⁹ Jan Allan Schou, T. 7015.

⁸⁰⁰ Jan Allan Schou, T. 6889-6890.

⁸⁰¹ Vidi par. 132 gore.

⁸⁰² Veselin Šljivančanin, T. 13641.

⁸⁰³ Dok. pr. br. 333; dok. pr. br. 336.

⁸⁰⁴ Video-snimak tog razgovora, koji je u spisu, ne sadrži te reči pukovnika Pavkovića. Međutim, iz odgovora Nicolasa Borsingera jasno je da je to pitanje pomenuto: "... naš zadatak nije da pomognemo borcima da se preruše u civile i budu evakuisani iz bolnice", dok. pr. br. 335; dok. pr. br. 336.

⁸⁰⁵ Petr Kypr, T. 6632; dok. pr. br. 318.

⁸⁰⁶ Jan Allan Schou, T. 6891; Petr Kypr, T. 6631.

⁸⁰⁷ Petr Kypr, T. 6631, dok. pr. br. 320.

⁸⁰⁸ Jan Allan Schou, T. 6893.

predstavnik MKCK držali na mostu, pet autobusa s muškarcima iz bolnice, koji su išli u suprotnom pravcu, prešlo je reku Vuku preko drugog, obližnjeg mosta. Autobusi su se kretali ka području Sajmišta, gde se nalazila kasarna JNA.⁸⁰⁹

210. Posmatračima PMEZ i predstavniku MKCK je onda dozvoljeno da nastave i oni su stigli u bolnicu 20. novembra 1991. godine oko 10:30 časova.⁸¹⁰ U bolnici su videli uglavnom žene i decu, dok muškaraca gotovo da nije bilo. Nije bilo nedavno ranjenih.⁸¹¹ Veselin Šljivančanin je bio u bolnici kada su posmatrači stigli, ali nije bio tamo sve vreme njihovog boravka.⁸¹² On im je objasnio da su muškarce odveli, deo njih u zatvor, jer su zločinci.⁸¹³ Prema zaključku Veća, to očigledno nije bilo u skladu sa Zagrebačkim sporazumom o evakuaciji bolnice.⁸¹⁴

211. Prema zaključku Veća, JNA je namerno, iz lažnih razloga, zadržala posmatrače PMEZ i predstavnika MKCK, uz direktno učešće Veselina Šljivančanina koji je tu epizodu koordinisao tako da oni ne stignu u vukovarsku bolnicu pre nego što se glavnina muškaraca koje je trebalo evakuisati odveze iz bolnice pod stražom JNA kao ratni zarobljenici. Kada su stigli u bolnicu, glavnina žena i dece koje je trebalo evakuisati iz bolnice bila je već u drugim autobusima koji su se spremali da krenu. Iz bolnice je još trebalo evakuisati samo teže povređene i bolesne. Kako će biti razmotreno kasnije u ovoj Presudi, jedan od ciljeva bio je da se MKCK i PMEZ spreče da izvrše svoje obaveze po Zagrebačkom sporazumu.⁸¹⁵ To je takođe omogućilo JNA da stavi u pritvor glavninu ranjenih i bolesnih muškaraca iz bolnice, iako je Zagrebačkim sporazumom bilo predviđeno da se oni evakuišu u Hrvatsku. Kako će se pokazati, posledice toga po te nesrećne ljude bile su teške.

212. Po dolasku u bolnicu, posmatrači PMEZ su videli da pripadnici srpskih paravojnih snaga slobodno šetaju po bolnici.⁸¹⁶ Bili su očevici ukrcavanja žena i dece u autobuse.⁸¹⁷ Takođe su videli kako ranjenike unose u vojno vozilo hitne pomoći.⁸¹⁸ Konvoj nisu obezbeđivali regularni pripadnici vojske.⁸¹⁹ Posmatračima je izgledalo da ne postoji nikakva kontrola i organizacija.⁸²⁰ Posmatrači su

⁸⁰⁹ Vidi Emil Čakalić, T. 5896-5897.

⁸¹⁰ Dok. pr. br. 341. Svedoci koji su tada bili u bolnici videli su ih da stižu oko 11:00 časova. (Ljubica Došen, T. 3811-3813) Zvezdana Polovina je posvedočila da su posmatrači PMEZ i novinari počeli da dolaze pošto su muškarce odveli, T. 2582, 2692.

⁸¹¹ Jan Allan Schou, T. 6898-6899.

⁸¹² Jan Allan Schou, T. 6900-6901.

⁸¹³ Jan Allan Schou, T. 6899-6900.

⁸¹⁴ Jan Allan Schou, T. 6916-6917, dok. pr. br. 341.

⁸¹⁵ Vidi par. 602-604 dole.

⁸¹⁶ Jan Allan Schou, T. 6898-6899, 6916; dok. pr. br. 341.

⁸¹⁷ Dok. pr. br. 321; Jan Allan Schou, T. 6951-6953.

⁸¹⁸ Jan Allan Schou, T. 7019.

⁸¹⁹ Jan Allan Schou, T. 6912.

⁸²⁰ Jan Allan Schou, T. 6902, dok. pr. br. 341.

ostali u bolnici nekoliko sati⁸²¹ i otišli oko 16:00 časova.⁸²² Dana 20. novembra 1991. godine u 21:00 časova stigli su u Sremsku Mitrovicu,⁸²³ pošto su pratili civile koji su tamo evakuisani.

213. Žene i deca koji su, s još nekim drugima, evakuisani morali su da se ukrcaju u različite autobuse, zavisno od toga da li su želeli da idu u Hrvatsku ili Srbiju.⁸²⁴ Njihovo ukrcavanje u autobuse počelo je oko 11:00 - 11:30 časova.⁸²⁵ To su bili vojni, maslinastozeleni autobusi JNA.⁸²⁶ Poslednje bolničko osoblje ukrcalo se u autobuse oko 13:00 ili 14:00 časova.⁸²⁷ Bilo je oko pet autobusa s ukupno oko 250 lica, uglavnom žena i dece, ali su tu bili i doktori, medicinske sestre, njihovi muževi i deca.⁸²⁸ Autobusi su krenuli iz bolnice oko 14:00 ili 14:30 časova.⁸²⁹ Bilo je i vojnih vozila hitne pomoći i kamiona.⁸³⁰ Oni su se odvezli u Sremsku Mitrovicu.⁸³¹ Noć su proveli u autobusima u Sremskoj Mitrovici, gde su sačinjeni spiskovi s brojem evakuisanih.⁸³² Teški ranjenici koji su iz bolnice dovezeni kolima hitne pomoći bili su u ambulanti.⁸³³ Ostali ranjenici stigli su iz bolnice kasnije.⁸³⁴ Sledećeg jutra, oni koji su išli za Hrvatsku napustili su Sremsku Mitrovicu i 22. novembra 1991. godine stigli u Zagreb,⁸³⁵ pošto su se do Hrvatske vozili kroz Bosnu.

214. Dok su posmatrači PMEZ još bili u bolnici, verovatno oko 13:00 ili 14:00 časova, mada možda i ranije, u bolnicu su stigli ekipa iz *Sky News* i drugi novinari.⁸³⁶ Oni su u bolnici videli vojnike JNA. Novinari su pokušali da dobiju pristup suterenu bolnice, ali im to nije dozvoljeno.⁸³⁷ Veselin Šljivančanin je bio tamo s novinarima.⁸³⁸ Videli su ga da na vratima bolnice, ispred glavne zgrade, razgovara s Nicolasom Borsingerom iz MKCK.⁸³⁹ Ekipa *Sky News* snimila je njihov razgovor.⁸⁴⁰ Borsinger je rekao da MKCK nije mogao da izvrši svoj zadatak i da mu je JNA

⁸²¹ Jan Allan Schou, T. 7019.

⁸²² Dok. pr. br. 341.

⁸²³ Dok. pr. br. 341.

⁸²⁴ Ljubica Došen, T. 3896-3897; Tanja Došen, T. 3925-3926.

⁸²⁵ Tanja Došen, T. 3966; svedok P013, T. 1191.

⁸²⁶ Svedok P013, T. 1191, 1303. Vidi i dok. pr. br. 136.

⁸²⁷ Binazija Kolesar, T. 963.

⁸²⁸ Binazija Kolesar, T. 967. Vidi i svedok P006, T. 1122-1123, 1125.

⁸²⁹ Vidi Binazija Kolesar, T. 963. Svedok P021 je naveo da je konvoj krenuo tog dana oko podneva, T. 1499; dok. pr. br. 320 (Ukrcavanje pacijenata i ostalih do 14:30 časova). Veselin Šljivančanin, T. 13658-13659.

⁸³⁰ Aernout van Lynden, T. 3130-3132; dok. pr. br. 136. Na osnovu video-filma, to su bili vojni autobusi.

⁸³¹ Ljubica Došen, T. 3813-3814; Mara Bučko, T. 2735-2736; Zvezdana Polovina, T. 2579; svedok P013, T. 1191; Binazija Kolesar, T. 963-964; svedok P012, T. 3665-3666. Vidi i svedok P021, T. 1359; dok. pr. br. 60.

⁸³² Binazija Kolesar, T. 965.

⁸³³ Binazija Kolesar, T. 965. Vidi i svedok P012, T. 3675. Svedok P021 je video vozila hitne pomoći kada su se priključila konvoju (pošto su se svedok P021 i drugi ukrcali u autobuse), T. 1497-1498.

⁸³⁴ Binazija Kolesar, T. 965.

⁸³⁵ Zvezdana Polovina, T. 2579; Binazija Kolesar, T. 967.

⁸³⁶ Jan Allan Schou, T. 6904.

⁸³⁷ Aernout van Lynden, T. 3126.

⁸³⁸ Jan Allan Schou, T. 6904.

⁸³⁹ Aernout van Lynden, T. 3128-3129.

⁸⁴⁰ Aernout van Lynden, T. 3128; dok. pred. br. 138 i 139.

onemogućila rad.⁸⁴¹ U izjavi datoj ekipi *Sky News* odmah posle toga, Veselin Šljivančanin je rekao da je MKCK naivan i da ne shvata da se nalazi u ratnoj zoni. On je zamerio MKCK da nije nepristrasan.⁸⁴²

3. Događaji u kasarni JNA u Vukovaru

215. Autobusi s glavninom muškaraca evakuisanih iz bolnice, ratnim zarobljenicima, stigao je u kasarnu JNA u Vukovaru oko 10:30 časova.⁸⁴³ Parkirali su se u polukrug u krugu kasarne.⁸⁴⁴ U krugu kasarne bilo je nekoliko vojnika iz redovnog sastava JNA, kao i rezervista, odnosno pripadnika TO i paravojsnih snaga.⁸⁴⁵ Vojnici JNA u kasarni većinom su bili pripadnici vojne policije⁸⁴⁶ pod komandom kapetana Mladena Predojevića, komandira oklopne čete 1. bataljona VP gmtbr koja je tada bila pridodata 2. JOD.⁸⁴⁷ On je bio tamo s komandantom kasarne, majorom Branislavom Lukićem, koji je takođe bio komandant 2. JOD,⁸⁴⁸ i kapetanom Jovanom Šušićem, koji je bio komandant 1. bataljona VP gmtbr.⁸⁴⁹

216. Pripadnici srpske TO i paravojsnih snaga obilazili su oko autobusa i počeli da prete muškarcima u njima i da ih vređaju.⁸⁵⁰ Jedan svedok je video da su posebno pretili Kemal (Ćemanu) Saitiju zvanom Kemo, Damjanu Samardžiću i Željku Jureli.⁸⁵¹ Pripadnici paravojsnih snaga su govorili s drugačijim naglaskom i nosili su okrugle krznene kapice s rojtama.⁸⁵² Jedan svedok ih je okarakterisao kao arkanovce ili šešeljevce,⁸⁵³ mada Veće ne može da zaključi da je to pouzdana identifikacija. U rukama su imali šipke i komade drveta⁸⁵⁴ i njima su udarali autobuse i treskali po prozorskim staklima.⁸⁵⁵ Veće ne može da prihvati iskaz kapetana Karanfilova iz Šljivančaninovog organa bezbednosti OG Jug, koji je takođe bio u kasarni, da je oko autobusa postavljen kordon vojne policije da bi se sprečio fizički kontakt između pripadnika paravojsnih snaga i muškaraca u autobusima.⁸⁵⁶ Pripadnici paravojsnih snaga i TO pokušavali su da uđu u

⁸⁴¹ Aernout van Lynden, T. 3128.

⁸⁴² Aernout van Lynden, T. 3128-3129; dok. pred. br. 138 i 139.

⁸⁴³ Emil Čakalić, T. 5898.

⁸⁴⁴ Dragutin Berghofer, T. 5282; Rudolf Vilhelm, T. 4870-4871; Vilim Karlović, T. 6333; svedok P009, T. 6139; svedok P030, T. 9739; Jovan Šušić, T. 14896.

⁸⁴⁵ Dragutin Berghofer, T. 5282; Vilim Karlović, T. 6333. Vidi i svedok P030, T. 9739.

⁸⁴⁶ Svedok P009, T. 6139.

⁸⁴⁷ Jovan Šušić, T. 14878-14879.

⁸⁴⁸ Miodrag Panić, T. 14306; Jovan Šušić, T. 14887.

⁸⁴⁹ Miodrag Panić, T. 14306; Jovan Šušić, T. 14888.

⁸⁵⁰ Dragutin Berghofer, T. 5282,5286; Emil Čakalić, T. 5901; Irinej Bučko, T. 2821; Vilim Karlović, T. 6334; svedok P011, 5723-5724; svedok P012, T. 3643; svedok P031, T. 3251-3254.

⁸⁵¹ Svedok P011, T. 5722-5724.

⁸⁵² Emil Čakalić, T. 5899-5901; Irinej Bučko, T. 2822.

⁸⁵³ Svedok P012, T. 3643.

⁸⁵⁴ Irinej Bučko, T. 2822.

⁸⁵⁵ Irinej Bučko, T. 2822; svedok P031, T. 3251-3253.

⁸⁵⁶ Borče Karanfilov, T. 15426-15427.

autobuse. Vojnici JNA u autobusima, barem u većini slučajeva, nisu to dozvolili.⁸⁵⁷ Međutim, vojnici JNA se na početku nisu potrudili da spreče te pretnje i zastrašivanja koja su upućivana izvan autobusa.⁸⁵⁸ Red je ponovo zaveden tek tridesetak minuta kasnije, kada su vojni policajci JNA odstranili pripadnike TO i paravojsnih snaga iz kruga kasarne.⁸⁵⁹

217. U međuvremenu, otprilike 20 minuta pošto su autobusi stigli u kasarnu, jedan vojnik u uniformi ušao je u jedan od autobusa i izveo tri lica.⁸⁶⁰ Jedan ili dva vojnika ušla su jedan drugi autobus i pitala da li u njemu ima zaposlenih u bolnici. Jedan muškarac im je pokazao svoju bolničku legitimaciju, ali je nisu prihvatili jer na njoj nije bilo fotografije.⁸⁶¹ U treći autobus ušao je jedan kapetan. On je s lista papira pročitao imena nekoliko ljudi i rekao im da pođu s njim. Svedok P030 je u svom iskazu naveo da je to bio kapetan Radić,⁸⁶² međutim, kao što je detaljnije objašnjeno na drugim mestima u ovoj Presudi, Veće ne može to da prihvati kao pouzdanu identifikaciju.⁸⁶³ Ljude koji su pozvani da izađu iz autobusa, ukupno oko 12 – 15 njih, odveli su u jedan prazan vojni autobus (dalje u tekstu: šesti autobus) koji je u međuvremenu odvojeno stigao u krug kasarne JNA.⁸⁶⁴ Među njima su bili profesor Ličina, dva člana porodice Simunović, Rudolf Vilhelm, Irinej Bučko i Mihalj Kolesar, čija supruga je bila medicinska sestra.⁸⁶⁵ Dok su išli prema šestom autobusu, kao i dok su bili u njemu, te muškarce su tukli kundacima, udarali pesnicama i nogama.⁸⁶⁶ Veće prihvata da su lica koju su ih napala bili pripadnici srpske TO i paravojsnih snaga. Iako su neki svedoci izjavili da su te muškarce tukli vojnici,⁸⁶⁷ pod time su možda podrazumevali pripadnike TO u nekoj vrsti uniforme. Veće ne može da prihvati da se u tim iskazima vojnici JNA identifikuju kao napadači. Mihalj Kolesar je teško pretučem, a dva člana porodice Simunović jaukala su i stenjala.⁸⁶⁸ Jedan svedok je posvedočio da je Milan Bulić, pripadnik paravojsnih snaga, gvozdenom šipkom udario Josipa Zeljka, jednog od muškaraca koji su poslani u šesti autobus.⁸⁶⁹ Jednom čoveku je naprsila lobanja.⁸⁷⁰ Nikome nije pružena lekarska nega.⁸⁷¹ Prisutni vojni policajci i oficiri JNA nisu pokušali da zaustave to premlaćivanje.⁸⁷²

⁸⁵⁷ Vilim Karlović, T. 6335.

⁸⁵⁸ Vidi Irinej Bučko, T. 2822-2824.

⁸⁵⁹ Vidi Jovan Šušić, T. 14892-14893.

⁸⁶⁰ Dragutin Berghofer, T. 5283.

⁸⁶¹ Emil Čakalić, T. 5901-5902.

⁸⁶² Svedok P030, T. 9739.

⁸⁶³ Vidi par. 336 dole.

⁸⁶⁴ Dragutin Berghofer, T. 5282-5286; Irinej Bučko, T. 2823, 2825; Vilim Karlović, T. 6335-6337; svedok P012, T. 36449-3650; svedok P031, T. 3253.

⁸⁶⁵ Dragutin Berghofer, T. 5284; svedok P031, T. 3256-3257; Rudolf Vilhelm, T. 4874.

⁸⁶⁶ Dragutin Berghofer, T. 5282-5286; Irinej Bučko, T. 2824-2825, 2940; Rudolf Vilhelm, T. 4874-4875; Vilim Karlović, T. 6335-6337; svedok P012, T. 3651-3654, 3734; Hajdar Dodaj, T. 5535. Vidi i Binazija Kolesar, T. 962.

⁸⁶⁷ Dragutin Berghofer, T. 5282-5286; Irinej Bučko, T. 2824-2825, 2940; Rudolf Vilhelm, T. 4874-4875; Vilim Karlović, T. 6335-6337.

⁸⁶⁸ Rudolf Vilhelm, T. 4874-4875. Vidi i Binazija Kolesar, T. 962.

⁸⁶⁹ Svedok P012, T. 3657.

⁸⁷⁰ Irinej Bučko, T. 2825.

218. Svedok P009 je primetio da su dvojica muškaraca, za koje veruje da su bili Miroljub Vujović, komandant TO Petrove Gore koji je tog dana imenovan za komandanta TO Vukovara, i Stanko Vujanović, komandant TO na tom području, došla u krug kasarne JNA u civilnom automobilu Miroljuba Vujovića.⁸⁷³ Oni su otišli pravo kod oficira JNA i izgledali su vrlo ljuti.⁸⁷⁴ Prepirali su se s oficirima JNA, posle čega su svi ušli u kasarnu.⁸⁷⁵

219. Kako Veće zaključuje na drugim mestima u ovoj Presudi, Veselin Šljivančanin je bio u kasarni 20. novembra 1991. godine negde oko 11:00-11:30 časova. Šljivančanin je stajao otprilike 15 metara od autobusa sa zarobljenicima i razgovarao sa još najmanje dvojom oficira JNA.⁸⁷⁶

220. Otprilike u isto vreme, iz Negoslavaca je stigao jedan civilni kombi s dvojom muškaraca koji su bili odeveni kao pripadnici paravojnih snaga (imali su delove različitih uniformi).⁸⁷⁷ Tražili su braću Došen koji su bili vrlo aktivni u borbi za hrvatsku nezavisnost u Vukovaru. Uprkos prisustvu stražara iz vojne policije JNA u svakom autobusu, ta dvojica pripadnika paravojnih snaga izbacila su iz jednog od autobusa dvojicu braće Došen i teško ih pretukla.⁸⁷⁸ Kada se to dogodilo, Miroljub Vujović, Stanko Vujanović i oficiri JNA bili su u kasarni.⁸⁷⁹ Treći od braće Došen, koji je bio teško povređen, ležao je na nosilima u vojnom kamionu parkiranom blizu autobusa. Pripadnici paravojnih snaga su ga izbacili. Njega nisu tukli u kasarni.⁸⁸⁰ Svu trojicu braće Došen ubacili su u kombi koji se odvezao, kako se navodi, u Negoslavce.⁸⁸¹ Nijedan od dotične trojice braće više nije viđen.

221. Posle izvesnog vremena, šesti autobus, s već navedenih 12 – 15 muškaraca, krenuo je po uputstvu majora Vukašinića i vratio se u vukovarsku bolnicu.⁸⁸² Tamo je te muškarce ispitivao Veselin Šljivančanin da bi video da li su bili hrvatski branioци.⁸⁸³ Konsultovao se s dvojom ili trojom pripadnika TO iz Vukovara. Jedan svedok je kao jednog on njih identifikovao Miroljuba Vujovića, komandanta TO Petrove Gore koji je tog dana imenovan za komandanta TO Vukovara.⁸⁸⁴ Pet ili šest muškaraca za koje se mislilo da su bili u hrvatskim snagama u Vukovaru vratili su u

⁸⁷¹ Dragutin Berghofer, T. 5471.

⁸⁷² Dragutin Berghofer, T. 5282-5286; Irinej Bučko, T. 2823-2825, 2940.

⁸⁷³ Svedok P009, T. 6142-6143.

⁸⁷⁴ Svedok P009, T. 6143.

⁸⁷⁵ Svedok P009, T. 6147.

⁸⁷⁶ Vidi par. 368; 372 dole.

⁸⁷⁷ Svedok P009, T. 6147, 6151.

⁸⁷⁸ Svedok P009, T. 6148-6149, 6277.

⁸⁷⁹ Svedok P009, T. 6149.

⁸⁸⁰ Svedok P009, T. 6150.

⁸⁸¹ Svedok P009, T. 6151-6152.

⁸⁸² Irinej Bučko, T. 2826; Rudolf Vilhelm, T. 4871, 4875.

⁸⁸³ Irinej Bučko, T. 2826-2829; svedok P012, T. 3659-3660, 3662-3663.

⁸⁸⁴ Rudolf Vilhelm, T. 4877; Veselin Šljivančanin, T. 13657-13658. Svedoci su videli Bogdana Kuzmića (Irinej Bučko, T. 2826-2829) i Darka Kovačevića zvanog Drko (Rudolf Vilhelm, T. 4877) da se u tome konsultuju sa Šljivančaninom.

autobus.⁸⁸⁵ Među njima su bili Ivan Adžaga i Josip Zeljko, bivši kuvar u bolnici,⁸⁸⁶ Miroslav Vlaho i Mato Vlaho.⁸⁸⁷ Njih su zatim vratili u kasarnu JNA.⁸⁸⁸ Ostali su, pošto ih je Veselin Šljivančanin ispitao u bolnici, pušteni. Oni su otišli u krug bolnice i kasnije su autobusom evakuisani u Sremsku Mitrovicu, zajedno sa ženama i decom.⁸⁸⁹

222. Navedenih pet autobusa krenulo je zajedno iz kasarne.⁸⁹⁰ Kamioni s ranjenicima možda su krenuli otprilike u isto vreme, ali dokazi ne ukazuju na to da su ti kamioni otišli na Ovčaru.⁸⁹¹ Iako se neki iskazi koji se odnose na vreme razlikuju i iako su neprecizni,⁸⁹² Veće zaključuje da su autobusi krenuli iz kasarne JNA između 13:00 i 14:00 časova. Oni su vozili barem iza jednog vojnog vozila (puh ili pincgauer)⁸⁹³ i krenuli su putem za Negoslavce.⁸⁹⁴ Po dva stražara iz vojne policije JNA, koji su kod bolnice bili u svakom od autobusa, ostali su sve vreme u autobusima.⁸⁹⁵ To su bili naoružani vojni policajci iz 2. bataljona VP gmtbr pod komandom kapetana Paunovića.⁸⁹⁶ Pre Negoslavaca, autobusi su skrenuli levo i nastavili za Ovčaru. Tamo su se zaustavili ispred hangara⁸⁹⁷ koji je obično korišćen kao skladište za poljoprivrednu mehanizaciju i pripadao je farmi svinja preduzeća “Vupik”.⁸⁹⁸ Putovanje iz kasarne trajalo je samo oko pola sata.⁸⁹⁹

223. Razumljivo je da se sve pojedinosti iskaza o tim događajima ne podudaraju. S obzirom na godine koje su prošle od tada, bilo bi iznenađenje da se podudaraju. Veće primećuje, na primer, da iako su Miroljub Vujović i Stanko Vujanović možda krenuli iz kasarne JNA otprilike u isto vreme kada i autobusi,⁹⁰⁰ nije utvrđeno da su oni onda otišli s autobusima na Ovčaru. Međutim, iskazi da je Miroljub Vujović bio među meštanima iz srpske TO i paravojnih snaga koje je Veselin Šljivančanin konsultovao u bolnici posle povratka šestog autobusa iz kasarne, mogu se usaglasiti s iskazima o prisustvu kako Šljivančanina tako i Vujovića u kasarni. Te dve lokacije nisu daleko

⁸⁸⁵ Rudolf Vilhelm, T. 4878-4880.

⁸⁸⁶ Rudolf Vilhelm, T. 4880; Binazija Kolesar, T. 962; svedok P012, T. 3652-3653.

⁸⁸⁷ Svedok P012, T. 3660.

⁸⁸⁸ Rudolf Vilhelm, T. 4880.

⁸⁸⁹ Irinej Bučko, T. 2830; Rudolf Vilhelm, T. 4880.

⁸⁹⁰ Vilim Karlović, T. 6337-6338; Dragutin Berghofer, T. 5287.

⁸⁹¹ Svedok P009, T. 6152-6153.

⁸⁹² Dragutin Berghofer je posvedočio da su krenuli iz bolnice oko 09:15 časova i da su proveli otprilike četiri sata u kasarni JNA (Dragutin Berghofer, T. 5286). Svedok P011 je mislio da su tamo proveli od sat i po do dva sata (svedok P011, T. 5723-5726) i da su krenuli u 13:00 časova (svedok P011, T. 5812). Emil Čakalić je naveo da su u kasarni JNA ostali do otprilike 14:00 ili 14:30 časova (Emil Čakalić, T. 5903). Svedok P031 je bio ubeđen da su ostali do 14:30 časova (svedok P031, T. 3257). Vilim Karlović je smatrao da su u kasarni JNA ostali oko jedan do dva sata. (Vilim Karlović, T. 6333). Hajdar Dodaj i Zlatko Zlogleda bili su uvereni da su proveli dva sata u kasarni (Hajdar Dodaj, T. 5535-5536; Zlatko Zlogleda, T. 10186). Svedok P030 je smatrao da su ostali dva do tri sata u kasarni (svedok P030, T. 9739, 9743). Jovan Šušić je u svom iskazu naveo da su autobusi krenuli iz kasarne u 14:00 časova (Jovan Šušić, T. 14897).

⁸⁹³ Jovan Šušić, T. 14897-14898.

⁸⁹⁴ Emil Čakalić, T. 5904; svedok P011, T. 5726.

⁸⁹⁵ Dragutin Berghofer, T. 5286-5287; Vilim Karlović, T. 6337-6338; svedok P009, T. 6153-6154.

⁸⁹⁶ Radoje Paunović, T. 14131. Vidi i par. 198 gore.

⁸⁹⁷ Emil Čakalić, T. 5904-5905; svedok P011, T. 5726.

⁸⁹⁸ Svedok P031, T. 3258.

⁸⁹⁹ Emil Čakalić, T. 5970.

⁹⁰⁰ Svedok P009, T. 6152-6153.

jedna od druge. Sećanja svedoka razlikuju se u pojedinostima i procene vremena su neminovno neprecizne. Veće prihvata da su Miroljub Vujović i Veselin Šljivančanin bili na obe lokacije. Miroljub Vujović je otišao iz kasarne u privatnom automobilu sa Stankom Vujanovićem i vratio se u krug bolnice, gde je Veselin Šljivančanin ispitivao muškarce koji su vraćeni u šestom autobusu.

224. Kako je Veće dalje zaključilo, muškarci u šestom autobusu bili su zaposleni u bolnici ili muževi žena zaposlenih u bolnici. Oni su vraćeni u bolnicu po nalogu Veselina Šljivančanina jer je on, rano ujutru tog dana, rekao zaposlenima da će oni i njihovi bračni drugovi biti evakuisani. On je, prema tome, organizovao da se ti muškarci izvedu iz pet autobusa u kasarni i da ih šesti autobus pokupi iz kasarne i vrati u bolnicu. Pošto je to urađeno, on je potvrdio njihov identitet i proverio, putem ispitivanja i konsultovanja glavnih pripadnika TO i paravojnih snaga, da nijedan od njih nije bio aktivan u hrvatskim snagama. Na tom ispitivanju, nisu svi muškarci koji su vraćeni šestim autobusom zadovoljili. Oni koji nisu, vraćeni su i priključili su se glavnini ratnih zarobljenika.

4. Sednica "vlade" SAO

225. Dana 20. novembra 1991. godine u "Veleprometu" je održana sednica samoproklamovane "vlade SAO" (Srpska Autonomna Oblast) Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema. Tu "vladu" je u septembru 1991. godine formirala tajna organizacija koja je sebe zvala Srpskim nacionalnim većem Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema. To Veće nije prihvatilo odvajanje ove oblasti od države Jugoslavije.⁹⁰¹ Među učesnicima sednice u "Veleprometu", bili su članovi te "vlade", uključujući njenog predsednika Gorana Hadžića i Slavka Dokmanovića,⁹⁰² ministra poljoprivrede i smenjenog gradonačelnika Vukovara, kao i dva visoka oficira JNA, pukovnika Vujića iz Uprave bezbednosti i potpukovnika Panića, načelnika štaba OG Jug i gmtbr, koji je stigao sa zakašnjenjem i prisustvovao kao predstavnik Mileta Mrkšića. Prisutan je bio i kapetan Jakšić iz TO Vukovara. Željko Ražnatović zvani Arkan, poznati vođa paravojnih snaga čiji su se borci borili u Vukovaru,⁹⁰³ takođe je prisustvovao sednici.⁹⁰⁴

226. Kako je u svom iskazu naveo potpukovnik Panić, učesnici su razgovarali o sudbini zarobljenih pripadnika ZNG, odnosno ratnih zarobljenika koji su tada u najvećem broju držani u pet autobusa u kasarni JNA u Vukovaru.⁹⁰⁵ On kaže da je na sednici odlučeno da zarobljenike ne treba transportovati u Sremsku Mitrovicu i zatim razmeniti, kao što je urađeno s ranijim grupama zarobljenika. Umesto toga, članovi "vlade" su pokazali želju da se zarobljenicima sudi pred

⁹⁰¹ Dok. pr. br. 390, str. 3049; 3051; dok. pr. br. 389, str. 2483; 2492-2493.

⁹⁰² Dok. pr. br. 389, str. 2484.

⁹⁰³ Svedok P001, T. 10088; Branko Korica, T. 14833-14834; dok. pr. br. 718.

⁹⁰⁴ Bogdan Vujić, T. 4556-4557; Miodrag Panić, T. 14307-14308; Dušan Jakšić, T. 11952-11953.

⁹⁰⁵ Vidi par. 231-233 dole.

lokalnim sudovima.⁹⁰⁶ Potpukovnik Panić je u svojoj beležnici zabeležio⁹⁰⁷ sledeću izjavu ministra unutrašnjih poslova te “vlade”:

Zajedno smo ratovali i zajedno treba da im sudimo. Trebalo je konsultovati ovaj narod i vladu i kako ih smestiti i gde. Samo preko mrtvih građana može se izići iz Vukovara i Sr. Mitrovice sa ustašama.⁹⁰⁸

227. Iskaz pukovnika Vujića podudara se sa svedočenjem potpukovnika Panića kada je reč o pitanjima o kojima se razgovaralo na sednici. Pukovnik Vujić je naveo da je bilo velike napetosti kada je, u ranoj fazi sednice, obavestio članove “vlade” da će ratni zarobljenici biti odvedeni u logor u Sremskoj Mitrovici i tamo ispitani. Prema svedočenju pukovnika Vujića, ministar Slavko Dokmanović je rekao da zarobljenicima neće biti dozvoljeno da odu dalje od kasarne JNA. Pukovnik Vujić je takođe čuo da je “vlada” spremna da osnuje preki sud.⁹⁰⁹ Kapetan Jakšić se nije sećao pojedinosti te rasprave, ali se setio da je bilo određene napetosti oko pitanja ratnih zarobljenika i da je “vlada” želela da se oni izvedu pred sud.⁹¹⁰

228. Te večeri, nekoliko sati posle sednice, Goran Hadžić, predsednik “vlade”, dao je intervju sredstvima javnog informisanja u kojem je, u vezi sa sednicom “vlade”, rekao sledeće:

[...] je jedan osnovni zaključak da zarobljenici - ustaše koji su nam pali u ruke - da ne mogu napustiti teritoriju Srpske oblasti Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, da ne mogu da idu u Srbiju da se tamo voze, jer Srbija je država koja nije u ratu i isto tako vojska koja je pomogla kod zarobljavanja... Nisu vojnici, oni su paravojne formacije i jedino može da im sudi ovaj narod ovdje, znači, narod naše Srpske oblasti koja je priznata, koja ima svoj sud. [...] tako da smo se dogovorili sa vojnim vlastima da te ustaše ostanu u ovim našim logorima tu u okolici Vukovara. Budući da je jedna grupa već odvežena u Sremsku Mitrovicu, ja sam lično na sebe preuzeo zadatak da te ljude vratimo, ako se oni uopšte mogu nazvati ljudi, da ih vratimo i da im se sudi, koji su krivi, a koji nisu krivi, da ih, normalno, pustimo i da rade i da zajedno s nama rade na obnavljanju našega grada.⁹¹¹

Iskaze koje su dali članovi te “vlade” u predmetu *Dokmanović*, koji se nalaze u spisu u ovom predmetu, a čija suština je u tome da se o pitanju zarobljenih ratnih zarobljenika nije razgovaralo na sednici, Veće ne može da prihvati.⁹¹² Oni su u suprotnosti s doslednim iskazima u vezi s tim pitanjem koje su dali svedoci na ovom suđenju, za koje Veće zaključuje da su ubedljivi, kao i s prenetom izjavom Gorana Hadžića sredstvima javnog informisanja. Veće takođe konstatuje da iskazi koje su svedoci dali na ovom suđenju, čija je suština u tome da se o sudbini hrvatskih ratnih

⁹⁰⁶ Miodrag Panić, T. 14309.

⁹⁰⁷ Bogdan Vujić je naveo da je Panić došao na sednicu s beležnicom ili fasciklom. (Bogdan Vujić, T. 4562) Potpukovnik Panić je tvrdio da je tada imao samo malu beležnicu. (Miodrag Panić, T. 14407-14409) Sadržina te beležnice, kako je predočena i uvrštena u spis, odgovara svedočenju potpukovnika Panića i, kako će se pokazati, svedočenju pukovnika Vujića. Ova nepodudarnost između iskaza te dvojice svedoka, prema tome, nije značajna.

⁹⁰⁸ Dok. pr. br. 852; Miodrag Panić, T. 14311.

⁹⁰⁹ Bogdan Vujić, T. 4558-4563.

⁹¹⁰ Dušan Jakšić, T. 11958-11959.

⁹¹¹ Dok. pr. br. 576.

⁹¹² Dok. pr. br. 388, str. 3191; dok. pr. br. 389, str. 2536-2537; dok. pr. br. 390, str. 3065.

zarobljenika razgovaralo i odlučivalo na sednici, možda takođe ukazuju na to da je “vlada” imala udela u izvršenju zločina nad tim zarobljenicima. I iz tog razloga se s oprezom mora prići onome što su članovi “vlade” rekli na suđenju u predmetu *Dokmanović*.

229. Iako, prema zaključku Veća, gorenavedene izjave Gorana Hadžića i Slavka Dokmanovića ukazuju na to da je na sednici rešeno da JNA ne treba da odvede ratne zarobljenike koji su ostali u Vukovaru u Sremsku Mitrovicu u Srbiji, dokazi ne potvrđuju da je na kraju sednice postignut dogovor s vojnim vlastima “da te ustaše ostanu u ovim našim logorima tu u okolici Vukovara”, kako se prenosi da je Goran Hadžić izjavio sredstvima javnog informisanja. Njegove prenete reči možda odražavaju ono što se dogodilo posle sednice. Ako je to tačno, okolnosti bi ukazivale na to da se o tom pitanju dalje raspravljalo s Miletom Mrkšićem ili njegovim predstavnicima posle sednice. Ono što se u vezi s ratnim zarobljenicima na kraju dogodilo 20. novembra 1991. godine posle sednice, prema zaključku Veća, podudara se s prenetom izjavom Gorana Hadžića da je barem te večeri postignut dogovor da vojne vlasti zadrže ratne zarobljenike u zatočenju u okolini Vukovara.

230. Iskazi u vezi s vremenom održavanja sednice razlikuju se od svedoka do svedoka. Jedan od učesnika, potpukovnik Panić, nije znao kada je tačno počela sednica, budući da je zakasnio.⁹¹³ U svakom slučaju, nije se jasno sećao kada je sednica održana. Smatrao je da je ona počela ili u 10:00 ili u 11:00 časova i da je trajala oko sat vremena.⁹¹⁴ Međutim, pukovnik Vujić, koji je takođe prisustvovao sednici, naveo je da je ona održana od 13:00 do 14:00 časova.⁹¹⁵ Zastavnik Branko Korica, koji je bio u “Veleprometu” i video kako pukovnik Vujić kreće ka sali za sednice,⁹¹⁶ dozvolio je mogućnost da je ona počela tek u 13:00 časova.⁹¹⁷ Ono što je rečeno na suđenju u predmetu *Dokmanović* pokazuje da je sednica počela oko 14:00 časova i da je završena oko 15:00 časova.⁹¹⁸

231. Potpukovnik Panić je u svom iskazu naveo da mu je Mile Mrkšić rekao da ode na sednicu “vlade”. Panić je tada bio u kasarni JNA. Prema njegovom svedočenju, u toku tog istog telefonskog razgovora obavestio je Mileta Mrkšića da je autobus sa zarobljenicima stigao u kasarnu⁹¹⁹ (iako je u stvari bilo nekoliko autobusa). Kako je Veće ranije zaključilo, autobusi su krenuli iz bolnice otprilike u 10:00 časova. Na osnovu toga, prvi autobus je mogao da stigne u kasarnu negde oko 10:30 časova. Kada se potpukovnik Panić vratio u kasarnu posle sednice “vlade”, autobusi su još

⁹¹³ Miodrag Panić, T. 14307; Bogdan Vujić, T. 4562.

⁹¹⁴ Miodrag Panić, T. 14404; 14308.

⁹¹⁵ Bogdan Vujić, T. 4697; 4703-4704.

⁹¹⁶ Branko Korica, T. 14740.

⁹¹⁷ Branko Korica, T. 14765.

⁹¹⁸ Dok. pr. br. 388, str. 3177; dok. pr. br. 389, str. 2506-2507; dok. pr. br. 390, str. 3056-3057.

bili tamo.⁹²⁰ Veća je zaključilo da su autobusi krenuli iz kasarne između 13:00 i 14:00 časova.⁹²¹ Svedočenje kapetana Šušića iz 1. bataljona gmtbr takođe pokazuje da je sednica održana dok su autobusi još bili u kasarni JNA. On je rekao da je u jednom trenutku, po njegovoj proceni između 10:00 i 11:00 časova,⁹²² mada Veće zaključuje da je to bilo posle 10:30 časova, a možda i znatno posle 11:00 časova, pozvao telefonom Mileta Mrkšića i obavestio ga o problemu bezbednosti autobusa koji su došli u kasarnu. U toku tog razgovora, Mile Mrkšić mu je pomenuo da je u toku sednica “vlade” Krajine.⁹²³

232. Prema sećanju pukovnika Vujića, sednica “vlade” održana je kasnije nego što je naveo potpukovnik Panić. Međutim, on je u svom opisu sednice “vlade” pomenuo da je jedan od učesnika u raspravi rekao da su kasarnu JNA opkolili pripadnici TO i civilno stanovništvo. To lice je takođe reklo da su ljudi koji su se tamo okupili spremni da spreče odlazak autobusa tako što će polegati na put.⁹²⁴ To pokazuje da je to lice tada znalo šta se u kasarni događalo nakon što su u nju stigli autobusi, kao i da su autobusi još bili tamo. Suština tog svedočenja takođe je slična svedočenju potpukovnika Panića da je sednica “vlade” održana dok su autobusi još bili u kasarni JNA. Prema tome, sednica nije mogla da počne tek u 13:00 časova. Jasno je da se, iz istog razloga, ne mogu prihvatiti iskazi u predmetu *Dokmanović* u kojima se navodi da je sednica počela u 14:00 časova. Pored toga, jednog od učesnika sednice, Slavka Dokmanovića, Emil Čakalić i Dragutin Berghofer videli su na Ovčari.⁹²⁵ Od ta dva puta kad je viđen, kasnije ga je video Dragutin Berghofer, i to između 14:00 i 14:30 časova,⁹²⁶ što bi bilo u vreme održavanja sednice “vlade” koje su naveli svedoci koji su svedočili u predmetu *Dokmanović*. Veće zaključuje da su iskazi Dragutina Berghofera i Emila Čakalića u vezi s tim pitanjem ubedljivi i dosledni. Nisu izvedeni eventualni dokazi koji bi pokazali da je Slavko Dokmanović napustio salu u toku sednice “vlade”. Iz tih razloga, Veće ne prihvata da je sednica održana u vreme koje su naveli svedoci u predmetu *Dokmanović*.

233. Iako je na procene vremena neminovno uticala činjenica da je od tih događaja prošlo oko 15 godina, kao i zbog toga što tačna vremena nisu bila mnogo važna onda kada su se ti događaji

⁹¹⁹ Miodrag Panić, T. 14318.

⁹²⁰ Miodrag Panić, T. 14321; 14401.

⁹²¹ Vidi par. 222 gore.

⁹²² Jovan Šušić, T. 14916.

⁹²³ Vidi par. 298-302 dole.

⁹²⁴ Bogdan Vujić, T. 4562.

⁹²⁵ Emil Čakalić, T. 5904-5907; Dragutin Berghofer, T. 5291-5293.

⁹²⁶ Dragutin Berghofer, T. 5366-5368.

odigrali, Veće zaključuje da je sednica “vlade” u “Veleprometu” završena pre 13:00 časova, a da je, po svojoj prilici, počela oko 11:00 časova i završila se oko 12:00 časova.⁹²⁷

5. Događaji na Ovčari

234. Autobusi su na Ovčaru stigli 20. novembra 1991. godine između 13:30 i 14:30 časova. Iskrncani su jedan po jedan.⁹²⁸ Ratni zarobljenici su puštani iz svakog autobusa u grupama od pet do šest i svakog drugog ili trećeg zarobljenika vojnici su pitali šta je radio u Vukovaru.⁹²⁹ Ratnim zarobljenicima su onda oduzimate lične stvari od vrednosti; uziman im je novac i nakit, a lična dokumenta i druge lične stvari bacane su u jarak.⁹³⁰ Zatim su morali da prođu kroz dva reda postrojenih vojnika, po 10 do 15 sa svake strane, koji su ih, dok su prolazili, žestoko tukli.⁹³¹ Vojnici su tukli ratne zarobljenike drvenim štapovima, kundacima, motkama, lancima, čak i štakama. Ratne zarobljenike su takođe udarali nogama i rukama.⁹³² Taj špalir je bio dugačak otprilike osam do 10 metara.⁹³³ Svi iz autobusa, izuzev četiri lica,⁹³⁴ morali su da prođu kroz špalir i bili su teško premlaćeni. Iskrncavanje svakog autobusa trajalo je otprilike 15 – 20 minuta.⁹³⁵ Pošto bi prošli kroz špalir, neke ratne zarobljenike su dodatno pojedinačno ispitivali i zlostavljali.⁹³⁶

235. U špaliru su bili pripadnici srpskih paravojnih snaga i TO.⁹³⁷ Svedoci su prepoznali pojedince među njima i identifikovali ih u svojim iskazima.⁹³⁸ Svedoci su videli Slavka Dokmanovića, ministra poljoprivrede u “vladi”, koji je tada već bio u uniformi JNA.⁹³⁹ U špaliru su možda bili i neki vojnici u uniformi regularne JNA.⁹⁴⁰ Vojni policajci iz 2. bataljona VP gmtbr, koji su obezbeđivali autobuse, ostali su u autobusima dok su muškarci terani da trče kroz špalir.⁹⁴¹ U hangaru je bilo takođe 15-20 vojnika JNA, koji su obezbeđivali to područje.⁹⁴² Jedan svedok je rekao da su vojnici oko hangara bili pripadnici vojne policije JNA u maslinastozelenim uniformama

⁹²⁷ Vidi dok. pr. br. 269.

⁹²⁸ Vilim Karlović, T. 6338; svedok P011, T. 5812; Dragutin Berghofer, T. 5286-5287; Emil Čakalić, T. 5904; svedok P031, T. 3260-3264; svedok P009, T. 6159-6160.

⁹²⁹ Vilim Karlović, T. 6341.

⁹³⁰ Dragutin Berghofer, T. 5287-5288, 5299; Emil Čakalić, T. 5904-5905; Vilim Karlović, T. 6338-6341; svedok P009, T. 6159-6160; svedok P011, T. 5728-5730; svedok P031, T. 3260-3264.

⁹³¹ Dragutin Berghofer, T. 5288, 5299; Emil Čakalić, T. 5905-5907; Vilim Karlović, T. 6339-6340; svedok P009, T. 6159-6160; svedok P011, T. 5728-5730; Hajdar Dodaj, T. 5539-5540; svedok P030, T. 9743-9745.

⁹³² Dragutin Berghofer, T. 5288, 5299; Emil Čakalić, T. 5905-5907; Vilim Karlović, T. 6338-6340; svedok P009, T. 6161; svedok P031, T. 3260-3264; Zlatko Zlogleđa, T. 10189.

⁹³³ Dragutin Berghofer, T. 5288, 5299; Emil Čakalić, T. 5970-5972.

⁹³⁴ Vidi par. 236 dole.

⁹³⁵ Vilim Karlović, T. 6340; svedok P009, T. 6162.

⁹³⁶ Svedok P011, T. 5730-5732.

⁹³⁷ Vilim Karlović, T. 6338-63340; Zlatko Zlogleđa, T. 10187; svedok P030, T. 9734-9735; svedok P009, T. 6159-6160.

⁹³⁸ Dragutin Berghofer, T. 5289; Emil Čakalić, T. 5908; svedok P031, T. 3280; svedok P030, T. 9754.

⁹³⁹ Emil Čakalić, T. 5904-5907. Vidi i Dragutin Berghofer, T. 5291-5293.

⁹⁴⁰ Dragutin Berghofer, T. 5289; Vilim Karlović, T. 6338-6340.

⁹⁴¹ Vilim Karlović, T. 6338-6341; svedok P009, T. 6162.

⁹⁴² Vilim Karlović, T. 6345. Vidi i svedok P011, T. 5728. Svedok P011 je posvedočio da je blizu hangara bilo više od 50 vojnika, uključujući pripadnike JNA, rezerviste, kao i, verovatno, pripadnike paravojnih jedinica.

JNA s belim oprtačima.⁹⁴³ Drugi iskazi, konkretno razmotreni na drugim mestima, potvrđuju da su to bili pripadnici vojne policije iz 80. mtbr JNA. Niko nije pokušao da zaustavi one koji su udarali ratne zarobljenike.⁹⁴⁴

236. Četiri vojnika JNA, koja su dezertirala iz JNA i predala se hrvatskim snagama, takođe su bila u bolnici 20. novembra 1991. godine. Oni su bili u grupi muškaraca odvedenih iz bolnice u hangar na Ovčari. Kada su izašli iz autobusa ispred hangara, dvojica njih stupila su u kontakt s jednim oficijerom i rekla mu da su oni vojnici JNA koji su bili u zatvoru u Vukovaru. Kada su ostala dvojica sišla iz autobusa, oficir, koji izgleda da je po činu bio kapetan, pozvao je i odveo u stranu tu četvoricu muškaraca (Petar Krusević, Samir Hrkić, Hajdar Dodaj i Zlatko Zlogleđa).⁹⁴⁵ Oni nisu morali da prođu kroz špalir. Zatim su ih dva oficira (jedan svedok misli da su oni bili potpukovnici) ispitivala o nacionalnom poreklu.⁹⁴⁶ Posle nekog vremena, jedan oficir JNA stigao je u automobilu i odveo ih u Negoslavce.⁹⁴⁷

237. Premlaćivanje je nastavljeno u hangaru. Atmosfera je bila očajna. Tamo je bilo oko 200 ljudi iz autobusa i najmanje 40 srpskih vojnika, uključujući pripadnike paravojnih snaga, TO i JNA.⁹⁴⁸ Svedoci su među njima prepoznali Miroljuba Vujovića i Gordanu Karan, ženu koja je bila pripadnik TO, u sivomaslinastoj uniformi.⁹⁴⁹ Ratni zarobljenici su morali da se naslone uza zid, s podignutim rukama i raširenim nogama.⁹⁵⁰ Neke su udarali gvozdanim šipkama i kundacima i šutirali ih.⁹⁵¹ Iskazi su bili precizni u vezi s nekolicinom ratnih zarobljenika, uključujući sledeće. Nekoliko vojnika su Sinišu Glavaševića, novinara Radio Vukovara, teško pretukli kundacima, gvozdanim šipkama, motkama, lancima i policijskim pendrecima.⁹⁵² Damjana Samardžića su udarili i, kad je pao na zemlju, pretukla su ga petorica ili šestorica vojnika. Tako su ga žestoko pretukli da se ni posle dva sata nije mogao pomeriti.⁹⁵³ Kemala (Ćemana) Saitija su takođe izuzetno teško pretukli.⁹⁵⁴ Jedan pripadnik paravojnih snaga uhvatio ga je za kosu i nekoliko puta tresnuo njegovom glavom o betonski pod⁹⁵⁵, i to tako žestoko da svedoci misle da je umro na licu mesta od povreda zadobijenih tokom premlaćivanja.⁹⁵⁶ Vladu (Vladimira) Đukića, koji je imao povrede od

⁹⁴³ Svedok P009, T. 6162-6163, 6281-6282.

⁹⁴⁴ Dragutin Berghofer, T. 5289.

⁹⁴⁵ Hardaj Dodaj, T. 5536-5538; Zlatko Zlogleđa, T. 10189-10190.

⁹⁴⁶ Hajdar Dodaj, T. 5440-5441; Zlatko Zlogleđa, T. 10190-10191.

⁹⁴⁷ Hajdar Dodaj, T. 5537-5538; Zlatko Zlogleđa, T. 10227. Zlatko Zlogleđa misli da je na Ovčari proveo oko 30 minuta, T. 10195.

⁹⁴⁸ Vilim Karlović, T. 6346-6347; svedok P011, T. 5734, 5852-5853. Svedok P011 je naveo da je tamo bilo od 50 do 100 vojnika, T. 5734.

⁹⁴⁹ Svedok P011, T. 5811, 5815-5816. Vidi i svedok P030, T. 9755.

⁹⁵⁰ Emil Čakalić, T. 5909.

⁹⁵¹ Dragutin Berghofer, T. 5291-5292; Emil Čakalić, T. 5909.

⁹⁵² Dragutin Berghofer, T. 5293, 5295-5296; svedok P030, T. 9749.

⁹⁵³ Dragutin Berghofer, T. 5294-5295; Emil Čakalić, T. 5906, 5909-5910; svedok P031, T. 3272-3273; svedok P030, T. 9749.

⁹⁵⁴ Emil Čakalić, T. 5906, 5909-5910; svedok P030, T. 9749.

⁹⁵⁵ Svedok P031, T. 3270-3272.

⁹⁵⁶ Svedok P011, T. 5730-5732; Emil Čakalić, T. 5906, 5909-5910; svedok P030, T. 9749.

vatrenog oružja, takođe su tako teško pretukli da je jedan svedok mislio da je on možda umro u hangaru.⁹⁵⁷ Tomislava Baumgertnera, dečaka od 16 – 17 godina kojeg su ponekad zvali i “Francuz”, takođe su teško pretukli i udarali nogama.⁹⁵⁸ Damira Kovačića su nogama udarali po ranama.⁹⁵⁹ Niko nije pokušao da zaustavi premlaćivanja.⁹⁶⁰ Jedna grupa od tri ili četiri pripadnika paravojsnih snaga zaustavila se ispred svedoka P031 i počela da ga ispituje koliko je njihovih vojnika ubio.⁹⁶¹

238. Svedoci su u svojim iskazima naveli da bi jedan muškarac čija su odeća i opšti izgled ukazivali na to da je pripadnik TO, uprkos tvrdnji jednog svedoka da je on bio oficir JNA,⁹⁶² s vremena na vreme dunuo u pištaljku i, na taj zvuk, vojnici koji su vršili premlaćivanje su odlazili, a drugi vojnici dolazili u hangar da nastave premlaćivanje.⁹⁶³ Vojnici koji su tukli zarobljenike, barem glavnina njih, bili su pripadnici paravojsnih snaga.⁹⁶⁴ Iako bi neki iskazi mogli da ukažu na to da su i vojnici JNA neposredno učestvovali u premlaćivanju u hangaru,⁹⁶⁵ ti iskazi nisu uverljivi i razlikuju se od suštine glavnine dokaza.

239. Nijednom ratnom zarobljeniku nije pružena medicinska nega ni u kasarni JNA, ni na Ovčari, uprkos činjenici da su mnogi bili teško povređeni, a mnogi izuzetno teško pretučeni.⁹⁶⁶

240. Kako se procenjuje, otprilike između 14:00 i 15:00 časova, jedan vojnik je prišao radniku na farmi svinja “Vupik” i rekao mu da doveze bager koji je tamo bio parkiran i da pođe s njim.⁹⁶⁷ Taj vojnik je bio u uniformi JNA, imao je oficirski opasač i pištolj, ali je nosio običnu kapu. Delovao je uredno i bio je bez brade i brkova.⁹⁶⁸ Iako bi taj opis mogao da ukaže na to da je taj vojnik zaista bio pripadnik JNA, a neki, mada ne svi, elementi i da je bio oficir, on je suviše uopšten da bi Veću omogućio da zaključi da taj vojnik nije bio starešina TO ili paravojsnih snaga. Oni su izašli iz kruga farme. Vojnik je rekao vozaču da skrene desno, a zatim, blizu šume, da skrene levo.⁹⁶⁹ Kada su krenuli iz hangara, tamo je bilo četiri – pet autobusa, prvi je bio na kapiji, a ostali su bili jedan iza drugog.⁹⁷⁰ Vojnik je rekao radniku da potraži mesto gde bi moglo da se kopa. Odvezli su se do kraja

⁹⁵⁷ Svedok P011, T. 5732.

⁹⁵⁸ Dragutin Berghofer, T. 5296-5298.

⁹⁵⁹ Svedok P030, T. 9751.

⁹⁶⁰ Svedok P031, T. 3270-3273; svedok P030, T. 9751.

⁹⁶¹ Svedok P031, T. 3274-3275.

⁹⁶² Vidi Svedok P030, T. 9747.

⁹⁶³ Dragutin Berghofer, T. 5296-5297; svedok P011, T. 5735-5737. Vidi i Emil Čakalić, T. 5919, svedok P031, T. 3275-3276.

⁹⁶⁴ Svedok P031, T. 3275-3278.

⁹⁶⁵ Dragutin Berghofer je posvedočio da su svi muškarci koji su ga tukli bili u uniformama, T. 5295-5296. Vidi i svedok P011, T. 5734.

⁹⁶⁶ Dragutin Berghofer, T. 5471; Dragan Vezmarović, T. 8421.

⁹⁶⁷ Svedok P017, T. 9341-9342.

⁹⁶⁸ Svedok P017, T. 9342, 9352.

⁹⁶⁹ Svedok P017, T. 9343, 9375.

⁹⁷⁰ Svedok P017, T. 9343-9344.

šume. Desno je bila jedna stara rupa i vojnik je zatražio od radnika da tamo kopa.⁹⁷¹ Radnik je kopao dok mu vojnik nije rekao: “Dosta.”⁹⁷² Prema proceni i sećanju radnika, iskopana rupa bila je dugačka 10 metara i široka tri metra. Bila je duboka od metar i po do dva metra.⁹⁷³ Zatim su se radnik i vojnik vratili na farmu svinja “Vupik”. Kad su stigli do dvorišta, bilo je između 15:30 i 16:00 časova.⁹⁷⁴ Više nije bilo autobusa koji su ranije bili kod hangara.⁹⁷⁵ Radnik je parkirao bager i poneo ključ kući. Kada se vratio sledećeg dana, nije primetio da je bager pomeran ili korišćen.⁹⁷⁶

241. Prema zaključku Veća, lokacija rupe koju je radnik iskopao u prisustvu vojnika tačno se podudara s lokacijom masovne grobnice⁹⁷⁷ koja je kasnije otkrivena i identifikovana, a koja će biti detaljnije razmotrena u kasnijoj fazi ove Presude. Prema sećanju radnika, rupa je zapravo bila duboka od metar i po do dva metra. To potvrđuju fotografije snimljene na mestu ekshumacije, koje pokazuju da je masovna grobnica takođe bila duboka od metar i po do dva metra.⁹⁷⁸ Iako je svedok P017 detaljno unakrsno ispitan o dimenzijama rupe i iako mu je predočeno da je masovna grobnica bila dugačka devet metara i široka sedam metara,⁹⁷⁹ Veće se uverilo u iskrenost njegovog svedočenja, bez obzira na neke nepodudarnosti između opisa rupe, prema njegovom najboljem sećanju posle otprilike 15 godina, i dimenzija masovne grobnice otkrivene nekoliko godina kasnije. Veće se potpuno uverilo u to da dotični radnik jeste 20. novembra 1991. godine poslepodne bagerom iskopao vrlo veliku rupu, po nalogu vojnika, da je ta rupa upotrebljena te večeri kao masovna grobnica i da je to ista ona grobnica koja je predmet dokaza o ekshumaciji koji se razmatraju kasnije u ovoj Presudi. Na osnovu toga, iskopana rupa bila je šira nego što se radnik sećao, dugačka oko devet ili 10 metara i duboka od metar i po do dva metra.

242. Što se tiče hangara, pojedini vojnici su u toku poslepodneva izveli iz hangara najmanje sedam ratnih zarobljenika koje su poznavali, i to Dragutina Berghofera, Emila Čakalića, Vladu Dudaša, Miroslava Perkovića, Vilima Karlovića, svedoka P030 i svedoka P031.⁹⁸⁰ Ta sedmorica zarobljenika su preživela i neki od njih su svedočili.

243. Vilima Karlovića je iz hangara izveo jedan vojnik s kojim je uspostavio kontakt pre nego što je prošao kroz špalir. Taj vojnik je predložio svom kapetanu da spasi Vilima Karlovića.⁹⁸¹ Vojnikov kapetan je imao maskirnu uniformu, tamnoplavu beretku sa zvezdom petokrakom i nosio je

⁹⁷¹ Svedok P017, T. 9343.

⁹⁷² Svedok P017, T. 9347. Vidi i svedok P017, T. 9343.

⁹⁷³ Svedok P017, T. 9347-9348, 9383-9384.

⁹⁷⁴ Svedok P017, T. 9349, 9377.

⁹⁷⁵ Svedok P017, T. 9348.

⁹⁷⁶ Svedok P017, T. 9353.

⁹⁷⁷ Dok. pr. br. 450; svedok P017, T. 9343; dok. pr. br. 520; Florence Hartmann, T. 9614-9616.

⁹⁷⁸ Dok. pr. br. 456, fotografija 35.

⁹⁷⁹ Svedok P017, T. 9384.

⁹⁸⁰ Dragutin Berghofer, T. 5301; Vilim Karlović, T. 6347-6348. Vidi i Emil Čakalić, T. 5919-5920; dok. pr. br. 274.

brkove.⁹⁸² Vilimu Karloviću je izgledao kao oficir JNA.⁹⁸³ Ostale ratne zarobljenike izveli su iz hangara njihovi poznanici, lokalni Srbi iz Vukovara.⁹⁸⁴ To govori da su oni bili pripadnici TO, a ne vojnici JNA. Međutim, tokom celog popodneva, vojnici JNA su nastavili da stražare oko hangara.⁹⁸⁵

244. U vreme kada su sedam ratnih zarobljenika već bili izvedeni napolje, tri ili četiri oficira JNA došla su na Ovčaru u pincgaueru.⁹⁸⁶ Jednom od njih prišla je jedna žena i zamolila ga da njenog hendikepiranog sina poštedi batina. Oficir je ušao i izveo dečaka. Vilim Karlović je čuo da je taj muškarac rekao dečaku sledeće: “Evo, idite odavdje i zapamtite da vam je život sinu spasio pukovnik [...]”. Vilim Karlović nije mogao da se seti imena tog pukovnika.⁹⁸⁷ Međutim, upamtio je kako je pukovnik izgledao i opisao ga je na sledeći način: star 40 do 45 godina, visok barem 185 centimetara, prosede kose s tamnim zaliscima sa strane, bez brade i brkova, u uniformi JNA sa šinjelom ogrnutim preko ramena, govorio je glasno.⁹⁸⁸ Iako se taj opis podudara s izgledom oficira JNA u ovom slučaju, on je suviše neodređen da bi omogućio pozitivnu identifikaciju. Dolazak ta tri ili četiri oficira takođe je predmet svedočenja Emila Čakalića, koji je u svom iskazu naveo da je negde između 15:00 i 16:00 časova neko uleteo u hangar i rekao da su došli oficiri. Čakalić je naveo da su to bili jedan pukovnik sa tri zvezdice i dva potpukovnika s oznakama JNA. Prema Čakalićevom svedočenju, u hangaru je zavladao tajac kad su ušli oficiri, a onda su se svi pripadnici TO i paravojnih snaga razbežali.⁹⁸⁹ Tako su u hangaru ostali da stražare samo vojnici JNA. Svedok P031 je takođe govorio o dolasku oficira u hangar i da su se jednom od njih obraćali kao potpukovniku.⁹⁹⁰

245. Oficiri su ušli u hangar i tamo ostali neko vreme.⁹⁹¹ Dok su bili u hangaru, vrata su bila otvorena ili odškrinuta. Muškarci koji su bili napolju čuli su kako iz hangara dopiru krici i jauci.⁹⁹²

246. Pošto su neko vreme proveli ispred hangara, sedmoricu muškaraca su na kratko vratili u hangar. Oni su videli da ratne zarobljenike u hangaru više ne tuku. Neki su ležali na podu, neki sedeli, neki stajali.⁹⁹³ U tom trenutku su se pravili spiskovi ljudi u hangaru. Lične podatke svih

⁹⁸¹ Vilim Karlović, T. 6341-6344.

⁹⁸² Vilim Karlović, T. 6341-6345.

⁹⁸³ Vojnik JNA predstavio se istim nadimkom kao svedok P022, vojnik u Radićevoj 3. četi 1. bataljona gmtbr. Uzimajući u obzir dokaze u celini, Veće ne može biti uvereno da je taj vojnik JNA u stvari bio svedok P022.

⁹⁸⁴ Dragutin Berghofer, T. 5300-5301; Emil Čakalić, T. 5911-5912.

⁹⁸⁵ Vilim Karlović, T. 6349; svedok P009, T. 6162-6163.

⁹⁸⁶ Vilim Karlović, T. 6349.

⁹⁸⁷ Vilim Karlović, T. 6349-6350.

⁹⁸⁸ Vilim Karlović, T. 6355.

⁹⁸⁹ Emil Čakalić, T. 5910-5911.

⁹⁹⁰ Svedok P031, T. 3273-3278.

⁹⁹¹ Vilim Karlović, T. 6350-6351.

⁹⁹² Vilim Karlović, T. 6352; Emil Čakalić, T. 5911-5912.

⁹⁹³ Vilim Karlović, T. 6353-6355.

beležio je⁹⁹⁴ jedan vojnik urednog izgleda u maskirnoj uniformi i pancir prsluku.⁹⁹⁵ Kako zaključuje Veće, pripadnici JNA su, u prisustvu oficira JNA, beležili lične podatke ratnih zarobljenika koji su tada bili u hangaru.

247. Grupa od sedam muškaraca krenula je sa Ovčare u sumrak.⁹⁹⁶ Oficiri koji su došli u pincgaueru još su bili na Ovčari.⁹⁹⁷ Grupu od sedam muškaraca najpre su odveli u “Velepromet”. Odvezeni su vojnim kombijem s dvojicom vojnika u uniformi regularnog sastava JNA.⁹⁹⁸ Pošto za njih nije bilo mesta u “Veleprometu”, odveli su ih u konfekcijsku firmu “Modateks”, gde su proveli noć između 20. i 21. novembra 1991. godine⁹⁹⁹ Sledećeg dana, Vladu Dudaša i još jednog zarobljenika pustili su prijatelji iz TO.¹⁰⁰⁰ Ostalu petoricu muškaraca 21. novembra 1991. godine poslepodne odveli su u “Velepromet”. Odveli su ih u bivšu stolariju, koju su nazivali i “soba smrti”.¹⁰⁰¹ Tu prostoriju su tada čuvala dva vojnika iz regularnog sastava JNA. Jedan meštalin, star otprilike 28 – 29 godina, koji je verovatno bio pripadnik TO, ušao je i odveo četiri lica, uključujući Miroslava Perkovića.¹⁰⁰² Ta četiri lica i dalje se vode kao nestala i o njima se ništa ne zna. Zatim je jedna grupa pripadnika paravojnih snaga izvela Vilima Karlovića iz stolarije i odvela ga u jednu kuću.¹⁰⁰³ Tamo su ga pripadnici paravojnih snaga ispitivali, tukli i zlostavljali.¹⁰⁰⁴ Na kraju su ga odveli u jednu kuću u kojoj je bila vojna policija JNA, a zatim vratili u “Velepromet”. Tamo su mu medicinski zbrinuli rane.¹⁰⁰⁵ Svedoci su videli da je tog dana ukupno 14 lica izvedeno iz bivše stolarije. Vilim Karlović je bio jedini kojeg su vratili.¹⁰⁰⁶ Dana 21. novembra 1991. godine, otprilike u 23:00 ili 23:30 časova, Dragutina Berghofera, Emila Čakalića i svedoka P031, trojicu od sedam muškaraca s Ovčare, odvezli su autobusom s još oko 10 ljudi u kasarnu JNA.¹⁰⁰⁷ Otprilike u isto vreme, Vilima Karlovića, još jednog od te sedmorice, odvezli su tamo privatnim automobilom.¹⁰⁰⁸

⁹⁹⁴ Vilim Karlović, T. 6353-6355; svedok P011, T. 5734-5735. Emil Čakalić je u svom iskazu naveo da je ispred hangara jedan vojnik u vojničkoj jakni i pantalonama koje nisu bile komplet s jaknom zapisao njihova imena, datume rođenja i boravišta. (Emil Čakalić, T. 5913-5914) Svedok P031 je posvedočio da je lice koje se predstavilo kao Džo Ivanković, major “Belih orlova” koji je radio za Službu državne bezbednosti, zapisao imena muškaraca koje su izveli i da je zatim taj spisak odneo majoru u hangaru, T. 3278-3279. Veće prihvata da su ti spiskovi napravljeni u hangaru.

⁹⁹⁵ Svedok P011, T. 5734-5735.

⁹⁹⁶ Vilim Karlović, T. 6357, 6432. Vidi i svedok P030, T. 9817. Dana 20. novembra 1991. godine zalazak sunca u Vukovaru bio je u 16:11 časova (dok. pr. br. 594).

⁹⁹⁷ Vilim Karlović, T. 6350-6351.

⁹⁹⁸ Emil Čakalić, T. 5917-5918; svedok P031, T. 3280-3281; svedok P030, T. 9817.

⁹⁹⁹ Dragutin Berghofer, T. 5305; Vilim Karlović, T. 6357-6358; svedok P031, T. 3282-3283; svedok P030, T. 9761-9762. Vidi i Emil Čakalić, T. 5921.

¹⁰⁰⁰ Dragutin Berghofer, T. 5305.

¹⁰⁰¹ Dragutin Berghofer, T. 5305-5308; Emil Čakalić, T. 5921-5923; svedok P031, T. 3283-3284.

¹⁰⁰² Dragutin Berghofer, T. 5305-5308; Emil Čakalić, T. 5924-5927; Vilim Karlović, T. 6359-6363.

¹⁰⁰³ Vilim Karlović, T. 6367-6369.

¹⁰⁰⁴ Vilim Karlović, T. 6368-6369.

¹⁰⁰⁵ Vilim Karlović, T. 6370-6374.

¹⁰⁰⁶ Vilim Karlović, T. 6374.

¹⁰⁰⁷ Dragutin Berghofer, T. 5313-5316; Emil Čakalić, T. 5928-5929, 6051-6053.

¹⁰⁰⁸ Vilim Karlović, T. 6370-6374.

Noć su proveli u kasarni (gde su dobili hranu i cigarete), a sledećeg jutra su ih odveli u Sremsku Mitrovicu.¹⁰⁰⁹

248. Osim malog broja muškaraca koji su pušteni iz hangara na Ovčari pošto su za njih lično intervenisali pripadnici srpskih snaga koji su ih poznavali, ogromna većina ratnih zarobljenika, muškaraca odvedenih iz bolnice 20. novembra 1991. godine ujutru, te večeri je ostala na Ovčari. Uveče, kada se napolju već smrklo, grupe od 10 ili 20 ljudi postrojivane su i izvođene iz hangara.¹⁰¹⁰ Prvu grupu je izveo vojnik koji je, prema opisu, imao maslinastozelenu uniformu JNA s epoletama pripadnika redovnog sastava. Izgledao je mlađi od 30 godina. Posle 10 – 15 minuta, taj vojnik se vratio i izveo još jednu grupu.¹⁰¹¹ Muškarcima iz te grupe rekao je da će biti prebačeni u drugi hangar.¹⁰¹² Ukrkali su se u vojni kamion JNA parkiran ispred hangara. To je bilo teretno vozilo iz redovnog sastava JNA, pokriveno ceradom.¹⁰¹³ Vojnik koji je izveo tu grupu iz hangara otišao je u prednji deo kamiona i seo pored vozača. Kamion je krenuo u pravcu Grabova.¹⁰¹⁴

249. U jednoj udolini, vozilo je usporilo i skrenulo levo, prema močvari koja je pripadala farmi.¹⁰¹⁵ Svedok P011, koji je bio u toj grupi ratnih zarobljenika, odlučio je da iskoči iz kamiona koji se sporo kretao. Čvrsto se uhvatio za nešto iznad sebe i skočio u mrak. Osvrnuo se da vidi da li će neko krenuti za njim i da li će se vozilo zaustaviti.¹⁰¹⁶ Ništa od toga se nije desilo. Krenuo je u pravcu Vukovara. Ubrzo posle toga, svedok P011 misli posle minut ili dva, čuo je da se vozilo zaustavlja. Zatim je iz istog pravca čuo kratku rafalnu paljbu i nekoliko pojedinačnih hitaca.¹⁰¹⁷ Svedoka P011 su kasnije uhapsili u jednom selu i na kraju odveli u zatvor u Sremskoj Mitrovici.¹⁰¹⁸

250. Dana 20. novembra 1991. godine oko 23:00 časa, pukovnik Vujić i njegov tim visokih oficira Uprave bezbednosti krenuli su u koloni iz Negoslavaca u Šid u pratnji oklopnog transportera. On je s područja za koje je ocenio da je Ovčara čuo pušćanu paljbu. Pucnjava koju je čuo trajala je izvesno vreme. On misli da je to bilo otprilike između 22:00 i 24:00 časa,¹⁰¹⁹ mada očigledno nije znao tačno vreme.

¹⁰⁰⁹ Dragutin Berghofer, T. 5315-5317; Emil Čakalić, T. 5930; Vilim Karlović, T. 6374.

¹⁰¹⁰ Svedok P011, T. 5737-5738.

¹⁰¹¹ Svedok P011, T. 5738-5740, 5817, 5855.

¹⁰¹² Svedok P011, T. 5734-5740.

¹⁰¹³ Svedok P011, T. 5739.

¹⁰¹⁴ Svedok P011, T. 5740.

¹⁰¹⁵ Svedok P011, T. 5739.

¹⁰¹⁶ Svedok P011, T. 5741.

¹⁰¹⁷ Svedok P011, T. 5741-5742.

¹⁰¹⁸ Svedok P011, T. 5742-5749.

¹⁰¹⁹ Bogdan Vujić, T. 4568-4570, 4707.

251. U noći između 20. i 21. novembra 1991. godine, svedok P014 je u razmacima čuo da iz pravca Grabova dopiru zvuci rafalne paljbe.¹⁰²⁰ On je takođe naveo da je posle ponoći, u razmacima, čuo zvuk za koji je zaključio da potiče od bagera.¹⁰²¹ U vezi s ovim poslednjim, Veće konstatuje da je grobnicu koja je iskopana u toku poslepodneva trebalo ponovo zatrpati pošto su ratni zarobljenici pobijeni. Time bi moglo da se objasni ono što je svedok P014 čuo, mada, ako je to tačno, bez odgovora ostaju pitanja ko je rukovao bagerom i s tim povezane stvari.

252. Prema zaključku Veća, u večernjim satima i u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine, ratne zarobljenike su u grupama od 10 do 20 odvodili iz hangara na Ovčari na lokaciju gde je ranije tog poslepodneva iskopana velika rupa. Tamo su pripadnici TO Vukovara i paravojnih snaga pogubili najmanje 194 ratna zarobljenika. Ubijanje je počelo posle 21:00 čas i trajalo je do kasno posle ponoći. Tela su pokopana u masovnu grobnicu i otkrivena su tek nekoliko godina kasnije. O tim događajima će detaljnije biti reči kasnije u ovoj Presudi.¹⁰²²

253. Dana 21. novembra 1991. godine, na osnovu naređenja Komande OG Jug, odred TO Vukovara prepotčinjen je Komandi 80. mtbr, a dobrovoljački odred "Leva Supoderica" 12. mehanizovanom korpusu.¹⁰²³ Komanda OG Jug je odgovornost za Vukovar prenela na 80. mtbr 23. novembra 1991. godine,¹⁰²⁴ budući da se gmtbr spremala da se povuče. Dana 24. novembra 1991. godine, gmtbr je, kao što je već navedeno, krenula za Beograd.

6. Srpske snage i oficiri JNA umešani u događaje na Ovčari

(a) Oficiri JNA prisutni na Ovčari u toku poslepodnevnih događaja

254. Svedok P014, koji je i sâm bio oficir JNA, 20. novembra 1991. godine je, po svojoj proceni, oko 14:00 časova, iz daljine video kako pred hangar na Ovčari stiže konvoj autobusa, pa se pešice uputio u tom pravcu.¹⁰²⁵ Kad se primakao na oko 150 do 200 metara, video je da je formiran špalir pripadnika TO i dobrovoljaca. Zarobljenici koji su izlazili iz autobusa bili su prisiljeni da trče kroz špalir.¹⁰²⁶ Levo od špalira je video oficire gmtbr i pripadnike vojne policije gmtbr.¹⁰²⁷ Desno od njega, podalje od te grupe pripadnika gmtbr, stajali su potpukovnik Vojnović i potpukovnik

¹⁰²⁰ Svedok P014, T. 7724.

¹⁰²¹ Svedok P014, T. 7725.

¹⁰²² Vidi par. 487-511 dole.

¹⁰²³ Dok. pr. br. 422; Radoje Trifunović, T. 8138.

¹⁰²⁴ Dok. pr. br. 426. Vidi i par. 82 gore.

¹⁰²⁵ Svedok P014, T. 7703.

¹⁰²⁶ Svedok P014, T. 7703.

¹⁰²⁷ Svedok P014, T. 7705.

Panić.¹⁰²⁸ Svedok P014 je u svom iskazu naveo da se na Ovčari zadržao 15-20 minuta, nakon čega je otišao prvo u obilazak nekih jedinica, a onda na jedan sastanak zakazan za 16:00 časova.¹⁰²⁹

255. Zamenik Veselina Šljivančanina u organu bezbednosti OG Jug, major Vukašinić, takođe je bio na Ovčari otprilike u vreme dolaska zarobljenika. Prema svojoj tvrdnji, na Ovčaru je stigao između 13:30 i 14:00 časova s, kako je rekao, tri autobusa iz kasarne JNA.¹⁰³⁰ Ostali autobusi su stigli ranije i on ih je zatekao prazne. Ispred hangara je bilo 40-50 pripadnika TO.¹⁰³¹ U svom iskazu je rekao da nije video špalir. Međutim, kad je ušao u hangar, video je grupu od 15 do 20 pripadnika TO koji su udarali ljude iz autobusa.¹⁰³² U hangaru su ratni zarobljenici i pripadnici TO bili izmešani.¹⁰³³ Bilo je prisutno i pet-šest pripadnika vojne policije 80. mtbr.¹⁰³⁴ Ispred hangara je bio komandant TO Vukovar Miroljub Vujović.¹⁰³⁵ Major Vukašinić je, prema svojim rečima, rešio da svi pripadnici TO moraju biti odstranjeni iz hangara. Pozvao je pripadnike vojne policije pod svojom komandom i otišao da razgovara s Miroljubom Vujovićem.¹⁰³⁶ Na kraju je Vujović na to pristao i, uz Vukašinićeovu pomoć, počeo da tera pripadnike TO iz hangara.¹⁰³⁷ Prema iskazu majora Vukašinića, nakon toga više nije bilo premlaćivanja. Rekao je da je postavio vojnike JNA da čuvaju stražu.¹⁰³⁸ Posle toga je, uz pomoć vojnika, ukrao ljude koje je doveo na Ovčaru nazad u autobuse¹⁰³⁹ i između 15:00 i 15:30 časova¹⁰⁴⁰ s njima otišao s Ovčare.¹⁰⁴¹ Na Ovčari je video potpukovnika Panića, koji je otišao pre njega.¹⁰⁴² Izjavio je da nije video nijednog drugog oficira JNA i u svom iskazu je rekao da nije ni sa kim razgovarao sem s Vujovićem.¹⁰⁴³ Izričito je rekao da nije video potpukovnika Milorada Vojnovića iz 80. mtbr, Veselina Šljivančanina ili kapetana Karanfilova.¹⁰⁴⁴ U svom iskazu je naveo da se više nije vraćao na Ovčaru.¹⁰⁴⁵

256. Na Ovčari je bio i komandant 80. mtbr potpukovnik Milorad Vojnović. On je u svom iskazu naveo da je 20. novembra 1991. godine oko 14:00 časova bio u obilasku jedne jedinice smeštene u neposrednoj blizini hangara na Ovčari.¹⁰⁴⁶ Ispred hangara je video nekoliko autobusa i ljude koji su

¹⁰²⁸ Svedok P014, T. 7705.

¹⁰²⁹ Svedok P014, T. 7707-7708.

¹⁰³⁰ Ljubiša Vukašinić, T. 15042, 15037.

¹⁰³¹ Ljubiša Vukašinić, T. 15037.

¹⁰³² Ljubiša Vukašinić, T. 15037, 15040.

¹⁰³³ Ljubiša Vukašinić, T. 15038.

¹⁰³⁴ Ljubiša Vukašinić, T. 15038.

¹⁰³⁵ Ljubiša Vukašinić, T. 15038.

¹⁰³⁶ Ljubiša Vukašinić, T. 15038.

¹⁰³⁷ Ljubiša Vukašinić, T. 15039.

¹⁰³⁸ Ljubiša Vukašinić, T. 15041-15042.

¹⁰³⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15039.

¹⁰⁴⁰ Major Vukašinić je u svom svedočenju naveo da je s Ovčare otišao nakon otprilike sat i po, T. 15042.

¹⁰⁴¹ Ljubiša Vukašinić, T. 15042.

¹⁰⁴² Ljubiša Vukašinić, T. 15037.

¹⁰⁴³ Ljubiša Vukašinić, T. 15041.

¹⁰⁴⁴ Ljubiša Vukašinić, T. 15041, 15045, 15050.

¹⁰⁴⁵ Ljubiša Vukašinić, T. 15047.

¹⁰⁴⁶ Milorad Vojnović, T. 9032.

iz njih izlazili i zatim prolazili kroz špalir vojnika koji su ih pritom tukli.¹⁰⁴⁷ Kad su svi ratni zarobljenici ušli u hangar, Vojnović je video zamenika Veselina Šljivančanina, majora Vukašinića, kako stoji posred hangara.¹⁰⁴⁸ Bio je okružen grupom pripadnika vojne policije u standardnim sivomaslinastim uniformama JNA.¹⁰⁴⁹ Milorad Vojnović je u svom iskazu rekao da te pripadnike vojne policije nije poznao.¹⁰⁵⁰ Na Ovčari je video i komandante TO Miroljuba Vujovića i Stanka Vujanovića.¹⁰⁵¹ Vojnović tamo nije video potpukovnika Panića.¹⁰⁵²

257. Kao što je utvrđeno na drugim mestima u ovoj Presudi, na Ovčari je oko 14:30 ili 15:00 časova viđen Veselin Šljivančanin. Stajao je sam na putu koji vodi prema ulazu u hangar. Delovao je besno.¹⁰⁵³

258. Potpukovnik Miodrag Panić, načelnik štaba OG Jug i Mrkšićev zamenik, potvrdio je da je 20. novembra 1991. godine bio na Ovčari. U svom iskazu je naveo da je, po svojoj proceni, stigao oko 15:00 časova i da misli da se tamo zadržao 15-20 minuta.¹⁰⁵⁴ Video je da se ispred hangara vrzmaju manje grupe naoružanih ljudi. Hangar su obezbeđivali pripadnici jedne čete vojne policije 80. mtbr.¹⁰⁵⁵ Panić nije ulazio u hangar.¹⁰⁵⁶ Na Ovčari nije bilo pripadnika vojne policije gmtbr, izuzev onih koje je, po dolasku, video kako autobusima odlaze s Ovčare.¹⁰⁵⁷ Na ulazu u hangar je video potpukovnika Vojnovića iz 80. mtbr, koji mu je rekao da su neki od ljudi koji su bili ispred hangara pokušali da uđu unutra, u čemu ih je vojna policija sprečila.¹⁰⁵⁸ Složili su se da je nužno da se obezbeđenje pojača.¹⁰⁵⁹ Potpukovnik Panić je u svom iskazu naveo da špalir lično nije video, ali da je od Vojnovića čuo da su zarobljenici iz autobusa prošli kroz špalir.¹⁰⁶⁰ Kod hangara je video zamenika Veselina Šljivančanina, majora Vukašinića, s kojim je kratko porazgovarao.¹⁰⁶¹ Kad je Panić produžio za Negoslavce, i major Vukašinić i potpukovnik Vojnović su ostali na Ovčari.¹⁰⁶²

259. U prikazima činjeničnog stanja koji su dati u ovim iskazima postoje očigledne razlike. Nije moguće sve ih rešiti. Iskaz zamenika Veselina Šljivančanina, majora Vukašinića, kosi se s

¹⁰⁴⁷ Milorad Vojnović, T. 8838. On u vreme dolaska autobusa nije bio u hangaru, T. 9089.

¹⁰⁴⁸ Milorad Vojnović, T. 8840.

¹⁰⁴⁹ Milorad Vojnović, T. 8841-8842.

¹⁰⁵⁰ Milorad Vojnović, T. 8841.

¹⁰⁵¹ Milorad Vojnović, T. 8831.

¹⁰⁵² Milorad Vojnović, T. 8842, 9091. Potpukovnik Vojnović je sve vreme svog svedočenja ostao pri tvrdnji da na Ovčari nije video potpukovnika Panića. Međutim, pojasnio je da je u toku istrage o događajima na Ovčari koja je 1998. godine vođena u Beogradu razgovarao s Panićem, koji mu je rekao da on njega jeste video na Ovčari, T. 8842-8843, 8946, 9091, 9148.

¹⁰⁵³ Vidi par. 377, 383 dole.

¹⁰⁵⁴ Miodrag Panić, T. 14325, 14481.

¹⁰⁵⁵ Miodrag Panić, T. 14324, 14326.

¹⁰⁵⁶ Miodrag Panić, T. 14465, 14468.

¹⁰⁵⁷ Miodrag Panić, T. 14326.

¹⁰⁵⁸ Miodrag Panić, T. 14324-14325.

¹⁰⁵⁹ Miodrag Panić, T. 14325, 14326, 14463, 14466-14468.

¹⁰⁶⁰ Miodrag Panić, T. 14463-14464, 14466.

¹⁰⁶¹ Miodrag Panić, T. 14327.

¹⁰⁶² Miodrag Panić, T. 14327.

glavninom dokaza. Veće prihvata da je on stigao s autobusima zarobljenika, mada ne i da su u pitanju bila samo tri autobusa, i ocenjuje da je stigao kasnije od 13:30 do 14:00 časova, kako je naveo. Njegov prikaz prizora koji je zatekao po dolasku ne podudara se s drugim iskazima koji su, po oceni Veća, pouzdaniji. Konkretno, on nije pomenuo pretresanje zarobljenika po izlasku iz autobusa niti divljački špalir kroz koji su, prema zaključku Veća, svi zarobljenici, sem četvorice, morali da protrče. Umesto toga, rekao je da je video samo nasilje ograničenih razmera u hangaru na koje je, prema svojim rečima, smesta i efikasno reagovao. Prema zaključku Veća, on je morao da vidi pretresanje i divljački špalir napolju, a takođe i veću grupu pripadnika TO i paravojnih jedinica nego što proizlazi iz njegovog iskaza. S obzirom na druge dokaze, Veće ne prihvata da mu je, kako sledi iz njegovog iskaza, pošlo za rukom da Miroljuba Vujovića i njegove ljude nagovori da se povuku niti da nije video potpukovnika Vojnovića iz 80. mtbr.

260. Iskaz da je zarobljenike koje je doveo ponovo ukrcao u autobuse ne podudara se s događajima koji su se, prema zaključku Veća, desili. U svom prikazu događaja koji su usledili, major Vukašinović nigde nije pomenuo šta se dogodilo sa zarobljenicima koje je, prema svojoj tvrdnji, odveo s Ovčare i s tri autobusa kojima su odvezeni. Prema zaključku Veća, autobusi su, njih svih pet, jedan za drugim iskrčani, a zarobljenici su nakon pretresanja i prolaska kroz špalir zatvoreni u hangar. Pet praznih autobusa je otišlo zajedno. Prema tome, major Vukašinović nije mogao odvesti nikakve zarobljenike s Ovčare. Uz to, s obzirom na događaje za koje čak i on prihvata da su se desili, Veće ne može da prihvati da je razgovarao samo s Miroljubom Vujovićem iz TO. Veće smatra da neki delovi njegovog iskaza ne mogu da budu prihvaćeni. Čini se da je on u svom iskazu nastojao da umanjiti težinu zlostavljanja zarobljenika i ozbiljnost bezbednosnog rizika koje je video na Ovčari, kao i da iskrivljeno prikaže svoju ulogu u događajima koji su se tokom njegovog boravka na Ovčari stvarno desili i svoja saznanja o njima. Veće ne može da prihvati kao iskren i pouzdan njegov iskaz da na Ovčari nije video potpukovnika Milorada Vojnovića iz 80. mtbr ili svog neposrednog pretpostavljenog Veselina Šljivčanina. Međutim, Veće zaključuje da su i major Vukašinović i potpukovnik Vojnović ostali na Ovčari nakon što je potpukovnik Panić otišao. Štaviše, nakon odlaska potpukovnika Panića s Ovčare, potpukovnik Vojnović je jednom od svojih oficira, kapetanu Vukiću, naložio da u vezi s angažovanjem vojne policije 80. mtbr, koja je u međuvremenu dobila pojačanja i obezbeđivala je ratne zarobljenike, postupa po naređenjima majora Vukašinovića, koji je još uvek bio tamo.¹⁰⁶³

261. Veće je steklo utisak da se procena vremena poslepodnevnih događaja koju su potpukovnik Panić i neki drugi svedoci, kao što je svedok P014, dali u svojim iskazima u znatnoj meri temelji na

¹⁰⁶³ Milorad Vojnović, T. 8845-8846.

iskrenom pokušaju racionalizacije tih događaja, a ne na samom sećanju. Na primer, neki iskazi ukazuju na to da je potpukovnik Panić došao ranije nego što je naveo u svom iskazu. Veće prihvata iskaz potpukovnika Vojnovića o njegovim iskustvima tog poslepodneva kao uglavnom pouzdan. Ono pritom uzima u obzir njegov iskaz da nije prepoznao pripadnike vojne policije okupljene oko majora Vukašinića u hangaru. Iz dokaza sledi da su oni najverovatnije bili iz brigade kojom je komandovao potpukovnik Vojnović. Veće prihvata da potpukovnik Vojnović tada nije znao da je vojna policija iz sastava njegove jedinice dobila naređenje da ode na Ovčaru (jer u to vreme nije bio u štabu) i da nije znao da je trebalo da zarobljenici 20. novembra budu držani na Ovčari. Prema tome, za Vojnovića je čitav prizor bio neočekivan. Pritom je moguće da komandant brigade u takvim okolnostima ne bi prepoznao manji broj pojedinačnih vojnika iz jedne od svojih jedinica. S tim pripadnicima vojne policije tada nije bio nijedan oficir iz njegove brigade.

262. Veće je uzelo u obzir i činjenicu da potpukovnik Vojnović nije mogao da se seti da je na Ovčari video potpukovnika Panića, dok se Panić sećao njihovog susreta i sadržaja njihovog razgovora. Svedok P014, za koga Veće ocenjuje da je pošten i iskren (iako ne nužno i precizan kad je vreme u pitanju) video ih je kako razgovaraju ispred hangara. Veće u vezi s tim pitanjem prihvata iskaz potpukovnika Panića i zaključuje da je potpukovnik Vojnović tu epizodu zaboravio. Mada se potpukovnik Panić, prema svom iskazu, na Ovčari nije zadržao duže od 15-20 minuta, o čemu Veće ne može da presudi, čak i da je to tako, on je imao priliku da oceni situaciju, a posebno bezbednosni rizik koji je ratnim zarobljenicima pretio zbog prisustva pripadnika TO i paravojnih snaga. Veće takođe konstatuje da je moguće da je zlostavljanje koje je potpukovnik Panić video van hangara bilo većih razmera nego što je naveo u svom iskazu, što bi značilo da njegov iskaz u tom pogledu nije bio sasvim iskren, bez sumnje iz ličnog interesa.

(b) Srpske snage prisutne na Ovčari i jedinice JNA zadužene za obezbeđenje hangara

263. Potpukovnik Vojnović se na Ovčari zadržao nekoliko sati. Odatle je stupio u kontakt s Komandom 80. mtbr i zatražio pojačanje kako bi se popravila bezbednosna situacija.¹⁰⁶⁴ Nakon otprilike 30-40 minuta, ili gotovo sat vremena,¹⁰⁶⁵ na Ovčaru je kao odgovor na njegov poziv stigao kapetan Svetolik Vukić iz Komande 80. mtbr s 15-20 vojnika.¹⁰⁶⁶ Potpukovnik Vojnović ga je onda predstavio majoru Vukašiniću i naložio mu da izveštaje podnosi Vukašiniću.¹⁰⁶⁷ Potpukovnik Vojnović je takođe nazvao načelnika organa bezbednosti 80. mtbr kapetana Dragog Vukosavljevića i

¹⁰⁶⁴ Milorad Vojnović, T. 8954. Iako sva vozila 80. mtbr nisu bila opremljena telefonima, Veće se uverilo da je mogućnost komunikacije između 80. mtbr i podređenih jedinica postojala. (vidi Rade Danilović, T. 12368-12369)

¹⁰⁶⁵ Milorad Vojnović, T. 9033.

¹⁰⁶⁶ Milorad Vojnović, T. 8845-8846.

¹⁰⁶⁷ Milorad Vojnović, T. 8845.

naložio mu da ode na Ovčaru,¹⁰⁶⁸ mada iz dokaza nije jasno kad je taj poziv upućen. Zahtevi za pomoć koje je potpukovnik Vojnović uputio pominju se i u belešci operativnog dnevnika 80. mtbr za 20. novembar 1991. godine u 16:00 časova, u kojoj se kaže da je komandant brigade tražio da se odrede smene starešina radi čuvanja zarobljenih pripadnika ZNG i MUP, za koje je angažovana četa vojne policije.¹⁰⁶⁹ Prema zaključku Veća, Vojnovićevo ponašanje, odnosno njegov zahtev da se pošalje pojačanje iz njegovog štaba i nalog kapetanu Vukosavljeviću da ode na Ovčaru, pokazuje da je bio zaista zabrinut zbog opasnosti koja je ratnim zarobljenicima na Ovčari pretila od pripadnika TO i paravojnih elemenata koji su se tamo okupili. U prilog takvom zaključku govore i Vojnovićevi postupci, odnosno podnošenje izveštaja o situaciji na Ovčari Miletu Mrkšiću, o čemu će više reći biti kasnije u ovoj Presudi.

264. Penzionisani zastavnik iz Odeljenja za kontraobaveštajne poslove 1. VO Branko Korica, koji je kao podoficir angažovan da obavlja razgovore s ratnim zarobljenicima, kao i druge kontraobaveštajne poslove na području Vukovara, u svom svedočenju je rekao da su on i trojica drugih oficira za kontraobaveštajne poslove 20. novembra 1991. godine otišli na Ovčaru da vide da li mogu da obave razgovor s nekim od zarobljenika. Stigli su baš pred sumrak.¹⁰⁷⁰ Korica je u svom iskazu naveo da su dvojica oficira, ali ne i on, ušla u hangar i pet minuta kasnije izašla. Jedan od njih je rekao da oni idu pošto tu nemaju uslova za rad. Nije bilo zasebne prostorije u kojoj su mogli da rade i spuštao se mrak.¹⁰⁷¹ Korica je iz automobila video jednog pripadnika vojne policije pored vrata, dvojicu pripadnika vojne policije koji su nekoliko metara dalje razgovarali i jednu grupu oficira i vojnika u razgovoru. Autobusa nije bilo. Koričina grupa se zatim uputila u Šid.¹⁰⁷²

265. Komandir čete vojne policije 80. mtbr kapetan Vezmarović je u svom svedočenju naveo da mu je 20. novembra 1991. godine, kad se napolju već smračilo,¹⁰⁷³ dežurni oficir u štabu njegove čete saopštio da su dobili novi bezbednosni zadatak. Na Ovčaru je stigla nova grupa zarobljenika. Većina ljudi iz njegove čete vojne policije već je bila tamo otišla.¹⁰⁷⁴ Kapetan Vezmarović se pincgauerom odvezao pravo na Ovčaru.¹⁰⁷⁵ Kad je stigao, negde posle 17:00 časova, u hangaru je zatekao "haotičnu situaciju".¹⁰⁷⁶ Video je ljude u uniformama, delovima uniformi ili bez ikakvih uniformi, od kojih su mnogi bili u zavojima.¹⁰⁷⁷ Prema zaključku Veća, ti dokazi u suštini pokazuju da su u vreme dolaska kapetana Vezmarovića stražari iz vojne policije, vojnici JNA, pripadnici TO

¹⁰⁶⁸ Milorad Vojnović, T. 8851.

¹⁰⁶⁹ Dok. pr. br. 371.

¹⁰⁷⁰ Branko Korica, T. 14737.

¹⁰⁷¹ Branko Korica, T. 14743-14744.

¹⁰⁷² Branko Korica, T. 14744-14745.

¹⁰⁷³ Dragan Vezmarović, T. 8606. Taj zadatak je dobio nakon što se vratio iz Nijemaca, Dragan Vezmarović, T. 8436.

¹⁰⁷⁴ Dragan Vezmarović, T. 8419, 8606, 8431.

¹⁰⁷⁵ Dragan Vezmarović, T. 8419; 8431.

¹⁰⁷⁶ Dragan Vezmarović, T. 8419-8420, 8479-9480.

i paravojnih jedinica i ratni zarobljenici u hangaru bili ponovo potpuno izmešani. Nije bilo adekvatnog obezbeđenja.¹⁰⁷⁸ Kapetan Vezmarović je donekle uspeo da uspostavi red: naložio je zarobljenicima da stanu na jednu stranu i razapeo kanap kako bi ih odvojio.¹⁰⁷⁹ Pokušao je da izvede vojnike iz hangara. Na kraju su svi vojnici koji nisu bili pripadnici vojne policije izašli iz hangara, pripadnici TO, doduše, uz vidno negodovanje.¹⁰⁸⁰ U hangaru su ostali samo pripadnici vojne policije.¹⁰⁸¹ Budući da su se pripadnici TO ispred hangara neprestano žalili, kapetan Vezmarović im je kasnije dopustio da u manjim grupama uđu u hangar i, idući uz kanap, vide ko se nalazi među zarobljenicima.¹⁰⁸²

266. Kapetan Vezmarović se raspitivao da li među prisutnima na Ovčari ima oficira, ali pošto mu niko nije odgovorio zaključio je da je jedini prisutni oficir.¹⁰⁸³ Primetio je da su pripadnici TO svaki put kad bi im se obratio pogledom tražili odobrenje ili uputstva od jednog čoveka koga su zvali Mirko i jednog drugog čoveka koji je nosio šešir.¹⁰⁸⁴ Kasnije je kapetan Karanfilov, koji je u međuvremenu došao u hangar,¹⁰⁸⁵ tog čoveka koga su zvali Mirko predstavio kapetanu Vezmaroviću kao Miroljuba Vujovića.¹⁰⁸⁶ Mile Mrkšić je toga dana Miroljuba Vujovića imenovao za komandanta svih jedinica TO Vukovar, tj. celokupne TO Vukovar.¹⁰⁸⁷

267. U neko doba nakon što je postavljen kanap, kapetan Vezmarović je video kapetana Jocu Kafića iz komande sela za Ovčaru, čije je pravo ime izgleda Jovan Novaković,¹⁰⁸⁸ kako uz pomoć jednog vojnika sastavlja spisak zarobljenika.¹⁰⁸⁹ Pre toga je i potpukovnik Vojnović video jednog vojnika u uniformi kako sastavlja spisak,¹⁰⁹⁰ ali on nikakav spisak nije dobio.¹⁰⁹¹ Pretpostavio je da je to možda uređeno po naređenju lokalnog komandanta za Ovčaru.¹⁰⁹² Prema zaključku Veća, to se dogodilo pre dolaska kapetana Vezmarovića.

268. Svedok P014 je u svom svedočenju takođe rekao da se oko 17:00 časova vratio u hangar.¹⁰⁹³ Tamo je zatekao veliku grupu pripadnika TO i dobrovoljaca. Ispred ulaza u hangar je video

¹⁰⁷⁷ Dragan Vezmarović, T. 8420.

¹⁰⁷⁸ Dragan Vezmarović, T. 8420.

¹⁰⁷⁹ Dragan Vezmarović, T. 8420-8421. Kanap nije bio tamo kad je došao, T. 8561.

¹⁰⁸⁰ Dragan Vezmarović, T. 8421-8422.

¹⁰⁸¹ Dragan Vezmarović, T. 8429.

¹⁰⁸² Dragan Vezmarović, T. 8429.

¹⁰⁸³ Dragan Vezmarović, T. 8422.

¹⁰⁸⁴ Dragan Vezmarović, T. 8428.

¹⁰⁸⁵ Dragan Vezmarović, T. 8432.

¹⁰⁸⁶ Dragan Vezmarović, T. 8424, 8425, 8427, 8428.

¹⁰⁸⁷ Vidi par. 92 gore.

¹⁰⁸⁸ Milorad Vojnović, T. 8972.

¹⁰⁸⁹ Dragan Vezmarović, T. 8489-8490, 8563.

¹⁰⁹⁰ Milorad Vojnović, T. 8972.

¹⁰⁹¹ Milorad Vojnović, T. 8973.

¹⁰⁹² Milorad Vojnović, T. 8973.

¹⁰⁹³ U svom svedočenju je rekao da je tamo došao posle sastanka zakazanog za 16:00 časova, koji je trajao otprilike pola sata, svedok P014, T. 7708-7709.

potpukovnika Vojnovića, koji je od njega tražio da mu stavi na raspolaganje trojicu vojnika kako bi mu pomogli da uspostavi red u hangaru.¹⁰⁹⁴ U hangaru je video jednog pripadnika vojne policije iz gmtbr, koji je izgleda došao da poravna račune s jednim od zarobljenika i koga su zatim najmanje četvorica pripadnika vojne policije iz gmtbr, od kojih je jedan bio oficir, izvela napolje.¹⁰⁹⁵ Tom prilikom je video i grupu oficira JNA, koji nisu bili iz gmtbr, kako stoje posred hangara i ratnim zarobljenicima uzimaju lične podatke.¹⁰⁹⁶ Svedok P014 je zaključio da su to oficiri za poslove bezbednosti,¹⁰⁹⁷ ali Veće nije u mogućnosti da na osnovu raspoloživih dokaza utvrdi identitet tih ljudi niti da ustanovi koliko su se zadržali na Ovčari. Svedok P014 je napustio hangar 15-20 minuta pošto je ušao u njega.¹⁰⁹⁸

269. Načelnik organa bezbednosti 80. mtbr kapetan Dragi Vukosavljević u svom svedočenju je naveo da je 20. novembra 1991. godine u sumrak, dok je bio na komandnom mestu 80. mtbr u Negoslavcima, s njim stupio u kontakt komandant 80. mtbr potpukovnik Vojnović i izdao mu naređenje da ode na Ovčaru. Potpukovnik Vojnović je za njegovu pratnju odredio dvojicu oficira iz Komande 80. mtbr, kapetana Dacića i kapetana Vukića.¹⁰⁹⁹ Tamo je stigao oko 17:30 časova.¹¹⁰⁰ Ispred hangara je zatekao oko 300 naoružanih ljudi, od kojih su mu neki rekli da su se ratni zarobljenici iz hangara njima predali.¹¹⁰¹ Ispred hangara nisu stražarili vojnici JNA.¹¹⁰² Kapetan Vukosavljević je tamo video pripadnike 80. mtbr, i iz vojne policije i iz štapskih jedinica.¹¹⁰³ Tamo je bio i komandir vojne policije 80. mtbr kapetan Vezmarović. Kapetan Vezmarović mu je rekao da nije uspeo da naoružane ljude zadrži van hangara i da oni prete ratnim zarobljenicima. Po mišljenju kapetana Vukosavljevića, situacija je izmicala kontroli i pripadnici JNA više nisu bili u stanju da obezbede red u hangaru.¹¹⁰⁴ Kapetan Vukosavljević se na Ovčari zadržao otprilike 10 minuta. Nakon što je sagledao situaciju, uputio se u Komandu OG Jug u Negoslavcima da o tome podnese izveštaj. U Negoslavce je stigao u 18:00 ili 18:10 časova.¹¹⁰⁵ Kapetan Dacić i kapetan Vukić su ostali na Ovčari.¹¹⁰⁶

270. Prema zaključku Veća, u hangaru na Ovčari su u poslepodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine bili prisutni pripadnici srpske TO, dobrovoljačkih i paravojnih jedinica, uključujući

¹⁰⁹⁴ Svedok P014, T. 7711.

¹⁰⁹⁵ Svedok P014, T. 7715.

¹⁰⁹⁶ Svedok P014, T. 7716-7718.

¹⁰⁹⁷ Svedok P014, T. 7718.

¹⁰⁹⁸ Svedok P014, T. 7719.

¹⁰⁹⁹ Dragi Vukosavljević, T. 8672, 8796.

¹¹⁰⁰ Dragi Vukosavljević, T. 8744.

¹¹⁰¹ Dragi Vukosavljević, T. 8673-8674.

¹¹⁰² Dragi Vukosavljević, T. 8674.

¹¹⁰³ Dragi Vukosavljević, T. 8674.

¹¹⁰⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8674.

¹¹⁰⁵ Dragi Vukosavljević, T. 8675-8676.

¹¹⁰⁶ Dragi Vukosavljević, T. 8676.

Miroljuba Vujovića i vojnike pod njegovom komandom.¹¹⁰⁷ S izuzetkom Vujovića, koji je verovatno stigao kasnije, oni su tamo bili u vreme dolaska autobusa s ratnim zarobljenicima iz vukovarske bolnice i, kao što će biti razmotreno kasnije, ostali su do kasnih večernjih časova. Tokom poslepodneva su učestvovali u zlostavljanju ratnih zarobljenika izvan hangara i u njemu.

271. Prema daljem zaključku Veća, vojnici JNA iz vojne policije 80. mtbr, a možda i iz komande sela za Ovčaru koja je bila smeštena blizu hangara i takođe je bila u sastavu OG Jug,¹¹⁰⁸ stigli su na Ovčaru otprilike u vreme dolaska autobusa. Komandant 80. mtbr potpukovnik Vojnović je 20. novembra 1991. godine bio na Ovčari od oko 14:00 ili 14:30 časova do najmanje 17:00 časova. Vojna policija 80. mtbr dobila je naređenje da ode na Ovčaru. Naređenje za prvobitni odlazak na Ovčaru nije izdao potpukovnik Vojnović jer je on tog poslepodneva bio u obilasku nekih drugih lokacija. To naređenje je bez sumnje, u njegovom odsustvu, izdalo dežurno osoblje iz Komande njegove jedinice. Prvobitno naređenje izdato 80. mtbr moglo je doći samo iz Komande OG Jug.

272. Međutim, nakon što je potpukovnik Vojnović stigao na Ovčaru, on jeste u toku poslepodneva nazvao 80. mtbr i zatražio pomoć, na šta su kapetan Vukić i kapetan Dacić došli zajedno sa 15-20 vojnika. Kad je kapetan Vezmarović kasnije tog poslepodneva došao u Negoslavce, većina njegovih vojnika je zaista već bila otišla na Ovčaru. Vojnović je kasnije i od svedoka P014 tražio da mu stavi na raspolaganje vojnike radi uspostavljanja reda u hangaru.¹¹⁰⁹ Potpukovnik Vojnović je kasnije poslepodne takođe naložio kapetanu Vukosavljeviću da dođe na Ovčaru, što je ovaj oko 17:30 časova i učinio. Potpukovnik Vojnović je s Ovčare otišao oko 17:00 časova i uputio se u Negoslavce na dnevno referisanje u komandi OG Jug.

273. Kapetan Vezmarović je na Ovčaru stigao kad se već smračilo, verovatno oko 17:00 časova. U hangaru su pripadnici TO, dobrovoljci i ratni zarobljenici bili izmešani i odigrali su se događaji koji su pomalo ličili na one koji su se odigrali ranije tokom dana. Iako je kapetan Vezmarović donekle uspeo da uspostavi kontrolu, iz njegovog prikaza situacije se vidi da je zavedeni red bio krhak, a opasnost kojoj su ratni zarobljenici bili izloženi ozbiljna. Izgleda da su do tada svi drugi oficiri JNA, potpukovnik Vojnović, major Vukašinić, svedok P014 i viši oficiri za kontraobaveštajne poslove koji su bili s Brankom Koricom, već bili otišli. Naoružanih pripadnika TO i paravojnih snaga je na Ovčari bilo i više nego ranije, verovatno oko 300. Prisutni su bili i komandant TO Vukovar Miroljub Vujović i najmanje još jedan komandant TO, čiji identitet nije utvrđen. Pripadnici TO su postupali po njihovim naređenjima. Došao je i kapetan Karanfilov.

¹¹⁰⁷ Vidi par. 235, 237, 238 gore.

¹¹⁰⁸ Vidi par. 72, 80 gore.

¹¹⁰⁹ Svedok P014, T. 7711.

274. Veće takođe želi da napomene da, iako dokazi upućuju na to da je u hangaru sastavljen jedan, odnosno više spiskova ratnih zarobljenika, takvih spiskova nema u spisu niti su Veću o njima pružene ikakve dalje informacije.

(c) Povlačenje vojne policije 80. mtbr s Ovčare i događaji koji su usledili

275. Veće će se dokazima u vezi s odlukom o povlačenju vojne policije 80. mtbr s Ovčare detaljnije baviti kasnije u ovoj Presudi.¹¹¹⁰ Ono ovde samo kratko iznosi svoj zaključak da je potpukovnik Vojnović, nakon što se s Ovčare vratio u Negotlavce, u dva navrata podneo Miletu Mrkšiću izveštaj o situaciji na Ovčari, prvo na redovnom referisanju OG Jug koje je počelo u 18:00 časova i, kasnije, na sastanku s njim i kapetanom Vukosavljevićem, na kojem mu je i kapetan Vukosavljević podneo sličan izveštaj. Suština tih izveštaja je bila da su ratni zarobljenici iz bolnice bili izloženi zlostavljanju i da je bezbednosna situacija na Ovčari ozbiljna. Komandant 80. mtbr potpukovnik Vojnović je prilikom drugog sastanka po reakciji Mileta Mršića zaključio da on smatra da ljudi potpukovnika Vojnovića u toj fazi ne bi trebalo da budu na Ovčari. Vojnović i Mile Mrkšić su se nakon tog drugog sastanka kratko prošetali, nakon čega se potpukovnik Vojnović vratio i izdao kapetanu Vukosavljeviću naređenje da ode na Ovčaru i odatle povuče 80. mtbr.

276. Kapetan Vukosavljević se nakon toga vratio na Ovčaru. Izjavio je da misli da je tamo stigao između 20:00 i 21:00 časova,¹¹¹¹ ali prema zaključku Veća, stigao je nedugo nakon 20:00 časova. Tamo je zatekao pripadnike vojne policije 80. mtbr, njihovog starešinu, kapetana Vezmarovića, kao i kapetana Vukića i kapetana Dacića iz Komande 80. mtbr. Oni su već bili izašli iz hangara i spremali su se da uđu u vozila i odu.¹¹¹² Kapetan Vukosavljević nije mogao da se seti da li je kapetanu Vezmaroviću izričito preneo naređenje potpukovnika Vojnovića, pošto je bilo jasno da Vezmarović po tom naređenju već postupa.¹¹¹³ Nakon toga su kapetan Vezmarović i drugi prisutni pripadnici 80. mtbr otišli, a s njima je otišao i kapetan Vukosavljević.¹¹¹⁴ Bile su to poslednje jedinice JNA koje su se povukle s Ovčare. Prema zaključku Veća, to je bilo najkasnije u 21:00 čas.¹¹¹⁵ Prilikom odlaska kapetana Vukosavljevića s Ovčare, ispred hangara se vrzmalo još više naoružanih pripadnika TO i paravojnih jedinica.¹¹¹⁶ Vukosavljević u svom iskazu nije pomenuo da je tamo video bilo starešine TO, na primer, Miroljuba Vujovića, bilo kapetana Karanfilova.

¹¹¹⁰ Vidi par. 315-322 dole.

¹¹¹¹ Dragi Vukosavljević, T. 8744.

¹¹¹² Dragi Vukosavljević, T. 8684.

¹¹¹³ Dragi Vukosavljević, T. 8685.

¹¹¹⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8686.

¹¹¹⁵ Dragi Vukosavljević, T. 8744.

¹¹¹⁶ Dragi Vukosavljević, T. 8686.

277. Iz iskaza kapetana Vukosavljevića se jasno vidi da je u trenutku njegovog dolaska na Ovčaru naređenje o povlačenju vojne policije 80. mtbr s Ovčare već bilo preneto kapetanu Vezmaroviću. Dokazi o tome su složeni. Kapetan Vezmarović je izjavio da je otprilike sat i po nakon što je stigao na Ovčaru video kapetana Karanfilova iz organa bezbednosti OG Jug. Kapetan Vezmarović ga je upoznao sa situacijom i merama koje je preduzeo. Karanfilov mu je rekao da su to zarobljenici iz bolnice, da su predstavnici JNA i TO Vukovar održali sastanak i da je dogovoreno da TO Vukovar treba da preuzme kontrolu nad obezbeđenjem zgrade i zarobljenika.¹¹¹⁷ Kapetan Karanfilov je zatim kapetanu Vezmaroviću predstavio komandante TO Vukovar, uključujući Miroljuba Vujovića, i rekao mu da će oni od sada biti odgovorni za obezbeđenje zarobljenika i da Vezmarović treba da povuče svoju jedinicu. Pošto je kapetan Vezmarović i ranije primao naređenja od kapetana Karanfilova,¹¹¹⁸ nije mu bilo neobično da mu Karanfilov 20. novembra ponovo izdaje naređenje. Kapetan Karanfilov mu je takođe rekao da se uspostavlja civilna vlast i da njeni organi treba da preuzmu zarobljenike.¹¹¹⁹ Vezmarović je starešinama TO Vukovar postavio pitanje da li imaju dovoljno ljudstva za izvršavanje svih bezbednosnih zadataka. Dobio je potvrđan odgovor. Nakon toga su se kapetan Vezmarović i njegova jedinica vojne policije povukli s Ovčare i odvezli u Negoslavce.¹¹²⁰ Kapetan Karanfilov i starešine TO Vukovar ostali su na Ovčari.¹¹²¹

278. Kapetan Karanfilov je poricao da je kapetanu Vezmaroviću izdao naređenje o povlačenju vojnika s Ovčare. Izjavio je da je tada bio u Beogradu. U svom iskazu je rekao da se 20. novembra 1991. godine u poslepodnevnim časovima kod skloništa ZNG u Vukovaru video s Veselinom Šljivančaninom, koji mu je naložio da dokumente pronađene u tom skloništu odnese u Beograd.¹¹²² Prilikom svedočenja kapetana Karanfilova nije razjašnjeno da li je on, prema svojoj sadašnjoj izjavi, u Beograd otputovao pravo iz Vukovara ili je, pre odlaska u Beograd, prvo otišao u Negoslavce.¹¹²³ Valja istaći da, čak i kad bi bilo prihvaćeno (što Veće ne prihvata) da je kapetan Karanfilov 20. novembra 1991. godine, po naređenju Veselina Šljivančanina, otputovao u Beograd,

¹¹¹⁷ Dragan Vezmarović, T. 8433-8434.

¹¹¹⁸ Dragan Vezmarović, T. 8432-8433. Kapetan Vezmarović je naveo da mu je, prilikom evakuacije ratnih zarobljenika s Mitnice 18. novembra 1991. godine (vidi par. 153 gore), nakon što su ratni zarobljenici stigli na Ovčaru, potpukovnik Vojnović rekao da ubuduće treba da prima naređenja od kapetana Karanfilova. (Dragan Vezmarović, T. 8395-8396; 8450; 8534) Međutim, potpukovnik Vojnović je izjavio da se ne seća da je dao takvo uputstvo Vezmaroviću. (Miodrag Vojnović, T. 8912-8914; 8927; 9082-9085) Karanfilov je zatim kapetanu Vezmaroviću poverio zadatak obezbeđenja zarobljenika. (Dragan Vezmarović, T. 8397; 8669) Iskaz kapetana Vezmarovića otprilike se podudara s iskazom kapetana Karanfilova, koji je naveo da je od Veselina Šljivančanina dobio zadatak da ode na Ovčaru i oficiru zaduženom za obezbeđenje naloži da se s ratnim zarobljenicima koji su tamo dovedeni mora postupati u skladu s međunarodnim pravilima. (Borče Karanfilov, T. 15411) Kapetan Karanfilov je izjavio da se ne seća imena oficira zaduženog za obezbeđenje, ali je iz iskaza kapetana Vezmarovića jasno da je Karanfilov razgovarao s njim. (Oba svedoka su pomenula odluku koja je tada doneta da se Filipu Karauli, vodi hrvatskih ratnih zarobljenika koji su se predali, dopusti da zadrži jedan mali nož. (Dragan Vezmarović, T. 8397; Borče Karanfilov, T. 15412.) Iskazi te dvojice kapetana o tom sastanku potkrepljeni su iskazom kapetana Vukosavljevića. (Dragi Vukosavljević, T. 8669)

¹¹¹⁹ Dragan Vezmarović, T. 8434-8435, 8437.

¹¹²⁰ Dragan Vezmarović, T. 8437.

¹¹²¹ Dragan Vezmarović, T. 8439.

¹¹²² Borče Karanfilov, T. 15430.

s obzirom na vreme kad su se njih dvojica videla, bilo u Vukovaru bilo u Negoslavcima, to kapetana Karanfilova ne bi nužno vremenski sprečilo da, posle susreta s Veselinom Šljivančaninom, ode na Ovčaru i kapetanu Vezmaroviću, pre nego što se odvezao u Beograd, prenese naređenje o povlačenju vojnika 80. mtbr.

279. Iskaz kapetana Vezmarovića se podudara s iskazom kapetana Vukosavljevića. Kao što je ranije rečeno, kapetan Vukosavljević je po dolasku na Ovčaru video da kapetan Vezmarović već izvršava naređenje o povlačenju vojne policije 80. mtbr koje je trebalo da mu prenese.¹¹²⁴ Kapetan Vukosavljević nije bio mišljenja da bi Vezmarović odluku o napuštanju Ovčare doneo sam.¹¹²⁵ To se u potpunosti podudara s ocenom Veća o kapetanu Vezmaroviću i zaključkom da je malo verovatno da bi on na sebe preuzeo odgovornost za tako važnu odluku. Svedok je rekao da je pre moguće da je Vezmarović s tim naređenjem bio upoznat na neki drugi način.¹¹²⁶ Kapetan Vukosavljević je isključio mogućnost radio-veze. Izjavio je da je tada na snazi bila zabrana korišćenja sredstava radio-veze i da su, umesto toga, korišćeni telefoni. Međutim, između Ovčare i Komande 80. mtbr nije postojala linija.¹¹²⁷ Kapetan Vezmarović je takođe naveo da toga dana nije mogao da komunicira putem sredstava radio-veze.¹¹²⁸ Kapetan Vukosavljević je na osnovu toga zaključio da je Vezmarović naređenje verovatno dobio od nekog drugog, pre njegovog dolaska.¹¹²⁹ Veće taj iskaz prihvata.

280. Godine 2003, kapetan Vukosavljević je od samog kapetana Vezmarovića čuo da mu je to naređenje preneo kapetan Karanfilov. U svom svedočenju je naveo da mu je Vezmarović bio zahvalan na tome što je istražiteljima tužilaštva rekao da je postojalo naređenje komandanta o povlačenju, što je Vezmaroviću, kako mu je rekao, dalo pokriće za njegov postupak.¹¹³⁰

281. Kao što je ranije rečeno, naređenje vojnoj policiji 80. mtbr o povlačenju s kojim je kapetan Vukosavljević poslat na Ovčaru izdato je kao posledica razgovora potpukovnika Vojnovića i Mileta Mrkšića. Vojnović je stekao utisak da je Mrkšić iznenađen veću da je ta jedinica na Ovčari, na osnovu čega je Vojnović zaključio da treba da pošalje Vukosavljevića s naređenjem o povlačenju.

¹¹²³ Borče Karanfilov, T. 15431. Kapetan Karanfilov je u jednoj svojoj ranijoj izjavi naveo da se s Veselinom Šljivančaninom video i od njega dobio uputstva da ide u Beograd u Negoslavcima, a ne u Vukovaru. (Borče Karanfilov, T. 15493-15495)

¹¹²⁴ Vidi par. 276 gore.

¹¹²⁵ Dragi Vukosavljević, T. 8804-8805.

¹¹²⁶ Dragi Vukosavljević, T. 8685.

¹¹²⁷ Dragi Vukosavljević, T. 8675. Potpukovnik Danilović je takođe izjavio da između žute kuće na Ovčari i Komande u Negoslavcima nije postojala žična veza. Nije isključio mogućnost da je između Komande 80. mtbr i potčinjenih jedinica funkcionisala radio-veza, ali je izjavio da seća da su korišćeni kuriri. (T. 12368-12369)

¹¹²⁸ Dragan Vezmarović, T. 8464.

¹¹²⁹ Dragan Vukosavljević, T. 8804.

¹¹³⁰ Dragan Vukosavljević, T. 8804; 8808.

Prema oceni Veća, iz iskaza potpukovnika Vojnovića je jasno da očita iznenađenost Mileta Mrkšića nije imala veze s činjenicom da je vojna policija 80. mtbr poslata na Ovčaru:¹¹³¹

"Ja mislim da [Mile Mrkšić] nije znao da smo mi bili na Ovčari, posebno u početnom periodu. Možda je kasnije linijom veze komandovanja izvešten jer Panić me je video tamo,¹¹³² što je normalno. A mislim po njegovoj reakciji, još kada je meni rekao kada smo govorili o toj situaciji, on mi je odlučno ovako rekao: 'Šta ćeš ti tamo?' [...]. Ja sam video i shvatio sam da ja stvarno nisam trebao da budem tamo [...]."

Kao što se razmatra na drugim mestima u ovoj Presudi, što potvrđuje i iskaz potpukovnika Vojnovića, Mile Mrkšić je, pre ovog razgovora s njim, zaista bio obavješten o tome da je vojna policija 80. mtbr poslata na Ovčaru.¹¹³³ Stoga je, prema zaključku Veća, iznenađenost Mileta Mrkšića u razgovoru s Vojnovićem bila izazvana činjenicom da je ta jedinica vojne policije bila *još uvek* na Ovčari. On je, kako se činilo, bio ubeđen da je ona do tada već trebalo da ode s Ovčare. Ovaj iskaz, zajedno s iskazima kapetana Vezmarovića i kapetana Vukosavljevića, pokazuje da je Mile Mrkšić, pre razgovora s Vojnovićem, znao da je naređenje o povlačenju preostalih vojnika 80. mtbr poslato na Ovčaru.

282. Veće je već istaklo da nije uvereno u iskrenost iskaza kapetana Karanfilova, utoliko što je on poricao svoje učešće u prenošenju naređenja o povlačenju kapetanu Vezmaroviću. Pritom valja naglasiti da je kapetan Karanfilov imao lični interes da pobija navode o svom učešću u toj epizodi koja je dovela do počinjenja zločina. Uz to, on prilikom svedočenja nije bio dosledan u svojim izjavama o tome da li je i gde je 20. novembra 1991. godine poslepodne razgovarao s Veselinom Šljivančaninom. To svedočenje je samo delimično potkrepljeno svedočenjem Veselina Šljivančanina.

283. Kapetan Vezmarović nije imao tako očigledan lični interes da izmisli svoju priču. Kao što se vidi iz svedočenja kapetana Vukosavljevića, Vezmarović je bio svestan rizika da bude optužen za svojevolsjno povlačenje svoje jedinice i bilo mu je drago što je kapetan Vukosavljević potvrdio da je to povlačenje izvršeno po naređenju komandanta. Ne bi bilo logično da je kapetan Vezmarović priču o kapetanu Karanfilovu izmislio. Uverljivije bi zvučala tvrdnja da je naređenje primio putem redovnog lanca komandovanja, koja bi ujedno uklonila sumnju da je s Ovčare otišao bez naređenja ili odobrenja svog komandanta. Uz to, kad se to veče vratio u Negoslavce, morao je čuti za naređenje poslato preko kapetana Vukosavljevića. Uprkos tome, on je u svom svedočenju rekao da mu je naređenje preneo kapetan Karanfilov. Iz tih razloga, Veće zaključuje da je iskaz kapetana Vezmarovića pouzdan.

¹¹³¹ Milorad Vojnović, T. 8852.

¹¹³² Vidi par. 378 dole.

¹¹³³ Vidi par. 308 dole.

284. Prema zaključku Veća, kapetan Karanfilov je došao na Ovčaru pre kapetana Vukosavljevića i kapetanu Vezmaroviću preneo naređenje o povlačenju jedinice vojne policije 80. mtbr. Mile Mrkšić je znao da je to naređenje poslato na taj način i bio je iznenađen kad je kasnije od potpukovnika Vojnovića čuo da je ta jedinica još uvek na Ovčari. Po načinu na koji je Mrkšić izrazio svoje negodovanje Vojnović je shvatio da treba da povuče vojnu policiju. To je i učinio, i to tako što je kapetana Vukosavljevića poslao na Ovčaru da pripadnicima vojne policije 80. mtbr ponovo prenese naređenje da se povuku.

285. Ne postoje neposredni dokazi o tome ko je kapetanu Karanfilovu naložio da prenese naređenje o povlačenju vojnika s Ovčare. Njegov neposredno pretpostavljeni je bio Veselin Šljivančanin. Iako bi uobičajena pravila JNA, da su poštovana, ukazivala na to da je naređenje kapetanu Karanfilovu prosleđeno preko Šljivančanina, Veće ne može da prihvati da su takva pravila dosledno poštovana niti da su smatrana tako obavezujućim kao što je Šljivančaninova odbrana energično insistirala. Činjenice u ovom predmetu pokazuju da uobičajena pravila i propisi JNA često nisu poštovani, na svim nivoima, što se odrazilo na širok spektar situacija, od samog uspostavljanja i strukture OG Jug do poštovanja lanca komandovanja. S obzirom na te okolnosti, samo na osnovu činjenice da je Veselin Šljivančanin bio neposredno pretpostavljeni kapetanu Karanfilovu ne može se zaključiti da mu je on izdao ili preneo naređenje. Kapetanu Karanfilovu je, iznad Veselina Šljivančanina, pretpostavljeni u OG Jug bio Mile Mrkšić. Kao komandant OG Jug, Mile Mrkšić je imao ovlašćenja da izdaje naređenja kapetanu Karanfilovu. Dokazi upravo i pokazuju da je tog istog dana jedan drugi neposredno podređeni Veselina Šljivančanina, major Vukašinović, podneo izveštaj direktno Miletu Mrkšiću.¹¹³⁴ Iz toga sledi da Veselin Šljivančanin nije nužno morao da učestvuje u zvaničnim kontaktima oficira svog organa bezbednosti s Miletom Mrkšićem, koji je bio njihov najviši komandant u OG Jug. Uz to, Mile Mrkšić je toga dana, preko potpukovnika Panića, bio direktno uključen u pregovore JNA i "vlade" SAO. "Vlada" je želela da preuzme ratne zarobljenike od JNA. Oni su na Ovčari bili pod fizičkim nadzorom JNA. Prema tome, Mile Mrkšić je tokom tog procesa bio praktično neminovno direktno odgovoran za donošenje odluka i njihovo sprovođenje. Iz tih razloga, Veće zaključuje da je kapetan Karanfilov poslat na Ovčaru da prenese naređenje o povlačenju vojne policije 80. mtbr po naređenju Mileta Mrkšića. Okolnosti utvrđene na osnovu predočenih dokaza ukazuju na to da je moguće da je Veselin Šljivančanin posredovao u prenošenju naređenja Mileta Mrkšića kapetanu Karanfilovu, ali Veće iz gorenavedenih razloga, u odsustvu neposrednih dokaza koji to potvrđuju i s obzirom na činjenicu da je Mrkšić bio u poziciji da se Šljivančaninovima oficirima direktno obraća, ne može da zaključi da je Veselin Šljivančanin učestvovao u procesu prenošenja tog naređenja.

286. Operativni dnevnik 80. mtbr sadrži belešku u kojoj se kaže da je obezbeđenje ratnih zarobljenika povučeno s Ovčare 20. novembra 1991. godine u 22:35 časova. Posledica toga bila je da su dužnost obezbeđenja ratnih zarobljenika preuzeli pripadnici TO Vukovar.¹¹³⁵ Prema zaključku Veća, ta beleška nije pouzdana u pogledu vremena, ali je inače u skladu s relevantnim događajima. Kao što je zaključeno drugde u ovoj Presudi, povlačenje s Ovčare preostalih pripadnika vojne policije 80. mtbr, vojnika i oficira, izvršeno je najkasnije u 21:00 čas. Oni su se nakon toga vratili u Negoslavce.

287. Veće je takođe saslušalo iskaz svedoka P022, koji je bio vojnik 3. čete 1. mb gmtbr.¹¹³⁶ Taj svedok je na donekle dramatičan način izneo prikaz događaja na Ovčari od dolaska autobusa tog poslepodneva do svog odlaska, kad je tamo ostalo još svega oko 30-40 zarobljenika, nakon što su drugi, u grupama od po 20-35, odvedeni do jedne jame na otprilike kilometar od hangara, gde su pogubljeni.¹¹³⁷ Takođe je priznao da je ubio trojicu zarobljenika u jednoj jami pored hangara i izjavio je da je čuo da je preostalih 40 zarobljenika ubijeno kod hangara.¹¹³⁸ Konkretno je imenovao neke prisutne ključne ljude, uključujući majora Vukašinića i kapetana Karanfilova iz JNA, komandanta TO Miroljuba Vujovića i njegovog zamenika Stanka Vujanovića, kao i komandanta odreda "Leva Supoderica" Milana Lančuzanina, i naveo kakva je bila njihova uloga.¹¹³⁹ Veće drugde u ovoj Presudi¹¹⁴⁰ daje prikaz okolnosti pod kojima je svedok P022, nakon što je u Srbiji protiv njega podignuta optužnica za ubistvo, u sopstvenu korist progovorio o ulozi najmanje 10 ljudi u događajima na Ovčari. Imajući u vidu te okolnosti, Veće nije moglo da se uveri da svedok P022 priču o prisustvu tih ljudi i njihovoj ulozi nije izmislio kako bi stekao imunitet od krivičnog gonjenja u Srbiji. Veće želi da istakne da su njegova saznanja o tim okolnostima ograničena. Moguće je da bi neko s potpunijim uvidom u tu situaciju mogao s više sigurnosti da oceni iskaz svedoka P022, ali mi nismo u mogućnosti da to učinimo.

288. Pored toga, neki konkretni delovi njegovog iskaza o ovim događajima su problematični. Iako i iz drugih iskaza proizlazi da su toga dana i major Vukašinić i kapetan Karanfilov bili na Ovčari, samo je svedok P022 naveo da su tamo bili zajedno i da je između njih i Miroljuba Vujovića izbila svađa u vezi sa zarobljenicima.¹¹⁴¹ Vukašinić takvu svađu nije pomenuo, mada Veće na osnovu sadržaja njegovog iskaza zaključuje da bi to, da je te svađe bilo, i te kako učinio.

¹¹³⁴ Vidi par. 311 dole.

¹¹³⁵ Dok. pr. br. 371.

¹¹³⁶ Svedok P022, T. 4940; P018, T. 7390; Miroslav Radić, T. 12681.

¹¹³⁷ Svedok P022, T. 5015, 5023.

¹¹³⁸ Svedok P022, T. 5023.

¹¹³⁹ Svedok P022, T. 5002, 5005, 5019, 5025.

¹¹⁴⁰ Vidi par. 343-348 dole.

¹¹⁴¹ Svedok P022, T. 5002, 5005, 5016, 5022.

Svedok P022 je naveo da su pogubljenja počela oko 17:30 časova,¹¹⁴² dok iz drugih dokaza o tome sledi da su počela posle 21:00 čas. U dokazima se ne pominje da su u hangaru ili blizu hangara pronađena neka tela, dok je svedok P022 u svom iskazu naveo da je kod hangara ubio trojicu zarobljenika, kao i da je tamo ubijeno i preostalih 30-40 zarobljenika. S obzirom na sva pomenuta pitanja, Veće nije moglo da se uveri u iskrenost i pouzdanost iskaza svedoka P022.

289. Svedok P001 je u svom svedočenju naveo da je 20. novembra 1991. godine dobio naređenje da ode na Ovčaru.¹¹⁴³ Izjavio je da je tamo stigao između 21:00 i 22:00 časa i da se sastao s majorom Vukašinićem, koji mu je rekao da je njegov zadatak da se postara za bezbednost zarobljenika u hangaru. Tamo je bio i kapetan Karanfilov.¹¹⁴⁴ Major Vukašinić mu je nešto kasnije rekao da njegovo prisustvo i prisustvo njegove jedinice više nisu potrebni, nakon čega je svedok P001 sa svojom jedinicom otišao s Ovčare.¹¹⁴⁵

290. Iako je, prema oceni Veća, svedok P001 bio iskren u svom iskazu, iz iskaza drugih svedoka je postalo jasno da je moguće da se u vezi s datumom i vremenom svog dolaska na Ovčaru zabunio. Pojediniosti koje je pomenuo govoreći o svom dolasku u nekim aspektima se otprilike podudaraju s prikazom večeri 20. novembra 1991. godine koji su dali drugi svedoci. Međutim, one se podudaraju i s iskazima o večeri 18. novembra 1991. godine, kad je izvršena evakuacija s Mitnice. Veće uzima u obzir pojediniosti kao što su kanap,¹¹⁴⁶ koji je bio razapet u hangaru obe večeri,¹¹⁴⁷ farovi vozila,¹¹⁴⁸ koji su korišćeni za rasvetu hangara obe večeri,¹¹⁴⁹ i pucnji,¹¹⁵⁰ koji su se čuli i 18. novembra 1991.¹¹⁵¹ i 20. novembra 1991.¹¹⁵² Broj ratnih zarobljenika koje je svedok, prema svom sećanju, po dolasku zatekao u hangaru¹¹⁵³ teško je dovesti u vezu sa stanjem koje je utvrđeno bilo za 18.¹¹⁵⁴ bilo za 20. novembar 1991. godine.¹¹⁵⁵

291. Svedok P001 je u toku unakrsnog ispitivanja, pogotovo nakon što su mu predočene izjave ljudi koji su na Ovčaru došli zajedno s njim ili su, kako se čini, bili tamo u isto vreme kad i on, a svi

¹¹⁴² Svedok P022, T. 5004, 5005, 5015.

¹¹⁴³ Svedok P001, T. 10083.

¹¹⁴⁴ Svedok P001, T. 10084-10085.

¹¹⁴⁵ Svedok P001, T. 10085-10086.

¹¹⁴⁶ Svedok P001, T. 10085.

¹¹⁴⁷ Dragan Vezmarović, T. 8421; prilikom unakrsnog ispitivanja rečeno mu je da je kapetan u oba navrata zavezao kanap, što on nije porekao, T. 8489; Razvigor Virijević, T. 11560; Mladen Marić, T. 15226; Stevan Bišić, T. 11422; Rade Danilović, T. 12308; svedok P011, T. 5874-5875; svedok P014, T. 7711-7712; Milorad Vojnović, T. 8967; 9039; 9089.

¹¹⁴⁸ Svedok P001, T. 10084; dok. pr. br. 558.

¹¹⁴⁹ Mladen Marić, T. 15225; Dragan Vezmarović, T. 8465.

¹¹⁵⁰ Svedok P001, T. 10086.

¹¹⁵¹ Stevan Bišić, T. 11428-11429.

¹¹⁵² Vidi par. 250-251 gore.

¹¹⁵³ Između 20 i 30, svedok P001, T. 10170.

¹¹⁵⁴ Sedamdeset, do dolaska još stotina zarobljenika u toku noći; dok. pr. br. 371; Rade Danilović, T. 12462.

¹¹⁵⁵ Za razliku od toga, u poslepodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine zarobljenici su stigli jednim konvojem autobusa i bilo ih je oko 200. Taj broj je ostao uglavnom nepromenjen do kasnih večernjih časova, kad su manje grupe postepeno izvođene i odvožene do mesta masovne grobnice, gde su pogubljene; vidi par. 252 gore.

su, izgleda potpuno iskreno, izjavili da je to bilo 18. novembra 1991. godine,¹¹⁵⁶ a ne 20. novembra 1991. godine, rekao da je moguće da se u vezi s datumom zabunio.¹¹⁵⁷ Naveo je da je na Ovčari video i majora Vukašinića i kapetana Karanfilova.¹¹⁵⁸ Mada su Vukašinić i Karanfilov poricali da su u večernjim časovima 20. novembra bili na poljoprivrednom dobru Ovčara,¹¹⁵⁹ drugi svedoci su izjavili da su ih obojicu tamo videli, ali ranije nego što je to naveo svedok P001. Obojica su bila tamo 18. novembra.

292. Uzevši posebno u obzir gorenavedene iskaze i pitanja, Veće nije moglo da se uveri da je svedok P001 bio na Ovčari 20. novembra 1991. godine. Datum njegove posete ostaje otvoreno činjenično pitanje, iako je verovatnije da se radilo o 18. novembru 1991. godine. Želimo da istaknemo da smo s obzirom na te okolnosti naglasak stavili na očitu problematičnost njegove izjave da je tamo bio 20. novembra. Pritom nismo na sličan način izložili sve što govori u prilog tome da je ta njegova iskrena izjava tačna.

293. Ukratko, Veće zaključuje da je naređenje o povlačenju s Ovčare poslednjih vojnika JNA iz sastava vojne policije 80. mtbr koji su obezbeđivali ratne zarobljenike izdao Mile Mrkšić, i to u ranim večernjim časovima 20. novembra 1991. godine, nedugo pre ili posle redovnog referisanja OG Jug.¹¹⁶⁰ To naređenje je komandiru vojne policije 80. mtbr kapetanu Vezmaroviću na Ovčari preneo kapetan Karanfilov iz organa bezbednosti OG Jug. Kasnije, nakon razgovora potpukovnika Vojnovića i Mileta Mrkšića, potpukovnik Vojnović je izdao naređenje kapetanu Vukosavljeviću iz organa bezbednosti 80. mtbr da ode na Ovčaru takođe kako bi preneo naređenje o povlačenju vojne policije 80. mtbr. Kapetan Vukosavljević jeste otišao na Ovčaru, ali je po dolasku video da se naređenje o povlačenju već izvršava. Veće prihvata i zaključuje da je Mile Mrkšić naložio da se naređenje o povlačenju preostalih pripadnika vojne policije 80. mtbr prenese na Ovčaru, prvo preko kapetana Karanfilova, a kasnije preko potpukovnika Vojnovića i kapetana Vukosavljevića.

294. Vojnici iz sastava vojne policije 80. mtbr, zajedno sa svojim oficirima, povukli su se s Ovčare 20. novembra 1991. godine najkasnije u 21:00 čas. Na Ovčari su se do tog vremena okupili pripadnici TO iz Vukovara, uključujući komandanta TO Vukovar Miroljuba Vujovića i srpske dobrovoljce iz Vukovara i s drugih područja. Nakon povlačenja 80. mtbr, oni su ubili najmanje 200

¹¹⁵⁶ Veće prihvata da je datum koji su ti svedoci naveli tačan. Oni su pomenuli da su, dok su bili tamo, među zarobljenicima u hangaru videli jednog pripadnika hrvatskih snaga poznatog pod nadimkom Veliki Džo. Jedan od te dvojice svedoka je kasnije čuo da je Veliki Džo zapravo Filip Karaula. (Razvigor Virijević, T. 11563; Stevan Bišić; T. 11422-11423) Dokazi pokazuju da je Filip Karaula bio zapovednik hrvatskih snaga i da se 18. novembra 1991. godine predao na Mitnici. (vidi par. 146 gore) Na Ovčaru je stigao u prvoj grupi ratnih zarobljenika, 18. novembra oko 16:00 časova, nakon čega je u hangaru proveo celu noć (vidi par. 153 gore; njegovo ime se navodi na spisku hrvatskih zapovednika koji su toga dana stigli na Ovčaru; dok. pr. br. 432), a onda je 19. novembra odveden u Sremsku Mitrovicu.

¹¹⁵⁷ Svedok P001, T. 10161.

¹¹⁵⁸ Svedok P001, T. 10084-10085

¹¹⁵⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15087-15094; Borče Karanfilov, T. 15496.

ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice. Mada nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi Veće moglo da utvrdi ko su konkretni počinioci, dokazi pokazuju da je u vezi s tim događajima ovlašćenja imao prvenstveno Miroljub Vujović. Veće prihvata da je moguće da su jedan ili više pojedinačnih vojnika JNA, kao što je svedok P022, nakon povlačenja vojne policije 80. mtbr ostali na Ovčari i učestvovali u ubistvima, ali ako je to bilo tako, oni pritom nisu postupali ni po kakvom naređenju.

D. Uloga Mileta Mrkšića

1. Dokazi i nalazi

295. Dana 19. novembra 1991. godine na redovnom referisanju OG Jug na komandnom mestu u Negoslavcima, koje je počelo oko 18:00 časova, Mile Mrkšić je prisutnima saopštio da je izdao naređenje Veselinu Šljivančaninu da izvrši evakuaciju vukovarske bolnice. Naređenje mu je zapravo izdao usmeno ranije toga dana.¹¹⁶¹ Evakuacija je trebalo da bude izvršena u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine. Zadatak koji je Mrkšić poverio Veselinu Šljivančaninu uključivao je evakuaciju civila, ranjenika i bolesnika, kao i prevoženje osumnjičenih za ratne zločine u zatvor. Sutradan, 20. novembra 1991. godine, u 06:00 časova, Mile Mrkšić je izdao pismeno naređenje sa komandnog mesta OG Jug u Negoslavcima da se, između ostalog, "uporedo sa ovim izvrš[i] evakuacij[a] i transport civilnog stanovništva, ranjenih i obolelih iz bolnice u Vukovaru".¹¹⁶² U tom pismenom naređenju se ne kaže ništa o odvođenju ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice. U vezi s tim nije izdato nikakvo dalje pismeno naređenje. Prema zaključku Veća, pomenuto pismeno naređenje nije tačno odražavalo stvarnu prirodu i obim odgovornosti koju je Mile Mrkšić poverio Veselinu Šljivančaninu, konkretno, u njemu uopšte nisu pomenute hrvatske snage ili osumnjičeni za ratne zločine. Po Mrkšićevom izričitom usmenom naređenju, Šljivančanin je osumnjičene za ratne zločine trebalo da preveze u zatvor u Sremskoj Mitrovici, u Srbiji.¹¹⁶³ Veće zaključuje da je iz razlike koju je Mile Mrkšić u tom naređenju napravio između civila i osumnjičenih za ratne zločine očito da su svi pripadnici hrvatskih snaga smatrani osumnjičenima za ratne zločine, uključujući one koji su bili pacijenti bolnice. Pritom su svi vojno sposobni muškarci, nesrbi, smatrani pripadnicima hrvatskih snaga. U prilog tom zaključku govori i ono što je, po Šljivančaninovom nalogu, učinjeno 20. novembra 1991. godine. Iz dokaza sledi da su za to postojala dva razloga. Bilo je potrebno da JNA sprovede dalje istrage kako bi se utvrdilo protiv kojih pripadnika hrvatskih snaga je nužno pokrenuti krivični postupak za ratne zločine i ratni

¹¹⁶⁰ Vidi par. 321 dole.

¹¹⁶¹ Vidi par. 191 gore.

¹¹⁶² Dok. pr. br. 419.

¹¹⁶³ Vidi par. 191 gore.

zarobljenici su morali biti držani u Sremskoj Mitrovici radi eventualne buduće razmene za pripadnike JNA koje je kao ratne zarobljenike držala hrvatska strana. Postojala je i mogućnost da se za jedan manji broj muškaraca, nesrba, ustanovi da nisu pripadnici hrvatskih snaga.

296. Takav je bio plan u vezi s pripadnicima hrvatskih snaga iz bolnice koji je Veselin Šljivančanin 20. novembra 1991. godine počeo i da ostvaruje, kad je toga jutra, oko 10:30 časova, Mile Mrkšić telefonom razgovarao sa svojim načelnikom štaba potpukovnikom Miodragom Panićem.¹¹⁶⁴ Panić je tada bio u kasarni JNA. U tom telefonskom razgovoru, Mile Mrkšić mu je naložio da, u njegovo ime, prisustvuje, kako je svedok to nazvao, "sednic[i]" vlade SAO, koja je trebalo da bude održana toga dana u "Veleprometu".¹¹⁶⁵ Veće prihvata iskaz potpukovnika Panića da mu je Mile Mrkšić naložio da učesnicima sednice "vlade" prenese da je Mrkšić spreman da prihvati njihovu odluku o tome šta valja činiti s ratnim zarobljenicima iz vukovarske bolnice i da u skladu s njom postupi.¹¹⁶⁶ Panić je po tom izričitom naređenju Mileta Mrkšića i postupio: prisustvovao je sednici i preneo Mrkšićevu odluku.¹¹⁶⁷

297. U tom istom telefonskom razgovoru, potpukovnik Panić je Mileta Mrkšića obavestio da je jedan autobus sa zarobljenicima iz vukovarske bolnice parkiran u krugu kasarne i da pripadnici TO i drugi muškarci, meštani, pokušavaju da mu priđu kako bi utvrdili identitet ljudi u njemu.¹¹⁶⁸ Veće ističe da je s velikom pažnjom proučilo Panićev iskaz, a posebno deo koji se odnosi na relevantne događaje od 19. i 20. novembra 1991. godine, i da ga je razmotrilo u svetlu drugih dokaza o tim događajima. Takođe je pažljivo odmerilo svoju ocenu Panićevog kredibiliteta, uzevši u obzir njegovo držanje prilikom svedočenja, događaje za koje je inače utvrđeno da su se desili i držanje onih čiji se iskazi o tim događajima razlikuju od njegovog. Prema oceni Veća, potpukovnik Panić je, opšte uzevši, u vezi s većinom pitanja, iskren i pouzdan svedok. Nažalost, Veće takođe zaključuje da je potpukovnik Panić u svom iskazu nastojao da neke aspekte svoje uloge prikaže u povoljnijem svetlu i da izbegne da pomene stvari koje bi se mogle protumačiti kao da je i sam bio odgovoran za kažnjivo ponašanje. Iz tih razloga, iako se potpuno uverilo da treba da prihvati glavninu njegovog iskaza, Veće u vezi s nekim pitanjima ima rezerve, na koje će i ukazati. Prema tome, Veće prihvata da su Mile Mrkšić i potpukovnik Panić toga jutra, dok je Panić bio u kasarni JNA, stvarno vodili pomenuti telefonski razgovor i da je Panić tom prilikom dobio nalog da prisustvuje sednici takozvane "vlade" koja je trebalo da bude održana toga dana u "Veleprometu" i da njenim učesnicima prenese Mrkšićevu odluku, što je on kasnije i učinio, međutim, Veće se

¹¹⁶⁴ Miodrag Panić, T. 14305; 14402.

¹¹⁶⁵ Miodrag Panić, T. 14305; 14402. O tome šta se događalo na toj sednici bilo je reči ranije u ovoj Presudi. Vidi par. 225-233 gore.

¹¹⁶⁶ Miodrag Panić, T. 14307.

¹¹⁶⁷ Miodrag Panić, T. 14307-14308; 14313.

takođe uverilo da u iskazu potpukovnika Panića nisu prikazana njegova celokupna saznanja o situaciji toga jutra u kasarni. On je u svom iskazu naveo da se, pre nego što je otišao na sednicu "vlade SAO", koliko je njemu poznato, u kasarni nalazio samo jedan autobus sa zarobljenicima iz bolnice.¹¹⁶⁹ Međutim, Veće se na osnovu dokaza o ukrcavanju ljudi u autobuse i kretanju autobusa od bolnice do kasarne uverilo da je prema kasarni JNA krenuo i u nju stigao konvoj od pet autobusa.¹¹⁷⁰ Potpukovnik Panić je, osim toga, rekao da je Miletu Mrkšiću preneo da pripadnici TO i drugi pokušavaju da priđu autobusu kako bi utvrdili identitet ljudi u njemu.¹¹⁷¹ To se ne podudara potpuno s dokazima, koje Veće prihvata, o agresivnim i pretećim rečima i postupcima pripadnika TO i drugih koji su se vrzmali oko autobusa u kasarni, o čemu se detaljnije govori drugde u ovoj presudi.¹¹⁷² Na pitanja o tome, potpukovnik Panić je u svom iskazu rekao da zarobljenicima u autobusu nije pretila nikakva opasnost jer su bile preduzete sve mere bezbednosti¹¹⁷³ i, kako se činilo, poricao da je toga dana u kasarni video bilo kakvo zlostavljanje zarobljenika. Prema zaključku Veća, potpukovnik Panić je zbog svoje uloge u prenošenju uputstava Mileta Mrkšića prisutnima na sednici i svoje lične uloge na toj sednici imao razloga da o događajima u vezi s konvojem ratnih zarobljenika koje je video u kasarni ne bude sasvim otvoren i iskren. Mada Veće prihvata da potpukovnik Panić nije bio u kasarni JNA sve vreme dok su tamo držani autobusi sa zarobljenicima, ono se uverilo i zaključuje da je u vreme telefonskog razgovora potpukovnika Panića i Mileta Mrkšića tamo bilo pet autobusa i da je u vreme tog razgovora već bilo očito da su zarobljenici izloženi fizičkim i verbalnim pretnjama pojedinaca iz gomile srpskih pripadnika TO, među kojima je bilo i pripadnika paravojnih snaga i lokalnih srpskih dobrovoljaca, koja se vrzmala oko autobusa i pokušavala da dođe do zarobljenika.¹¹⁷⁴ S obzirom na sadržaj razgovora Mileta Mrkšića i potpukovnika Panića ne deluje uverljivo da potpukovnik Panić s Miletom Mrkšićem ne bi razgovarao o tome šta se stvarno dešavalo s ratnim zarobljenicima u kasarni JNA. Mada je sasvim moguće da je taj telefonski razgovor vođen nešto kasnije od 10:30 časova, kako je navedeno, imajući u vidu raspoložive dokaze o vremenu i sledu događaja u kasarni, Veće ipak nije moglo u potpunosti da se uveri da su u vreme tog razgovora zarobljenici iz autobusa stvarno već bili izloženi fizičkom nasilju od strane pripadnika TO i drugih u kasarni.

298. Za ulogu Mileta Mrkšića u događajima od 20. novembra 1991. godine relevantan je i iskaz kapetana Jovana Šušića. On je u svom iskazu naveo da je, kao komandant 1. bataljona VP gmtbr,

¹¹⁶⁸ Miodrag Panić, T. 14304-14305; 14318; 14402.

¹¹⁶⁹ Miodrag Panić, T. 14305; 14318; 14401.

¹¹⁷⁰ Vidi par. 209, 215 gore.

¹¹⁷¹ Miodrag Panić, T. 14305-14306; 14318.

¹¹⁷² Vidi par. 216 gore.

¹¹⁷³ Miodrag Panić, T. 14306; 14318.

¹¹⁷⁴ Vidi par. 216 gore.

20. novembra 1991. godine ujutro vršio svoje redovne dužnosti u kasarni JNA u Vukovaru.¹¹⁷⁵ Tamo ga je video i potpukovnik Panić.¹¹⁷⁶ U toku jutra kapetana Šušića je, po njegovoj proceni otprilike između 10:00 i 11:00 časova, pozvao kapetan Predojević, koji je bio odgovoran za obezbeđenje u kasarni JNA, a bio je i komandir jedne čete oklopnih vozila vojne policije,¹¹⁷⁷ i rekao mu da ima problema s obezbeđenjem nekih od autobusa koji su u kasarnu stigli iz vukovarske bolnice.¹¹⁷⁸ Kapetan Šušić je u svom iskazu rekao da je otišao do mesta gde su ti autobusi bili parkirani i da je tamo video pripadnike TO kako verbalno napadaju zarobljenike iz autobusa.¹¹⁷⁹ Atmosfera koju je zatekao izazvala je u kapetanu Šušiću takvu zabrinutost da je, nakon što je u nekoliko minuta sagledao situaciju, nazvao Mileta Mrkšića.¹¹⁸⁰ U svom iskazu je naveo da je Miletu Mrkšiću rekao da su "u kasarnu [...] dovezeni autobusi sa ljudima i da im civili prete i da postoji opasnost po bezbednost tih ljudi".¹¹⁸¹ Mile Mrkšić je na to kapetanu Šušiću izdao naređenje da "stvor[i] potpunu bezbednost tih ljudi koji su u autobusima". Mile Mrkšić je takođe dodao: "A sada je u toku sednica vlade Krajine [...] na kojoj se rešava gde će se dalje transportovati."¹¹⁸² Primivši to naređenje, kapetan Šušić je sa svoje strane dao zadatak kapetanu Predojeviću da dovede pojačanje i da grupu pripadnika TO udalji od autobusa i odstrani je iz kruga kasarne.¹¹⁸³ Nakon otprilike 30 minuta, kapetan Šušić je video da se situacija u kasarni JNA vratila u normalu.¹¹⁸⁴ Pripadnici TO, zajedno s nekim pripadnicima paravojnih snaga i lokalnim srpskim dobrovoljcima, odstranjeni su iz kasarne.¹¹⁸⁵

299. Uverljivost ovog iskaza žestoko je osporavana u toku suđenja. Poseban naglasak je stavljen na činjenicu da je kapetan Šušić prvo rekao da je Mileta Mrkšića nazvao iz zgrade kasarne,¹¹⁸⁶ smeštene odmah do mesta gde su otprilike polukružno bili parkirani autobusi i okrenute prema tom mestu, da bi na jednom drugom mestu u svom iskazu rekao da je koristio radio-vezu iz jednog vozila parkiranog ispred zgrade kasarne, tj. između autobusa i te zgrade, a uz samu zgradu.¹¹⁸⁷ Veće je pažljivo odvagalo sva pomenuta pitanja i naposljetku ocenilo da je ovo nepodudaranje pojedinosti razumljivo i da ne ukazuje na to da su pomenuti navodi izmišljeni. Kapetanu Šušiću je tada od

¹¹⁷⁵ Jovan Šušić, T. 14888.

¹¹⁷⁶ Miodrag Panić, T. 14395.

¹¹⁷⁷ Jovan Šušić, T. 14879; 14917.

¹¹⁷⁸ Jovan Šušić, T. 14889.

¹¹⁷⁹ Jovan Šušić, T. 14889-14890.

¹¹⁸⁰ Jovan Šušić, T. 14890-14891.

¹¹⁸¹ Jovan Šušić, T. 14950.

¹¹⁸² Jovan Šušić, T. 14891.

¹¹⁸³ Jovan Šušić, T. 14892.

¹¹⁸⁴ Jovan Šušić, T. 14892.

¹¹⁸⁵ Jovan Šušić, T. 14892. Jovan Šušić je u svom iskazu, izgleda naizmenično, pominjao i civile i pripadnike TO. Prema zaključku Veća, pod izrazom "civili" se mislilo na ljudstvo koje nije bilo iz sastava JNA. Taj izraz je uključivao pripadnike srpskih TO i paravojnih jedinica, kao i "dobrovoljce", koji su po tadašnjem zakonu mogli da se jave (sa sopstvenim oružjem) u vojne jedinice kako bi se uključili u borbu.

¹¹⁸⁶ Jovan Šušić, T. 14890-14891.

¹¹⁸⁷ Jovan Šušić, T. 14916.

ključnog značaja bila njegova ocena da situacija u vezi s autobusima iziskuje podnošenje izveštaja Miletu Mrkšiću, a takav potez je čak i za nekoga na njegovom položaju imao određenu težinu. Da li se pritom mašio radio-mikrofona u vozilu ispred zgrade kasarne ili telefona u toj zgradi teško da mu je tada ili prilikom svedočenja o tom događaju nekih 15 godina kasnije bilo bitno. Ono što mu je tada bilo najvažnije i što mu se najjače urezalo u pamćenje verovatno je podnošenje izveštaja Miletu Mrkšiću i naređenje koje je tom prilikom primio.

300. Tokom svedočenja kapetana Šušića velika pažnja je posvećena i pitanju zašto je kapetan Predojević podneo izveštaj kapetanu Šušiću i zašto je Šušić podneo izveštaj Miletu Mrkšiću, budući da to, u oba slučaja, nije bilo u skladu s lancem komandovanja u JNA. Kapetan Predojević i njegova četa oklopnih vozila vojne policije tada su bili potčinjeni 2. JOd pod komandom majora Lukića, koji je ujedno bio i komandant kasarne.¹¹⁸⁸ Prema tome, redovna procedura u JNA je nalagala da kapetan Predojević izveštaj podnese majoru Lukiću. Mada se čini da takva argumentacija počiva na čvrstim temeljima, Veće smatra da ona pridaje preveliko značenje redovnoj proceduri, a da ne pripisuje odgovarajući značaj drugim relevantnim faktorima. Pre privremenog potčinjavanja njegove čete 2. JOd, kapetan Predojević i njegova četa bili su u sastavu bataljona vojne policije pod komandom kapetana Šušića i on je, stoga, bio naviknut da izveštaje podnosi Šušiću.¹¹⁸⁹ Pomenuti izveštaj je po svom sadržaju pre imao veze s redovnom ulogom vojne policije, nego s borbenim dejstvima jurišnog odreda. Obezbeđenje zarobljenika iz svih autobusa pružala je u svim relevantnim trenucima toga dana upravo vojna policija JNA. Tačno je da je kapetan Šušić mogao prvo da se obrati majoru Lukiću, a ne da, kao komandant bataljona, izveštaj podnosi direktno Miletu Mrkšiću, međutim, kapetan Šušić je objasnio da mu tada nije bilo poznato da li je major Lukić u kasarni.¹¹⁹⁰ On u svom iskazu jeste izjavio da se seća da je majora Lukića tamo video kasnije toga jutra, kad je situacija već bila pod kontrolom,¹¹⁹¹ ali ne i ranije, u trenutku podnošenja izveštaja Miletu Mrkšiću.¹¹⁹² Veće se na osnovu drugih dokaza uverilo da je major Lukić tada zapravo bio u kasarni,¹¹⁹³ ali to ne znači da objašnjenje kapetana Šušića nije istinito ili uverljivo. Veće takođe ima u vidu iskaz kapetana Karanfilova da je majora Lukića video u kasarni, te da situacija, po njegovom mišljenju, nije delovala zabrinjavajuće i da ju je major Lukić držao pod kontrolom.¹¹⁹⁴ Veće je drugde u ovoj Presudi zaključilo da neke relevantne delove iskaza kapetana

¹¹⁸⁸ Jovan Šušić, T. 14878-14879; 14888; 14891; Miodrag Panić, T. 14549. Vidi i par. 103 gore.

¹¹⁸⁹ Jovan Šušić, T. 14914-14916; 14945-14946. Svedok je objasnio da je četa kapetana Predojevića, iako je tada bila pripojena 2. JOd, činila deo 1. bataljona VP gmtbr pod komandom Jovana Šušića.

¹¹⁹⁰ Jovan Šušić, T. 14896; 14946.

¹¹⁹¹ Jovan Šušić, T. 14896; 14946.

¹¹⁹² Jovan Šušić, T. 14896; 14946.

¹¹⁹³ Miodrag Panić, T. 14395; 14304-14306; Borče Karanfilov, T. 15426; 15445.

¹¹⁹⁴ Borče Karanfilov, T. 15426; 15445.

Karanfilova ne može da prihvati.¹¹⁹⁵ S obzirom na svoju ocenu kredibiliteta Karanfilova, Veće ne može da prihvati ni njegov iskaz o ovom pitanju, budući da se čini da ga je dao s namerom da se izbegne zaključak da je on znao za probleme u vezi s bezbednošću zarobljenika u kasarni. Valja imati u vidu još jedan faktor. Situacija do koje je toga jutra došlo nije se ticala redovnog održavanja reda ili bezbednosti vojske u kasarni JNA. Mada je do nje došlo u kasarni, ta situacija se ticala bezbednosti ratnih zarobljenika JNA koji su prevoženi po naređenju Mileta Mrkšića kao komandanta OG Jug i koji su u tranzitu privremeno držani u vozilima u krugu kasarne JNA. Veće je mišljenja da su autobusi tamo držani po naređenju Mileta Mrkšića, i to dok je on čekao da vidi ishod sednice takozvane vlade SAO na kojoj je trebalo da se donese odluka o sudbini ratnih zarobljenika. Pitanja prevoza tih ratnih zarobljenika, njihove bezbednosti i njihovog konačnog odredišta tada su bila u nadležnosti Mileta Mrkšića.¹¹⁹⁶ To nisu bila pitanja nad kojima je major Lukić ili iko drugi toga jutra u kasarni imao direktnu kontrolu.

301. Pored toga, povod za zabrinutost bilo je ponašanje grupe ljudi, pripadnika TO i paravojskih snaga, uključujući lokalne srpske dobrovoljce, koji su zajednički obeležavali predaju hrvatskih snaga goneći hrvatske ratne zarobljenike. Iako su neki ljudi iz te grupe zvanično još uvek bili pod komandom OG Jug, oni su pritom, što je s obzirom na političku situaciju razumljivo, doživljavali takozvanu vladu SAO kao svoju "vladu" i smatrali da su ti ratni zarobljenici "njihovi" zarobljenici, a ne zarobljenici JNA, i da oni, ili barem njihova "vlada", imaju pravo da odlučuju o njihovoj sudbini. U takvim okolnostima, pitanje bezbednosti ratnih zarobljenika u autobusima nije bilo samo vojno pitanje koje se ticalo komandanta kasarne, nego izrazito političko pitanje s jakim emocionalnim nabojem. Prema tome, odluka da se ti ljudi udalje iz kasarne JNA i da im se onemogući kontakt s ratnim zarobljenicima koji su držani u autobusima i te kako se direktno ticala Mileta Mrkšića i on je bio za nju direktno odgovoran, baš kao što ga se direktno ticala odluka o tome šta je trebalo da se učini sa ratnim zarobljenicima toga dana i kao što je za tu odluku bio direktno odgovoran. Stoga Veće smatra da nije tako čudno što je kapetan Šušić izveštaj o situaciji u vezi s bezbednošću zarobljenika iz autobusa podneo Miletu Mrkšiću. Kao komandant bataljona vojne policije prisutan na licu mesta, on je video situaciju koja ga je zabrinula i smatrao je da u vezi s njom treba da se preduzmu mere, a znao je da te mere može da odobri Mile Mrkšić. Veće je takođe moralo da uzme u obzir svoju ocenu kredibiliteta kapetana Šušića i drugih svedoka relevantnih za ovo pitanje. Veće pritom konstatuje i da postoji velika podudarnost između, s jedne strane, reči Mileta Mrkšića, kako ih je kapetan Šušić preneo, izgovorenih u pomenutom razgovoru u vezi sa sednicom "vlade" SAO i ulogom koju je ta "vlada", po Mrškićevom viđenju, igrala u

¹¹⁹⁵ Vidi par. 282 gore.

¹¹⁹⁶ Vidi par. 607 dole.

donošenju odluke o sudbini ratnih zarobljenika i, s druge strane, iskaza drugih svedoka o saznanjima Mileta Mrkšića o toj sednici i njegovom stavu prema njenog ulozi. Veće ovde posebno misli na iskaz potpukovnika Panića. Ne samo da tu postoji podudarnost, nego nije jasno kako bi kapetan Šušić znao za stav Mileta Mrkšića o tim pitanjima da mu Mrkšić to nije sam rekao.

302. S obzirom na pomenuta pitanja i tadašnje okolnosti, Veće prihvata iskaz kapetana Šušića da je on podneo izveštaj Miletu Mrkšiću o kome je govorio u svom iskazu i da je od njega primio naređenje o kome je takođe govorio. U skladu s tim, Veće zaključuje da su lokalni pripadnici TO i drugi koji su se vrzmali oko autobusa u kasarni bili udaljeni iz kruga kasarne po tom naređenju Mileta Mrkšića kako više ne bi predstavljali pretnju po bezbednost ratnih zarobljenika u autobusima.

303. Za saznanja Mileta Mrkšića o događajima u kasarni JNA relevantni su i dokazi o njegovim razgovorima s pukovnikom Tomićem, vođom grupe oficira prilično visokog ranga, većinom iz Uprave bezbednosti u Beogradu. Pukovnik Vujić je u svom iskazu rekao da je pukovnik Tomić u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine otišao u kasarnu JNA u Vukovaru kako bi proverom ratnih zarobljenika koji su držani u autobusima ustanovio ima li među njima zločinaca. Kasnije toga dana, oko 18:00 časova, pukovnik Tomić je pukovniku Vujiću u Negoslavcima ispričao da su oficiri iz Uprave bezbednosti ustanovili da su se u autobusima u kasarni nalazili i neki vojnici JNA, zbog čega je "dva ili tri puta" u toku dana morao da ode do Mileta Mrkšića. Pukovnik Vujić je u svom iskazu naveo da mu je pukovnik Tomić u tom razgovoru rekao da je Mileta Mrkšića upozorio da u kasarni JNA "pripadnici Teritorijalne odbrane žele na silu [...] da autobuse odvezu na Ovčaru"¹¹⁹⁷ i da je Mile Mrkšić na to upozorenje samo ćutao, ali je "podigao ruku ispred očiju".¹¹⁹⁸ Stavovi koje je pukovnik Tomić, prema ovom iskazu, zauzeo ukazuju na moguću nedoslednost, budući da nije jasno da li je njegova zabrinutost poticala od činjenice da je u autobusima pronašao vojnike JNA ili činjenice da su pripadnici TO želeli na silu da odvezu autobuse na Ovčaru. Ono što se iz dokaza vidi jeste da je grupa oficira, kojoj su i pukovnik Tomić i pukovnik Vujić pripadali, stigla u Vukovar nakon kapitulacije hrvatskih snaga kako bi "pomog[la] u trijažu" pripadnika hrvatskih snaga i drugih radi identifikovanja lica koja su bila od posebnog interesa kao ratni zločinci.¹¹⁹⁹ Dokazi ne omogućuju tačno praćenje jednog dela njihovog kretanja, ali pokazuju da su, nakon javljanja u Komandu OG Jug u Negoslavcima, svoj zadatak pokušavali da izvrše u raznim prilikama, naime, gde god su bili držani hrvatski ratni zarobljenici, uključujući bolnicu, "Velepromet", kasarnu JNA i Ovčaru. Utvrđeno je da je ta grupa, nakon što je 19. novembra 1991.

¹¹⁹⁷ Bogdan Vujić, T. 4567.

¹¹⁹⁸ Bogdan Vujić, T. 4566-4567.

¹¹⁹⁹ Bogdan Vujić, T. 4487; 4619; 4622-4624; 4557-4558; 4501-4502; Branko Korica, T. 14711.

bila izuzetno aktivna u "Veleprometu",¹²⁰⁰ u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. boravila u bolnici,¹²⁰¹ gde se zadržala barem neko vreme nakon što je većina muškaraca, ratnih zarobljenika, napustila bolnicu, i da je nakon toga ponovo boravila u "Veleprometu", koji se nalazi blizu kasarne JNA.¹²⁰² Sasvim je uverljivo da bi, budući da su autobusi s ratnim zarobljenicima držani u kasarni JNA, pukovnik Tomić, s drugim članovima grupe ili bez njih, iz "Veleprometa" otišao preko puta u kasarnu kako bi svoj posao nastavio među zarobljenicima u autobusima, ali nema neposrednih dokaza koji potvrđuju da se to toga dana i dogodilo. Dokazi, međutim, pokazuju da su kasnije toga dana najmanje dva člana te grupe boravila u hangaru na Ovčari.¹²⁰³ Budući da je pukovnik Tomić u međuvremenu preminuo, nije mogao da bude pozvan da svedoči. Ovaj razgovor koji je iz druge ruke preneo pukovnik Vujić bio bi, naravno, prilično relevantan kad bi Veće moglo da prihvati njegov sadržaj kao tačan. Iako Veće nema razloga za sumnju da je pukovnik Vujić u svom iskazu preneo reči pukovnika Tomića onako kako ih se sećao, ono se nije moglo u potpunosti uveriti da je razgovor pukovnika Tomića i Mileta Mrkšića, koji je pukovnik Vujić preneo u svom iskazu, tekao na način na koji je Vujić shvatio da je tekao. To je možda tačno, ali s obzirom na pomenute poteškoće, ovi dokazi iz druge ruke nisu ostavili Veće u uverenju da je njihov sadržaj pouzdan u meri koja bi bila dovoljna da ih ono prihvati bez rezerve. Stoga Veće ne može da donese zaključak o tome šta je pukovnik Tomić rekao Miletu Mrkšiću o situaciji koja je 20. novembra 1991. godine vladala u kasarni JNA, a ticala se hrvatskih ratnih zarobljenika iz bolnice koji su tamo neko vreme držani u autobusima.

304. Kasnije ujutro 20. novembra 1991. godine u "Veleprometu" je održana sednica takozvane "vlade" SAO.¹²⁰⁴ Završila se najkasnije u 13:00 časova.¹²⁰⁵ Kao što je već rečeno, toj sednici je po Mrkšićevom nalogu prisustvovao i potpukovnik Panić, načelnik štaba OG Jug i Mrkšićev zamenik.¹²⁰⁶ Učesnici sednice su se kategorički usprotivili tome da ratni zarobljenici budu prevezeni u Sremsku Mitrovicu i zatim razmenjeni od strane JNA. Članovi "vlade" su izrazili želju da zarobljenici, umesto toga, budu zatočeni u Vukovaru.¹²⁰⁷ Neki su se zalagali za to da zarobljenicima sude domaći sudovi.¹²⁰⁸ U intervjuu koji je predsednik "vlade" Goran Hadžić kasnije 20. novembra 1991. godine dao sredstvima javnog informisanja preneti je njegova izjava da je s vojnim vlastima postignut dogovor da hrvatski ratni zarobljenici ostanu u "našim logorima".¹²⁰⁹ Iz

¹²⁰⁰ Vidi par. 171-173 gore.

¹²⁰¹ Vidi par. 201 gore.

¹²⁰² Bogdan Vujić, T. 4544, 4691.

¹²⁰³ Vidi par. 264 gore.

¹²⁰⁴ Vidi par. 225 gore.

¹²⁰⁵ Vidi par. 233 gore.

¹²⁰⁶ Vidi par. 296 gore.

¹²⁰⁷ Vidi par. 229 gore.

¹²⁰⁸ Vidi par. 226 gore.

¹²⁰⁹ Dok. pr. br. 576. Vidi par. 228 gore.

dokaza se ne vidi da je do kraja sednice postignut neki takav dogovor ili doneta neka takva odluka, ali događaji koji su usledili nakon sednice upućuju na zaključak da je to pitanje moralo biti predmet daljih razgovora s Miletom Mrkšićem ili njegovim predstavnicima i čini se da izjava koja se pripisuje Hadžiću odražava takav razvoj događaja.

305. Potpukovnik Panić je u svom iskazu rekao da je po povratku sa sednice "vlade" u kasarnu odmah nazvao Mileta Mrkšića koji je, kad mu je Panić preneo da je tamo rečeno da će se ratnim zarobljenicima suditi i da će na Ovčari biti zatvor, rekao sledeće: "Dobro, neka bude kako su odlučili."¹²¹⁰ Iz tog iskaza bi se mogao izvesti zaključak da je Mile Mrkšić tokom tog razgovora doneo konačnu odluku da, shodno željama "vlade", ratne zarobljenike iz bolnice preda u ruke TO i drugih snaga. Međutim, Veće iz više razloga ne može da donese takav zaključak. Potpukovnik Panić u svom iskazu nije pomenuo da je reči Mileta Mrkšića, kako ih se on sećao, shvatio kao naređenje. Panić takođe nije pomenuo da je u vezi s tim rečima postupio kao da se radilo o odluci, bilo da ih je izvršio ili nekome preneo kao odluku komandanta. Umesto toga, na osnovu događaja koji su usledili i Panićevog ćutanja, Veće prihvata da je Mrkšić nakon tog razgovora s Panićem doneo barem privremenu odluku o tome šta treba da se učini u vezi s prevozom ratnih zarobljenika koji su već nekoliko sati držani u autobusima. Izdato je naređenje da se ratni zarobljenici prevezu na Ovčaru, mesto koje je JNA koristila za držanje ratnih zarobljenika u noći između 18. i 19. novembra 1991. godine, prilikom evakuacije s Mitnice. Međutim, na Ovčaru je istovremeno poslata i vojna policija 80. mtbr kako bi bila spremna za obezbeđenje ratnih zarobljenika po dolasku autobusa.¹²¹¹ Taj poslednji potez se kosi sa zaključkom da je Mile Mrkšić već bio doneo odluku da, shodno željama "vlade", ratne zarobljenike izruči TO. U skladu s redovnom procedurom, Mile Mrkšić je pomenuta naređenja svakako izdao preko štaba Komande OG Jug.

306. Ni o jednom od ta dva naređenja ne postoje neposredni dokazi, ali je izvesno da su autobusi sa zarobljenicima krenuli iz kasarne JNA na Ovčaru, gde su stigli između 13:30 i 14:30 časova, kao i da je na Ovčaru krenula i vojna policija 80. mtbr i tamo stigla pre zarobljenika.¹²¹² Veće napominje da je major Vukašinić u svom iskazu (koji je potkrepljen iskazom Veselina Šljivančanina¹²¹³) izjavio da mu je kapetan Predojević rekao da su autobusi otišli iz kasarne na Ovčaru po naređenju komandanta (tj. Mileta Mrkšića).¹²¹⁴ Veće prihvata da naređenje o slanju vojne policije 80. mtbr na Ovčaru nije prosleđeno preko komandanta 80. mtbr potpukovnika Vojnovića ili komandira vojne policije 80. mtbr kapetana Vezmarovića: nijedan od njih tada nije

¹²¹⁰ Miodrag Panić, T. 14321-14322.

¹²¹¹ Vidi par. 261 gore.

¹²¹² Vidi par. 261 gore.

¹²¹³ Veselin Šljivančanin, T. 13663.

¹²¹⁴ Ljubiša Vukašinić, T. 15036.

bio na komandnom mestu 80. mtbr. U normalnim okolnostima, Komanda OG Jug bi to naređenje prosledila komandnom mestu 80. mtbr, gde bi ga preuzeo dežurni oficir. Osamdeseta mtbr je bila jedinica JNA odgovorna za lokalno obezbeđenje rejona koji je uključivao Ovčaru. Jedan deo pripadnika vojne policije 80. mtbr je odmah otišao na Ovčaru. Potpukovnik Vojnović, koji za to uopšte nije znao, na Ovčari je primetio autobuse, pa je otišao u hangar.¹²¹⁵ Kao što je drugde podrobno izloženo, on je nazvao 80. mtbr i zatražio pojačanja, a kapetan Vezmarović nije otišao u hangar sve dok kasno poslepodne nije čuo za taj bezbednosni zadatak.¹²¹⁶

307. Na Ovčaru je nedugo nakon dolaska autobusa stigao i potpukovnik Panić, zamenik Mileta Mrkšića i načelnik štaba, i to, prema svom iskazu, oko 15:00 časova, ali prema zaključku Veća, pre tog vremena.¹²¹⁷ On je izjavio da je na putu iz kasarne JNA za Negoslavce odlučio da stane na Ovčari kako bi proverio da li su autobusi stigli i video kako napreduju suđenja ratnim zarobljenicima o kojima se raspravljalo na ranije pomenutoj sednici "vlade" SAO u "Veleprometu" da bi o tome mogao da podnese izveštaj svom komandantu Miletu Mrkšiću.¹²¹⁸ Veće prihvata da je Panić na Ovčaru stigao nedugo nakon dolaska autobusa iz kasarne JNA, ali ne može da prihvati njegovo objašnjenje zašto je došao na Ovčaru. Tvrdnja da je verovao da se na Ovčari odvijaju suđenja zarobljenicima zvuči potpuno neuverljivo. Vremena za njihovo organizovanje očigledno nije bilo, čak i da su postojali potrebni stručni istražitelji, tužioci, branioci ili sudije i fizički resursi, što, naravno, nije bio slučaj. Prema zaključku Veća, on je na Ovčaru došao da oceni situaciju kako bi o tome podneo izveštaj Miletu Mrkšiću.

308. Nakon posete Ovčari u poslepodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine, potpukovnik Panić se vratio na komandno mesto OG Jug u Negoslavcima i odmah podneo izveštaj o zatečenoj situaciji direktno Miletu Mrkšiću.¹²¹⁹ Na Ovčari se, prema svojoj tvrdnji, zadržao svega 15 minuta.¹²²⁰ Potpukovnik Panić nije tvrdio da može tačno da se seti svega šta je Miletu Mrkšiću rekao u svom izveštaju. Mogao je samo da kaže da je Mile Mrkšić iz tog izveštaja "dobio [...] potpunu informaciju" o tome šta je Panić video na Ovčari.¹²²¹ Međutim, prema zaključku Veća, njegova stvarna procena situacije vidi se iz njegovog izveštaja Miletu Mrkšiću u smislu da zarobljenicima koji su tamo smešteni preti ozbiljna opasnost.¹²²² Svoju zabrinutost je naglasio i time što mu je nakon toga sugerisao da, iako 80. mtbr raspolaže s dovoljno ljudstva za obezbeđenje zarobljenika, ne bi bilo loše da Mrkšić potpukovniku Miodragu Vojnoviću (komandantu 80. mtbr),

¹²¹⁵ Vidi par. 256 gore.

¹²¹⁶ Vidi par. 265 gore.

¹²¹⁷ Miodrag Panić, T. 14328.

¹²¹⁸ Miodrag Panić, T. 14324.

¹²¹⁹ Miodrag Panić, T. 14328.

¹²²⁰ Miodrag Panić, T. 14481.

¹²²¹ Miodrag Panić, T. 14328.

"ako treba", ponudi pomoć u obezbeđenju na Ovčari.¹²²³ Mada je Veće, kao što je već rečeno, prilikom svedočenja potpukovnika Panića steklo jasan utisak da on nije bio iskren kad je govorio o sopstvenim saznanjima o zlostavljanju ratnih zarobljenika toga dana, nastojeći da ih umanja, ono se u potpunosti uverilo da je njegov iskaz u drugim aspektima pouzdan i da odražava ono što se stvarno dogodilo tog poslepodneva kad je podneo izveštaj Miletu Mrkšiću.

309. Veće ovaj iskaz prihvata i s obzirom na date okolnosti i zaključuje da bi Panić, kao načelnik štaba koji podnosi izveštaj svom komandantu, pouzdano preneo šta je video i čuo i naveo svoje razloge za zabrinutost u vezi sa situacijom. Veće je svoje zaključke o situaciji na Ovčari tog poslepodneva, u vreme dolaska potpukovnika Panića, iznelo na drugim mestima u ovoj Presudi.¹²²⁴ Mada je moguće da se on na Ovčari zadržao svega petnaestak minuta, to je bilo više nego dovoljno da donese pouzdanu ocenu o situaciji. Tačno je da je on izjavio da nije ulazio u hangar.¹²²⁵ Ako je to stvarno tako, onda je izuzetno čudno da nije lično otišao da vidi ratne zarobljenike nad kojima je JNA toga jutra, posredstvom OG Jug, preuzela nadzor i za koje je OG Jug, u kojem je potpukovnik Panić bio načelnik štaba, tada bio odgovoran. To je i bio cilj njegove posete Ovčari. Međutim, čak i da nije ulazio u hangar, iz drugih dokaza sledi da je bilo više nego očito da se ispred hangara okupila velika grupa pripadnika TO i paravojnih snaga, uključujući dobrovoljce, od kojih su neki bili naoružani, i da je, raspaljenih strasti, pokušavala da dopre do "neprijateljskih" zarobljenika. Prema zaključku Veća, Panić je tokom boravka na Ovčari primio i izveštaj komandanta 80. mtbr potpukovnika Milorada Vojnovića, koji je tada takođe tamo boravio.¹²²⁶ Uprkos suprotnim dokazima, Veće prihvata da je potpukovnik Vojnović rekao potpukovniku Paniću da su neki ljudi pokušavali da uđu u hangar, u čemu ih je vojna policija 80. mtbr sprečila.¹²²⁷ Potpukovnik Vojnović mu je pritom rekao da ima utisak da naoružani ljudi pokušavaju da uđu u hangar zato da se osvete zarobljenicima koji su u njemu zatočeni.¹²²⁸ Iz nekih dokaza sledi da je 80. mtbr možda donekle uspostavio red do Panićevog dolaska. Dokazi, uključujući iskaz majora Ljubiše Vukašinovića (zamenika Veselina Šljivančanina), pokazuju da je red stvarno donekle uspostavljen, ali se, što nije ni čudno, razlikuju u nekim pojedinostima u vezi s tim kada se i kako to dogodilo. Međutim, čak i da se dogodilo do tog vremena, problem koji je predstavljala pomenuta grupa ljudi i dalje je bio prisutan, pri čemu je nesrazmera između brojnosti te grupe, u kojoj je bilo i naoružanih ljudi, i relativnog malog broja vojnika JNA koji su obezbeđivali hangar i zarobljenike u njemu bila više nego očita. Stoga Veće bez rezervi prihvata Panićev iskaz da je Mrkšiću u svom izveštaju izričito

¹²²² Miodrag Panić, T. 14470.

¹²²³ Miodrag Panić, T. 14328; 14474.

¹²²⁴ Vidi par. 262 gore.

¹²²⁵ Miodrag Panić, T. 14882-14483.

¹²²⁶ Vidi par. 258 gore.

¹²²⁷ Miodrag Panić, T. 14325; 14462.

preneo svoj zaključak o situaciji koju je zatekao na Ovčari, naime, da zarobljenicima koji su tamo zatočeni prethodi ozbiljna opasnost i da Mrkšić, ako je potrebno, treba da ponudi pomoć komandantu 80. mtbr u obezbeđenju. Veće takođe želi da napomene da ne postoje dokazi da je Mile Mrkšić, nakon što je primio taj izveštaj od svog zamenika i načelnika štaba Panića, preduzeo ikakve mere u vezi sa situacijom na Ovčari.

310. Izneta je tvrdnja da Veće ne treba da prihvati da je potpukovnik Panić tog poslepodneva u Negoslavcima zaista podneo izveštaj Miletu Mrkšiću. Naime, potpukovnik Panić nije naveo gde se tačno na komandnom mestu OG Jug sastao s Miletom Mrkšićem, vreme koje je naveo uopšte se ne podudara s drugim dokazima, a nije naveo ni šta je sve Miletu Mrkšiću rekao. Veće je mišljenja da to što Panić nije naveo tačno mesto tog konkretnog susreta ili što se mnoge procene, racionalizacije ili pretpostavke o vremenu i sledu konkretnih događaja razlikuju od svedoka do svedoka ili to što Panić nakon nekih 15 godina nije mogao da se seti svega što su Mile Mrkšić i on prilikom tog konkretnog susreta rekli, iako jeste relevantno i uzeto u obzir, ne predstavlja ključni faktor koji govori protiv toga da je Panićev iskaz o pomenutim pitanjima uverljiv i pouzdan.

311. Zamenik Veselina Šljivančanina major Ljubiša Vukašinić u svom iskazu je takođe naveo da je u kasnim poslepodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine na komandnom mestu OG Jug u Negoslavcima podneo izveštaj Miletu Mrkšiću o situaciji na Ovčari.¹²²⁹ U svom iskazu je rekao: "Ja sam ušao u salu, obratio se mom komandantu i doslovce ovako rek'o: 'Druže pukovniče, na Ovčari sam bio. Tamo su ljudi smešteni. Imao sam problema sa teritorijalcima. Ja sam to stanje smirio. Oni su trenutno otišli negde. Predlažem da se pojača obezbeđenje jer postoji mogućnost da će možda ponovo biti nekih problema.'"¹²³⁰ Kazao je da je Mile Mrkšić uzvratio "slobodan si" i da nije ništa više rekao.¹²³¹ U svom svedočenju, koje se podrobnije razmatra drugde u ovoj Presudi,¹²³² major Vukašinić je naveo da je ranije tog poslepodneva video pripadnike TO kako u hangaru na Ovčari šamaraju i udaraju zarobljenike iz vukovarske bolnice.¹²³³ Kad je to video, otišao je da razgovara s Miroljubom Vujovićem, koji je bio na Ovčari, ubedio ga da pripadnici TO moraju biti odstranjeni iz hangara, a zatim postavio vojnike JNA iz sastava 80. mtbr da stražare pred hangarom.¹²³⁴ S Ovčare se uputio u Negoslavce, gde je prvo otišao da se odmori, a nakon toga se našao s Miletom Mrkšićem i podneo mu izveštaj.¹²³⁵ Ni on u svom iskazu nije pokušavao da kaže da može tačno da se seti kad je to bilo. Kazao je da misli da se s Miletom Mrkšićem verovatno

¹²²⁸ Miodrag Panić, T. 14325.

¹²²⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15045.

¹²³⁰ Ljubiša Vukašinić, T. 15045.

¹²³¹ Ljubiša Vukašinić, T. 15045.

¹²³² Vidi par. 255 gore.

¹²³³ Ljubiša Vukašinić, 15037.

¹²³⁴ Ljubiša Vukašinić, T. 15038-15042.

sastao oko 17:00 časova.¹²³⁶ Iz razloga iznetih na drugim mestima, Veće ne može da prihvati kao iskrene delove iskaza majora Vukašinića koji se odnose na događaje koji su se desili na Ovčari dok je on tamo boravio, niti na vreme i trajanje njegovog boravka.¹²³⁷

312. Veće smatra da je "sala"¹²³⁸ koju je major Vukašinić pomenuo kao mesto svog sastanka s Mrkšićem, po svemu sudeći, glavna prostorija na komandnom mestu OG Jug. Tačno je da major Vukašinić nije rekao da je Miletu Mrkšiću preneo konkretne pojedinosti u vezi s tim šta je video na Ovčari, ali Veće smatra da je bio sasvim jasan kad je izneo predlog da se obezbeđenje pojača. Ne postoje dokazi da je Mile Mrkšić u vezi s tim predlogom preduzeo ikakve mere.

313. Nakon što je odmerilo težinu dokaza u vezi s ovim iskazom majora Vukašinića, Veće se uverilo i zaključuje da je on Miletu Mrkšiću stvarno podneo izveštaj o poslepodnevnim događajima na Ovčari, više-manje onako kako je naveo, i da Mile Mrkšić na njegov izveštaj ili gorepomenutu preporuku koju je taj izveštaj sadržavao nije reagovao.

314. Mada je pukovnik Radoje Trifunović u svom svedočenju rekao da se dnevno referisanje na komandnom mestu OG Jug u Negoslavcima "najčešće" održavalo u 17:00 časova,¹²³⁹ Veće je saslušalo nekoliko oficira JNA koji su izjavili da je 20. novembra 1991. godine referisanje počelo oko 18:00 časova.¹²⁴⁰ Veće zaključuje da je 20. novembra 1991. godine večernje referisanje na komandnom mestu OG Jug počelo oko 18:00 časova. Referisanju su redovno prisustvovali komandanti bataljona OG Jug i drugi potčinjeni komandanti, njihovi pomoćnici, kao i komandant OG Jug Mile Mrkšić i njegov načelnik štaba potpukovnik Panić.¹²⁴¹ Komandanti su Miletu Mrkšiću podnosili izveštaje o situaciji na terenu.¹²⁴² Dana 20. novembra 1991. godine referisanju su, između ostalih, prisustvovali pukovnik Trifunović, pomoćnik komandanta gmtbr za pozadinu pukovnik Boriša Gluščević, komandant gmtbr za protivvazдушnu odbranu potpukovnik Milovan Lešanović i potpukovnik Panić.¹²⁴³

315. Komandant 80. mtbr potpukovnik Milorad Vojnović u svom iskazu je rekao da je na tom referisanju podneo izveštaj Miletu Mrkšiću o tome šta je u poslepodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine video na Ovčari. Kazao je da je, vraćajući se to veče s Ovčare u Negoslavce, kasnio

¹²³⁵ Ljubiša Vukašinić, T. 15045-15046.

¹²³⁶ Ljubiša Vukašinić, T. 15179.

¹²³⁷ Vidi par. 259-260 gore.

¹²³⁸ Ljubiša Vukašinić, T. 15045.

¹²³⁹ Radoje Trifunović, T. 8229.

¹²⁴⁰ Miodrag Vojnović, T. 8229-8232; Miodrag Panić, T. 14330, T. 14358, 14358-14359; Dragi Vukosavljević, T. 8745; Radoje Paunović, T. 14150.

¹²⁴¹ Radoje Trifunović, T. 7988; Miodrag Panić, T. 14383-14984.

¹²⁴² Radoje Trifunović, T. 7987.

¹²⁴³ Radoje Trifunović, T. 8172 ; Boriša Gluščević, T. 12519; Milovan Lešanović, T. 12189; Miodrag Panić, T. 14330.

na referisanje. Otišao je pravo u operativnu salu, gde je referisanje već počelo.¹²⁴⁴ Prema njegovom iskazu, on je u svom izveštaju Miletu Mrkšiću na referisanju rekao: "Dolazim sa Ovčare. Na Ovčari je gužva. Dovedeni su neki ratni zarobljenici iz bolnice, za koje ja ne znam [...] ko ih je tačno sve organizovao i doveo. Video sam da se prema njima nekorektno ponaša, da se propuštaju da ulaze kroz špalir, da se tuku [...] ko je šta kod sebe imao opreme, [...] jedan [je] [...] kundakom udario jednog od tih zarobljenika koji su prolazili kroz špalir do ulaska u hangar."¹²⁴⁵ Potpukovnik Vojnović je u svom iskazu rekao da je Mile Mrkšić na to samo odmahnuo rukom i rekao "nemoj o tome da mi pričaš"¹²⁴⁶ ili "nemoj to da mi pričaš".¹²⁴⁷

316. U svom iskazu, potpukovnik Vojnović je naveo da je po završetku referisanja napustio operativnu salu zajedno s drugim oficirima i da je moguće da je onda otišao na komandno mesto 80. mtbr, koje se nalazilo u jednoj drugoj zgradi.¹²⁴⁸ Nakon toga se ponovo video s Miletom Mrkšićem ispred komandnog mesta OG Jug.¹²⁴⁹ Izvestio ga je o situaciji koju je zatekao na Ovčari,¹²⁵⁰ možda, prema njegovim rečima, "detaljnije" nego na referisanju.¹²⁵¹ Mile Mrkšić je na to, koliko potpukovnik Vojnović pamti, uzvratio otprilike: "Šta ćeš ti tamo? Šta tamo radiš?"¹²⁵² Potpukovnik Vojnović je po toj reakciji zaključio da je Mile Mrkšić bio iznenađen kad je čuo za pristustvo 80. mtbr i za Vojnovićevo prisustvo 20. novembra 1991. godine na Ovčari.¹²⁵³

317. Kao što je već rečeno, tom referisanju su prisustvovali i pukovnik Gluščević i potpukovnik Milovan Lešanović,¹²⁵⁴ ali oni u svojim iskazima nisu pomenuli da su čuli kako potpukovnik Vojnović podnosi izveštaj Mrkšiću. Međutim, nisu ni poricali da se to dogodilo. Referisanju je prisustvovao i pukovnik Trifunović, koji je izjavio da se ne seća da je tamo video Vojnovića niti da je bilo reči o zlostavljanju zarobljenika na Ovčari.¹²⁵⁵ Međutim, rekao je da se seća da je kasnije od nekih oficira u komandi čuo da je Vojnović kasnije to veče došao na komandno mesto kako bi s Mrkšićem razgovarao o zlostavljanju zarobljenika "prethodnih dana".¹²⁵⁶

318. Tačno je da potpukovnik Panić u svom iskazu nije pomenuo da je na referisanju OG Jug video potpukovnika Vojnovića niti da ga je čuo kako podnosi izveštaj o Ovčari. I ovde je moguće da Panić naprosto nije mogao svega da se seti. Referisanja su održavana svakodnevno, prisustvovao

¹²⁴⁴ Milorad Vojnović, T. 8848; 8825; 8980.

¹²⁴⁵ Milorad Vojnović, T. 8849.

¹²⁴⁶ Milorad Vojnović, T. 8849.

¹²⁴⁷ Milorad Vojnović, T. 8980.

¹²⁴⁸ Milorad Vojnović, T. 8850; 8991.

¹²⁴⁹ Milorad Vojnović, T. 8990-8991.

¹²⁵⁰ Milorad Vojnović, T. 8991.

¹²⁵¹ Milorad Vojnović, T. 8850-8851.

¹²⁵² Milorad Vojnović, T. 8852; 8990-8991.

¹²⁵³ Milorad Vojnović, T. 8852-8853.

¹²⁵⁴ Vidi par. 314 gore.

¹²⁵⁵ Radoje Trifunović, T. 8171-8172.

im je veliki broj ljudi, a otada je prošlo nekih 15 godina. Međutim, valja pomenuti i iskaz načelnika organa bezbednosti 80. mtbr kapetana Vukosavljevića, koji je rekao da se to veče, prema oceni Veća oko 19:30 časova, jeste video s potpukovnikom Vojnovićem, ispred operativne sale.¹²⁵⁷ Videli su se posle redovnog referisanja.¹²⁵⁸ Kao što će uskoro biti razmotreno, kapetan Vukosavljević je rekao da je bio zabrinut zbog razvoja situacije na Ovčari i da je došao da svom pretpostavljenom, potpukovniku Vojnoviću, o tome podnese izveštaj.¹²⁵⁹ Potpukovnik Vojnović mu je tom prilikom rekao da je Miletu Mrkšiću na redovnom referisanju preneo šta se dešava na Ovčari i da on na to nije reagovao.¹²⁶⁰ Kapetan Vukosavljević je takođe izjavio da je kasnije vođen još jedan razgovor o situaciji na Ovčari, u kojem su učestvovali i potpukovnik Vojnović i Mile Mrkšić. Taj deo iskaza kapetana Vukosavljevića govori u prilog zaključku, u prvom slučaju posredno, a u drugom neposredno, da su potpukovnik Vojnović i Mile Mrkšić to veče u Negoslavcima vodili dva razgovora o Ovčari. O drugim delovima njegovog iskaza o tom drugom razgovoru biće više reči uskoro.

319. Takođe valja pomenuti da je pomoćnik Mileta Mrkšića za pozadinu pukovnik Gluščević u svom iskazu¹²⁶¹ rekao da su se on i Mile Mrkšić posle referisanja još dvadesetak minuta zadržali u operativnoj sali komandnog mesta OG Jug kako bi mu Mrkšić dao uputstva.¹²⁶² Mrkšićeva odbrana tvrdi da se, imajući u vidu taj iskaz, ne može prihvatiti da je došlo do drugog razgovora potpukovnika Vojnovića i Mileta Mrkšića. Veće smatra da ta tvrdnja počiva na preuskom tumačenju iskaza potpukovnika Vojnovića. Prema oceni Veća, suština tog iskaza nije da je on s Miletom Mrkšićem po drugi put razgovarao odmah posle referisanja. Naprotiv, Veće na osnovu Vojnovićevog iskaza zaključuje da se on s Miletom Mrkšićem sastao tek kasnije. Sasvim je moguće da se potpukovnik Vojnović, dok je pukovnik Gluščević bio s Miletom Mrkšićem, nalazio na komandnom mestu 80. mtbr. Veće je u vezi s tim uzelo u obzir i iskaz kapetana Vukosavljevića. On je možda nekih sat i po na komandnom mestu OG Jug čekao da se vidi s potpukovnikom Vojnovićem.¹²⁶³ Međutim, dok je čekao da se referisanje završi, otišao je da nešto pojedje.¹²⁶⁴ I potpukovnika Vojnovića i Mileta Mrkšića video je posle referisanja, ali u svom iskazu nije rekao da ih je video čim se ono završilo. Mile Mrkšić i pukovnik Gluščević mogli su se svakako sastati pre nego što se Mrkšić sastao s potpukovnikom Vojnovićem i kapetanom Vukosavljevićem.

¹²⁵⁶ Radoje Trifunović, T. 8171.

¹²⁵⁷ Dragi Vukosavljević, T. 8676-8680; 8678.

¹²⁵⁸ Dragi Vukosavljević, T. 8677; 8730.

¹²⁵⁹ Dragi Vukosavljević, T. 8675.

¹²⁶⁰ Dragi Vukosavljević, T. 8680.

¹²⁶¹ Boriša Gluščević, T. 12505.

¹²⁶² Boriša Gluščević, T. 12519.

¹²⁶³ Dragi Vukosavljević, T. 8676-8680; 8678.

¹²⁶⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8732.

320. Postoji jedno pitanje koje je Veće moralo da razmotri s velikom pažnjom, a to je da se u službenim beleškama o razgovorima koji su s potpukovnikom Vojnovićem vođeni 1998. godine u Beogradu u okviru vojne istrage o događajima u Vukovaru i na Ovčari od novembra 1991. nigde ne pominje njegovo podnošenje izveštaja Miletu Mrkšiću.¹²⁶⁵ Potpukovnik Vojnović je u svom objašnjenju, između ostalog, rekao da je u tim razgovorima dosledno tvrdio da je o situaciji koju je zatekao na Ovčari podneo izveštaj Miletu Mrkšiću, ali da su lica koja su te razgovore vodila i o njima sastavljala zapisnik, između ostalih, čini se, i tadašnji predsednik vojnog suda, propustila da zabeleže šta je o tome rekao.¹²⁶⁶ Prema ograničenim saznanjima Veća o okolnostima u vezi s tom vojnom istragom iz 1998. godine i njenom prirodom, čini se da je ona stvarno pokrenuta u vreme kad je na Srbiju vršen izvestan pritisak da ove optužene izruči Međunarodnom sudu radi suđenja po optužnici. Zaključak pomenute vojne istrage je na kraju bio da ne postoji dovoljno dokaza za pokretanje krivičnog postupka protiv optuženih. Oni nakon toga nisu izručeni Međunarodnom sudu još nekoliko godina. Naravno, u međuvremenu su u Srbiji pred sud izvedena druga lica i proglašena krivim u vezi s ubistvima na Ovčari 20. novembra 1991. godine. Reč je o licima koja su tada bila pripadnici srpske TO ili paravojsnih snaga, a ne pripadnici JNA. Objašnjenje koje je potpukovnik Vojnović dao pred ovim Međunarodnim sudom mora se sagledati u tom kontekstu i u odsustvu bilo kakve temeljite istrage o okolnostima u kojima su vođeni razgovori 1998. godine. Međutim, i dalje stoji činjenica da se u službenim beleškama o tome šta je potpukovnik Vojnović tom prilikom rekao ne pominje da je on 20. novembra 1991. godine Miletu Mrkšiću podneo ikakav izveštaj o Ovčari. Stoga je izneta tvrdnja da se ovaj Vojnovićev iskaz da je te izveštaje podneo ne sme prihvatiti.

321. Veće ne može da donese neposredan zaključak o istinitosti ili neistinitosti objašnjenja potpukovnika Vojnovića u vezi s odusustvom svakog pomena njegovih izveštaja Miletu Mrkšiću. S obzirom na okolnosti koje su utvrđene dokazima, to pitanje ostaje sporno i otvoreno. Stoga Veće iskaz potpukovnika Vojnovića prima s krajnjim oprezom. Međutim, ono napominje da je Vojnović, prilikom svedočenja o tome, ostavljao snažan utisak da o pitanju podnošenja izveštaja Miletu Mrkšiću govori otvoreno i iskreno, koliko mu to sećanje o razgovorima ili istrazi iz 1998. godine dopušta. Veće je pritom svesno činjenice da su, kao što se razmatra u ovom odeljku Presude, drugi oficiri JNA koji su, poput potpukovnika Vojnovića, u poslepodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine bili na Ovčari smatrali svojom dužnošću da se obrate Miletu Mrkšiću i podnesu mu izveštaj o stvarima koje su im se činile zabrinjavajućim. Ono što je važno jeste da je, kao što je Veće već zaključilo, tačno da se vojna policija 80. mtbr koja je pružala obezbeđenje na Ovčari odatle povukla posle redovnog referisanja OG Jug u Negoslavcima. Prema zaključku Veća, iskaz

¹²⁶⁵ Milorad Vojnović, T. 9097; 9144-9145.

¹²⁶⁶ Milorad Vojnović, T. 9145-9147.

potpukovnika Vojnovića o njegova dva izveštaja Miletu Mrkšiću s tim se u potpunosti podudara, štaviše, objašnjava kako je do toga došlo. Iz Vojnovićevog iskaza sledi da je on iz razgovora koji je vođen posle redovnog referisanja, prilikom podnošenja drugog izveštaja Miletu Mrkšiću, shvatio da, po Mrkšićevom mišljenju, on i njegovi vojnici u toj fazi nije trebalo da budu na Ovčari. Veće je mišljenja da je Vojnović zatim, u skladu s tim, na komandnom mestu u Negoslavcima izdao naređenje o povlačenju svojih vojnika s Ovčare. Podjednako je važno to što je Vukosavljević, koga je potpukovnik Vojnović poslao da im to naređenje prenese, po dolasku na Ovčaru ustanovio da su oni već izvršili pripreme za povlačenje, što znači da je naređenje da tako postupe do njih stiglo nezavisno od potpukovnika Vojnovića.¹²⁶⁷ Da su pripreme za povlačenje bile izvršene potvrđuje i iskaz kapetana Vezmarovića.¹²⁶⁸ Takvo naređenje je mogao da izda samo Mile Mrkšić. Ono je od Mileta Mrkšića na Ovčaru preneto potpuno nezavisno od potpukovnika Vojnovića i kapetana Vukosavljevića iz 80. mtbr.¹²⁶⁹ Prema zaključku Veća, jasno je da se Vojnović nikada ne bi usudio da povuče svoje vojnike s Ovčare da nije razumeo da Mile Mrkšić smatra da tako treba da postupi. S obzirom na te okolnosti, i pošto je veoma pažljivo odvagalo težinu drugih razmatranih pitanja, Veće zaključuje i konstatuje da potpukovnik Vojnović u večernjim časovima 20. novembra 1991. godine jeste Miletu Mrkšiću u dva navrata podneo izveštaj o situaciji na Ovčari, u suštini onako kako je rekao u svom iskazu, pri čemu su okolnosti u vezi s drugim izveštajem podrobnije prikazane u iskazu kapetana Vukosavljevića kojim će se Veće sada pozabaviti. Veće na osnovu raspoloživih dokaza ne može da zaključi kada je Mile Mrkšić tačno izdao naređenje da se obezbeđenje JNA, koje je tada pružala 80. mtbr, povuče s Ovčare. I sled događaja i raspoloživi dokazi upućuju na zaključak da je Mile Mrkšić to naređenje izdao nedugo pre, ili možda nedugo posle, večernjeg referisanja. Prema zaključku Veća, kao što se razmatra drugde u ovoj Presudi, kapetanu Vezmaroviću je naređenje Mileta Mrkšića o povlačenju zapravo na Ovčari preneo kapetan Karanfilov iz organa bezbednosti OG Jug. Direktna posledica izvršavanja tog naređenja o povlačenju vojnika JNA koji su obezbeđivali ratne zarobljenike u hangaru na Ovčari bila je da su oni posle toga ostali pod isključivim nadzorom srpske TO i paravojnih snaga na Ovčari, koji su tada i dalje bili pod *de jure* komandom Mileta Mrkšića.

322. Prilikom donošenja gorenavedenih zaključaka, Veće je uzelo u obzir i iskaz kapetana Vukosavljevića, koji je dalje rekao da je, zajedno s potpukovnikom Vojnovićem, i on 20. novembra 1991. godine u Negoslavcima podneo izveštaj Miletu Mrkšiću, po proceni Veća oko 19:30 časova, pri čemu je u njemu naveo da je na Ovčari video grupu naoružanih muškaraca kako preti zarobljenicima koje je obezbeđivala 80. mtbr i da su muškarci iz te grupe tvrdili da zarobljenici

¹²⁶⁷ Dragi Vukosavljević, T. 8684-8685.

¹²⁶⁸ Dragan Vezmarović, T. 8437.

pripadaju njima, a ne 80. mtbr.¹²⁷⁰ Prema njegovim rečima, Mile Mrkšić je na informacije o Ovčari reagovao besno i njima dvojici rekao da nema vremena da se time bavi.¹²⁷¹ Kapetan Vukosavljević je u svom iskazu naveo da se nakon toga malo povukao dok su dvojica viših starešina razgovarala.¹²⁷² Oni su se razgovarajući malo udaljili, s tim da se Mile Mrkšić nije vratio.¹²⁷³ Pošto su se njih dvojica udaljila, Vojnović se vratio i izdao Vukosavljeviću naređenje da ode na Ovčaru i povuče 80. mtbr.¹²⁷⁴ Potpukovnik Vojnović je potvrdio da se s Miletom Mrkšićem video zajedno s kapetanom Vukosavljevićem.¹²⁷⁵ Prema zaključku Veća, to je sastanak potpukovnika Vojnovića i Mileta Mrkšića do kojeg je došlo posle večernjeg referisanja i koji je delom razmotren ranije,¹²⁷⁶ tj. njihov drugi sastanak te večeri. Čini se da je potpukovnika Vojnovića izveštaj koji je primio od kapetana Vukosavljevića podstakao da pred Miletom Mrkšićem ponovo pokrene pitanje Ovčare. Neke pojedinosti u vezi s tim sastankom su u iskazima potpukovnika Vojnovića i kapetana Vukosavljevića prikazane različito. Konkretno, potpukovnik Vojnović je naveo da je on zapravo stao malo unazad dok je kapetan Vukosavljević podnosio izveštaj Miletu Mrkšiću, koji je Mrkšić, kako mu je Vukosavljević preneo, prokomentarisao rečima: "Ma pusti to. Nemoj da me s tim dalje opterećuješ [...]."¹²⁷⁷ Međutim, Veće je mišljenja da, pred kraj susreta ove trojice, Mile Mrkšić i potpukovnik Vojnović, kao dvojica visokih starešina, jesu vodili razgovor udaljivši se malo od kapetana Vukosavljevića¹²⁷⁸ i da je to onaj razgovor koji je potpukovnik Vojnović pomenuo u svom ranije podrobno prikazanom iskazu.¹²⁷⁹ Istina je da se neki delovi iskaza potpukovnika Vojnovića i kapetana Vukosavljevića razlikuju, ali Veće se ipak uverilo da su oni iskreno preneli svoja sećanja, koja se u suštini u dovoljnoj meri podudaraju da Veće stekne uverenje da govore o stvarnim, a ne izmišljenim, događajima i koja u naznačenim aspektima potkrepljuju ranije iznete zaključke.

2. Odlazak Mileta Mrkšića u Beograd

323. Valja razmotriti još jedno pitanje, koje je između strana u postupku bilo predmet spora, a to je da li je Mile Mrkšić u večernjim časovima 20. novembra 1991. godine ostao na komandnom mestu u Negoslavicima. Mrkšićeva odbrana tvrdi da on nije bio na komandnom mestu.¹²⁸⁰ U dokaznom postupku je izneta tvrdnja da je on u večernjim časovima 20. novembra 1991. iz

¹²⁶⁹ Vidi par. 284 gore.

¹²⁷⁰ Dragi Vukosavljević, T. 8681.

¹²⁷¹ Dragi Vukosavljević, T. 8681.

¹²⁷² Dragi Vukosavljević, T. 8682.

¹²⁷³ Dragi Vukosavljević, T. 8683.

¹²⁷⁴ Dragi Vukosavljević, T. 8682.

¹²⁷⁵ Milorad Vojnović, T. 8851.

¹²⁷⁶ Vidi par. 316; 321 gore.

¹²⁷⁷ Milorad Vojnović, T. 8852; 8986.

¹²⁷⁸ Dragi Vukosavljević, T. 8683.

¹²⁷⁹ Vidi par. 316; 321 gore.

¹²⁸⁰ Završni podnesak Mrkšićeve odbrane, par. 239.

Negoslavaca otišao u Beograd i da se u Negoslavce vratio 22. novembra 1991. godine.¹²⁸¹ S druge strane, tužilaštvo tvrdi da je Mile Mrkšić Negoslavce napustio sutradan u 08:15 časova, kao što stoji u ratnom dnevniku gmtbr.

324. Nenad Relić i Mrkšićeva supruga Đurđica Mrkšić su u svojim iskazima naveli da je Mile Mrkšić iz Negoslavaca stigao kući u Beograd 20. novembra 1991. godine u vreme emitovanja večernjeg TV dnevnika.¹²⁸² Iz iskaza Nenada Relića i Đurđice Mrkšić, ako su istiniti, sledi da je Mile Mrkšić morao iz komandnog mesta u Negoslavicima krenuti najkasnije otprilike između 18:00 i 18:30 časova. To se kosi sa zaključcima Veća o dokazima koji se razmatraju na drugim mestima da je redovno referisanje OG Jug, kojem je Mile Mrkšić prisustvovao, te večeri počelo oko 18:00 časova i trajalo verovatno oko sat i po,¹²⁸³ kao i s iskazom svedoka odbrane, oficira JNA pukovnika Gluščevića, da je posle redovnog referisanja proveo s Miletom Mrkšićem dvadesetak minuta, a takođe i dokazima, koje Veće prihvata, da je Mile Mrkšić posle redovnog referisanja vodio drugi razgovor o Ovčari s potpukovnikom Vojnovićem i kapetanom Vukosavljevićem.¹²⁸⁴

325. Iskazi Nenada Relića i Đurđice Mrkšić se kose i s dokazima odbrane da je Mile Mrkšić komandno mesto u Negoslavicima napustio tek dosta posle završetka redovnog referisanja. Velimir Ćorić je u svom svedočenju naveo da je 20. novembra 1991. godine uveče s Miletom Mrkšićem putovao u Beograd¹²⁸⁵ i složio se da su verovatno stigli pre ponoći.¹²⁸⁶ Iz iskaza Velimira Ćorića sledi da je Mile Mrkšić 20. novembra 1991. godine iz Negoslavaca krenuo mnogo kasnije nego što proizlazi iz iskaza njegove supruge i Nenada Relića.

326. Ostavljajući po strani pitanje tačnog vremena navodnog odlaska Mileta Mrkšića s komandnog mesta 20. novembra 1991. godine, Veće ističe da su Nenad Relić, Đurđica Mrkšić i Velimir Ćorić jedini od pomenutih svedoka izjavili da je Mile Mrkšić to veče otišao ili planirao da ode s komandnog mesta u Beograd. Za razliku od toga, pukovnik Trifunović je u nastavku svog svedočenja izjavio da se Mile Mrkšić 20. novembra 1991. godine neposredno pred ponoć vratio na komandno mesto u Negoslavicima.¹²⁸⁷ On je u svom iskazu rekao da je od Mileta Mrkšića ranije toga dana dobio zadatak da izradi šemu izvođenja vukovarske operacije. Ta šema je bila izrađena u okviru priprema za referisanje koje je trebalo da bude održano sutradan u Beogradu.¹²⁸⁸ Kad se Mile Mrkšić pred ponoć vratio na komandno mesto, pukovnik Trifunović ga je obavestio da je

¹²⁸¹ Završni podnesak Mrkšićeve odbrane, par. 239-246.

¹²⁸² Đurđica Mrkšić, T. 11369-11370; Nenad Reljić, T. 11490-11491.

¹²⁸³ Dragi Vukosavljević, T. 8678.

¹²⁸⁴ Kao što se razmatra drugde u ovoj Presudi, Mile Mrkšić se 20. novembra 1991. godine oko 20:00 časova na komandnom mestu sastao i sa Veselinom Šljivančaninom. Vidi par. 389 dole.

¹²⁸⁵ Velimir Ćorić, T. 11718. Vidi i Milovan Lešanović, T. 12189.

¹²⁸⁶ Velimir Ćorić, T. 11722-11723; 11729.

¹²⁸⁷ Radoje Trifunović, T. 8262-8263.

šemu završio.¹²⁸⁹ U svom svedočenju je rekao da je Mile Mrkšić odgovorio da će je pogledati sutra ujutro i zatim otišao na spavanje.¹²⁹⁰ Iz tog iskaza sledi da je Mile Mrkšić tokom noći između 20. i 21. novembra 1991. godine ostao u Negoslavicima i da nije otputovao u Beograd.

327. Postoje i drugi dokazi koji govore u prilog tvrdnji tužilaštva da Mile Mrkšić 20. novembra 1991. godine nije otputovao u Beograd. U belešci ratnog dnevnika gmtbr za 21. novembar 1991. godine u 08:15 časova stoji da je grupa starešina otputovala u Beograd na prijem kod Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu.¹²⁹¹ Tu belešku je potpisao pukovnik Trifunović, koji je njenu tačnost potvrdio u sudnici.¹²⁹² Pukovnik Trifunović je pritom izjavio da misli da je Mile Mrkšić zajedno sa grupom starešina toga dana u Beograd otputovao helikopterom.¹²⁹³ Potpukovnik Panić je u svom iskazu takođe naveo da je Mile Mrkšić 21. novembra 1991. godine ujutro helikopterom otišao u Beograd na prijem u Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu.¹²⁹⁴

328. Mrkšićeva odbrana je u vezi s tim dokazima pokušavala da pokaže da Mile Mrkšić nije mogao 21. novembra 1991. godine helikopterom otputovati u Beograd. To su u svom svedočenju potvrdila četvorica pilota iz 890. helikopterske eskadrile JNA (dalje tekstu: 890. eskadrila), koja je u relevantno vreme pružala podršku OG Jug.¹²⁹⁵ Prema oceni Veća, ti piloti su svoje iskaze dali na osnovu dnevnika letenja 890. eskadrile¹²⁹⁶ i tog događaja se nisu sećali nezavisno od toga. Ili je u dnevniku letenja helikoptera 890. eskadrile najmanje jedan relevantan let izostavljen ili su ključni podaci navedeni pogrešno. Stoga Veće, na osnovu dnevnika letenja i iskaza tih pilota, ne može da prihvati da Mile Mrkšić nije 21. novembra 1991. godine oko 08:15 časova helikopterom tipa "Gazela" odleteo iz Negoslavaca za Beograd. Ono ne može da zanemari dokaze iz kojih sledi da jeste. Međutim, na osnovu pomenutih dokaza nije moguće izvesti konačan zaključak ni u jednom smeru mada, po oceni Veća, oni po svojoj težini i pouzdanosti više govore u prilog tome da on 21. novembra 1991. godine jeste leteo helikopterom.

329. Veće zaključuje da je dokazano da je Mile Mrkšić otputovao u Beograd, ali nije dokazano da li je to učinio u kasnim večernjim časovima 20. novembra 1991. ili ranim jutarnjim časovima 21. novembra 1991. godine. Ako je u Beograd otputovao kasno uveče 20. novembra 1991. godine, on je, prema zaključku Veća, još uvek bio u Negoslavicima kad je 80. mtbr JNA izdao naređenje o

¹²⁸⁸ Radoje Trifunović, T. 8166-8167.

¹²⁸⁹ Radoje Trifunović, T. 8166-8168.

¹²⁹⁰ Radoje Trifunović, T. 8168.

¹²⁹¹ Dok. pr. br. 401, str. 41.

¹²⁹² Radoje Trifunović, T. 8138; 8262-8264; 8166-8168.

¹²⁹³ Radoje Trifunović, T. 8264.

¹²⁹⁴ Miodrag Panić, T. 14413.

¹²⁹⁵ Nenad Novičević, T. 11817-11819; Milan Babić, T. 11802-11803; 11790; Ivan Minić, T. 11766; Dušan Milošević, T. 12080-12082.

¹²⁹⁶ Dok. pr. br. 764; dok. pr. br. 765.

povlačenju vojnika koji su obezbeđivali ratne zarobljenike držane u hangaru na Ovčari, a i posle toga, kad je primio dalji izveštaj o Ovčari od potpukovnika Vojnovića, kao i izveštaj kapetana Vukosavljevića, i kad je svojom reakcijom potvrdio da potpukovnik Vojnović treba da povuče ljudstvo vojne policije 80. mtbr iz hangara na Ovčari. Pripremajući vojnike 80. mtbr za povlačenje s Ovčare, kapetan Vezmarović je postupao po prvom od tih naređenja Mileta Mrkšića, koje mu je u hangaru na Ovčari preneo kapetan Karanfilov, iako je kapetan Vukosavljević iz Negoslavaca na Ovčaru stigao neposredno pre nego što se kapetan Vezmarović stvarno povukao sa svojim ljudstvom. Iz dokaza sledi da je moguće da se Mile Mrkšić iz Negoslavaca putem odveo u Beograd pre nego što se preostalo ljudstvo 80. mtbr stvarno povuklo s Ovčare, ostavivši ratne zarobljenike pod nadzorom srpske TO i paravojnih snaga koji su se tamo nalazili.

E. Uloga Miroslava Radića

1. Dokazi i nalazi

330. Kao što se razmatra drugde u ovoj Presudi, drugooptuženi Miroslav Radić bio je komandir jedne čete iz sastava 1. mb gmtbr, a takođe i komandir jedne jurišne grupe iz sastava 1. JOD.¹²⁹⁷ Tužilaštvo, između ostalog, tvrdi da je Miroslav Radić, svojim učešćem u evakuaciji bolnice i događajima koji su usledili, učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu za koji se tereti u Optužnici ili da je pomagao i podržavao zločine za koje se tereti.¹²⁹⁸ Veće će u nastavku razmotriti dokaze o umešanosti Miroslava Radića u događaje o kojima se govori u ovom poglavlju.

331. Prema iskazima dva svedoka, Miroslav Radić je 18. novembra 1991. godine bio u vukovarskoj bolnici. Međutim, ti iskazi su problematični. Dr Juraj Njavro je u svom iskazu rekao da je 18. novembra 1991. godine oko 13:00 časova u bolnicu došao jedan kapetan JNA s jednom jedinicom JNA i postavio stražu.¹²⁹⁹ U nastavku je rekao da je taj kapetan uveče ponovo došao i zajedno s Bogdanom Kuzmićem izvršio pregled podruma kako bi ustanovio identitet nekih ljudi.¹³⁰⁰ Taj kapetan mu se 19. novembra 1991. godine predstavio kao Miroslav Radić.¹³⁰¹ Imajući u vidu glavninu dokaza i iskaz dr Njavre o drugim događajima za koje je naveo da su se desili 18. novembra 1991. godine,¹³⁰² Veće smatra da se on u vezi s datumom prvog dolaska tog kapetana

¹²⁹⁷ Vidi par. 46; 101 gore.

¹²⁹⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 461.

¹²⁹⁹ Juraj Njavro, T. 1520-1522.

¹³⁰⁰ Juraj Njavro, T. 1524-1525.

¹³⁰¹ Juraj Njavro, T. 1523; 1533.

¹³⁰² Juraj Njavro je izjavio da je dr Vesna Bosanac s Miletom Mrkšićem telefonom razgovarala pre dolaska vojnika JNA 18. novembra 1991. godine i da je toga dana otišla da se s njim sastane. Međutim, priznao je da je moguće da se u vezi s datumima zabunio, T. 1649. Pored toga, datumi koje je naveo u suprotnosti su s iskazom Vesne Bosanac, koja je rekla da ju je Mrkšić nazvao i da je na sastanak s njim otišla tek 19. novembra 1991. godine, T. 676-677, vidi par. 182-187 gore.

JNA u bolnicu zabunio. Zapravo se radilo o 19. novembru 1991. godine.¹³⁰³ U jednoj knjizi objavljenoj 1992. godine, čiji je koautor dr Njavro, navodi se da je taj kapetan JNA bio Samardžić. Ime Miroslava Radića se u toj knjizi uopšte ne pominje.¹³⁰⁴ Dr Njavro je rekao da je posredi bila intervencija urednika,¹³⁰⁵ što Veće smatra čudnim i neuverljivim. Stoga Veće ne može da se pouzda u to da je dr Njavro prepoznao Miroslava Radića bilo kojeg dana u bolnici.

332. Svedok P016 je izjavio da je Miroslava Radića video u bolnici 18. novembra 1991. godine otprilike između 13:00 i 14:00 časova.¹³⁰⁶ Rekao je da je 18. i 19. novembra 1991. godine boravio u Vukovaru, ali u vezi s tim datumima nije mogao više ničega da se seti niti je imao neke beleške iz kojih bi se videlo da ih je tačno naveo.¹³⁰⁷ On je u svom iskazu rekao da misli da je Miroslava Radića 18. novembra 1991. godine video baš u trenutku kada je "započela evakuacija hrvatskih vojnika".¹³⁰⁸ Drugim dokazima je van sumnje dokazano da se to dogodilo 20. novembra, dok je svedok P016 izjavio da se ne seća da je toga dana bio u Vukovaru.¹³⁰⁹ Svedok P016 je gledao kako hrvatske vojnike iznose na nosilima i rekao da je jednog čoveka, kojeg je identifikovao kao Miroslava Radića, pitao koliko ima ranjenika, na šta je Radić uzvratio pitanjem: "Znaš li ti koliko su naših ljudi ovi pobili?", i zatim izjavio: "Oni su mrtvi ljudi."¹³¹⁰ Međutim, svedok P016 nije mogao da na zadovoljavajući način objasni kako je znao da je taj čovek koga je, prema svojoj tvrdnji, 18. novembra 1991. godine video u bolnici bio Miroslav Radić. Svedok P016 nije naveo da ga je pre 18. novembra 1991. godine ikada video. Kao novinar je pisao o gmtbr,¹³¹¹ ali nije pisao o Miroslavu Radiću ili njegovoj jedinici¹³¹² i iz njegovog iskaza se jasno videlo da je slabo upoznat s Radićevim položajem i ulogom u gmtbr. Uz to, kad je 1996. godine davao izjavu tužilaštvu, svedok P016 nije znao da je Radiću ime Miroslav.¹³¹³ Iz tih razloga, Veće nije moglo da se uveri da je svedok P016 bio u bolnici 20. novembra 1991. ili 18. novembra 1991. godine, da je prepoznao Miroslava Radića i s njim razgovarao niti da je Miroslav Radić bio čovek koji je izgovorio reči koje je svedok P016 citirao u svom iskazu. Miroslav Radić je izjavio da je 18. novembra 1991. godine pomagao s prevoženjem ljudi iz raznih skloništa u "Velepromet"¹³¹⁴ i da toga dana nije bio u bolnici.¹³¹⁵ To se podudara s drugim dokazima da su u kasnim večernjim časovima 18. novembra

¹³⁰³ Vidi par. 187 gore.

¹³⁰⁴ Juraj Njavro, T. 1665-1669.

¹³⁰⁵ Juraj Njavro, T. 1663-1664. Vidi i T. 1662.

¹³⁰⁶ Svedok P016, T. 2176; 2317.

¹³⁰⁷ Svedok P016 je rekao da je tada imao jednu beležnicu, ali mu je bilo lakše da svoje beleške snima na traku. Međutim, te trake je u međuvremenu izbrisao i ponovo je na njih snimao, T. 2240; 2303-2304.

¹³⁰⁸ Svedok P016, T. 2176; 2317.

¹³⁰⁹ Svedok P016, T. 2211.

¹³¹⁰ Svedok P016, T. 2179.

¹³¹¹ Svedok P016, T. 2177; 2301.

¹³¹² Svedok P016, T. 2301.

¹³¹³ Svedok P016, T. 2310-2311.

¹³¹⁴ Miroslav Radić, T. 12646-12647.

¹³¹⁵ Miroslav Radić, T. 12708-12709.

1991. godine, nakon predaje hrvatskih snaga tog poslepodneva, civili s raznih lokacija prevezeni u "Velepromet".¹³¹⁶

333. Kao što je u ovoj Presudi već rečeno, vojnici JNA na čelu s Miroslavom Radićem su u kasnim jutarnjim časovima 19. novembra 1991. godine došli do bolnice i ušli u nju.¹³¹⁷ Miroslav Radić je pritom postupao po naređenju komandanta 1. mb gmtbr majora Tešića.¹³¹⁸ U svom iskazu je rekao da je, pošto je prvo na svaki bolnički ulaz postavio stražare kako bi sprečio da ljudi ulaze i izlaze iz bolnice,¹³¹⁹ u pratnji majora Tešića i komandira 1. čete 1. mb gmtbr kapetana Bojkovskog krenuo u obilazak bolnice, uključujući podrum.¹³²⁰ Major Tešić je nakon toga otišao s dr Vesnom Bosanac, a Miroslav Radić i kapetan Bojkovski su išli po bolnici. Pronašli su dva odbačena pištolja.¹³²¹ Miroslav Radić je iz bolnice otišao pre nego što se major Tešić vratio i nije bio prisutan kad je tog poslepodneva zadatak obezbeđenja bolnice od njegovih vojnika preuzeo kapetan Paunović iz 2. bataljona VP gmtbr.¹³²² U svom iskazu je rekao da se nakon toga vratio na svoje osmatračko mesto¹³²³ u Novoj ulici 81 u Vukovaru i da je tamo proveo večer.¹³²⁴ Međutim, prisustvovala je redovnom večernjem referisanju u komandi majora Tešića.¹³²⁵

334. Dr Njavro je takođe izjavio da je Miroslav Radić u jutarnjim časovima 19. novembra 1991. godine, pre podneva,¹³²⁶ došao u bolnicu, da mu se predstavio i saopštio mu da je uhapšen i da ne sme da napušta svoju ordinaciju.¹³²⁷ Objasnio mu je da ga u pritvor stavlja po naređenju svog pretpostavljenog¹³²⁸ i rekao da su pacijenti prethodne noći bili zlostavljani po naređenju ili uz odobrenje "zapovjednika, majora Šljivančanina".¹³²⁹ Dr Njavro je dalje rekao da je u toj ordinaciji držan do 19:00 časova, kad je stražar uklonjen.¹³³⁰ Veće je već istaklo da nije moglo da se uveri u pouzdanost identifikacije Miroslava Radića od strane dr Njavre, a takođe se ne može sa sigurnošću reći da li je sećanje dr Njavre da su se pomenuti događaji desili 19. novembra pouzdano.¹³³¹ Moguće je da se radilo o 20. novembru. Štaviše, dok je dr Njavro naveo da je 19. novembra 1991.

¹³¹⁶ Vidi par. 140; 161; 188 gore.

¹³¹⁷ Vidi par. 187 gore.

¹³¹⁸ Miroslav Radić, T. 12647-12648. Vidi i Slavko Stijaković, T. 12859-12860; Zoran Zirojević, T. 13119.

¹³¹⁹ Miroslav Radić, T. 12649. Vidi i svedok 2D4, T. 13001.

¹³²⁰ Miroslav Radić, T. 12649-12650.

¹³²¹ Miroslav Radić, T. 12653.

¹³²² Miroslav Radić, T. 12653-12654. Vidi i svedok 2D4, T. 13012.

¹³²³ Veće će o kući u Novoj ulici 81, u kojoj je Miroslav Radić bio smešten i u kojoj je planirao operacije, govoriti kao o njegovom osmatračkom mestu. Ono je pritom svesno toga da je pitanje da li je, prema zvaničnoj strukturi JNA, to mesto bilo osmatračko mesto, komandno mesto ili štab bilo predmet velikog spora između strana u postupku. Veće se nazivom osmatračko mesto za tu kuću koristi samo radi njenog opisa, bez ikakvih daljih implikacija.

¹³²⁴ Miroslav Radić, T. 12653; 12655.

¹³²⁵ Miroslav Radić, T. 12798. Vidi i Slavko Stijaković, T. 12865; Zoran Zirojević, T. 13122.

¹³²⁶ Juraj Njavro, T. 1523; 1533.

¹³²⁷ Juraj Njavro, T. 1523; 1533.

¹³²⁸ Juraj Njavro, T. 1533.

¹³²⁹ Juraj Njavro, T. 1535.

¹³³⁰ Juraj Njavro, T. 1533.

¹³³¹ Vidi par. 331 gore.

godine do 19:00 časova bio u pritvoru u svojoj ordinaciji, dr Vesna Bosanac je izjavila da ga je 19. novembra 1991. poslepodne videla u podrumu.¹³³² Stoga Veće ne može da prihvati da je dr Njavro 19. novembra 1991. godine bio pritvoren niti da je njegov pritvor naložio Miroslav Radić. Sem toga, teško je prihvatiti da bi Miroslav Radić, kao što to sugeriše dr Njavro, njemu govorio o zlostavljanju pacijenata i rekao da je ono izvršeno po naređenju Veselina Šljivančanina.

335. S obzirom na gorenavedeno, Veće prihvata da je Miroslav Radić 19. novembra 1991. godine oko podneva stigao u bolnicu, da je postavio stražare na ulaze i otišao u obilazak bolnice, te da se nakon toga vratio na svoje osmatračko mesto, pre dolaska kapetana Paunovića s vojnom policijom 2. bataljona VP gmtbr, koja je od Radićevih vojnika preuzela zadatak obezbeđenja bolnice. Ne postoje drugi pouzdani dokazi o tome šta je Miroslav Radić toga dana radio u bolnici. Prema tome, za obezbeđenje bolnice su prvobitno nekoliko sati, u skladu s nalogom majora Tešića, bili zaduženi vojnici JNA pod komandom Miroslava Radića,¹³³³ do dolaska 2. bataljona VP gmtbr.¹³³⁴ To su bili vojnici iz sastava Radićeve jurišne grupe (3. JG).¹³³⁵

336. Što se tiče 20. novembra 1991. godine, Veće je saslušalo iskaze da je Miroslav Radić bio ispred bolnice, gde je učestvovao u trijaži muškaraca, i da je kasnije toga jutra bio u kasarni JNA. Svedok P030, koji je prisustvovao trijaži, izjavio je da se jedan oficir JNA obratio čoveku koji je bio pored njega kao kapetanu Radiću i naložio mu da izvrši pretres.¹³³⁶ Svedok P030 je naveo da je toga jutra Radićevo ime čuo četiri-pet puta.¹³³⁷ U svom iskazu je rekao da je kasnije na televiziji video Veselina Šljivančanina i da ga je prepoznao kao oficira koji je izdao pomenuta naređenja Radiću.¹³³⁸ Svedok P030 je takođe izjavio da je tog istog kapetana Radića 20. novembra 1991. godine video kako proziva ljude u kasarni JNA.¹³³⁹ Prilikom svedočenja u sudnici svedok P030 je Miroslava Radića identifikovao na osnovu foto-panela iz dokaznog predmeta br. 250.¹³⁴⁰ Međutim, kad je u martu 1993. godine svedok P030 davao izjavu tužilaštvu, izjavio je da mu čin i ime oficira kojeg je u svom svedočenju identifikovao kao Miroslava Radića nisu poznati.¹³⁴¹ Za to ne postoji zadovoljavajuće objašnjenje. Iz tih razloga, Veće nije moglo da se uveri da je svedok P030 čuo Radićevo ime u bolnici niti da je njegova identifikacija Miroslava Radića na osnovu foto-panela

¹³³² Vesna Bosanac, T. 857.

¹³³³ Miroslav Radić, T. 12649; svedok 2D4, T. 13001. Iako dokazi ukazuju na to da su 19. novembra 1991. godine ispred bolnice bili prisutni i neki pripadnici paravojnih snaga (svedok P007, T. 4007), koji su čak i identifikovani kao pripadnici TO Leva Supoderica i TO Petrova Gora (svedok P022, T. 4996), ne postoje dokazi iz kojih sledi da je bilo koji pripadnik TO Petrova Gora ili TO Leva Supoderica učestvovao u obezbeđenju bolnice pod komandom Miroslava Radića.

¹³³⁴ Vidi par. 182-183; 187 gore.

¹³³⁵ Vidi par. 640 dole.

¹³³⁶ Svedok P030, T. 9732; 9734.

¹³³⁷ Svedok P030, T. 9734.

¹³³⁸ Svedok P030, T. 9732; 9736.

¹³³⁹ Svedok P030, T. 9739.

¹³⁴⁰ Svedok P030, T. 9764.

¹³⁴¹ Svedok P030, T. 9834.

pouzdana. Ljudi su u kasarni JNA prozivani radi identifikovanja muških članova bolničkog osoblja ili muževa članica bolničkog osoblja i njihovog vraćanja u bolnicu. Do toga je došlo nakon molbi koje su Veselinu Šljivančaninu upućene u bolnici. Vraćanjem tih ljudi u bolnicu rukovodio je, po svemu sudeći, pripadnik organa bezbednosti Veselina Šljivančanina, Ljubiša Vukašinić, a ne Miroslav Radić.¹³⁴²

337. Svedok P024 je takođe izjavio da je Miroslav Radić prilikom dolaska autobusa sa zarobljenicima bio u kasarni u Vukovaru.¹³⁴³ Rekao je da su ljudi u autobusima bili premlaćivani, a da Miroslav Radić nije preduzeo ništa da to zaustavi.¹³⁴⁴ Radić se prilikom odlaska autobusa iz kasarne nalazio u vojnom vozilu na čelu kolone.¹³⁴⁵ Svedok P024 je tvrdio da je Miroslava Radića prepoznao u insertu dokumentarnog filma "Sto dana Vukovara".¹³⁴⁶ Međutim, Veće ne može da prihvati da slika koju je on prepoznao kao sliku Miroslava Radića prikazuje optuženog. Ne postoji fizička sličnost. Veće se nije uverilo da je osoba prikazana u tom insertu Miroslav Radić. Iskaz tog svedoka ima i drugih nedostataka. Svedok P024 je u svojoj izjavi tužilaštvu naveo da je u kasarni bilo deset ili više autobusa, dok je u sudnici rekao da ih je bilo pet do sedam.¹³⁴⁷ Veće je zaključilo da ih je bilo pet.¹³⁴⁸ Utvrđeno je da su se autobusi iz kasarne JNA uputili prema Negoslavcima,¹³⁴⁹ dok je svedok P024 tvrdio da su krenuli prema Sotinu, koji se nalazi u drugom pravcu.¹³⁵⁰ U svom iskazu je takođe naveo da Radić nije bio komandir 3. čete 1. mb gmtbr,¹³⁵¹ što je u suprotnosti s utvrđenim činjeničnim stanjem. S obzirom na sva ta pitanja, Veće ne može da prihvati da je iskaz svedoka P024 da je Miroslava Radića video u kasarni pouzdan.

338. Miroslav Radić je u svom svedočenju rekao da je u jutranjim časovima 20. novembra 1991. godine, nakon obilaska svojih vojnika blizu Radničke ulice, zajedno sa svojim zamenikom, poručnikom Hadžićem, otišao u vukovarsku bolnicu. Po dolasku je video jednu grupu civila, većinom žena i dece, kako idu prema glavnoj kapiji. Miroslav Radić je poricao da je ulazio u bolnicu. Izjavio je da nijedan njegov vojnik nije bio prisutan u zgradi ili krugu bolnice. Činilo mu se da se u bolnici nešto dešava, ali mu nije bilo posebno stalo do toga da vidi o čemu se radi, pa je

¹³⁴² Vidi par. 373 dole.

¹³⁴³ Svedok P024, T. 4205.

¹³⁴⁴ Svedok P024, T. 4205-4206.

¹³⁴⁵ Svedok P024, T. 4207.

¹³⁴⁶ Svedok P024, T. 4186-4188; dok. pr. br. 192; dok. pr. br. 193, inserti iz dokumentarnog filma "Sto dana Vukovara". U vezi s ovim pitanjem prepoznavanja, Veće napominje da je Razvigor Virijević, govoreći o jednom drugom insertu iz tog filma, sadržanom u dokaznom predmetu br. 171, objasnio da je, kad je taj film gledao u Srbiji, gde je nekoliko puta prikazan na televiziji, video da su u titlovima na hrvatskom, koji su kasnije izbrisani, reči Saše Bojkovskog, prikazanog u tom insertu, bile pripisane Miroslavu Radiću, T. 11570-11572. (To možda objašnjava kako je došlo do toga da svedok P024 prepozna Miroslava Radića.)

¹³⁴⁷ Svedok P024, T. 4360; 4390.

¹³⁴⁸ Vidi par. 203 gore.

¹³⁴⁹ Vidi par. 222 gore.

¹³⁵⁰ Svedok P024, T. 4363.

¹³⁵¹ Svedok P024, T. 4415.

otišao. U krugu bolnice se zadržao najviše pola sata, a zatim je otišao u hotel "Dunav".¹³⁵² Poricao je da je od Veselina Šljivančanina ili bilo kog drugog primio naređenje da zarobljenike izvede iz autobusa u kasarni JNA i vrati ih u bolnicu, a nije ni bio u poziciji da to učini.¹³⁵³ Ovde valja pomenuti i iskaz majora Vukašinovića, koji je rekao da Miroslava Radića 20. novembra 1991. godine nije video u bolnici, niti kasnije u kasarni JNA.¹³⁵⁴

339. Veće prihvata da je Miroslav Radić u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine bio u krugu bolnice, ali nije moglo da se uveri da je učestvovao u aktivnostima koje je opisao svedok P030. Veće nije moglo da se uveri da je Miroslav Radić 20. novembra 1991. godine bio u kasarni.

340. Dr Njavro je dalje izjavio da je Miroslav Radić 20. novembra 1991. godine oko 17:00 časova došao u bolnicu u pratnji jedne žene-oficira i da je Radić njih, kao i Antu Arića, kasnije vojnim vozilom odvezao u kasarnu JNA.¹³⁵⁵ Miroslav Radić je to poricao.¹³⁵⁶ Iz razloga koji su već izneti, Veće nije moglo da se uveri u tačnost tog datuma niti pouzdanost identifikacije Miroslava Radića od strane dr Njavre.

341. Veće napominje da sem gorepomenutog iskaza svedoka P024, koji ono ne prihvata, a iz kog sledi da je Miroslav Radić kasarnu napustio u vozilu koje je išlo ispred autobusa, ne postoje dokazi koji ukazuju na to da je on 20. novembra 1991. godine bio na Ovčari.

342. Što se tiče saznanja Miroslava Radića o događajima na Ovčari, tužilaštvo se prevashodno oslanja na iskaz svedoka P022, koji je bio vojnik JNA u 3. četi 1. mb gmtbr pod komandom Miroslava Radića. Pre nego što se pozabavi njegovim iskazom, Veće će razmotriti pitanja u vezi s njegovim opštim kredibilitetom.

343. U svom svedočenju pred Međunarodnim sudom, svedok P022 je rekao da je u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine bio na Ovčari i da je, u okviru streljačkog voda, učestvovao u streljanju zarobljenika, kao i da je kod hangara na Ovčari ubio tri osobe.¹³⁵⁷ U vezi sa svojim učešćem u tim događajima dao je više izjava i bio pod istragom nadležnih organa u Srbiji. Dana 4. novembra 2003. godine, dao je izjavu istražnom sudiji u Novom Sadu i istog dana mu je određen pritvor.¹³⁵⁸ Dana 17. novembra 2003. godine, dok je bio u pritvoru, ali pre podizanja optužnice, dao

¹³⁵² Miroslav Radić, T. 12657-12659.

¹³⁵³ Miroslav Radić, T. 12690.

¹³⁵⁴ Ljubiša Vukašinović, T. 15081. I Miodrag Panić i Jovan Šušić su izjavili da Miroslava Radića 20. novembra 1991. godine nisu videli u kasarni JNA, T. 14424; 14931.

¹³⁵⁵ Juraj Njavro, T. 1549-1550.

¹³⁵⁶ Miroslav Radić, T. 12732-12733.

¹³⁵⁷ Svedok P022, T. 5007-5008.

¹³⁵⁸ Svedok P022, T. 4941.

je još jednu izjavu istražnom sudiji.¹³⁵⁹ Izjavu je dao i 18. decembra 2003. godine.¹³⁶⁰ Dana 4. decembra 2003. godine, Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije u Beogradu podiglo je optužnicu koja je svedoka P022, i druge, teretila za ubistva navodno počinjena na Ovčari u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine.¹³⁶¹ Svedok je 2. februara 2004. godine dao još jednu izjavu.¹³⁶² Dana 10. februara 2004. godine, pušten je iz pritvora.¹³⁶³

344. U izjavama koje je dao u novembru 2003. godine, svedok P022 je naveo da Predrag Milojević zvani Kinez, Milan Lančuzanin zvani Kameni i on u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine nisu bili na Ovčari jer su otišli na jednu večeru.¹³⁶⁴ U objašnjenju koje je dao Veću je rekao da je pokušao da sebi, kao i Kinezu i Kamenom, dâ alibi.¹³⁶⁵ Nije smatrao da je "povoljan trenutak da iznes[e] to".¹³⁶⁶ Svedok P022 je zatim, dok je još bio u pritvoru, u svojoj izjavi od 18. decembra 2003. godine priznao da je ubio trojicu zarobljenika na Ovčari.¹³⁶⁷ Posle te izjave, srpske vlasti su uhapsile lica koja je svedok P022 imenovao.¹³⁶⁸ U svojoj izjavi od 2. februara 2004. godine, po prvi put je naveo imena desetak ili više ljudi za koje je tvrdio da su umešani u ubistva na Ovčari. Sličnu izjavu je dao i na suđenju za Ovčaru koje je 2004. godine vođeno u Beogradu.¹³⁶⁹ Svedočio je na više suđenja u Beogradu.¹³⁷⁰

345. Negde nakon što je u decembru 2003. godine protiv njega podignuta optužnica, ali pre izjave od 2. februara 2004. godine, sudsko veće u Beogradu je svedoku P022 dodelilo status "svedoka-saradnika". Optužbe protiv njega su povučene, pod uslovom da pred sudom u Beogradu oстане pri svojoj izjavi od 2. februara 2004. godine i da navede imena 10 ili više ljudi koji su izvršili ubistva na Ovčari.¹³⁷¹ Svedok P022 je, uprkos tome, izjavio da je svoju izjavu promenio iz želje da kaže istinu, a ne u nastojanju da izbegne krivičnu odgovornost.¹³⁷² Međutim, želeo je status svedoka-saradnika i tražio je da mu se garantuje da i sam neće biti optužen.¹³⁷³ Pre nego što je promenio svoju izjavu od 18. decembra 2003. godine, rečeno mu je da će dobiti status

¹³⁵⁹ Svedok P022, T. 4942; 5227.

¹³⁶⁰ Svedok P022, T. 4942; 5139. Vidi i svedok P022, T. 5053-5054.

¹³⁶¹ Dok. pr. br. 606.

¹³⁶² Svedok P022, T. 4942.

¹³⁶³ Svedok P022, T. 4941.

¹³⁶⁴ Svedok P022, T. 4944; 5088. Čini se da je postojao dogovor da će u taj "alibi" biti uključeni i Miroslav Radić i Dragan Vidaček, međutim, svedok P022 je u svojim izjavama od novembra 2003. godine izgleda naveo da su na tu večeru otišli samo Kameni, Kinez i on, svedok P022, T. 4944; 5088.

¹³⁶⁵ Svedok P022, T. 4944.

¹³⁶⁶ Svedok P022, T. 5256.

¹³⁶⁷ Svedok P022, T. 5175.

¹³⁶⁸ Svedok P022, T. 5053-5054. "[D]ok nisam ja dao izjavu, samo je u pritvoru bilo ukupno nas pet. Znači, poslije davanja moje izjave, uhapšena su ostala lica. To se desilo, znači 20, u razmaku, znači, 24-25. decembar do 27. [...]."

¹³⁶⁹ Svedok P022, T. 4943.

¹³⁷⁰ Svedok P022, T. 4943-4944.

¹³⁷¹ Svedok P022, T. 4942-4943.

¹³⁷² Svedok P022, T. 5195.

¹³⁷³ Svedok P022, T. 5257.

svedoka-saradnika ako kaže "sve".¹³⁷⁴ Prema tome, svedok P022 je imao jak razlog da svoju izjavu promeni jer bi time izbegao krivično gonjenje za teške zločine za koje je terećen.

346. Svedok P022 je potvrdio da mu u vezi s njegovim svedočenjem pred Međunarodnim sudom nisu postavljani nikakvi uslovi¹³⁷⁵ i da mu nije bilo rečeno da će izgubiti status svedoka-saradnika u Srbiji ako prilikom svedočenja pred Međunarodnim sudom svoju izjavu promeni.¹³⁷⁶ Izjavio je da je došao da kaže istinu.¹³⁷⁷ U svom iskazu je na jednom mestu rekao: "Pošto sam dobio status svedoka-saradnika u Srbiji, [...] ovde [sam dobio status] zaštićenog svedoka."¹³⁷⁸ To bi se moglo protumačiti kao da je smatrao da je to međusobno zavisno. To, međutim, nije slučaj, budući da je on bio zaštićeni svedok samo u smislu da su za njega određene zaštitne mere kako njegov identitet ne bi postao poznat javnosti.

347. Veće ističe da je svedok P022, znajući da je Hrvatska izdala nalog za njegovo hapšenje, tražio da mu se garantuje da dok boravi u Holandiji radi svedočenja pred Međunarodnim sudom neće biti uhapšen od strane Interpola.¹³⁷⁹ Iz toga je jasno da se svedok P022, što je i prirodno, plašio da će se odlaskom iz Srbije izložiti opasnosti od hapšenja i suđenja u Hrvatskoj, ako ni zbog čega drugog, onda zbog svog iskaza pred ovim Većem, u kojem je priznao kakva je bila njegova sopstvena uloga u ubistvima.

348. Neosporno je da je svedok P022 iz temelja promenio svoju izjavu o većini relevantnih pitanja, ne samo u vezi sa svojom ulogom, nego i s ulogom drugih, uključujući optuženog Miroslava Radića. Iskaz koji je dao Veću nimalo mu ne ide u korist, ali okolnosti pokazuju da je zaista moguće da je svoju izjavu promenio, posebno u smislu navođenja imena drugih na Ovčari, radi sticanja imuniteta od krivičnog gonjenja u Srbiji. Iako je Veće, izuzetno pažljivo proučivši iskaz svedoka P022, došlo do zaključka da je moguće da je on, bez obzira na svoje prvobitno poricanje, bio iskren, posebno u vezi sa sopstvenom ulogom u ubistvima na Ovčari, ono ne može da se osloni samo na taj iskaz u onom delu gde svedok identifikuje druge kao učesnike događaja na Ovčari, ako ta identifikacija nije potvrđena nezavisnim dokazima koje Veće prihvata. Veće će druge delove iskaza svedoka P022 uzimati s velikim oprezom.

349. Svedok P022, koji je u svom iskazu priznao da je učestvovao u zločinima na Ovčari, izjavio je da mu je 20. novembra 1991. godine, oko 12:30-13:00 časova, Miroslav Radić na svom

¹³⁷⁴ Svedok P022, T. 5241.

¹³⁷⁵ Svedok P022, T. 5182.

¹³⁷⁶ Svedok P022, T. 5182.

¹³⁷⁷ Svedok P022, T. 4943.

¹³⁷⁸ Svedok P022, T. 4941.

¹³⁷⁹ Svedok P022, T. 5253.

osmatračkom mestu izdao naređenje da ode na poljoprivredno dobro Ovčara "da provjer[i] informaciju da teritorijalci hoće da otmu zarobljenike" i da mu o tome podnese izveštaj.¹³⁸⁰ Miroslav Radić je svedoku P022 rekao da ide zajedno s Mićom Đankovićem, pripadnikom jedinice TO pod komandom Miroljuba Vujovića,¹³⁸¹ i to Đankovićevim kolima, pošto je on znao put za Ovčaru.¹³⁸² Svedok P022 je s Mićom Đankovićem, kao i Draganom Vidačekom, smesta krenuo na Ovčaru.¹³⁸³ Prema njegovoj tvrdnji, stigli su za 30-40 minuta,¹³⁸⁴ što je, po mišljenju Veća, neobično mnogo vremena za tako kratak put. Ovaj iskaz se u nekim relevantnim delovima razlikuje od izjave koju je svedok P022 dao tužilaštvu 4. novembra 2003. godine, u kojoj je rekao da mu je Miroslav Radić "u toku popodneva, kada je već počeo da pada mrak" izdao naređenje da ode na Ovčaru kako bi proverio da li tamo ima njihovih vojnika i vratio ih.¹³⁸⁵ U svom objašnjenju tih znatnih razlika, svedok P022 je rekao da je u novembru 2003. godine želeo da sebi obezbedi alibi.¹³⁸⁶ Čak i to objašnjenje teško da je uverljivo, budući da su ubistva na Ovčari počela oko 21:00 čas ili kasnije.¹³⁸⁷ Priroda ovog objašnjenja dodatno pokazuje zašto Veće ima velike rezerve u vezi s opštim kredibilitetom svedoka P022, o čemu je već bilo reči.

350. Kapetan Zirojević je u svom iskazu rekao da je Miroslav Radić 20. novembra 1991. godine nekoliko puta u toku jutra dolazio u hotel "Dunav" u Vukovaru i da se kapetan Stijaković, koji je tamo stigao oko podneva ili u ranim poslepodnevnim časovima, neko vreme zadržao s Radićem.¹³⁸⁸ To se kosi s iskazom svedoka P022 da mu je Radić izdao naređenje oko 12:30-13:00 časova na osmatračkom mestu. Miroslav Radić je potvrdio da je toga jutra dvaput bio u hotelu "Dunav", ali nije tačno naveo kada.¹³⁸⁹ Ključni problem sa samim iskazom svedoka P022, sem njegovog opšteg kredibiliteta, jeste da su autobusi sa zarobljenicima na Ovčaru stigli tek između 13:30 i 14:30 časova.¹³⁹⁰ Oko 12:30-13:00 časova na Ovčari nije bilo nikakvih ratnih zarobljenika, zbog čega se u vreme kad je svedok P022, prema svojoj tvrdnji, primio naređenje od Miroslava Radića nije moglo smatrati da pripadnici TO na Ovčari pokušavaju da "ot[mu] zatočenike". Iako je moguće da svedok P022 kasnije toga dana jeste lično otišao na Ovčaru i video špalir,¹³⁹¹ Veće ne prihvata njegov iskaz da mu je Miroslav Radić izdao naređenje kakvo svedok P022 tvrdi da mu je izdao otprilike u vreme koje je naveo.

¹³⁸⁰ Svedok P022, T. 4997-4998; 5131.

¹³⁸¹ Svedok P022, T. 4999.

¹³⁸² Svedok P022, T. 5133-5134.

¹³⁸³ Svedok P022, T. 4999; 5002.

¹³⁸⁴ Svedok P022, T. 5002; 5137-5138.

¹³⁸⁵ Svedok P022, T. 5160-5162. Dakle, oko 16:30 časova, T. 5161.

¹³⁸⁶ Svedok P022, T. 5162.

¹³⁸⁷ Vidi par. 252 gore.

¹³⁸⁸ Zoran Zirojević, T. 13123.

¹³⁸⁹ Miroslav Radić, T. 12657-12659.

¹³⁹⁰ Vidi par. 234 gore.

¹³⁹¹ Svedok P022, T. 5003.

351. U vezi s iskazom svedoka P022 o naređenju koje je, prema svojoj tvrdnji, primio od Miroslava Radića, koji mu je bio komandir, postoji još jedan, iako ne tako očigledan, problem, a to je da svedok P022 po tom naređenju nije postupio. Tim navodnim naređenjem od njega se tražilo da ispita neke navodne aktivnosti pripadnika TO na Ovčari i da o tome podnese izveštaj.¹³⁹² Svedok P022 je potvrdio da je taj izveštaj trebalo da podnese odmah.¹³⁹³ Umesto da postupi po naređenju svog komandira, Miroslava Radića, svedok P022 se, prema svom iskazu, na osmatračko mesto nije vratio sve do oko 23:00 časa ili 01:00 čas.¹³⁹⁴ To nije ponašanje kakvo bi se očekivalo od vojnika gmtbr koji je primio naređenje da izvrši neki zadatak za svog komandira. Svedok P022 je izjavio da po dolasku na Ovčaru nije bio u mogućnosti da se vrati pre nego što se zapravo vratio, jer Mića Đanković nije hteo da ga vozi.¹³⁹⁵ Iako je tamo bilo i drugih vojnika JNA, svedok P022 nije "razmišljao" o tome da bi mogao da ih zamoli da ga prevezu.¹³⁹⁶ Veće taj navod ne prihvata.

352. Iskaz svedoka P022 o tome šta je zapravo radio na Ovčari je dramatičan. Prema sopstvenim rečima, on se odmah po dolasku na Ovčaru priključio špaliru koji je tamo video i zlostavljao je zarobljenike kako bi osvetio ranjene i ubijene saborce.¹³⁹⁷ Kasnije je na Ovčari ubio najmanje trojicu zarobljenika.¹³⁹⁸ Objasnio je da je na ubijanje bio prisiljen iz straha,¹³⁹⁹ s tim da se to objašnjenje baš ne uklapa u iskaz koji je dao o svom prvobitnom ponašanju prema zarobljenicima na Ovčari.

353. Iskaz svedoka P022 je izuzetno teško oceniti. On je u nekim ključnim aspektima odstupio od svoje ranije izjave, naređenje od Miroslava Radića nije mogao da primi kad ga je prema svojoj tvrdnji primio, nije postupio kako bi postupio da je primio naređenje, međutim, u opisu svoje uloge u špaliru i ubijanju nekih zarobljenika delovao je iskreno. Ovde je takođe direktno relevantno pitanje opšteg kredibiliteta svedoka P022, koje je Veće u opštim crtama razmotrilo ranije u ovoj Presudi.¹⁴⁰⁰ S obzirom na ta pitanja, Veće ne može da prihvati iskaz svedoka P022, koji nije potvrđen drugim dokazima, da mu je Miroslav Radić izdao naređenje da ode na Ovčaru. Ono prihvata da je sasvim moguće da je svedok P022 otišao na Ovčaru i, priključivši se špaliru, učestvovao u premlaćivanju zarobljenika, kao i da je najmanje trojicu zarobljenika ubio, ali ako se to zaista dogodilo, nije pokazano da se dogodilo ikako drugačije sem isključivo po sopstvenoj volji

¹³⁹² Vidi par. 349 gore.

¹³⁹³ Svedok P022, T. 5136.

¹³⁹⁴ Svedok P022, T. 5009.

¹³⁹⁵ Svedok P022, T. 5066; 5167.

¹³⁹⁶ Svedok P022, T. 5066-5067.

¹³⁹⁷ Svedok P022, T. 5205.

¹³⁹⁸ Svedok P022, T. 5007-5008.

¹³⁹⁹ Svedok P022, T. 5032; 5066; 5164.

¹⁴⁰⁰ Vidi par. 343-348 dole.

svedoka P022. Tužilaštvo nije dokazalo da je svedok P022 postupao po bilo kakvom naređenju Miroslava Radića.

354. Svedok P022 je u svom iskazu takođe rekao da je, kad se naposljetku vratio na osmatračko mesto, obavestio Miroslava Radića o zlostavljanju i ubistvu zatočenika na Ovčari.¹⁴⁰¹ Veće i taj iskaz smatra nepouzdanim i ne može da ga prihvati. Svedok P022 nije mogao da kaže s kim se i kako vratio na osmatračko mesto, iako je tvrdio da može iscrpno da opiše većinu drugih događaja od 20. novembra 1991. godine.¹⁴⁰² Pored toga, svedok P022 je u svom iskazu prvo izjavio da je po povratku na osmatračko mesto ispričao Predragu Milojeviću zvanom Kinez šta se dogodilo na Ovčari i da je zatim otišao u krevet. Nije pomenuo da je tamo bio prisutan Miroslav Radić ili da je s njim razgovarao.¹⁴⁰³ Kad je kasnije u toku svedočenja zastupnik tužilaštva ponovio (pogrešno) da je svedok P022 izjavio da su tamo bili prisutni i Kinez i Miroslav Radić, svedok P022 je po prvi put rekao da je tamo bio i Miroslav Radić i da ga je obavestio o pomenutim događajima.¹⁴⁰⁴ Međutim, što je još bitnije, taj iskaz predstavlja drastičan otklon od ranije izjave koju je svedok P022 dao tužilaštvu 4. novembra 2003. godine, u kojoj je naveo da se nije usudio da kaže Miroslavu Radiću za događaje na Ovčari.¹⁴⁰⁵

355. Valja pomenuti i iskaz svedoka P018 da su 20. novembra 1991. godine oko 22:00-23:00 časa, Stanko Vujanović, svedok P022 i Dragan Vidaček bili na osmatračkom mestu Miroslava Radića, gde su slavili i glasno razgovarali o pogubljenju ljudi iz bolnice na Ovčari, govoreći da su i sami učestvovali u ubijanju. Prema rečima svedoka P018, Miroslav Radić je tada bio u zgradi i mogao je da čuje taj razgovor iz druge prostorije. Rekao je da je Miroslav Radić delovao nervozno i uznemireno.¹⁴⁰⁶

356. Taj iskaz svedoka P018 se svakako kosi s iskazom svedoka P022 pošto su, prema iskazu svedoka P022, kad se on vratio na osmatračko mesto, tamo od prisutnih bili Miroslav Radić i Kinez.¹⁴⁰⁷ Pored toga, što je još bitnije, svedok P018 je u svom svedočenju izjavio da 20. novembra 1991. godine nije bio na Ovčari.¹⁴⁰⁸ Međutim, u izjavi koju je dao u oktobru ili novembru 1992. godine naveo je da je toga dana kad su izvršena ubistava bio na Ovčari i da se od njega tražilo da bude u streljačkom vodu.¹⁴⁰⁹ Nije jasno kome je dao tu raniju izjavu. Rekao je da se seća da ju je dao u jednom samostanu u Slavonskom Brodu, ali da nije siguran da li su lica koja su je uzela

¹⁴⁰¹ Svedok P022, T. 5031-5032.

¹⁴⁰² Svedok P022, T. 5157.

¹⁴⁰³ Svedok P022, T. 5009.

¹⁴⁰⁴ Svedok P022, T. 5032.

¹⁴⁰⁵ Svedok P022, T. 5162-5163.

¹⁴⁰⁶ Svedok P018, T. 7412-7415.

¹⁴⁰⁷ Svedok P022, T. 5032.

¹⁴⁰⁸ Svedok P018, T. 7473; 7655.

postupala u nekom zvaničnom svojstvu.¹⁴¹⁰ Svedok P018 je tu ključnu razliku isprva objasnio rekavši da to mora da je dodao neko drugi.¹⁴¹¹ Međutim, u svojoj izjavi tužilaštvu 1995. godine naveo je praktično iste informacije.¹⁴¹² U toj izjavi, svedok P018 je naveo imena drugih navodnih počinitelja ubistava na Ovčari.¹⁴¹³ Međutim, kad se od njega tražilo da objasni tu svoju raniju izjavu Tužilaštvu, rekao je da je te činjenice "preuveličao" jer je izgubio neku rodbinu u Bosni,¹⁴¹⁴ zbog čega je bio besan na Srbe, uključujući jugoslovensku vojsku, četnike i "domać[e]" (očito domaće Srbe), koji su ga proterali iz njegovog doma.¹⁴¹⁵ S obzirom na te zaista suštinske razlike između njegovog iskaza na ovom suđenju i njegovih ranijih izjava, Veće ne može da, na osnovu iskaza svedoka P018, prihvati da je Miroslav Radić 20. novembra 1991. godine uveče na svom osmatračkom mestu čuo da su ljudi iz bolnice pogubljeni na Ovčari ili da je čuo da su u tim pogubljenjima učestvovali jedan od vojnika JNA kojem je bio pretpostavljeni, svedok P022, ili pripadnici TO iz sastava 3. JG pod njegovom komandom. Tužilaštvo ta pitanja nije dokazalo.

357. Miroslav Radić je poricao da se u večernjim časovima 20. novembra 1991. godine na osmatračkom mestu video sa svedokom P022 i svedokom P018¹⁴¹⁶ i, umesto toga, tvrdio da je 20. novembra uveče otišao na jednu večeru, gde je ostao do pred zoru.¹⁴¹⁷ Njegov iskaz je potkrepljen iskazima kapetana Zirojevića i Davora Vučkovića.¹⁴¹⁸ Međutim, Veće ne prihvata taj pokušaj "odbran[e] alibijem". Iz držanja tih svedoka prilikom svedočenja o tom pitanju jasno se videla nelagoda, a njihovi iskazi su delovali uvežbano. I kapetan Zirojević i Miroslav Radić su potvrdili da nemaju nikakav zapis o toj večeri, ali su uprkos tome tvrdili da mogu da se sete datuma i takvih pojedinosti u vezi s tom večerom od pre 15 godina kao što su gdje je ko sedeo i kad je ko otišao.¹⁴¹⁹ Zanimljivo je da su se sva trojica svedoka sećala sličnih pojedinosti. Pored toga, Veće je mišljenja da je malo verovatno da bi Miroslav Radić i njegove kolege, starešine, otišli na zabavu i tamo ostali do pred zoru, znajući, kao što su znali, da će sutra ujutro biti održana zvanična smotra njihovih vojnika, u Radićevom slučaju, u 08:00 časova.¹⁴²⁰ Stoga Veće ne može da zaključi da je Miroslav Radić u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine bio na večeri. Činjenica da "odbrana alibijem" Miroslava Radića nije prihvaćena ne predstavlja dokaz da je Miroslav Radić bio upoznat s događajima koji su se te noći desili na Ovčari niti s učešćem svojih podređenih u tim događajima.

¹⁴⁰⁹ Svedok P018, T. 7419-7420.

¹⁴¹⁰ Svedok P018, T. 7419-7420.

¹⁴¹¹ Svedok P018, T. 7419-7420.

¹⁴¹² Svedok P018, T. 7568; 7582.

¹⁴¹³ Svedok P018, T. 7473-7474.

¹⁴¹⁴ Svedok P018, T. 7568, 7584.

¹⁴¹⁵ Svedok P018, T. 7605-7611.

¹⁴¹⁶ Miroslav Radić, T. 12775-12777.

¹⁴¹⁷ Miroslav Radić, T. 12664-12666; 12775-12779.

¹⁴¹⁸ Zoran Zirojević, T. 13129-13131; Davor Vučković, T. 13205-13207.

¹⁴¹⁹ Zoran Zirojević, T. 13149; 13161; Miroslav Radić, T. 12776; 12778.

¹⁴²⁰ Slavko Stijaković, T. 12869-12870; Miroslav Radić, T. 12664.

358. Veće je takođe saslušalo dva iskaza iz kojih sledi da je Miroslav Radić u jutarnjim časovima 21. novembra 1991. godine obavešten o zločinima koji su prethodne noći izvršeni na Ovčari. Svedok P022 je u svom iskazu rekao da je dobio informaciju o još nekim ubistvima na Ovčari i vojnicima koji su ih izvršili i da je tu informaciju kasnije preneo Miroslavu Radiću na njegovom osmatračkom mestu.¹⁴²¹ Svedok P002 je u svom svedočenju rekao da je od jednog čoveka iz Smedereva i jedne žene, pripadnice paravojnih snaga, po imenu Daca, čuo da su prethodne noći na Ovčari izvršena ubistva i da je njih oboje u njima učestvovalo.¹⁴²² Izjavio je da je tu informaciju odmah pribeležio¹⁴²³ i potvrdio je da su Dragičine (Dacine) reči tačno navedene.¹⁴²⁴ Kad se svedok P002 kasnije toga dana obratio Miroslavu Radiću kako bi potvrdio pomenutu informaciju,¹⁴²⁵ Miroslav Radić mu je prilikom njihovog susreta, koji je trajao svega nekoliko sekundi, odgovorio: "Veliko je sranje. Bojim se da će biti odmazde."¹⁴²⁶ Miroslav Radić je poricao da se 21. novembra 1991. godine ujutro video sa svedokom P002.¹⁴²⁷ Za razliku od svog iskaza na ovom suđenju, izgleda da je svedok P0022 pred vojnim sudom u Beogradu izjavio da se s Radićem video dan-dva kasnije.¹⁴²⁸ Veće će uskoro preći na razmatranje pitanja u vezi s opštim kredibilitetom svedoka P002. Iz njega će biti jasno zašto se ono, uprkos tome što svedok P002 tvrdi da je dotične informacije u predmetno vreme zabeležio u svoju beležnicu, ipak nerado oslanja na njegov iskaz. Naime, zbog opšte zbrke koja vlada u toj beležnici i načina na koji je ona vođena i dopunjavana postavlja se pitanje kada su i od koga te informacije pribavljene, kao i kada su zapisane.¹⁴²⁹ S obzirom na pitanja u vezi s njihovim opštim kredibilitetom, Veće ne može da prihvati ni iskaz svedoka P022 ni iskaz svedoka P002 o razgovorima koje su navodno vodili s Miroslavom Radićem 21. novembra 1991. godine.

359. Tužilaštvo tvrdi da je svedok P002 razgovor koji je s Radićem vodio u jutarnjim časovima 21. novembra 1991. pomenio u jednom članku koji je objavio 1995. godine.¹⁴³⁰ Međutim, taj članak nije u spisu. Prema iskazu svedoka P002, na osmatračkom mestu Miroslava Radića se 21. novembra 1991. godine pričalo da se na Ovčari nešto dogodilo.¹⁴³¹ Međutim, ni svedok P002 ni bilo koji drugi novinar nisu u to vreme objavili nikakav tekst o Ovčari.¹⁴³² Taj iskaz ne pokazuje da se u pomenutim govorkanjima pominjala umešanost nekoga od podređenih Miroslava Radića. Sve i da

¹⁴²¹ Svedok P022, T. 5009; 5032; 5034.

¹⁴²² Svedok P002, T. 10396-10398.

¹⁴²³ Svedok P002, T. 10399-10400.

¹⁴²⁴ Svedok P002, T. 10657.

¹⁴²⁵ Svedok P002, T. 10400.

¹⁴²⁶ Svedok P002, T. 10400.

¹⁴²⁷ Miroslav Radić, T. 12776-12778.

¹⁴²⁸ Svedok P002, T. 10528-10529.

¹⁴²⁹ Vidi par. 362-364 dole.

¹⁴³⁰ Miroslav Radić, T. 12804.

¹⁴³¹ Svedok P002, T. 10400; 10439-10440.

¹⁴³² Svedok P002, T. 10401.

je taj iskaz tačan, i da je Miroslav Radić te priče čuo, Veće ne može iz toga izvesti zaključak da je bilo razloga da on zna da su njegovi podređeni počinili zločine na Ovčari.

360. Prema iskazu Miroslava Radića, on je tek sredinom 1992. saznao "da se nešto desilo na Ovčari", i to iz novina.¹⁴³³ Iz gorenavedenih razloga, dokazima nije pokazano da je Miroslav Radić o događajima na Ovčari ili mogućoj umešanosti svojih podređenih bio obavešten pre svog odlaska u Beograd 24. novembra 1991. godine. Takođe nije pokazano da je za umešanost svedoka P022 saznao pre kraja svog službovanja u vojsci 21. januara 1992. godine.¹⁴³⁴

361. Jasno je da Miroslav Radić svojim pretpostavljenima ili istražnim organima nije podneo izveštaj o zločinima za koje se znalo ili sumnjalo da su izvršeni na Ovčari¹⁴³⁵ i da u vezi sa zločinima na Ovčari nije preduzeo nikakve mere protiv svojih podređenih. Međutim, tužilaštvo nije dokazalo da je bilo razloga da to učini.

2. Kredibilitet svedoka P002

362. Što se tiče ocene opšteg kredibiliteta svedoka P002, on je izjavio da je 1991. godine, kao novinar, od septembra do 23. novembra boravio u blizini Vukovara, posebno u Negoslavcima i vukovarskom predgrađu.¹⁴³⁶ Dao je nekoliko izjava tužilaštvu, u februaru 2000. godine je dao izjavu vojnom sudu u Beogradu, a 2004. godine je na jednom suđenju u Beogradu svedočio o događajima na Ovčari, koji su predmet i ovog suđenja.¹⁴³⁷ Da bi osvežio pamćenje, svedok P002 se služio beležnicom koju je, kako tvrdi, vodio u vreme tih događaja i na osnovu nje je dao znatan deo svog iskaza.¹⁴³⁸ Ta beležnica je, u stvari, rokovnik s datumima. Jasno je da mnogi konkretni datumi pod kojima su beleške unete ne odgovaraju datumima kad su se ti događaji zapravo desili.¹⁴³⁹ Iako datumi postoje, beleške nisu unošene redom.¹⁴⁴⁰ Svedok P002 je priznao da bi veoma često naprosto otvorio beležnicu, pronašao praznu stranicu i unosio beleške. Usled toga je nastala potpuna zbrka.¹⁴⁴¹ Svedok P002 je insistirao na tome da je belešku koja se odnosi na Šešeljevu posetu Vukovaru 13. novembra 1991. godine uneo u toku sastanka i da je belešku o razgovoru koji je 21.

¹⁴³³ Miroslav Radić, T. 12689-12690; 12822.

¹⁴³⁴ Svedok P022, T. 4940.

¹⁴³⁵ Miroslav Radić, T. 12768.

¹⁴³⁶ Svedok P002, T. 10372-10373.

¹⁴³⁷ Svedok P002, T. 10444-10445.

¹⁴³⁸ Svedok P002, T. 10654.

¹⁴³⁹ Dok. pr. br. 884, str. 266; dok. pr. br. 885, str. 266 (beleška za 20. novembar uneta je na stranici beležnice s *odštampanim* datumom 30. septembar). Vidi i dok. pr. br. 884, str. 212-213; dok. pr. br. 885, str. 212-213 (beleška za 13. novembar uneta je na stranicama s *odštampanim* datumima 6. i 7. avgust).

¹⁴⁴⁰ Dok. pr. br. 884, str. 255-256 i str. 266; dok. pr. br. 885, str. 255-256 i str. 266 (beleška za 20. novembar uneta je na stranici s *odštampanim* datumom 30. septembar, a beleška za 21. novembar je uneta pre toga, na stranicama s *odštampanim* datumima 18. i 19. septembar).

¹⁴⁴¹ Svedok P002, T. 15998; 16005-16007; 16012.

novembra 1991. godine vodio sa ženom po imenu Daca napisao na licu mesta,¹⁴⁴² iako se posle ispostavilo da je moguće da je jedna rečenica dodata naknadno.¹⁴⁴³ Često bi u beležnicu nešto dopisao kasnije. Zbog toga nije znao da li je i kada je nešto dopisano.¹⁴⁴⁴ Nije bio siguran da li je nešto dopisivao u beležnicu nakon što se s ratišta vratio u Beograd.¹⁴⁴⁵ To su važna pitanja jer je mnoge pojedinosti o operacijama u Vukovaru saznao iz raznih izvora posle novembra 1991. godine.¹⁴⁴⁶ Pored toga, svedok P002 je izjavio da je, kad je hteo da nešto tačno pribeleži, koristio znakove navoda.¹⁴⁴⁷ Međutim, ispostavilo se da je najmanje jedan takav citat kasnije menjao.¹⁴⁴⁸ S obzirom na to i na ocenu Veća da je sećanje svedoka P002 u vezi s relevantnim događajima, bez pomoći beležnice, prilično slabo, Veće njegov iskaz mora uzeti s velikim oprezom, posebno kad je reč o konkretnim datumima i hronologiji događaja, kao i rečima koje se citiraju i pripisuju ljudima.

363. Uz to, svedok P002 je i u izjavi tužilaštvu od 1995. godine i u iskazu pred Većem rekao da se njegovo sećanje zasniva na onome što je zabeleženo u beležnici.¹⁴⁴⁹ Međutim, očigledno je da neki delovi njegovog iskaza ne odgovaraju nijednoj belešci iz beležnice. To je, recimo, slučaj s njegovim iskazom da su, u danima posle Šešeljevog odlaska, u kući Stanka Vujanovića redovno održavani sastanci kojima su, kako je naveo, prisustvovali optuženi Radić i Šljivančanin, Stanko Vujanović i drugi,¹⁴⁵⁰ kao i s njegovim iskazom da se 21. novembra 1991. godine ujutro našlo vremena za kafu i rakiju.¹⁴⁵¹ Svedok P002 je posle insistirao na tome da je te informacije negde zabeležio, možda u nekim drugim beleškama.¹⁴⁵²

364. Oспорavana je i tvrdnja svedoka P002 da je u Vukovaru boravio u periodima koje je naveo, posebno u periodu od 18. do 21. novembra 1991. godine. Beleške iz njegove beležnice na prvi pogled upućuju na zaključak da je u nekim periodima kada je, prema svojoj tvrdnji, boravio u Vukovaru, zapravo bio negde drugde.¹⁴⁵³ Veće smatra da je zaista čudno da svedok P002 nije mogao da kaže šta je radio 18. novembra 1991. godine, kao i da ne postoji beleška za taj datum,¹⁴⁵⁴ iako se radi o danu kad su hrvatske snage kapitulirale i kad se na Mitnici predala velika grupa

¹⁴⁴² Svedok P002, T. 10672; 10382-10383; 10661.

¹⁴⁴³ Svedok P002, T. 15994, 15996, 15999-16000.

¹⁴⁴⁴ U vezi s čovekom iz Smedereva, dok. pr. br. 884, str. 255-256; dok. pr. br. 885, str. 255-256; svedok P002, T. 15974-15975. U vezi sa Šešeljevom posetom, dok. pr. br. 884, str. 212; dok. pr. br. 885, str. 212. Imena napisana običnom olovkom, "1. Šljivo, 2. nečitko, 3. nečitko, 4. Bojkovski", dodata su glavnom tekstu, koji je napisan hemijskom olovkom, naknadno, ali svedok P002 ne zna kad tačno, svedok P002, T. 15992-15994; 16019.

¹⁴⁴⁵ Svedok P002, T. 15931.

¹⁴⁴⁶ Svedok P002, T. 10653-10656.

¹⁴⁴⁷ Svedok P002, T. 16011-16012.

¹⁴⁴⁸ Svedok P002, T. 15992-15995.

¹⁴⁴⁹ Svedok P002, T. 10670.

¹⁴⁵⁰ Svedok P002, T. 10374-10375 (o tome šta je rekao u sudnici); 10672 (o tome šta je rekao Tužilaštvu).

¹⁴⁵¹ Svedok P002, T. 10397 (o tome šta je rekao u sudnici); 10673 (o tome šta je rekao Tužilaštvu).

¹⁴⁵² Svedok P002, T. 16002-16004.

¹⁴⁵³ Dok. pr. br. 885, str. 171, beleška za 8. novembar 1991: "Obećao sam da ću se raspitati ako opet odem na ratište u Vukovar." i str. 234-236, u vezi s 14. novembrom 1991: "Idem u Bg."

¹⁴⁵⁴ Svedok P002, T. 15946-15951, iako je ranije izjavio da je bio u Vukovaru kad je "pa[o]", T. 10542.

hrvatskih boraca. Svedok P002 je, pozivajući se na beleške iz svoje beležnice, takođe izjavio da je od drugih čuo da su u noći između 19. i 20. i u noći između 20. i 21. novembra 1991. godine izvršena neka ubistva na Ovčari i Petrovoj Gori.¹⁴⁵⁵ Pritom je u svom iskazu rekao da se ne seća i da ne zna gde je bio 19. 20. i 21. novembra 1991. godine uveče. Nije mogao da se seti gde je spavao niti da li je uopšte bio u Vukovaru.¹⁴⁵⁶ Međutim, izjavio je da su se prilikom evakuacije žena i dece 20. novembra 1991. godine on i drugi novinari okupili ispred vukovarske bolnice.¹⁴⁵⁷ Barem to je potvrđeno video-snimkom *Radio-televizije Srbije* od 20. novembra 1991. godine, koji prikazuje svedoka P002 za vreme evakuacije jednog pacijenta.¹⁴⁵⁸ Jasno je da je sećanje svedoka P002 o relevantnim događajima nepotpuno, mestimično i konfuzno, pri čemu se u vezi s nekim pitanjima ne može reći da li je njegov sadašnji iskaz dat na osnovu stvarnog sećanja, beleški iz onog vremena ili, nehотиčno, informacija iz druge ruke koje je naknadno dobio iz neidentifikovanih izvora. S obzirom na te okolnosti, za glavninu njegovog iskaza se ne može sa sigurnošću reći da li je pouzdan. Iz tih razloga, Veće na mnoge delove iskaza svedoka P002, ako nisu potvrđeni nezavisnim dokazima koje ono prihvata, ne može da se osloni prilikom donošenja zaključaka. Međutim, neke delove njegovog iskaza Veće može da prihvati, imajući pritom u vidu gore izneta pitanja.

F. Uloga Veselina Šljivančanina

1. Učešće u događajima

365. Veselin Šljivančanin je aktivno učestvovao u pripremama za evakuaciju. Dana 19. novembra 1991. godine, posetio je vukovarsku bolnicu i od Vesne Bosanac dobio spisak ljudi koji je trebalo da budu evakuisani.¹⁴⁵⁹ U večernjim časovima 19. novembra referisao je kontraobaveštajnim oficirima JNA iz Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i 1. VO, pre njihovog odlaska u "Velepromet", a kad su se vratili, primio je izveštaj o zlostavljanju čiji je svedok bio pukovnik Vujić.¹⁴⁶⁰ Ujutro 20. novembra 1991. godine, nešto pre 06:00 časova, Veselin Šljivančanin je krenuo u vukovarsku bolnicu.¹⁴⁶¹ Prema iskazu pukovnika Vujića, Šljivančanin je održao brifing na kapiji "Veleprometa". Pukovnik Vujić je na tom brifingu saopštio prisutnima da je od pukovnika Kijanovića čuo da je u "Veleprometu" bilo ubistava i da su tamo neka tela.¹⁴⁶² Veselin Šljivančanin se do bolnice vozio zajedno s pukovnikom Vujićem i zastavnikom

¹⁴⁵⁵ Dok. pr. br. 885, str. 255; svedok P002, T. 15971.

¹⁴⁵⁶ Svedok P002, T. 15971-15972.

¹⁴⁵⁷ Svedok P002, T. 10394-10395.

¹⁴⁵⁸ Dok. pr. br. 568.

¹⁴⁵⁹ Vidi par. 141 gore.

¹⁴⁶⁰ Vidi par. 170, 174 gore.

¹⁴⁶¹ Veselin Šljivančanin, T. 13619-13620.

¹⁴⁶² Bogdan Vujić, T. 4526-4527.

Koricom.¹⁴⁶³ Razgovarali su o evakuaciji.¹⁴⁶⁴ Šljivančanin je izjavio da je u tom razgovoru vođenom na putu do bolnice rekao pukovniku Vujiću da smatra da bi bilo bolje da se osumnjičeni za zločine odvedu u kasarnu JNA, a ne u "Velepromet".¹⁴⁶⁵ Stigli su oko 07:00 časova.¹⁴⁶⁶ Kao što je već rečeno, dok je vršena trijaža ljudi koji su izvedeni iz bolnice, Veselin Šljivančanin je bio na sastanku s bolničkim osobljem. Mara Bučko mu je na tom sastanku dala spisak muževa ili članova porodica bolničkog osoblja koje su pripadnici JNA odveli.¹⁴⁶⁷ Prema svom iskazu, Veselin Šljivančanin je posle tog sastanka razgovarao s dr Bosanac, koja je trebalo da stupi u kontakt s hrvatskim liderima u Zagrebu. Izjavio je da je nakon toga otišao u jedno sklonište ZNG otkriveno u blizini.¹⁴⁶⁸

366. Oko 10:00 časova, Veselin Šljivančanin je napustio bolnicu i otišao do jednog od mostova na Vuki.¹⁴⁶⁹ U svom iskazu je rekao da mu je, kad je stigao na most, preneto da je pukovnik Pavković tražio da dođe na jedan drugi most.¹⁴⁷⁰ Kao što je već rečeno, Veselin Šljivančanin je nakon toga razgovarao s pripadnicima PMEZ i jednim predstavnikom MKCK koji su se uputili prema bolnici i rekao im da iz bezbednosnih razloga ne mogu da nastave dalje.¹⁴⁷¹ Zatim se vratio u bolnicu i bio je tamo kad su stigli posmatrači.¹⁴⁷²

367. U međuvremenu su ljudi koji su izvedeni iz bolnice odvedeni u kasarnu JNA. Postoje dokazi da je Veselin Šljivančanin bio u kasarni. Svedok P009 je izjavio da je 20. novembra 1991. godine u toku svog boravka u kasarni JNA video jednog oficira JNA koga je kasnije prepoznao kao Veselina Šljivančanina.¹⁴⁷³ Tog oficira je prepoznao jer ga je dan ranije video ispred bolnice. Tom prvom prilikom je tog oficira video na nekoliko minuta.¹⁴⁷⁴ Međutim, kako je rekao, on je na njega ostavio "veliki utisak".¹⁴⁷⁵ U svom iskazu je naveo da se taj oficir "uočljivo razlikov'o" i da se činilo da je glavni.¹⁴⁷⁶ Izgleda da se uočljivosti tog oficira može zahvaliti što je svedok P009 mogao da se seti više pojedinosti u vezi s njegovim izgledom, kao što su maskirna uniforma, titovka i brkovi,¹⁴⁷⁷ što se podudara s opisom Veselina Šljivančanina koji su dali drugi svedoci i njegovim snimcima iz tog vremena. Iskaz Veselina Šljivančanina potvrđuje da je u poslepodnevnim časovima 19. novembra

¹⁴⁶³ Bogdan Vujić, T. 4531-4532; Veselin Šljivančanin, T. 13620; Branko Korica, T. 14727.

¹⁴⁶⁴ Branko Korica, T. 14728; Veselin Šljivančanin, T. 13620.

¹⁴⁶⁵ Veselin Šljivančanin, T. 13620.

¹⁴⁶⁶ Branko Korica, T. 14762; Bogdan Vujić, T. 4533-4534.

¹⁴⁶⁷ Vidi par. 202 gore.

¹⁴⁶⁸ Veselin Šljivančanin, T. 13629-13632.

¹⁴⁶⁹ Veselin Šljivančanin, T. 13635-13637.

¹⁴⁷⁰ Veselin Šljivančanin, T. 13641-13642.

¹⁴⁷¹ Vidi par. 209 gore.

¹⁴⁷² Jan Allan Schou, T. 6900-6901.

¹⁴⁷³ Svedok P009, T. 6141; 6185; 6190.

¹⁴⁷⁴ Svedok P009, T. 6123; 6301.

¹⁴⁷⁵ Svedok P009, T. 6142.

¹⁴⁷⁶ Svedok P009, T. 6122.

¹⁴⁷⁷ Svedok P009, T. 6122-6123.

1991. godine bio ispred bolnice.¹⁴⁷⁸ Svedok P009 je naveo da je ime tog oficira kojeg je video ispred bolnice, i drugde, saznao s televizije. Nekoliko dana nakon što ga je navodno video, svedok P009 je gledao jednu emisiju informativnog programa u kojoj se taj oficir pojavio. Tada je saznao da se zove Veselin Šljivančanin.¹⁴⁷⁹

368. Svedok P009 je u svom iskazu rekao da je tog oficira za kojeg je posle saznao da se zove Veselin Šljivančanin 20. novembra 1991. godine video u krugu kasarne JNA. Šljivančanin je stajao na petnaestak metara od autobusa sa zarobljenicima iz bolnice i razgovarao s najmanje dvojicom oficira JNA. U neko doba su došli Miroljub Vujović i Stanko Vujanović i zapodenuli razgovor s tim oficirima JNA. Delovali su uzrujano i usledila je žestoka svađa.¹⁴⁸⁰ Svedok P009 je nakon toga u jednom od autobusa primetio jednog čoveka kojeg je poznavao pa je, s namerom da zatraži odobrenje da uđe u taj autobus, prišao oficirima JNA, od kojih je jedan, kako je kasnije saznao, bio Veselin Šljivančanin. Oficiri su samo odmahnuili rukom, što je svedok P009 protumačio kao odobrenje. Ušao je u autobus i razgovarao sa svojim poznanikom. Kad je izašao, ponovo je prišao oficirima da vidi može li se šta učiniti da se taj čovek pusti. Svedok P009 je izjavio da je u oba navrata stajao jako blizu Veselina Šljivančanina.¹⁴⁸¹

369. Veselin Šljivančanin je poricao da je 20. novembra 1991. godine u toku dana bio u kasarni.¹⁴⁸² Više svedoka koji su u toku tog dana u neko doba bili u kasarni posvedočilo je da ga nisu videli. Među njima su bili i ljudi koji su u kasarnu dovedeni autobusima iz bolnice: Hajdar Dodaj, svedok P030 i svedok P031.¹⁴⁸³ Međutim, kao što je već rečeno, ljudi iz autobusa su bili izloženi pretnjama i verbalnom zlostavljanju od strane pripadnika TO i paravojnih snaga koji su se vrzmali oko autobusa. Neki zarobljenici su bili fizički zlostavljani. S obzirom na te okolnosti, zarobljenici koji su držani u autobusima nisu baš bili u poziciji da primete svakoga ko se u jednom trenu našao blizu autobusa.

370. Potpukovnik Panić i major Vukašinić¹⁴⁸⁴ takođe su isključili mogućnost da su toga dana videli Veselina Šljivančanina u kasarni. Međutim, obojica su se tamo zadržala kratko. Major Vukašinić je bio zauzet prevozom ratnih zarobljenika, a potpukovnik Panić je, kao što je ranije utvrđeno, otišao u "Velepromet" na sednicu "vlade" SAO.¹⁴⁸⁵ Prema tome, Veselin Šljivančanin je mogao da dođe u kasarnu kad nijedan od njih nije bio prisutan. Kapetan Šušić, koji je izjavio da je u

¹⁴⁷⁸ Veselin Šljivančanin, T. 13585-13587.

¹⁴⁷⁹ Svedok P009, T. 6180; 6185; dok. pr. br. 283, 284, 285.

¹⁴⁸⁰ Svedok P009, T. 6141-6143.

¹⁴⁸¹ Svedok P009, T. 6144-6146.

¹⁴⁸² Veselin Šljivančanin, T. 13659.

¹⁴⁸³ Hajdar Dodaj, T. 5659; svedok P030, T. 9884; svedok P031, T. 3370.

¹⁴⁸⁴ Miodrag Panić, T. 14322; Ljubiša Vukašinić, T. 15030.

¹⁴⁸⁵ Ljubiša Vukašinić, T. 15022-15023. Vidi par. 225 gore.

kasarni JNA proveo čitav dan,¹⁴⁸⁶ nije video Veselina Šljivančanina.¹⁴⁸⁷ Međutim, on se nije duže zadržavao kod autobusa gde je svedok P009, prema svojoj tvrdnji, video Veselina Šljivančanina. Kapetan Šušić nije video autobuse kako dolaze.¹⁴⁸⁸ U neko doba je otišao da ih vidi i nazvao Mileta Mrkšića da ga obavesti o situaciji.¹⁴⁸⁹ Moguće je da je bio blizu mesta gde je Veselin Šljivančanin navodno razgovarao s drugim oficirima JNA, ali u neko drugo vreme. Iz njegovog iskaza se vidi da nije bio u mogućnosti da primeti svakoga ko je došao u kasarnu. Nije video majora Vukašinovića,¹⁴⁹⁰ iako dokazi pokazuju da je on 20. novembra 1991. godine najmanje dvaput došao u kasarnu.¹⁴⁹¹

371. Kao što je već rečeno, Veselin Šljivančanin je u bolnici boravio i prilikom dolaska posmatrača PMEZ i jednog predstavnika MKCK u 10:30 časova.¹⁴⁹² Takođe je bio tamo kad se šesti autobus sa zarobljenicima negde pre 12:00 časova vratio iz kasarne.¹⁴⁹³ U toj manjoj grupi zarobljenika bio je i čovek kojeg je svedok P009 prepoznao u jednom od pet autobusa u kasarni.¹⁴⁹⁴ Svedok P009 je Veselina Šljivančanina video nedugo pre polaska te manje grupe zarobljenika iz kasarne, dakle, negde oko 11:00-11:30 časova. Prema tome, Veselin Šljivančanin je imao vremena da, nedugo nakon što su posmatrači došli u bolnicu, a pre nego što se ta manja grupa zarobljenika u nju vratila, ode u kasarnu. To potvrđuje i iskaz Jana Allana Schoua da Veselin Šljivančanin nije bio prisutan u bolnici sve vreme dok su posmatrači tamo boravili.¹⁴⁹⁵

372. Iz tih razloga, Veće se na osnovu iskaza svedoka P009 uverilo da je Veselin Šljivančanin 20. novembra 1991. godine bio prisutan u kasarni negde oko 11:00-11:30 časova. Veće dalje konstatuje da je on bio zadužen za odvođenje osumnjičenih za zločine iz bolnice i njihov prevoz u Sremsku Mitrovicu, zbog čega ne bi bilo čudno da je otišao u kasarnu da proveri kako taj proces napreduje.

373. Kao što je već utvrđeno, jedan broj zarobljenika je šestim autobusom iz kasarne vraćen u vukovarsku bolnicu,¹⁴⁹⁶ što je lično nadgledao major Vukašinović.¹⁴⁹⁷ Veselin Šljivančanin je, zajedno s Miroljubom Vujovićem, izvršio ispitivanje tih muškaraca kako bi se ustanovilo da li su se

¹⁴⁸⁶ Jovan Šušić, T. 14888.

¹⁴⁸⁷ Jovan Šušić, T. 14896.

¹⁴⁸⁸ Jovan Šušić, T. 14893.

¹⁴⁸⁹ Jovan Šušić, T. 14889-14891.

¹⁴⁹⁰ Jovan Šušić, T. 14956.

¹⁴⁹¹ Ljubiša Vukašinović, T. 15022-15023; 15032.

¹⁴⁹² Vidi par. 210 gore.

¹⁴⁹³ Veselin Šljivančanin, T. 13656-13657.

¹⁴⁹⁴ Vidi par. 217; 221 gore.

¹⁴⁹⁵ Jan Allan Schou, T. 6901.

¹⁴⁹⁶ Vidi par. 221 gore.

¹⁴⁹⁷ Ljubiša Vukašinović, T. 15031.

borili na hrvatskoj strani. Neki su vraćeni u autobus, a drugi su pušteni na slobodu i uključeni u evakuaciju zajedno sa ženama, decom i bolničkim osobljem.¹⁴⁹⁸

374. Po povratku u bolnicu, major Vukašinić je Veselinu Šljivančaninu podneo izveštaj o ponašanju pripadnika TO u kasarni i rekao mu da bi u takvim uslovima dalje prevoženje zarobljenika u kasarnu i iz nje moglo da bude problematično.¹⁴⁹⁹ Veselin Šljivančanin je iz tog izveštaja saznao dalje pojedinosti o situaciji u kasarni, povrh onih s kojima je mogao lično da se upozna prilikom svog boravka tamo.

375. Veselin Šljivančanin je takođe mogao da vidi tragove zlostavljanja na zarobljenicima koji su vraćeni iz kasarne. Jedan od ljudi vraćenih u bolnicu, Irinej Bučko, izjavio je da je jedan zarobljenik u autobusu bio obliven krvlju. Taj čovek je iz autobusa izašao zajedno s ostalima. Veselin Šljivančanin je tada s njima razgovarao.¹⁵⁰⁰ Sličan iskaz je dao i svedok P012.¹⁵⁰¹ Veselin Šljivančanin je bio prisutan dok su on i drugi izlazili iz autobusa. Čak je i neko ko je stajao podalje mogao da vidi da su ti ljudi umrljani krvlju.¹⁵⁰² Ljudima iz autobusa je zatim naloženo da se postroje. Veselin Šljivančanin i Miroljub Vujović razgovarali su sa svakim ponaosob.¹⁵⁰³ Veselin Šljivančanin je morao da primeti da su ti ljudi pretučeni. Izveštaj o događajima u kasarni mu je tog poslepodneva podneo i kapetan Karanfilov.¹⁵⁰⁴ Prema iskazu Karanfilova, Veselin Šljivančanin je već znao što se dogodilo u kasarni i rekao je da je sve u redu.¹⁵⁰⁵ Veće zaključuje da je Veselin Šljivančanin, nakon svoje posete kasarni i izveštaja koje je primio od Vukašinića i Karanfilova, bio svestan činjenice da su pripadnici TO u stanju da pribegnu fizičkom nasilju. O kako se teškom nasilju radilo mogao je da se uveri nakon što su se u bolnicu iz kasarne vratili ljudi s vidnim tragovima zlostavljanja.

376. Uporedo s tim odvijala se evakuacija drugih ljudi iz bolnice: žena, dece, starijih ljudi, bolničkog osoblja i članova njihovih porodica.¹⁵⁰⁶ Veselin Šljivančanin je rukovodio tim procesom.¹⁵⁰⁷ Iz bolnice su izvedeni i ranjenici koji nisu mogli da izađu bez pomoći, mada o tome nema konkretnih dokaza. Neki su priključeni konvoju civila, ali u vojnim kolima hitne pomoći.¹⁵⁰⁸ Drugi, na primer, jedan od braće Došen, odvedeni su u kasarnu JNA.¹⁵⁰⁹ Veselin Šljivančanin je u

¹⁴⁹⁸ Vidi par. 221 gore.

¹⁴⁹⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15032-15034.

¹⁵⁰⁰ Irinej Bučko, T. 2826-2829; 2942.

¹⁵⁰¹ Svedok P012, T. 3659; 3737.

¹⁵⁰² Svedok P013, T. 1195; 1220.

¹⁵⁰³ Rudolf Vilhelm, T. 4876-4877.

¹⁵⁰⁴ Borče Karanfilov, T. 15443.

¹⁵⁰⁵ Borče Karanfilov, T. 15490-15491.

¹⁵⁰⁶ Vidi par. 213 gore.

¹⁵⁰⁷ Vidi par. 400 dole.

¹⁵⁰⁸ Vidi par. 212 gore.

¹⁵⁰⁹ Vidi par. 220 gore.

međuvremenu razgovarao s jednim predstavnikom MKCK, nakon čega su obojica dala intervju ekipi *Sky News*.¹⁵¹⁰ Veselin Šljivančanin je takođe sazvaio konferenciju za štampu, na kojoj je razgovarao s novinarima o aktuelnim događajima.¹⁵¹¹ Bio je u bolnici kad je konvoj s civilima otišao, oko 14:00 ili 14:30 časova.¹⁵¹²

377. Veselin Šljivančanin je u svom iskazu rekao da je posle odlaska konvoja otišao u sklonište ZNG kod bolnice i da se u bolnicu vratio tek kad je počeo da pada mrak. Sastao se dr Ivezićem i nakon toga popio kafu s bolničkim osobljem.¹⁵¹³ U svom svedočenju je izjavio da 20. novembra 1991. godine ni u jednom trenu nije bio na Ovčari.¹⁵¹⁴ Međutim, dva svedoka su tvrdila da su ga toga dana tamo videla.¹⁵¹⁵ Prema iskazu svedoka P009, oficir JNA za kojeg je kasnije saznao da je Veselin Šljivančanin stajao je sam na putu koji vodi prema ulazu u hangar. Delovao je jako besno.¹⁵¹⁶ Kad ga je svedok P009 pozdravio, taj oficir ga nije ni pogledao.¹⁵¹⁷ Kao što je već rečeno, svedok P009 je mogao da prepozna Veselina Šljivančanina jer ga je dan ranije video u bolnici, a toga dana i u kasarni JNA. Svedok P009 je na Ovčaru najverovatnije stigao kad je proces odvođenja ratnih zarobljenika u hangar bio pri kraju. Rekao je da je video kako ljude iskrcavaju iz autobusa i odvođe u hangar,¹⁵¹⁸ a zatim je na petnaestak minuta otišao odatle.¹⁵¹⁹ Tvrdio je da je Veselina Šljivančanina video dok se tamo vraćao.¹⁵²⁰ Svedok P009 je izjavio da, nakon što se vratio, više niko nije ulazio u hangar.¹⁵²¹

378. Potpukovnik Vojnović je na Ovčaru stigao oko 14:00 ili 14:30 časova, kad su ratni zarobljenici iz prvih pet autobusa prolazili kroz špalir formiran ispred hangara, i tamo je ostao barem do 17:00 časova.¹⁵²² Izjavio je da nije video Veselina Šljivančanina.¹⁵²³ Međutim, Veće ističe da potpukovnik Vojnović tada na Ovčari nije video ni potpukovnika Panića, iako je Panić izjavio da se seća da je on njega video i s njim razgovarao.¹⁵²⁴ Stoga iskaz potpukovnika Vojnovića da Veselina Šljivančanina nije video na Ovčari ne dovodi nužno u pitanje iskaz svedoka P009.

¹⁵¹⁰ Vidi par. 214 gore.

¹⁵¹¹ Veselin Šljivančanin, T. 13650-13655; dok. pr. br. 839, 840.

¹⁵¹² Veselin Šljivančanin, T. 13658.

¹⁵¹³ Veselin Šljivančanin, T. 13661-13662.

¹⁵¹⁴ Veselin Šljivančanin, T. 13939.

¹⁵¹⁵ Valja pomenuti i iskaz svedoka P002, koji je izjavio da je od nekoga čuo da je Veselin Šljivančanin lično učestvovao u pogubljenjima na Ovčari. Međutim, taj iskaz se ne može prihvatiti. Ne samo da se radi o dokazima iz druge ruke čiju pouzdanost nije moguće proveriti, nego je svedok P002 i sam tu priču doveo u pitanje. Rekao je da mu ona tada nije zvučala uverljivo. Svedok P002, T. 10398; 10645-10647; 10659-10661; 15999-16000.

¹⁵¹⁶ Svedok P009, T. 6164.

¹⁵¹⁷ Svedok P009, T. 6165; 6284.

¹⁵¹⁸ Svedok P009, T. 6159; 6162.

¹⁵¹⁹ Svedok P009, T. 6163.

¹⁵²⁰ Svedok P009, T. 6164.

¹⁵²¹ Svedok P009, T. 6283.

¹⁵²² Vidi par. 256; 271 gore.

¹⁵²³ Milorad Vojnović, T. 9066-9067.

¹⁵²⁴ Milorad Vojnović, T. 8946; 9091; Miodrag Panić, T. 14324-14325.

379. Major Vukašinić je takođe izjavio da na Ovčari nije video Veselina Šljivančanina.¹⁵²⁵ S obzirom na prikaz svojih aktivnosti na Ovčari tog poslepodneva koji je dao major Vukašinić i događaje koji su se odigravali, ne bi bilo čudno da nije primetio Veselina Šljivančanina, koji se tamo nije duže zadržao. Uz to, prilikom razmatranja dokaza o prisustvu oficira JNA na Ovčari, Veće nije moglo da prihvati kao iskrene ili pouzdane relevantne delove iskaza majora Vukašinića, koji se delom odnose i na ove događaje.¹⁵²⁶ Veće je pritom svesno činjenice da je major Vukašinić tada bio zamenik Veselina Šljivančanina i da je moguće da je njegova lojalnost prema bivšem pretpostavljenom uticala na njegov iskaz. Iskaz majora Vukašinića ne dovodi u pitanje iskaz svedoka P009.

380. Potpukovnik Panić je izjavio da 20. novembra 1991. godine na Ovčari nije video Veselina Šljivančanina.¹⁵²⁷ Međutim, njegov iskaz ne pobija iskaz svedoka P009, budući da je on, po svemu sudeći, tamo stigao kasnije, nakon što su ratni zarobljenici odvedeni u hangar.¹⁵²⁸ Kao što je već rečeno, svedok P009 je naveo da je Šljivančanina video pri kraju ili odmah po završetku procesa odvođenja ratnih zarobljenika u hangar, dakle, pre dolaska potpukovnika Panića.

381. Svedok P014, koji je 20. novembra 1991. godine takođe bio na Ovčari, u svom svedočenju je rekao da se ne seća da je u relevantno vreme video Veselina Šljivančanina.¹⁵²⁹ Međutim, on je, po svemu sudeći, s Ovčare otišao dok su ratni zarobljenici prolazili kroz špalir i vratio se tek posle 17:00 časova.¹⁵³⁰ Prema tome, on nije bio tamo kad je svedok P009, prema svojoj tvrdnji, video Šljivančanina.

382. Dvojica ratnih zarobljenika koja su u relevantno vreme bila na Ovčari u svojim svedočenjima su navela da nisu videla Veselina Šljivančanina.¹⁵³¹ Međutim, s obzirom na okolnosti, oni nisu bili u mogućnosti da primete sve oficire JNA ispred hangara. Stoga njihovi iskazi nisu nužno u suprotnosti s iskazom svedoka P009.

383. Nakon pažljivog odmeravanja težine ovih dokaza, Veće prihvata iskaz svedoka P009 da je 20. novembra 1991. godine na Ovčari video Veselina Šljivančanina. Njegova identifikacija Veselina Šljivančanina pouzdanija je utoliko što je optuženog video i ranije i što je on na njega ostavio snažan utisak koji, prema oceni Veća, u potpunosti odgovara nesumnjivo upečatljivoj fizičkoj građi, držanju i nastupu optuženog. Veće ne prihvata iskaz Veselina Šljivančanina da je u

¹⁵²⁵ Ljubiša Vukašinić, T. 15045.

¹⁵²⁶ Vidi par. 260 gore.

¹⁵²⁷ Miodrag Panić, T. 14327.

¹⁵²⁸ Vidi par. 258; 309 gore.

¹⁵²⁹ Svedok P014, T. 7899-7900.

¹⁵³⁰ Vidi par. 254; 268 gore.

¹⁵³¹ Svedok P030, T. 9884; Dragutin Berghofer, T. 5433-5434.

skloništu ZNG ostao od oko 14:00 ili 14:30 časova dok nije pala noć. Veće zaključuje da je on oko 14:30 ili 15:00 časova bio na Ovčari.

384. Drugi svedok koji je tvrdio da je Veselina Šljivančanina 20. novembra 1991. godine video na Ovčari je Zlatko Zlogleđa. On je izjavio da ga je video kako vojnim vozilom stiže na Ovčaru.¹⁵³² Zlatko Zlogleđa je u svom svedočenju rekao da je Veselin Šljivančanin razgovarao sa srpskim rezervistima koji su tukli ljude u špaliru. Nakon kraćeg razgovora s njima, ubrzo je otišao.¹⁵³³ Zlatko Zlogleđa u svom svedočenju nije bio dosledan u vezi s nekim pitanjima. Ovaj svedok je, na primer, naveo dva različita vremena Šljivančaninovog dolaska. Prilikom glavnog ispitivanja Zlatko Zlogleđa je rekao da je Veselin Šljivančanin stigao kad je premlaćivanje u špaliru bilo u toku i da je razgovarao sa rezervistima koji su u njemu učestvovali.¹⁵³⁴ Međutim, prilikom unakrsnog ispitivanja, on je izjavio da je Veselin Šljivančanin stigao kad su ljudi iz bolnice već bili odvedeni u hangar.¹⁵³⁵ Njegovo svedočenje pritom nije potkrepljeno iskazom njegovog kolege koji je bio s njim na Ovčari kad je navodno video Veselina Šljivančanina. Hajdar Dodaj, koji je, prema svedočenju Zlatka Zlogleđe, stajao pored njega u trenutku kad je Veselin Šljivančanin navodno stigao,¹⁵³⁶ u svom svedočenju je rekao da tokom svog boravka na Ovčari nije video Veselina Šljivančanina.¹⁵³⁷ Valja istaći da je i Hajdar Dodaj u svom svedočenju pomenuo dolazak jednog oficira u vojnom vozilu.¹⁵³⁸ Međutim, on u svom iskazu nije rekao da je taj oficir koji je došao bio Veselin Šljivančanin. Prema Dodajevom svedočenju, to je bio jedan drugi oficir, koji je došao da njega i Zlogleđu odvede u Negoslavce.¹⁵³⁹

385. Kad bi iskaz Zlatka Zlogleđe i bio prihvaćen, on se, po svemu sudeći, ne odnosi na dolazak Veselina Šljivančanina koji je video svedok P009. Zlatko Zlogleđa je tvrdio da je Veselina Šljivančanina video ispred hangara i da je Šljivančanin nakon kratkog razgovora sa rezervistima otišao. Svedok P009 je Veselina Šljivančanina video kako stoji sam na putu koji vodi prema ulazu u hangar. Zlatko Zlogleđa u svom iskazu nije pomenuo da se Šljivančanin u bilo kom trenu udaljio s mesta gde je vršeno premlaćivanje. Naprotiv, iz tog iskaza proizlazi da je Šljivančanin tokom svog kratkog boravka sve vreme bio ispred hangara. Iz toga sledi da iskaz Zlatka Zlogleđe, čak i kad bi bio prihvaćen, ne bi mogao da potkrepi iskaz svedoka P009.

¹⁵³² Zlatko Zlogleđa, T. 10196.

¹⁵³³ Zlatko Zlogleđa, T. 10196.

¹⁵³⁴ Zlatko Zlogleđa, T. 10196.

¹⁵³⁵ Zlatko Zlogleđa, T. 10272-10273.

¹⁵³⁶ Zlatko Zlogleđa, T. 10189-10190; 10196.

¹⁵³⁷ Hajdar Dodaj, T. 5664.

¹⁵³⁸ Hajdar Dodaj, T. 5537-5538.

¹⁵³⁹ Hajdar Dodaj, T. 5537-5538.

386. S obzirom na to da iskaz Zlatka Zlogleđe nije potvrđen iskazima drugih svedoka i da je u suprotnosti s iskazom Hajdara Dodaja, koji Veće smatra uverljivim, on ne može biti prihvaćen. Na pouzdanost tog iskaza dodatno utiče činjenica da je svedok pokazao da je u stanju da, bez objašnjenja, odstupa od svog ranijeg iskaza.

387. Kao što je već rečeno, Veselin Šljivančanin je izjavio da se u bolnicu vratio kad se spuštao mrak.¹⁵⁴⁰ Posle toga je produžio za Negoslavce. Putem je zastao na kapiji kasarne JNA, gde je kratko razgovarao s kapetanom Predojevićem.¹⁵⁴¹ Major Vukašinić je u svom svedočenju rekao da je Veselin Šljivančanin prisustvao redovnom referisanju na komandnom mestu, ali da je zakasnio.¹⁵⁴² Kao što je već razmotreno, referisanje je počelo u 18:00 časova.¹⁵⁴³ Iskazi učesnika tog sastanka ne potvrđuju iskaz majora Vukašinića. Ni potpukovnik Panić¹⁵⁴⁴ niti potpukovnik Vojnović¹⁵⁴⁵ nisu tamo videli Veselina Šljivančanina. Kapetan Vukosavljević ga nije video posle referisanja.¹⁵⁴⁶ Veselin Šljivančanin u svom iskazu nije naveo da je prisustvovao referisanju.¹⁵⁴⁷ Veće ne može da prihvati ovaj iskaz majora Vukašinića i zaključuje da Veselin Šljivančanin nije prisustvovao redovnom referisanju održanom na komandnom mestu 20. novembra 1991. godine.

388. Veselin Šljivančanin je po dolasku u Negoslavce od svog zamenika majora Vukašinića primio izveštaj o događajima na Ovčari.¹⁵⁴⁸ Vukašinić je u svom iskazu naveo da je Šljivančaninu preneo iste informacije koje je pre toga saopštio Miletu Mrkšiću.¹⁵⁴⁹ Major Vukašinić je rekao da ih je obavestio da je na Ovčari bilo problema s pripadnicima TO, koje je uspeo da smiri i koji su zatim otišli. Uprkos tome, rekao im je da, po njegovom mišljenju, postoji mogućnost da u budućnosti ponovo dođe do problema, zbog čega je predožio da se obezbeđenje pojača.¹⁵⁵⁰ Prema svedočenju majora Vukašinića, Veselin Šljivančanin je bio iznenađen kad je čuo da su ratni zarobljenici odvedeni na Ovčaru.¹⁵⁵¹ Međutim, Veće je zaključilo da je Veselin Šljivančanin i sam bio na Ovčari nakon što su zarobljenici tamo odvedeni. Iz tog razloga, kao i iz razloga koje je Veće već navelo obrazlažući zašto nije moglo da prihvati kao iskrene i pouzdane druge relevantne delove iskaza ovog svedoka, ono ne može da prihvati ovaj iskaz majora Vukašinića.

¹⁵⁴⁰ Veselin Šljivančanin, T. 13661-13662.

¹⁵⁴¹ Veselin Šljivančanin, T. 13662.

¹⁵⁴² Ljubiša Vukašinić, T. 15046.

¹⁵⁴³ Vidi par. 314 gore.

¹⁵⁴⁴ Miodrag Panić, T. 14329-14330.

¹⁵⁴⁵ Milorad Vojnović, T. 9067-9069.

¹⁵⁴⁶ Dragi Vukosavljević, T. 8732-8734, 8658-8659.

¹⁵⁴⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13665-13666.

¹⁵⁴⁸ Ljubiša Vukašinić, T. 15045-15046.

¹⁵⁴⁹ Ljubiša Vukašinić, T. 15160.

¹⁵⁵⁰ Ljubiša Vukašinić, T. 15045.

¹⁵⁵¹ Ljubiša Vukašinić, T. 15046.

389. Posle razgovora s majorom Vukašinićem, Veselin Šljivančanin se sastao s kapetanom Borisavljevićem, koji ga je obavestio o sednici "vlade" SAO.¹⁵⁵² Prema svojim rečima, Veselin Šljivančanin je nakon toga otišao na komandno mesto i podneo izveštaj Miletu Mrkšiću. Tamo je bio i potpukovnik Panić.¹⁵⁵³ On je izjavio da je Veselin Šljivančanin na komandno mesto došao posle referisanja, otprilike u 20:00 časova.¹⁵⁵⁴ Veselin Šljivančanin je naveo da mu je Mile Mrkšić preneo da je general Vasiljević hteo s njim da razgovara. Šljivančanin je zatim telefonom stupio u kontakt s generalom Vasiljevićem ili dežurnim pukovnikom u Beogradu i razgovarao o dokumentima prikupljenim u skloništu ZNG.¹⁵⁵⁵

2. Da li je Mile Mrkšić dao Veselinu Šljivančaninu posebna ovlašćenja?

390. Tužilaštvo je iznelo tvrdnju da je Mile Mrkšić u vezi sa evakuacijom bolnice na Veselina Šljivančanina preneo neka svoja ovlašćenja.¹⁵⁵⁶ Veselin Šljivančanin je poricao da je primio naređenje kojim je dobio ovlašćenje da izvrši evakuaciju bolnice.¹⁵⁵⁷ U svom svedočenju je svoju ulogu u evakuaciji predstavio kao ulogu starešine koji izvršava konkretne zadatke primljene od svog komandanta. Složio se s tvrdnjom da mu je Mile Mrkšić, usmeno, izričito dodelio te zadatke. Veselin Šljivančanin je dao prikaz zadataka koji su mu dodeljeni u vezi s evakuacijom bolnice. Izjavio je da ga je Mile Mrkšić 19. novembra obavestio da će evakuacija početi sutradan ujutro. Naložio mu je da obezbedi da osumnjičeni za ratne zločine budu iz bolnice prebačeni u zatvor u Sremskoj Mitrovici. Civili su mogli da budu prebačeni ili u centar Crvenog krsta u Šidu ili na neko mesto na hrvatskoj granici gde bi bio organizovan njihov prihvata. Mile Mrkšić je Veselinu Šljivančaninu takođe poverio zadatke u vezi s trijažom. Rekao mu je da niko ne sme biti izveden iz bolnice pre nego što ga pregledaju vojni lekari.¹⁵⁵⁸

391. Čak i kad bi Veće prihvatilo Šljivančaninove navode o tome šta mu je Mrkšić rekao, ono teško može da prihvati njegovu tvrdnju da se radilo samo o konkretnim zadacima. Njegov zadatak je bio da među ljudima u bolnici identifikuje "osumnjičene za ratne zločine" i odvoji ih od "civila", da se postara da osumnjičeni za ratne zločine budu prevezeni u zatvor u Sremskoj Mitrovici i da civili, bez obzira na to da li je trebalo da idu u Šid, u Srbiji, gde bi ih preuzeo Crveni krst, ili na hrvatsku granicu, gde bi bili predati onima koji su bili spremni za njihov prihvata, budu prevezeni na svoje odredište. Veće smatra da je, čak i ako uvaži to kako je Veselin Šljivančanin pokušao da predstavi činjenice, njemu poverena odgovornost za čitavu evakuaciju bolnice, što je

¹⁵⁵² Veselin Šljivančanin, T. 13663-13665.

¹⁵⁵³ Veselin Šljivančanin, T. 13665-13666.

¹⁵⁵⁴ Miodrag Panić, T. 14330.

¹⁵⁵⁵ Veselin Šljivančanin, T. 13665-13667.

¹⁵⁵⁶ Optužnica, par. 17, 30.

¹⁵⁵⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13598.

podrazumevalo identifikaciju i razvrstavanje više stotina ljudi u bolnici u dve kategorije, osumnjičene za ratne zločine i civile, pri čemu su veliki deo obe te kategorije činili ranjenici i teško bolesni pacijenti bolnice za koje je trebalo obezbediti posebna prevozna sredstva, negu i brigu, trebalo je da se postara za prevoz osumnjičenih za ratne zločine što je iziskivalo obezbeđenje, posebno zato što je morao da ih prebaci u zatvor u Srbiji koji je Mile Mrkšić odredio, dok je prevoz civila koji su išli u Hrvatsku uključivao prelazak preko područja na kojima je i dalje bilo oružanih borbi. Situaciju je dodatno komplikovalo to što su PМЕZ i MKCK očekivali da im bude dodeljena uloga koja im je prema sporazumu s JNA pripadala. U svakom slučaju, radilo se o velikom poduhvatu, koji je iziskivao usklađeno angažovanje širokog spektra vojnog osoblja, kao i transportnu i logističku podršku. Njegov zadatak je bio da to organizuje. Poduhvat je trebalo da počne sutradan ujutro, a on je pritom morao da se postara da se pacijenti ne izvode bez odobrenja vojnih lekara.

392. Veće ne može da prihvati pokušaj Veselina Šljivančanina da umanja odgovornost koju mu je Mile Mrkšić poverio. Ono takođe ne može da prihvati tvrdnju da se nije radilo o naređenju Mileta Mrkšića koje je Veselin Šljivančanin bio dužan da izvrši. Ta odgovornost je nužno povlačila ovlašćenja koja je Mile Mrkšić preneo na Veselina Šljivančanina kako bi obezbedio da to naređenje bude izvršeno. U prilog tome posebno govori činjenica, koju je Šljivančaninova odbrana toliko isticala, da Veselinu Šljivančaninu njegov čin i redovna uloga nisu davali pravo da uradi sve ono što mu je bilo naređeno da uradi.

393. Veće je mišljenja da događaji koji su se desili sutradan u velikoj meri potkrepljuju njegov zaključak da je Veselinu Šljivančaninu poverena odgovornost da sutradan ujutro izvrši evakuaciju bolnice. Dokazi pokazuju da je Veselin Šljivančanin u poslepodnevnim i večernjim časovima 19. novembra 1991. godine planirao evakuaciju, kao i da je to veće upoznao ključne starešine s njihovim dužnostima. Sutradan ujutro je odmah otišao da lično nadgleda početak evakuacije, u koju su bili uključeni pripadnici JNA i delom TO, konkretno pripadnici vojne policije JNA iz nekoliko jedinica, kao i pripadnici raznih vojno-transportnih službi, sa zasebnim zadacima i vozilima za pratnju. U bolnicu je došlo i medicinsko osoblje JNA, uključujući novoimenovanog direktora, a postojeće osoblje je pozvano na sastanak, na kojem im se Veselin Šljivančanin obratio i saopštio da će on i novi direktor od sada voditi glavnu reč i izdavati naređenja. Za vreme sastanka, vojnici JNA su nalagali svim muškarcima, izuzev starijih ljudi i onih koji nisu mogli da se kreću bez pomoći, da izađu iz bolnice, nakon čega su ih vojnici koji su stajali na izlazu pretresali, a zatim su ukrcavani u parkirane autobuse koje su čuvali naoružani stražari. To su bili "osumnjičeni za ratne zločine" iz

¹⁵⁵⁸ Veselin Šljivančanin, T. 13596-13597; 13621.

naređenja Mileta Mrkšića. "Civilni" su bili žene, deca i stariji muškarci, kao i deo bolničkog osoblja i članovi njihovih porodica. Oni su poslani u drugom pravcu i ukrcani u autobuse odvojeno od muškaraca. Podeljeni su prema tome da li su izabrali da idu u Šid, u Srbiji, ili u Hrvatsku, i na kraju su, u skladu s tim, i prevezeni.

394. Veselin Šljivančanin je takođe lično intervenisao kako bi, uz lažna opravdanja, odgodio dolazak predstavnika PMEZ i MKCK u bolnicu dok autobusi s muškarcima nisu otišli. Prema zaključku Veća, dokazi pokazuju da je Veselin Šljivančanin tokom tih raznih događaja bio sve vreme odgovoran za one koji su u njima učestvovali i da je naređivao i koordinisao ono što se dešavalo. Njegova uloga i ponašanje nisu bili uloga i ponašanje običnog podređenog koji izvršava neke dodeljene zadatke. On je bio odgovoran za sve što se dešavalo u vezi s evakuacijom bolnice i, s tim u vezi, odabirom, prevozom i obezbeđenjem muškaraca iz bolnice.

395. Indikativan je i način na koji je on sam svoju ulogu ocenio tada, a ne suočen s ovim optužbama 15 godina kasnije. Veće prihvata iskaz pukovnika Vujića da je Veselin Šljivančanin na sastanku ispred komandnog mesta u Negoslavicima 20. novembra 1991. godine oko 01:00 ili 02:00 časova saopštio da će sutradan rukovoditi evakuacijom bolnice.¹⁵⁵⁹ Slično tome, kad se toga jutro oko 08:00 časova obratio osoblju u bolnici, rekao je da on izdaje naređenja i da je sve pod njegovom komandom,¹⁵⁶⁰ što je potvrdio i prilikom predstavljanja novog direktora osoblju, izjavivši da će on i novi direktor ubuduće izdavati naređenja.¹⁵⁶¹

396. Veće na osnovu iskaza potpukovnika Panića takođe prihvata da je Mile Mrkšić tada sigurno podrazumevao da je Veselinu Šljivančaninu izdao naređenje da rukovodi evakuacijom i, dalje, da ga je ovlastio da angažuje koliko god pripadnika vojne policije bude potrebno za organizovanje pratnje i obezbeđivanje sigurnog prolaza zarobljenika.¹⁵⁶² Veće smatra da to tačno odražava smisao onoga što je Mile Mrkšić 19. novembra 1991. godine uveče rekao na redovnom referisanju OG Jug. Svoje odobrenje Veselinu Šljivančaninu da za obezbeđenje zarobljenika koristi vojnu policiju Mile Mrkšić je na tom sastanku dodatno potkrepio time što je kapetanu Paunoviću, koji je bio prisutan, izdao izričit nalog da pripadnike vojne policije pod svojom komandom stavi na raspolaganje za obezbeđenje autobusa. S tim u vezi, Veće prihvata ono što je potpukovnik Panić u svojoj pismenoj izjavi istražiteljima tužilaštva rekao o obraćanju Mileta Mrkšića prisutnima na referisanju kao istinito i tačno.¹⁵⁶³ Ono je pritom s pažnjom razmotrilo sled svedočenja potpukovnika Panića, tokom kojeg je on pokušao da ublaži suštinu svoje ranije izjave. Međutim, Veće smatra da je u toku

¹⁵⁵⁹ Bogdan Vujić, T. 4530.

¹⁵⁶⁰ Juraj Njavro, T. 1537-1538.

¹⁵⁶¹ Mara Bučko, T. 2726.

¹⁵⁶² Miodrag Panić, T. 14382; 14492; 14495.

daljeg ispitivanja potpukovnika Panića postalo jasno da on nastoji da svoj iskaz uskladi s, kako je to nazvao, dokumentima, s kojima se u međuvremenu upoznao i koji su mu, prema njegovim rečima, pomogli da uvidi da je Veselinu Šljivančaninu u svojoj izjavi pripisao izvesna ovlašćenja koja on u relevantno vreme nije imao.¹⁵⁶⁴ Na osnovu njegovog iskaza, a slično je i s iskazima više drugih svedoka, pripadnika ili bivših pripadnika JNA, stiče se utisak da je bilo pokušaja da se potpukovnik Panić ubedi da je, s obzirom na vojna pravila koja su primenjivana u relevantno vreme, njegovo sećanje o izjavi Mileta Mrkšića u vezi s ulogom Veselina Šljivančanina pogrešno. Veće će se tvrdnjom Šljivančaninove odbrane u vezi sa značenjem vojnih pravila pozabaviti uskoro. Ono tumačenje Šljivančaninove odbrane ne prihvata. Međutim, ovde je važno to da Veće nije steklo utisak da je potpukovnik Panić, bez obzira na neke delove svog iskaza, bio ubeđen da je njegovo sećanje pogrešno. Pre bi se reklo da se činilo da prihvata mogućnost postojanja greške. Prema zaključku Veća, iz iskaza potpukovnika Panića proizlazi da se on reči Mileta Mrkšića sećao onako kako ih je naveo u svojoj izjavi tužilaštvu. Veće je pritom uzelo u obzir i činjenicu da nijedan drugi svedok, pripadnik JNA, koji je prisustvovao referisanju nije u svom iskazu pomenuo da je Mile Mrkšić tom prilikom tako nešto rekao.

397. U dokaznom postupku i podnescima velika pažnja je posvećena tvrdnji Šljivančaninove odbrane da Veselin Šljivančanin, kao organ bezbednosti OG Jug i gmtbr, nije imao komandna ovlašćenja nad pripadnicima vojne policije ili bilo kojim drugim snagama van svog organa bezbednosti. Veće je mišljenja da je to netačan prikaz pravog smisla relevantnih propisa; tačnije bi bilo reći da je Veselin Šljivančanin, u svojstvu organa bezbednosti, mogao da izdaje naređenja u vezi s pripadnicima vojne policije OG Jug, pod uslovom da se ona ne kose s eventualnim naređenjima starešina jedinica kojima su ti pripadnici vojne policije bili podređeni. Međutim, Veće smatra da to pitanje nije relevantno pošto Veselin Šljivančanin u predmetno vreme nije postupao u svojstvu organa bezbednosti i bio ograničen ovlašćenjima vezanim za tu funkciju. On je raspolagao nadležnošću i ovlašćenjima koje mu je Mile Mrkšić dao kako bi izvršio evakuaciju bolnice. Kao takav, imao je *de jure* ovlašćenja, i to posebno u vezi sa snagama vojne policije JNA iz sastava OG Jug koje je angažovao za vršenje evakuacije.

398. To dovodi Veće do dalje tvrdnje Šljivančaninove odbrane, naime, da Mile Mrkšić nije mogao da prenese ili dâ nadležnost i ovlašćenja nekom drugom starešini, barem ne bez pismenog naređenja, koga u ovom slučaju nema. Koliko Veće shvata, ta tvrdnja je izneta kao opšta teza u vezi s JNA, ali je pritom izneta i posebno, s obzirom na to da je Veselin Šljivančanin bio organ

¹⁵⁶³ Miodrag Panić, T. 14382; 14492; 14495.

¹⁵⁶⁴ Miodrag Panić, T. 14494. Potpukovnik Panić je u svojoj izjavi naveo da je Veselin Šljivančanin mogao da izdaje naređenja vojnoj policiji koja je učestvovala u evakuaciji; T. 14384.

bezbednosti. Što se tiče drugog dela te tvrdnje, Veće smatra da ona ne uzima u obzir činjenicu da je organ bezbednosti, iako u vezi s nekim bezbednosnim pitanjima čini deo zasebnog komandnog lanca, na čelu s načelnikom Uprave bezbednosti Saveznog sekretarijata, tada generalom Vasiljevićem, istovremeno u vezi sa svim drugim pitanjima i funkcijama podređen starešini svoje jedinice kao i svaki drugi oficir.¹⁵⁶⁵

399. Što se tiče prvog dela te tvrdnje, sistem komandovanja JNA dopuštao je čak i mogućnost prenošenja punih komandnih ovlašćenja. Prema članu 6 Pravilnika o nadležnostima komande korpusa kopnene vojske u miru, komandant je mogao da ovlasti određene starešine komande da komanduju jedinicama.¹⁵⁶⁶ Kapetan Vukosavljević, koji je sam bio načelnik organa bezbednosti 80. mtbr, složio se da je, u užem kontekstu prenošenja ili davanja ograničenih komandnih nadležnosti ili ovlašćenja, starešina mogao da prenese svoja ovlašćenja na organ bezbednosti u neku konkretnu svrhu. Taj organ bezbednosti bi tada imao neka od ovlašćenja svog starešine.¹⁵⁶⁷ Međutim, Petar Vuga, vojni ekspert koji je svedočio kao svedok Šljivančaninove odbrane, zauzeo je stav da bi prenošenje ovlašćenja Veselinu Šljivančaninu da komanduje operacijom evakuacije bolnice bilo protivno "doktrini". Izneo je stav da bi takvo odstupanje od pravila iziskivalo posebnu proceduru.¹⁵⁶⁸ Kapetan Vukosavljević je bio mišljenja da su ovlašćenja mogla da budu preneti samo u pismenom obliku.¹⁵⁶⁹ Međutim, Veće konstatuje da se ni kapetan Vukosavljević ni Petar Vuga nisu pozivali na neke konkretne propise ili formulacije doktrine iz kojih sledi da izdavanje takvog naređenja iziskuje posebnu proceduru. Veće je steklo utisak da su oni u svojim izjavama nastojali da se drže onoga u šta su sigurni i da su hteli da sve što se zabeleži bude tačno. Prema zaključku Veća, to što su naveli možda jeste poželjno, ali nije pokazano da naređenje starešine bez toga ne bi bilo legitimno. Uz to, gledano zdravorazumski i s praktične strane, neminovno će se javljati okolnosti u kojima starešina mora biti u mogućnosti da postupa putem usmenih naređenja ove vrste.

400. Prema zaključku Veća, iz toga sledi da je Mile Mrkšić propisno, verovatno usmeno, zadužio Veselina Šljivančanina da izvrši evakuaciju bolnice, uključujući trijažu i identifikovanje osumnjičenih za ratne zločine koji su izvedeni iz bolnice 20. novembra 1991. godine i poverio mu odgovornost za njihov prevoz i obezbeđenje, kao i za evakuaciju civila. U skladu s tim, Veselin Šljivančanin je od Mileta Mrkšića dobio privremena *de jure* ovlašćenja za preduzimanje svih mera

¹⁵⁶⁵ Vidi par. 129 gore.

¹⁵⁶⁶ Dok. pr. br. 580.

¹⁵⁶⁷ Dragi Vukosavljević, T. 8814-8816.

¹⁵⁶⁸ Petar Vuga, T. 15814-15824.

¹⁵⁶⁹ Dragi Vukosavljević, T. 8814-8816.

nužnih za izvršavanje tog zadatka i *de jure* nadležnost za izdavanje naređenja snagama koje su za taj zadatak angažovane, a koje su, što je ovde relevantno, uključivale vojnu policiju.

401. Veće takođe napominje da su očevici evakuacije bolnice 20. novembra 1991. godine imali utisak da je Veselin Šljivančanin tamo glavni. Svedok P012 je u svom iskazu rekao da je Veselin Šljivančanin određivao ko može da napusti krug bolnice i ko može da izađe iz autobusa.¹⁵⁷⁰ Slično tome, svedok P013 je izjavio da je Veselin Šljivančanin bio glavni i da su ga drugi slušali.¹⁵⁷¹ Njegov utisak je bio da je on donosio odluke o svačijoj sudbini.¹⁵⁷² Jedan drugi svedok, svedok P031, takođe je izjavio da je čitavom operacijom rukovodio jedan major JNA za koga je kasnije saznao da se zove Veselin Šljivančanin i da se "sve [...] odvijalo [...] pod njegovom kontrolom i pod njegovom zapovijedi". Veselin Šljivančanin je izdavao naređenja svojim vojnicima.¹⁵⁷³ Zlatko Zlogleđa je izjavio da se činilo da je za vojnike u bolnici nadležan jedan oficir za koga je kasnije saznao da se zove Veselin Šljivančanin. Niko sem njega nije izdavao naređenja.¹⁵⁷⁴ Doktorica Bosanac je rekla da veruje da je 20. novembra evakuaciju bolnice organizovao major Šljivančanin.¹⁵⁷⁵ Ljubica Došen je izjavila da je Veselin Šljivančanin, kako se činilo, bio nadležan za evakuaciju i da je imao visoki čin. Vojnici su mu raportirali, a oslovljavali su ga s "/majore"/, "/gospodine"/ ili "/majore Šljivančaninu"/.¹⁵⁷⁶ Pukovnik Vujić je izjavio da su pripadnici vojne policije koji su ujutro 20. novembra 1991. godine stražarili u bolnici bili pod komandom Veselina Šljivančanina.¹⁵⁷⁷ Prilikom unakrsnog ispitivanja, on je uporno tvrdio da je Veselin Šljivančanin u bolnici bio prisutan i u svojstvu organa bezbednosti i u svojstvu komandanta jedinice vojne policije.¹⁵⁷⁸ Rekao je da je od Veselina Šljivančanina tražio da mu dodeli dvojicu vojnika kao pratnju prilikom obilaska bolnice. Nakon toga, jedan starešina vojne policije doveo je dvojicu oficira vojne policije.¹⁵⁷⁹ Veselin Šljivančanin je, po svemu sudeći, toj dvojici oficira vojne policije izdao naređenje da budu pratnja pukovniku Vujiću. Međutim, kapetan Paunović, pod čijom komandom su bili pripadnici vojne policije iz autobusa kojima su zarobljenici prevoženi, u svom iskazu je rekao da tokom svog boravka u Vukovaru nikada nije primio naređenje od Veselina Šljivančanina.¹⁵⁸⁰ Veće ne prihvata kao pouzdanu tu izjavu, koja se pritom kosi i s iskazom samog Veselina Šljivančanina da je 19. novembra 1991. godine, otprilike kad je pao mrak, dakle, nakon

¹⁵⁷⁰ Svedok P012, T. 3660.

¹⁵⁷¹ Svedok P013, T. 1180; 1182-1183.

¹⁵⁷² Svedok P013, T. 1184.

¹⁵⁷³ Svedok P031, T. 3240; 3370-3371.

¹⁵⁷⁴ Zlatko Zlogleđa, T. 10182-10183; 10249.

¹⁵⁷⁵ Vesna Bosanac, T. 806.

¹⁵⁷⁶ Ljubica Došen, T. 3800; 3803-3805.

¹⁵⁷⁷ Bogdan Vujić, T. 4534.

¹⁵⁷⁸ Bogdan Vujić, T. 4799.

¹⁵⁷⁹ Bogdan Vujić, T. 4535.

¹⁵⁸⁰ Radoje Paunović, T. 14137.

što je od Mileta Mrkšića primio naređenje u vezi s evakuacijom,¹⁵⁸¹ naložio kapetanu Paunoviću da doktoru Bosanac i Marina Vidića dovede u Negoslavce.¹⁵⁸² Međutim, Veselin Šljivančanin je verovatno retko imao razloga da izdaje naređenja kapetanu Paunoviću. Zamenik kapetana Paunovića, kapetan Simić, potvrdio je da je naređenja primao samo od kapetana Paunovića. To možda ne potkrepljuje iskaz kapetana Paunovića. Međutim, značajno je da je kapetan Simić na drugim suđenjima, 1999. i 2005. godine, izjavio da je u predmetno vreme smatrao da je Veselin Šljivančanin nadležan za ono što se događalo u krugu bolnice 19. i 20. novembra 1991. godine.¹⁵⁸³ Njegovo objašnjenje te razlike u iskazima nije zvučalo uverljivo i velikim delom se oslanjalo na njegovo shvatanje lanca komandovanja u JNA u vreme svedočenja na ovom suđenju.

402. Postoje i neki dokazi da je Veselin Šljivančanin izdavao naređenja pripadnicima TO i dobrovoljcima. Ljubica Došen je izjavila da su mu 20. novembra rezervisti i četnici prisutni u dvorištu bolnice podnosili izveštaje. Jednom prilikom, on je dvojici njih rekao da vrate nosila Martina Došena. To naređenje je, kako se čini, izvršeno.¹⁵⁸⁴ Veselin Šljivančanin je u svom svedočenju izjavio da je u trijaži ispred bolnice učestvovao veći broj ljudi, uključujući pripadnike Teritorijalne odbrane. Treba napomenuti da su, prema njegovom svedočenju, oni "izabrani da to rade" zbog toga što su poznavali ljude iz Vukovara.¹⁵⁸⁵ Ostaje nejasno da li bi i drugi pripadnici TO, koji nisu učestvovali u evakuaciji u bolnici i oko nje, prema njemu pokazali sličan stepen poslušnosti. U bolnici je nakon povratka šestog autobusa s grupom zarobljenika iz kasarne JNA bio prisutan i komandant TO Miroljub Vujović. Veselin Šljivančanin mu je postavljao pitanja o svakom čoveku iz autobusa. Nakon toga je donosio odluku ko će se od njih vratiti u kasarnu.¹⁵⁸⁶ Iz prikaza tog događaja koji su dali major Vukašinović, Rudolf Vilhelm i Irinej Bučko sledi da se nije sticao utisak da je Veselin Šljivančanin imao ovlašćenja u vezi s Miroljubom Vujovićem. Pre bi se reklo da se s njim konsultovao prilikom identifikovanja eventualnih osumnjičenih za zločine.¹⁵⁸⁷

403. Iako dokazi ukazuju na to da je Veselin Šljivančanin imao neka komandna ovlašćenja u vezi s pripadnicima TO koji su učestvovali u odabiru ljudi izvedenih iz bolnice, nije očigledno da se njegova nadležnost protezala izvan okvira tog dela operacije. Za razliku od vojne policije, jedinice TO, po svemu sudeći, nisu imale nikakvu ulogu u vršenju evakuacije, sem ograničene uloge koju su mogle da igraju u procesu odabira. Stoga je malo verovatno da je Veselin Šljivančanin u vezi s

¹⁵⁸¹ Vidi par. 191 gore.

¹⁵⁸² Veselin Šljivančanin, T. 13593-13594. Kad mu je predočeno ovo svedočenje, kapetan Paunović je prihvatio da se Veselin Šljivančanin "možda [...] bolje seća" od njega; Radoje Paunović, T. 14223.

¹⁵⁸³ Milivoj Simić, T. 14635.

¹⁵⁸⁴ Ljubica Došen, T. 3800-3805.

¹⁵⁸⁵ Veselin Šljivančanin, T. 13628.

¹⁵⁸⁶ Veselin Šljivančanin, T. 13657-13658.

¹⁵⁸⁷ Rudolf Vilhelm, T. 4877.

drugim aspektima evakuacije, na osnovu naređenja Mileta Mrkšića, imao, ili tvrdio da ima, ikakva komandna ovlašćenja ili nadležnost nad snagama TO ili paravojsnim snagama.

VII. NADLEŽNOST

404. Trojica optuženih terete se u tri tačke za kršenja zakona ili običaja ratovanja, konkretno, za ubistvo (tačka 3), mučenje (tačka 8) i okrutno postupanje (tačka 9), i u pet tačaka za zločine protiv čovečnosti, konkretno, za progone (tačka 1), istrebljivanje i ubistvo (tačke 2 i 3), kao i za mučenje i nehumana dela (tačke 5 i 6), prema članu 3, odnosno članu 5 Statuta.

A. Nadležnost po članu 3

1. Opšti uslovi

405. Da bi Međunarodni sud bio nadležan za krivična dela kažnjiva po članu 3 Statuta, mora biti ispunjeno nekoliko preliminarnih uslova: mora postojati oružani sukob i krivična dela za koja se optuženi terete moraju biti povezana s njim (takozvani uslov postojanja nekusa). Pored toga, da bi krivično delo za koje se optuženi terete ulazilo u okvir člana 3 Statuta, moraju biti ispunjena četiri uslova u vezi s nadležnošću (poznata kao četiri uslova iz predmeta *Tadić*).

(a) Postojanje oružanog sukoba

406. Kao prvo, u periodu na koji se odnosi Optužnica morao je postojati oružani sukob, bilo međunarodni bilo unutrašnji. Zločini koji su, sve do postizanja mirovnog sporazuma, izvršeni na bilo kom delu teritorije pod kontrolom neke strane u sukobu potpadaju pod nadležnost Međunarodnog suda.¹⁵⁸⁸

407. Standard za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba definisan je u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić* i Međunarodni sud ga otada dosledno primenjuje:

oružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.¹⁵⁸⁹

Prilikom primene ovog standarda potrebno je oceniti dva faktora: (i) intenzitet sukoba i (ii) organizaciju strana u sukobu.¹⁵⁹⁰ U oba slučaja, radi se o činjeničnim pitanjima koja se rešavaju na

¹⁵⁸⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 57.

¹⁵⁸⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 561-571; Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 43-44; Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 182-192; Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 59; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 63-64; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 24; Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 481; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 568.

¹⁵⁹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562.

osnovu konkretnih raspoloživih dokaza i u zavisnosti od predmeta.¹⁵⁹¹ Za ocenjivanje intenziteta sukoba relevantni su, između ostalog, težina napadâ i eventualno intenziviranje oružanih borbi, njihovo rasprostiranje po teritoriji i trajanje, porast brojnosti vladinih snaga, mobilizacija i naoružavanje obe strane u sukobu, kao i pitanje da li je sukob privukao pažnju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i, ako jeste, da li su u vezi s tim donete neke rezolucije.¹⁵⁹² Da bi se utvrdilo postojanje oružanog sukoba, dovoljno je da strane u sukobu budu unekoliko organizovane, s tim da stepen njihove organizacije ne mora da bude jednak onome koji se traži za utvrđivanje odgovornosti naređenih za dela njihovih podređenih u okviru te organizacije, pošto ova statutorna odredba ne služi za utvrđivanje individualne krivične odgovornosti.¹⁵⁹³

408. U ovoj Optužnici se navodi da je sve vreme na koje se ona odnosi na teritoriji bivše Jugoslavije postojalo stanje oružanog sukoba i da su sva činjenja i nečinjenja za koja se optuženi terete bila tesno povezana s njim. Dalje se navodi da je JNA preduzela dejstva protiv naselja u istočnoj Slavoniji koja su dovela do njihovog zauzimanja od strane JNA i drugih srpskih snaga, kao i da je krajem avgusta 1991. godine započela opsadu grada Vukovara.

409. Veće se, na osnovu dokaza koji se razmatraju drugde u ovoj Presudi,¹⁵⁹⁴ uverilo da je od kraja avgusta 1991. godine brojnost srpskih snaga na području opštine Vukovar sve više rasla i da je u oktobru i novembru 1991. godine na područje grada i opštine Vukovar razmešten veliki broj pripadnika JNA, srpske TO, kao i dobrovoljačkih ili paravojnih jedinica. Procenjuje se da ih je pred kraj opsade bilo između 4.000 i 6.000.¹⁵⁹⁵ Za događaje koji se navode u Optužnici relevantno je da su sve srpske snage delovale pod komandom OG Jug, privremene vojne strukture koju je osnovala Komanda 1. VO JNA, između ostalog, radi izvođenja vojnih operacija u jednom delu Vukovara i oko njega. Pitanje vojne hijerarhije jedinica koje su učestvovala u tim operacijama razmatra se drugde u ovoj Presudi.¹⁵⁹⁶ Te jedinice predstavljaju "vlasti" u smislu standarda iz predmeta *Tadić*.

410. U mesecima neposredno pred kapitulaciju hrvatskih snaga u Vukovaru u novembru 1991. godine, srpskim snagama se unutar grada suprotstavljalo 1.500-1.700 hrvatskih boraca.¹⁵⁹⁷ Prema jednoj proceni, njihov broj je u najintenzivnijim fazama neprijateljstava dosegao 1.700-1.800.¹⁵⁹⁸ Hrvatske snage su se sastojale od tri grupe ljudstva, koje su bile organizovane pod jednim

¹⁵⁹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 93; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 90.

¹⁵⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 90. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 565-567; Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 188-190; Odluku na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 28-31.

¹⁵⁹³ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 89.

¹⁵⁹⁴ Vidi par. 73; 78 gore.

¹⁵⁹⁵ Vidi par. 39 gore.

¹⁵⁹⁶ Vidi par. 60-129 dole.

¹⁵⁹⁷ Imra Agotić, T. 2130.

¹⁵⁹⁸ Dok. pr. br. 391, str. 207-208.

centralnim rukovodstvom.¹⁵⁹⁹ Te manje grupe su činili: (a) pripadnici redovnog i rezervnog sastava policije Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (dalje u tekstu: MUP), (b) pripadnici Zbora narodne garde (dalje u tekstu: ZNG) i, u završnim fazama, novoosnovane Hrvatske vojske (dalje u tekstu: HV), i (c) pripadnici drugih lokalnih dobrovoljačkih grupa odbrane.

411. MUP Hrvatske je bio odgovoran za unutrašnje poslove Hrvatske.¹⁶⁰⁰ U tu svrhu je raspolagao redovnim, kao i rezervnim, sastavom policije, s ukupno 20.000 pripadnika raspoređenih širom cele Hrvatske.¹⁶⁰¹ Pored toga, MUP je bio odgovoran i za službu državne bezbednosti.¹⁶⁰² Njegovo ljudstvo je jedno vreme predstavljalo glavninu organizovanih snaga odbrane Hrvatske, budući da je Teritorijalna odbrana u Hrvatskoj bila velikim delom razoružana (sem nekih jedinica u mestima pod srpskom okupacijom), a ZNG i HV su bili u ranim fazama razvoja i nisu još bili potpuno funkcionalni.¹⁶⁰³

412. U Vukovaru je bilo pripadnika MUP.¹⁶⁰⁴ Obično su to bili pripadnici policije iz Vukovara i njegove okoline, ali na osnovu dokaza nije moguće utvrditi njihov tačan broj.¹⁶⁰⁵

413. ZNG u Hrvatskoj je osnovan 28. maja 1991. godine,¹⁶⁰⁶ nedugo nakon hrvatskog referenduma o nezavisnosti od 18. maja 1991. godine. Organizovan je pod okriljem i u okviru MUP.¹⁶⁰⁷ Isprva se naoružavao oružjem koje je MUP pribavio još ranije, a u njegov sastav su velikim delom ušli pripadnici rezervnog sastava MUP.¹⁶⁰⁸

414. ZNG je osnovan kao profesionalna vojska, ali u njegovim redovima je isprva bilo mnogo dobrovoljaca.¹⁶⁰⁹ Pre novembra 1991. godine, čitav ZNG u Hrvatskoj se sastojao od četiri brigade, odnosno osam do devet hiljada ljudi, koji, međutim, velikim delom nisu bili primereno naoružani.¹⁶¹⁰ Jedan manji broj pripadnika ZNG je učestvovao u bici za Vukovar.¹⁶¹¹

¹⁵⁹⁹ Imra Agotić, T. 2070; Peter Kypr, T. 6508-6510.

¹⁶⁰⁰ Dok. pr. br. 75, str. 8, 10.

¹⁶⁰¹ Imra Agotić, T. 2070-2071.

¹⁶⁰² Imra Agotić, T. 2070-2071.

¹⁶⁰³ Dok. pr. br. 75, str. 5, 8; Aernout van Lynden, T. 3171-3172; Mark Wheeler, T. 9308. Valja napomenuti da ZNG i Hrvatska vojska u formalnom smislu nisu činili isti entitet. ZNG je osnovan kao prethodnica redovne hrvatske vojske. Dana 21. septembra 1991. godine, osnovan je Glavni stožer Hrvatske vojske na čelu s generalom Tusom. Mada je tokom borbi u Vukovaru bilo izvesnih preklapanja, ZNG i Hrvatska vojska su ostali zasebni entiteti i u tom periodu su oba brojčano ojačala. (Imra Agotić, T. 2034; Mark Wheeler, T. 9308; dok. pr. br. 75, str. 6, 14)

¹⁶⁰⁴ Imra Agotić, T. 2063, 2070; Vesna Bosanac, T. 7082.

¹⁶⁰⁵ Dok. pr. br. 391, str. 208; Josip Čović, T. 3576-3577.

¹⁶⁰⁶ Imra Agotić, T. 2035; svedok P011, T. 5789.

¹⁶⁰⁷ Dok. pr. br. 75, str. 10.

¹⁶⁰⁸ Imra Agotić, T. 2035.

¹⁶⁰⁹ Dok. pr. br. 75, str. 7.

¹⁶¹⁰ Dok. pr. br. 75, str. 7; Imra Agotić, T. 2035.

¹⁶¹¹ Imra Agotić, T. 2063, 2070; Binazija Kolesar, T. 985-986.

415. Radi odbrane svog grada i pojedinačni stanovnici Vukovara, nesrbi, formirali su, kako su ih zvali, grupe. Ljudi su se organizovali u gotovo svakoj ulici i na smenu držali stražu.¹⁶¹² Opštinski sekretar za odbranu u Vukovaru Tomislav Merčep učestvovao je u organizovanju sistema odbrane grada, kao i šireg područja.¹⁶¹³ Organizacija je delimično izvršena po uzoru na vojsku i policiju.¹⁶¹⁴ Mnogi ljudi koje je on organizovao bili su dobrovoljci koji su sa sobom doneli svoje oružje.¹⁶¹⁵ Branioци su oružje često delili među sobom kako bi oni koji su bili "na straži" bili naoružani i mogli da zaštite svoje kuće i porodice.¹⁶¹⁶

416. Na širem vukovarskom području bila je aktivna i hrvatska paravoјna grupa pod nazivom Hrvatske obrambene snage ili HOS.¹⁶¹⁷ Iz dokaza nije jasno da li su pripadnici HOS bili barem prisutni u Vukovaru neko duže vreme, ali moguće je da su bili van grada.¹⁶¹⁸

417. MUP, ZNG i razne hrvatske dobrovoljačke snage prisutne u Vukovaru bili su objedinjeni pod jedinstvenom komandom.¹⁶¹⁹ Mile Dedaković zvani Jastreb prihvaćen je kao vođa vukovarske odbrane.¹⁶²⁰ Svako ko je nosio oružje i učestvovao u odbrani Vukovara bio je pod njegovom komandom.¹⁶²¹ To se odnosi na ZNG, pripadnike policije, Merčepove ljude i druge dobrovoljce.¹⁶²² Snage odbrane Vukovara imale su štab u jednom skloništu nasuprot zgradi opštine.¹⁶²³

418. S obzirom na kratki opis hrvatskih snaga iznet gore, Veće se uverilo da su hrvatske snage koje su učestvovalе u borbama na području opštine i grada Vukovara posedovale karakteristike organizovane naoružane grupe u značenju koje je uvreženo u praksi Međunarodnog suda.

419. Što se tiče intenziteta oružanih borbi, Veće podseća na svoje zaključke iznete ranije u ovoj Presudi da su borbena dejstva na području Vukovara u periodu od 2. oktobra do 18. novembra 1991. godine izvođena svakodnevno, pri čemu su obično korišćeni artiljerija, minobacači, oklopna vozila, uključujući tenkove, oruđa poput višecevniх bacača raketa i protivavionskih oruđa, kao i pešadijsko naoružanje, uz povremeno angažovanje snaga ratnog vazduhoplovstva i mornarice.¹⁶²⁴ Njihov intenzitet je tokom avgusta i septembra 1991. godine postepeno rastao. Izolovane borbene

¹⁶¹² Irinej Bučko, T. 2770-2771; svedok P011, T. 5703-5706.

¹⁶¹³ Imra Agotić, T. 2027; dok. pr. br. 798, str. 62.

¹⁶¹⁴ Imra Agotić, T. 2028.

¹⁶¹⁵ Imra Agotić, T. 2027.

¹⁶¹⁶ Šarlota Foro, T. 2511, 2515.

¹⁶¹⁷ Imra Agotić, T. 2040; Šarlota Foro, T. 2474.

¹⁶¹⁸ Imra Agotić, T. 2062-2063; Šarlota Foro, T. 2474; svedok P007, T. 4123; dok. pr. br. 391, str. 4830; Josip Čović, T. 3494; svedok P011, T. 5789, ali vidi i par. 479 dole.

¹⁶¹⁹ Imra Agotić, T. 2070.

¹⁶²⁰ Imra Agotić, T. 2070; Šarlota Foro, T. 2492-2493; Vesna Bosanac, T. 727; svedok P011, T. 5707-5708; dok. pr. br. 798, str. 62. Dana 1. septembra 1991. godine, ili otprilike tog datuma, načelnik stožera ZNG poslao je Dedakovića i Branka Borkovića da preuzmu komandu nad snagama koje su branile Vukovar. (Imra Agotić, T. 2070; Juraj Njavro, T. 1706)

¹⁶²¹ Imra Agotić, T. 2070.

¹⁶²² Svedok P011, T. 5789; Imra Agotić, T. 2070. Odnosi se i na pripadnike HOS, ako su i za vreme kad su bili prisutni u Vukovaru.

¹⁶²³ Josip Čović, T. 3425.

aktivnosti u Vukovaru i njegovoj okolini nastavljene su i posle opšte predaje hrvatskih snaga 18. novembra 1991. godine, barem 19. i 20. novembra 1991. godine, mada one nipošto nisu bile tako intenzivne kao u danima koji su prethodili padu Vukovara.¹⁶²⁵

420. Ti događaji su izazvali duboku zabrinutost mnogih država. Evropska zajednica (dalje u tekstu: EZ) održala je u septembru 1991. godine zvaničnu konferenciju o Jugoslaviji, pod predsedavanjem lorda Carringtona, u pokušaju da se pronađe opšte političko rešenje za probleme u Jugoslaviji, uz pomoć samih strana u jugoslovenskom sukobu. Pored toga, EZ je preduzimala i diplomatske napore za iznalaženje rešenja problema i imala je na stotine posmatrača, većinom u Hrvatskoj, u okviru PMEZ.¹⁶²⁶

421. Taj sukob je takođe privukao pažnju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Dana 25. septembra 1991. godine, on je doneo Rezoluciju br. 713 kojom je energično pozvao sve strane u sukobu u Jugoslaviji da se striktno pridržavaju postignutih sporazuma o prekidu vatre. Njom je ujedno stvoren pravni okvir za sprovođenje misije za utvrđivanje činjeničnog stanja, po čijem bi okončanju bio podnet izveštaj Savetu bezbednosti.¹⁶²⁷ Kao što je već rečeno, tu misiju je vodio Cyrus Vance, uz pomoć Herberta Stuarta Okuna, i to od oktobra 1991. godine¹⁶²⁸ do događaja koji se navode u Optužnici.¹⁶²⁹ Na njihovim preliminarnim sastancima, Vukovar je gotovo uvek pominjan,¹⁶³⁰ a nakon što su počeli misiju, o njemu su čuli toliko zabrinjavajućih izveštaja da su ga prvom prilikom posetili. Bilo je to 19. novembra 1991. godine, dan nakon predaje hrvatskih snaga.¹⁶³¹

422. S obzirom na gorenavedeno, Veće se uverilo i zaključuje da su organizacija hrvatskih, kao i srpskih snaga, i intenzitet oružanih borbi, dostizali stepen koji se traži da bi se dokazalo da je na širem području opštine Vukovar i drugde u Hrvatskoj u relevantno vreme postojalo stanje oružanog sukoba. Taj sukob je izbio krajem avgusta 1991. godine i trajao je i nakon događaja koji se navode u Optužnici.

¹⁶²⁴ Vidi par. 52 gore.

¹⁶²⁵ Dok. pr. br. 735; dok. pr. br. 421; dok. pr. br. 419.

¹⁶²⁶ Herbert Stuart Okun, T. 1760.

¹⁶²⁷ Herbert Stuart Okun, T. 1823-1824.

¹⁶²⁸ Herbert Stuart Okun, T. 1828-1829.

¹⁶²⁹ Herbert Stuart Okun, T. 1757-1758.

¹⁶³⁰ Herbert Stuart Okun, T. 1760.

¹⁶³¹ Herbert Stuart Okun, T. 1765. Vidi i par. 176-179 gore.

(b) Nekus između dela optuženog i oružanog sukoba

423. Dalje, da bi bili ispunjeni preduslovi u vezi s nadležnošću iz člana 3 Statuta, tužilaštvo mora da dokaže da su navodna dela optuženog bila u dovoljnoj meri povezana s oružanim sukobom.¹⁶³²

Uslov postojanja nekusa služi za to da se napravi razlika između ratnih zločina i običnih krivičnih dela regulisanih u nacionalnom zakonodavstvu, kao i za to da se spreči da čisto nasumične i izolovane kažnjive radnje budu okvalifikovane kao ratni zločini. Ne traži se da između oružanog sukoba i počinjenja zločina za koji se optuženi terete postoji uzročno-posledična veza, ali se mora dokazati da je oružani sukob u znatnoj meri uticao na sposobnost počinioca da počinji taj zločin. Pri utvrđivanju postojanja takvog nekusa, u obzir se, između ostalog, može uzeti da li je počinitelj bio borac, da li je žrtva bila neborac, da li je žrtva bila pripadnik suprotstavljene strane, da li se može smatrati da je to delo bilo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojne kampanje i da li počinjenje zločina proizlazi iz zvaničnih dužnosti počinioca ili ulazi u njihov okvir.¹⁶³³

424. Veće se na osnovu dokaza koji se razmatraju drugde u ovoj Presudi uverilo da je dokazano da je između ponašanja koje se navodi u Optužnici i oružanog sukoba postojao traženi nekus u smislu člana 3 Statuta. Kao što se razmatra na drugim mestima, pripadnici srpskih snaga su nakon kapitulacije hrvatskih snaga odabir lica koja se u Optužnici navode kao žrtve izvršili, između ostalog, na osnovu njihove nacionalne pripadnosti i stvarnog ili pretpostavljenog učešća u sukobu u okviru hrvatskih snaga. Pretresli su ih u potrazi za oružjem i stavili pod stražu onih pripadnika srpskih snaga koji su ih na kraju odveli na mesto gde su izvršeni zločini koji se navode u Optužnici.¹⁶³⁴ Mada su te činjenice dovoljne za utvrđivanje traženog nekusa u smislu člana 3 Statuta, Veće želi da iznese i svoj dalji zaključak da je glavni motiv tih krivičnih dela bila osveta ili kažnjavanje pošto se znalo ili verovalo da su žrtve bile pripadnici hrvatskih snaga.

(c) Četiri uslova iz predmeta Tadić

425. U praksi Međunarodnog suda je utvrđeno da moraju biti ispunjena četiri uslova da bi neko krivično delo ulazilo u okvir člana 3 Statuta:

- (i) kršenje mora da predstavlja povredu nekog od pravila međunarodnog humanitarnog prava;
- (ii) to pravilo mora da bude običajne prirode ili, ako se radi o nekom pravilu iz međunarodnog ugovornog prava, onda moraju da budu ispunjeni traženi uslovi;
- (iii) kršenje mora da bude teško, što znači da mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrednosti, i ta povreda mora uključiti teške posledice po žrtvu;

¹⁶³² Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 572-573.

¹⁶³³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 58-59.

¹⁶³⁴ Vidi par. 203, 207 gore.

(iv) kršenje tog pravila mora povlačiti, po običajnom pravu ili po pravu konvencija, individualnu krivičnu odgovornost lica koje je prekršilo to pravilo.¹⁶³⁵

426. U ovom predmetu, trojica optuženih se terete u tri tačke za kršenja zakona ili običaja ratovanja prema članu 3 Statuta, konkretno, za okrutno postupanje, mučenje i ubistvo. Sve te tri tačke temelje se na zajedničkom članu 3 Ženevskih konvencija iz 1949. godine. U sudskoj praksi je uvreženo da kršenja zajedničkog člana 3 ulaze u okvir člana 3 Statuta. Konkretno, sada je prihvaćen stav da zajednički član 3 predstavlja deo međunarodnog običajnog prava i da njegovo kršenje povlači krivičnu odgovornost. U skladu s tim, Žalbena veće je zauzelo stav da teška kršenja zajedničkog člana 3 automatski ispunjavaju četiri uslova iz predmeta *Tadić*.¹⁶³⁶

427. Budući da zajednički član 3 štiti lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, takođe mora biti dokazano da žrtve tog navodnog kršenja nisu u trenutku počinjenja zločina učestvovala aktivno u neprijateljstvima.¹⁶³⁷ Veće podseća na svoje zaključke iznete na drugim mestima da žrtve koje su u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine odvedene iz vukovarske bolnice u relevantno vreme nisu učestvovala aktivno u neprijateljstvima.¹⁶³⁸

2. Zaključak

428. Pretresno veće zaključuje da su u ovom predmetu ispunjeni uslovi u vezi s nadležnošću iz člana 3 Statuta.

B. Nadležnost po članu 5

1. Opšti uslovi

429. Da bi Međunarodni sud bio nadležan za krivična dela kažnjiva po članu 5, moraju biti ispunjeni sledeći preliminarni uslovi. Prvo, neko krivično delo navedeno u članu 5 Statuta predstavlja zločin protiv čovečnosti samo ako je "počinjen[o] u oružanom sukobu" (takozvani uslov postojanja neksusa). Drugo, krivično delo mora da čini deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva.

¹⁶³⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 20; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 66.

¹⁶³⁶ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89, 98, 134; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125, 136, 153-174; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68.

¹⁶³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 540; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 124, i Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 34.

¹⁶³⁸ Vidi par. 207 gore.

(a) Nekus sa oružanim sukobom

430. U skladu s članom 5 Statuta Međunarodnog suda, da bi neko krivično delo koje je u njemu navedeno predstavljalo zločin protiv čovečnosti, mora biti počinjeno "u oružanom sukobu". Karakter sukoba je pritom nebitan: ponašanje mora biti u vremenskoj i prostornoj vezi s oružanim sukobom, bilo međunarodnim ili nemeđunarodnim.¹⁶³⁹

431. Uslov postojanja nekusa kod zločina protiv čovečnosti vuče poreklo iz člana 6(C) Nirnberške povelje, u kojem su zločini protiv čovečnosti definisani kao krivična dela počinjena "prilikom izvršenja bilo kojeg zločina u nadležnosti Suda ili u vezi s njim". Žalbena veće u predmetu *Tadić* je konstatovalo da je definicija krivičnih dela koju je Savet bezbednosti dao u članu 5 možda uža nego što se to traži po međunarodnom običajnom pravu¹⁶⁴⁰ i stalo na stanovište da, po međunarodnom običajnom pravu, ta krivična dela mogu da budu počinjena i u vreme mira.¹⁶⁴¹ Instrumenti koji su usvojeni posle Statuta Međunarodnog suda, uključujući Rimski statut, Statut Specijalnog suda za Sijera Leone i Zakon o osnivanju vanrednih sudskih veća na sudovima Kambodže, više ne traže takav nekus.¹⁶⁴²

432. Uslov postojanja nekusa kod zločina protiv čovečnosti je sličan, ali ne i identičan, gore opisanom uslovu postojanja nekusa kod ratnih zločina.¹⁶⁴³ Dok se kod ratnih zločina mora dokazati da je ponašanje optuženog u dovoljnoj meri povezano s oružanim sukobom,¹⁶⁴⁴ uslov postojanja nekusa kod zločina protiv čovečnosti je ispunjen kad se dokaže da je u relevantno vreme i na relevantnom mestu postojao oružani sukob i da su dela optuženog objektivno bila geografski, kao i vremenski, povezana s tim sukobom.¹⁶⁴⁵

433. U sudskoj praksi je prihvaćeno da nekus između dela optuženog i *oružanog sukoba* ne čini deo njegove *mens rea*.¹⁶⁴⁶ Za primenjivost člana 5 se ne traži da neko delo ne sme biti izvršeno iz

¹⁶³⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 141: "Danas je opšteprihvaćeno pravilo međunarodnog običajnog prava da zločini protiv čovečnosti ne moraju da budu vezani za *međunarodni* oružani sukob." (naglasak dodat)

¹⁶⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 296.

¹⁶⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

¹⁶⁴² Član 7 Rimskog statuta (1998) glasi: "Za svrhe ovog Statuta, 'zločin protiv čovečnosti' znači bilo koje od sledećih dela kad je počinjeno kao deo rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, uz svest o napadu: [...]". Član 2 Specijalnog suda za Sijera Leone (2002) glasi: "Specijalni sud je nadležan da krivično goni lica koja su počinila sledeća krivična dela kao deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva: [...]". Član 5 Zakona o osnivanju vanrednih sudskih veća na sudovima Kambodže za krivično gonjenje lica odgovornih za krivična dela počinjena za vreme Demokratske Kampučije (2004) u relevantnom delu glasi: "Zločini protiv čovečnosti, koji ne podležu zastarevanju, jesu sva dela počinjena kao deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva na nacionalnoj, etničkoj, političkoj ili verskoj osnovi, kao što su [...]".

¹⁶⁴³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 83.

¹⁶⁴⁴ Vidi par. 423 gore.

¹⁶⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249, 251; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 83, 89; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 23.

¹⁶⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 272: "Međutim, iz gorenavedenih razloga, Žalbena vijeće ne smatra nužnim da dalje zahtijeva, kao suštinski element *mens rea*, vezu između određenih djela koja se optuženom stavljaju na teret i oružanog sukoba, ili da traži dokaze optuženikovih *pobuda*."

isključivo ličnih razloga.¹⁶⁴⁷ Za razliku od toga, za postojanje neksusa između dela optuženog i napada mora se dokazati *mens rea* optuženog.¹⁶⁴⁸

(b) Rasprostranjeni ili sistematski napad i neksus s napadom

434. Iako to nije izričito navedeno u tekstu člana 5 Statuta, u praksi Međunarodnog suda je utvrđeno da zločin protiv čovečnosti mora biti počinjen u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva.

435. Prema zaključku Žalbenog veća u predmetu *Kunarac*, moraju biti dokazani sledeći opšti elementi: (i) mora postojati napad; (ii) napad mora biti rasprostranjen ili sistematski; (iii) napad mora biti usmeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva; i (iv) mora postojati neksus između dela optuženog i napada.¹⁶⁴⁹

436. "Napad" u smislu člana 5 može se definisati kao obrazac ponašanja koji uključuje vršenje dela nasilja.¹⁶⁵⁰ On nije ograničen na upotrebu oružane sile, nego može da obuhvati i svako zlostavljanje civilnog stanovništva.¹⁶⁵¹ Napad može, ali ne mora, da bude deo samog oružanog sukoba.¹⁶⁵²

437. Dalje, napad mora da bude rasprostranjen ili sistematski, pri čemu je taj uslov disjunktivan, a ne kumulativan. Pojam "rasprostranjeni" odnosi se na velike razmere napada i broj žrtava, dok se izraz "sistematski" odnosi na organizovani karakter dela nasilja i malu verovatnoću da su ona izvršena nasumično.¹⁶⁵³ Ovaj uslov se odnosi samo na sam napad, a ne na pojedinačna dela optuženog.¹⁶⁵⁴ Samo napad, a ne pojedinačna dela optuženog, mora da bude rasprostranjen ili sistematski.¹⁶⁵⁵

438. Članom 5 se, uz to, traži postojanje neksusa između dela optuženog i napada na civilno stanovništvo. Prema praksi Međunarodnog suda, dela počinioca moraju objektivno da čine deo

¹⁶⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 272.

¹⁶⁴⁸ Vidi par. 439 dole.

¹⁶⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85.

¹⁶⁵⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 29-30; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86; Prvostepena presuda u predmetu *Naletić*, par. 233.

¹⁶⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86.

¹⁶⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86.

¹⁶⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101.

¹⁶⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Prvostepena presuda u predmetu *Naletić*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 431.

¹⁶⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 96.

napada, a ne da budu izolovana dela. Ne traži se da budu počinjena tokom samog napada, pod uslovom da su s njim u dovoljnoj meri povezana.¹⁶⁵⁶

439. Što se tiče tražene *mens rea* u vezi s napadom, Žalbena veće je stalo na stanovište da je optuženi, pored posedovanja namere da počinji delo u osnovi za koje se tereti, morao da zna da postoji napad na civilno stanovništvo i da su njegova dela deo tog napada ili barem da bude svestan rizika da bi ona mogla da budu deo tog napada.¹⁶⁵⁷ Taj uslov ne podrazumeva upoznatost s pojedinostima napada.¹⁶⁵⁸ Takođe je nebitno da li je optuženi posedovao nameru da njegova dela budu usmerena protiv ciljnog stanovništva ili samo protiv njegove žrtve. Napad, a ne dela optuženog, treba da bude usmeren protiv ciljnog stanovništva, a optuženi samo mora da zna da su njegova dela deo tog napada.¹⁶⁵⁹

(c) Usmeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva

440. Napad mora da bude usmeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva. Prema zaključku Žalbenog veća, "u kontekstu zločina protiv čovječnosti civilno stanovništvo [je] primarni objekt napada".¹⁶⁶⁰ Da bi se utvrdilo da li je neki napad bio usmeren protiv civilnog stanovništva, valja uzeti u obzir faktore koji, između ostalog, uključuju sredstva i metode korišćene tokom napada, status i broj žrtava, diskriminatorni karakter napada, prirodu zločina koji su izvršeni tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču i pitanje u kojoj se meri napadačka sila pridržavala ili je pokušala da se pridržava mera predostrožnosti propisanih ratnim pravom.¹⁶⁶¹

441. Za primenu člana 5 Statuta državljanstvo žrtava je nebitno. Istorijski gledano, to je bio jedan od glavnih faktora na osnovu kojih se mogla napraviti razlika između ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti: dok su ratni zločini mogli da budu počinjeni samo protiv neprijateljskih državljana (boraca i civila), zločini protiv čovečnosti su mogli da budu počinjeni i protiv stanovništva sopstvene države. Taj faktor se kod ratnih zločina više ne primenjuje pošto je u sudskoj praksi prihvaćeno da oni mogu da budu počinjeni i protiv sopstvenih državljana.¹⁶⁶² Međutim, on je i dalje relevantan za poimanje razlike između te dve kategorije krivičnih dela.

¹⁶⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 234; za definiciju "izolovanog dela", vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 96 i par. 100; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 178.

¹⁶⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 102, 105.

¹⁶⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 102, 105.

¹⁶⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 103, 105.

¹⁶⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 91 (fusnote izostavljene); Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 235.

¹⁶⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 91.

¹⁶⁶² Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 164-166. Žalbena veće je potvrdilo da je uslov državljanstva (ili formalne veze) zamenjen kriterijumom suštinskih odnosa tj. kontrole neke strane u sukobu nad licima na datoj teritoriji. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166). Primer za to bili bi, recimo, ratni zločini bosanskih Srba nad bosanskim Hrvatima ili bosanskim Muslimanima i obrnuto.

442. Pojam "civilno stanovništvo" iziskuje širu definiciju i odnosi se na stanovništvo koje je pretežno civilnog karaktera. Neko stanovništvo se može smatrati "civilnim" čak i ako u njemu ima necivila, sve dok je pretežno civilno.¹⁶⁶³ Prisustvo među stanovništvom pripadnika naoružanih grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje ne menja nužno karakterizaciju tog stanovništva kao civilnog.¹⁶⁶⁴ Takva sudska praksa je u skladu s članom 50(3) Dopunskog protokola I ("Definicija civila i civilnog stanovništva"), u kojem se kaže da "[p]risustvo među civilnim stanovništvom lica koja nisu obuhvaćena definicijom civila ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera".

(d) Primenjivost člana 5 na necivilne žrtve

443. U okolnostima ovog predmeta javlja se i jedno ovom blisko, ali ipak zasebno pravno pitanje. Dok je u praksi Međunarodnog suda razjašnjeno da samo prisustvo necivila među pretežno civilnim stanovništvom ne menja civilni karakter *stanovništva* u smislu opštih uslova za primenu člana 5, od Međunarodnog suda se u njegovoj praksi još nije tražilo da donese zaključak u vezi s pitanjem da li pojam zločina protiv čovečnosti može biti primenjen na krivična dela navedena u članu 5 kad *pojedinačne žrtve* takvih krivičnih dela nisu civili. Veće je 14. marta 2007. godine od strana u postupku tražilo da iznesu argumentaciju u vezi s tim pitanjem. Pitanje koje im je postavilo glasi:

"Da li je pitanje da li su žrtve nekog zločina protiv čovečnosti bile civili relevantno za primenjivost člana 5? Drugim rečima, da li je opšti kriterijum civilnog statusa ciljnog stanovništva koji se traži kao opšti uslov [...] identičan kriterijumu civilnog statusa žrtava zločina u osnovi?"¹⁶⁶⁵

U nastavku je izložen kratak prikaz argumentacije koju su strane u postupku u vezi s tim pitanjem usmeno iznele 16. marta 2007. godine.

¹⁶⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 547-549; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 180; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 544.

¹⁶⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113.

¹⁶⁶⁵ Završna reč, T. 16031.

(i) Argumentacija

444. Tužilaštvo uvodno iznosi tvrdnju da se *sve* žrtve krivičnih dela kojima se optuženi u ovoj Optužnici terete po članu 5 mogu okvalifikovati kao civili u smislu člana 5, budući da se radi ili o licima koja nikada nisu učestvovala u neprijateljstvima ili licima koja su bila van borbenog stroja i, prema tome, više nisu učestvovala u neprijateljstvima.¹⁶⁶⁶

445. Prema tvrdnji tužilaštva, definicija "civila" u smislu člana 5 Statuta je široka i obuhvata sva lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima.¹⁶⁶⁷ Ono tvrdi da je civil u smislu člana 5 svako ko prema međunarodnom humanitarnom pravu nije legitimni predmet napada, uključujući lica koja su van borbenog stroja zbog bolesti ili zatočenja.¹⁶⁶⁸ Stoga, prema tvrdnji tužilaštva, pojam "civil" u smislu člana 5 nema identično značenje kao pojam "civil" u Dopunskom protokolu I, koji lica van borbenog stroja tretira kao zasebnu kategoriju koja nije obuhvaćena pojmom "civil". Tužilaštvo tvrdi da, po međunarodnom humanitarnom pravu, lica van borbenog stroja i civili u suštini uživaju sličnu zaštitu jer, pre svega, lica ni iz jedne od tih kategorija ne mogu biti predmet napada.¹⁶⁶⁹ Ono se poziva na zajednički član 3 i Dopunski protokol II, u kojima se razlika pravi samo između lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima i onih koja učestvuju aktivno u neprijateljstvima, tvrdeći da je namera navođenja civila u članu 5 bila da se izrazi ista distinkcija kao u zajedničkom članu 3, dakle, da se obuhvate lica koja ne učestvuju aktivno ili neposredno u neprijateljstvima, odnosno lica koja su prestala da učestvuju u neprijateljstvima, kao što su ona van borbenog stroja.¹⁶⁷⁰ Tužilaštvo dalje tvrdi da primena međunarodnog humanitarnog prava kao *lex specialis* ne isključuje takav zaključak, budući da ne podrazumeva da pojam "civil" iz člana 5 mora biti definisan identično kao u međunarodnom humanitarnom pravu koje se odnosi na međunarodne oružane sukobe.¹⁶⁷¹

446. Tužilaštvo svoju argumentaciju potkrepljuje pozivanjem na odabranu praksu Međunarodnog suda i, konkretno, citira Odluku na osnovu pravila 61 u predmetu *Mrkšić*,¹⁶⁷² Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*,¹⁶⁷³ Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*¹⁶⁷⁴ i Prvostepenu presudu u predmetu

¹⁶⁶⁶ Završna reč, T. 16283-16284.

¹⁶⁶⁷ Završna reč, T. 16284.

¹⁶⁶⁸ Završna reč, T. 16284.

¹⁶⁶⁹ Završna reč, T. 16284-16285.

¹⁶⁷⁰ Završna reč, T. 16285.

¹⁶⁷¹ Završna reč, T. 16285-16286.

¹⁶⁷² Završna reč, T. 16286; *Tužilac protiv Mileta Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13-R61, Pregled optužnice u skladu s pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 61 u predmetu *Mrkšić*), 3. april 1996, par. 29.

¹⁶⁷³ Gde je iznet zaključak da civilno stanovništvo čine lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica van borbenog stroja. (T. 16287; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 582)

¹⁶⁷⁴ Gde je iznet zaključak da je široka definicija civilnog stanovništva opravdana, te da prisustvo lica koja učestvuju aktivno u sukobu ne onemogućuje nužno karakterizaciju tog stanovništva kao civilnog i da lica koja učestvuju aktivno u pokretu otpora mogu biti okvalifikovana kao žrtve zločina protiv čovečnosti. (T. 16287; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 643)

Limaj.¹⁶⁷⁵ Ono dalje tvrdi da ovde postoji razlika u odnosu na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić* utoliko što u okolnostima ovog predmeta žrtve koje su bile van borbenog stroja sve vreme dok su imale taj status nisu više učestvovala ni u kakvim neprijateljstvima.¹⁶⁷⁶

447. Mrkšićeva odbrana, zajedno sa Radićevom¹⁶⁷⁷ i Šljivančaninom¹⁶⁷⁸ odbranom, tvrdi da je za primenjivost člana 5 nužno da žrtve navodnih zločina budu civili.¹⁶⁷⁹ U prilog svojoj tvrdnji, Mrkšićeva odbrana se poziva na presudu (prvostepenu) u predmetu *Kunarac*, gde je iznet zaključak da civili čine grupu odvojenu od pripadnika oružanih snaga i drugih legitimnih boraca,¹⁶⁸⁰ kao i na presudu (prvostepenu) u predmetu *Krnojelac*, gde je zaključeno da žrtve dela za koja se optuženi terete kao za zločine protiv čovečnosti moraju da budu civili.¹⁶⁸¹ Mrkšićeva odbrana dalje navodi da je Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* prihvatilo Komentar MKCK uz Dopunske protokole i iznosi tvrdnju da, ako je neko lice doista pripadnik oružane organizacije, činjenica da u vreme počinjenja zločina nije naoružano ili ne učestvuje u borbi ne daje tom licu status civila.¹⁶⁸² Šljivančaninova odbrana pritom tvrdi da se još i u Pretpretresnom podnesku i Završnom podnesku pozivala na Komentar MKCK uz Dopunske protokole citiran u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić* i da se, u skladu sa tim pravnim izvorima, žrtve krivičnih dela za koja se optuženi terete u ovom predmetu ne mogu smatrati civilima.¹⁶⁸³

(ii) Diskusija

448. Veće na početku želi da istakne da se sve strane u postupku izgleda slažu s tim da žrtve zločina protiv čovečnosti moraju da budu civili, i to odbrana sve trojice optuženih time što tu tvrdnju iznosi eksplicitno,¹⁶⁸⁴ a tužilaštvo implicitno, time što prihvata da se sve žrtve krivičnih dela za koja se optuženi u ovoj Optužnici terete po članu 5 mogu okvalifikovati kao civili.¹⁶⁸⁵ Pitanje u vezi s kojim ne postoji saglasnost je izgleda koju definiciju "civila" treba primeniti.

449. U dosadašnjoj praksi Međunarodnog suda pojam "civil" je definisan *samo* u kontekstu opštih uslova za primenu člana 5, tj. u kontekstu uslova postojanja napada usmerenog protiv civilnog stanovništva. Ta praksa je tokom godina evoluirala.

¹⁶⁷⁵ Prisustvo među stanovništvom pripadnika naoružanih grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje ne menja nužno karakterizaciju tog stanovništva kao civilnog. (T. 16287-16288; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 186)

¹⁶⁷⁶ Završna reč, T. 16289.

¹⁶⁷⁷ Završna reč, T. 16295.

¹⁶⁷⁸ Završna reč, T. 16296.

¹⁶⁷⁹ Završna reč, T. 16292-16294.

¹⁶⁸⁰ Završna reč, T. 16292; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 425.

¹⁶⁸¹ Završna reč, T. 16292; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 56.

¹⁶⁸² Završna reč, T. 16292, 16294; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 114.

¹⁶⁸³ Završna reč, T. 16296-16297.

¹⁶⁸⁴ Završna reč, T. 16292, 16295, 16296.

¹⁶⁸⁵ Završna reč, T. 16283-16284.

450. Prva odluka u kojoj se to pitanje javilo pred Međunarodnim sudom jeste Odluka na osnovu pravila 61 u predmetu *Mrkšić* iz 1996. godine. U tom predmetu, Pretresno veće je zauzelo stav da se prilikom utvrđivanja civilnog statusa za potrebe člana 5 mora uzeti u obzir konkretna situacija žrtve u vreme počinjenja zločina, a ne njen status.¹⁶⁸⁶ Iz tog zaključka sledi da pripadnici pokreta otpora ili bivši borci koji u vreme počinjenja zločina više nisu učestvovali u neprijateljstvima, mogu, bez obzira na to da li su bili naoružani, biti okvalifikovani kao žrtve zločina protiv čovečnosti u smislu člana 5 Statuta. Takav zaključak je preuzet u predmetu *Tadić* 1997. godine¹⁶⁸⁷ i u više drugih prvostepenih presuda,¹⁶⁸⁸ uključujući Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić* iz 2000. godine, u kojoj je iznet zaključak da se definicija "civila" može proširiti i da obuhvata lica koja su u jednom trenutku vršila dela pružanja otpora, kao i lica koja su u vreme počinjenja zločina bila van borbenog stroja.¹⁶⁸⁹

451. Međutim, Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* je 2004. godine takav stav odbacilo, poništivši zaključak Pretresnog veća da konkretna situacija žrtve u vreme počinjenja zločina može biti odlučujući faktor prilikom utvrđivanja njenog civilnog ili necivilnog statusa. Oslanjajući se na član 50(1) Dopunskog protokola I, Žalbeno veće je konstatovalo da pripadnici oružanih snaga i pripadnici milicija ili dobrovoljačkih jedinica koje čine deo takvih oružanih snaga ne mogu da polažu pravo na civilni status, kao ni pripadnici organizovanih grupa otpora.¹⁶⁹⁰ Žalbeno veće je takođe zaključilo da zločin protiv čovečnosti karakterišu kako civilni status žrtve, tako i njegove razmere, odnosno stepen organizovanosti.¹⁶⁹¹

452. Takvu sudsku praksu Žalbeno veće je sledilo i u svojim kasnijim presudama. U predmetu *Kordić*, Žalbeno veće je istaklo da pojam "civil" u kontekstu člana 5 mora biti definisan u skladu s članom 50(1) Dopunskog protokola I.¹⁶⁹² U predmetu *Galić*, Žalbeno veće je stalo na stanovište da

¹⁶⁸⁶ Ta odluka je bila inspirisana francuskom sudskom praksom iz predmeta *Barbie (Federation Nationale des Deportes et Internes Resistantes et Patriotes i drugi protiv Barbieja)* (dalje u tekstu: predmet *Barbie*). U tom predmetu, šef Gestapoa u Lionu Klaus Barbie se teretio za ubistvo 4.343 lica, deportaciju 7.591 Jevreja, kao i hapšenje i deportaciju 14.311 pripadnika francuskog pokreta otpora. Po francuskom zakonu, zločini protiv čovečnosti ne zastarevaju, za razliku od ratnih zločina, kod kojih postoji zakonom predviđeni rok zastarevanja. Prema tome, sud je imao izbor: ili da optužbe protiv Barbieja za navodne zločine nad pripadnicima pokreta otpora odbaci (budući da ratni zločini podležu zastarevanju) ili da pripadnike pokreta otpora uvrsti u žrtve zločina protiv čovečnosti (za koje nije propisan rok zastarevanja). Istražni sudija u Lionu, a zatim i Apelacioni sud, zauzeli su stav da samo dela progona nevinih Jevreja predstavljaju zločine protiv čovečnosti, dok se zločini navodno počinjeni nad pripadnicima francuskog pokreta otpora moraju smatrati ratnim zločinima, za koje je propisan rok zastarevanja po čijem isteku se, prema tome, gubi mogućnost krivičnog gonjenja. Međutim, Kasacioni sud je tu odluku Apelacionog suda u Lionu poništio. Konstatovalo je da je "učinjena greška time što su sva dela koja su stavljeni na teret optuženom, a koja su počinjena protiv pripadnika ili mogućih pripadnika pokreta otpora, isključena iz kategorije zločina protiv čovečnosti" jer je time "isključena mogućnost da je optuženi delovao sa namerom koja se traži za počinjenje zločina protiv čovečnosti". To je omogućilo nastavak krivičnog gonjenja, koje je okončano izricanjem osuđujuće presude. (78 I.L.R. 128 (1988))

¹⁶⁸⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 641, 643.

¹⁶⁸⁸ Vidi, na primer, Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 143; Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj*, par. 186.

¹⁶⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 214.

¹⁶⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113, 114.

¹⁶⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 107.

¹⁶⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 97. Veće napominje da je Žalbeno veće u istoj presudi donelo zaključak da ubistvo vojnika nakon hapšenja, kad su već stavljeni van borbenog stroja, ispunjava uslove za primenu člana 5, budući da su ti

se "zapravo [...] ne može reći da je tačno [...] da je u kontekstu međunarodnog humanitarnog prava osoba koja je *hors de combat* civil".¹⁶⁹³ U jednoj važnoj fusnoti, Žalbeno veće je konstatovalo da "i [borci] *hors de combat* [...] ostaju pripadnici oružanih snaga jedne od strana u sukobu, te se stoga kategorišu po definiciji iz člana 4(A)(1) Ženevske konvencije III: kao takv[i], on[i] nisu civili u smislu člana 50, stav 1, Dopunskog protokola I".¹⁶⁹⁴ Takav stav je nedavno sledilo i Pretresno veće u predmetu *Martić*.¹⁶⁹⁵

453. Ukratko, Međunarodni sud se prilikom tumačenja pojma "civil" iz člana 5 Statuta u svojoj praksi dosledno poziva na član 50 Dopunskog protokola I. U toj praksi je prihvaćeno da samo prisustvo necivila među pretežno civilnim stanovništvom ne menja nužno njegov civilni karakter (u skladu sa članom 50(3) Dopunskog protokola I), ali je isto tako preuzeta definicija "civila" iz člana 50(1) Dopunskog protokola I, za koju je konstatovano da se može smatrati izrazom međunarodnog običajnog prava.¹⁶⁹⁶

454. U svetlu te sudske prakse, Veće ne može da prihvati tvrdnju tužilaštva da navođenje civila u članu 5 Statuta treba da predstavlja izraz zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija i da, stoga, obuhvata lica koja ne učestvuju aktivno ili neposredno ili su prestala da učestvuju u neprijateljstvima, kao što su lica van borbenog stroja.¹⁶⁹⁷ Pored toga što je ta tvrdnja u suprotnosti sa sudskom praksom Žalbenog veća, iz nje sledi da bi pojam "civil" bio različito tumačen u kontekstu člana 3 i u kontekstu člana 5 Statuta.¹⁶⁹⁸ Ovo Veće se slaže sa zaključkom Pretresnog veća u predmetu *Martić*, u kojem je konstatovano sledeće:

"[č]lan 5 Statuta definiše zločine protiv čovečnosti uže nego što se to traži po međunarodnom običajnom pravu, tako što je u odredbe tog člana uvršten uslov postojanja veze između zločina i

vojnici "civili". (Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 421) Kao što je istaklo Pretresno veće u predmetu *Martić*, čini se da je takav stav u suprotnosti s nekim činjeničnim zaključcima Žalbenog veća u istom predmetu. (Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 53). Ovo Veće se rukovodi gorenavedenim zaključkom Žalbenog veća iz par. 97, koji daje bolji uvid u stav Žalbenog veća.

¹⁶⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 144.

¹⁶⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, fusnota 437.

¹⁶⁹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 55.

¹⁶⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110.

¹⁶⁹⁷ Zajednički član 3 u relevantnom delu predviđa:

"U slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od visokih stranaka ugovornica, svaka strana u sukobu dužna je da primenjuje barem sledeće odredbe:

1. Sa licima koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica koja su van borbenog stroja (*'hors de combat'*) zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga, u svakoj prilici će se postupati čovečno, bez ikakvog nepovoljnog razlikovanja zasnovanog na rasi, boji kože, veroispovesti ili uverenju, polu, rođenju ili imovinskom stanju, ili bilo kom drugom sličnom kriterijumu.

U tu svrhu, prema gorenavedenim licima zabranjene su i ostaju zabranjene, u svako doba i na svakom mestu, sledeće radnje:

(a) nasilje protiv života i tela, posebno sve vrste ubistava, sakaćenja, okrutnog postupanja i mučenja;

(b) uzimanje talaca;

(c) povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci;

(d) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja pred redovno ustanovljenim sudom, koji pruža sve sudske garancije koje civilizovani narodi priznaju kao nužne."

¹⁶⁹⁸ U praksi Međunarodnog suda, pojam "civil" je u kontekstu člana 3 definisan u skladu sa članom 50 Dopunskog protokola I. (vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 47; Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 50)

oružanog sukoba. Taj uslov iz člana 5 nužno dovodi u vezu zločine protiv čovečnosti s oružanim sukobom u kome se mora praviti razlika između boraca i neboraca. Prema tome, kad bi se dopustilo da izraz 'civilni' obuhvati sva lica koja ne učestvuju aktivno u borbi, uključujući i ona koja su u vreme kad je počinjen zločin bila van borbenog stroja, pomenuta nužna razlika bi bila nedopustivo zamagljena."¹⁶⁹⁹

455. Veće ne smatra uverljivim argument tužilaštva u kojem se ukazuje na to da se ovaj predmet razlikuje od predmeta *Blaškić* utoliko što, u okolnostima ovog predmeta, žrtve koje su bile van borbenog stroja uopšte više nisu učestvovala ni u kakvim neprijateljstvima dok su imale taj status. Upravo iz tog razloga je Žalbena veće u predmetu *Blaškić* poništilo zaključak Pretresnog veća u tom predmetu: kriterijum nije položaj žrtava u vreme počinjenja zločina, nego njihov civilni status prema članu 50 Dopunskog protokola I,¹⁷⁰⁰ kad se čita u kombinaciji sa članom 4 Ženevske konvencije III¹⁷⁰¹ i članom 43 Dopunskog protokola I.¹⁷⁰² Drugim rečima, odlučujući faktor nije zajednički član 3 Ženevskih konvencija (koji pravi razliku između lica koja učestvuju aktivno u neprijateljstvima i onih koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje),¹⁷⁰³ nego član 50 Dopunskog protokola I, koji daje definiciju pojma "civil".

456. Čini se da tužilaštvo, budući da svoje tvrdnje temelji na zajedničkom članu 3 i Dopunskom protokolu II, sugeriše da su za tumačenje pojma "civil" iz člana 5 Statuta relevantne one odredbe međunarodnog humanitarnog prava koje se odnose na nemeđunarodne oružane sukobe, a ne one koje se tiču međunarodnih oružanih sukoba. Tačno je da je Žalbena veće u predmetu *Blaškić*, s obzirom na činjenično stanje u tom predmetu, imalo pred sobom međunarodni oružani sukob. Imajući u vidu Izveštaj generalnog sekretara u kojem se navodi da Ženevske konvencije "čine

¹⁶⁹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 56 (fusnote izostavljene).

¹⁷⁰⁰ Član 50(1) Dopunskog protokola I predviđa: "Civilnim licem smatra se svako lice koje ne pripada nijednoj od kategorija navedenih u tačkama (1), (2), (3) i (6) člana 4A Treće konvencije i u članu 43 ovog Protokola. U slučaju sumnje, dotično lice se smatra civilnim. [...]"

¹⁷⁰¹ Član 4A(1) i (2) Ženevske konvencije III predviđa sledeće:

"Ratni zarobljenici, u smislu ove Konvencije, jesu lica koja pripadaju jednoj od sledećih kategorija, a koja su pala pod vlast neprijatelja:

1. Pripadnici oružanih snaga strane u sukobu, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih odreda koji ulaze u sastav tih oružanih snaga.
2. Pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih odreda, uključujući i pripadnike organizovanih pokreta otpora, koji pripadaju strani u sukobu i koji deluju van ili unutar vlastitog područja, čak i ako je ono okupirano, pod uslovom da te milicije ili dobrovoljački odredi, uključujući i te organizovane pokrete otpora, ispunjavaju sledeće uslove:
 - (a) da im komanduje lice odgovorno za svoje potčinjene;
 - (b) da imaju iste oznake koje se prepoznaju iz daljine;
 - (c) da otvoreno nose naoružanje;
 - (d) da svoja dejstva izvode u skladu sa zakonima i običajima ratovanja. [...]"

¹⁷⁰² Član 43(1) Dopunskog protokola I predviđa: "Oružane snage strane u sukobu sastoje se od svih organizovanih oružanih snaga, naoružanih grupa i naoružanih jedinica koje su pod komandom odgovornom toj strani za ponašanje svojih potčinjenih, čak i kad tu stranu predstavlja vlada ili vlast koju protivnička strana ne priznaje. Te oružane snage moraju da budu podvrgnute unutrašnjem sistemu discipline koji, pored ostalog, obezbeđuje poštovanje pravila međunarodnog prava koja su merodavna za oružane sukobe. [...]"

¹⁷⁰³ U tom kontekstu valja napomenuti da se čak i zajednički član 3 pre svega odnosi na civile, a ne na borce. U Komentaru MKCK uz zajednički član 3 izneta je sledeća konstatacija: "Kao što smo već pomenuli, član 3 ima izuzetno široko polje primene i obuhvata pripadnike oružanih snaga, kao i lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima. Međutim, taj član se ovde, naravno, pre

pravila međunarodnog humanitarnog prava i predstavljaju srž običajnog međunarodnog prava mjerodavnog za *međunarodne* oružane sukobe", Žalbena veće u predmetu *Blaškić* se prilikom utvrđivanja obima pojma "civilno stanovništvo" oslonilo na običajno pravo koje je bilo na snazi u vreme počinjenja zločina.¹⁷⁰⁴ Međutim, kada se prilikom utvrđivanja obima pojma civilnog stanovništva iz člana 5 Statuta Međunarodnog suda pozvalo na član 50 Dopunskog protokola I, Žalbena veće je bez sumnje bilo potpuno svesno činjenice da dotični član sadrži statutori uslov postojanja oružanog sukoba kod kojeg je nebitno da li je taj sukob međunarodni ili unutrašnji. Bilo bi potpuno nekonzistentno da je Žalbena veće iz običajnog prava kodifikovanog u gorenavedenim izvorima, primenjenim na član 5, izvelo definicije civila i civilnog stanovništva a da pritom nije nameravalo da one budu primenjive bez obzira na to da li se radi o međunarodnom ili nemeđunarodnom oružanom sukobu. Da se takvo pitanje javilo u kontekstu navodnih grešaka u primeni prava u vezi s članom 3 Statuta, odgovor možda ne bi bio tako jasan. Ovako, presuda u predmetu *Blaškić* se mora tumačiti kao da se odnosi na sve kategorije oružanih sukoba.

457. Veće ovde želi da iznese jednu terminološku primedbu. U ovom predmetu se od ovog Veća nije tražilo da donese zaključak o karakteru sukoba (međunarodnom ili nemeđunarodnom), budući da to nije relevantno za primenjivost članova 3 i 5 Statuta na osnovu kojih se optuženi terete krivičnim delima navedenim u Optužnici. Kao što je već istaknuto, ta razlika je nebitna u svrhe definicije pojma "civil" iz člana 5 Statuta, koja se temelji na članu 50 Dopunskog protokola I. Međutim, ona je i dalje relevantna u terminološke svrhe. Dajući negativnu definiciju civila (civilnim licem smatra se svako lice koje ne pripada nijednoj od kategorija navedenih u članu 4 Ženevske konvencije III i članu 43 Dopunskog protokola I), član 50 se poziva na definiciju "boraca" u međunarodnim oružanim sukobima. Zvanični status "borca" nije primenjiv u nemeđunarodnim oružanim sukobima. Međutim, to ne znači da u nemeđunarodnim oružanim sukobima nije primenjivo načelo razlikovanja, koje predstavlja kamen temeljac međunarodnog humanitarnog prava.¹⁷⁰⁵ Ono je primenjivo, ali je drugačije osmišljeno u nemeđunarodnim oružanim sukobima.¹⁷⁰⁶ Pojam "civil" se koristi za obe kategorije sukoba,¹⁷⁰⁷ ali se sada čini da je

svega odnosi na civile, odnosno lica koja nisu naoružana. U slučaju pripadnika oružanih snaga, merodavni pravni osnov je u većini slučajeva odgovarajući član Treće konvencije." Komentar MKCK uz Ženevsku konvenciju IV, str. 40 (naglasak dodat).

¹⁷⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110 (naglasak dodat).

¹⁷⁰⁵ International Institute of Humanitarian Law /Međunarodni institut za humanitarno pravo/, *The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict* /Priručnik o pravu nemeđunarodnih oružanih sukoba/ (dalje u tekstu: Priručnik iz San Rema o pravu nemeđunarodnih oružanih sukoba), Schmitt, M.N., Garraway, H.B., Dinstein, Y., San Remo, 2006, Poglavlje 1.1.2, str. 4-5.

¹⁷⁰⁶ Kleffner, J.K., "From 'Belligerents' to 'Fighters' and Civilians Directly Participating in Hostilities – on the Principle of Distinction in Non-International Armed Conflict One Hundred Years after the Second Hague Peace Conference" /"Od 'zaraćenih strana' do 'aktera borbe' i civila koji učestvuju neposredno u neprijateljstvima: O principu razlikovanja u nemeđunarodnim oružanim sukobima sto godina nakon Druge haške mirovne konferencije"/, *Netherlands International Law Review*, tom LIV 2007/2, str. 323-335.

¹⁷⁰⁷ Međutim, valja istaći da se pojam "civil" ne pominje u zajedničkom članu 3 Ženevskih konvencija.

primereno da se u nemeđunarodnim oružanim sukobima kao ekvivalent za "borce" koristi pojam "akteri borbe".¹⁷⁰⁸ U ovoj Presudi se ti pojmovi koriste naizмениčno.

458. Pored već iznetih razloga, postoji još jedan razlog zašto Veće ne može da prihvati tvrdnju tužilaštva da je definicija "civila" u smislu člana 5 Statuta široka i da obuhvata sva lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima, uključujući borce van borbenog stroja. Neka krivična dela navedena u članu 5 Statuta¹⁷⁰⁹ mogu biti počinjena samo protiv civila, a ne protiv boraca. Na primer, deportacija po članu 5(d) ne može biti počinjena protiv ratnih zarobljenika.¹⁷¹⁰ Zatvaranje (član 5(e))¹⁷¹¹ i, u nekim okolnostima, prisilni rad (član 5(h)),¹⁷¹² kao zločini protiv čovečnosti, mogu najverovatnije biti počinjeni samo protiv civila. Veće smatra da je to u skladu s istorijskim izvorima zločina protiv čovečnosti koji su od početka bili usredsređeni na civilne žrtve, kao što se vidi i iz formulacije "protiv bilo kojeg civilnog stanovništva", sadržane u članu 6(c) Nirnberške povelje. To je još jedan argument u prilog tvrdnji da zločini protiv čovečnosti mogu biti počinjeni samo protiv civila, a ne protiv boraca ili aktera borbe. Uslov da napad mora biti "rasprostranjen ili sistematski" uveden je u praksi Međunarodnog suda u suštini u funkciji praga kako bi se izbeglo da pod njegovu nadležnost potpadnu izolovana, mada teška, kršenja ljudskih prava. U okviru te sudske prakse razvijen je kriterijum pretežnosti (stanovništvo mora biti *pretežno* civilnog karaktera), inspirisan članom 50(3) Dopunskog protokola I, ali to ne znači da se odustalo od osnovnog principa, tj. da zločini protiv čovečnosti, za razliku od ratnih zločina, moraju da budu usmereni protiv civilnih žrtava.

¹⁷⁰⁸ Taj pojam je upotrebljen u Priručniku iz San Rema o pravu nemeđunarodnih oružanih sukoba, Poglavlje 1.1.2, "Akteri borbe", str. 4, gde se kaže: "Za potrebe ovog Priručnika, akteri borbe su pripadnici oružanih snaga i odmetničkih oružanih snaga ili drugih naoružanih organizovanih grupa, odnosno lica koja učestvuju aktivno (neposredno) u neprijateljstvima. [...]"

¹⁷⁰⁹ U članu 5 Statuta su navedena sledeća krivična dela: ubistvo (član 5 (a)); istrebljivanje (član 5(b)); porobljavanje (član 5(c)); deportacija (član 5(d)); zatvaranje (član 5(e)); mučenje (član 5(f)); silovanje (član 5(g)); progoni na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi (član 5(h)); druga nehumana dela (član 5(i)).

¹⁷¹⁰ Član 49 Ženevske konvencije IV zabranjuje pojedinačno ili masovno prisilno premeštanje i deportaciju civila, dok član 46 Ženevske konvencije III izričito dopušta premeštanje ratnih zarobljenika. Dalje, član 6(b) Nirnberške povelje kvalifikuje "deportaciju *civilnog stanovništva* na ropski rad ili u bilo koju drugu svrhu [...]" (naglasak dodat) kao ratni zločin. U praksi Međunarodnog suda je prihvaćen stav da deportacija označava prisilno premeštanje lica, proterivanjem ili drugim merama prinude, sa područja gde se legalno nalaze, i to *iz pobuda koje prema međunarodnom pravu nisu dozvoljene*. (Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 474; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 234; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 679, naglasak dodat) Zauzet je stav da "zabrana deportacije služi da se *civilima* pruži pravna zaštita od prisilnog uklanjanja u vrijeme oružanog sukoba, te od iskorjenjivanja i uništavanja zajednica od strane agresora ili okupatora teritorije na kojoj ti civili žive". (Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 681, naglasak dodat)

¹⁷¹¹ Član 70 Ženevske konvencije IV zabranjuje hapšenje zaštićenih lica za dela koja su počinila ili mišljenja koja su izrazila pre okupacije (ukoliko nisu u pitanju kršenja zakona ili običaja ratovanja), dok je po međunarodnom humanitanom pravu hapšenje ratnih zarobljenika legitimno. U praksi Međunarodnog suda zatvaranje po članu 5(e) Statuta definisano je, između ostalog, kao lišavanje slobode koje je proizvoljno, to jest, kod kojeg ne postoji pravni osnov koji bi ga opravdao. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 302; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 115) Ako se za opravdanje uzima pravo neke države, onda relevantne odredbe ne smeju da predstavljaju kršenje međunarodnog prava. (Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 114)

¹⁷¹² Član 51 Ženevske konvencije IV ne dopušta da se zaštićena lica prisiljavaju na rad ako nisu starija od određenih godina i ako taj rad nije neophodan za jednu od nekoliko tačno navedenih potreba, dok član 49 Ženevske konvencije III izričito dopušta korišćenje rada ratnih zarobljenika. U praksi Međunarodnog suda je prihvaćen stav da prisiljavanje civila da radne zadatke obavljaju u određenim okolnostima može da predstavlja okrutno postupanje kao delo u osnovi krivičnog dela progona po članu 5(h) Statuta. (Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 93)

459. Bilo je tvrdnji da je pravljenje razlike između civila i boraca u vezi s članom 5 zastarelo i da bi ograničavanje međunarodne zaštite pojedinaca od užasnih zverstava velikih razmera na civile (posebno u vreme mira) bilo potpuno protivno duhu savremenih međunarodnih normi ljudskih prava i humanitarnog prava. Iznet je argument da, ako zločini protiv čovečnosti mogu biti počinjeni i za vreme mira (tj. izvan okvira oružanih sukoba),¹⁷¹³ više nema smisla postavljati uslov da takvi zločini mogu biti počinjeni samo nad civilima. Zašto bi, postavlja se dalje pitanje, pripadnici oružanih snaga bili isključeni, kada to znači da ne bi uživali zaštitu međunarodnog humanitarnog prava?¹⁷¹⁴

460. Važno je istaći da činjenica da se zverstva počinjena nad akterima borbe van borbenog stroja ne smatraju zločinima protiv čovečnosti ne znači da će ta dela ostati nekažnjena. Ako se počine u okviru oružanog sukoba, verovatno mogu da budu okvalifikovana kao ratni zločini, kao što je slučaj u tipičnom predmetu pred MKSJ.¹⁷¹⁵ Ako se počine u vreme mira, kažnjiva su po nacionalnom zakonodavstvu. Kod ovakvih slučajeva možda se može javiti određena "praznina u zaštiti", budući da krivična dela te prirode ne potpadaju pod nadležnost međunarodnih krivičnih sudova, a nadležni nacionalni organi nisu uvek voljni za preduzimanje krivičnog gonjenja. Međutim, nije posao Međunarodnog suda da tu prazninu popunjava putem svog precedentnog prava. Teleološko tumačenje ima svoje granice. Međunarodni sud je dužan da primenjuje međunarodno običajno pravo i da krivična dela koja potpadaju pod njegovu nadležnost tumači na takav način da predstavljaju izraz međunarodnog običajnog prava koje je bilo na snazi u vreme kad su ona počinjena.¹⁷¹⁶ Međunarodni sud ne može, a da pritom ne prekrši načelo legaliteta, usvojiti tumačenje člana 5 kojim bi taj član postao primenjiv na situacije za koje nije izvorno namenjen. Nema dovoljno dokaza u prilog argumentu da se pojam zločina protiv čovečnosti, po međunarodnom običajnom pravu, proširio tako da uključuje zločine počinjene nad borcima.

¹⁷¹³ Kao što je već rečeno, za zločine protiv čovečnosti se, po međunarodnom običajnom pravu, više ne traži postojanje nekusa. (Vidi par. 431 gore. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 251.)

¹⁷¹⁴ Cassese, A., *International Criminal Law /Međunarodno krivično pravo/* (dalje u tekstu: Cassese), Oxford University Press, Velika Britanija (2003), str. 90.

¹⁷¹⁵ Kod većine zločina protiv čovečnosti kažnjivih po Statutu Međunarodnog suda taj zaštitni prostor se ne bi javio, zahvaljujući statutomnom uslovu postojanja oružanog sukoba (vidi par. 430-431 gore) i činjenici da su mnoga, mada ne i sva, krivična dela koja su navedena kao zločini protiv čovečnosti istovremeno kažnjiva i kao ratni zločini po članu 3 (odnosno, u slučaju nemeđunarodnih oružanih sukoba, članu 2) Statuta.

¹⁷¹⁶ Cassese svoju tezu da je, po međunarodnom običajnom pravu, član 5 primenjiv na neprijateljske borbe potkrepljuje pozivanjem na više presedana (Cassese, str. 64): u nekim postupcima vođenim pred sudovima britanskih okupacionih snaga u skladu sa Zakonom br. 10 savezničkog Kontrolnog saveta osuđujuće presude po optužbama za zločine protiv čovečnosti su izrečene u predmetima gde su žrtve bile vojnici (str. 86-88), ali je isto tako bilo i presuda u kojima su pripadnici ili bivši pripadnici vojske isključeni iz pojma žrtava zločina protiv čovečnosti (na primer, u predmetu *Neddermeier*, koji se pominje na str. 88). U svom komentaru člana Rimskog statuta koji se odnosi na zločine protiv čovečnosti (član 7), Cassese priznaje da se, s obzirom na trenutno stanje prava, zločini protiv čovečnosti (barem oni "koji obuhvataju ubistvo") mogu odnositi samo na situacije kad su žrtve civili, Cassese, A. *Commentary of the Rome Statute /Komentar Rimskog statuta/*, tom I, str. 375.

461. U svetlu gorenavedenog, Veće zaključuje da se pojam "civil" iz člana 5 Statuta mora tumačiti u skladu s članom 50 Dopunskog protokola I i da, prema tome, ne obuhvata borbe ili aktere borbe van borbenog stroja.

462. Veće je svesno činjenice da se od Međunarodnog suda u njegovoj dosadašnjoj praksi još nije tražilo da odgovori na pitanje da li pojedinačne žrtve zločina protiv čovečnosti moraju biti civili.¹⁷¹⁷ Iako je u toj sudskoj praksi prihvaćeno da uslov postojanja napada koji se traži za zločine protiv čovečnosti dopušta prisustvo necivila među stanovništvom koje je meta rasprostranjenog ili sistematskog napada, ništa u toj praksi ne ukazuje na to da bi se neko krivično delo navedeno u članu 5 Statuta moglo okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti ako žrtve nisu bile civili. Kao što je istaklo Žalbena veće u predmetu *Blaškić*, zločin protiv čovečnosti karakterišu kako civilni status žrtve, tako i njegove razmere ili stepen organizovanosti.¹⁷¹⁸

(iii) Zaključak

463. Stoga Veće zaključuje da, za potrebe člana 5 Statuta, žrtve krivičnog dela u osnovi moraju da budu civili. Ako su žrtve necivili, primerenije je da se iznesu optužbe za ratni zločin.¹⁷¹⁹ Veće smatra da je to primeren i poseban uslov za primenu člana 5, koji uzima u obzir istorijske izvore i razvoj zločina protiv čovečnosti kao kategorije odvojene od ratnih zločina. Prilikom donošenja ovog zaključka, Veće samo tumači član 5 Statuta u kontekstu činjenične situacije na koju je dužan da ga primeni, a koja je u praksi Međunarodnog suda bez presedana. Veće na osnovu iznete analize zaključuje da činjenica da neko krivično delo navedeno u članu 5 čini deo rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva nije dovoljna da ono bude okvalifikovano kao zločin protiv čovečnosti. Žrtve takođe moraju biti civili. Prema tome, iako neko krivično delo navedeno u članu 5 čini deo rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva, ono ne može biti okvalifikovano kao zločin protiv čovečnosti ako su žrtve necivili.

464. Budući da je ovo prvi predmet te prirode pred Međunarodnim sudom, ne postoji precedentno pravo u vezi s definicijom tražene *mens rea* u ovim okolnostima. U dosadašnjoj sudskoj praksi razmatrana je samo *mens rea* koja se traži u vezi s oružanim sukobom (uslov postojanja nekusa)¹⁷²⁰ i napadom.¹⁷²¹ S obzirom na to da civilni status žrtava predstavlja samo

¹⁷¹⁷ Veće napominje da se Žalbena veće tim pitanjem bavilo u predmetu *Kordić*. Ono je, između ostalog, zauzelo stav da pripadnici TO ne mogu da polažu pravo na civilni status i, u skladu s tim, poništilo zaključak Pretresnog veća da je u vezi s tim žrtvama, pripadnicima TO, krivično delo ubistva dokazano. (Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 458, 461)

¹⁷¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 107.

¹⁷¹⁹ Za razliku od zločina protiv čovečnosti, ratni zločini mogu biti počinjeni kako protiv civila, tako i protiv boraca/aktera borbe.

¹⁷²⁰ Vidi par. 430-432 gore.

¹⁷²¹ Vidi par. 438 gore.

uslov u vezi s nadležnošću, a ne element krivičnog dela, Veće smatra da je dovoljno to da je počinitelj bio svestan činjeničnih okolnosti koje su određivale status žrtve.¹⁷²²

2. Nalazi

(a) Rasprostranjeni ili sistematski napad usmeren protiv civilnog stanovništva

465. Kao što je već bilo reči u ovoj Presudi, područje grada Vukovara i njegove okoline bilo je u periodu od 23. avgusta 1991. do 18. novembra 1991. godine izloženo sve žestocem granatiranju i drugim vatrenim dejstvima, koji su vremenom postali praktično svakodnevni.¹⁷²³ Materijalna šteta pričinjena Vukovaru dostigla je katastrofalne razmere. Za prisustvo trojice optuženih na tom području relevantno je da je napad trajao tokom oktobra i novembra, sve do 18. novembra 1991. godine. Počeo je ranije, u avgustu i septembru 1991. godine. Brojne srpske snage koje su u njemu učestvovala većinom su se sastojale od dobro naoružanih i opremljenih vojnika i bile su brojačano kudikamo jače od hrvatskih snaga. Zajedno sa snagama ratnog vazduhoplovstva i mornarice, srpske snage su u suštini držale Vukovar u okruženju i pod opsadom sve do kapitulacije hrvatskih snaga 18. novembra 1991. godine. Početkom novembra, ni od jedne kuće duž puta koji vodi od Vukovara do Mitnice već nije ostalo ništa iznad podruma.¹⁷²⁴ U celom Vukovaru je došlo do prekida u snabdevanju vitalnim komunalnim uslugama. Elektrodistribucija, vodosnabdevanje i kanalizacioni sistem nisu funkcionisali. Imovini civila je pričinjena šteta velikih razmera. Do 18. novembra 1991. godine, grad je bio praktično sasvim uništen.¹⁷²⁵ Bio je potpuno razoren. Oni koji su u njemu još uvek živeli bili su prisiljeni da potraže zaklon u podrumima, skloništim i na sličnim mestima.

466. Veće prihvata da su u toku sukoba vukovarska bolnica, škole, javne i poslovne zgrade, bunari, sistem elektrodistribucije i vodosnabdevanja, kao i putevi pretrpeli teška oštećenja. Granatirana je svaka zgrada, uključujući bolnicu, škole i obdaništa.¹⁷²⁶ Gađan je i uništen i veliki broj bunara.¹⁷²⁷ Budući da je većina bunara u Vukovaru bila u privatnom vlasništvu,¹⁷²⁸ kuće koje su imale izvor vode stradale su među prvima.¹⁷²⁹ U periodu od septembra do novembra 1991. godine nije bilo vode za piće, sem one iz preostalih bunara.¹⁷³⁰

¹⁷²² Veće ne smatra da tužilaštvo taj element krivičnog dela mora da dokazuje. Po međunarodnom humanitarnom pravu, civilni status žrtve je, u nedostatku suprotnih dokaza, presumptivan. (U drugoj rečenici člana 50(1) Dopunskog protokola I se kaže: "U slučaju sumnje, dotično lice se smatra civilnim licem.")

¹⁷²³ Vidi par. 52 gore.

¹⁷²⁴ Šarlota Foro, T. 2398.

¹⁷²⁵ Dok. pr. br. 317; dok. pr. br. 355; Dragutin Berghofer, T. 5318-5320.

¹⁷²⁶ Svedok P011, T. 5712.

¹⁷²⁷ Dragutin Berghofer, T. 5317-5318; Šarlota Foro, T. 2400.

¹⁷²⁸ Svedok P007, T. 4002, 4063.

¹⁷²⁹ Šarlota Foro, T. 2400.

¹⁷³⁰ Svedok P007, T. 4002-4003.

467. Statistike pokazuju da su u periodu od početka januara 1991. do pada grada 18. novembra 1991. godine iz Vukovara raseljena ili prognana 14.043 lica.¹⁷³¹ Na jednom video-snimku koji je u novembru 1991. godine prikazan na *Sky News* vidi se velika grupa ljudi kako napušta taj grad.¹⁷³² Ova pojava nije bila ograničena na Vukovar. Prema rečima ambasadora Okuna, u Hrvatskoj je do sredine novembra bilo više od 200.000 raseljenih lica, a do kraja godine njihov broj je dostigao pola miliona.¹⁷³³

468. U bici za Vukovar je i među borcima i među civilima bilo mnogo stradalih, kako ranjenih, tako i poginulih. Broj ranjenika kojima su u Vukovaru hrvatske službe ukazale medicinsku pomoć nije moguće tačno utvrditi pošto je, s obzirom na izuzetno teške i improvizovane uslove lečenja, temeljito vođenje evidencije predstavljalo preveliki luksuz. O stradalim pripadnicima srpskih snaga ne postoje sveobuhvatni dokazi. Većina ranjenika je zbrinuta u onome što je preostalo od vukovarske bolnice, kao i u jednom pomoćnom objektu za negu u podrumu jednog obližnjeg skladišta, ali u tu svrhu su korišćeni i drugi objekti u Vukovaru. Veće je saslušalo jedno svedočenje u kojem je izneta procena da se, počev od oktobra, broj ranjenika dnevno primanih u bolnicu isprva kretao između 40 i 50, da bi se do oktobra popeo na 70-80, ali u proseku je verovatno primano 30 ranjenika na dan.¹⁷³⁴ Među ranjenicima je bilo i civila, uključujući žene i decu.¹⁷³⁵ Mada u takvim uslovima nisu vođene precizne statistike, Veće prihvata kao pouzdanu procenu da su između 60 i 75 odsto ranjenika bili civili.¹⁷³⁶ U izveštaju koji je direktorka bolnice 25. oktobra 1991. godine poslala u Zagreb navodi se da je u bolnicu od 25. avgusta primljeno 1.250 ranjenika i uz to dopremljeno 300 poginulih.¹⁷³⁷

469. Iz sličnih razloga nije moguće tačno utvrditi ni broj poginulih civila ili pripadnika suprotstavljenih snaga. Mnogi se i dalje naprosto vode kao nestali. O razmerama smrtnog stradanja, barem s hrvatske strane, govori i ekshumacija masovne grobnice na Novom groblju u Vukovaru, izvršena 1998. godine. To je najveća ekshumacija izvršena u vezi sa sukobom u Hrvatskoj uopšte: ekshumirano je 938 tela. Od njih 938, identifikovano je 800: u 644 slučaja radilo se o telima Hrvata, od kojih je 358 svrstano u kategoriju civila.¹⁷³⁸ Ta grobnica je nastala posle pada Vukovara. Prema

¹⁷³¹ Ivan Grujić, T. 10330.

¹⁷³² Dok. pr. br. 136.

¹⁷³³ Herbert Stuart Okun, T. 1759-1760.

¹⁷³⁴ Juraj Njavro, T. 1515; svedok P006, T. 1104-1107; dok. pr. br. 92; Binazija Kolesar, T. 922-923.

¹⁷³⁵ Binazija Kolesar, T. 920; Juraj Njavro, T. 1515.

¹⁷³⁶ Juraj Njavro, T. 1515.

¹⁷³⁷ Dok. pr. br. 10.

¹⁷³⁸ Ivan Grujić, T. 9956; dok. pr. br. 545.

iskazu predsednika vladine Uprave za nestale Ivana Grujića, većina ljudi koji su u njoj zakopani umrla je nasilnom smrću.¹⁷³⁹

470. Neosporno je da su napadi srpskih snaga bili, jednim delom, usmereni na Vukovar, uključujući mukotrpe borbe za svaku kuću, i na sela u njegovoj neposrednoj okolini (od kojih su neka, u stvari, pre činila vukovarsko predgrađe), kao i na srazmerno male i veoma slabo naoružane i organizovane hrvatske snage koje su im se suprotstavljale. Prema zaključku Veća, dugotrajnost borbi, velika nesrazmera u brojčanom odnosu srpskih i hrvatskih snaga koje su učestvovala u toj bici, kao i naoružanju i opremi kojima su raspolagale suprotstavljene strane, a, pre svega, priroda i razmere razaranja koje su te jake srpske snage tokom svog dugog vojnog angažovanja izvršile u Vukovaru i njegovoj neposrednoj okolini, pokazuju da je taj napad pritom bio svesno i hotimično usmeren protiv samog grada Vukovara i njegovog nemoćnog civilnog stanovništva, koje je usled srpske vojne blokade grada i njegove okoline ostalo bez izlaza i bilo prisiljeno da potraži ma kakvo sklonište u podrumima i drugim podzemnim objektima preostalim nakon bombardovanja i napada koji nisu prestajali. Veće je mišljenja da se tu nije radilo samo o oružanom sukobu između jedne vojne sile i njoj suprotstavljene sile koji je doveo do stradanja civila i uništavanja dela imovine. Događaji, uzeti u celini, pokazuju da je po sredi bio napad srazmerno brojnih i dobro naoružanih, opremljenih i organizovanih srpskih snaga, koje su polako i sistematski uništavale grad i njegovo civilno i vojno stanovništvo, sve do potpune predaje onih koji su preostali. Tvrdnja izneta pred Većem da su srpske snage samo oslobađale opkoljene srpske građane kojima je hrvatskom opresijom i diskriminacijom pričinjena nepravda predstavlja znatno iskrivljavanje stvarne slike koja se dobija nepristrasnim razmatranjem dokaza.

471. Strašna sudbina koja je zadesila Vukovar i njegovo stanovništvo bila je samo deo mnogo rasprostranjenije akcije protiv nesrpskog stanovništva Hrvatske i delova Hrvatske u kojima su oni činili znatnu manjinu. Hrvatsko proglašenje nezavisnosti od jugoslovenske federacije i društveni nemiri do kojih je u Hrvatskoj usled toga došlo izazvali su odlučnu vojnu reakciju srpskih snaga. U tom političkom kontekstu, Vukovar i njegovo stanovništvo, kao i stanovništvo sa područja u neposrednoj blizini vukovarske opštine, poslužili su kao sredstvo da se hrvatskom narodu, i narodima drugih jugoslovenskih republika, pokaže kakve su posledice njihovih postupaka. Veće smatra da dokazi, uzeti u celini, suštinski pokazuju da su Vukovar i civilno stanovništvo tog grada i njegove okoline bili kažnjeni, i to strašno, kako bi poslužili kao primer onima koji nisu priznavali saveznu vladu u Beogradu pod kontrolom Srba i njeno tumačenje zakona SFRJ, ili ulogu JNA, kojoj je očuvanje jugoslovenske federacije bilo od ključnog značaja za sopstveni opstanak.

¹⁷³⁹ Ivan Grujić, T. 9957.

472. S obzirom na te okolnosti, Veće zaključuje da u vreme na koje se odnosi Optužnica, u stvari, nije postojala samo vojna operacija protiv hrvatskih snaga u Vukovaru i njegovoj okolini, nego i rasprostranjeni i sistematski napad JNA i drugih srpskih snaga usmeren protiv hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva na širem vukovarskom području. Znatna šteta pričinjena civilnoj imovini i civilnoj infrastrukturi,¹⁷⁴⁰ broj civila poginulih i ranjenih u toku vojnih operacija,¹⁷⁴¹ kao i mnoštvo civila raseljenih ili prisiljenih na bekstvo¹⁷⁴² jasno pokazuju da je taj napad vršen neselektivno, u suprotnosti s međunarodnim pravom. Taj napad je bio protivpravan. Štaviše, on je pritom jednim delom bio hotimično usmeren protiv civilnog stanovništva. O rasprostranjenom karakteru napada svedoči broj sela u neposrednoj blizini Vukovara kojima je pričinjena šteta ili koja su uništena i geografski raspored tih sela,¹⁷⁴³ kao i šteta pričinjena samom Vukovaru. Obrazac po kojem je JNA vršila zauzimanje svakog pojedinog sela ili mesta,¹⁷⁴⁴ šteta koja im je pričinjena¹⁷⁴⁵ i prisilno raseljavanje onih stanovnika tih sela koji su imali sreću da prežive njihovo zauzimanje pokazuju da je taj napad takođe bio sistematski.

(b) Status žrtava krivičnih dela za koja se optuženi terete u Optužnici

473. Kao što je bilo reči na drugim mestima,¹⁷⁴⁶ Optužnica je ograničena na dela zlostavljanja i ubistva 264 lica koja su 20. novembra 1991. godine, nakon pada grada, odvedena iz vukovarske bolnice. Ona ne sadrži optužbe za uništavanje imovine i ubistva civila koji su izvršeni u toku napada srpskih snaga na Vukovar i njegovu okolinu.

474. Veće je već utvrdilo da su ta dela bila usmerena protiv konkretno odabrane grupe ljudi.¹⁷⁴⁷ S muškarcima (sem muške dece i starijih muškaraca), nesrbima, koji su bili u stanju da iz bolnice izađu sami, postupalo se kao s grupom. Ta grupa je obuhvatala pacijente i muškarce koji su se pretvarali da su pacijenti ili članovi bolničkog osoblja. Sa ženama i decom i starijim muškarcima postupalo se zasebno i njih je JNA na kraju prevezla, u skladu s njihovim željama, u Srbiju ili Hrvatsku. Bolničko osoblje i članovi njihovih porodica priključeni su ženama i deci, *sem ako* muški članovi bolničkog osoblja i muški članovi porodica nisu bili uključeni u hrvatske snage, u kom slučaju su priključeni glavnini muškaraca. Neke tačno određene pacijente, muškarce, koji izgleda nisu mogli da bez pomoći izađu iz bolnice, pripadnici JNA su, po svemu sudeći zbog njihovog učešća u hrvatskim snagama, izveli i priključili glavnini muškaraca. Neki muškarci iz bolnice čija

¹⁷⁴⁰ Vidi par. 55-58; 465-466 gore.

¹⁷⁴¹ Vidi par. 468 gore.

¹⁷⁴² Vidi par. 467 gore.

¹⁷⁴³ Vidi par. 46-48 gore.

¹⁷⁴⁴ Vidi par. 43 gore.

¹⁷⁴⁵ Vidi par. 55; 465 gore.

¹⁷⁴⁶ Vidi par. 8 gore.

¹⁷⁴⁷ Vidi par. 207 gore.

su imena pripadnici srpskih snaga konkretno naveli odvedeni su iz bolnice ranije. Oni više nisu bili u bolnici.

475. Dokazima koje je izvela odbrana je nastojala pokazati da je svrha trijaže u bolnici bila da se među Hrvatima identifikuju osumnjičeni za ratne zločine, protiv kojih bi, kako proizlazi iz nekih dokaza, bila vođena istraga i suđenje. Međutim, drugi dokazi ukazuju na to da su oni držani radi kasnije razmene za srpske ratne zarobljenike koji su bili u rukama hrvatskih snaga. U stvarnosti, svi vojno sposobni muškarci, nesrbi, sem nekih članova bolničkog osoblja, stavljeni su pod nadzor JNA, pretreseni i pod oružanom stražom pripadnika JNA odvedeni iz bolnice, na kraju, na Ovčaru. Što se tiče ovog poslednjeg, (a) s obzirom na tešku situaciju, praktično svi vojno sposobni muškarci, nesrbi, bili su uključeni u hrvatske snage, a (b) Srbi su sve hrvatske snage, kako se čini, smatrali zločinačkim jer su po zakonima SFRJ bile nelegalne i terorističke. Iz toga sledi da su Srbi, kako se čini, svakoga ko se priključio hrvatskim snagama smatrali ratnim zločincem ili osumnjičenim za ratne zločine. U suštini, muškarci (i dve žene) koje je JNA 20. novembra 1991. godine zarobila u bolnici bili su u očima srpskih snaga "neprijatelj" protiv kojeg su se borile.

476. Uz to, drugi dokazi koji su razmotreni ranije pokazuju da je prilikom počinjenja krivičnih dela za koja se optuženi terete u ovoj Optužnici postojala namera da ta dela budu počinjena protiv pojedinaca koji su učestvovali u sukobu.¹⁷⁴⁸ Još u oktobru 1991. godine, Komandi OG Jug su bili dostupni izveštaji koji su ukazivali na to da u bolnici ima pripadnika hrvatskih snaga iz sastava ZNG i MUP. Vojnici JNA koji su otpušteni iz vukovarske bolnice nakon što je bolnica pala u ruke JNA 19. novembra 1991. godine u svojim izveštajima su dodatno potvrdili da među pacijentima i civilima koji su u poslednjim danima borbi potražili zaklon u bolnici ima mnogo pripadnika ZNG i MUP.¹⁷⁴⁹ Radi pomoći u identifikovanju osumnjičenih za ratne zločine i obavljanju razgovora s njima iz Beograda je u Vukovar stigla grupa viših oficira za kontraobaveštajne poslove.¹⁷⁵⁰ O postojanju namere da se s tom grupom muškaraca (i dve žene) postupa drugačije nego s civilima iz bolnice dodatno svedoči odluka Komande OG Jug, nadležne za evakuaciju vukovarske bolnice, da pripadnike hrvatskih snaga ne evakuiše u Hrvatsku, s kojom je pukovnik Pavković 19. novembra 1991. godine u Negoslavcima upoznao predstavnike PMEZ.¹⁷⁵¹ Ljudi u bolnici su, po naređenju Mileta Mrkšića, stvarno i podeljeni u dve grupe koje su, prema njegovim rečima, činili osumnjičeni za ratne zločine i civili. Prema tome, sa žrtvama krivičnih dela za koja se optuženi terete u ovoj

¹⁷⁴⁸ Na primer, jedna od žrtava navedenih u Prilogu Optužnice (Martin Jakubovski) viđena je kako s krova jedne škole puca na helikopter JNA. (Ljubica Došen, T. 3857-3858)

¹⁷⁴⁹ Vidi par. 190 gore.

¹⁷⁵⁰ Vidi par. 169-175 gore.

¹⁷⁵¹ Vidi par. 139 gore.

Optužnici od početka se postupalo drugačije nego s civilnim stanovništvom: one su odabrane i izdvojene zbog svog stvarnog ili pretpostavljenog učešća u hrvatskom otporu protiv srpskih snaga.

477. Veće će sada razmotriti dokaze u vezi sa stvarnim statusom lica koja su u Optužnici navedena kao žrtve. Ono kasnije u Presudi iznosi svoj zaključak da je najmanje 200 muškaraca (i dve žene) koji su u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. odvedeni iz vukovarske bolnice tokom večeri i noći između 20. i 21. novembra 1991. godine ubijeno od strane srpskih snaga na Ovčari. Veće takođe zaključuje da je, od tih lica, za 194 utvrđeno da su u Optužnici poimenično navedena kao žrtve ubistva.¹⁷⁵² Dokazi koje je tužilaštvo izvelo u svrhu utvrđivanja identiteta tih ljudi govore i o njihovom statusu u relevantno vreme. Veće je s tim u vezi posebno uzelo u obzir dokazni predmet br. 345, dokazni predmet br. 554 i dokazni predmet br. 346. Pošto se ti dokazni predmeti detaljnije razmatraju kasnije u ovoj Presudi, obrazloženje koje se ovde daje je ograničeno.¹⁷⁵³ Veće se takođe oslonilo na iskaze nekoliko svedoka koji su sami posvedočili da su u raznim svojstvima učestvovali u odbrani Vukovara, a koji su u relevantno vreme bili prisutni u vukovarskoj bolnici ili na Ovčari,¹⁷⁵⁴ kao i na druge dokaze koji ukazuju na to da su neke konkretne žrtve imale istaknutu ulogu u aktivnostima hrvatskih snaga u Vukovaru.¹⁷⁵⁵

478. Dokazni predmet br. 345 je dokument naslovljen "Poređenje evidencije prijema vukovarske bolnice i spiskova žrtava". Veće smatra da je dokazni predmet br. 345 od izvesne vrednosti za utvrđivanje statusa lica koja su u njemu navedena. Dokazni predmet br. 554 je dokument koji se sastoji od 237 upitnika o nestalim licima koje su ispunili članovi porodica i prijatelji lica navedenih u Prilogu Optužnice. Veće smatra da je dokazni predmet br. 554 od vrednosti u vezi sa utvrđivanjem statusa lica koja su u njemu navedena. Taj podatak je srođnicima najčešće bio poznat barem neko vreme pre nego što su njihovi članovi porodica nestali. Veće takođe smatra da je za utvrđivanje statusa žrtava od izvesne vrednosti i dokazni predmet br. 346,¹⁷⁵⁶ a posebno spisak sastavljen prema podacima Glavnog sanitetskog stožera Ministarstva zdravstva (dok. pr. br. 346, Spisak B) i spisak sastavljen prema podacima Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora (dok. pr. br. 346, Spisak C).

479. Dokazi pokazuju da se, od 194 lica za koja je utvrđeno da su u Optužnici navedena među žrtvama ubistva počinjenog na Ovčari tokom večeri i noći između 20. i 21. novembra 1991. godine, za 181 lice znalo da je bilo aktivno u hrvatskim snagama u Vukovaru. Mada je s obzirom na

¹⁷⁵² Vidi par. 509 dole.

¹⁷⁵³ Vidi par. 500-502 dole.

¹⁷⁵⁴ Veće ovde misli, između ostalog, na Dragutina Berghofera, Irineja Bučka, Josipa Čovića, Vilima Karlovića, svedoka P011, svedoka P030 i svedoka P032.

¹⁷⁵⁵ Vidi, na primer, Ljubica Došen, T. 3857-3858 (u vezi s Martinom Jakubovskim).

¹⁷⁵⁶ Vidi par. 502 dole.

poteškoće u vezi s dokazima moguće da brojke izložene u nastavku nisu sasvim precizne, iz dokaza u suštini sledi da su ti muškarci (i dve žene) većinom bili pripadnici redovnog ili rezervnog sastava ZNG (87), a znatnim delom i pripadnici HV (30) i hrvatskog MUP (17). Među njima je bilo i nekih pripadnika hrvatskih zaštitnih snaga Vukovara (9) i nekoliko pripadnika hrvatske paravojne formacije HOS. Na osnovu nekih prihvaćenih dokaza, za još devet žrtava je utvrđeno da su bile vojno aktivne, mada s tim u vezi postoje i suprotni dokazi.¹⁷⁵⁷ Dokazima koji su izneti pred Veće za 13 lica nije utvrđena nikakva poznata vojna aktivnost.¹⁷⁵⁸

480. Prema zaključku Veća, dokazima je suštinski pokazano da su lica koja su snage JNA 20. novembra 1991. godine izvele iz bolnice i odvele na Ovčaru i koja su srpske snage tamo ubile bila, u skladu s izričitim naređenjem Mileta Mrkšića, koje je izvršio Veselin Šljivančanin, u bolnici konkretno identifikovana i odabrana od strane srpskih snaga, pri čemu je ta konkretna identifikacija izvršena na osnovu toga što se za njih znalo, ili verovalo, da su bila pripadnici hrvatskih snaga u Vukovaru, što ih je u očima Srba činilo osumnjičenim za ratne zločine. Bila su identifikovana i stavljena pod nadzor JNA kao ratni zarobljenici. S obzirom na poteškoće u vezi s dokazima, činjenica da u slučaju nekoliko žrtava pred ovim Većem nisu izvedeni odgovarajući dokazi na osnovu kojih bi se moglo utvrditi kakva je bila njihova uloga u hrvatskim snagama u Vukovaru ne znači da one nisu imale nikakvu ulogu ili da su srpske snage u nekim slučajevima postupale na osnovu pogrešnih pretpostavki. Ta pitanja ne mogu biti rešena na osnovu raspoloživih dokaza. Međutim, dokazima je pokazano i Veće zaključuje da su pripadnici srpskih snaga koji su 20. novembra 1991. godine imali nadzor nad žrtvama i oni koji su ih tokom te večeri i noći na Ovčari pogubili postupali znajući ili verujući da su njihove žrtve bile uključene u hrvatske snage u Vukovaru. Prema njihovim saznanjima o činjeničnim okolnostima, te žrtve su bile ratni zarobljenici, a ne civili.¹⁷⁵⁹

481. Iako je moguće da je među 194 lica za koja je utvrđeno da su u Optužnici navedena kao žrtve ubistva bio i manji broj civila, prema zaključku Veća, lica koja su između 20. i 21. novembra 1991. godine nad zarobljenicima na Ovčari počinila krivična dela za koja se optuženi terete u

¹⁷⁵⁷ To su: ASADANIN, Ilija (svedok P012, T. 3667; dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346); JAJALO, Marko (dok. pr. br. 345, dok. pr. br. 554); HOLJEVAC, Nikica (svedok P021, T. 7254; svjedok P007, T. 4074; dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346); PAPP, Tomislav (svedok P030, T. 9760; Dragutin Berghofer, T. 5326; dok. pr. br. 346); POLOVINA, Branimir (Zvezdana Polovina, T. 2578; 2679; dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346); ŠRENK, Đuro (svedok P012, T. 3667-3669; dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346); TARLE, Dujo (svedok P013, T. 1209-1210; dok. pr. br. 345; dok. pr. br. 554); ZELJKO, Josip (Binazija Kolesar, T. 963; svjedok P013, T. 1196; dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346) i ŽUGEĆ, Borislav (dok. pr. br. 554, dok. pr. br. 346).

¹⁷⁵⁸ To su: ADŽAGA, Jozo (Binazija Kolesar, T. 662-963; svjedok P012, T. 3739; dok. pr. br. 554), BALOG, Josip (dok. pr. br. 346), BARBIR, Lovro (svjedok P007, T. 4071), BOSANAC, Dragutin (dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346), ČUPIĆ, Stanoja (dok. pr. br. 346), GLAVAŠEVIĆ, Siniša (svjedok P012, T. 3666-3667; svjedok P006, T. 1116; dok. pr. br. 554), ILEŠ, Zvonko (dok. pr. br. 554; dok. pr. br. 346), KNEŽIĆ, Đuro (dok. pr. br. 554), MARKOBAŠIĆ, Ružica (Ljubica Došen, T. 3796; Tanja Došen, T. 3929), PETROVIĆ, Stjepan (Josip Čović, T. 3610-3611), PODHORSKI, Janja (dok. pr. br. 346), VLAHO, Mate (svjedok P012, T. 3739; svjedok P007, T. 4075; dok. pr. br. 554) i VLAHO, Miroslav (svjedok P012, T. 3739).

¹⁷⁵⁹ Vidi gore. 464 gore.

Optužnici postupala su u uverenju da su njihova dela usmerena protiv pripadnika hrvatskih snaga. Stoga mogućnost pomenuta gore da je među zarobljenicima bio i manji broj civila ne menja zaključak Veća da, s obzirom na konkretne okolnosti u ovom predmetu, krivična dela za koja se optuženi terete u ovoj Optužnici ne mogu biti okvalifikovana kao zločini protiv čovečnosti.

3. Zaključak

482. Veće zaključuje da u ovom predmetu nisu ispunjeni preduslovi u vezi s nadležnošću iz člana 5 Statuta.

VIII. OPTUŽBE

483. Trojica optuženih terete se u pet tačaka za zločine protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta Međunarodnog suda, i to za progone (tačka 1), istrebljenje (tačka 2), ubistvo (tačka 3), mučenje (tačka 5) i nehumana dela (tačka 6), kao i u tri tačke za kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta, i to za ubistvo (tačka 4), mučenje (tačka 7) i okrutno postupanje (tačka 8), zbog navodnog učešća u događajima opisanim u Poglavlju VI ove presude.

484. Za krivična dela iz tačaka 1, 2, 3, 5 i 6 optuženi se terete prema članu 5 Statuta Međunarodnog suda. Iz razloga koji su već navedeni u ovoj Presudi, nisu zadovoljeni uslovi vezani za nadležnost, koji su potrebni da bi se član 5 Statuta primenio na date žrtve. Nije pokazano da su žrtve zločina koji su u Optužnici navedeni kao zločini protiv čovečnosti imale status civila.¹⁷⁶⁰ One su bile zatvorene kao ratni zarobljenici. Shodno tome, tačke 1, 2, 3, 5 i 6 moraju biti odbačene. Međutim, mora se uzeti u obzir da je u suštini isto ponašanje izneto u prilog optužbama iz tačaka 1, 2, 3, 5 i 6, kao i ostalim optužbama za kršenje zakona i običaja ratovanja. Stoga će ponašanje svakog od optuženih biti u celosti razmotreno.

A. Ubistvo (Tačka 4)

485. U Optužnici se navodi da je u večernjim časovima 20/21. novembra 1991. godine najmanje 264 Hrvata i drugih nesrba, koji su se nakon pada Vukovara našli u vukovarskoj bolnici, odvedeno na jedno mesto jugoistočno od poljoprivrednog dobra Ovčara, gde su ih pogubili pripadnici srpskih snaga.¹⁷⁶¹ Imena navodnih žrtava navedena su u Prilogu Optužnici. Tim navodima potkrepljene su dve tačke u kojima se sva trojica optuženih terete za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta (tačka 3) i kao kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta (tačka 4). Iz navedenih razloga, u ovom predmetu će se rešavati samo po tački 4.

1. Pravo vezano za ubistvo

486. Krivično delo ubistva kao kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta iziskuje da se dokažu sledeća tri elementa: (1) smrt žrtve, mada nije neophodno dokazati da je pronađeno telo preminule osobe;¹⁷⁶² (2) da je smrt proistekla iz činjenja ili nečinjenja počinioca; i (3) da je namera počinioca prilikom tog činjenja ili nečinjenja bila da žrtvu liši života ili, ako takva konkretna namera nije postojala, da je počinilac bio svestan da je smrt verovatna posledica tog činjenja ili nečinjenja.¹⁷⁶³

2. Nalazi o ubistvu

487. Na osnovu dokaza Veće je već zaključilo da su pripadnici srpskih snaga 20. novembra 1991. godine iz vukovarske bolnice u hangar na farmi svinja “Vupik” na Ovčari doveli kao zarobljenike veliki broj nesrba, pošto su prethodno otišli u kasarnu JNA u Vukovaru.¹⁷⁶⁴ Tokom večeri i noći 20/21. novembra 1991. godine, ratni zarobljenici su u grupama od oko 10 do 20 ljudi odvođeni iz hangara na Ovčari do mesta gde je prethodno tog popodneva iskopana velika jama.¹⁷⁶⁵ Iste večeri, pošto je prva grupa odvedena iz hangara, s tog mesta je povremeno dopirala puščana paljba.¹⁷⁶⁶

488. Dokazi takođe ukazuju na to da su u više navrata 19. i 20, a možda i 18. novembra 1991. godine, pripadnici srpskih snaga pojedinačno izvodili nesrbe iz vukovarske bolnice i da su ih 20. novembra izvodili iz autobusa kojim su nesrbi iz bolnice preko kasarne JNA odvoženi u hangar na Ovčari, kao i iz hangara na Ovčari. Moguće je da su neke od tih nesrba članovi porodice ili prijatelji na taj način “spasavali” od srpskih snaga, ali drugi su odvođeni iz drugih razloga. Neki od njih su držani kao zarobljenici srpskih snaga u “Veleprometu” kod kasarne JNA u Vukovaru, neki su odvedeni u Negoslavce, gde se nalazilo komandno mesto OG Jug. Na osnovu dokaza se nije moglo ustanoviti šta se dogodilo s njima, osim što su, kako će se ispostaviti, tokom narednih godina tela nekoliko njih pronađena na raznim lokacijama u Hrvatskoj i Srbiji.

489. Otprilike godinu dana kasnije, 22. oktobra 1992. godine, dr Clyde Snow, iskusni sudski patolog kojeg je angažovao specijalni izvestilac UN za ljudska prava na tlu bivše Jugoslavije g.

¹⁷⁶⁰ Vidi par. 479-482 gore.

¹⁷⁶¹ Optužnica, par. 43-44.

¹⁷⁶² Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 326, potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kvočka*, par. 260, “Činjenica smrti žrtve može se izvesti posrednim zaključivanjem na osnovu ukupnih dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću. Dovoljno je utvrditi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz raspoloživih dokaza taj da je smrt žrtve nastupila kao posledica djela ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran.” Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 240.

¹⁷⁶³ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 236; Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj*, par. 241.

¹⁷⁶⁴ Vidi par. 234-252 gore.

¹⁷⁶⁵ Vidi par. 252 gore.

¹⁷⁶⁶ Vidi par. 250-251 gore.

Tadeusz Mazowiecki, saopštio je da je na području Vukovara otkrivena masovna grobnica.¹⁷⁶⁷ Sama grobnica nalazila se na jednom izolovanom mestu na Ovčari, u blizini farme "Vupik", na potezu između farme i Grabova. Dr Snow je s još jednim sudskim patologom i stručnjakom za masovna pogubljenja 18. oktobra 1992. godine posetio tu lokaciju na području Ovčare i pronašao ostatke ljudskih tela.¹⁷⁶⁸ Grobnica je stavljena pod 24-časovni nadzor vojnika UNPROFOR.¹⁷⁶⁹ Dr Snow je posetio Ovčaru nakon što su hrvatska sredstva javnog informisanja, početkom oktobra 1992. godine počela da izveštavaju o tome da je 1991. godine došlo do vansudskog pogubljenja.¹⁷⁷⁰ Postoje dokazi o tome da je još ranije, u septembru 1992. godine, predstavnik UN za civilna pitanja za područje Erduta od vlasti u Osijeku dobio neodređene informacije o masovnoj grobnici na Ovčari, o čemu je civilna policija UN sprovela istragu, ali bez uspeha.¹⁷⁷¹

490. Izveštaji hrvatskih sredstava javnog informisanja temeljili su se na iskazu jednog očevica, "Ivana", koji je, prema jednom novinskom članku, s Ovčare kamionom odvezen do, kako je rečeno, močvare kod Grabova.¹⁷⁷² Nekoliko dana nakon što je dr Snow objavio da je otkrivena masovna grobnica, dopisnica francuskog lista *Le Monde* iz Beograda i još jedan novinar odlučili su da krenu maršrutom opisanom u hrvatskim sredstvima javnog informisanja.¹⁷⁷³ Dok su pokušavali da idu maršrutom koju je opisao "Ivan", ti novinari su sreli šest Rusa, vojnika UNPROFOR, koji su ih odveli do samog mesta na kojem su ponađeni ostaci ljudskih tela.¹⁷⁷⁴ Prema zaključku Veća, dokazi pokazuju da ta lokacija odgovara onoj na kojoj je u popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine jedan radnik, po nalogu jednog pripadnika srpskih snaga, bagerom preduzeća "Vupik" iskopao veliku jamu.¹⁷⁷⁵ Ta grobnica nalazi se na izolovanoj lokaciji na potezu između farme "Vupik" i Grabova. Radi lakšeg snalaženja, ona će se nazivati masovnom grobnicom ili grobnicom na Ovčari.

491. Nakon što je dr Snow objavio da je otkrivena grobnica na Ovčari, skoro četiri godine nije bilo nikakvih ekshumacija.¹⁷⁷⁶ Tokom tog perioda masovna grobnica se nalazila na teritoriji pod kontrolom "vlade" "Republike Srpske Krajine", odnosno autonomne oblasti Istočna Slavonija, Baranja i Srem.¹⁷⁷⁷ Međutim, za to vreme masovna grobnica ostala je pod zaštitom UN.¹⁷⁷⁸

¹⁷⁶⁷ Davor Strinović, T. 9436; Florence Hartmann, T. 9608; dok. pr. br. 521.

¹⁷⁶⁸ Davor Strinović, T. 9437; dok. pr. br. 521.

¹⁷⁶⁹ Florence Hartmann, T. 9609; dok. pr. br. 521.

¹⁷⁷⁰ Florence Hartmann, T. 9609-9610.

¹⁷⁷¹ Dok. pr. br. 521; Florence Hartmann, T. 9618.

¹⁷⁷² Florence Hartmann, T. 9609-9610, 9613.

¹⁷⁷³ Florence Hartmann, T. 9613; dok. pr. br. 521.

¹⁷⁷⁴ Florence Hartmann, T. 9616-9617; dok. pr. br. 520.

¹⁷⁷⁵ Vidi par. 240-241 gore; dok. pr. br. 520; dok. pr. br. 450.

¹⁷⁷⁶ Davor Strinović, T. 9437-9438, 9443.

¹⁷⁷⁷ Davor Strinović, T. 9503.

¹⁷⁷⁸ Davor Strinović, T. 9443.

492. Ekshumacija masovne grobnice počela je 31. avgusta 1996. godine.¹⁷⁷⁹ Tela su izvađena iz grobnice i prevezena u Zagreb, gde je izvršen kompletan *post mortem* pregled.¹⁷⁸⁰ Ekshumaciju i obdukcije su izveli strani i domaći stručnjaci. Prisustvovali su im predstavnici hrvatskih i jugoslovenskih vlasti.¹⁷⁸¹ Ekshumacija je izvršena po ovlašćenju ovog Međunarodnog suda.¹⁷⁸² U ekshumaciji su učestvovala i druge međunarodne organizacije, uključujući PMEZ, OEBS i Međunarodnu komisiju za nestala lica.¹⁷⁸³

493. Pošto su ekshumirana, tela su prebačena u Zavod za sudsku medicinu u Zagrebu.¹⁷⁸⁴ Međunarodni stručnjaci za sudsku medicinu su izvršili obdukciju tela uz nadzor dr Davora Strinovića, zamenika šefa Zavoda za sudsku medicinu Hrvatske i člana Komisije za zatočene i nestale hrvatskog Sabora (u daljem tekstu: Komisija za nestale).¹⁷⁸⁵ Prvenstveni zadatak međunarodnih stručnjaka bio je da utvrde uzrok smrti u svakom od slučajeva. Obdukcije su izvršili u skladu s merodavnim hrvatskim propisima i međunarodnim standardima i opisali sve svoje nalaze, uključujući i one koji možda nisu imali direktne veze s uzrokom smrti, ali su mogli biti od značaja za postupak identifikacije.¹⁷⁸⁶ Dokazni predmet br. 458, predočen putem dr Strinovića, jeste tabela koju su sastavili međunarodni stručnjaci za sudsku medicinu koja sadrži sažetak nalaza njihovog pregleda tela koja su ekshumirana iz masovne grobnice na Ovčari.¹⁷⁸⁷ U tabeli su navedeni i nalazi o uzroku i načinu smrti. Dokazni predmet br. 462 sadrži izveštaje s obdukcije.

494. Iz ove masovne grobnice na Ovčari ekshumirani su ostaci 200 ljudskih tela. Bilo je 198 muškaraca i dve žene, starosti od 16 do 72 godine.¹⁷⁸⁸ Uzrok smrti je ustanovljen u 195 slučajeva. Uzrok smrti 188 lica bile su strelne, odnosno višestruke strelne rane. Kod sedam lica uzrok smrti bila je trauma.¹⁷⁸⁹ Tokom *post mortem* pregleda je ustanovljeno da je 86 lica takođe pretrpelo rane ili ozlede pre smrti.¹⁷⁹⁰ Izveštaji s obdukcije preostalih 114 lica ne sadrže podatke o vidljivim znacima trauma ili ozleda nanetih pre smrti.¹⁷⁹¹ Sudeći po ovim dokazima, Veće prihvata da je u masovnoj grobnici pokopano najmanje 200 lica, da je njih 195 umrlo usled trauma, uključujući 188 koji su umrli od strelnih rana, i da je 86 tih lica takođe pretrpelo telesne povrede pre smrti. Na osnovu dokaza Veće zaključuje da je tih 200 lica ubijeno na mestu masovne grobnice 20/21.

¹⁷⁷⁹ Davor Strinović, T. 9443.

¹⁷⁸⁰ Davor Strinović, T. 9444, 9453, 9592-9593.

¹⁷⁸¹ Davor Strinović, T. 9444.

¹⁷⁸² Davor Strinović, T. 9444.

¹⁷⁸³ Ivan Grujić, T. 9912; dok. pr. br. 534.

¹⁷⁸⁴ Davor Strinović, T. 9444.

¹⁷⁸⁵ Davor Strinović, T. 9453, 9592.

¹⁷⁸⁶ Davor Strinović, T. 9454.

¹⁷⁸⁷ Davor Strinović, T. 9410, 9416, 9459-94463; dok. pr. br. 458.

¹⁷⁸⁸ Davor Strinović, T. 9458.

¹⁷⁸⁹ Davor Strinović, T. 9455-9457; dok. pr. br. 457; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462.

¹⁷⁹⁰ Davor Strinović, T. 9457.

¹⁷⁹¹ Davor Strinović, T. 9458.

novembra 1991. godine. Ti zaključci ne isključuju mogućnost da je 20/21. novembra na Ovčari ubijeno više od 200 ljudi, mada, osim nekoliko konkretnih slučajeva koji su navedeni kasnije u ovoj Presudi, to nije dokazano dokazima predočenim u ovom predmetu.

495. Za pet od 200 tela pokopanih u masovnoj grobnici uzrok smrti se nije mogao utvrditi obdukcijom. Veće prihvata iskaz dr Strinovića da u slučajevima kad strelne ozlede nisu na kostima već na mekom tkivu, na primer, na srcu, obdukcijom koja se izvrši nekoliko godina kasnije ne može da se utvrdi uzrok smrti, pošto se meko tkivo u međuvremenu raspalo. S obzirom na date okolnosti, kao što je Veće zaključilo na osnovu ukupnih dokaza, na osnovu toga što se u jednoj grobnici nalazi 200 tela, pri čemu je za njih 195 obdukcijom utvrđeno da su umrli od trauma, od čega 188 od strelnih rana, može se posredno zaključiti da je svih 200 lica pokopanih u toj grobnici umrlo 20/21. novembra 1991. godine na Ovčari, usled trauma nanetih fizičkim nasiljem, u skoro svim slučajevima usled jedne ili više strelnih rana, kao i da je za svih pet lica čiji se uzrok smrti nije mogao utvrditi obdukcionim pregledom, smrt najverovatnije nastupila usled strelnih rana na mekom tkivu tela.

496. Nakon obavljenih obdukcija počeo je proces identifikacije.¹⁷⁹² Komisija za nestale je 1997. godine preuzela tela ekshumirana iz masovne grobnice na Ovčari kako bi obavila taj zadatak.¹⁷⁹³ Primenjene su dve metode identifikacije: klasična metoda i metoda putem analize DNK.¹⁷⁹⁴ Klasična identifikacija je izvršena tako što su tokom obdukcije prikupljeni elementi koji ukazuju na identitet i *ante mortem* materijal, uključujući odeću, sve eventualne predmete pronađene na telu, kao što su nakit, dokumenti, ključevi, a u odgovarajućim slučajevima i zubi i koža. Svakom telu je pregledana koža u potrazi za elementima koji ukazuju na identitet, uključujući eventualne ožiljke od ranije izvršenih operacija, ozlede, stare ozlede, tkivo od ožiljaka i tetovaže. Podaci iz perioda pre smrti prikupljeni su od porodica žrtava i zatim poređeni s elementima nađenim tokom obdukcije.¹⁷⁹⁵ Od 200 tela ekshumiranih u Ovčari, 192 je identifikovano, 93 klasičnom metodom i 99 putem analize DNK.¹⁷⁹⁶ Skoro svi koji su identifikovani bili su hrvatske nacionalnosti.¹⁷⁹⁷ Čak i kad je identitet utvrđen na taj način, on nije prihvatán kao konačan dok ga nije potvrdila porodica žrtve. Svako telo se vodilo kao neidentifikovano dok nije dobijena konačna potvrda.¹⁷⁹⁸

497. U Prilogu Optužnici navedena su imena 264 lica koja su navodno odvedena iz vukovarske bolnice i ubijena kod Ovčare 20/21. novembra 1991. godine u večernjim časovima. Od navedena

¹⁷⁹² Davor Strinović, T. 9445.

¹⁷⁹³ Davor Strinović, T. 9453.

¹⁷⁹⁴ Davor Strinović, T. 9465.

¹⁷⁹⁵ Davor Strinović, T. 9422-9425, 9472.

¹⁷⁹⁶ Davor Strinović, T. 9467; dok. pr. br. 460.

¹⁷⁹⁷ Davor Strinović, T. 9467.

264 lica, njih 190 je identifikovano, kao što je opisano, i njihova tela su ekshumirana iz masovne grobnice na Ovčari.¹⁷⁹⁹ Na osnovu drugih dokaza je dalje utvrđeno da su tela drugih 16 lica sa spiska iz Priloga Optužnici nađena u drugim grobnicama i da su potom identifikovana. Od tih 16 lica, njih 13 je ekshumirano na Novom groblju u Vukovaru, jedno iz masovne grobnice u Lovasu,¹⁸⁰⁰ a posmrtni ostaci još dva lica iz Priloga dobijeni su od vlasti Srbije i Crne Gore (iz Sremske Mitrovice 1997. godine, odnosno iz Beograda 1995. godine).¹⁸⁰¹ Tela 58 lica iz Priloga Optužnici nisu nađena i oni se i dalje vode kao nestali.¹⁸⁰² Tokom suđenja nisu izvedeni dokazi o uzroku smrti 16 lica navedenih u Prilogu Optužnici čiji ostaci nisu pronađeni na Ovčari, već na drugim mestima, tako da se na osnovu dokaza ne može zaključiti da li su ta lica ubijena i kada su umrla.

498. Od 190 lica navedenih u Prilogu Optužnici čija su tela ekshumirana iz grobnice na Ovčari i identifikovana, obdukcijom je utvrđeno da su u 184 slučaja uzrok smrti bile strelne, odnosno višestruke strelne rane. Uzrok smrti dva ili više lica bile su traume. Obdukcijom nije bilo moguće utvrditi uzrok smrti preostala četiri lica, ali je, u skladu sa zaključkom Veća iznetim nešto ranije u ovoj Presudi, u sva četiri slučaja uzrok smrti trauma naneta 20/21. novembra 1991. godine na Ovčari, i to najverovatnije strelna rana na mekom tkivu.

3. Nalazi o identitetu žrtava

499. Kao što se vidi iz dokaza izvedenih u ovom predmetu, istražitelji nisu pronašli, niti je Srbija dostavila, pouzdan spisak, nastao u predmetno vreme, s navedenim licima koja su srpske snage odvele iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine u ranim jutarnjim časovima i prevezle ih autobusima u hangar na Ovčari, zaustavivši se usput u kasarni JNA u Vukovaru. Moguće je da je su pripadnici JNA u hangaru pokušali da sastave spisak tih zarobljenika, ali, ako je i tako, taj spisak nije dostavljen. Uprkos međunarodnim obavezama, spisak nije sastavljen onda kad su zarobljenici izvedeni iz bolnice. Mada je bilo dogovoreno da MKCK, uz nadzor PMEZ, sastavi spisak u bolnici, Veće je zaključilo da se JNA, konkretno Veselin Šljivančanin, postarao da te organizacije blagovremeno ne dođu do bolnice i popišu zatvorenike. Okvirni spisak pacijenata koji je sastavila dr Vesna Bosanac, kao i spisak bolničkog osoblja dati su MKCK i Veselinu Šljivančaninu, ali nisu stavljeni na raspolaganje kao dokazni predmeti. Zbog toga je tužilaštvo bilo primorano da vrši opsežne pretrage kako bi utvrdilo identitet zatvorenika iz bolnice koji su 20. novembra 1991. godine odvedeni u hangar na Ovčari, da ustanovi ko je od njih pronađen i identifikovan među

¹⁷⁹⁸ Davor Strinović, T. 9422-9425.

¹⁷⁹⁹ Ivan Grujić, T. 9961-9962; dok. pr. br. 460; dok. pr. br. 462; dok. pr. br. 549.

¹⁸⁰⁰ Ivan Grujić, T. 9961-9963; dok. pr. br. 550; dok. pr. br. 552; dok. pr. br. 549.

¹⁸⁰¹ Ivan Grujić, T. 9961-9962; dok. pr. br. 551; dok. pr. br. 549.

telima iz masovne grobnice na Ovčari, kao i da utvrdi broj i identitet zatvorenika koji su tog dana odvedeni na Ovčaru, ali čiji ostaci nisu pronađeni i identifikovani.

500. Tužilaštvo je predočilo nekoliko dokumenata kako bi dokazalo da su 264 lica, čija su imena navedena u Prilogu Optužnici, bila u vukovarskoj bolnici nakon pada Vukovara 18. novembra 1991. godine. Dokazni predmet br. 345, dokument naslovljen "Poređenje evidencije prijema vukovarske bolnice i spiskova žrtava" ("plava fascikla") predočen je kao dokaz putem dr Vesne Bosanac. U njemu se porede evidencija vukovarske bolnice i imena žrtava navedena u Prilogu Optužnici. Spisak je sastavljen na sledeći način: po prijemu u bolnicu, lični podaci pacijenta su zavodeni u odeljenju za hitne slučajeve. Zatim su pacijenti smeštani u bolnicu ili slani kući ili u sklonište.¹⁸⁰³ Ti podaci su potom unošeni u računar i elektronski dostavljani odeljenju za informacije Ministarstva zdravlja u Zagrebu.¹⁸⁰⁴ Počev od otprilike 9. novembra 1991. godine, dr Bosanac nije bila u mogućnosti da te podatke šalje u Zagreb. Uprkos tome, u nekoliko navrata, podaci koji su uneti posle tog datuma stigli su do Zagreba tako što ih je poslala policija ili Crveni krst.¹⁸⁰⁵ Godine 1997. dr Bosanac je od Ministarstva zdravlja u Zagrebu dobila CD s tim podacima, tj. "plavu fasciklu". U svom iskazu dr Bosanac je potvrdila tačnost "plave fascikle".¹⁸⁰⁶ Međutim, ona je izjavila da se u tom dokumentu nalaze i podaci o ranjenim i bolesnim licima s područja istočne Slavonije, koja nisu bila smeštena u samoj vukovarskoj bolnici.¹⁸⁰⁷ Uz to, podaci iz "plave fascikle" ne govore o tome da li je neko lice primljeno u bolnicu ili je odmah pušteno.¹⁸⁰⁸ Prema tome, dokazni predmet br. 345, samo pokazuje da je nekog konkretnog datuma izvesno lice posetilo bolnicu ili pripadajuću ambulantu zbog povrede zadobijene navedenog datuma. Stoga, dokazni predmet br. 345, takozvana "plava fascikla", ne dokazuje da je neko lice koje je u njoj navedeno bilo u vukovarskoj bolnici 20. novembra 1991. godine. Shodno tome, Veće ne može da se osloni na dokazni predmet br. 345 u tu svrhu.

501. Dokazni predmet br. 554 je dokument koji se sastoji od 237 upitnika o nestalim licima koje su ispunili članovi porodice i prijatelji lica navedenih u Prilogu Optužnici. Upitnik o nestalim licima sačinila je Vladina Komisija za zatočene i nestale. Korišćeni su upitnici MKCK, Centra za ljudska prava UN i INTERPOL.¹⁸⁰⁹ Upitnici su distribuirani u 102 ogranka Crvenog krsta Hrvatske i na mnoga mesta gde su raseljena lica kolektivno boravila. Radi informisanja javnosti o tome snimljena

¹⁸⁰² Ivan Grujić, T. 9961-9962.

¹⁸⁰³ Vesna Bosanac, T. 7078.

¹⁸⁰⁴ Vesna Bosanac, T. 7084.

¹⁸⁰⁵ Vesna Bosanac, T. 7144-7145, 7153.

¹⁸⁰⁶ Vesna Bosanac, T. 7986.

¹⁸⁰⁷ Vesna Bosanac, T. 7099-7100.

¹⁸⁰⁸ Tabela je predočena na B/H/S i nije prevedena na engleski, tako da je Vesna Bosanac prevela nazive stubaca u tabeli. Prema njenom svedočenju, u trećem stupcu je naveden datum povrede, a u šestom datum kad su ti podaci uneti u tabelu. (Vesna Bosanac, T. 7079-7080) Datum dolaska u bolnicu nije naveden.

je televizijska reklama. Pripremljen je pisani materijal koji je poslat štampanim medijima. Javna kampanja za ponovno slanje zahteva za traženje trajala je od 14. februara do 5. marta 1994. godine. Ponovo su podneti zahtevi za traženje ukupno 3.052 nestalih lica.¹⁸¹⁰ Prikupljene informacije su pohranjene u bazi podataka Komisije za zatočene i nestale, koja je omogućavala širok spektar analiza i pretraga.¹⁸¹¹ Ivan Grujić, koji je od 1993. do 2000. godine bio predsjednik Vladine Komisije za zatočene i nestale (kasnije Uprava za zatočene i nestale), ukazao je na to da se tačnost podataka u svim upitnicima nije mogla garantovati jer su podatke dostavljali članovi porodice,¹⁸¹² a kvalitet izvora tih podataka je u velikoj meri varirao i najčešće nije bio poznat. Ispostavilo se da u izvesnom broju slučajeva, uprkos podacima iz upitnika, nestalo lice nije imalo očigledne veze s vukovarskom bolnicom.¹⁸¹³ Uz to, informacije iz dokaznog predmeta br. 554 dobijene su nekoliko godina nakon događaja za koje se optuženi terete u Optužnici. S obzirom na to, Veće je moglo da se osloni na dokazni predmet br. 554 samo onda kad je činjenični aspekt u njemu navedenih informacija o prisustvu nekog nestalog lica u vukovarskoj bolnici 20. novembra 1991. godine potvrđen drugim dokazima. Bez obzira na to, po mišljenju Veća, dokazni predmet br. 554 ima vrednost kad je reč o utvrđivanju statusa lica koja su u njemu navedena.

502. Dokazni predmet br. 346 je dokument sačinjen uz konsultacije s Ministarstvom zdravlja Hrvatske, Udruženjem hrvatskih majki, vukovarskom bolnicom, hrvatskom policijom i Hrvatskim društvom logoraša srpskih koncentracijskih logora (nevladina organizacija sa sedištem u Vukovaru).¹⁸¹⁴ Taj dokument sadrži tri zasebna spiska imena: (i) spisak naslovljen “Odvedeni iz ratne bolnice Vukovar 20. studenog 1991. godine čija se sudbina ne zna do danas (neidentificirani)”, na kojem se nalazi 45 imena (u daljem tekstu: Spisak A”); (ii) “Popis identificiranih ranjenika iz vukovarske bolnice ekshumiranih s Ovčare prema podacima Glavnog sanitetskog stožera Ministarstva zdravstva,” na kojem se nalazi 97 imena (u daljem tekstu: Spisak B);¹⁸¹⁵ i (iii) “Popis identificiranih lica iz vukovarske bolnice ekshumiranih s Ovčare, prema podacima Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora”, na kojem se nalazi 95 imena (u daljem tekstu: Spisak C). Taj dokument takođe sadrži liste s podacima o licima navedenim na Spisku B i Spisku C. Izvor podataka sa Spiska A nije jasan, dok su spiskovi B i C kompilacije podataka iz više izvora koje je navela dr Bosanac.¹⁸¹⁶ Svi ti izvori imali su udela u identifikaciji lica koja su tokom sukoba nestala na području Vukovara. Dr Bosanac je učestvovala u sastavljanju svih

¹⁸⁰⁹ Dok. pr. br. 530, str. 5-6.

¹⁸¹⁰ Dok. pr. br. 530, str. 5-6.

¹⁸¹¹ Dok. pr. br. 530, str. 8.

¹⁸¹² Ivan Grujić, T. 10063-10064.

¹⁸¹³ Ivan Grujić, T. 10067-10068.

¹⁸¹⁴ Vesna Bosanac, T. 7090.

¹⁸¹⁵ Spisak B sadrži ista imena kao spisak iz dok. pr. br. 47.

¹⁸¹⁶ Vesna Bosanac, T. 7090.

spiskova u sastavu dokaznog predmeta br. 346. Za sva lica na tim spiskovima mogla je da potvrdi da su bili bolnički pacijenti.¹⁸¹⁷

503. Dokazni predmet br. 47 je dokument od 20. oktobra 2005. godine, koji je Ivan Grujić poslao dr Bosanac. Taj dokument sadrži uvodno pismo, spisak od 192 imena (Spisak A), spisak od 97 imena (Spisak B) i nekoliko grafikona. U svom svedočenju dr Vesna Bosanac je izjavila da je od Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti tražila ažuriran spisak lica identifikovanih iz masovne grobnice na Ovčari.¹⁸¹⁸ Ona je objasnila da joj je 20. decembra 2005. godine Ministarstvo poslalo spisak od 192 imena iz dokaznog predmeta br. 47, na kojem su bila navedena imena i drugi lični podaci o licima iz masovne grobnice na Ovčari čija su tela identifikovana.¹⁸¹⁹ Kako je izjavila, ona je potom taj spisak od 192 imena uporedila sa bazom podataka o evidentiranim pacijentima vukovarske bolnice iz vremena na koje se odnosi Optužnica. Utvrdila je da spiskovi sadrže 97 istih imena i ona su navedena na Spisku B.¹⁸²⁰

504. Osim na ove dokumentarne dokaze, da bi utvrdilo da li je neko lice, navedeno u Prilogu Optužnici, 20. novembra 1991. godine odvedeno iz vukovarske bolnice u hangar na Ovčari od strane srpskih snaga, Veće se oslanjalo i na iskaze *viva voce* svedoka koji su bili u bolnici, u kasarni JNA u Vukovaru i na Ovčari, kao i na druge dokumentarne dokaze.

505. Veće je zaključilo da drugi dokazi pokazuju da je šest lica navedenih u Prilogu Optužnici ubijeno u "Veleprometu" 19, 20. ili 21. novembra 1991. godine, a ne na Ovčari.¹⁸²¹ Ova Optužnica ne sadrži optužbe za dela ubistva ili maltretiranja koja su eventualno počinjena u "Veleprometu".¹⁸²² Prema tome, smrt tih šest lica ne može se pripisati nijednom vidu ponašanja za koji se optuženi terete u Optužnici. Uz to, kao što je ranije rečeno, Veće smatra da nisu izvedeni dokazi, bar ne dovoljni, da bi se potvrdilo da je smrt 16 lica čija su tela pronađena na drugim lokacijama, a ne u masovnoj grobnici na Ovčari, povezana s činjenjem ili nečinjenjem za koje se optuženi terete u Optužnici. Tužilaštvo nije izvelo ni dokaze koji objašnjavaju kako su se ta tela našla u drugim grobnicama, ni dokaze o uzroku smrti, a u velikom broju slučajeva ni dovoljne dokaze da bi se utvrdilo da su ta lica odvedena iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine.

¹⁸¹⁷ Vesna Bosanac, T. 7107.

¹⁸¹⁸ Vesna Bosanac, T. 893.

¹⁸¹⁹ Vesna Bosanac, T. 893.

¹⁸²⁰ Vesna Bosanac, T. 893.

¹⁸²¹ Miroslav Blašković, 1959/muško (dok. pr. br. 549 (navedeno je da nije pronađen); svedok P007, T. 4028, 4042-4045; dok. pr. br. 188); Karlo Fituš, 1964/muško (dok. pr. br. 549 (navedeno je da nije pronađen); dok. pr. br. 554, str. 862-873); Krunoslav Golac, 1959/muško (dok. pr. br. 549 (navedeno je da je ekshumiran iz masovne grobnice na vukovarskom novom groblju); dok. pr. br. 552; svedok P031, T. 3288-3289; dok. pr. br. 554, str. 350-363); Martin Marijanović, 1959/muško (dok. pr. br. 549 (navedeno je da nije pronađen); svedok P007, T. 4042-4045; dok. pr. br. 188); Davor Šajtović, 1961/muško (dok. pr. br. 549 (navedeno je da nije pronađen); Martin Šajtović, 1928/muško (dok. pr. br. 549 (navedeno je da nije pronađen); Emil Čakalić, T. 5923).

¹⁸²² Vidi par. 8 gore.

506. Međutim, tokom suđenja su izvedeni dokazi, koje Veće prihvata, o tome da su tri lica navedena u Prilogu Optužnici, i to Ivan Došen,¹⁸²³ Martin Došen¹⁸²⁴ i Tadija Došen,¹⁸²⁵ bila u Vukovarskoj bolnici ujutro 20. novembra 1991. godine.¹⁸²⁶ Martin Došen, koji je bio delimično paralizovan, iznet je iz bolnice na nosilima.¹⁸²⁷ Nije viđeno da se ukrcao ili da je unet u autobus.¹⁸²⁸ Ivan Došen i Tadija Došen su viđeni kako se ukrcavaju u jedan od autobusa s muškim zatvorenicima koji je bio parkiran ispred bolnice,¹⁸²⁹ a kasnije tog dana, u kasarni JNA, pripadnici srpske TO ili paravojnih formacija izveli su dvojicu braće, Ivana Došena i Tadiju Došena iz jednog autobusa i tukli ih nekoliko minuta. Dalje je utvrđeno da je Martin Došen skinut s vojnog kamiona koji je takođe u to vreme bio parkiran kod kasarne JNA i da su sva trojica braće Došen zatim odvezena minibusom u Negoslavce.¹⁸³⁰ Nema dokaza o tome da je neko od trojice braće viđen na Ovčari. Trojica braće Došen nisu viđena od 20. novembra 1991. godine i do danas se vode kao nestali. Njihovi ostaci nisu pronađeni u masovnoj grobnici na Ovčari, kao ni bilo gde drugde. Jedine dokaze o tome šta se možda desilo iznela je Ljubica Došen, supruga Martina Došena, koja je čula da je on možda ubijen u Negoslavcima.¹⁸³¹ Iako se na osnovu tih okolnosti može zaključiti da su ih pripadnici srpskih snaga ubili, dokazi nisu dovoljni da bi se utvrdilo da su Martin Došen ili obojica njegove braće ubijeni u Negoslavcima. Dokazi koji su predloženi Veću ne govore u prilog zaključku da su jedan ili više od trojice braće Došen ubijeni na Ovčari tokom večeri i noći 20/21. novembra 1991. godine, ili da se njihova smrt može pripisati nekom vidu ponašanja za koje se optuženi terete u Optužnici.

507. Imajući u vidu sve dokaze, Veće se uverilo i zaključuje da je svih 190 lica, čija su tela identifikovana i pronađena u masovnoj grobnici na Ovčari i navedena u Prilogu Optužnici, umrlo 20/21. novembra 1991. godine na Ovčari usled povreda nanetih fizičkim nasiljem pripadnika srpskih snaga, pri čemu u skoro svim slučajevima tu povredu čine jedna ili više strelnih rana. Pored toga, Veće se uverilo i zaključuje da su u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine sprske snage kao zarobljenike odvele iz vukovarske bolnice svih 190 lica i, dovele ih, zaustavivši se prethodno u kasarni JNA u Vukovaru, na farmu "Vupika" na Ovčari, odakle su ih, tokom večeri 20/21. novembra 1991. godine, odvele do mesta gde se nalazila masovna grobnica i tamo ih ubile.

¹⁸²³ Ljubica Došen, T. 3777-3782; svedok P030, T. 9725-9226.

¹⁸²⁴ Ljubica Došen, T. 3758; Dragutin Berghofer, T. 5446; svedok P031, T. 3371-3372; Rudolf Vilhelm, T. 4885; svedok P030, T. 9725-9726; svedok P013, T. 1190, 1219.

¹⁸²⁵ Ljubica Došen, T. 3777-3782; 3793-3794; svedok P030, T. 9725-9226.

¹⁸²⁶ Ljubica Došen, T. 3777-3782. vidi i svedok P030, T. 9725-9226.

¹⁸²⁷ Ljubica Došen, T. 3777-3782; svedok P031, T. 3244-3245; 3372; svedok P013, T. 1190, 1219.

¹⁸²⁸ Vidi svedok P031, T. 3372.

¹⁸²⁹ Ljubica Došen, T. 3777-3782, 3793-3794, 3781-3782.

¹⁸³⁰ Svedok P009, T. 6149-6151.

¹⁸³¹ Ljubica Došen, T. 3783.

Veće je na drugim mestima utvrdilo da je tih 190 lica odabrano u bolnici jer se znalo ili verovalo da su angažovana u hrvatskim snagama u Vukovaru.

508. Pored toga, Veće se takođe uverilo i zaključuje da su Damir Kovačić, Kemal (Ćeman) Saiti, Damjan Samardžić i Dražen Tuškan, koji su navedeni u Prilogu Optužnici, takođe ubijeni na Ovčari u večernjim časovima 20/21. novembra 1991. godine. Njihova tela nisu pronađena, ali su njih četvorica viđeni u autobusima koji su u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine krenuli iz vukovarske bolnice i u hangaru na Ovčari u popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine.¹⁸³² Posle tog dana više nisu viđeni. Postoje dokazi o tome da su pripadnici srpskih snaga tog dana pretukli najmanje trojicu njih. Neki svedoci smatraju da su Kemal (Ćeman) Saiti i Damjan Samardžić umrli upravo od povreda koje su zadobili tokom prelaćivanja u hangaru 20. novembra 1991. godine.¹⁸³³ Međutim, u odsustvu konkretnih obdukcijских nalaza o stvarnom uzroku smrti, Veće nije u mogućnosti da donese konkretan zaključak o tome da je smrt Kemala (Ćemana) Saitija i Damjana Samardžića posledica tih prelaćivanja. Pošto su ta lica poslednji put viđena popodne 20. novembra 1991. godine u hangaru, pod nadzorom naoružanih pripadnika srpskih snaga, i još uvek se smatraju nestalima, Veće na osnovu svih okolnosti zaključuje i konstatuje da su oni umrli usled povreda, najverovatnije strelnih rana, koje su im naneli pripadnici srpskih snaga 20/21. novembra 1991. godine na Ovčari.

4. Zaključak

509. Prema tome, Veće se uverilo i zaključuje da su 194 lica sa spiska iz Priloga Optužnici u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine odvedena iz vukovarske bolnice i ubijena u večernjim i noćnim časovima 20/21. novembra 1991. godine na Ovčari. Dokazi koji idu u prilog zaključku Veća u vezi sa svakim od ta 194 lica navedeni su u Prilogu ovoj Presudi. U predmetno vreme ta 194 lica bila su zarobljenici srpskih oružanih snaga, pod naoružanom stražom, pa stoga nisu aktivno učestovala u neprijateljstvima.

510. Veće zaključuje da dokazi dalje pokazuju da su u vreme ubistva ta 194 lica počinioci postupali s traženom namerom da izvrše ubistvo. To se vidi iz okolnosti. Veće se naročito poziva na veoma veliki broj žrtava i činjenicu da su skoro sve žrtve umrle od višestrukih strelnih rana. Veće se ovde takođe poziva na zaključke koje je iznelo na drugim mestima u ovoj Presudi da je velika grobnica iskopana pre ubistava, da se nalazila na izolovanoj lokaciji, da su tela najmanje 190 žrtava zatrpana i ostavljena i da su ubistva počinjena tokom večeri i noći. Za dokazivanje namere stvarnih počinitelaca takođe je relevantno to što su žrtve bile ratni zarobljenici i nenaoružane, pri čemu su

¹⁸³² Vidi par. 237 gore. U vezi s Draženom Tuškanom vidi Dragutina Berghofera, T. 5325.

većina njih bili bolesni ili ranjeni bolnički pacijenti. Veće ovde takođe primećuje da su počiniooci bili pobednici u žestokom oružanom sukobu i da su žrtve pripadale hrvatskoj strani koja je izgubila.

511. Na temelju gorenavedenog, ostavljajući za sada po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće zaključuje da su dokazani elementi krivičnog dela ubistva (tačka 4) u vezi sa 194 identifikovana lica, navedena u Prilogu Presudi.

B. Mučenje i okrutno postupanje (tačke 7 i 8)

512. U Optužnici se navodi da je na Ovčari bilo zarobljeno oko 300 Hrvata i drugih nesrba koji su bili u vukovarskoj bolnici posle pada Vukovara, da su u tom zatočeničkom objektu vladali surovi uslovi, koji su se odlikovali nehumanim postupanjem i neprestanim fizičkim i psihičkim nasiljem, da su pripadnici srpskih snaga, nakon što su najpre pretukli zatočenike ispred zgrade na poljoprivrednom dobru, nastavili da ih tuku i zlostavljaju više sati na tako okrutan način da su najmanje dvojica zatočenika preminula od premlaćivanja, a najmanje jedna zatočenica je bila žrtva seksualnog nasilja.¹⁸³⁴ Dalje se navodi da je među zatočenicima bilo žena, starih muškaraca i ranjenih pacijenata iz vukovarske bolnice, kojima nakon odvođenja iz vukovarske bolnice u kasarni JNA ili tokom zatočenja na Ovčari nije ukazana nikakva nega po pitanju njihove bolesti ili ozleda.¹⁸³⁵ Ti navodi govore u prilog dvema tačkama po kojima se optuženi terete za mučenje, kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta (tačka 5) i kao kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta (tačka 7), jednoj optužbi za nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta (tačka 6) i jednoj optužbi za okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 Statuta (tačka 8), za koje se terete sva trojica optuženih. Iz već navedenih razloga, tačke 5 i 6 se u ovom slučaju moraju odbaciti jer nije pokazano da su žrtve zločina protiv čovečnosti za koje se optuženi terete u Optužnici imale status civila.¹⁸³⁶ Oni su držani kao ratni zarobljenici. Međutim, treba uvažiti to da je u suštini isto ponašanje izneto u prilog tačkama 5 i 6, kao i tačkama 7 i 8, u kojima se optuženi terete za kršenje zakona i običaja ratovanja. Stoga će ponašanje svakog od optuženih biti u celosti razmotreno.

¹⁸³³ Vidi par. 237 gore.

¹⁸³⁴ Optužnica, par. 46.

¹⁸³⁵ Optužnica, par. 47.

¹⁸³⁶ Vidi par. 479-481 gore.

1. Pravo(a) Mučenje (tačka 7)

513. Elementi potrebni da bi se dokazao zločin mučenja jesu sledeći: (1) činjenje ili nečinjenje kojima se nanosi težak telesni ili duševni bol ili patnja; (2) to činjenje ili nečinjenje mora biti namerno; (3) to činjenje ili nečinjenje mora biti izvršeno s nekim konkretnim ciljem, kao što su iznuđivanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treću osobu, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica.¹⁸³⁷

514. Procena toga da li su delima za koja se optuženi terete kao za mučenje naneti težak bol ili patnja biće izvršena u svetlu svih okolnosti predmeta. Tu spadaju priroda i kontekst nanošenja bola, predumišljaj i institucionalizacija zlostavljanja, fizičko stanje žrtve, primenjeni način i metoda, kao i položaj inferiornosti žrtve,¹⁸³⁸ fizičke i psihičke posledice koje je to postupanje ostavilo na žrtvu, starost, pol i zdravstveno stanje žrtve¹⁸³⁹ i da li je žrtva zlostavljana tokom dužeg vremenskog perioda.¹⁸⁴⁰ Ne postoji uslov da to činjenje ili nečinjenje za posledicu imaju trajnu traumu¹⁸⁴¹ ili duševnu povredu kao takvu, jer je duševna patnja prihvaćena kao preovlađujući vid mučenja.¹⁸⁴² Uz to, u praksi Međunarodnog suda sada je uvrežen stav da počinitelj ne mora da postupa u okviru svojih službenih zaduženja.¹⁸⁴³

515. Tražena *mens rea* jeste da je počinitelj nameravao da postupi na način koji bi, normalnim sledom događaja, žrtvama naneo težak bol ili patnju, bilo telesnu bilo duševnu.¹⁸⁴⁴ Ukoliko je počinitelj postupao s potrebnom namerom irelevantno je da li je imao drugi motiv.¹⁸⁴⁵ Uz to, činjenje ili nečinjenje mora biti izvršeno s konkretnim ciljem. Taj cilj, između ostalog, uključuje¹⁸⁴⁶ iznuđivanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treću osobu, ili diskriminaciju, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica. Zabranjeni cilj ne mora da bude jedina ili glavna svrha predmetnog činjenja ili nečinjenja.¹⁸⁴⁷

¹⁸³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 142, 144, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 497. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 481, Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 179; Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj*, par. 235; Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 111.

¹⁸³⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 182; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 237.

¹⁸³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 143; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 237.

¹⁸⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 182; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 237.

¹⁸⁴¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 148; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 236.

¹⁸⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 149; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 236.

¹⁸⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 148; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 284.

¹⁸⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 153.

¹⁸⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 153.

¹⁸⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 470; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 140; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 239.

¹⁸⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 155, Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

(b) Okrutno postupanje (tačka 8)

516. Okrutno postupanje prema članu 3 Statuta definisano je kao namerno činjenje ili nečinjenje kojim se nanosi teška duševna ili telesna patnja ili povreda ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, a počinjeno je nad osobom koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima. Počinilac mora da postupa s direktnom namerom da okrutno postupa ili s indirektnom namerom, to jest, znajući da je okrutno postupanje verovatna posledica njegovog činjenja ili nečinjenja.¹⁸⁴⁸

517. U datim okolnostima, optužbe za mučenje i okrutno postupanje se, između ostalog, temelje na navodima da je “ženama, starijim muškarcima i pacijentima” vukovarske bolnice, koji su bili među zatočenima, uskraćena lekarska nega.¹⁸⁴⁹ Pitanje da li se neko konkretno ponašanje može smatrati okrutnim postupanjem jeste činjenično pitanje koje treba rešavati u zavisnosti od predmeta. Po mišljenju Veća, to što nisu dati odgovarajući lekovi ili preduzeta odgovarajuća lekarska nega može da predstavlja “okrutno postupanje” ukoliko, u konkretnim okolnostima, dovede do teške duševne ili telesne patnje ili povrede, ili ako predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, a počinjeno je sa potrebnom *mens rea*.

2. Zaključci(a) Opseg tačaka 7 i 8

518. Na kraju iznošenja svojih argumenata tužilaštvo je nastojalo da se u prilog tačkama 7 i 8 pozove na dokaze o maltretiranju zatočenika u vukovarskoj bolnici,¹⁸⁵⁰ slučajeve verbalnog i fizičkog zlostavljanja ispred vukovarske bolnice u ranim jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine i ponašanju pripadnika paravojsnih snaga koji su bili prisutni u bolnici u kasnim jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine, nakon što je odvedena većina muških pacijenata.¹⁸⁵¹ Tužilaštvo je dalje nastojalo da se osloni na dokaze o fizičkom i verbalnom zlostavljanju lica koja su kao zarobljenici odvedena iz vukovarske bolnice, do kojeg je došlo u kasarni JNA u kasnim jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine ili približno u to vreme.¹⁸⁵²

519. Međutim, tačke 7 i 8 Optužnice temelje se na navodima o zatvaranju otprilike 300 lica na Ovčari, uslovima zatočenja, neprestanom fizičkom i psihičkom zlostavljanju i ispred hangara na Ovčari i u njemu, kao i o uskraćivanju lekarske nege u kasarni JNA i tokom zatočenja na Ovčari.¹⁸⁵³

¹⁸⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 595; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 261; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 231.

¹⁸⁴⁹ Optužnica, par. 47.

¹⁸⁵⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 233.

¹⁸⁵¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 229-232.

¹⁸⁵² Završni podnesak tužilaštva, par. 234-242.

¹⁸⁵³ Optužnica, par. 46-47.

U prilog tačkama 7 i 8 u Optužnici nisu izneti navodi o maltretiranju ispred vukovarske bolnice ili u njoj 20. novembra 1991. godine. U prilog tačkama 7 i 8 u Optužnici nisu izneti ni navodi o fizičkom ili verbalnom zlostavljanju do kojeg je došlo u kasarni JNA u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine. Pored toga, ni u Pretpretresnom podnesku tužilaštva u prilog tačkama 7 i 8 nisu izneti navodi o maltretiranju u vukovarskoj bolnici ili o fizičkom i verbalnom zlostavljanju u kasarni JNA.¹⁸⁵⁴ Prema tome, navodi u Optužnici u prilog tačkama 7 i 8 konkretno su ograničeni na (i) zatvaranje na Ovčari; (ii) uslove zatočenja na Ovčari; (iii) fizičko zlostavljanje na Ovčari; i (iv) uskraćivanje lekarske nege i u kasarni JNA i na Ovčari.

520. Veće primećuje da se u tački 1 Optužnice, koja je odbačena iz gorenavedenih razloga, trojica optuženih jesu teretila za progone koji su, između ostalog, počinjeni putem okrutnog ili nehumanog postupanja prema Hrvatima i drugim nesrbima, koje je uključivalo mučenje, premlaćivanje, seksualne nasrtaje i psihičko zlostavljanje.¹⁸⁵⁵ Taj navod nije ograničen na maltretiranje na Ovčari. Paragraf 34 Optužnice, na koji se oslanja tužilaštvo, sadrži navode o ponižavanju i pretnjama pripadnika srpskih snaga upućenim zatočenicima u kasarni JNA. Međutim, po mišljenju Veća, paragraf 34 odnosi se samo na optužbu za progone (tačka 1) i ne može se ispravno tumačiti kao da ide u prilog optužbama za mučenje (tačka 7) ili okrutno postupanje (tačka 8).

521. Optužnica uopšte ne sadrži nikakve navode o delima maltretiranja u vukovarskoj bolnici. Optuženi nisu bili ni na koji drugi način obavešteni o tome da će se tužilaštvo u prilog tačkama 7 i 8 pozvati na navode o maltretiranju u vukovarskoj bolnici i kasarni JNA. Dokazi odbrane trojice optuženih nisu izvođeni na tom osnovu. Iznošenje takvih navoda u prilog tačkama 7 i 8 u ovoj fazi kosilo bi se s načelima pravičnog suđenja.

522. Razmatranje pitanja da li su tačke 7 i 8 dokazane na štetu optuženih Veće, iz gorenavedenih razloga, mora da ograniči na pitanja koja su navedena i konkretno izložena u Optužnici, a to su, u suštini: (i) zatvaranje na Ovčari; (ii) uslovi zatočenja na Ovčari; (iii) fizičko zlostavljanje na Ovčari, uključujući smrti koje su posledica maltretiranja, i seksualno zlostavljanje; kao i (iv) uskraćivanje lekarske nege u kasarni JNA i na Ovčari.

(b) Nalazi o tačkama 7 i 8

523. Veće je već utvrdilo da su pripadnici srpskih snaga u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine izveli iz vukovarske bolnice veliki broj muškaraca nesrba (i dve žene), i odveli ih kao

¹⁸⁵⁴ Vidi, konkretno, par. 179-180 i par. 183-184 Pretpretresnog podneska tužilaštva.

¹⁸⁵⁵ Optužnica, par. 41(b).

zarobljenike u hangar na Ovčari.¹⁸⁵⁶ Tamo su stigli 20. novembra između 13:30 i 14:30 časova. Veće će se ovde takođe pozvati na svoj raniji zaključak da su u vreme odvođenja iz vukovarske bolnice oni držani kao ratni zarobljenici.¹⁸⁵⁷ Mnogi među njima bili su ranjeni i bolesni. Iako raspoloživi dokazi ne pokazuju da su svi ti zarobljenici učestvovali u sukobu u sastavu hrvatskih snaga, svi oni su držani kao ratni zarobljenici srpskih snaga. Oni nisu bili u mogućnosti da učestvuju u neprijateljstvima.

524. Optužnica sadrži navode o zatvaranju u prilog optužbama za mučenje i okrutno postupanje.¹⁸⁵⁸ Veće primećuje da pred ovim Međunarodnim sudom nikad nisu dokazane optužbe za krivično delo mučenja i okrutnog postupanja u vezi s “protivpravnim zatočavanjem tokom dužeg vremenskog perioda” ili zatvaranjem.¹⁸⁵⁹ Veće je mišljenja da pitanje da li neko konkretno ponašanje predstavlja okrutno postupanje ili mučenje jeste činjenično pitanje koje treba rešavati u zavisnosti od predmeta. Veće zaključuje da, bar u okolnostima ovog predmeta, činjenica da je bilo zatvaranja, sama po sebi, ne znači da je počinjeno delo kojim se nanosi težak bol ili patnja ili koje predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, u smislu značenja mučenja ili okrutnog postupanja prema članu 3 Statuta.

525. Što se tiče uslova zatočenja na Ovčari, Veće primećuje da su zarobljenici iz bolnice, otkako su stigli u hangar na Ovčari, otprilike između 13:30 i 14:30 časova, pa do kasno uveče, bili pod oružanom stražom, pri čemu je moguće da su neki i dalje bili živi u hangaru i posle ponoći. U hangaru je bio najmanje 200 zarobljenika iz bolnice. Mnogi su bili primorani da se poređaju uza zid ruku dignutih uvis i raširenih nogu.¹⁸⁶⁰ U hangaru nije bilo ničeg osim nešto slame u jednom kraju. Pod je bio betonski.¹⁸⁶¹ Zatočnici su bili užasno uplašeni. Bilo je očigledno da im se nešto loše sprema.¹⁸⁶² Atmosfera je bila očajna.¹⁸⁶³ Čuli su se krici, jauci, jecaji i pozivi upomoć.¹⁸⁶⁴ Jedan oficir JNA koji je stigao u hangar u popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine opisao je prizor koji je zatekao u hangaru kao “haotičnu situaciju.”¹⁸⁶⁵ Uslovi su bili takvi da su mogli da prouzrokuju tešku duševnu ili telesnu patnju, što je i bio slučaj.

526. Što se tiče navoda o premlaćivanju iznetih u prilog optužbama za mučenje i okrutno postupanje, Veće se poziva na svoje ranije zaključke o tome da je ratne zarobljenike po dolasku na

¹⁸⁵⁶ Vidi par. 234-252 gore.

¹⁸⁵⁷ Vidi par. 207 gore.

¹⁸⁵⁸ Optužnica, par. 46.

¹⁸⁵⁹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj*, par. 232.

¹⁸⁶⁰ Emil Čakalić, T. 5909.

¹⁸⁶¹ Svedok P011, T. 5735-5737; svedok P031, T. 3267-3268, 3270-3272.

¹⁸⁶² Svedok P011, T. 5735-5737.

¹⁸⁶³ Vilim Karlović, T. 6346-6347; svedok P011, T. 5734; Dragutin Berghofer, T. 5292.

¹⁸⁶⁴ Vilim Karlović, T. 6352; Emil Čakalić, T. 5912-5913.

¹⁸⁶⁵ Dragan Vezmarović, T. 8419-8420.

Ovčaru dočekaao veliki broj pripadnika TO i paravojnih snaga, kao i nekoliko pripadnika JNA. Autobusi su iskrcavani jedan za drugim, a ratni zarobljenici su, osim četvorice, morali da prođu kroz špalir od po 10-15 srpskih vojnika sa svake strane, koji su ih žestoko tukli dok su prolazili.¹⁸⁶⁶ Zarobljenici su udarani raznim predmetima, kao što su drvene palice, kundaci, motke, lanci i štake. Udarali su ih i šutirali.¹⁸⁶⁷ Jedan svedok je na sledeći način opisao premlaćivanje ispred hangara:

Ne znam da li će to civiliziran svet moći da shvati to. To se jako teško može opisati. To nema ni na filmovima. To je užas bilo, ta silna udaranja. To su vam i zubi ispadali i to su vam krvavo bilo kad su unišili unutra, pa to je dole bila slama i to je sve bilo krvavo. Ma to je, ne može se to tako tim rečima opisati. To je bilo gaženje, udaranje, deranje, vriska [...].¹⁸⁶⁸

Praktično su svi od približno dve stotim zarobljenih muškaraca iz pet autobusa, osim četvorice, morali da prođu kroz špalir gde su ih žestoko tukli. Iz dokaza nije jasno da li se prema dve žene drugačije postupalo. Vojnici su vikali “ustaše” i verbalno su zlostavljali zarobljenike koji su prolazili kroz špalir.¹⁸⁶⁹

527. Uz to, kao što je rečeno ranije u ovoj Presudi, pripadnici srpskih snaga nastavili su s premlaćivanjem unutar hangara. Ta premlaćivanja nisu bila izolovani činovi, ona su trajala satima, tokom kojih je velika većina zarobljenika u hangaru žestoko tučena. Veće podseća na svoj raniji zaključak da je od približno dve stotine muškaraca iz vukovarske bolnice veliki broj njih u dosta slučajeva udaran predmetima kao što su metalne šipke i kundaci, kao i nogama.¹⁸⁷⁰ Iz dokaza se vidi da su Siniša Glavašević, Vlado (Vladimir) Đukić, Tomislav Baumgertner, kojem je tad bilo 16 ili 17 godina, Damir Kovačić, Damjan Samardžić i Kemal (Ćeman) Saiti naročito žestoko pretučeni.¹⁸⁷¹ Prema iskazu jednog svedoka, dvanaest srpskih vojnika je navalilo na Sinišu Glavaševića i žestoko ga udaralo rukama i nogama.¹⁸⁷² Damira Kovačića su udarali nogama.¹⁸⁷³ Petorica ili šestorica njih su Damjana Samardžića udarala pesnicama i tukla tako žestoko da dugo nije mogao da se pomeri.¹⁸⁷⁴ Jedan pripadnik srpskih paravojnih snaga je Kemala (Ćemana) Saitija ščepao za kosu i nekoliko puta divljački udario njegovom glavom o betonski pod.¹⁸⁷⁵ Premlaćivanja su bila takva da su mogla naneti tešku bol ili patnju, što se u mnogo slučajeva i dogodilo.

¹⁸⁶⁶ Dragutin Berghofer, T. 5288, 5299; Emil Čakalić, T. 5905-5907; Vilim Karlović, T. 6338-6340; svedok P009, T. 6159-6160; svedok P011, T. 5728-5730; Hajdar Dodaj, T. 5539-5540; svedok P030, T. 9743-9745.

¹⁸⁶⁷ Dragutin Berghofer, T. 5288-5289, 5299; Emil Čakalić, T. 5905-5907; Vilim Karlović, T. 6338-6340; svedok P009, T. 6161; svedok P031, T. 3260-3264; Zlatko Zlogleđa, T. 10188-10189.

¹⁸⁶⁸ Dragutin Berghofer, T. 5289.

¹⁸⁶⁹ Dragutin Berghofer, T. 5289.

¹⁸⁷⁰ Dragutin Berghofer, T. 5291-5292; Emil Čakalić, T. 5909.

¹⁸⁷¹ Vidi par. 237 gore.

¹⁸⁷² Dragutin Berghofer, T. 5293-5294.

¹⁸⁷³ Svedok P030, T. 9750.

¹⁸⁷⁴ Dragutin Berghofer, T. 5294-5295; Emil Čakalić, T. 5906, 5909-5910; svedok P031, T. 3272-3273; svedok P030, T. 9747.

¹⁸⁷⁵ Svedok P031, T. 3270-3272.

528. Veće će se sada pozabaviti navodima o uskraćivanju lekarske nege, koji su takođe izneti u prilog optužbama za okrutno postupanje i mučenje iz Optužnice. Dokazi ukazuju na to da je veliki broj zarobljenika koji su 20. novembra 1991. godine odvedeni iz bolnice imao ozlede zbog kojih je lečen u bolnici ili da je imao druge povrede zadobijene pre smrti.¹⁸⁷⁶ Kao što je istaknuto na drugim mestima u ovoj Presudi, nijednom zarobljeniku nije ukazana nikakva lekarska nega, ni u kasarni JNA ni kasnije na Ovčari.¹⁸⁷⁷ Međutim, u okolnostima ovog predmeta, Veće se nije uverilo da su dela uskraćivanja lekarske nege licima koja su ranije ozleđena bila takva da su mogla da nanesu tešku bol ili patnju koji se smatraju mučenjem ili okrutnim postupanjem. Veće želi da napomene da se u toj grupi zarobljenika nisu nalazili teže ozleđeni pacijenti iz vukovarske bolnice i da nisu tokom nekog dužeg vremenskog perioda držani ni u kasarni JNA ni na Ovčari. Uz to, po mišljenju Veća, mada je veliki broj zarobljenika na Ovčari zadobio teške ozlede, u takvim slučajevima nanošenje ozleda i nepružanje nege u vezi s nanetim ozledama u suštini predstavlja isti vid ponašanja. Uskraćivanje lekarske nege u takvim slučajevima obuhvaćeno je samim delima maltretiranja.

529. U Optužnici se dalje navodi da je najmanje jedna zatočenica bila seksualno zlostavljana na Ovčari. Među zarobljenicama na Ovčari bile su dve žene: Ružica Markobašić i Janja Podhorski. Ružica Markobašić je bila vidno trudna. Bila je udata za čoveka kojeg su srpske snage smatrale “ustaškim koljačem”.¹⁸⁷⁸ Nema konkretnih dokaza o Janji Podhorski. Za obe su kao uzrok smrti ustanovljene višestruke strelne rane.¹⁸⁷⁹ Samo jedan svedok je svedočio o jednom nasilničkom činu prema jednoj od žena. Svedok P022 je svedočio da je Ružica Markobašić izvedena iz hangara i da joj je nedugo zatim čovek po imenu Zoran s Karaburme puškom pucao u stomak.¹⁸⁸⁰ Iz razloga navedenih na drugim mestima, Veće nije u mogućnosti da se pouzda u svedočenje svedoka P022 ako nije potvrđeno nezavisnim dokazima. Iskaz svedoka P022 je jedini koji govori o smrti Ružice Markobašić. Izveštaj s obdukcije pokazuje da je Ružica Markobašić umrla usled višestrukih strelnih rana, a ne od jednog hica u stomak. Veće prihvata da je Ružica Markobašić ubijena iz vatrenog oružja u večernjim časovima 20. novembra 1991. godine kod masovne grobnice. Nema dokaza koji potvrđuju da je seksualno zlostavljana.

¹⁸⁷⁶ Obdukcijom tela iz masovne grobnice na Ovčari utvrđeno je da je 86 od 200 ekshumiranih tela imalo rane ili ozlede nanete pre smrti (Davor Strinović, T. 9457).

¹⁸⁷⁷ Dragutin Berghofer, T. 5471; Dragan Vezmarović, T. 8421.

¹⁸⁷⁸ Ljubica Došen, T. 3796-3797; svedok P022, T. 5004.

¹⁸⁷⁹ Dok. pr. br. 460, ID br. 95 odnosno 71; dok. pr. br. 549, ID br. 95, odnosno 71; dok. pr. br. 458.

¹⁸⁸⁰ Svedok P022, T. 5004, 5009.

3. Zaključak

530. Veće se uverilo i zaključuje da je premlaćivanje ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice ispred hangara 20. novembra 1991. godine moglo i te kako da prouzrokuje težak fizički bol, što se u velikom broju slučajeva i dogodilo. Ono predstavlja *actus reus* mučenja. Veće se takođe uverilo da su dela teškog i dugotrajnog maltretiranja tako velikog broja zarobljenika koja su počinjena u hangaru u popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine bila takva da predstavljaju *actus reus* mučenja.

531. Što se tiče *mens rea* potrebne za krivično delo mučenja, Veće se poziva na prirodu i trajanje premlaćivanja, predmete koje su počinioi koristili da bi naneli patnju, broj lica koja su napadala pojedinačne žrtve, verbalne pretnje i zlostavljanje koji su pratili premlaćivanje, kao i užasno zastrašujuću atmosferu koja je vladala među zatočenim žrtvama tokom premlaćivanja. Svi ti faktori ukazuju na to da su premlaćivanja u hangaru i izvan njega izvršena namerno.

532. Da bi neko činjenje ili nečinjenje predstavljalo mučenje neophodno je da ono bude počinjeno s konkretnim ciljem, kao što je iznuđivanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treću osobu, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica. Veće zaključuje da je konkretni cilj kažnjavanja dokazan u dovoljnoj meri kad je reč o delima maltretiranja u hangaru na Ovčari i izvan njega 20. novembra 1991. godine.

533. Kad su autobusi sa zarobljenicima stigli na Ovčaru u ranim popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine, tamo su ih sačekali pripadnici srpske TO i paravojnih snaga. Ti ljudi su pratili zarobljenike iz kasarne JNA do Ovčare i bili su zaokupljeni željom da se osvete neprijatelju, to jest, ratnim zarobljenicima, za ulogu u sukobu oko Vukovara.

534. Po dolasku na Ovčaru, zarobljenici su takođe primorani da prođu kroz špalir i prilikom prolaska su žestoko pretučeni. Premlaćivanje se nastavilo u hangaru. Među zarobljenicima koji su najnemilosrdnije pretučeni na Ovčari bila su lica koja su se istakla u hrvatskoj odbrani Vukovara. Na primer, Kemal (Ćeman) Saiti je bio komandant 240. vukovarske brigade rezervnih snaga HV,¹⁸⁸¹ a Vlado (Vladimir) Đukić je bio komandant bataljona rezervnih snaga HV.¹⁸⁸²

535. Pripadnici srpske TO i paravojnih snaga su gajili veoma intenzivna neprijateljska osećanja prema pripadnicima hrvatskih snaga. Ratni zarobljenici koji su odvedeni iz vukovarske bolnice i prebačeni na Ovčaru bili su predstavnici hrvatskih snaga, pa su stoga predstavljali njihove

¹⁸⁸¹ Dok. pr. br. 554, str. 2669.

¹⁸⁸² Dok. pr. br. 554, str. 918.

neprijatelje. Okrutnost premlaćivanja koja su vršili pripadnici srpske TO i paravojsnih snaga, a verovatno i nekolicina vojnika JNA koji su postupali po svom nahođenju, 20. novembra 1991. godine na Ovčari predstavlja dokaz o mržnji i želji da se kazne pripadnici neprijateljskih snaga. Veće zaključuje da je na osnovu tih dokaza jasno da su dela maltretiranja izvan hangara i u njemu počinjena s namerom da se zarobljenici kazne za angažovanje, ili pretpostavljeno angažovanje u hrvatskim snagama pre pada Vukovara.

536. Pored toga, Veće se uverilo i zaključuje da premlaćivanja ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice izvan hangara i u njemu 20. novembra 1991. godine predstavljaju *actus reus* okrutnog postupanja. Veće se uverilo da su ta premlaćivanja počinjena s *mens rea* koja se traži da bi se ona smatrala okrutnim postupanjem.

537. Veće se takođe uverilo i zaključuje da uslovi u hangaru predstavljaju okrutno postupanje prema članu 3 Statuta. Zarobljenicima je neprestano pretila opasnost od udaraca pripadnika srpskih snaga koji su, po svemu sudeći, imali neometan pristup hangaru, bar povremeno tokom popodneva i večeri. Zarobljenici iz bolnice nisu znali zašto su tamo držani i šta će im se dogoditi. Bili su u užasnom strahu. Atmosfera je bila očajna. Uprkos činjenici da, otkako su otišli iz bolnice, nisu dobili hrane i vode nisu ih dobili ni tokom popodneva i večeri dok su držani u hangaru.

538. Što se tiče tražene *mens rea* za okrutno postupanje, Veće prihvata da su direktni počinioci, držanjem zarobljenika pod stalnom pretnjom od premlaćivanja i fizičkog zlostavljanja, stvaranjem atmosfere straha, uskraćivanjem hrane, vode i sanitarnih prostorija zarobljenicima, postupali s namerom da nanesu fizičku patnju ili uvredu ljudskom dostojanstva zatočenika, ili sa znanjem da je okrutno postupanje verovatna posledica njihovih dela, ili posedujući sve ili neke od tih namera. Veće zaključuje da je dokazano postojanje tražene namere za okrutno postupanje.

539. Iz gorenavedenih razloga, ostavljajući zasad po strani pitanje krivične odgovornosti trojice optuženih, Veće zaključuje da su elementi krivičnih dela mučenja (tačka 7) i okrutnog postupanja (tačka 8) dokazani kad je reč o delima maltretiranja počinjenim izvan hangara na Ovčari i u njemu 20. novembra 1991. godine. Veće takođe zaključuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 8) kad je reč o uslovima zatočenja na Ovčari dokazani.

IX. ODGOVORNOST

A. Pravo

540. Tvrdi se da sva trojica optuženih, prema članu 7(1) Statuta, snose odgovornost za zločine za koje se terete u Optužnici a koje su planirali, podsticali, naredili, počinili putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu ili čije su planiranje, pripremu ili izvršenje na druge načine pomogli i podržali.¹⁸⁸³ Takođe se tvrdi da, prema članu 7(3) Statuta, odgovornost sve trojice optuženih proističe iz njihovog nadređenog položaja u odnosu na srpske snage, uključujući pripadnike JNA, TO i dobrovoljačkih i paravojnih snaga koji su navodno počinili zločine za koje se oni terete u Optužnici.¹⁸⁸⁴

1. Odgovornost prema članu 7(1)

541. Član 7(1) Statuta predviđa sledeće:

Lice koje je planiralo, podsticalo, naredilo, počinilo ili na drugi način pomoglo i podržalo planiranje, pripremu ili izvršenje krivičnog dela navedenog u članovima 2 do 5 ovog Statuta smatra se individualno odgovornom za to krivično delo.

542. Žalbeno veće je bilo mišljenja da član 7(1) “prije svega pokriva fizičko počinjenje krivičnog djela od strane samog prekršioca, ili kažnjivi propust da se učini djelo obavezno po pravilima krivičnog prava.”¹⁸⁸⁵ Međutim, krivična odgovornost se ne odnosi samo na fizičkog počinioca nekog konkretnog zločina već, u izvesnim okolnostima, obuhvata i one koji u njemu učestvuju učestvuju i na razne načine doprinose njegovom počinjenju.¹⁸⁸⁶

(a) Počinjenje putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu

543. U Optužnici se tvrdi da trojica optuženih snose individualnu krivičnu odgovornost za zločine za koje se terete po osnovu učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu (u daljem tekstu: UZP).

544. Žalbeno veće u predmetu *Tadić* zaključilo je da je UZP kao vid odgovornosti na osnovu saučesništva bio čvrsto uvrežen u međunarodnom običajnom pravu u vreme na koje se odnosi Optužnica, a to je 1992. godina.¹⁸⁸⁷ Zločini za koje se optuženi terete u važećoj Optužnici odigrali

¹⁸⁸³ U Optužnici se izričito navodi da je “počinjenje” kao vid odgovornosti ograničeno na učešće svakog od optuženih u udruženom zločinačkom poduhvatu i da se ne tvrdi da je bilo ko od njih fizički počinio neki od zločina ili sve zločine za koje se terete; Optužnica, par. 4.

¹⁸⁸⁴ Optužnica, par. 13-20.

¹⁸⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

¹⁸⁸⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 373; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192.

¹⁸⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

su se u novembru 1991. godine. Zaključak Žalbenog veća u predmetu *Tadić* zasnivao se na izvorima nastalim još tokom 1940-ih godina,¹⁸⁸⁸ pa, stoga, ovo Veće prihvata da je UZP postojao u međunarodnom običajnom pravu u vreme događaja navedenih u važećoj Optužnici.

545. U praksi Međunarodnog suda ustanovljene su tri kategorije UZP. Za sve tri kategorije zajednički je *actus reus* učesnika u UZP. Kao prvo, potrebno je da se radi o više lica.¹⁸⁸⁹ Ona ne moraju biti u nekoj vojnoj, političkoj ili administrativnoj organizaciji.¹⁸⁹⁰ Kao drugo, mora se dokazati postojanje zajedničkog plana, zamisli ili cilja koji predstavljaju ili uključuju počinjenje zločina predviđenog Statutom.¹⁸⁹¹ Taj plan, zamisao ili cilj ne moraju biti prethodno dogovoreni ili formulisani. Odgovornost za učešće u UZP ne iziskuje ni da su se optuženi i glavni počinilac zločina dogovorili ili sporazumeli da se počini taj konkretan zločin. Zajednički plan ili cilj mogu biti improvizovani na licu mesta i izvode se iz činjenice da više lica deluje zajedno kako bi sprovela u delo UZP.¹⁸⁹² Kao treće, potrebno je da optuženi učestvuje u zajedničkoj zamisli, bilo direktnim učešćem u činjenju dogovorenog zločina, bilo pomaganjem ili doprinošenjem sprovođenju zajedničkog cilja.¹⁸⁹³ Doprinos optuženog ne mora da bude neophodan za ostvarenje zajedničkog kašnživog cilja, u smislu *sine qua non*;¹⁸⁹⁴ štaviše, doprinos optuženog ostvarenju zajedničkog cilja, pravno gledano, ne mora da bude velik.¹⁸⁹⁵ Međutim, doprinos optuženog ostvarenju zajedničkog plana treba da bude u najmanju ruku *značajan*.¹⁸⁹⁶ Svaka vrsta ponašanja ne dostiže nivo dovoljno značajnog doprinosa zajedničkom cilju iz kojeg bi proisticala krivična odgovornost optuženog za počinjene zločine.¹⁸⁹⁷ Nije potrebno da učesnik u UZP bude prisutan u vreme kad je glavni počinilac počinio zločin.¹⁸⁹⁸

546. Kad je reč o *mens rea*, uslovi vezani za tri kategorije UZP su drugačiji. U prvoj, osnovnoj kategoriji UZP, optuženi namerava da izvrši zločin i tu nameru dele svi saizvršiooci.¹⁸⁹⁹ U drugoj kategoriji, u koju spadaju takozvani predmeti “koncentracionih logora”, to jest u sistematskom UZP, optuženi poseduje znanje o postojanju sistema represije u čijem ostvarenju učestvuje, kao i nameru da sprovede zajedničku dogovorenu zamisao da se zlostavljaju logoraši.¹⁹⁰⁰ Treća kategorija tiče se predmeta u kojima jedan od učesnika čini zločin izvan zajedničke zamisli. U

¹⁸⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 193-220.

¹⁸⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100.

¹⁸⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64.

¹⁸⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100.

¹⁸⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 97, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100 i 109; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 415 i 418.

¹⁸⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

¹⁸⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 98.

¹⁸⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 97.

¹⁸⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

¹⁸⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

¹⁸⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 81.

¹⁸⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220, 228.

takvim slučajevima *mens rea* je dvostruka. Kao prvo, optuženi mora da poseduje nameru da učestvuje u ostvarenju zajedničkog kažnjivog cilja i da mu doprinosi. Kao drugo, da bi se smatrao odgovornim za zločine koji nisu bili deo zajedničkog kažnjivog cilja, ali su ipak bili njegova prirodna i predvidiva posledica, optuženi takođe mora da zna da bi neki pripadnik grupe mogao da počini takav zločin i da svesno prihvati taj rizik priključenjem ili daljim učešćem u poduhvatu.¹⁹⁰¹ Pitanje da li su zločini koji su počinjeni izvan zajedničkog cilja UZP bili njegova “prirodna i predvidiva posledica” mora se rešavati s obzirom na znanje nekog konkretnog optuženog, to jest, tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi posedovao dovoljno znanje o tome da su dodatni zločini bili prirodna i predvidiva posledica.¹⁹⁰²

547. Veće primećuje da je Žalbena veće nedavno objasnilo da glavni počinioци koji su izvršili *actus reus* zločina navedenih u optužnici ne moraju da budu učesnici u UZP. Ono što je u takvim slučajevima bitno jeste da li predmetni zločin čini deo zajedničkog cilja¹⁹⁰³ i da li je bar jedan od učesnika u UZP koristio glavnog počinioца delujući u skladu sa zajedničkim planom.¹⁹⁰⁴ S tim u vezi, kad neki učesnik u UZP koristi neko lice nevezano za UZP da izvrši *actus reus* nekog zločina, to što to lice zna za postojanje UZP, tj. za njegov zajednički cilj, može biti faktor koji se uzima u obzir pri utvrđivanju da li taj zločin čini deo zajedničkog kažnjivog cilja.¹⁹⁰⁵ Kad direktni izvršilac počini zločin koji izlazi iz okvira zajedničkog cilja UZP, ali predstavlja njegovu prirodnu i predvidivu posledicu,¹⁹⁰⁶ optuženom se može pripisati odgovornost, pod uslovom da je učestvovao u zajedničkom zločinačkom cilju posedujući traženu nameru i ako je, u okolnostima datog predmeta, (i) bilo predvidivo da bi takav zločin moglo izvršiti jedno ili više lica koja je on (ili neki drugi učesnik u UZP) koristio da izvrši *actus reus* zločina koji su deo zajedničkog cilja, i (ii) ako je optuženi svojom voljom prihvatio tu mogućnost – tj. ako je optuženi, svestan da je taj zločin moguća posledica sprovođenja dotičnog poduhvata, odlučio da učestvuje u tom poduhvatu.¹⁹⁰⁷

(b) Planiranje

548. *Actus reus* “planiranja” iziskuje da jedno ili više lica planira ili osmisli i pripremu i izvršnu fazu kažnjivog ponašanja koje predstavlja jedan ili više zločina sankcionisanih Statutom, a koji se

¹⁹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202-203; 227-228.

¹⁹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204; 227-228; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 83.

¹⁹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 86.

¹⁹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410, 418.

¹⁹⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413, 430.

¹⁹⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

¹⁹⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 431.

¹⁹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

kasnije izvrše.¹⁹⁰⁸ Dovoljno je da takvo planiranje bude faktor koji bitno doprinosi takvom kažnjivom ponašanju.¹⁹⁰⁹ Što se tiče *mens rea*, neophodno je da optuženi postupa s namerom da zločin bude počinjen ili sa svešću o velikoj verovatnoći da će biti počinjen prilikom ostvarenja tog plana.¹⁹¹⁰

(c) Podsticanje

549. Pojam “podsticanje” definisan je kao “navođenje druge osobe da počini krivično djelo.”¹⁹¹¹ Podsticanje se može izvršiti i činjenjem i nečinjenjem, a obuhvata i eksplicitno i implicitno ponašanje.¹⁹¹² Potrebno je dokazati *nexus* između podsticanja i izvršenja zločina i dovoljno je da se pokaže da je to konkretno ponašanje značajno doprinelo počinjenju zločina. Nije potrebno dokazivati da zločin ne bi bio počinjen bez podsticanja.¹⁹¹³ Što se tiče *mens rea*, mora se pokazati da je optuženi nameravao da izazove ili navede na počinjenje zločina ili da je bio svestan velike verovatnoće da će zločin biti počinjen usled tog podsticanja.¹⁹¹⁴

(d) Naređivanje

550. *Actus reus* “naređivanja” iziskuje da lice na položaju vlasti upućuje neko drugo lice da počini krivično delo.¹⁹¹⁵ Ovaj vid odgovornosti je tesno povezan s “podsticanjem” i dodatno iziskuje da optuženi poseduje ovlašćenja, bilo *de jure* ili *de facto*, da naredi počinjenje nekog krivičnog dela.¹⁹¹⁶ Dovoljno je da se na osnovu okolnosti razumno može doći do zaključka o posedovanju tog ovlašćenja.¹⁹¹⁷ Pored toga, nije nužno da naređenje bude u pismenoj ili bilo kojoj posebnoj formi; postojanje naređenja može se dokazati indicijama.¹⁹¹⁸ Što se tiče *mens rea*, neophodno je da je optuženi nameravao da prouzrokuje činjenje zločina ili da je bio svestan velike verovatnoće da će naređenje ili postupanje po njemu dovesti do činjenja zločina.¹⁹¹⁹

¹⁹⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 268; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 443; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 386.

¹⁹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 513.

¹⁹¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 31.

¹⁹¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 482; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 387; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 514.

¹⁹¹² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280.

¹⁹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27.

¹⁹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 32.

¹⁹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361.

¹⁹¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270.

¹⁹¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 515.

¹⁹¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388; vidi i Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 281; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 515; u vezi s dokazivanjem naređenja pomoću indicija, vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 170-171.

¹⁹¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 30; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270.

(e) Pomaganje i podržavanje

551. “Pomaganje i podržavanje” je vid odgovornosti po osnovu saučesništva,¹⁹²⁰ i definisano je kao delo pružanja praktične pomoći, ohrabrenja ili moralne podrške, koje ima značajan uticaj na izvršenje izvesnog zločina.¹⁹²¹ Strogo govoreći, “pomaganje” i “podržavanje” nisu sinonimi.¹⁹²² “Pomaganje” podrazumeva pružanje pomoći, dok “podržavanje” treba da uključi samo ohrabrivanje, pa čak i slaganje s činjenjem nekog konkretnog dela.¹⁹²³

552. Što se tiče *actus reus*, nije neophodno dokazati uzročno-posledičnu vezu između ponašanja pomagača i podržavaoca i počinjenja zločina, ili dokazati da je takvo ponašanje bilo uslov koji je prethodio počinjenju zločina.¹⁹²⁴ Međutim, potrebno je pokazati da je pomoć koju je pružao optuženi imala *značajan* uticaj na počinjenje zločina,¹⁹²⁵ što zahteva istragu zasnovanu na činjenicama.¹⁹²⁶ Takva pomoć može biti pružena pre, tokom ili nakon izvršenja glavnog zločina.¹⁹²⁷

553. Uz to, u zavisnosti od konkretnih okolnosti nekog predmeta, nečinjenje može da predstavlja *actus reus* pomaganja i podržavanja.¹⁹²⁸ Mada se svaki predmet rešava na osnovu činjenica koje su u njemu iznete, samo prisustvo na mestu zločina obično ne predstavlja pomaganje i podržavanje; međutim, prisustvo može biti dovoljno ako daje legitimitet stvarnom počinioocu ili mu se njime pruža ohrabrenje. Na primer, prisustvo nadređenog može da deluje kao ohrabrenje ili podrška u relevantnom smislu.¹⁹²⁹ Bez obzira na to da li je prisustvo optuženog na licu mesta ohrabrilo izvršioce, odgovornost za pomaganje i podržavanje zločina nečinjenjem može da proistekne iz toga što je optuženi bio dužan da spreči činjenje zločina, ali nije delovao, pod uslovom da je to što nije delovao značajno uticalo na počinjenje zločina i da je posedovao potrebnu *mens rea*. Takva odgovornost je prihvaćena i u drugim prvostepenim presudama, mada na tom osnovu nisu izricane osuđujuće presude.¹⁹³⁰ Ovaj sud se u svojoj praksi, mada ne konkretno u vezi s pomaganjem i podržavanjem, bavio i pitanjem dužnosti delovanja i neispunjavanja te dužnosti iz koje može da

¹⁹²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

¹⁹²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

¹⁹²² Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 254, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 484.

¹⁹²³ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 254, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 484.

¹⁹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48, Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 517.

¹⁹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48, Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249, Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 391, Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 517.

¹⁹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 134.

¹⁹²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 271, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48, Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 88, Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 517.

¹⁹²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 88, i Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 391.

¹⁹²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 517; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 349; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 271; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 70.

¹⁹³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 283; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 349. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura*, par. 338, gde se Žalbeno veće MKSR pozvalo na nečinjenje kao jedan od vidova pomaganja i podržavanja, pored ohrabrivanja i prećutnog odobravanja.

proistekne odgovornost. Žalbena veće je stalo na stanovište da zločin može biti počinjen nečinjenjem, u skladu sa članom 7(1), “[ukoliko se] – na primjer zapovjedniku - nalaže zakonska dužnost da se brine za osobe koje su pod kontrolom njemu potčinjenih osoba.” “Iz svjesnog propusta da se ispuni ta dužnost može proizaći krivična odgovornost po članu 7(1) Statuta bez stvarnog čina.”¹⁹³¹

554. U predmetu *Blaškić* Žalbena veće je proglasilo optuženog krivim za nečinjenje u vezi sa zločinom nehumanog postupanja prema zatočenicima zbog toga što su korišćeni kao živi štit. Žalbena veće je zaključilo da je optuženi znao za korišćenje živog štita i da nije sprečio njegovo dalje korišćenje. Po mišljenju Žalbenog veća, žalilac je imao zakonsku dužnost da “da se brine za zaštićene osobe dovedene u opasnost, te da interveniše i umanju tu opasnost”, i da je počinio povredu dužnosti. Žalilac je imao tu dužnost u skladu sa zakonima i običajima ratovanja.¹⁹³² Žalilac je očigledno proglašen krivim za pomaganje i podržavanje predmetnog zločina putem nečinjenja, mada to nije eksplicitno navedeno. Žalilac je proglašen odgovornim “kako ga je Druga izmijenjena optužnica i teretila”.¹⁹³³ U Drugoj izmijenjenoj optužnici kao vidovi odgovornosti prema članu 7(1) Statuta navedeni su planiranje, podsticanje, naređivanje, pomaganje i podržavanje, za koje se optuženi teretio u vezi s predmetnim zločinom.¹⁹³⁴ U njoj se ne pominje počinjenje. Žalbena veće je izričito odbacilo naređivanje kao vid odgovornosti,¹⁹³⁵ a ni planiranje ni podsticanje očito nisu uzeti u razmatranje. Od vidova odgovornosti za koje se optuženi teretio u Drugoj izmijenjenoj optužnici ostalo je pomaganje i podržavanje. Takođe je značajno to što je na drugim mestima u presudi Žalbena veće ostavilo mogućnost da, u okolnostima nekog predmeta, nečinjenje može da predstavlja *actus reus* pomaganja i podržavanja.¹⁹³⁶

555. Odgovornost zbog nečinjenja prema članu 7(1) podseća na odgovornost komandanta prema članu 7(3) Statuta. Element po kojem se razlikuju ovi vidovi odgovornosti može se, između ostalog, shvatiti i “kao stepen konkretnog uticaja nadređenoga na krivično djelo u kojem učestvuju njegovi potčinjeni: ako se namjerni propust nadređenoga da spriječi krivično djelo dogodio u trenutku kada se krivično djelo već počelo ostvarivati ili se upravo ostvaruje, njegova odgovornost će proizlaziti i po članu 7(1) Statuta.”¹⁹³⁷

¹⁹³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 663. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 175.

¹⁹³² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 668.

¹⁹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 670.

¹⁹³⁴ *Tužilac protiv Tihomira Blaškica*, predmet br. IT-95-14-PT, Druga izmijenjena optužnica, par. 16.

¹⁹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 659; 670.

¹⁹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47.

¹⁹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 664.

556. Tražena *mens rea* jeste znanje pomagača i podržavaoca da svojim ponašanjem pomaže ili olakšava činjenje krivičnog dela,¹⁹³⁸ pri čemu to znanje ne mora biti eksplicitno izraženo, nego se zaključak o njemu može izvesti na osnovu svih relevantnih okolnosti.¹⁹³⁹ Pomagač i podržavalac ne mora da ima istu *mens rea* kao glavni počinilac, ali mora da bude svestan glavnih elemenata zločina koji u krajnjoj instanci čini glavni počinilac, uključujući stanje njegove svesti.¹⁹⁴⁰ Iako je zauzet stav da nije potrebno pokazati da je pomagač i podržavalac bio svestan konkretnog nameravanog ili počinjenog zločina, ako je bio svestan da će jedan od niza zločina verovatno biti počinjen, a onda jedan od njih i bude počinjen,¹⁹⁴¹ Žalbeno veće je nedavno potvrdilo da ova odluka ne proširuje definiciju *mens rea* pomaganja i podržavanja.¹⁹⁴²

2. Odgovornost prema članu 7(3)

557. Član 7(3) Statuta predviđa sledeće:

Ukoliko je neko od dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta počinio podređeni, njegov nadređeni ne može biti oslobođen krivične odgovornosti ako je znao ili je imao razloga da zna da se podređeni sprema da počinji takva dela ili da ih je već počinio, a on nije preduzeo nužne i razumne mere da spreči takva dela ili kazni počinioce.

Načelo individualne krivične odgovornosti nadređenog jer je propustio da spreči ili kazni zločine koje su počinili njegovi podređeni uvreženo je u međunarodnom običajnom pravu¹⁹⁴³ i može se primeniti i na međunarodne i na unutrašnje oružane sukobe.¹⁹⁴⁴

558. U praksi Međunarodnog suda ustanovljena su tri elementa koja se moraju ispuniti da bi se neki nadređeni smatrao odgovornim prema članu 7(3) Statuta:

1. postojanje odnosa nadređeni-podređeni;
2. nadređeni je znao ili imao razloga da zna da će biti počinjeno ili je već počinjeno krivično delo; i
3. nadređeni je propustio da preduzme neophodne i razumne mere za sprečavanje krivičnog dela ili kažnjavanje počinioaca.¹⁹⁴⁵

¹⁹³⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484.

¹⁹³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 328; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 676; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 518.

¹⁹⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

¹⁹⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 287; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 246; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 272.

¹⁹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 222.

¹⁹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 357; Pretresno veće, predmet *Limaj*, par. 519; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 55. U vezi s propustom da se kazni, vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 85; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 94.

¹⁹⁴⁴ U vezi s primenom načela komandne odgovornosti u unutrašnjim oružanim sukobima vidi predmet *Tužilac protiv Hadžihasanovića i drugih*, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, Žalbeno veće, 16. jul 2003. godine, par. 31.

¹⁹⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 346; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 827; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 294; Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 314; Prvostepenu presudu u predmetu *Halilović*, par. 56.

(a) Odnos nadređeni-podređeni

559. Doktrina komandne odgovornosti je, u krajnjoj instanci, zasnovana na komandnom položaju u odnosu na izvršioce i moći da se kontrolišu njihova dela. Upravo taj položaj čini pravni osnov dužnosti nadređenog da deluje i za njegovu logičnu odgovornost ako to ne učini.¹⁹⁴⁶

560. Postojanje komandnog položaja može da proistekne iz formalnog ili *de jure* statusa nekog nadređenog, ili iz postojanja *de facto* moći kontrole. On u suštini proizlazi iz “stvarno[g] posjedovanj[a], odnosno neposjedovanj[a] moći kontrole nad postupcima podređenih.”¹⁹⁴⁷ Da bi utvrdilo stepen kontrole koju nadređeni ima nad podređenim, Žalbena veće je uvelo kriterijum efektivne kontrole, koji je definisan kao stvarna mogućnost da se spreči ili kazni kažnjivo ponašanje.¹⁹⁴⁸ Postojanje odnosa nadređeni-podređeni “ne shvata se u smislu uvođenja uslova *direktne* ili *formalne* subordinacije”.¹⁹⁴⁹ Isto tako, ne mora postojati trajni odnos komandovanja i potčinjenosti,¹⁹⁵⁰ a privremenost neke jedinice je, sama po sebi, smatrana nedovoljnom da bi se isključilo postojanje odnosa nadređeni-podređeni.¹⁹⁵¹ Uz to, Veće podseća da “kriterij efektivne kontrole [...] podrazumijeva da se za isto krivično djelo koje je počinio podređeni može pozvati na odgovornost više osoba.”¹⁹⁵²

561. Iako se ovo pitanje uvek rešava na osnovu konkretnih činjenica u nekom predmetu, ustanovljen je izvestan broj faktora, mada ne i konačan, na osnovu kojih se može izvesti zaključak o efektivnoj kontroli. U njih spadaju službeni položaj optuženog, njegovo ovlašćenje da izdaje naređenja, bilo *de jure* ili *de facto*, postupak imenovanja, položaj optuženog u okviru vojne ili političke strukture i njegova stvarna zaduženja.¹⁹⁵³

(b) Element svesti: nadređeni je znao ili je imao razloga da zna

562. Načelu komandne odgovornosti se ne pripisuje objektivna odgovornost; stoga se mora dokazati da je nadređeni znao ili je imao razloga da zna da njegovi podređeni čine ili se spremaju da

¹⁹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 359; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 521.

¹⁹⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 370; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 522.

¹⁹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256. Žalbena veće je odbacilo argument da nadređeni mogu da snose krivičnu odgovornost na temelju svoje moći da vrši uticaj, i konstatovalo je da “znatni uticaj kao sredstvo kontrole u bilo kom obliku koji ne dosiže prag posjedovanja efektivne kontrole nad podređenima” (to jest, posedovanje stvarne mogućnosti da spreči ili kazni) nema status pravila u običajnom pravu, a pogotovo ne pravila koje bi nalagalo krivičnu odgovornost. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 266.

¹⁹⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303.

¹⁹⁵⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362.

¹⁹⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 399, Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362.

¹⁹⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 303, koji se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 106; vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 365.

¹⁹⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 418-424.

počine zločine. Procenu elementa svesti koja se traži članom 7(3) Statuta valja izvršiti imajući u vidu konkretne okolnosti svakog predmeta i specifičnu situaciju dotičnog optuženog u relevantno vreme.¹⁹⁵⁴

563. Stvarno znanje nadređenog da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine zločine ne može se pretpostaviti; međutim, ono se može utvrditi putem indicija,¹⁹⁵⁵ gde spadaju broj, vrsta i opseg protivpravnih dela, period tokom kojeg su činjena, broj i vrsta trupa koje su učestvovala u njima, pružena logistička podrška, geografska lokacija, rasprostranjenost takvih dela, taktički tempo operacija, *modus operandi* sličnih protivpravnih dela, oficiri i ljudstvo koji su u njima učestvovali i lokacija na kojoj se komandant nalazio u to vreme.¹⁹⁵⁶

564. Pri utvrđivanju da li je nadređeni “imao razloga da zna” da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine zločin, mora se pokazati da su mu zaista bile na raspolaganju konkretne informacije koje bi ga upozorile na krivična djela koja njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine.¹⁹⁵⁷ Nije potrebno da on bude stvarno upoznat s tim informacijama, dovoljno je da su mu one dostupne.¹⁹⁵⁸ Nadređeni se ne može smatrati odgovornim prvenstveno zbog toga što je propustio da dođe do takvih informacija.¹⁹⁵⁹ Međutim, informacije koje su mu u stvari dostupne ne moraju da budu takve da, same po sebi, navode na zaključak o postojanju takvih zločina.¹⁹⁶⁰ Dovoljno je da nadređeni poseduje dovoljno informacija, makar i opšte prirode, da bi znao da će njegovi podređeni verovatno počinuti protivpravna dela, to jest, koje bi govorile u prilog daljim istragama kako bi se utvrdilo da li njegovi podređeni zaista čine ili se spremaju da počine takva dela.¹⁹⁶¹ Ukoliko nadređeni *namerno* izbegava da dođe do daljih informacija, iako ima načina da dođe do njih, može se smatrati da je “imao razloga da zna” za zločine.¹⁹⁶²

(c) Neophodne i razumne mere

565. Dužnost nadređenog da preduzme neophodne i razumne mere da spreči činjenje zločina ili kazni njegove počiniocice direktno je povezana s njegovim posedovanjem efektivne kontrole, to jest njegovom stvarnom mogućnošću da preduzme takve mere. Nadređeni se može smatrati odgovornim

¹⁹⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 70.

¹⁹⁵⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 368.

¹⁹⁵⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 427; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 307; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 368.

¹⁹⁵⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 369; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 525.

¹⁹⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239.

¹⁹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62-63; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226, 241.

¹⁹⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 369; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 525.

¹⁹⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 437; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 370; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 525.

jer nije preduzeo mere čak i kad nije bio eksplicitno pravno nadležan da to učini ukoliko je dokazano da je za to imao stvarnu mogućnost.¹⁹⁶³ Shodno tome, pitanje šta spada u “neophodne i razumne mere” treba rešavati na osnovu konkretnih dokaza u datom predmetu.¹⁹⁶⁴

566. Član 7(3) predviđa dve zasebne pravne obaveze: sprečavanje počinjenja krivičnog dela i kažnjavanje počinitelja.¹⁹⁶⁵ Te dve obaveze ne predstavljaju dve alternative.¹⁹⁶⁶ Obaveza sprečavanja postoji od trenutka kad nadređeni sazna ili ima razloga da zna da se zločin čini ili se njegovo počinjenje sprema, dok obaveza kažnjavanja nastaje kad nadređeni sazna za činjenje zločina.¹⁹⁶⁷ Nadređeni je dužan da deluje od trenutka kad dođe do takvih saznanja i on svoju dužnost sprečavanja ne može ispuniti tako što će jednostavno čekati i naknadno kažnjavati.¹⁹⁶⁸

567. Pitanje da li je nadređeni ispunio svoju dužnost da spreči počinjenje zločina zavisiće od njegove mogućnosti da interveniše u nekoj konkretnoj situaciji. Da bi se to utvrdilo mogu se uzeti u obzir faktori kao što su da li su izdata konkretna naređenja kojima se zabranjuju ili kažnjavaju kažnjive aktivnosti, kakve su mere preduzete za izvršavanje tih naređenja, koje su druge mere preduzete kako bi se obezbedilo da se prestane s činjenjem protivpravnih dela i da li se razumno može zaključiti da su te mere u konkretnim okolnostima bile dovoljne, kakvi su koraci preduzeti nakon počinjenja zločina kako bi se obezbedila adekvatna istraga, a počinioци izveli pred lice pravde;¹⁹⁶⁹ kao i propust nadređenog da dođe do izveštaja o tome da su vojna dejstva izvedena u skladu s međunarodnim pravom, propust da izda naređenje s ciljem da relevantnu praksu uskladi s pravilima ratovanja, propust da se usprotivi protivpravnom postupanju ili da ga osudi, propust da preduzme disciplinske mere kako bi snage pod svojom komandom sprečio u činjenju zverstava i propust da od nadređenih vlasti zahteva da se smesta preduzmu koraci.¹⁹⁷⁰ Mada propust da se podređeni unapred i iz predostrožnosti obaveste o svojim odgovornostima sam po sebi nije dovoljan

¹⁹⁶² Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 406; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 69.

¹⁹⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 443; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 73; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 526; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 373; vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 793; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 279; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 461.

¹⁹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 74.

¹⁹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 527.

¹⁹⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 527.

¹⁹⁶⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 445-446; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 527; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 372; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 83.

¹⁹⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 373; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 527.

¹⁹⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 378; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 74.

¹⁹⁷⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 528; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374, u kojem se govori o vojnim sudovima koji su formirani kao posledica Drugog svestskog rata.

da bi se nekom pripisala krivična odgovornost, on se može smatrati relevantnim faktorom u razmatranju činjeničnih okolnosti predmeta.¹⁹⁷¹

568. Dužnost nadređenog da kazni počinioca nekog zločina uključuje obavezu vođenja efikasne istrage kako bi se ustanovile činjenice.¹⁹⁷² To se tumači kao obaveza nadređenog da preduzme aktivne mere kako bi obezbedio da počinioci budu kažnjeni. U tom cilju, nadređeni može da primeni svoje ovlašćenje da kazni počinioca ili, ako nema takvo ovlašćenje, da ih prijavi nadležnim vlastima.¹⁹⁷³ Međutim, od njega se traži da primeni sve mere kojima raspolaže.¹⁹⁷⁴

B. Nalazi

1. Udruženi zločinački poduhvat

569. U Optužnici se navodi da su trojica optuženih, zajedno s drugim licima, među kojima su bili Miroljub Vujović i Stanko Vujanović, učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bio da se putem ubistva, mučenja i okrutnog postupanja izvrši progon Hrvata i drugih nesrba koji su se posle pada Vukovara nalazili u vukovarskoj bolnici. U Optužnici se dalje navodi da su zločini za koje se optuženi terete bili deo cilja udruženog zločinačkog poduhvata i da su svi optuženi posedovali stanje svesti potrebno za počinjenje svakog od tih zločina. Alternativno se navodi da su zločini za koje se optuženi terete u tačkama od 2 do 8 bili prirodna i predvidiva posledica ostvarivanja udruženog zločinačkog poduhvata i da su svi optuženi bili svesni toga.¹⁹⁷⁵ Od raznih vidova krivične odgovornosti kojima se optuženi terete u Optužnici tužilaštvo je u svojoj tezi dalo istaknuto mesto navodnom učešću trojice optuženih u tom udruženom zločinačkom poduhvatu. U Optužnici je naveden niz činjenja i nečinjenja svakog od optuženih koja su, po tvrdnjama tužilaštva, doprinela ostvarenju cilja udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁹⁷⁶

570. Kao što je utvrđeno ranije u ovoj Presudi, pripadnici JNA su u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine iz vukovarske bolnice kao ratne zarobljenike odveli najmanje 200 lica, prvenstveno Hrvata i ostalih nesrba.¹⁹⁷⁷ Najpre su odvedeni u kasarnu JNA u Vukovaru, a potom u hangar na Ovčari, gde su ih maltretirali. U večernjim i noćnim časovima 20/21. novembra 1991. godine, ti zarobljenici su postepeno odvođeni iz hangara do obližnje lokacije između Ovčare i

¹⁹⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 420; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 87-88.

¹⁹⁷² Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 529.

¹⁹⁷³ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 446; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 529; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 100.

¹⁹⁷⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 95; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 100.

¹⁹⁷⁵ Optužnica, par. 5-6.

¹⁹⁷⁶ Optužnica, par. 9; 10; 11.

¹⁹⁷⁷ U okviru detaljnog zaključka, izloženog na drugom mestu u ovoj Presudi, navedeno je da su među njima bile dve žene i nekoliko muškaraca za koje je dokazano da nisu bili aktivni pripadnici hrvatskih snaga u Vukovaru.

Grabova, gde je najmanje 200 zarobljenika ubijeno, skoro u svim slučajevima iz vatrenog oružja, a njihova tela su pokopana u masovnoj grobnici na toj lokaciji.¹⁹⁷⁸ U masovnoj grobnici na Ovčari pronađena su tela 200 lica, od kojih je 190 navedeno u Prilogu Optužnici. Na drugim mestima u ovoj Presudi Veće je zaključilo da je optužba za ubistvo dokazana u vezi s tih 190 lica i u vezi s još četiri lica čija tela nisu identifikovana među telima iz masovne grobnice, ali su ta lica viđena u hangaru kasno popodne 20. novembra 1991. godine.¹⁹⁷⁹ U vezi s tim događajima nema direktnih dokaza o tome da je neko od trojice optuženih bio umešan u bilo kakav zajednički plan ili cilj koji je podrazumevao progon Hrvata i drugih nesrba, njihovo ubistvo, mučenje i podvrgavanje okrutnom postupanju. Prema tome, tužilaštvo se nužno oslanja na logično zaključivanje kako bi dokazalo ovaj navodni udruženi zločinački poduhvat. Stoga će Veće razmotriti suštinska pitanja na koja se tužilaštvo oslanja pri tom logičnom zaključivanju.

571. Tužilaštvo u okviru svoje teze konkretno tvrdi da je najmanje 200 lica 20. novembra 1991. godine odvedeno iz vukovarske bolnice kao ratni zarobljenici u okviru ostvarenja navodnog zajedničkog plana, a ne da bi bili držani kao ratni zarobljenici JNA. Konkretno, tvrdi se da su oni odvedeni u hangar na Ovčari, gde je masovna grobnica bila pripremljena skoro u isto vreme kad su zarobljenici stigli, da su zarobljenici te večeri ubijeni, a njihova tela pokopana u masovnu grobnicu. Kako je navedeno, sve to su učinile srpske snage pod komandom optuženog Mileta Mrkšića, pri čemu je optuženi Veselin Šljivančanin bio nadležan za opisane događaje, a optuženi Miroslav Radić aktivno učestvovao u njima. U suštini, navodi se da ti događaji i uloge svakog od optuženih u njima navode na zaključak da su trojica optuženih, zajedno s drugim licima, sačinjavala navedeni udruženi zločinački poduhvat i da su se ti događaji odigrali u sklopu ostvarivanja tog poduhvata.

572. Da bi se utvrdilo da li su ta dela počinjena u sklopu ostvarivanja zajedničkog plana, što je potrebno da bi se utvrdila odgovornost za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu, Veće će se sada pozabaviti pitanjem da li je evakuacija tih 200 ili više lica iz vukovarske bolnice bila deo zajedničkog plana koji se navodi u Optužnici.

(a) Cilj dvođenja najmanje 200 lica iz vukovarske bolnice 20. novembra 1991. godine

(i) Da li je OG Jug nešto preduzela kako bi obezbedila ratne zarobljenike za razmenu?

573. Izvedeni su dokazi koji sugerišu da je tih 200 ili više lica, koja su bila ili se smatralo da su bila pripadnici hrvatskih snaga u Vukovaru, od kojih je većina bila ranjena, odvedeno iz vukovarske bolnice kako bi JNA za sebe obezbedila zarobljenike koje bi kasnije mogla da razmeni za vojnike

¹⁹⁷⁸ Vidi par. 509-511 gore.

¹⁹⁷⁹ Vidi par. 509-511 gore.

JNA koje su zarobile hrvatske snage. Tokom jeseni 1991. godine JNA je s hrvatskom stranom vodila pregovore o razmeni zarobljenika. Dana 6. novembra 1991. godine zamenik ministra odbrane Ivan Milas, kao predstavnik hrvatske strane, i opunomoćenik oružanih snaga SFRJ generalpotpukovnik Andrija Rašeta, kao predstavnik JNA, zaključili su sporazum o razmeni zarobljenika.¹⁹⁸⁰ Tim sporazumom su se JNA i hrvatska strana dogovorile da će razmeniti sve zarobljenike ili lica lišena slobode po principu “sve za sve”.¹⁹⁸¹ Pored toga, dogovoreno je da svaka strana onoj drugoj i MKCK preda spisak svih zarobljenika i mesta gde se nalaze.¹⁹⁸² Razmena zarobljenika trebalo je da se izvrši čim MKCK evidentira i poseti zarobljenike,¹⁹⁸³ i to u prisustvu posmatrača Evropske zajednice.¹⁹⁸⁴ Tim sporazumom JNA i hrvatska strana su se dalje obavezale da sve zarobljenike bez odlaganja stave pod zaštitu MKCK i da se “u pogledu tretmana i smještaja zarobljenika u svemu podrede zahtjevima i standardima međunarodnog Crvenog križa.”¹⁹⁸⁵

574. Dana 19. novembra 1991. godine, u cilju izvršenja naređenja načelnika Generalštaba JNA od 19. novembra 1991. godine u vezi s razmenom zarobljenika, Komanda 1. VO izdala je naređenje jedinicama potčinjenim 1. VO, uključujući OG Jug i gmtbr, da nadležni organi nastave “intenzivni” rad na realizaciji sporazuma o razmeni uhapšenih pripadnika oružanih snaga SFRJ i pripadnika MUP i ZNG Hrvatske, po principu “sve za sve”. Međutim, u tom naređenju se zabranjuje da se razmena zarobljenika vrši bez odobrenja Komande 1. VO.¹⁹⁸⁶ Ovo naređenje potvrđuje upućenost u sporazum o razmeni zarobljenika i njegovo aktivno sprovođenje. Međutim, valja primetiti da je, iako su MKCK i PMEZ bili prisutni i nadgledali predaju pripadnika hrvatskih snaga JNA na Mitnici 18. novembra 1991. godine, i uprkos postojanju spiskova ratnih zarobljenika, bilo očigledno da su sve strane prihvatile da JNA te ratne zarobljenike zatim treba da drži u zatvoru u Sremskoj Mitrovici. Oni nisu odmah predati hrvatskoj strani. Reklo bi se da je prihvaćeno da će “razmena” zarobljenika nužno biti organizovana naknadno.

575. Dana 19. novembra 1991. godine u 14:00 časova u Negoslavcima je održan sastanak između oficira JNA i posmatrača PMEZ. Među prisutnima bili su Petr Kypr i Jan Allan Schou kao predstavnici PMEZ i pukovnik Pavković kao predstavnik OG Jug.¹⁹⁸⁷ Na sastanku se razgovaralo o predstojećoj evakuaciji vukovarske bolnice. Pukovnik Pavković je izjavio da evakuacija ratnih zarobljenika neće biti dozvoljena, između ostalog, zato što se u budućnosti očekuje njihova razmena

¹⁹⁸⁰ Imra Agotić, T. 2023; dok. pr. br. 869.

¹⁹⁸¹ Dok. pr. br. 869, tačka 1.

¹⁹⁸² Dok. pr. br. 869, tačka 3.

¹⁹⁸³ Dok. pr. br. 869, tačka 4.

¹⁹⁸⁴ Dok. pr. br. 869, tačka 9.

¹⁹⁸⁵ Dok. pr. br. 869, tačka 10.

¹⁹⁸⁶ Dok. pr. br. 442.

¹⁹⁸⁷ Jan Allan Schou, T. 6885; 6994-6995; Petr Kypr, T. 6580-6581; dok. pr. br. 316; dok. pr. br. 344. Vidi i par. 139 gore.

za ratne zarobljenike iz JNA.¹⁹⁸⁸ To je bio stav OG Jug, uprkos tome što se Zagrebački sporazum očigledno odnosio na evakuaciju bolnice kad je reč o ranjenima. On se nije direktno kosio sa sporazumom o razmeni zarobljenika. Razlog koji je naveden tada, kao i na suđenju, jeste da je bilo pripadnika hrvatskih snaga koji se nisu predali i koji su se predstavljali kao ranjenici ili kao bolničko osoblje.

576. Svedoci koje je pozvala Šljivančaninova odbrana posvedočili su da je u večernjim časovima 18. novembra 1991. godine Veselin Šljivančanin takođe primio telegram od načelnika Uprave bezbednosti iz Beograda, generala Vasiljevića, o tome da se u hrvatskim zatvorima nalazi otprilike 2.000 vojnika JNA i da Veselin Šljivančanin, u cilju sprovođenja razmene, treba da “privede” što više “učinioca krivičnih dela”.¹⁹⁸⁹ Taj telegram se ne nalazi u spisu. To što je dogovoreno da se ratni zarobljenici JNA i hrvatskih snaga razmene po principu “sve za sve” a ne “jedan za jedan” ne slaže se s dokazima koji ukazuju na to da je u telegramu upućenom Veselinu Šljivančaninu poseban naglasak, po svemu sudeći, stavljen na broj zarobljenika koje treba obezbediti za razmenu. Naravno, možda je smatrano da će, s čisto praktičnog aspekta, veći broj hrvatskih zarobljenika doprineti uverljivosti želje JNA da obezbedi povratak svih svojih pripadnika koje su zarobile hrvatske snage.

577. Takođe je relevantno to što je 19. novembra 1991. godine oko 20:00 časova grupa viših oficira Uprave bezbednosti iz Beograda i Komande 1. VO, među kojima su, kako zaključuje Veće, bili i načelnik Uprave bezbednosti general Vasiljević i njegov zamenik general Tumanov, posetila štab OG Jug u Negoslavicima i sastala se s Miletom Mrkšićem i drugim višim oficirima.¹⁹⁹⁰ Dokazi ukazuju na to da su evakuacija pojedinaca i prebacivanje ratnih zarobljenika možda bili predmet rasprave, ali Veće nije u mogućnosti da presudi o tome.¹⁹⁹¹ O tome se ne može doneti zaključak. U Štab OG Jug je 20. novembra 1991. godine oko 01:00 časova takođe došla grupa pripadnika pozadinske službe 1. VO.¹⁹⁹² Oni su došli na zahtev OG Jug i razgovaralo se, između ostalog, o pitanjima kao što su transport i bezbednost.¹⁹⁹³ To ukazuje samo na to da je OG Jug bila potrebna logistička pomoć rade ishrane i prevoza civila i ratnih zarobljenika iz Vukovara, uključujući one koji su bili u vukovarskoj bolnici.

¹⁹⁸⁸ Petr Kypr, T. 6599-6602; dok. pr. br. 316; dok. pr. br. 333, par. 1. Vidi i par. 139 gore.

¹⁹⁸⁹ Veselin Šljivančanin, T. 13565-13566; Ljubiša Vukašinović, T. 15003. Isto tako, Mladen Karan je posvedočio da je uveče 19. novembra 1991. godine primio telegram, odnosno uputstvo od načelnika Uprave bezbednosti da treba obezbediti što više pripadnika hrvatskih snaga za razmenu s istovetnim brojem zarobljenih pripadnika JNA. (Mladen Karan, T. 15715) Vidi i par. 152 gore.

¹⁹⁹⁰ Radoje Trifunović, T. 8154. Vidi i par. 195 gore.

¹⁹⁹¹ Vidi par. 195 gore.

¹⁹⁹² Radoje Trifunović, T. 8154, 8160. Vidi i par. 196 gore.

¹⁹⁹³ Radoje Trifunović, T. 8160-8161. Vidi i par. 196 gore.

578. Prema zaključku Veća, u vreme na koje se odnosi Optužnica, između JNA i hrvatske strane postojao je sporazum o razmeni ratnih zarobljenika i to po principu “sve za sve”. Taj sporazum je nalagao da se drugoj strani i MKCK unapred dostave imena zarobljenika i da MKCK i PMEZ prisustvuju razmeni. U skladu s tim sporazumom, posmatrači su prisustvovali razmeni pripadnika hrvatskih snaga na Mitnici 18. novembra 1991. godine.¹⁹⁹⁴ Te ratne zarobljenike je OG Jug držala u hangaru na Ovčari u noći između 18. i 19. novembra, nakon čega su prebačeni u zatvor u Sremskoj Mitrovici. Kao što se pominje nešto dalje, na osnovu onoga što je pukovnik Pavković 19. novembra 1991. godine rekao posmatračima PMEZ, jasno je da ni JNA ni OG Jug tada nisu nameravali ni da u Hrvatsku evakuišu pacijente koji su bili ratni zarobljenici, to jest, pripadnici hrvatskih snaga, ni da bez odlaganja razmene ratne zarobljenike iz bolnice, uprkos Zagrebačkom sporazumu o evakuaciji vukovarske bolnice. To potvrđuju događaji koji su usledili.

579. Uprkos sporazumu o evakuaciji bolnice, čiji je potpisnik bila JNA, prebacivanje ratnih zarobljenika sa Mitnice preko Ovčare do Sremske Mitrovice koje je izvršeno 18/19. novembra ukazuje na to da je, bar 19. novembra, cilj odabira i odvođenja najmanje 200 pripadnika hrvatskih snaga iz vukovarske bolnice bio da se oni stave pod nadzor JNA, prebace u objekte namenjene ratnim zarobljenicima kako bi, bar neki od njih, bili saslušani kao osumnjičeni za ratne zločine i izvedeni pred sud i, u zavisnosti od ishoda toga, kasnije razmenjeni kao ratni zarobljenici.

(ii) Da li je Sremska Mitrovica prvobitno planirana kao odredište?

580. Dana 19. novembra 1991. godine Mile Mrkšić je na redovnom referisanju u OG Jug u Negoslavcima obavestio oficire da će pripadnici hrvatskih snaga koji su odvedeni iz bolnice biti prebačeni u Sremsku Mitrovicu.¹⁹⁹⁵ U Sremskoj Mitrovici, koja se nalazi u Srbiji, blizu granice, postojao je logor koji je korišćen za ratne zarobljenike.¹⁹⁹⁶ Veselin Šljivančanin je izjavio da je od Mileta Mrkšića toga dana dobio slična uputstva.¹⁹⁹⁷ On je u svom iskazu rekao da je za to čuo i od generala Vasiljevića,¹⁹⁹⁸ što znači da je postojalo podudaranje dva komandna lanca kojima je Šljivančanin pripadao.¹⁹⁹⁹ Veselin Šljivančanin je, s druge strane, to naređenje preneo drugim oficirima na koje se ono odnosilo,²⁰⁰⁰ uključujući one koji su išli u “Velepromet”,²⁰⁰¹ a vojnim

¹⁹⁹⁴ Vidi par. 147; 150 gore.

¹⁹⁹⁵ Miodrag Panić, T. 14294-14295.

¹⁹⁹⁶ Radoje Paunović, T. 14134; Veselin Šljivančanin, T. 13482.

¹⁹⁹⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13596-13597.

¹⁹⁹⁸ Veselin Šljivančanin, T. 13617.

¹⁹⁹⁹ Vidi par. 129 gore.

²⁰⁰⁰ Mladen Karan, T. 15554-15556; Ljubiša Vukašinović, T. 15007-15008; 15054-15055.

²⁰⁰¹ Branko Korica, T. 14726.

policajcima čiji je zadatak bio obezbeđenje zarobljenika tokom transporta rečeno je da je odredište Sremska Mitrovica.²⁰⁰²

581. Plan da se dotični pripadnici hrvatskih snaga pošalju u logor za ratne zarobljenike u Sremskoj Mitrovici u skladu je s naređenjem Komande 1. VO od 18. novembra 1991. godine, kojim je jedinicama JNA na području Vukovara, uključujući OG Jug, naloženo da se pri “čišćenju” od ostatka hrvatskih snaga pridržavaju Ženevske konvencije III.²⁰⁰³ Štaviše, prema svedočenju pukovnika Radoja Trifunovića, Komanda 1. VO takođe je naložila da oni koji se predaju budu poslani na saslušanje u Sremsku Mitrovicu.²⁰⁰⁴ Druge pripreme ukazuju na to da je Sremska Mitrovica bila planirano odredište. Dana 18. novembra 1991. godine Uprava bezbednosti iz Beograda naredila je da se njen operativni tim prebaci u logor za ratne zarobljenike u Sremskoj Mitrovici. Predviđalo se da će zbog predstojećeg pada Vukovara biti doveden veliki broj ratnih zarobljenika.²⁰⁰⁵ U Sremsku Mitrovicu je 19. novembra prebačen 181 hrvatski vojnik, koliko ih se 18. novembra 1991. godine predalo na Mitnici,²⁰⁰⁶ kao i izvestan broj drugih hrvatskih ratnih zarobljenika iz “Veleprometa”.²⁰⁰⁷

582. Međutim, prebacivanje ranjenih pripadnika hrvatskih snaga iz vukovarske bolnice u zarobljenički logor u Sremskoj Mitrovici nije bilo u skladu sa Zagrebačkim sporazumom od 18. novembra 1991. godine.²⁰⁰⁸ Uprkos tome, u popodnevnim časovima 19. novembra 1991. godine pukovnik Pavković iz OG Jug je posmatračima PMEZ, koji je trebalo da nadgledaju evakuaciju bolnice, jasno stavio do znanja da ratnim zarobljenicima neće biti dozvoljeno da napuste bolnicu zajedno s humanitarnim konvojem.²⁰⁰⁹ Pukovnik Pavković je posmatračima potvrdio taj stav sutradan, neposredno pre evakuacije. On se pozvao na uputstva generala Rašete da će ranjeni pripadnici hrvatskih “paravojnih” snaga morati da ostanu kao ratni zarobljenici i da se mora primenjivati Ženevska konvencija.²⁰¹⁰ Pukovnik Pavković nije konkretno pominjao Sremsku Mitrovicu, ali se, u svetlu gorenavedenog, ukoliko je izjava da će se prema braniocima iz bolnice postupati kao prema ratnim zarobljenicima bila iskrena, moglo pretpostaviti da će biti prebačeni u logor za ratne zarobljenike u Sremskoj Mitrovici.

583. Međutim, kao što je već ustanovljeno, hrvatski ratni zarobljenici koji su ujutro 20. novembra 1991. godine odvedeni iz vukovarske bolnice nisu odvedeni u Sremsku Mitrovicu, kao što su oficiri

²⁰⁰² Radoje Paunović, T. 14134.

²⁰⁰³ Dok. pr. br. 415.

²⁰⁰⁴ Radoje Trifunović, T. 8111-8112.

²⁰⁰⁵ Bogdan Vujić, T. 4484-4485.

²⁰⁰⁶ Vidi par. 155 gore.

²⁰⁰⁷ Vidi par. 168 gore.

²⁰⁰⁸ Dok. pr. br. 40.

²⁰⁰⁹ Vidi par. 139 gore.

JNA naveli da im je rečeno uoči evakuacije. Izjave svih oficira JNA se podudaraju u tom pogledu. Stoga se čini da su ili bili namerno pogrešno informisani ili da je u poslednjem trenutku došlo da promene plana kad je reč o odredištu zarobljenika koji su 20. novembra 1991. godine odvedeni iz bolnice. U svakom slučaju, dokazi ukazuju na to da su u večernjim časovima 19. novembra 1991. godine oficiri JNA, uključujući pukovnika Vujića, potpukovnika Panića i kapetana Paunovića, bili obavješteni i da su, po svemu sudeći, verovali da će zarobljenici biti prebačeni u Sremsku Mitrovicu. Čini se da je Mile Mrkšić isto to odredište naveo i Veselinu Šljivančaninu, koji je bio nadležan za odabir, odvođenje i prebacivanje ratnih zarobljenika 19. novembra 1991. godine, da ga je odobrio general Vasiljević iz Uprave bezbednosti u Beogradu, a da ga je Veselin Šljivančanin u večernjim časovima 19. novembra 1991. godine preneo onima koji je trebalo da učestvuju u odvođenju hrvatskih ratnih zarobljenika iz bolnice sutradan ujutro.

584. Tužilaštvo tvrdi da nepridržavanje osnovnih propisa JNA tokom evakuacije, na primer to što nije sastavljen spisak imena zatočenih, pokazuje da krajnje odredište od samog početka nije bila Sremska Mitrovica, već Ovčara i smrt.²⁰¹¹ Kao što je rečeno ranije, takvi spiskovi su bili sastavljeni nakon predaje na Mitnici.²⁰¹² To što nisu sastavljeni spiskovi za potrebe evakuacije 20. novembra 1991. godine može da bude znak da nije postojala namera da hrvatski borci budu držani kao ratni zarobljenici u Sremskoj Mitrovici. Međutim, mora se imati na umu da je 20. novembra 1991. godine trijaža u bolnici izvršena prilično na brzinu, naročito pošto su međunarodni posmatrači zadržavani kako ne bi stigli pre nego što zarobljenici budu odvedeni.²⁰¹³ Nepoštovanje Zagrebačkog sporazuma o evakuaciji predstavlja dovoljan razlog za to. Zastavnik Branko Korica je izjavio da ispred bolnice nije bilo vremena za valjan odabir i da je konačna trijaža ostavljena za Sremsku Mitrovicu.²⁰¹⁴ Shodno tome, to što nije postupano u skladu s relevantnim propisima JNA, kao ni dogovorenom procedurom u vezi s ratnim zarobljenicima nije nužno dokaz da 20. novembra 1991. godine, dok su bili u bolnici, Sremska Mitrovica nije bila planirano odredište konvoja zarobljenika.

(iii) Sednica “vlade” SAO

585. Tužilaštvo i odbrana, a naročito Šljivančaninova odbrana, imaju veoma različit stav o posledicama sednice tada nove samoimenovane “vlade” SAO, održane u “Veleprometu” oko podne 20. novembra 1991. godine.²⁰¹⁵ Kao što je bilo reči ranije u ovoj Presudi, potpukovnik Panić je prisustvovao toj sednici kao predstavnik Mileta Mrkšića. Iz stavova koje je Mile Mrkšić izložio

²⁰¹⁰ Dok. pr. br. 333.

²⁰¹¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 390.

²⁰¹² Vidi par. 154-155 gore.

²⁰¹³ Vidi par. 604 dole.

²⁰¹⁴ Branko Korica, T. 14782.

²⁰¹⁵ Vidi par. 225-233 gore.

potpukovniku Paniću neposredno pre nego što ga je poslao na sednicu i ovlastio ga da ih na toj sednici iznese, posebno je jasno da je u to vreme Mrkšić dobro znao da se TO, paravojne snage i “vlada” SAO protive tome što je JNA na sebe preuzela da reši pitanje hrvatskih ratnih zarobljenika time što će ih prebaciti u Srbiju. To protivljenje je na sednici potvrđeno stavom da su pripadnici hrvatskih snaga koji su se predali ili su zarobljeni zapravo zarobljenici snaga TO koje su na sopstvenoj teritoriji, doduše, uz pomoć JNA, pobedile Hrvate koji su narušili lokalni poredak, te je s njima trebalo postupiti na odgovarajući način.²⁰¹⁶ S obzirom na okolnosti, Mrkšić je, prema zaključku Veća, i te kako bio svestan toga da lokalna srpska TO i “vlada” SAO srpskog naroda na tom području stoje na stanovištu da sa pripadnicima hrvatskih snaga koji su se predali ili su zarobljeni treba postupati kao da su njihovi zarobljenici, a ne zarobljenici JNA. To je naročito bilo predmet spora lokalne TO i JNA i to u više navrata posle predaje pripadnika hrvatskih snaga na Mitnici 18. novembra 1991. godine, kao i u “Veleprometu” i na Ovčari 19. novembra 1991. godine, i postalo je značajno pitanje o kojem se raspravljalo na sednici “vlade” SAO 20. novembra 1991. godine. Tokom ovog suđenja nisu izvedeni dokazi niti su izneti pravni osnovi koji govore u prilog stavu da je ta “vlada” SAO bila zakonski ovlašćena ili da je raspolagala pravosudnim ili praktičnim strukturama za vođenje istraga i suđenja ratnim zločincima, kao i za držanje velikog broja (više od dvesta) ratnih zarobljenika. Konkretno, jasno je da ona nije imala pravnu mogućnost da donosi odluke koje bi bile obavezujuće za JNA ili OG Jug ili da im izdaje obavezujuća naređenja, a naročito da nije imala načina da primora JNA ili OG Jug da postupaju po njenim htenjima. Kakvi god da su bili planovi “vlade”, srpske TO i lokalnog stanovništva, u tom trenutku u Vukovaru svi su zavisili od JNA kad je reč o ponovnom uspostavljanju ključnih službi i osnovnog reda i mira. Uprkos tome, Veće na osnovu dokaza prihvata i zaključuje da je, kao što je ranije rečeno, Mile Mrkšić ovlastio potpukovnika Panića kao načelnika svog štaba da u njegovo ime prisustvuje sednici vlade i da iznese da će želje vlade biti poštovane.²⁰¹⁷ Govoreći u svom iskazu o toj sednici, potpukovnik Panić je pokušao da kaže da se na osnovu rasprave tokom te sednice moglo zaključiti da je “vlada” SAO planirala da sudi ratnim zločincima. Mada je izjavio da je prilikom iznošenja Mrkšićevog stava verovao u istinitost te njihove namere,²⁰¹⁸ Veće nikako nije u mogućnosti da taj aspekt njegovog iskaza prihvati kao iskren. Očito ga je izneo u sopstvenu korist, kao i da bi JNA i Mileta Mrkšića prikazao u boljem svetlu. Iz njegovog prikaza proizilazi da rasprava vođena na sednici, umesto da pokaže da je “vlada” SAO imala sposobnost da zatvara hrvatske ratne

²⁰¹⁶ Radi dalje ilustracije raspoloženja može se navesti sledeća izjava, pripisana Arkanu, koji je navodno prisustvovao sednici “vlade”. Prema dokazima, neposredno pre početka sednice, Arkan je razgovarao s pukovnikom Vujićem, pitao ga kako se usudio da odvede “2.000 ustaša ratnih zločinaca” i tražio od njega da ih vrati. Vujić je odgovorio da ima samo 800 ratnih zarobljenika i da je njegov zadatak da ih evakuše. (Bogdan Vujić, T. 4549-4550; 4695) Usledila je žučna rasprava. Arkan je stavio do znanja da on i njegova garda ne priznaju nikakva lica koja su se predala i da su svi koji su ubijali Srbe kriminalci. Vujićev utisak je bio da, prema Arkanu, svi koji su ubijali moraju i sami biti ubijeni. (Bogdan Vujić, T. 4550-4554).

²⁰¹⁷ Vidi par. 296 gore.

²⁰¹⁸ Miodrag Panić, T. 14321-14322.

zarobljenike koji su tada bili pod nadzorom JNA, da vodi brigu o njima, kao i da vodi istrage i suđenja protiv njih, zapravo je samo potvrdila da je ta “vlada” u stvarnosti bila daleko od takve sposobnosti.²⁰¹⁹

586. Prema tome, razlozi iz kojih je Mile Mrkšić postupio na ovaj način nisu jasni. Pošto su hrvatske snage u Vukovaru kapitulirale, više nije postojala vojna potreba da ljudstvo i tehnika gmtbr ostanu tamo i očigledno je da je Mile Mrkšić sa svojom brigadom želeo da se što pre vrati u Beograd.²⁰²⁰ Nakon što su pripadnici hrvatskih snaga razoružani i pritvoreni, druge snage JNA u Vukovaru, uključujući 80. mtbr, bile su dovoljne za obavljanje zadataka čišćenja i obnove kakvog-takvog funkcionisanja i reda u Vukovaru. Međutim, ne bi se moglo reći da je želja da se što pre vrati u Beograd mogla biti dovoljan razlog za stav Mileta Mrkšića o hrvatskim zarobljenicima koji je iznet “vladi”. Nakon premeštanja u Sremsku Mitrovicu, u Srbiji, oni više ne bi predstavljali teret za OG. U tim okolnostima, verovatnije je da je Mile Mrkšić nastojao da izbegne sukob između, s jedne strane, gmtbr i drugih snaga JNA pod svojom komandom i, s druge strane, lokalnog srpskog stanovništva na čelu s “vladom” SAO, koja je predstavljala pokušaj srpskog stanovništva tog područja da uspostavi sopstvenu nehrvatsku državnu upravu, a naročito s lokalnom TO koja je sebe smatrala oružanim snagama lokalnog srpskog stanovništva, kao i sa srpskim paravojnim snagama koje su se borile protiv hrvatskih snaga. Kao što je bilo reći na drugim mestima, među tim ljudima vladala je velika emocionalna napetost. Mada se sukob s TO i njenim eventualnim pristalicama mogao rešiti, imajući u vidu brojnost i jačinu snaga JNA pod komandom Mileta Mrkšića, to bi dovelo do neprijatne i politički teške situacije. Uprkos sumnjama, na osnovu izvedenih dokaza se ne može zaključiti da se Mile Mrkšić konsultovao sa svojim nadređenima u Beogradu. Nije predočen nikakav dopis takve prirode, a u usmenim svedočenjima nema ni naznaka o takvim stvarima. Postoje dokazi o tome da su oficiri 1. VO i Uprave bezbednosti, uključujući generala Vasiljevića i pukovnika Pavkovića, bili umešani u pripreme za evakuaciju ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice,²⁰²¹ ali nisu izvedeni nikakvi dokazi koji pokazuju ili sugerišu da su oni učestvovali u konačnoj predaji tih zarobljenika pripadnicima TO i paravojnih snaga. Sudeći po dokazima, relevantne odluke u vezi s ratnim zarobljenicima koji bili pod nadzorom snaga pod komandom Mileta Mrkšića donosio je on sam.

587. Tužilaštvo tvrdi da, u suštini, “vlada” SAO nije bila ništa drugo do zgodno pokriće, razlog koji je naveden za to što su zarobljenici predati pod nadzor lokalnog TO i ubijeni, a da je u stvari to

²⁰¹⁹ Kao što je potpukovnik Panić morao da prizna, nije mu bilo poznato da je tada u Vukovaru bilo ikakvih aktivnih pravosudnih organa ili da je “vlada” SAO imala ikakvu ulogu u Vukovaru. (T. 14431-14432) Nije postojala civilna policija, (Radoje Paunović, T. 14196) tako da je “vlada” SAO mogla da se obrati samo snagama lokalne TO kad je reč o bilo kakvom obezbeđenju zarobljenika.

²⁰²⁰ Vidi par. 68 gore.

sve vreme bio zajednički plan Mileta Mrkšića i ostalih optuženih.²⁰²² Osnovni problem s ovim stavom je to što nema dokaza koji mu idu u prilog. U najboljem slučaju, radi se o prilično nategnutom mogućem zaključku, kojim se zanemaruje velika količina dokaza. Konkretno, nije jasno zašto bi navedeni zajednički plan trojice optuženih i drugih lica postojao u vezi s pripadnicima hrvatskih snaga koji su se nalazili u bolnici, koji su skoro svi bili ranjeni, a ne u vezi s ostalima. Hrvatske ratne zarobljenike koji su 19. novembra 1991. godine držani u “Veleprometu” JNA je prebacila u Sremsku Mitrovicu, kao i ratne zarobljenike koji su se predali na Mitnici.²⁰²³ MKCK je imao neometan pristup zarobljenicima koji su se predali na Mitnici, ali ne i onima u “Veleprometu”. U svakom slučaju, pokriće kakvo sugerise tužilaštvo predstavljalo bi prozirnju varku, pošto se tada nije moglo smatrati da je “vlada” SAO imala zakonsko ovlašćenje ili praktičnu mogućnost da zatvara zarobljenike na bilo koje vreme, da o njima vodi istragu zbog ratnih zločina i da vodi prava suđenja, naročito pošto su MKCK i PMEZ već bili u Vukovaru i nesumnjivo bi tražili da prate eventualna suđenja. Ovaj stav tužilaštva ne objašnjava ni razne mere koje je JNA preduzela u Sremskoj Mitrovici kako bi se pripremila u vezi s hrvatskim zarobljenicima, kao što su istražni timovi,²⁰²⁴ kao ni mere za prebacivanje zarobljenika iz bolnice do tamo, koje su 19. novembra 1991. godine sprovedene kasnije tokom dana.

588. Iz tih razloga, tvrdnja da je JNA koristila “vladu” SAO kao pokriće ne može se prihvatiti.

(b) Da li su trojica optuženih i druga lica imali zajednički plan da počine zločine za koje se optuženi terete u Optužnici?

(i) Upućenost vojnika koji su učestvovali u događajima od 20. novembra 1991. godine

589. O tome da li je postojao zajednički plan za činjenje zločina kakvima se optuženi terete u Optužnici govori i to da li su vojnici koji su učestvovali u odvođenju ljudi iz vukovarske bolnice i njihovo prebacivanje na Ovčaru postupali na način koji ukazuje na eventualno postojanje takvog plana. Prema tvrdnjama tužilaštva, postoje dve vrste dokaza koji to najviše potkrepljuju: komentare pojedinačnih vojnika koje hrvatski svedoci kažu da su čuli u bolnici i na Ovčari i kopanje masovne grobnice na Ovčari tokom popodneva 20. novembra 1991. godine.

590. Ljubica Došen i Tanja Došen, kojima je u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine bilo dopušteno da s Martinom Došenom odu do autobusa ispred vukovarske bolnice, posvedočile su da su čule komentare vojnika koji bi mogli da ukažu na to da su ti vojnici znali šta će se desiti s

²⁰²¹ Vidi par. 139; 195 gore.

²⁰²² Završni podnesak tužilaštva, par. 397-398.

²⁰²³ Vidi par. 155; 168 gore.

²⁰²⁴ Bogdan Vujić, T. 4484-4485.

zarobljenicima iz bolnice. Ljubica Došen i Tanja Došen su u svojim iskazima navele da je, na pitanje Ljubice Došen šta će se dogoditi s ličnim stvarima Martina Došena, jedan major, po njenom mišljenju Veselin Šljivančanin, mada nije dokazan osnov za to uverenje, rekao da Martinu Došenu više neće biti potrebna ta odeća. Taj major se zatim ispravio i rekao da niko ne može da nosi njegovu torbu.²⁰²⁵ Ljubica Došen i Tanja Došen su takođe posvedočile da je jedan vojnik uzeo nešto novca iz tašne Ružice Markobašić, trudnice koja je odvedena zajedno s muškarcima iz bolnice, i dao ga Ljubici Došen rekavši da Ružici Markobašić novac svakako više neće biti potreban.²⁰²⁶ Ljubica i Tanja Došen su takođe posvedočile da su čule kako je jedan od vojnika koji su stražarili kod jednog autobusa rekao da će sve ljude iz tog autobusa “da pojede mrak u po bijela dana.”²⁰²⁷

591. Međutim, drugi svedoci, koji su takođe bili u vukovarskoj bolnici, čuli su komentare koji ukazuju na nešto sasvim suprotno. Zvezdana Polovina je posvedočila da joj je jedan čovek, za koga misli da je bio Veselin Šljivančanin, rekao da izdvojeni muškarci idu na kratko saslušanje u kasarnu JNA i da će se ubrzo posle toga pridružiti ženama i deci.²⁰²⁸ Svedok P031 je u svom svedočenju izjavio da mu je vojnik koji ga je pretresao rekao sledeće: “Svi bi vi bili dva metra pod zemljom da nije naših vojnika puno kod vas zarobljenih.”²⁰²⁹

592. Po mišljenju Veća, iako neki od ovih iskaza možda ukazuju na neprijateljsku atmosferu koja je vladala ispred bolnice u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine, ti iskazi su, sami za sebe, očito nedovoljni da bi se dokazalo da su vojnici koji su učestvovali u pretresanju i obezbeđivanju muškaraca iz vukovarske bolnice znali za plan činjenja zločina za koje se optuženi terete u Optužnici ili da su postupali u cilju njegovog sprovođenja. Iskazi Ljubice i Tanje Došen nisu potkrepljeni iskazima nijednog drugog svedoka i nisu sami po sebi uverljivi; štaviše, njihove iskaze o postupcima onog vojnika u vezi s novcem teško je prihvatiti. Oni se kose s iskazima svedoka o tome da su pretres i mere bezbednosti prema zarobljenicima ispred bolnice bili deo vojne procedure koja se obično primenjivala pre transporta zarobljenika.²⁰³⁰ Na iskaze Ljubice Došen i Tanje Došen možda je uticalo ono što su naknadno čule o sudbini trojice svojih bliskih rođaka.

593. Kad je tih pet autobusa iz vukovarske bolnice stiglo do kasarne JNA, pripadnici TO i paravojnih snaga počeli su da prete i verbalno zlostavljaju muškarce u autobusima.²⁰³¹ Otprilike 15 do 20 muškaraca koji su izvedeni iz autobusa i prebačeni u šesti autobis kako bi se vratili u bolnicu

²⁰²⁵ Ljubica Došen, T. 3800-3802; Tanja Došen, T. 3922-3923.

²⁰²⁶ Ljubica Došen, T. 3796-3797; Tanja Došen, T. 3920-3921.

²⁰²⁷ Ljubica Došen, T. 3797-3798; Tanja Došen, T. 3922.

²⁰²⁸ Zvezdana Polovina, T. 2580-2581.

²⁰²⁹ Svedok P031, T. 3239.

²⁰³⁰ Vidi, na primer, Radoje Paunoviće, T. 14128.

²⁰³¹ Vidi par. 216 gore.

bili su žestoko udarani kundacima, pesnicama i nogama.²⁰³² Svedoci koji su bili u kasarni JNA čuli su komentare pripadnika TO i paravojnih snaga, kao i drugih Srba, koji su ukazivali na duboku netrpeljivost prema hrvatskim zarobljenicima. Rudolf Vilhelm je u svom svedočenju izjavio da je, po dolasku autobusa u kasarnu JNA, jedan čovek povikao: “Treba vas ubiti!”²⁰³³ Dragutin Berghofer zvani Beli, poznat u Vukovaru kao strastveni ljubitelj fudbala, posvedočio je da je jedan njegov sused rekao: “Šta je, Beli? Nema više fudbala na bari.”²⁰³⁴ Jedan čovek je rekao Rudolfu Vilhelmu da više nikad neće moći da peca na Dunavu.²⁰³⁵ Svedok Zlatko Zlogleđa je izjavio da su Srbi okupljeni kod autobusa u kasarni JNA govorili ljudima iz autobusa da će ih odvesti na gubilište i streljati.²⁰³⁶ Međutim, Zlogleđin iskaz u vezi s događajima u kasarni JNA ide znatno dalje od iskaza drugih zarobljenika koji su svedočili o istim događajima, nepotkrepljen je i neuverljiv, i Veće stoga ne može da ga prihvati kao pouzdan.²⁰³⁷

594. Po mišljenju Veća, ponašanje i verbalni napadi pripadnika TO i paravojnih snaga u kasarni JNA, koji su detaljnije opisani na drugim mestima, ukazuju na to da su pripadnici TO i paravojnih snaga želeli da počine zločine kao što su oni za koje se optuženi terete u Optužnici. Međutim, ti dokazi, sami za sebe, ne pokazuju da su ti pripadnici TO i paravojnih snaga postupali u cilju ostvarenja nekog zajedničkog plana. Štaviše, jasno je da su vojni policajci JNA koji su bili u autobusima, a kasnije i oni koji su odstranili pripadnike TO i paravojnih snaga iz kasarne, sprečavali da se takve želje sprovedu u delo, iako to nisu činili besprekorno. To se prilično kosi s navedenom tvrdnjom da je postojao neki zajednički cilj u kojem su učestvovali pripadnici JNA pod komandom nekog od optuženih.

595. Što se tiče događaja na Ovčari, Veće najpre želi da primeti da su autobusi i vojni policajci JNA u svakom od njih otišli s Ovčare nakon što su ratni zarobljenici izašli iz autobusa.²⁰³⁸ Veće zaključuje da je to bilo u skladu s naređenjem koje su dobili od Mileta Mrkšića, to jest, da više nije postojala namera da se zarobljenici odvedu u Sremsku Mitrovicu, bar ne tog dana. Iz dokaza se ne vidi da li je tada već bilo odlučeno ili dogovoreno da se zarobljenici drže na Ovčari, ali oni, u svakom slučaju, pokazuju da je JNA 18. novembra zaključila da je Ovčara najprikladnije mesto na području Vukovara za držanje tako velikog broja zarobljenika. Mada bi ta okolnost mogla da ide u prilog stavu da je tada bar Mile Mrkšić odlučio da zarobljenici ostanu na Ovčari, takođe je tačno da

²⁰³² Vidi par. 217 gore.

²⁰³³ Rudolf Vilhelm, T. 4923.

²⁰³⁴ Dragutin Berghofer, T. 5282.

²⁰³⁵ Rudolf Vilhelm, T. 4873.

²⁰³⁶ Zlatko Zlogleđa, T. 10185.

²⁰³⁷ Na primer, on je posvedočio da su pripadnici TO i paravojnih snaga tukli ratne zarobljenike u autobusima (T. 10185). Drugi svedoci su izjavili, a Veće je zaključilo, da su zarobljenici u autobusima samo verbalno zlostavljani i da su samo oni koji se prebačeni u šesti autobus fizički napadani. (Vidi par. 216; 217 gore.)

²⁰³⁸ Vidi par. 260.

je Mile Mrkšić naredio da pripadnici JNA obezbeđuju zarobljenike na Ovčari, kao što je Veće zaključilo na drugom mestu u ovoj Presudi.²⁰³⁹ Iz tog razloga Veće ne može da zaključi da je u toj fazi Mile Mrkšić već bio odlučio da ratne zarobljenike treba predati i staviti pod nadzor snaga TO na Ovčari.

596. Uz to, Veće se poziva na svoj zaključak da su po dolasku zarobljenici iz vukovarske bolnice bili podvrgnuti brutalnom premlaćivanju, i u hangaru i ispred njega.²⁰⁴⁰ Veće je već zaključilo da su pripadnici TO i paravojsnih snaga koji su učestvovali u premlaćivanju, a kasnije i ubijanju zarobljenika iz vukovarske bolnice postupali s namerom koja se traži za zločine kao što su oni kojima se optuženi terete u Optužnici.²⁰⁴¹ Međutim, ti dokazi ne pokazuju da su ti pripadnici TO i paravojsnih snaga postupali u skladu s nekim zajedničkim ciljem koji su delili bilo među sobom, bilo s oficirima JNA. Pored toga, mere bezbednosti koje je vojna policija JNA preduzela u određenim periodima tog popodneva na Ovčari, mada privremene i nedovoljne, sprečile su da se ostvari bilo kakav navodni zajednički cilj, što se kosi s tvrdnjom da je, kako se tvrdi, postojao neki zajednički cilj u koji su bile umešane snage JNA pod komandom nekog od optuženih.

597. Kao što je Veće ranije zaključilo, nekoliko zarobljenika koji su dovedeni iz bolnice oslobođeno je kod hangara na Ovčari.²⁰⁴² Emil Čakalić je posvedočio da ga je “spasio” jedan čovek koji je izgleda bio lokalni Srbin.²⁰⁴³ Taj čovek je rekao Čakaliću da ga “spašava” jer mu je Čakalić učinio veliku uslugu.²⁰⁴⁴ Vilima Karlovića je iz hangara izveo čovek za kojeg misli da je bio vojnik JNA. Taj vojnik je pitao svog starešinu da li mogu da “spasu” Vilima Karlovića.²⁰⁴⁵ Kad je Vilim Karlović pitao tog vojnika šta će se dogoditi s ljudima u hangaru, on je odgovorio da će ih sve pobiti.²⁰⁴⁶ U hangaru je jedan vojnik tražio od svedoka P031 da mu da sav novac koji ima jer njemu više neće biti potreban. Taj vojnik je svedoku P031 rekao da su okruženi hladnokrvnim ubicama i da će svi biti pobijeni te noći.²⁰⁴⁷ Mada se u ovim iskazima pominju vojnici, iz dokaza se jasno vidi da su u hangaru duže vreme bili prisutni i pripadnici TO i paravojsnih snaga. Uprkos onome što misle svedoci kao što je Vilim Karlović, nije moguće zaključiti da su te komentare, ukoliko ih je bilo, izneli vojnici JNA a ne pripadnici srpske TO ili paravojsnih snaga.

598. Po mišljenju Veća, ovim dokazima se može pokazati da su neki pripadnici TO i paravojsnih snaga, a možda i vojnici JNA (mada ne po naređenju) koji su bili prisutni na Ovčari 20. novembra

²⁰³⁹ Vidi par. 305 gore.

²⁰⁴⁰ Vidi par. 234; 237 gore.

²⁰⁴¹ Vidi par. 510; 535; 536; 538 gore.

²⁰⁴² Vidi par. 236; 242 gore.

²⁰⁴³ Emil Čakalić, T. 5913-5914.

²⁰⁴⁴ Emil Čakalić, T. 5913-5914.

²⁰⁴⁵ Vilim Karlović, T. 6343-6344.

²⁰⁴⁶ Vilim Karlović, T. 6352.

1991. godine nameravali da počine zločine kao što su oni za koje se terete optuženi ili da su znali da drugi imaju takvu nameru. U svakom od ovi slučajeva, radi se o iskazu i sećanjima jednog čoveka. Osim toga, inače nema razloga iz kojeg Veće ne bi prihvatilo taj iskaz. Iz iskaza se ne vidi da su ti vojnici zapravo bili pripadnici JNA. Čak i da je tako, Veće ne može da samo na osnovu ovog iskaza zaključi da su srpske snage na Ovčari, uključujući JNA, imale ili znale za zajednički plan da se počine zločini za koje se terete optuženi ili da su pripadnici TO i paravojnih snaga prisutni na Ovčari imali zajednički plan da to učine ili da su znali za njega.

(ii) Pripreme za pokop velikog broja ljudi

599. Veće je ranije u ovoj Presudi zaključilo da je 20. novembra 1991. godine, počev od 15:00 ili 15:30 časova, na lokaciji između Ovčare i Grabova iskopana velika jama. Ta jama je upotrebljena kao masovna grobnica za zarobljenike ubijene na Ovčari tokom večeri i noći 20/21. novembra 1991. godine.²⁰⁴⁸

600. Svedok P017 je u svom iskazu naveo da je vojnik koji mu je naredio da kopa jamu došao na farmu "Vupik" otprilike pola sata nakon autobusa. Taj vojnik je na sebi imao uniformu JNA, oficirski opasač i pištolj. Svedoku P017 se to učinilo čudnim.²⁰⁴⁹ Taj vojnik je na glavi imao kapu koju je opisao kao običnu, ovalnu vojničku kapu. Izgledao je čisto i uredno i bio je glatko izbrijan.²⁰⁵⁰ Opis tog vojnika, naročito to što je bio čist, uredan i obrijan, dobrim delom odgovara slici vojnika JNA, ali ne i to što je na sebi imao oficirski opasač i pištolj i istovremeno vojničku kapu. Taj opis bi mogao da odgovara i pripadniku TO, mada ne tipičnom.

601. Mada Veće ne može da donese zaključak u prilog tome da je oficir, odnosno vojnik koji je naložio da se iskopa jama koja je te noći postala masovna grobnica bio pripadnik JNA, to se na osnovu dokaza može zaključiti. Nije predloženo ništa što bi tog vojnika dovelo u vezu s nekom jedinicom ili ukazalo na to po čijem je naređenju postupao. Reklo bi se da je bager dovezen putem koji prolazi pored hangara, u kom slučaju su mogli da ga vide svi u hangaru kojima je to moglo biti od značaja. Niko se nije mešao dok je mašina odlazila, a kasnije se i vraćala s mesta grobnice, niti je bilo šta pitao. Mada je značaj ovog događaja očigledan, s obzirom na prirodu i ograničen opseg dokaza Veće ne može da zaključi da je masovna grobnica iskopana po nalogu nekog oficira ili vojnika JNA. Ukoliko jeste, Veće na osnovu dokaza nije u mogućnosti da taj događaj dovede u vezu s bilo kojim naređenjem Mileta Mrkšića, Veselina Šljivančanina ili Miroslava Radića, ili da na osnovu onoga što je poznato zaključi da je postojao zajednički plan, u kojem je učestvovao ijedan

²⁰⁴⁷ Svedok P031, T. 3268-3269.

²⁰⁴⁸ Vidi par. 241 gore.

²⁰⁴⁹ Svedok P017, T. 9342.

od trojice optuženih, da se zarobljenici iz hangara na Ovčari ubiju ili maltretiraju, kao ni da je takav zajednički plan uključivao JNA. Sudeći po dokazima, taj vojnik je mogao da bude pripadnik neke jedinice, bilo JNA bilo TO. Mada se iz ovog događaja jasno vidi da je neko predvideo ili planirao ono što se dogodilo kasnije tokom te noći, na osnovu raspoloživih dokaza se ne može zaključiti da je u tome učestvovao bilo koji od trojice optuženih ili da su oni koji su imali veze s tim planom postupali u cilju ostvarivanja zajedničkog cilja nekog od ili svih optuženih.

(c) Sprečavanje pristupa predstavnika PMEZ i MKCK vukovarskoj bolnici

602. Kao što je ranije utvrđeno, u jutarnjim časovima 20. novembra 1991. godine oficiri JNA sprečili su dolazak međunarodnih predstavnika PMEZ i MKCK koji su želeli da dođu do bolnice. Pukovnik Pavković i Veselin Šljivančanin pokušali su da prikažu da se odugovlači zbog njihove bezbednosti.²⁰⁵¹ Prema zaključku Veća, o kojem je bilo više reči na drugim mestima u ovoj Presudi, briga za bezbednost nije bila pravi razlog za ometanje dolaska posmatrača. Istom tom prilikom pukovnik Pavković je pomenuo i ratne zarobljenike u bolnici koji se pretvaraju da su civili.²⁰⁵² Prema tome, reklo bi se da je postojala veza između sprečavanja dolaska posmatrača i pripadnika hrvatskih snaga koji su se pretvarali da su civili u bolnici.

603. U 10:30 časova, kad su posmatrači naposljetku uspeali da dođu do bolnice, pet autobusa s hrvatskim ratnim zarobljenicima već je bilo otišlo.²⁰⁵³ Dalji sled događaja pokazuje, prema zaključku Veća, da je cilj tog sprečavanja bio da se olakša postupak odvođenja zarobljenih muškaraca iz bolnice. Iskaz zastavnika Korice dalje potvrđuje da je to bila svrha sprečavanja. Prema njegovom svedočenju: “Te ljude trebalo je izdvojiti i raščistiti sve u bolnici radi dolaska Međunarodnog crvenog krsta da ne bi došlo do nekog incidenta.”²⁰⁵⁴ Na pitanje šta podrazumeva pod “incidentom” zastavnik Korica je odgovorio da misli na incident između MKCK i JNA, dodao da “verovatno nije samo to” i objasnio da se sumnjalo da je na tom području sakriveno oružje.²⁰⁵⁵ Kao što je navedeno ranije u tekstu, već 19. novembra 1991. godine JNA je posmatračima jasno stavila do znanja da pripadnici hrvatskih snaga neće biti evakuisani iz bolnice.²⁰⁵⁶ Posmatran u tom svetlu, iskaz zastavnika Korice potvrđuje da je prisustvo posmatrača u bolnici smatrano potencijalnim izvorom protivljenja odvođenju pripadnika hrvatskih snaga iz bolnice od strane JNA, i da ga zato treba izbeći. Namera nekih oficira JNA koji su imali udela u evakuaciji bolnice da spreče prisustvo međunarodnih posmatrača u bolnici dok JNA iz nje ne odvede pripadnike

²⁰⁵⁰ Svedok P017, T. 9352.

²⁰⁵¹ Vidi par. 209 gore.

²⁰⁵² Vidi par. 209 gore.

²⁰⁵³ Vidi par. 209 gore.

²⁰⁵⁴ Branko Korica, T. 14726. Vidi i T. 14783.

²⁰⁵⁵ Branko Korica, T. 14783.

hrvatskih snaga, uključujući one koji su bili osumnjičeni, takođe se može ustanoviti na osnovu ranijeg ponašanja Veselina Šljivančanina. Dana 19. novembra 1991. godine Veselin Šljivančanin je posmatračima PMEZ i Cyrusu Vanceu onemogućio pristup bolnici.²⁰⁵⁷ Kao što je utvrđeno, i 19. i 20. novembra 1991. godine Šljivančaninovi razlozi za uskraćivanje pristupa bili su u najmanju ruku neuverljivi. Iskaz zastavnika Korice potvrđuje da su oni namerno smišljeni kako bi se obezbedila neometana kontrola JNA nad bolnicom. Prema zaključku Veća, Veselin Šljivančanin i oficiri JNA koji su bili odgovorni za evakuaciju bolnice znali su da bi prisustvo međunarodnih posmatrača, čiji zadatak je, u skladu sa Zagrebačkim sporazumom, bio da nadziru evakuaciju *ranjenika*, moglo da omete postupak odvođenja pripadnika hrvatskih snaga (ili osumnjičenih za ratne zločine, kako bi ih oni okvalifikovali).

604. Veće smatra da je dokazano da je cilj sprečavanja prolaska međunarodnih posmatrača 20. novembra 1991. godine bio da se JNA omogući da odabere i odvede iz bolnice lica za koja je smatrala da su pripadnici hrvatskih snaga. Tužilaštvo ističe da to govori u prilog tvrdnji da je postojao plan da se zarobljenici iz bolnice prebace na Ovčaru i ubiju. Nastojanja da se spreči dolazak posmatrača zaista potvrđuju da su Veselin Šljivančanin i oficiri JNA koji su bili zaduženi za odvođenje pripadnika hrvatskih snaga iz bolnice postupali suprotno obavezama JNA predviđenim Zagrebačkim sporazumom. Međutim, na osnovu dokaza se ne može zaključiti da je Zagrebački sporazum prekršen s namerom da se omogući činjenje zločina kao što su oni za koje se optuženi terete u Optužnici. Kao što je bilo reči ranije u tekstu, JNA je imala druge ciljeve koji bi u potpunosti mogli da objasne to što je međunarodnim posmatračima sprečavala pristup bolnici sve do kasno prepodne 20. novembra 1991. godine. Štaviše, iz istih tih razloga ne može se zaključiti da kršenje Zagrebačkog sporazuma dokazuje nameru da se počine zločini.

(d) Razlozi za zaustavljanje u kasarni JNA

605. Dokazi pokazuju da su trojica braće Došen odvedena iz kasarne JNA u malom vozilu JNA u Negoslavce. Dok su autobusi bili tamo, stigao je šesti autobus i lica sa spiska koji je Veselin Šljivančanin dobio u bolnici, s navedenim osobljem bolnice i bračnim drugovima osoblja bolnice, prozvani su iz tih pet autobusa i vraćeni u bolnicu šestim autobusom. To nije unapred planirano, budući da se desilo tek kad su se žene zaposlene u bolnici obratile Veselinu Šljivančaninu pošto su njihovi muževi svrstani među muškarce odvedene u pet autobusa kako bi bili odvezeni iz bolnice. Po mišljenju Veća, ti događaji pre pokazuju da je Veselin Šljivančanin iskoristio to što je znao da autobusi čekaju kod kasarne kako bi izvukao osoblje bolnice i muževe žena zaposlenih u bolnici

²⁰⁵⁶ Vidi par. 139 gore.

²⁰⁵⁷ Vidi par. 143; 178 gore.

nego da su autobusi otišli do kasarne i tamo stajali dva sata ili duže da bi lica sa spiska bila izvedena iz tih pet autobusa. Isto tako, nema razloga za zaključak da su autobusi otišli do kasarne i tamo stajali više od dva sata zbog braće Došen. Takođe se sugeriše da su autobusi otišli do kasarne kako bi se priključili konvoju drugih vozila koja su išla u Sremsku Mitrovicu. Nema drugih dokaza da su ratni zarobljenici ili osumnjičeni za ratne zločine tog dana odvedeni u Sremsku Mitrovicu. Osumnjičeni za ratne zločine su očito transportovani odvojeno od civila. Prema tome, Veće ne može da prihvati da je to bio slučaj.

606. Prema zaključku Veća, ukupni dokazi izvedeni u vezi s ovim pitanjem ukazuju na sasvim drugi razlog iz kojeg su se autobusi zadržali u kasarni JNA umesto da odu pravo u Sremsku Mitrovicu. Mada je prethodne večeri Mile Mrkšić jasno naredio da se hrvatski ratni zarobljenici iz bolnice 20. novembra 1991. godine odvedu u Sremsku Mitrovicu, u Srbiji, a Veselin Šljivančanin planirao i izdao odgovarajuća potrebna naređenja, očigledno je da se u međuvremenu dogodilo nešto zbog čega se više nije tačno znalo šta treba učiniti s hrvatskim ratnim zarobljenicima iz bolnice. To se vidi iz činjenice da je tokom jutarnjih časova 20. novembra 1991. godine, dok je trajalo odvođenje zarobljenika iz bolnice pod rukovodstvom Veselina Šljivančanina, Mile Mrkšić naložio potpukovniku Paniću da prisustvuje sednici “vlade” SAO i da prisutnima kaže da će JNA postupiti sa zarobljenicima u skladu s željama “vlade”.²⁰⁵⁸ Dokazi ne sadrže tačne podatke o tome kako je i kada Mile Mrkšić saznao za sednicu “vlade”, ni o tome kakvi su bili njeni stavovi o tome šta treba učiniti s hrvatskim ratnim zarobljenicima iz bolnice. Međutim, jasno je da je sredinom popodneva 20. novembra saznao za ta pitanja. Nalog koji je Mile Mrkšić dao potpukovniku Paniću pokazuje da je on odlučio da dâ prednost odluci “vlade” u vezi s tim šta treba učiniti sa zarobljenicima.²⁰⁵⁹ S obzirom na okolnosti, on je svakako očekivao da se “vlada” usprotivi odvođenju zarobljenika u Srbiju. Iz dokaza o tome šta se zbivalo na sednici takođe se vidi da do samog kraja sednice “vlade” nije doneta čvrsta odluka ili dogovor o tome gde će zarobljenici biti zatočeni.²⁰⁶⁰ Stoga Mile Mrkšić nije mogao znati šta treba učiniti sa zarobljenicima. Kakva god da je naposljetku bila želja “vlade”, takođe bi bilo potrebno da se razmotre i dogovore praktične pripreme za omogućavanje eventualne predaje zarobljenika, u koje bi bila uključena JNA.

607. U datim okolnostima, Veće se uverilo i zaključuje da je Mile Mrkšić opozvao naređenje da se zarobljenici odvedu u Sremsku Mitrovicu, Srbija, koje je izdao prethodne večeri, te je pet autobusa držano u kasarni JNA čekajući konačnu odluku o odredištu zarobljenika. Pošto nakon reakcije JNA na želje “vlade” nije usledila jasna odluka, zarobljenici su prebačeni u hangar na

²⁰⁵⁸ Vidi par. 296 gore.

²⁰⁵⁹ Vidi par. 296 gore.

²⁰⁶⁰ Vidi par. 229 gore.

Ovčari i tamo držani, kao što je OG Jug učinila s prethodnom grupom hrvatskih boraca 18/19. novembra 1991. godine.²⁰⁶¹ Ni ovde nema direktnih dokaza o tome ko je doneo tu odluku i da li su u tome eventualno učestvovali predstavnici "vlade". Međutim, jasno je da je, u vreme kad su zarobljenici prebacivani na Ovčaru, tih pet autobusa i dalje obezbeđivala vojna policija JNA. Takođe je tačno da je, posle izvesnog vremena, JNA preuzela nadležnost nad zarobljenicima na Ovčari i do izvesne mere ih obezbeđivala do kraja popodneva, što je povremeno isključivalo prisustvo pripadnika lokalne srpske TO i paravojnih snaga. Imajući u vidu te okolnosti, Veće zaključuje da je prebacivanje zarobljenika na Ovčaru i njihovo zatočenje u hangaru izvršeno po naređenjima JNA. To su nužno bila naređenja Mileta Mrkšića, jer je on lično organizovao zatočenje i prebacivanje zarobljenika i zadužio Veselina Šljivančanina da rukovodi tom operacijom.²⁰⁶² Zatočenje zarobljenika u hangaru na Ovčari od strane JNA trajalo je, kao što je zaključeno na drugim mestima u ovoj Presudi, dok Mile Mrkšić nije izdao naređenje da se iz hangara povuče preostalo obezbeđenje JNA, koje je dotle pružala vojna policija 80. mtbr.²⁰⁶³ To se odigralo nešto pre 21:00 časa, 20. novembra 1991. godine. Hrvatski ratni zarobljenici su zatim prepušteni lokalnoj srpskoj TO i paravojnim snagama koji su se okupili na Ovčari i ti ratni zarobljenici su u roku od nekoliko sati ubijeni.

(e) Zaključak

608. Činjenice za koje je Veće zaključilo da su utvrđene dokazima ne potkrepljuju tezu tužilaštva da je postojao udruženi zločinački poduhvat u kojem je, zajedno s drugima, uključujući lokalnu TO, učestvovao bilo koji od trojice optuženih, s ciljem da se ubiju i maltretiraju hrvatski ratni zarobljenici koji su 20. novembra 1991. godine odvedeni iz bolnice i, posle zaustavljanja u kasarni JNA, dovedeni u hangar na Ovčari. Dokazi pokazuju da su zarobljenike ubili pripadnici TO, uz pomoć nekih pripadnika paravojnih snaga, mada je moguće da je u tome, po sopstvenoj volji, neposredno učestvovao jedan ili više vojnika JNA. Dokazi ne sadrže ništa što govori u prilog stavu da je Mile Mrkšić, ili neki drugi od optuženih, naredio ubistvo ili maltretiranje zarobljenika ili da je učestvovao u njima, kao ni da su oni planirali ili nameravali da do tih ubistava ili maltretiranja dođe, ili da su ta ubistva i maltretiranja bila izvršena u skladu s njihovim zajedničkim ciljem ili da su bila prirodna i predvidiva posledica njihovog zajedničkog cilja.

²⁰⁶¹ Vidi par. 150 gore.

²⁰⁶² Vidi i par. 305; 400 gore.

²⁰⁶³ Vidi par. 284-285 gore.

2. Odgovornost Mileta Mrkšića

(a) Odgovornost Mileta Mrkšića prema članu 7(1) Statuta

609. Optuženi Mile Mrkšić se u Optužnici tereti individualnom krivičnom odgovornošću prema članu 7(1) Statuta jer je navodno planirao, podsticao, naredio ili na drugi način pomagao i podržavao zločine obuhvaćene članom 3 Statuta i opisane u Optužnici, ili da ih je počinio učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu.

610. Ovo je prikladan trenutak da se rezimiraju neki zaključci o činjeničnom stanju koji su relevantni za odgovornost Mileta Mrkšića. Sudeći po dokazima, 19. novembra 1991. godine, kad je Mile Mrkšić naredio da se ratni zarobljenici sutradan ujutro odvedu iz vukovarske bolnice, te zarobljenike je JNA trebalo da odveze u zatvor u Sremskoj Mitrovici.²⁰⁶⁴ To je bilo izričito naređenje Mileta Mrkšića.²⁰⁶⁵ Ono je bilo u skladu s postupanjem prema hrvatskim i drugim nesrpskim ratnim zarobljenicima 18. i 19. novembra 1991. godine. Ono je išlo na ruku interesima JNA, a to je bila istraga i suđenje eventualnim ratnim zločincima, a potom i njihova razmena za srpske ratne zarobljenike.²⁰⁶⁶ Prema zaključku Veća, tadašnja namera Mileta Mrkšića nije bila da nadzor nad tim ratnim zarobljenicima prebaci s JNA na druge srpske snage.²⁰⁶⁷

611. Očigledno je da je sredinom prepodneva 20. novembra 1991. godine Mile Mrkšić saznao za čvrste stavove pripadnika srpske TO i paravojnih snaga, kao i takozvane “vlade” tog područja o tome da, između ostalog, JNA ne treba da odvede ratne zarobljenike iz Vukovara. Prema zaključku Veća, upravo taj pritisak, a ne formiranje nekog dodatnog konvoja, što sugerišu neki dokazi, bio je razlog iz kojeg su autobusi s ratnim zarobljenicima preusmereni ka kasarni JNA u Vukovaru i tamo zadržani, umesto da voze pravo u Sremsku Mitrovicu.²⁰⁶⁸ Iako je Mile Mrkšić, preko svog zamenika i načelnika štaba kasnije tog jutra obavestio prisutne na sednici “vlade” i druge da će ispoštovati želje “vlade” kad je reč o zarobljenicima, tada nije konačno utvrđeno šta to podrazumeva.²⁰⁶⁹

612. Nakon te sednice, prema zaključku Veća, Mile Mrkšić je naredio da se ratni zarobljenici odvedu na Ovčaru, što je pomenuto tokom sednice ali je takođe bilo u skladu s tim kako je JNA postupila s ratnim zarobljenicima tokom predaje na Mitnici u noći između 18. i 19. novembra 1991.

²⁰⁶⁴ Vidi par. 191 gore.

²⁰⁶⁵ Vidi par. 295 gore.

²⁰⁶⁶ Vidi par. 579 gore.

²⁰⁶⁷ Vidi par. 583 gore.

²⁰⁶⁸ Vidi par. 607 gore.

²⁰⁶⁹ Vidi par. 606 gore.

godine, pre nego što su odvedeni u Sremsku Mitrovicu.²⁰⁷⁰ Međutim, 20. novembra 1991. godine, za razliku od 18. novembra 1991. godine, bilo je sasvim dovoljno vremena da se zarobljenici u autobusima odvedu do Sremske Mitrovice pre mraka, budući da su autobusi stigli na Ovčaru između 13:30 i 14:30 časova, i da su otišli odande nakon što su se ratni zarobljenici iskrcali.²⁰⁷¹ Te okolnosti, po mišljenju Veća, ukazuju na to da tadašnja namera Mileta Mrkšića nije bila da se ratni zarobljenici 20. novembra 1991. godine prevezu u Sremsku Mitrovicu.²⁰⁷² Čak i da je tako, vojna policija JNA poslata je na Ovčaru po naređenju Mileta Mrkšića da čuva ratne zarobljenike, što, prema zaključku Veća, ukazuje na to da Mile Mrkšić u toj fazi nije bio odlučio da JNA treba da preda ratne zarobljenike pod nadzor TO i drugih srpskih snaga koje su se okupile na Ovčari.²⁰⁷³

613. Mile Mrkšić je tek kasno popodne ili rano uveče 20. novembra 1991. godine naredio da se preostali vojnici JNA koji su čuvali ratne zarobljenike povuku s Ovčare. Radilo se o vojnoj policiji 80. mtbr. Povlačenje je završeno do 21:00 časa.²⁰⁷⁴ Nakon toga su fizički nadzor nad ratnim zarobljenicima vršili isključivo pripadnici TO i paravojnih snaga koji su se po sopstvenoj volji okupili na Ovčari znajući da se tamo nalaze ratni zarobljenici. Te snage su u to vreme još uvek bile u sastavu OG Jug i bile su *de jure* potčinjene komandi Mileta Mrkšića.²⁰⁷⁵ U kratkom roku nakon povlačenja preostalih vojnika JNA sa Ovčare, pripadnici srpskog TO i paravojnih snaga okupljeni na Ovčari (među kojima su bili pripadnici TO Petrova Gora na čelu s Miroљjubom Vujovićem i dobrovoljci iz odreda “Leva Supoderica” na čelu sa Milanom Lančužaninom zvanim Kameni) ubili su ratne zarobljenike. Te noći su u masovnu grobnicu koja je iskopana tog popodneva pokopana tela najmanje 200 ljudi.²⁰⁷⁶

(i) Planiranje i podsticanje

614. U završnoj argumentaciji tužilaštvo je pokušalo da se osloni isključivo na tvrdnju da je Mile Mrkšić naredio ili pomagao i podržao činjenje zločina za koje se tereti u Optužnici ili da ih je počinio putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. Ono nije iznelo konkretne tvrdnje da je Mile Mrkšić planirao ili podsticao činjenje zločina. S obzirom na to da tužilaštvo nije potkrepilo optužbe da je Mile Mrkšić planirao i podsticao gorepomenute zločine i pošto je analiziralo predložene dokaze, koji ne govore u prilog nijednoj od tih optužbi, Veće zaključuje da vidovi odgovornosti zbog “planiranja” i “podsticanja” nisu dokazani. Shodno tome, ono Mileta Mrkšića neće proglasiti krivim za planiranje ili podsticanje zločina za koje se tereti.

²⁰⁷⁰ Vidi par. 305 gore.

²⁰⁷¹ Vidi par. 234; 260 gore.

²⁰⁷² Vidi par. 607 gore.

²⁰⁷³ Vidi par. 261; 607 gore.

²⁰⁷⁴ Vidi par. 294; 321 gore.

(ii) Naređivanje

615. Tužilaštvo tvrdi da Mile Mrkšić snosi odgovornost jer je vojnicima JNA pod svojom komandom naredio da nadzor nad zatočenicima odvedenim iz vukovarske bolnice prepuste drugim srpskim snagama pod njegovom komandom (pripadnicima TO i paravojnih jedinica) koje su navodno počinile zločine za koje se optuženi terete u ovoj Optužnici.²⁰⁷⁷ Tvrdi se da je Mile Mrkšić, izdajući to naređenje, ili imao nameru da pripadnici TO i paravojnih jedinica nad zatočenicima počine progon, istrebljenje, ubistvo, okrutno postupanje, mučenje i druga nehumana dela, ili da je, u najmanju ruku, bio svestan velike verovatnoće da će se to dogoditi.²⁰⁷⁸

616. Čini se da je u toj tvrdnji *actus reus* naređivanja pobrkan sa elementom svesti, tj. *mens rea* koja nužno ide uz naređivanje. Tužilaštvo tvrdi da je Mile Mrkšić naredio vojnicima JNA da nadzor nad ratnim zarobljenicima prepuste drugim srpskim snagama. Tačnije bi bilo reći da je Mile Mrkšić naredio povlačenje preostalih vojnika JNA koji su stražarili nad ratnim zarobljenicima; a da je posledica tog povlačenja bilo to što su nadzor nad zarobljenicima preuzeli srpska TO i paravojne snage koji su se tada nalazili na Ovčari.²⁰⁷⁹

617. Međutim, to naređenje je precizno formulisano – Mile Mrkšić nije naredio da se ratni zarobljenici ubiju. U svom naređenju on nije naredio vojnicima JNA da počine bilo kakvo krivično delo. On nije izdao nikakvo naređenje srpskoj TO i paravojnim snagama koji su se tada nalazili na Ovčari i koji su kasnije pogubili ratne zarobljenike. Imajući to u vidu, jedan od osnovnih elemenata naređivanja nije dokazan. *Actus reus* nije dokazan. Prema tome, nije neophodno razmatrati drugi zasebni element, a to je *mens rea*. Iz tog razloga, tužilaštvo nije dokazalo da je Mile Mrkšić kriv za naređivanje ubistva ratnih zarobljenika koji su lišeni života na Ovčari.

618. Što se tiče drugih krivičnih dela za koja se optuženi terete, relevantno postupanje prema ratnim zarobljenicima koje bi moglo predstavljati ta krivična dela u suštini se odigralo pre nego što je Mile Mrkšić naredio povlačenje stražara JNA. On jeste najpre naredio da se ratni zarobljenici odvedu na Ovčaru, ali je takođe naredio da nad njima stražare vojnici JNA.²⁰⁸⁰ Osim eventualnih incidenata koji su uključivali ubistva ratnih zarobljenika, na koje se tužilaštvo ispravno nije pozvalo kao na zasebna krivična dela, nema dokaza u prilog tezi tužilaštva da su druga krivična dela, osim ubistava, bila posledica naređenja Mileta Mrkšića da se stražari JNA povuku s Ovčare. Dokazi ne sugerišu, a kamoli dokazuju da je 20. novembra 1991. godine Mile Mrkšić u bilo kojoj fazi naredio

²⁰⁷⁵ Vidi par. 88 gore.

²⁰⁷⁶ Vidi par. 494; 509-511 gore.

²⁰⁷⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 419-438.

²⁰⁷⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 419-438.

²⁰⁷⁹ Vidi par. 321 gore.

pripadnicima JNA, ili bilo kojih drugih snaga pod svojom komandom, da nad ratnim zarobljenicima počine bilo koje drugo krivično delo za koje se optuženi terete. On nije izdao nikakvo naređenje za počinjenje ikakvih krivičnih dela protiv ratnih zarobljenika. Prema tome, kao i u slučaju krivičnog dela ubistva, tužilaštvo nije dokazalo *actus reus* za naređivanje u vezi s bilo kojim krivičnim delom za koje se tereti.

(iii) Pomaganje i podržavanje

619. Tužilaštvo tvrdi da je Mile Mrkšić, svojim naređenjima i nečinjenjem, značajno doprineo počinjenju zločina za koje se optuženi terete.²⁰⁸¹ Ono dalje tvrdi da je Mile Mrkšić bio svestan da će pripadnici snaga TO verovatno počiniti zločine za koje se optuženi terete.²⁰⁸² Te tvrdnje ne odražavaju tačno elemente pomaganja i podržavanja koje Veće mora da primeni i koji su izloženi ranije u ovoj Presudi u okviru diskusije o pravu.

620. Prema zaključku Veća, povlačenje s Ovčare jedinih preostalih vojnika JNA koji su čuvali ratne zarobljenike imalo je neposredan i direktan uticaj na počinjenje zločina koje je usledilo. Iako su vojnici JNA, kao i drugi pripadnici srpske TO i paravojnih snaga, učestvovali u dugoj i žestokoj borbi protiv hrvatskih snaga i pretrpeli mnogo žrtava i patnji, JNA je, u celini posmatrano, bila disciplinovana vojna sila s jakim rukovodstvom, koja je shvatala pravne odgovornosti JNA u odnosu na ratne zarobljenike.²⁰⁸³ Po tome se izrazito razlikovala od brojnih pripadnika srpske TO i paravojnih snaga koji se najčešće nisu odlikovali vojnom disciplinom i nisu imali jako rukovodstvo, a pritom su gajili intenzivan animozitet prema neprijatelju – hrvatskim snagama – koji je razbuktan usled sukoba i nedavnih političkih i društvenih zbivanja, ali je vukao korene i iz istorijskih, kulturnih, pa i verskih razlika.²⁰⁸⁴ Prisustvo stražara JNA na Ovčari tog dana donekle je sputavalo, mada neujednačeno i ne uvek efikasno, vrlo očiglednu želju pripadnika TO i paravojnih snaga da izvrše odmazdu nad hrvatskim ratnim zarobljenicima.²⁰⁸⁵ Nakon povlačenja stražara JNA više nije bilo ničeg što bi ih sputavalo. Ono što je usledilo na dramatičan način pokazuje da su stražari JNA bili efikasni i da su potom žestina i intenzitet mržnje i želje za odmazdom mogli nesputano da uzmu maha.

²⁰⁸⁰ Vidi par. 305 gore.

²⁰⁸¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 440-443.

²⁰⁸² Završni podnesak tužilaštva, par. 442-443.

²⁰⁸³ Vidi, na primer, par. 668 dole.

²⁰⁸⁴ Veće kao bitno ističe to što je pukovnik Pavković na sastanku 19. novembra 1991. godine u prisustvu Mileta Mrkšića i posmatrača PMEZ rekao da će, ako ratni zarobljenici napuste bolnicu, pripadnici srpskih neregularnih snaga/lokalno stanovništvo napasti konvoj. Prema zaključku Veća, to ukazuje na činjenicu da je Mile Mrkšić dobro znao da su ratni zarobljenici izloženi velikoj opasnosti, kao i za animozitet lokalnih srpskih dobrovoljaca prema njima. (Vidi par. 139 gore)

²⁰⁸⁵ Vidi par. 255; 273 gore.

621. U takvim okolnostima, Mile Mrkšić je svojim naređenjem za povlačenje preostalih vojnika JNA koji su stražarili nad ratnim zarobljenicima u suštini pružio značajnu praktičnu pomoć pripadnicima TO i paravojnih snaga na Ovčari koji su bili čvrsto odlučili da izvrše odmazdu nad zarobljenicima. Povukavši stražare JNA, on je smesta omogućio pripadnicima TO i paravojnih snaga direktan i neometan fizički pristup ratnim zarobljenicima. To im je suštinski pomoglo da počine ubistva koja su usledila, jer je neposredno uticalo na njihovu mogućnost da počine ta ubistva. Uz to, uklanjanjem onog što ih je sputavalo oni su bili ohrabreni da daju oduška svojim emocijama. Prema zaključku Veća, nije nužno da Mile Mrkšić izda naređenje s istom *mens rea* koja je potrebna da se počini ubistvo kao stvarni počinioci. Veće je na drugim mestima u ovoj Presudi razmotrilo kakva su bila saznanja Mileta Mrkšića 20. novembra 1991. godine, a naročito u vreme kad je izdao naređenje za povlačenje preostalih vojnika JNA koji su stražarili nad ratnim zarobljenicima.²⁰⁸⁶ Na osnovu svojih zaključaka o tome kakva su bila saznanja Mileta Mrkšića, Veće se uverilo da je on zaista bio svestan činjenice da su pripadnici TO i paravojnih snaga na Ovčari predstavljali ozbiljnu pretnju po ratne zarobljenike, za koju je mogao da pretpostavi da će se pretvoriti u nasilje velikih razmera, koje može ugroziti živote, pa i dovesti do smrtnog ishoda. Veće zaključuje da je Mile Mrkšić, baš kao bilo ko drugi ko je raspolagao njegovim saznanjima o stavu pripadnika TO i paravojnih snaga prema pripadnicima hrvatskih snaga, jasno mogao da vidi da postoji mogućnost, pa i velika verovatnoća, da će ratni zarobljenici biti teško ozleđeni i ubijeni. On je bio svestan toga da su pripadnici TO i paravojnih snaga prethodnog dana pogubili nekoliko zarobljenika kao i poteškoća s kojima su se vojnici JNA suočili 20. novembra 1991. godine kad su pripadnici TO i paravojnih snaga pokušali da na silu dobiju pristup ratnim zarobljenicima.²⁰⁸⁷ Prema zaključku Veća, kad je naredio povlačenje stražara JNA, on je dobro znao da to pripadnicima TO i paravojnih snaga omogućava neometan pristup zarobljenicima i da je time što je to omogućio zapravo doprineo činjenju krivičnih dela nasilja i ubistva, za koja je svakako bio svestan da će verovatno uslediti. Po mišljenju Veća, time se dokazuje da je Mile Mrkšić imao *mens rea* koja je potrebna za pomaganje i podržavanje činjenja ubistava, u smislu člana 7(1) Statuta.

622. Shodno tome, Veće zaključuje da je, u skladu sa članom 7(1) Statuta, Mile Mrkšić pomagao i podržavao činjenje zločina ubistva za koje se tereti u tački 4 Optužnice.

623. Mile Mrkšić se u tačkama 7 i 8 takođe tereti za pomaganje i podržavanje krivičnih dela mučenja i okrutnog postupanja. Događaji koji su relevantni za te optužbe odigrali su se na Ovčari, u popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine, ali pre nego što je Mile Mrkšić naredio povlačenje preostalih vojnika koji su stražarili nad ratnim zarobljenicima. Prema tome, za

²⁰⁸⁶ Vidi par. 174-175; 302; 309; 313; 315 gore.

pomaganje i podržavanje u kontekstu ta dva krivična dela relevantna su neka druga pitanja. Kao što je već navedeno, Veće je zaključilo da je Mile Mrkšić naredio da se ratni zarobljenici odvedu na Ovčaru i da JNA tamo obezbeđuje te ratne zarobljenike.²⁰⁸⁸ Ta naređenja su izdata neposredno pre nego što su zarobljenici odvedeni na Ovčaru.²⁰⁸⁹ Veselin Šljivančanin ili drugi štabni oficiri nisu imali vremena da efikasno isplaniraju šta će učiniti sa više od 200 ratnih zarobljenika, od kojih su većina bili ranjeni ili bolesni bolnički pacijenti. Jedini objekat za držanje ratnih zarobljenika na Ovčari bio je veliki hangar, koji je inače korišćen u poljoprivredne svrhe. Pripadnici vojne policije 80. mtbr koji su poslani na Ovčaru da stražare nad zarobljenicima nisu bili spremni za to zaduženje, nisu imali jasne naloge i bili su bez starešine, bilo komandanta 80. mtbr bilo komandira vojne policije.²⁰⁹⁰

624. U isto vreme kad je na Ovčaru stiglo pet autobusa s ratnim zarobljenicima, tamo su došli i pripadnici srpske TO i paravojnih snaga, mnogi od njih naoružani, koji su išli za zarobljenicima od kasarne JNA i nameravali da nad svojim neprijateljima, tim ratnim zarobljenicima, izvrše odmazdu jer su ovi bili u sastavu hrvatskih snaga u Vukovaru.²⁰⁹¹ O intenzitetu mržnje i drugih emocija pripadnika TO i paravojnih snaga bilo je reči na durgim mestima u ovoj Presudi.²⁰⁹² Odsustvo jasnih naloga i čvrstog rukovodstva u slučaju stražara JNA koji su obezbeđivali zarobljenike u ovoj situaciji je za posledicu nužno imalo to što su, odmah po dolasku, pripadnici TO i paravojnih snaga uspostavili sistem gde su ratni zarobljenici, kad su izašli iz autobusa, terani da protrče kroz špalir pripadnika TO i paravojnih snaga i pritom podvrgavani žestokom premlaćivanju.²⁰⁹³ U tom špaliru je možda bilo i pripadnika JNA koji su tamo bili prisutni i postupali po sopstvenoj volji, a nisu bili pripadnici 80. mtbr.²⁰⁹⁴ Pored toga, ratnim zarobljenicima je na silu oduzeta lična imovina, uključujući novac, putne isprave i druge stvari koje bi mogle poslužiti za identifikaciju.²⁰⁹⁵ Nakon što bi prošli kroz taj špalir, pojedinačni ratni zarobljenici su u hangaru i dalje žestoko premlaćivani od strane nekih pripadnika TO i paravojnih snaga, kojima je bilo dozvoljeno da ulaze u hangar kod zarobljenika.²⁰⁹⁶ Neko vreme je postojao raspored po kojem su pripadnici TO i paravojnih snaga premlaćivali zarobljenike.²⁰⁹⁷ Isto tako, zarobljenici su podvrgavani nizu drugih vidova okrutnog postupanja, koji su navedeni na drugim mestima u ovoj Presudi.²⁰⁹⁸ Mnoga premlaćivanja su bila

²⁰⁸⁷ Vidi par. 174-175; 302; 309; 313; 315 gore.

²⁰⁸⁸ Vidi par. 305 gore.

²⁰⁸⁹ Vidi par. 306 gore.

²⁰⁹⁰ Vidi par. 306 gore.

²⁰⁹¹ Vidi par. 234; 237; 533 gore.

²⁰⁹² Vidi par. 526 gore.

²⁰⁹³ Vidi par. 234 gore.

²⁰⁹⁴ Vidi par. 352 gore.

²⁰⁹⁵ Vidi par. 234 gore.

²⁰⁹⁶ Vidi par. 237 gore.

²⁰⁹⁷ Vidi par. 238 gore.

²⁰⁹⁸ Vidi par. 537-538 gore.

veoma teška, štaviše, nekim svedocima se tada činilo da su neki zarobljenici i umrli tokom njih, mada to nije dokazano.²⁰⁹⁹

625. Tokom popodneva je, na inicijativu pojedinačnih oficira JNA, uključujući komandanta 80. mtbr koji je stigao na Ovčaru, bilo pokušaja da se pripadnici TO i paravojskih snaga odstrane iz hangara kako bi im se onemogućio pristup ratnim zarobljenicima. Neki od tih pokušaja su imali ograničen ili privremen uspeh, ali se iz dokaza takođe vidi da su u različitim navratima pripadnici TO i paravojskih formacija ponovno dobijali pristup ratnim zarobljenicima ili da su pretili da će ga steći na silu.²¹⁰⁰ Pripadnici TO i paravojskih snaga na Ovčari su bili znatno brojniji od stražara JNA, čak i kad je na inicijativu komandanta 80. mtbr stiglo pojačanje iz te brigade.²¹⁰¹ Situacija koja je vladala tog popodneva ponekad se prikladno opisuje kao haotična, jer je oficirima JNA koji su tamo s vremena na vreme bili prisutni bilo jasno da postoji očigledna opasnost da bi pripadnici TO i paravojskih snaga mogli da pokušaju da silom savladaju otpor JNA i nastave sa divljačkim maltretiranjem ratnih zarobljenika.²¹⁰²

626. O tom stanju stvari Mile Mrkšić je obavešten na komandnom mestu OG Jug u Negoslavcima.²¹⁰³ On je bio komandant svih srpskih snaga na Ovčari, uključujući pripadnike TO i paravojskih snaga.²¹⁰⁴ Ratni zarobljenici su držani na Ovčari po njegovom naređenju.²¹⁰⁵ Veće je na drugim mestima u ovoj Presudi iznelo detaljne zaključke u vezi s nekoliko izveštaja koje je dobio tog popodneva.²¹⁰⁶ Relevantno je to što je, po mišljenju Veća, suština tih izveštaja, ukratko rečeno, u tome što je preporučeno da se pojača obezbeđenje na Ovčari. Osim na osnovu tih konkretnih izveštaja, kao što je rečeno na drugim mestima u ovoj Presudi, Mile Mrkšić je bio svestan stepena animoziteta pripadnika TO i paravojskih snaga (kao i izvesnog broja pripadnika JNA) prema pripadnicima hrvatskih snaga i već je bio primio izveštaje o tome da su pripadnici TO i paravojskih snaga ubijali hrvatske zarobljenike.²¹⁰⁷ Uprkos tome, tokom popodneva 20. novembra 1991. godine Mile Mrkšić nije preduzeo nikakve korake da pojača obezbeđenje na Ovčari ili da na bilo koji način pojača mere kako bi se poboljšalo obezbeđenje ratnih zarobljenika od nasilja i drugog okrutnog ponašanja kojima su bili izloženi u rukama pripadnika TO i paravojskih snaga.

627. S obzirom na te okolnosti, prema zaključku Veća, dokazano je da je Mile Mrkšić znao da ratni zarobljenici trpe nasilje i okrutno postupanje, uprkos postojanju mera bezbednosti koje je

²⁰⁹⁹ Vidi par. 237 gore.

²¹⁰⁰ Vidi par. 255; 273 gore.

²¹⁰¹ Vidi par. 235; 263 gore.

²¹⁰² Vidi par. 263; 265 gore.

²¹⁰³ Vidi par. 308; 313; 315 gore.

²¹⁰⁴ Vidi par. 88 gore.

²¹⁰⁵ Vidi par. 305 gore.

²¹⁰⁶ Vidi par. 308; 313; 315 gore.

naredio, kao i da je i te kako bio svestan animoziteta koji pripadnici TO i paravojnih snaga koji su se okupili na Ovčari gaje prema zarobljenicima, kao i njihove sklonosti ka ekstremnom nasilju nad zarobljenicima. Uprkos tome, on nije preduzeo ništa da spreči dalje činjenje krivičnih dela okrutnog postupanja. On je na neposrednom raspolaganju imao više nego adekvatnu vojnu policiju i druge vojnike i odgovarajuće oficire koji su mogli da se postaraju da se slučajevi maltretiranja do kojih je došlo tog popodneva ne ponove. To njegovo nečinjenje, odnosno propust da nešto preduzme, u datim okolnostima, po mišljenju Veća, predstavlja pomaganje i podržavanje dëla okrutnog postupanja koja su se nastavila tokom popodneva.

628. Veće je ranije u ovoj Presudi izložilo neophodne *actus reus* i *mens rea* za pomaganje i podržavanje. Svojim nečinjenjem Mile Mrkšić je praktično pomogao i ohrabrio ljude na Ovčari koji su želeli odmazdu nad ratnim zarobljenicima. To nečinjenje je značajno uticalo na dalje činjenje dela okrutnog postupanja. Mile Mrkšić je i te kako morao da zna da će se okrutno postupanje nastaviti ukoliko ne budu preduzeti nikakvi koraci. On je bio svestan suštine prirode kažnjivog ponašanja na Ovčari i sklonosti, ako ne i rešenosti, prisutnih pripadnika TO i paravojnih snaga da nastave da okrutno postupaju prema ratnim zarobljenicima.

629. Iz tih razloga, Veće zaključuje da je dokazano da je Mile Mrkšić kriv za pomaganje i podržavanje krivičnog dela okrutnog postupanja za koje se tereti u tački 8 Optužnice.

630. Što se tiče navoda iz tačke 7 Optužnice o tome da je Mile Mrkšić pomogao i podržavao krivično delo mučenja, kao i u vezi s okrutnim postupanjem za koje se tereti u tački 8, Veće zaključuje da su se relevantni događaji koji navodno predstavljaju mučenje odigrali na Ovčari tokom popodneva 20. novembra 1991. godine, pre nego što je Mile Mrkšić naredio povlačenje preostalih vojnih policajaca JNA koji su stražarili nad ratnim zarobljenicima.

631. Kao što je već navedeno, Veće je zaključilo da je dokazano da je Mile Mrkšić znao da su u popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine ratni zarobljenici na Ovčari bili podvrgnuti nasilju i okrutnom postupanju u vidu premlaćivanja kojim su im nanošeni teški bol i patnja. Veće je zaključilo da je takođe dokazano da je Mile Mrkšić znao da su počinioci tih premlaćivanja pripadnici TO i paravojnih snaga koji su se okupili na Ovčari, pošto su oni pripadali snagama u sastavu OG Jug koje su bile pod njegovom komandom. Po mišljenju Veća, okolnosti dalje dokazuju da je Mile Mrkšić takođe znao da je prvenstveni motiv pripadnika TO i paravojnih snaga bio da pripadnike hrvatskih snaga, koji su bili njihovi neprijatelji u tom sukobu, kazne za pogibiju i stradanja koje su, po njihovom mišljenju, prouzrokovale hrvatske snage. Upravo intenzitet te želje

²¹⁰⁷ Vidi par. 174-175 gore.

da kazne, zapravo da izvrše odmazdu, predstavljao je stalnu motivaciju pripadnika TO i paravojskih snaga da pokušaju da dođu do pripadnika hrvatskih snaga koje je JNA držala kao ratne zarobljenike, i upravo zato su mnoga premlaćivanja bila okrutna i divljačka. Bilo je očigledno da je cilj bio nanošenje, u najmanju ruku, teškog bola i patnje. Ponašanje pripadnika TO i paravojskih snaga koji su odgovorni za ta žestoka premlaćivanja u datim okolnostima predstavlja krivično delo mučenja. Mile Mrkšić je bio svestan suštine prirode tog ponašanja i namere počinitelaca da kazne, kao i sklonosti, ako ne i rešenosti, pripadnika TO i paravojskih snaga da nastave s ponašanjem koje je predstavljalo mučenje ratnih zarobljenika. Kao i u slučaju okrutnog postupanja, to što Mile Mrkšić nije ništa preduzeo pružilo je pripadnicima TO i paravojskih snaga na Ovčari i praktičnu pomoć i ohrabrenje, i značajno je uticalo na to da se nastavi s ponašanjem koje je predstavljalo mučenje.

632. Iz tih razloga, Veće zaključuje da je dokazano da je Mile Mrkšić kriv za pomaganje i podržavanje krivičnog dela mučenja, za koje se tereti u tački 7 Optužnice.

(iv) Udruženi zločinački poduhvat

633. Iz razloga koji su detaljno navedeni ranije u tekstu, tužilaštvo nije dokazalo da je Mile Mrkšić, ili neki od druge dvojice optuženih, na bilo koji način učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu koji je podrazumevao činjenje bilo kojeg od zločina za koje se oni terete ili je doveo do njihovog činjenja.²¹⁰⁸

(b) Odgovornost Mileta Mrkšića prema članu 7(3) Statuta

634. Veće ovde želi da konstatuje da bi, da se nije već uverilo da Mile Mrkšić snosi odgovornost prema članu 7(1) Statuta, na osnovu zaključaka koje je iznelo u poglavljima IV i VI(D) ove Presude moglo da se uveri da Mile Mrkšić snosi odgovornost za iste zločine prema članu 7(3) Statuta. U svetlu zaključaka Žalbenog veća u predmetu *Blaškić*, Veće neće izreći dalju osuđujuću presudu za ista krivična dela prema članu 7(3).²¹⁰⁹

3. Odgovornost Miroslava Radića

(a) Odgovornost Miroslava Radića prema članu 7(1) Statuta

(i) Planiranje, podsticanje

²¹⁰⁸ Vidi par. 608 gore.

²¹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91.

635. Ostavljajući po strani udruženi zločinački poduhvat, koji će biti zasebno razmatran, tužilaštvo nije iznelo tvrdnju da je Miroslav Radić planirao ili podsticao činjenje bilo kojeg od zločina za koje se tereti, u smislu člana 7(1) Statuta.²¹¹⁰ Kao što je navedeno, zaista nema dokaza da je on to činio. Prema tome, tužilaštvo nije dokazalo da je Miroslav Radić kriv za planiranje ili podsticanje činjenja bilo kojeg od krivičnih dela za koja se optuženi terete.

(ii) Naređivanje

636. Nisu izvedeni dokazi o tome da je Miroslav Radić naredio počinjenje bilo kojeg od zločina za koje se tereti. Prema tome, tužilaštvo nije dokazalo da je Miroslav Radić kriv za naređivanje činjenja bilo kojeg od krivičnih dela za koja se optuženi terete.

(iii) Pomaganje i podržavanje

637. Nema dokaza o tome da je Miroslav Radić bio na Ovčari 20. novembra 1991. godine, kad su počinjeni zločini za koje se optuženi terete. Dok su vojnici JNA 20. novembra 1991. godine vršili trijažu muškaraca, on se nalazio ispred bolnice i najviše što se u dokazima iznosi jeste da je pomagao prilikom pretresa tih muškaraca kad su izašli iz zgrade bolnice, mada je dokazima ustanovljeno samo to da je bio prisutan. Čak i da je pomagao prilikom pretresa tih muškaraca, to ne predstavlja značajan doprinos činjenju zločina za koje se optuženi terete a koji su počinjeni te večeri, na drugom mestu i od strane drugih pripadnika srpskih vojnih snaga. Nije dokazan *actus reus* pomaganja i podržavanja. Pored toga, dokazi pokazuju da je trijaža izvršena u skladu s naredjenjem da se ti muškarci prevezu u zatvor u Sremskoj Mitrovici. U toj fazi nije bilo razloga da Miroslav Radić zna da će ti muškarci biti odvedeni na Ovčaru ili da će tamo ostati pod nadzorom pripadnika TO i paravojnih snaga, a ne jedinica JNA, pa stoga nije predvideo ili bio svestan toga da će krivična dela za koje se optuženi terete biti počinjena, niti je imao razloga za to. Nije dokazana *mens rea* pomaganja i podržavanja. Iz tih razloga, tužilaštvo nije dokazalo da je Miroslav Radić kriv za pomaganje i podržavanje počinjenja bilo kojeg od krivičnih dela za koja se optuženi terete.

(iv) Udruženi zločinački poduhvat

638. Iz razloga koji su detaljno navedeni ranije u tekstu, tužilaštvo nije dokazalo da je Miroslav Radić, ili neki od druge dvojice optuženih, na bilo koji način učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu koji je podrazumevao činjenje bilo kojeg od zločina za koje se oni terete ili je doveo do njihovog činjenja.

²¹¹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 73-74.

(b) Odgovornost Miroslava Radića prema članu 7(3) Statuta

639. Miroslav Radić se takođe tereti komandnom odgovornošću prema članu 7(3) Statuta. Navodi se da on, kao komandant, snosi odgovornost za kažnjiva dela svojih potčinjenih, koji su bili među počiniocima zločina za koje se optuženi terete.²¹¹¹

640. Ranije u ovoj Presudi²¹¹² Veće je iznelo zaključak da je Miroslav Radić bio komandir 3. čete 1. bataljona gmtbr i 3. JG, formirane u sastavu 1. JOD, kojim je komandovao major Tešić. U sastavu 3. JG bili su 3. četa 1. bataljona gmtbr, TO Petrova Gora, uključujući komandanta Miroljuba Vujovića (ali ne i četa TO Petrova Gora na čelu sa Stankom Vujanovićem, koju je major Tešić prepotčinio drugoj jurišnoj grupi),²¹¹³ kao i dobrovoljačka ili paravojna jedinica “Leva Supoderica”, uključujući njenog komandanta Milana Lančuzanina zvanog Kameni²¹¹⁴ (uz uslov da se prema prilikama neki pripadnici “Leve Supoderice” mogu privremeno angažovati kao pojačanje drugih jurišnih grupa).²¹¹⁵

641. Veće je u vezi s 3. JG zaključilo da je Miroslav Radić komandovao svim borbenim dejstvima.²¹¹⁶ Mada pojam borbenih dejstava nije uzak, kao što je Veće već izložilo,²¹¹⁷ povremeno su, u nedostatku zaduženja vezanih za pojam borbenih dejstava, komandna ovlašćenja nad ljudstvom TO Petrova Gora vraćena na Miroljuba Vujovića, a ovlašćenja nad ljudstvom “Leve Supoderice” na Milana Lančuzanina.²¹¹⁸ U takvim situacijama, Miroslav Radić je i dalje komandovao ljudstvom 3. čete 1. bataljona gmtbr, u skladu sa svojom konkretnom dužnošću komandira te čete JNA.

642. Veće je takođe zaključilo da je to stanje trajalo od oktobra 1991. godine, kada je major Tešić formirao 3. JG, do 21. novembra 1991. godine, kada su, na osnovu naređenja Mileta Mrkšića, kao komandanta OG Jug, TO Petrova Gora i “Leva Supoderica” uklonjeni iz sastava 1. JOD, pa samim tim i iz sastava 3. JG, budući da je ona bila potčinjena 1. JOD.²¹¹⁹ Komandna ovlašćenja koja je Miroslav Radić mogao da ostvaruje nad ljudstvom TO Petrova Gora i “Leve Supoderice” takođe su nužno prestala da postoje kad su te jedinice uklonjene iz sastava 1. JOD.

²¹¹¹ Optužnica, par. 13; vidi par. 3 gore.

²¹¹² Vidi par. 100-101 gore.

²¹¹³ Slavko Stijaković, T. 12839; Dušan Jakšić, T. 12011; Miroslav Radić, T. 12673-12674; svedok P022, T. 4957.

²¹¹⁴ Vidi par. 102 gore.

²¹¹⁵ Od 29. oktobra 1991. godine “Leva Supoderica” je bila deo 1. JOD, dok. pr. br. 410. Miroslav Radić je posvedočio da su samo “dva do tri odeljenja” iz Leve Supoderice učestvovala u borbenim dejstvima na tom pravcu, T. 12619. Vidi i svedoka P022, T. 4957.

²¹¹⁶ Vidi par. 102 gore.

²¹¹⁷ Vidi par. 87-88 gore.

²¹¹⁸ Miroslav Radić, T. 12619; 12794-12795; svedok P022, T. 5078-5079; Slavko Stijaković, T. 12848; 12924.

²¹¹⁹ Vidi par. 108 gore.

643. Veće je takođe zaključilo da je 20. novembra 1991. godine, takođe po naređenju Mileta Mrkšića, Miroljub Vujović postavljen za komandanta svih jedinica TO Vukovar.²¹²⁰ Dokazi pokazuju da ih je bilo desetak.²¹²¹ To sugeriše da je on time prestao da bude komandant TO Petrova Gora. U tom slučaju, Miroljub Vujović više nije bio u sastavu 1. JOD i 3. JG, što znači da više nije bio pod komandom Miroslava Radića.

644. Kao komandir 3. JG, Miroslav Radić je imao *de jure* ovlašćenja nad ljudstvom te jurišne grupe u njenim borbenim dejstvima. Prema zaključku Veća, dokazi takođe pokazuju da je Miroslav Radić imao i vršio efektivno rukovođenje i komandovanje nad ljudstvom 3. JG kad je reč o borbenim dejstvima. Imajući u vidu neke aspekte dokaza, ovaj zaključak bi trebalo razmotriti u vezi s pripadnicima 3. JG iz TO i dobrovoljačkih (ili paravojnih) jedinica.

645. Treća JG bila je jedinica u sastavu OG Jug. Svi pripadnici 3. JG, uključujući pripadnike TO i dobrovoljce, podlegali su, na kraju, zakonskim ovlašćenjima poverenim Miletu Mrkšiću. Na svim drugim nivoima OG Jug komandovali su oficiri JNA, uključujući 1. JOD i njemu potčinjenu 3. JG. U kontekstu efektivne kontrole u tim okolnostima, svakako je značajno to što su jedinice JNA, uključujući elitnu gmtbr, bile brojno dominantna snaga u okviru OG Jug. JNA je bila izuzetno dominantna u odnosu na TO i dobrovoljačke snage ne samo po pitanju brojnosti, već je imala i bolji starešinski kadar, obuku i opremu. Ta moćna sila stajala je iza Miroslava Radića i njegove uloge oficira JNA koji je komandovao 3. JG. Na njoj se, u krajnjoj liniji, temeljila njegova stvarna mogućnost da spreči ili kazni protivpravno ponašanje pripadnika TO i dobrovoljačkih snaga u sastavu 3. JG.

646. Međutim, dokazi pokazuju da je na ličnom i lokalnom nivou Miroslav Radić uspostavio čvrstu efektivnu kontrolu nad ljudstvom 3. JG i da je bio prihvaćen kao njihov vođa. Dokazi ne pokazuju da je s izvesnim elementima iz TO i dobrovoljačkih snaga u sastavu OG Jug, naročito u 1. JOD, bilo problema u uspostavljanju discipline, izvršavanja naređenja i spremnosti da se efikasno bore.²¹²² U ranim fazama postojanja 3. JG Miroslav Radić se suočavao s tim problemima. Snaga i efikasnost njegovih komandnih ovlašćenja vide se iz načina na koji ih je rešavao. Miroslav Radić je to u intervjuu od 24. novembra 1991. godine objasnio novinaru iz časopisa *Intervju*,²¹²³ i to sledećim rečima, koje, po mišljenju Veća, odražavaju njegove komentare, uprkos ogradama koje je izneo tokom svog svedočenja:²¹²⁴

²¹²⁰ Vidi par. 92 gore.

²¹²¹ Vidi par. 91 gore.

²¹²² Radoje Trifunović, T. 8194-8195; 8280; 8306.

²¹²³ Dok. pr. br. 353; Miroslav Radić, T. 12684-12685.

²¹²⁴ Miroslav Radić je porekao da je izjavio da je komandovao tim vojnicima, naročito ne "četnicima", T. 12684-12685.

[...] Onda sam uz pomoć odreda "Leva Supoderica" koji, da tako kažem sponzoriše Srpska radikalna stranka, povukao vojnike sa svih položaja a ovaj odred ostavio da čuva osvojene pozicije. Tada sam, jasno i glasno svim vojnicima – rezervistima, dobrovoljcima i aktivnim vojnicima, kao i teritorijalcima Vukovara – stavio do znanja ko i kako može da se bori.

[...]

Teritorijalnoj odbrani nisam dao mogućnosti da razmišljaju hoće li ili neće, ovo je njihov grad i morali su da se bore za svoj grad.

[...]

Toga dana moju jedinicu napustila su 44 dobrovoljca. Ostala je ovde jedna jedinica od tri stotine vojnika i reorganizovali smo je. Napravili smo jedan udarni vod koji je imao zadatak da upada prvi u kuće i čisti, proteruje ustaše, kao i da razminira prostor. Ostatak vojske je kasnije osvojene pozicije obezbeđivao. Ljudi su uvideli da napredujemo mnogo bolje nego do tada i onda je krenulo. Iz dana u dan padale su po jedna ili dve ulice, za dva-tri dana naselje [...].²¹²⁵

Veće takođe prihvata da je jednom drugom prilikom Miroslav Radić postrojio i razoružao 100-150 dobrovoljaca zbog pića i pljačke. Njih 40 iz odreda "Leva Supoderica" uklonjeno je iz 3. JG. Tome su prisustvovali i komandant odreda "Leva Supoderica" Milan Lančuzanin i Miroljub Vujović, ali se nisu usprotivili merama koje je on preduzeo radi uspostavljanja reda i discipline.²¹²⁶

647. Osim snage, sposobnosti i odvažnosti kojima se odlikovao Miroslav Radić, bitno je i to što je bio najbolje obučeni oficir u 3. JG i što je zapravo bio jedini oficir s diplomom vojne akademije.²¹²⁷ Smatran je veoma profesionalnim i disciplinovanim starešinom.²¹²⁸ Za razliku od njega, Miroljub Vujović nije bio sposoban da planira borbena dejstva,²¹²⁹ ali je ipak komandovao glavnim elementom TO u sastavu 3. JG. Miroslav Radić je takođe imenovao svog zamenika iz JNA poručnika Hadžića za starešinu minobacačkog odreda 3. JG, u čijem su sastavu bili pripadnici odreda "Leva Supoderica", jer nisu bili dovoljno obučeni za valjano nišanjenje i gađanje iz minobacača,²¹³⁰ a on sâm je često direktno poručniku Hadžiću prosleđivao naređenja za minobacačka dejstva.²¹³¹ Naređenja Miroslava Radića su uvek izvršavana.²¹³²

648. Bolja motivacija i disciplina koje je Miroslav Radić uspevao da postigne kod pripadnika 3. JG vidi se iz ratnog dnevnika 1. bataljona gmtbr. Na početku, otprilike 21. i 22. oktobra 1991. godine, u izveštajima se govorilo o nedostatku motivacije među pripadnicima TO u 3. JG i tome da

²¹²⁵ Dok. pr. br. 353, str. 2.

²¹²⁶ Svedok P022, T. 4982-4984.

²¹²⁷ Miroslav Radić, T. 12619-12620.

²¹²⁸ Davor Vučković, T. 13209; Zoran Zirojević, T. 13133; Miodrag Panić, T. 14423-14424. Vidi i Slavko Stijaković, T. 12923; svedok P024, T. 4387; svedok P022, T. 4982-4985; dok. pr. br. 807, belešku za 4. novembar 1991. godine: "Dosadašnjim dejstvima, primerom, hrabrošću i ličnim doprinosom istakao se kapetan Radić Miroslav".

²¹²⁹ Miroslav Radić, T. 12620-12621.

²¹³⁰ Miroslav Radić, T. 12622; P024, T. 4174. Vidi i svedok P022, T. 4977-4978.

²¹³¹ Svedok P022, T. 4977-4978.

²¹³² Svedok P024, T. 4173; 4339; svedok P022, T. 4979; svedok P018, T. 7394-7395.

su otprilike 42 dobrovoljca tražila zamenu.²¹³³ Nakon toga, u vezi s 3. JG više nije bilo takvih beležaka, mada je problema i dalje bilo u drugim elementima 1. JOd.²¹³⁴ Naprotiv, dokazi potvrđuju da je na pravcu dejstava Miroslava Radića postojala disciplina.²¹³⁵

649. Iz ovih, ukratko navedenih razloga, Veće zaključuje da je Miroslav Radić u relevantnom smislu, o čemu je bilo reči ranije u tekstu, u vreme na koje se odnosi Optužnica imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima 3. JG. Kao što je nešto ranije podrobnije navedeno, oni su pripadali 3. četi 1. bataljona gmtbr, TO Petrova Gora, ali ne i četi kojom je komandovao Stanko Vujanović. i dobrovoljačkom, odnosno paravojsnom odredu “Leva Supoderica”.

650. Međutim, zaključci Veća, detaljnije navedeni nešto ranije u ovoj Presudi, pokazuju da tužilaštvo nije dokazalo da je 20. novembra 1991. godine Miroslav Radić znao, ili je imao razloga da zna, da se njegovi potčinjeni iz 3. JG ili 3. čete 1. bataljona gmtbr spremaju da počine krivična dela nad ratnim zarobljenicima na Ovčari ili da su to već učinili.²¹³⁶ Prema tome, on ne snosi krivičnu odgovornost zbog toga što nije preduzeo mere da spreči zločine sankcionisane članom 7(3) Statuta.

651. Tužilaštvo nije dokazalo ni da je 21. novembra 1991. godine Miroslav Radić znao ili je imao razloga da zna da su njegovi potčinjeni počinili zločine na Ovčari.²¹³⁷ Počev od tog dana on više nije bio ovlašćen da u svojstvu komandanta kažnjava pripadnike TO Petrova Gora i odreda “Leva Supoderica” u sastavu 3. JG. Mada postoje dokazi o tome da je jedan pripadnik njegove 3. čete 1. bataljona gmtbr učestvovao u krivičnim delima na Ovčari, nije dokazano da je Miroslav Radić znao ili je imao razloga da zna za umešanost tog čoveka u činjenje krivičnih dela za vreme dok je on bio ovlašćen da ga kazni, pa i dok je bio pripadnik JNA.²¹³⁸

652. Iz tih razloga, tužilaštvo nije dokazalo da je Miroslav Radić kriv na osnovu člana 7(3) Statuta, za bilo koje od krivičnih dela kojima se optuženi terete u Optužnici.

4. Odgovornost Veselina Šljivančanina

(a) Odgovornost Veselina Šljivančanina prema članu 7(1) Statuta

(i) Planiranje i podsticanje

²¹³³ Dok. pr. br. 807, str. 5, beleška za 21. oktobar 1991. godine i sledeći dan (tačan datum je nečitak).

²¹³⁴ Radoje Trifunović, T. 8194-8195; 8280; 8306.

²¹³⁵ Miodrag Panić, T. 14423-14424.

²¹³⁶ Vidi par. 350; 353; 357 gore.

²¹³⁷ Vidi par. 358 gore.

²¹³⁸ Vidi par. 350; 353; 357; 360 gore.

653. Tužilaštvo ovog optuženog nije krivično gonilo po optužbama za ove vidove odgovornosti. Ono nije izvelo dokaze koji bi ih potkrepili niti je o njima govorilo u svom Završnom podnesku. Optužbe za planiranje i podsticanje, shodno tome, treba odbaciti.

(ii) Naređivanje

654. Veće je zaključilo da su zločine za koje se optuženi terete u Optužnici počinili pripadnici srpske TO i paravojnih snaga.²¹³⁹ Nije dokazano da je Veselin Šljivančanin bio “osoba na položaju vlasti” koja je bilo kojem od počinilaca mogla da naredi da počinu zločine koji su ustanovljeni na osnovu dokaza. Kao što je ranije bilo reči, postoje dokazi koji pokazuju da je Veselin Šljivančanin imao izvesna *de facto* komandna ovlašćenja nad pripadnicima lokalne TO Vukovar, koji su učestvovali u trijaži u vukovarskoj bolnici. Mada je moguće da su ona proistekla iz toga što ga je Mile Mrkšić zadužio za evakuaciju bolnice ili iz toga što su pripadnici TO prihvatili da pomognu Veselinu Šljivančaninu pri trijaži, jer su lično poznavali stanovnike Vukovara, dokazi ne sugerišu i ne pokazuju da je on posle trijaže (uključujući identifikaciju muškaraca koji su se po njegovom naređenju vratili iz kasarne) i dalje bio ovlašćen za te pripadnike TO ili da je nastojao da sprovodi ta ovlašćenja, ili da je bio ovlašćen da izdaje naređenja pripadnicima TO i paravojnih snaga koji su počinili zločine na Ovčari, ili da je nastojao da sprovodi bilo kakva ovlašćenja. Prema tome, tužilaštvo nije dokazalo da Veselinu Šljivančaninu treba izreći osuđujuću presudu za bilo koje od krivičnih dela za koja se tereti na osnovu toga što je naredio njihovo počinjenje.

(iii) Pomaganje i podržavanje

655. Tužilaštvo navodi da je Veselin Šljivančanin pomagao i podržavao činjenje zločina za koje se optuženi terete u Optužnici tako što je, između ostalog, naredio da se među ljudima izvedenim iz bolnice izdvoje ratni zarobljenici, da se prevezu u kasarnu i potom na Ovčaru, preneo naređenje za povlačenje pripadnika vojne policije 80. mtbr koje je izdao Mile Mrkšić i tako što nije izdao naređenja potrebna da se spreče zločini.²¹⁴⁰ Tužilaštvo je u prilog ovom navodu iznelo druga dela, ali su ona ili irelevantna ili nisu uopšte potkrepljena dokazima.

a. Operacije vođene pod rukovodstvom Veselina Šljivančanina

656. Veće je zaključilo da je Veselin Šljivančanin rukovodio trijažom ispred bolnice i u bolnici, a potom i prevozom ratnih zarobljenika od bolnice do kasarne JNA. On je takođe lično intervenisao kako bi odgodio dolazak posmatrača PMEZ i predstavnika MKCK u bolnicu. Veće prihvata da,

²¹³⁹ Vidi par. 235; 237; 252 gore.

²¹⁴⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 648.

usled tih događaja, pripadnici hrvatskih snaga koji su bili bolnički pacijenti u stvari nisu priključeni humanitarnom konvoju, kao što je bilo predviđeno Zagrebačkim sporazumom, s kojim bi bili evakuisani u Zagreb. Zbog njegovog uplitanja, ratni zarobljenici koji su izdvojeni tokom trijaže ukrcani su u autobuse kojima su naposljetku odvedeni na Ovčaru, gde su zlostavljani, a većina njih i ubijena. Stoga se može smatrati da je umešanost Veselina Šljivančanina u ove događaje značajno uticala na činjenje zločina nad ratnim zarobljenicima na Ovčari.

657. Međutim, kao što je zaključeno na drugim mestima u ovoj Presudi,²¹⁴¹ povlačenje stražara JNA i predaja ratnih zarobljenika pripadnicima TO i paravojnih snaga na Ovčari nisu bili nameravani u vreme kad su, pod rukovodstvom Veselina Šljivančanina, izvršeni odabir i prebacivanje zarobljenika u kasarnu. Kao što je bilo reči ranije u tekstu, tadašnji cilj bio je da se iz bolnice odvedu lica, uključujući pacijente, za koje se smatralo da pripadaju hrvatskim snagama i da ih JNA prebaci u zarobljenički logor u Sremskoj Mitrovici. Dokazi ne pokazuju, pa čak i ne sugerišu, da je Veselin Šljivančanin, u vreme kad je učestvovao u tom događajima, znao da će ti ratni zarobljenici biti odvedeni na Ovčaru, ili da ih neće obezbeđivati JNA, ili da će biti zlostavljani ili ubijeni.²¹⁴²

658. Po mišljenju Veća, o čemu će biti reči kasnije, optuženi Šljivančanin je bio svestan dela zlostavljanja i ubistava koja su se odigrala prethodnog dana u “Veleprometu”, kao i zabrinjavajućeg stepena animoziteta koji su pripadnici lokalnog srpskog TO i paravojnih snaga pokazivali prema pripadnicima hrvatskih snaga. Međutim, s obzirom na planirano prebacivanje ratnih zarobljenika u zarobljenički logor u Sremskoj Mitrovici, on u vreme svog učešća u trijaži i prevozu zarobljenika u kasarnu nije mogao da bude svestan toga da će zločini verovatno biti počinjeni. Iz tih razloga, Veće nije u mogućnosti da zaključi da je Veselin Šljivančanin sproveo trijažu i prevoz zarobljenika do kasarne, kao i da je odgađao dolazak predstavnika PMEZ i MKCK, znajući da će to njegovo ponašanje doprineti činjenju zločina utvrđenih u ovoj Presudi, ili da je tada imao razloga da zna da će zločini kao što su oni kojima se optuženi terete verovatno biti počinjeni. Veće zaključuje da se, u najboljem slučaju, može reći da je on bio svestan da bi zločini *moгли* biti počinjeni ukoliko se pripadnicima TO i paravojnih snaga omogući pristup ratnim zarobljenicima bez valjanog obezbeđenja. Međutim, to nije dovoljno da bi se zaključilo da predmetno ponašanje predstavlja pomaganje i podržavanje bilo kojeg od krivičnih dela za koja se optuženi terete.

b. Upućivanje autobusa na Ovčaru

²¹⁴¹ Vidi par. 606 gore.

²¹⁴² Veće se u to nije uverilo na osnovu iskaza Ljubice i Tanje Došen u vezi s komentarima Veselina Šljivančanina koji bi mogli da ukazuju na to da je bio svestan toga da će zločini biti počinjeni. Vidi par. 592 gore.

659. Naređenje da se autobusi s ratnim zarobljenicima pošalju iz kasarne JNA u Vukovaru na Ovčaru, prema zaključku Veća, takođe je omogućilo činjenje zločina koji su tog dana počinjeni na Ovčari. Kao što je Veće zaključilo, to se dogodilo po naređenju Mileta Mrkšića. Nema direktnih dokaza o učešću Veselina Šljivančanina u izdavanju, prenošenju ili izvršavanju tog naređenja. Uprkos tome, prema mišljenju Veća, posredno se može zaključiti da je on bio direktno umešan. S tim u vezi, Veće misli na posetu Veselina Šljivančanina kasarni JNA za vreme dok su autobusi sa zarobljenicima bili tamo, njegovu dalju kontrolu nad zarobljenicima u kasarni koja se vidi iz toga što su zarobljenici s njegovog spiska izvedeni iz autobusa i vraćeni u bolnicu, odgovornost i ovlašćenja koje mu je Mile Mrkšić dodelio kako bi rukovodio postupkom odabira i prevoza ratnih zarobljenika iz bolnice, ovlašćenje koje mu je Mile Mrkšić izričito dao da po svom nahođenju koristi vojnu policiju OG Jug i činjenicu da su pripadnici vojne policije 2. bataljona VP gmtbr obezbeđivali zarobljenike do dolaska na Ovčaru, gde su pripadnici vojne policije 80. mtbr, kojima je hitno naređeno da idu na Ovčaru, bili spremni da obezbeđuju zarobljenike po njihovom dolasku, ličnu umešanost zamenika Veselina Šljivančanina majora Vukašinovića u prevoženje zarobljenika na Ovčaru i, kao što je Veće zaključilo na drugim mestima u ovoj Presudi, to što je Veselin Šljivančanin bio prisutan na Ovčari oko sat vremena od dolaska ratnih zarobljenika. Na osnovu tih činjenica, posmatranih zajedno, uprkos iskazima koji govore suprotno, uključujući iskaz Veselina Šljivančanina, Veće se uverilo da je, u skladu s uobičajenim procedurama u okviru komandnog lanca, Veselin Šljivančanin bio direktno umešan u prenošenje i izvršavanje naređenja da se zarobljenici prebace na Ovčaru i tamo obezbede. Veće stoga donosi odgovarajući zaključak.

660. Pomoć koju je pružio time što je učestvovao u preusmeravanju autobusa koji su prevozili zarobljenike na Ovčaru značajno je uticala na činjenje zločina na Ovčari. Bez obzira na to, nije dokazano da je Veselin Šljivančanin posedovao stanje svesti koje se traži da bi se smatralo da je pomagao i podržavao krivična dela na Ovčari. Prema zaključku Veća, o kojem se govori na drugim mestima u tekstu, u vreme prebacivanja ratnih zarobljenika na Ovčaru Mile Mrkšić nije bio doneo konačnu odluku u vezi s nadzorom nad tim ratnim zarobljenicima. Pored toga, na Ovčari je ratne zarobljenike trebalo da obezbeđuju pripadnici vojne policije JNA. S obzirom na te okolnosti, ne može se zaključiti da je Veselin Šljivančanin, kad je učestvovao u procesu preusmeravanja autobusa na Ovčaru, bio u poziciji da predvidi zločine. Tužilaštvo nije dokazalo da je on tada bio svestan da svojim ponašanjem pomaže činjenje bilo kojeg od zločina za koje se tereti, ili da će pripadnici TO i paravojnih snaga biti u mogućnosti da počine takve zločine, ili da postoji verovatnoća da će ih počinuti. Prema tome, u odsustvu tražene *mens rea*, umešanost Veselina Šljivančanina u prebacivanje ratnih zarobljenika na Ovčaru ne predstavlja pomaganje i podržavanje bilo kojeg od zločina koji su kasnije počinjeni na Ovčari.

c. Prenošenje naređenja za povlačenje 80. mtbr

661. Nakon što je odvagalo dokaze koji govore suprotno, Veće je zaključilo da su naređenje za povlačenje vojne policije 80. mtbr s Ovčare, usled kojeg su pripadnici TO i dobrovoljačkih snaga stekli neograničen pristup ratnim zarobljenicima i isključiv nadzor nad njima, preneli kapetan Karanfilov i kapetan Vukosavljević, svaki za sebe, u ranim večernjim časovima 20. novembra 1991. godine. Veće prihvata da je povlačenje vojne policije olakšalo činjenje zločina. Karanfilov je bio direktno podređen Veselinu Šljivančaninu. Postoje očigledne indikacije o tome da je, kad je reč o tom poslednjem naređenju koje je tog dana izdato u vezi s ratnim zarobljenicima, Veselin Šljivančanin možda umešan i u prenošenje naređenja koje je na Ovčaru preneo kapetan Karanfilov. Na to ukazuju uobičajene procedure lanca komandovanja, mada to, samo po sebi, nije dovoljno uverljivo s obzirom na dokaze koji govore o suprotnom. Ima i dokaza o tome da su Šljivančanin i Karanfilov kasnije tog dana nakratko bili zajedno u Vukovaru, međutim, Veće ne može da prihvati istinitost dokaza o tome šta se dešavalo na tom sastanku, te stoga ni da se uveri u njegovu verodostojnost u bilo kom pogledu. Dokazi ne sadrže indikacije o tome da je Veselin Šljivančanin bio u Negoslavcima u vreme kad je Mile Mrkšić prvi put izdao to naređenje. On je o njemu možda obavestjen na druge načine, ali to je puko nagađanje. Sudeći po dokazima, Šljivančanin te večeri nije prisustvovao večernjem referisanju OG Jug u Negoslavcima, a postoje i indicije da je u Vukovaru ostao duže nego obično, naročito u bolnici, i da možda nije stigao na komandno mesto OG Jug sve do otprilike 20:00 časova. Uprkos njegovom iskazu o suprotnom, gde tvrdi da je otišao za Beograd, sudeći po svim okolnostima, sasvim je moguće da je Karanfilov bio u Negoslavcima neposredno pre ili odmah nakon večernjeg referisanja na kojem je, po svemu sudeći, prvi put izdato naređenje. Pošto Veselin Šljivančanin nije bio u Negoslavcima, nije neobično što je jedan njegov podređeni upućen da prenese naređenje na Ovčaru. Te okolnosti se materijalno razlikuju od okolnosti vezanih za naređenje da se zarobljenici prevezu na Ovčaru, izdato ranije tog popodneva. Nisu dokazane druge okolnosti u vezi s uveče izdatim naređenjem za povlačenje vojne policije 80. mtbr s Ovčare, pa zbog svega toga, Veće ne može da se uveri da je zadovoljen kriterijum u vezi s tim da je Veselin Šljivančanin direktno učestvovao u prenošenju tog naređenja. Iako je moguće da jeste, Veće na osnovu raspoloživih dokaza to ne može da zaključi. Iz tog razloga, s obzirom na okolnosti, nema osnova za njegovu krivičnu odgovornost za posledice tog povlačenja.

d. Propust da se izdaju naređenja koja bi sprečila činjenje zločina

662. U Optužnici se navodi da Veselin Šljivančanin prema članu 7(1) snosi odgovornost za pomaganje i podržavanje planiranja, pripreme i izvršavanja zločina za koje se tereti.²¹⁴³ Tužilaštvo tvrdi da je Veselin Šljivančanin pomagao i podržavao zločine kojima se tereti u Optužnici tako što je propustio da izda naređenja koja su bila neophodna da bi se ti zločini sprečili.²¹⁴⁴ Pomaganje i podržavanje nečinjenjem je opšte prihvaćena kategorija. U Optužnici se navodi da je Veselin Šljivančanin “vojnima JNA pod svojom komandom [...] *dozvolio* da nadzor nad zatočenicima [...] predaju drugim srpskim snagama [...] koje su fizički počinile zločine” i da je bio “lično prisutan na poljoprivrednom dobru Ovčara 20. novembra 1991, kada su vršena krivična dela za koja tereti ova optužnica”.²¹⁴⁵ Veće se uverilo da je odbrana bila obavještena o tome da će se teza tužilaštva delimično oslanjati na pomaganje i podržavanje nečinjenjem.

663. Kao što je već utvrđeno, Veselin Šljivančanin je lično otišao na Ovčaru. Tamo je viđen otprilike u 14:30 ili 15:00 časova, kada su, po zaključku Veća, ratni zarobljenici i dalje iskrcavani i prisiljavani da prolaze kroz špalir ka hangaru. Dokazi ne pokazuju da je on ulazio u hangar, ali su nasilničko ponašanje pripadnika TO i paravojnih snaga prema zarobljenicima i njihova mogućnost da slobodno ulaze u hangar bili više nego očigledni. Prema tome, Veselin Šljivančanin je bio prisutan na Ovčari u vreme kad su pripadnici TO i dobrovoljci žestoko zlostavljali ratne zarobljenike i morao je videti to zlostavljanje. Prema zaključku Veća, on je bio svestan toga da se čine zločini. Na osnovu dokaza se ne može zaključiti da je tokom posete Ovčari Veselin Šljivančanin video u kakvim se uslovima zaista nalaze zarobljenici u hangaru, pa stoga nije dokazano da je bio svestan toga da je na taj način počinjeno krivično delo okrutnog postupanja.

664. Osim onoga što je mogao lično da vidi tog dana na Ovčari, Veselin Šljivančanin je bio svestan i slučajeva teškog zlostavljanja ratnih zarobljenika od strane pripadnika TO i paravojnih snaga do kojih je došlo prethodnih nedelja na području Vukovara. Već u oktobru 1991. godine, bilo je izveštaja o nasilju nad ratnim zarobljenicima. U jednom izveštaju od 18. oktobra 1991. godine opisano je kako su pripadnici paravojnih formacija okrutno postupali prema ratnim zarobljenicima i ubili ih.²¹⁴⁶ Veselin Šljivančanin se seća da je pročitao taj izveštaj. Međutim, on je izjavio da u to vreme nije znao da ima zlostavljanja i ubijanja ratnih zarobljenika,²¹⁴⁷ što je stav koji se, po mišljenju Veća, ne može prihvatiti, bar ne nakon što je pročitao izveštaj. Bilo je i drugih izveštaja o ubijanju, “iživljavanju” i pljačkanju,²¹⁴⁸ što pokazuje stepen antagonizma između pripadnika lokalnih paravojnih snaga i Hrvata. Veselin Šljivančanin, kao organ bezbednosti OG Jug, bio je,

²¹⁴³ Optužnica, par. 4.

²¹⁴⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 648.

²¹⁴⁵ Optužnica, par. 11(g) i (h); naglasak dodat.

²¹⁴⁶ Dok. pr. br. 718.

²¹⁴⁷ Veselin Šljivančanin, T. 13782-13783.

između ostalog, zadužen za ratne zločine i odgovoran za razoružavanje paravojnih snaga.²¹⁴⁹ On se nalazio na području Vukovara od početka oktobra 1991. godine.²¹⁵⁰

665. U vreme pada Vukovara došlo je do sličnih incidenata za koje je znala čak i Komanda 1. VO. Dana 18. novembra 1991. godine ona je izdala naređenje u kojem je rečeno sledeće:²¹⁵¹

“...niko nema pravo na odmazdu i druge oblike osвете, kao što su to vršile neke jedinice mesne TO.”

Po mišljenju pukovnika Trifunovića, Veselin Šljivančanin je 19. novembra 1992. godine znao za probleme s pripadnicima TO.²¹⁵² Kapetan Karanfilov, koji je bio direktno potčinjen Veselinu Šljivančaninu, posvedočio je da je 18. novembra 1991. godine od Veselina Šljivančanina dobio zadatak da ode na Ovčaru, gde su prekonoc držani vojnici ZNG koji su se predali na Mitnici. Značajno je to što je od kapetana Karanfilova traženo da vojnicima ZNG i komandantu bezbednosti koji je bio zadužen za taj objekat prenese konkretan zahtev da se obe strane uzdrže od dela koja bi mogla da eskaliraju u sukob.²¹⁵³ To pokazuje da je Veselin Šljivančanin bio svestan opasnosti od neprijateljskog postupanja prema hrvatskim ratnim zarobljenicima, u tom slučaju čak i od strane vojnika JNA, i da je bio zabrinut zbog toga.

666. Pored toga, kao što je već rečeno, tokom noći između 19. i 20. novembra 1991. godine, pukovnik Vujić se, nakon odlaska u “Velepromet”, sastao s Veselinom Šljivančaninom u Negoslavcima i obavestio ga o postupcima nekih pripadnika TO i paravojnih snaga i konkretno o počinjenim ubistvima, kao i tome da se i njemu samom pretilo.²¹⁵⁴ Nakon nekoliko sati pukovnik Vujić je imao još jednu priliku da razgovara s Veselinom Šljivančaninom. Tokom referisanja koje je Veselin Šljivančanin održao ujutro 20. novembra na kapiji “Veleprometa”, pukovnik Vujić je pomenuo informacije koje je dobio od pukovnika Kijanovića o ubistvima u “Veleprometu” i tome da se tamo nalaze tela.²¹⁵⁵ Veće zaključuje da je Veselin Šljivančanin bio obavešten o delima zlostavljanja i ubistvima koja su tokom noći pre evakuacije vukovarske bolnice počinili pripadnici TO i paravojnih snaga u “Veleprometu”. On je takođe lično video dela zlostavljanja počinjena u kasarni JNA 20. novembra 1991. godine i bio o njima obavešten. Imajući to u vidu, jasno je da je Veselin Šljivančanin bio obavešten o tome da su počinjena dela slična onima koja su potom počinjena na Ovčari. On je bio svestan zabrinjavajućeg stepena neprijateljstva koje su pripadnici

²¹⁴⁸ Dok. pr. br. 636, str. 2; dok. pr. br. 819.

²¹⁴⁹ Veselin Šljivančanin, T. 13459.

²¹⁵⁰ Veselin Šljivančanin, T. 13460-13461.

²¹⁵¹ Dok. pr. br. 415.

²¹⁵² Radoje Trifunović, T. 8150-8153.

²¹⁵³ Borče Karanfilov, T. 15411-15412; 15463.

²¹⁵⁴ Vidi par. 175 gore.

²¹⁵⁵ Vidi par. 365 gore.

lokalne TO i paravojnih snaga ispoljavali prema pripadnicima hrvatskih snaga, kao i da je veliki broj njih spreman da poćini teška krivićna dela ako im se ukaŹe prilika. S obzirom na ta saznanja, Veselin Őljivanćanin je svakako morao biti svestan da je cilj dela zlostavljanja koja su ćinjena na Ovćari dok je on bio tamo bilo kaŹnjavanje tih ratnih zarobljenika zbog njihovog ućešća, odnosno pretpostavljenog ućešća u hrvatskim snagama pre pada Vukovara.

667. Dokazi ukazuju na to da Veselin Őljivanćanin, uprkos tome Őto je bio oćevidac zlostavljanja ratnih zarobljenika na Ovćari i svestan prethodnih slićnih i gorih dela, nije ućinio ništa kako bi sprećio dalje ćinjenje zloćina na Ovćari. Ništa ne ukazuje na to da su njegovi direktni potćinjeni ćinili krivićna dela u vreme njegove posete Ovćari. S tim u vezi, okolnosti u ovom slućaju razlikuju se od onih na osnovu kojih je utvrćena odgovornost Tihomira Blaškića prema ćlanu 7(1) za nećinjenje, o ćemu je ranije bilo reći.²¹⁵⁶ Mećutim, Mile Mrkšić je Veselinu Őljivanćaninu zvanićno poverio znatna ovlašćenja u vezi s odvoćenjem i obezbećenjem ratnih zarobljenika iz bolnice, i to ovlašćenje je, prema zakljućku Veća, bilo na snazi i u vreme kad je Veselin Őljivanćanin tog popodneva posetio Ovćaru. Konkretno, on je u te svrhe imao izrićitu komandnu odgovornost nad vojnom policijom OG Jug, Őto je zakljućeno i na drugim mestima u ovoj Presudi. Uprkos tome, on ni tim vojnim policajcima ni svojim direktnim potćinjenima koji su se tamo nalazili nije izdao narećenje ćiji bi cilj bio sprećavanje ćinjenja daljih zloćina. Nisu izvedeni nikakvi dokazi i nije izneta tvrdnja da je Veselin Őljivanćanin na bilo koji naćin pokušao da zaustavi zlostavljanje ratnih zarobljenika koje se tada odigravalo na Ovćari, iako je bio u poziciji da preduzme neophodne mere.

668. Veselin Őljivanćanin je imao dućnost da zaštititi ratne zarobljenike koji su odvedeni iz vukovarske bolnice. Dućnost zaštite ratnih zarobljenika su mu nalagali zakoni i obićaji ratovanja.²¹⁵⁷ Ona je takoćde bila deo njegovih nadlećnosti kao organa bezbednosti OG Jug. Pored toga, dokazi pokazuju da je od odvoćenja ratnih zarobljenika iz bolnice do te noći, kad su povućeni straŹari JNA koji su ih obezbećivali, Veselin Őljivanćanin bio odgovoran za njihovo obezbećenje, Őto je podrazumevalo i njihovu zaštitu i sprećavanje bekstva. Tu odgovornost mu je poverio Mile Mrkšić u vezi s operacijom odvoćenja osumnjićenih za ratne zloćine iz bolnice.²¹⁵⁸ Veće primećuje da ta odgovornost nije bila novitet. U većernjim ćasovima 18. novembra 1991. godine, Veselin

²¹⁵⁶ Vidi par. 553-554 gore.

²¹⁵⁷ Ćlan 13 Źenevske konvencije III glasi: "S ratnim zarobljenicima se mora u svako doba postupati ćovećno. Svaki ćin ili nedozvoljeno propuštanje od strane Sile koja ih drŹi a koji prouzrokuje smrt, ili dovodi u ozbiljnu opasnost zdravlje ratnog zarobljenika koji se nalazi u njenoj vlasti zabranjen je i biće smatran kao teška povreda ove Konvencije. [...] Ratni zarobljenici se isto tako moraju u svako doba zaštitivati naroćito protiv svakog akta nasilja ili zastrašivanja, protiv uvreda i javne radoznalosti." Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, fusnota 1384. Uz to, JNA je imala sopstvene propise (Propisi o primeni pravila mećunarodnog ratnog prava u oruŹanim snagama SFRJ, 1988) o primeni mećunarodnih zakona ratovanja, u koje je spadala relevantna Źenevska konvencija, i koji su obavezivali sve pojedince da se pridrŹavaju tih propisa. (Dok. pr. br. 600, par. 49; dok. pr. br. 578, str. 131-134; dok. pr. br. 396) U tim propisima se navodi i sledeće: "Sa ratnim zarobljenicima se mora postupati ćovećno. Oni se naroćito moraju zaštititi od nasilja, uvreda i zastrašivanja." (Propisi, par. 210, dok. pr. br. 396; dok. pr. br. 600, par. 52)

Šljivančanin je učestvovao u obezbeđivanju pripadnika hrvatskih snaga koji su se predali i bili dovedeni na Ovčaru, gde su čekali na prebacivanje u zarobljenički logor u Sremskoj Mitrovici. Prvenstvenu odgovornost za to je imao kapetan Vukosavljević, koji je, kao organ bezbednosti 80. mtbr, bio indirektno potčinjen Veselinu Šljivančaninu.²¹⁵⁹ Bez obzira na to, predveče 18. novembra 1991. godine Veselin Šljivančanin je na Ovčaru, gde su držani ratni zarobljenici, poslao kapetana Karanfilova s porukom da, između ostalog, sa zarobljenicima treba postupati u skladu s propisima i da nikom ne treba nauditi.²¹⁶⁰

669. Iz tih razloga, Veće se uverilo da je dužnost Veselina Šljivančanina da zaštiti ratne zarobljenike koji su popodne 20. novembra 1991. godine dovedeni na Ovčaru bila od značaja. Veselin Šljivančanin je bio obavezan da postupa po zakonima i običajima ratovanja i, kao organ bezbednosti, takođe je imao zadatak da primenjuje neke od tih zakona, bar kad je reč o bezbednosti ratnih zarobljenika pod nadzorom JNA, pri čemu je imao i konkretna naređenja Mileta Mrkšića u vezi s bezbednošću zarobljenika. Iz toga sledi da njegovo nečinjenje, tj. to što tokom posete Ovčari ili neposredno nakon nje, nije preduzeo neophodne mere da spreči dalje činjenje zločina nad ratnim zarobljenicima koje su štitali zakoni i običaji ratovanja, predstavlja kršenje njegove zakonske obaveze. Kao što je rečeno ranije, propust da se izvrši zakonska obaveza takve vrste može da povlači krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta.²¹⁶¹

670. Usled toga što je Veselin Šljivančanin prekršio svoju zakonsku obavezu došlo je do povremenog, ali kontinuiranog, a ponekad praktično neometanog, činjenja zločina od strane pripadnika TO i paravojnih snaga tog popodneva. Da se opredelio da prisutnim vojnim policajcima izda jasna uputstva i, po potrebi, izda naređenje i kao ispomoć pozove na Ovčaru druge vojne policajce, on je mogao da spreči činjenje daljih zločina. Takođe valja primetiti da su pripadnici vojne policije 2. bataljona VP gmtbr, koji su obezbeđivali ratne zarobljenike u autobusima, otišli tim autobusima nakon što su iz njih iskrcani svi ratni zarobljenici. Pored drugih očiglednih mera, Veselin Šljivančanin je mogao da spreči njihov odlazak s Ovčare ili da naredi da se vrate. On je mogao da pozove druge pripadnike 2. bataljona VP gmtbr ili druge vojne policajce iz sastava OG Jug. Da je tokom popodneva na Ovčari bilo više policajaca, i da su im bila izdata jasna uputstva, pripadnici TO i paravojnih snaga koji su činili zločine nad ratnim zarobljenicima ne bi mogli da nastave sa svojim kažnjivim ponašanjem, ili bi bar u tome bili sputani. Prema tome, to što je Veselin Šljivančanin propustio da postupa u skladu sa svojom zakonskom obaveznom i postara se za obezbeđenje ratnih zarobljenika značajno je uticalo na na činjenje zločina na Ovčari u

²¹⁵⁸ Vidi par. 400 gore.

²¹⁵⁹ Dragi Vukosavljević, T. 8666.

²¹⁶⁰ Borče Karanfilov, T. 5411.

popodnevnim časovima 20. novembra 1991. godine. Kao što je ranije ustanovljeno, Veselin Šljivančanin je znao da pripadnici TO i paravojsnih snaga zlostavljaju ratne zarobljenike i na taj način čine zločine mučenja i okrutnog postupanja. U datim okolnostima, on je morao biti svestan toga da je svojim propustom da izda jasna uputstva prisutnim vojnim policajcima ili da na Ovčaru kao ispomoć dovede druge vojne policajce olakšao činjenje tih zločina.

671. Veće podseća da samo prisustvo na mestu zločina može, u izvesnim okolnostima, da pruži podstrek počiniovcima.²¹⁶² Međutim, u ovom predmetu nisu izvedeni dokazi koji sugerišu da je neko od počinilaca primetio ili znao za prisustvo Veselina Šljivančanina na Ovčari.²¹⁶³ Prema tome, ne može se zaključiti da su počinioци njegovo prisustvo smatrali prećutnim odobravanjem ili podstrekavanjem.

672. Za vreme dok je Veselin Šljivančanin bio na Ovčari tamo su činjeni zločini mučenja i okrutnog postupanja. Pošto je obezbeđenje ratnih zarobljenika bilo nedovoljno, činjenje zločina se nastavilo. Kao što je ranije ustanovljeno, uveče tog dana pripadnici TO i paravojsnih snaga koji su se okupili na Ovčari odveli su ratne zarobljenike do masovne grobnice i ubili ih. Tačno je da je Veselin Šljivančanin, na osnovu svojih saznanja o događajima u “Veleprometu” 19. novembra 1991. godine, morao biti svestan toga da su bar neki pripadnici TO i paravojsnih snaga bili kadri da ubiju. Međutim, u vreme kad je on bio na Ovčari, ratne zarobljenike je obezbeđivala JNA i bila nadležna za njih. Veselin Šljivančanin je objektivno imao razloga da, s obzirom na te okolnosti, poveruje da pripadnici TO i paravojsnih snaga po svoj prilici neće pribeći ubijanju. Ubistva su postala verovatna tek nakon što su se pripadnici JNA, tj. vojne policije 80. mtbr, te večeri definitivno povukli s Ovčare, i kada su pripadnici TO i paravojsnih snaga mogli da imaju neometan pristup ratnim zarobljenicima koji su ostali pod njihovom kontrolom. Prema tome, Veće ne može da zaključi da je Veselin Šljivančanin u vreme posete Ovčari znao da će ubistva verovatno biti počinjena. On može da snosi odgovornost samo za zločine čiji je očevidac bio prilikom posete Ovčari i za dalje činjenje sličnih zločina tokom popodneva.

673. Veće dalje primećuje da su se dela ubistva odigrala nakon što je izdato naređenje da se vojna policija 80. mtbr JNA povuče s Ovčare, nakon čega su ratni zarobljenici bili pod nadzorom pripadnika TO i paravojsnih snaga. To povlačenje je naredio Mile Mrkšić. Iz toga sledi da je odgovornost za obezbeđivanje ratnih zarobljenika odvedenih iz bolnice, koju je Mile Mrkšić prethodnog dana dodelio Veselinu Šljivančaninu, nužno prestala kad je povučen i poslednji

²¹⁶¹ Vidi par. 553 gore.

²¹⁶² Vidi par. 552 gore.

²¹⁶³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 277.

pripadnik JNA. Iz tog razloga, Veće zaključuje da nije dokazano da je Veselin Šljivančanin, time što nije ispunio svoju zakonsku obavezu, pomagao i podržavao počinjenje ubistva na Ovčari.

674. Iz gorenavedenih razloga, Veće zaključuje da je, propustom da ispuni svoju zakonsku obavezu i ratne zarobljenike koji su držani na Ovčari zaštiti od dela zlostavljanja, Veselin Šljivančanin pomagao i podržavao zločin mučenja i okrutnog postupanja, a ne zločin ubistva.

(iv) Udruženi zločinački poduhvat

675. Kao što je ranije bilo reči, Veće na osnovu dokaza ne može da zaključi da su zločini koje je tužilaštvo dokazalo počinjeni u sklopu zajedničkog cilja udruženog zločinačkog poduhvata u kojem su učestvovali Veselin Šljivančanin ili neki od optuženih. Shodno tome, tvrdnja da je Veselin Šljivančanin počinio zločine svojim učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu mora se odbaciti.

(b) Odgovornost Veselina Šljivančanina prema članu 7(3) Statuta

676. Tužilaštvo tvrdi da je Veselin Šljivančanin imao komandna ovlašćenja nad pripadnicima TO koji su počinili zločine za koje se optuženi terete u Optužnici i da je, uprkos obaveštenosti o tome da se zločini čine ili da se njihovo počinjenje sprema, propustio da preduzme mere i spreči počinioce. Kao što je ranije bilo reči, postoje dokazi koji sugerišu da je Veselin Šljivančanin možda vršio izvesna ovlašćenja nad pripadnicima TO i paravojnih snaga koji su učestvovali u trijaži u bolnici. Međutim, nije dokazano da je posle toga i dalje imao ili da je pretendovao da vrši bilo kakva ovlašćenja, a naročito da je imao bilo kakvu efektivnu kontrolu nad pripadnicima TO i paravojnih snaga koji su počinili zločine na Ovčari. Prema tome, nije dokazano da Veselin Šljivančanin snosi komandnu odgovornost prema članu 7(3) za zločine koje su počinili pripadnici TO i paravojnih snaga. Optužbe kojima se tereti u vezi s ovim vidom odgovornosti moraju se odbaciti.

X. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE

677. Pitanje kumulativnih osuđujućih presuda javlja se onda kada više optužbi proističe iz kažnjivog ponašanja koje je u suštini isto. U praksi ovog Međunarodnog suda je uvreženo da je izricanje kumulativnih osuđujućih presuda po različitim odredbama Statuta za isto kažnjivo ponašanje dopustivo samo ako "svaka od dotičnih odredbi sadrži materijalno različit element koji druga ne sadrži".²¹⁶⁴ Ukoliko u vezi s dva krivična dela taj kriterijum nije zadovoljen, Veće treba da izrekne osuđujuću presudu po konkretnijoj odredbi.²¹⁶⁵

678. Iz ranije navedenih razloga, Veće je zaključilo da su dokazani elementi krivičnih dela ubistva (tačka 4), mučenja (tačka 7), i okrutnog postupanja (tačka 8) kao kršenja zakona i običaja ratovanja.

679. U ovom predmetu pitanje kumulativne osuđujuće presude postavlja se u vezi s krivičnim delima mučenja (tačka 7) i okrutnog postupanja (tačka 8). Statutarni osnov i elementi oba ova krivična dela, mučenja i okrutnog postupanja, analizirani su ranije u ovoj presudi.²¹⁶⁶ Oba krivična dela iziskuju da žrtva pretrpi tešku telesnu ili duševnu povredu, koja mora da bude posledica činjenja ili nečinjenja optuženog ili njegovog potčinjenog, a delo izvršioca mora da bude namerno. Krivično delo mučenja sadrži još jedan element, a to je da to činjenje ili nečinjenje mora da bude izvršeno s konkretnim ciljem, kao što su iznuđivanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili treće lice, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica.²¹⁶⁷ Međutim, krivično delo okrutnog postupanja ne iziskuje dokazivanje elementa koji se traži za krivično delo mučenja. Shodno tome, u slučaju kad se krivična dela mučenja i okrutnog postupanja temelje na istom kažnjivom ponašanju optuženih, Veće će izreći osuđujuću presudu samo u vezi s optužbom za mučenje (tačka 7). Veće je to učinilo u vezi s premlaćivanjem do kojeg je došlo na Ovčari 20. novembra 1991. godine, ispred hangara i u njemu, koje je, prema zaključku Veća, predstavljalo i okrutno postupanje i mučenje. Prema tome, optužba za okrutno postupanje (tačka 8) zadržava se samo u vezi s uslovima zatočenja na Ovčari.

680. U ovom predmetu pitanje kumulativne osude ne javlja se u vezi s krivičnim delima mučenja (tačka 7) i ubistva (tačka 4), jer se ta krivična dela ne temelje na istom kažnjivom ponašanju. Isto se može reći za krivična dela okrutnog postupanja (tačka 8) i ubistva (tačka 4).

²¹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, 412-413; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 1032.

²¹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, 412-413; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 1032.

²¹⁶⁶ Vidi par. 513-517 gore.

²¹⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 142, 144.

681. Iz razloga navedenih ranije u ovoj Presudi i imajući u vidu pravo vezano za kumulativne osuđujuće presude, Veće će izreći osuđujuće presude protiv optuženog Mileta Mrkšića u vezi s tačkom 4 (ubistvo), tačkom 7 (mučenje) i tačkom 8 (okrutno postupanje). Veće će izreći osuđujuću presudu protiv optuženog Veselina Šljivančanina samo u vezi s tačkom 7 (mučenje).

XI. ODMERAVANJE KAZNE

682. Tužilaštvo tvrdi da Miletu Mrkšiću i Veselinu Šljivančaninu, ukoliko im bude izrečena osuđujuća presuda za naređivanje, pomaganje i podržavanje ili za učešće u prvoj ili trećoj kategoriji UZP, treba izreći kaznu doživotnog zatvora.²¹⁶⁸

683. Odmeravanje kazne je regulisano članom 24 Statuta i pravilom 101 Pravilnika.²¹⁶⁹ U skladu s pravilom 101(A) Pravilnika, lice koje je proglašeno krivim može biti osuđeno na kaznu zatvora, uključujući kaznu doživotnog zatvora. Veće će, u skladu sa članom 24(2) Statuta i pravilom 101(B) Pravilnika, uzeti u obzir faktore kao što su težina krivičnog dela i lične prilike osuđenog lica, kao i sve eventualne otežavajuće i olakšavajuće okolnosti. Veće će takođe imati u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji,²¹⁷⁰ mada ta praksa nije obavezujuća po Veće.²¹⁷¹ Odluka o trajanju kazne je diskreciona i zavisi od okolnosti konkretnog predmeta.²¹⁷² Pri primeni svog diskrecionog prava Veće se rukovodi relevantnim odredbama iz Statuta i Pravilnika. Veće takođe ima u vidu prvenstvene ciljeve odmeravanja kazne koje je definisalo Žalbeno veće, naime, odvracanje i odmazdu.²¹⁷³ Pored toga, kazna ne sme biti hirovita ili preterana, to jest, ne bi trebalo da prevazilazi razumne razmere kazni izrečenih u sličnim okolnostima za ista krivična dela.²¹⁷⁴

²¹⁶⁸ Završna reč, 15. mart 2007. godine, T. 16131.

²¹⁶⁹ Član 24 Statuta predviđa sledeće: "1. Krivične sankcije koje izriče pretresno veće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno veće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije. 2. Prilikom izricanja kazni, pretresna veća uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog dela i ličnih prilika osuđenika. 3. Uz kaznu zatvora, pretresna veća mogu da nalože povraćaj eventualne imovine i imovinske koristi stečene kažnjivim ponašanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima."

Pravilo 101 Pravilnika predviđa sledeće: "(A) Lice proglašeno krivim može biti osuđeno na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora. (B) Prilikom odmeravanja kazne pretresno veće uzima u obzir faktore spomenute u članu 24(2) Statuta, te faktore kao što su: (i) sve otežavajuće okolnosti; (ii) sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem pre ili posle izricanja presude; (iii) opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; (iv) eventualno vreme koje je osuđeno lice već izdržalo od kazne za isto delo koju je eventualno izrekao nacionalni sud, u skladu s članom 10(3) Statuta. (C) Osuđenom će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vreme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak."

²¹⁷⁰ Član 24(1) Statuta; pravilo 101(B)(iii) Pravilnika.

²¹⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 377; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681-682, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 829: "Iako Pretresno vijeće nije obavezno da primijeni praksu odmeravanja kazne iz bivše Jugoslavije, u svakom slučaju je potrebno više od pukog nabiranja relevantnih odredbi iz krivičnog zakona bivše Jugoslavije. U slučaju da postoje neke razlike, valja se potruditi da se kazne koje će se izreći objasne uz osvrt na praksu odmeravanja kazne u bivšoj Jugoslaviji, posebno tamo gdje za neku posebnu praksu odmeravanja kazne nema nikakvih smjernica u međunarodnom pravu. Zbog činjenice da često postoje veoma važne razlike između nacionalnih krivičnih gonjenja i krivičnog gonjenja na ovoj sudskoj instanci, Pretresno vijeće napominje da priroda, opseg i razmjer krivičnih djela za koja se sudi pred ovim Međunarodnim sudom ne dopuštaju automatsku primjenu prakse odmeravanja kazni bivše Jugoslavije."

²¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 248; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 394; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 500.

²¹⁷³ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 48; Drugostepena presuda u predmetu *Deronjić*, par. 136-137, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 800-801; 860; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 1073-1075; 1079; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 678; Drugostepena presuda u predmetu *Alekovski*, par. 145; 185; Drugostepena presuda u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 46; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 402.

²¹⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Momir Nikolić*, par. 39, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 96; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Babić*, par. 33.

A. Težina krivičnog dela

684. Težina krivičnog dela jeste faktor od primarnog značaja pri određivanju kazne.²¹⁷⁵ Prilikom ocenjivanja težine krivičnog dela Veće može da uzme u obzir prirodu zločina, razmere i okrutnost zločina, ulogu optuženog i ukupne posledice zločina na žrtve i njihove porodice.²¹⁷⁶ Kazna mora da odražava inherentnu težinu ili ukupnost kažnjivog ponašanja nekog optuženog, pri čemu dužnu pažnju treba posvetiti konkretnim okolnostima predmeta, kao i formi i stepenu učešća optuženog.²¹⁷⁷ U praksi Međunarodnog suda uvreženo je načelo da ratni zločini po svojoj prirodi nisu manje ozbiljni nego zločini protiv čovečnosti.²¹⁷⁸

685. Osim veoma malog broja lica koja su bila podvrgnuta okrutnom postupanju ili mučenju, sve žrtve krivičnih dela u ovom predmetu ubijene su datog dana. Za njih su posledice bile konačne. Članovi uže porodice su ostali bez svojih najdražih. U skoro svim slučajevima bol i patnja prouzrokovani takvom tragedijom pogoršani su neizvesnošću u vezi sa sudbinom koja je zadesila te žrtve.

1. Mile Mrkšić

686. Veće je zaključilo da je Mile Mrkšić kriv za zločin ubistva (tačka 4), mučenja (tačka 7) i okrutnog postupanja (tačka 8). Na osnovu dokaza je utvrđeno da su vojnici OG Jug JNA, pod komandom Mileta Mrkšića, 20. novembra 1991. godine, dva dana nakon što su se hrvatske snage predale srpskim snagama u Vukovaru, iz vukovarske bolnice kao ratne zarobljenike odveli više od 200 lica. Skoro svi ti zarobljenici bili su muškarci, od kojih su velika većina bili pripadnici hrvatskih snaga. Oni su odvedeni u hangar na Ovčari, nadomak Vukovara, gde su podvrgnuti premlaćivanjima i drugim vidovima zlostavljanja. Te večeri su pripadnici vojne policije JNA koji su stražarili nad zarobljenicima povučeni po naređenju Mileta Mrkšića. Nakon toga, pripadnici srpske TO i paravojnih snaga OG Jug u grupama su odvodili te zarobljenike iz hangara do obližnje lokacije, i tamo ih potom pogubili. Tela 200 lica pokopana su u masovnu grobnicu, koja je iskopana tokom tog popodneva. Grobnica je ostala neotkrivena skoro godinu dana. Osuđujuća presuda za ubistvo izriče se u vezi sa 194 zarobljenika, od čega su ostaci njih 190 pronađeni u masovnim grobnicama i identifikovani, a identifikovane su i druge četiri žrtve.

²¹⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Momir Nikolić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 442; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

²¹⁷⁶ Vidi Presudu o kazni u predmetu *Rajić*, par. 83-95.

²¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

²¹⁷⁸ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 69; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 247; Presuda o kazni u predmetu *Rajić*, par. 83.

687. Za razmatranje težine krivičnih dela relevantna je uloga Mileta Mrkšića u činjenju tih zločina. S tim u vezi valja primetiti da nije utvrđeno da je Mile Mrkšić kriv za naređivanje činjenja tih zločina. Nije dokazano da je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je zajednički cilj bilo činjenje tih zločina. Utvrđeno je da je Mile Mrkšić kriv jer je doneo odluku o povlačenju oficira i vojnika JNA koji su stražarili nad ratnim zarobljenicima na Ovčari. Tim činom je Mile Mrkšić pružio značajnu praktičnu pomoć pripadnicima TO i paravojsnih snaga na Ovčari koji su potom bili u mogućnosti da počine ubistva. Pored toga, Mile Mrkšić se smatra krivim jer je tokom popodneva propustio da spreči dalje činjenje krivičnih dela okrutnog postupanja i mučenja na Ovčari, o kojima je bio obavešten. Značajno je to što je Mile Mrkšić 20/21. novembra 1991. godine bio komandant svih srpskih snaga na Ovčari.

688. Žalbena veće je bilo mišljenja da neka ranija odluka o kazni koju je izreklo neko veće Međunarodnog suda može da pruži smernice ukoliko se odnosi na "isto krivično djelo koje je počinjeno u okolnostima koje su u znatnoj mjeri slične."²¹⁷⁹ Ono je takođe objasnilo da takvo poređenje može biti ograničeno.²¹⁸⁰ Veće ističe da se nekoliko predmeta na Međunarodnom sudu odnosilo na masovna ubistva počinjena na istom geografskom području tokom ograničenog perioda.²¹⁸¹ Međutim, osuđenim licima se kazne ne određuju samo zato što su prekršila neki konkretan član Statuta, već zbog njihovog ponašanja i uloge koju su imala u tim zločinima. Kao što je objasnilo Žalbena veće, veća su pod imperativnom obavezom da prilagode kaznu tako da ona bude odraz težine zločina i individualnih prilika optuženog, što obuhvata uzimanje u obzir i otežavajućih i olakšavajućih okolnosti.²¹⁸² Veće ne može da navede neki predmet iz prakse Međunarodnog suda za koji se može reći da se odnosi na isto krivično delo i suštinski iste okolnosti kao u ovom predmetu. Shodno tome, Veće se neće baviti poređenjem s ranije donetim odlukama o kazni.

2. Veselin Šljivančanin

689. Veće je zaključilo da je Veselin Šljivančanin kriv za zločin mučenja (tačka 7). Na osnovu dokaza je utvrđeno da je 20. novembra 1991. godine više od 200 ratnih zarobljenika iz vukovarske bolnice autobusima dovedeno na Ovčaru, gde su pripadnici TO i paravojsnih snaga zlostavljali veliki broj njih putem žestokog premlaćivanja, s ciljem da ih tako kazne za učešće u hrvatskim snagama.

²¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 250; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 720.

²¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 721.

²¹⁸¹ Vidi, na primer, Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 797-798; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 468, 616.

²¹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Momir Nikolić*, par. 38, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 717, 719.

690. Razmatrajući ulogu Veselina Šljivančanina u činjenju zločina Veće želi da primeti da je on oslobođen optužbi za ubistvo. Nije zaključeno da je kriv za naređivanje bilo kojeg od zločina za koje se optuženi terete u Optužnici ili za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu s ciljem da poćini takve zloćine. Nije dokazano da je on bio lice na položaju vlasti u odnosu na bilo koga od poćinilaca, ili da je imao *de jure* ili *de facto* kontrolu nad poćiniocima zloćina koji su dokazani u ovoj Presudi. Veće je zaključilo da je Veselin Šljivanćanin odgovoran za ono što se dogodilo na Ovćari tokom popodneva, znatno pre pogubljenja. Uprkos tome što je bio odgovoran za bezbednost ratnih zarobljenika i što je otišao na Ovćaru u vreme kad su oni zlostavljani, Veselin Šljivanćanin nije preduzeo ništa da bi zaustavio premlaćivanja ili sprećio da se ona nastave. On je propustio da izda odgovarajuća uputstva vojnim policajcima koji su straćarili nad zarobljenicima i propustio je da obezbedi, pa čak i da zatraći, njihovo pojaćanje, što je spadalo u njegove mogućnosti i ovlašćenja. Iz tih razloga, ustanovljeno je samo da Veselin Šljivanćanin snosi krivićnu odgovornost za pomaganje i podrćavanje zloćina mućenja i okrutnog postupanja jer je propustio da deluje, u skladu s ćlanom 7(1) Statuta. Pored toga, pošto isto to premlaćivanje zarobljenika predstavlja okrutno postupanje i fizićki element mućenja, Veselin Šljivanćanin je proglašen krivim samo za pomaganje i podrćavanje zloćina mućenja.

691. Veće takoće želi da primeti da je Veselin Šljivanćanin bio zadućen za evakuaciju, prevoz i obezbećenje raznih zarobljenika iz vukovarske bolnice, ali da se nije uverilo da je tada znao ili predvićdao da će ti ratni zarobljenici biti pogubljeni. Nije dokazano da je Veselin Šljivanćanin imao bilo kakvu ulogu u povlaćenju pripadnika JNA koji su obezbećivali zarobljenike u hangaru na Ovćari koje je dovelo do njihovog pogubljenja od strane pripadnika srpske TO i paravojnih snaga. Veće je zaključilo da je odgovornost Veselina Šljivanćanina za obezbećivanje ratnih zarobljenika prestala s povlaćenjem poslednjeg od vojnih policajaca JNA koji su straćarili nad zarobljenicima, što je ućinjeno u skladu s narećenjem Mileta Mrkšića.

B. Lićne prilike optućenih: otećavajuće i olakšavajuće okolnosti

692. Statut i Pravilnik ne nastoje da daju sveobuhvatnu definiciju faktora koje je primereno smatrati otećavajućim i olakšavajućim okolnostima pri odrećivanju kazne. U pravilu 101(B) se kao olakšavajuća okolnost pominje samo znaćajna saradnja s tućiocem. U praksi Mećunarodnog suda ustanovljeni su dalji faktori koji se mogu uzeti u obzir.²¹⁸³ Poloćaj nadrećenog nekog optućenog prema ćlanu 7(3) Statuta moće se uzeti u obzir kao otećavajući faktor.²¹⁸⁴ Time nisu iscrpljeni svi

²¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaćkić*, par. 686 i 696.

²¹⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaćkić*, par. 91; Presuda o kazni u predmetu *Rajić*, par. 106.

faktori. Odluka o tome šta predstavlja otežavajuće i olakšavajuće faktore i koliku im težinu treba pridati nužno se mora doneti na osnovu konkretnih okolnosti svakog predmeta.²¹⁸⁵

693. Otežavajuće okolnosti moraju biti direktno vezane za činjenje krivičnog dela²¹⁸⁶ i moraju biti dokazane van razumne sumnje.²¹⁸⁷ To što neki optuženi odluči da iskoristi pravo na ćutanje ne sme da bude otežavajuća okolnost.²¹⁸⁸

694. Olakšavajuće okolnosti se mogu uzeti u obzir bez obzira na to da li su direktno vezane za navedeno krivično delo²¹⁸⁹ i utvrđuju se ocenjivanjem uverljivosti dokaza.²¹⁹⁰ Kao olakšavajući uzimani su u obzir faktori kao što su porodična situacija optuženog, njegova nastojanja da se reintegriše u društvo i to što nije ranije kažnjavao.²¹⁹¹

695. Tužilaštvo ne tvrdi da Veće treba da uzme u obzir bilo kakve konkretne otežavajuće ili olakšavajuće okolnosti.

1. Mile Mrkšić

696. Mrkšićeva odbrana tvrdi da pri odmeravanju odgovarajuće kazne kao olakšavajuće okolnosti i lične prilike treba uzeti u obzir sledeće faktore: to što nikad nije kažnjavao, njegovu karijeru “besprekornog oficira”, organizacione probleme prilikom formiranja OG Jug zbog kojih je imao poteškoća u uspostavljanju potpune kontrole nad svim vojnicima pod svojom komandom, porodične okolnosti, etničku toleranciju,²¹⁹² kao i to što se dobrovoljno predao pod nadzor ovog Međunarodnog suda.²¹⁹³

697. Žalbeno veće je nedavno zaključilo da je “poštovanje prema svim ljudima, bez obzira na nacionalnu, etničku ili vjersku pripadnost, nazor koji se očekuje od svakog pojedinca i koji ne predstavlja moment koji se može uzeti u obzir kao faktor za ublaženje kazne.”²¹⁹⁴

698. Dobrovoljna predaja nekog optuženog Međunarodnom sudu može se uzeti u obzir kao valjana olakšavajuća okolnost,²¹⁹⁵ čak i ako se može smatrati da je dužan da se preda.²¹⁹⁶ Mile

²¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 777; 780; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 685; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 405; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 500.

²¹⁸⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 850; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 911; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686.

²¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 736-737.

²¹⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 783; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 687.

²¹⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 920.

²¹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 697.

²¹⁹¹ Presuda o kazni u predmetu *Rajić*, par. 160.

²¹⁹² Završni podnesak Mrkšićeve odbrane, par. 834-840.

²¹⁹³ Završni podnesak Mrkšićeve odbrane, par. 840.

²¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 429.

Mrkšić se jeste dobrovoljno predao, ali tek sedam godina nakon što je potvrđena prvobitna optužnica protiv njega i izdat međunarodni nalog za hapšenje. Moguće je da za to postoje razni razlozi, ali u vezi s njima nisu izvedeni dokazi. Pri odmeravanju kazne Veće neće uzeti u obzir dobrovoljnu predaju Mileta Mrkšića ni kao olakšavajuću, ni kao otežavajuću okolnost.

699. Na kraju ovog suđenja Mile Mrkšić je Veću dao sledeću izjavu, u kojoj se, između ostalog, izvinio i izrazio žaljenje građanima Vukovara:

Želim reći: da mi je žao i mojih oficira, podoficira, vojnika i svih onih koji su se borili u zoni. Ima tu i dobrovoljaca i raznih jedinica drugih i običnog naroda koji je živio tu. Također mi je žao i građana Vukovara, branioca njihovih, njihovih građana s kojima sam ja živio jedno četiri godine dok sam iš'o u gimnaziju, što se kaže đачko doba, doba zaljublivanja i tako dalje. To su moji oficiri znali i oni su to poštivali. I sad, poslije toliko vremena, vidim da je to sve bila ludost jedna koja nije morala da se desi. Postavlja se suštinsko pitanje o čemu mi ovde celo vreme smo i raspravljali: "Zašto se desila Ovčara?" To ja postavljam pitanje. Sad, postaviću ovo pitanje poslije ovog suđenja: "Kome je to koristilo?" "Zašto se to desilo?" "Zašto se moralo desiti?" i tako dalje. Mogu samo da izjavim da mi je žao što se to desilo, da sam znao ne bi se desilo. Ne bih ni otiš'o za Beograd, nego bi tu bio ost'o i rešio taj problem. Međutim, to je samo dokaz da nikakvo mi zločinačko udruženje nismo imali, nismo imali nameru da se to desi. Mi gardisti koji smo ovde sedimo i oni koji su u Beogradu. Ko, kako, šta, to meni ostaje nepoznato.²¹⁹⁷

700. Izražavanje kajanja je prihvaćeno kao olakšavajući faktor.²¹⁹⁸ Međutim, da bi bilo prihvaćeno kao olakšavajuća okolnost, kajanje nekog optuženog mora da bude istinsko i iskreno.²¹⁹⁹ Izjava Mileta Mrkšića tiče se činjeničnog konteksta koji je iznela njegova odbrana, to jest, tvrdnje da je do pogubljenja došlo jer je on otišao u Beograd. Činjenice koje su utvrđene na osnovu dokaza sasvim su drugačije. Kajanje koje je izrazio Mile Mrkšić ne odnosi se na njegovo ponašanje koje je utvrđeno na osnovu dokaza. Prema tome, izjava Mileta Mrkšića je praktično izraz žaljenja, upućen građanima Vukovara i njihovim braniocima, zbog onoga što on, sudeći po svemu, smatra "ludošću" drugih. Veće to ne može da smatra izrazom iskrenog kajanja zbog njegovog ponašanja u vezi s tim krivičnim delima.

701. Veće prihvata da Mile Mrkšić dosad nije osuđivan ni za kakvo krivično delo i da se penzionisao nakon duge i uspešne vojne karijere tokom koje je dospao do veoma visokog čina i zauzimao položaje znatne odgovornosti. Kao olakšavajuća okolnost izneto je to što je, zbog posledica koje je raspad SFRJ imao na JNA, gmtbr, kojom je on komandovao u vreme kad su počinjena krivična dela, imala naročitih problema u vezi s ljudstvom i organizacijom, posebno zbog

²¹⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 599; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 1053 (iz kojeg se vidi da se taj faktor mora uzeti u obzir); Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 702 (iz kojeg se vidi da se taj faktor može uzeti u obzir). Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 430; Presudu o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 84; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 776; Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 868.

²¹⁹⁶ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 344, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 701, fusnota 1512.

²¹⁹⁷ Završna reč, 16. mart 2007. godine, T. 16301-16302.

²¹⁹⁸ Vidi predmete citirane u Drugostepenoj presudi u predmetu *Momir Nikolić*, fusnota 271.

manjka iskusnih starešina i ljudstva i prisustva velikog dela rezervista koji su pozvani kao ispomoć zbog vanrednih prilika. Osim toga, izneta je tvrdnja da mu u okviru dodatne komande nad OG Jug nije stavljeno na raspolaganje komandno osoblje kao što bi u normalnim okolnostima bio slučaj, i da je imao komandnu odovornost nad TO i dobrovoljačkim snagama, koje često nisu imale primerene starešine, obuku i disciplinu. U tom ima istine i moguće je da je Mile Mrkšić zbog toga imao veće obaveze nego što je uobičajeno. Međutim, on je raspolagao kompletnom komandnom strukturom gmtbr, a iz dokaza se ne vidi da je ta krivična dela počinio usled takvih organizacionih problema.

702. Takođe je izneta tvrdnja da je njegovo ponašanje bilo primereno besprekornom starešini. U vezi s datim krivičnim delima, njegovo ponašanje kad je reč o ratnim zarobljenicima, po mišljenju Veća, ukazuje da je bio spreman da se ogлуši o svoju odgovornost kao komandanta i u skladu s međunarodnim pravom i da preduzme odgovarajuće mere za brigu o ratnim zarobljenicima pod nadzorom JNA, kao i da je bio sklon da, pri rešavanju problema u vezi sa zahtevima TO (i drugih snaga) i "vlade" SAO po pitanju tih zarobljenika, ide "linijom manjeg otpora". S tim u vezi, on nije postupio onako kako bi trebalo da postupi oficir na njegovom položaju, što je imalo užasne posledice po zarobljenike i njihove najbliže.

703. Veće prihvata da su on i njegova supruga željno iščekivali penziju koju su planirali da provedu zajedno, i da će duža kazna zatvora u ovoj fazi njegovog života predstavljati veliko breme za privatni život Mileta Mrkšića i njegove supruge. Veće će to uzeti u obzir, ali takođe mora da prida dužnu pažnju ozbiljnosti njegovog ponašanja i posledicama koje je ono imalo po brojna druga lica i porodice.

2. Veselin Šljivančanin

704. Tužilaštvo nije navelo konkretne olakšavajuće faktore ili lične prilike koje bi trebalo uzeti u obzir pri odmeravanju kazne za Veselina Šljivančanina. Utvrđene su okolnosti njegovog ponašanja na osnovu kojih mu se izriče osuđujuća presuda. Konkretno, one ukazuju na njegov propust da dela kako bi ratne zarobljenike za koje je bio neposredno odgovoran zaštitio od teškog protivpravnog zlostavljanja. To se naročito negativno odražava na njega kao ličnost i kao starešinu. Tokom 20. novembra 1991. i 19. novembra 1991. godine on je pribegavao smicalicama kako bi predstavnicima međunarodnih organizacija onemogućio pristup bolnici iz koje su zarobljenici odvođeni pod njegovim rukovodstvom. Nasuprot tome, Veće prihvata da je zbog njegove lične odluke nekolicini

²¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Momir Nikolić*, par. 117; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par.705. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 177; Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 715.

bračnih drugova i članova porodice bolničkog osoblja dozvoljeno da se pridruži civilima koji su evakuisani na bezbedno.

705. Sudeći po onome što pokazuju dokazi o karakteru i drugi material pred ovim Većem, on je sve do povlačenja iz službe bio sposoban i uspešan oficir JNA. Nakon povlačenja se uspešno integrisao u civilni život. Njegova prošlost i lične prilike ne ukazuju ni na šta što mu ide na štetu.

C. Uobičajena praksa na sudovima bivše Jugoslavije i na ovom Međunarodnom sudu

706. Da bi odmerilo primerenu kaznu Veće će takođe uzeti u obzir opštu praksu sudova u bivšoj Jugoslaviji vezanu za izricanje zatvorskih kazni.²²⁰⁰ Faktori koje treba uzeti u obzir pri odmeravanju kazne u bivšoj Jugoslaviji propisani su u članu 41(1) Krivičnog zakona SFRJ koji je bio na snazi u vreme počinjenja zločina navedenih u Optužnici.²²⁰¹ Nakon što su počinjeni zločini koji su navedeni u Optužnici on je promenio ime u Krivični zakon SRJ.

707. Član 143 Krivičnog zakona SFRJ je zabranjivao naređivanje da se onaj ko je ranjen i bolestan “ubija, muči ili da se prema njima nečovečno postupa”, ili činjenje tih dela, i za to je predviđao kaznu zatvora od najmanje pet godina ili smrtnu kaznu.²²⁰² Član 144 je zabranjivao naređivanje da se ratni zarobljenici “ubijaju, muče ili da se prema njima nečovečno postupa,” ili činjenje tih dela, i za to je predviđao kaznu zatvora od najmanje pet godina ili smrtnu kaznu.²²⁰³ Član 146 je zabranjivao da se “ubije ili rani” neprijatelj koji nema sredstava za odbranu i za to je predviđao kaznu zatvora od najmanje jedne godine.²²⁰⁴ Član 150 je zabranjivao “surovo postupa[nje]” s ranjenicima, bolesnicima ili ratnim zarobljenicima i za to je predviđao kaznu

²²⁰⁰ Član 24(1) Statuta i pravilo 101(B)(iii) Pravilnika. Član 24 i pravilo 101 B odnose se na konkretnu praksu na sudovima bivše Jugoslavije. Međutim, u praksi Međunarodnog suda je uvreženo da izvori koji se konsultuju u skladu s tim odredbama nisu ograničeni na konkretnu sudsku praksu u bivšoj Jugoslaviji već obuhvataju i zakonske odredbe, Presuda o kazni u predmetu *Dragan Nikolić*, para 148; Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 715; Drugostepenu presudu u predmetu *Jokić*, par. 36-38; Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 888-890.

²²⁰¹ Skupština SFRJ usvojila je Krivični zakon SFRJ 28. septembra 1976. na zasedanju Saveznog veća, proglašen je ukazom predsednika republike 28. septembra 1976. koji je objavljen u *Službenom listu SFRJ* br. 44 od 8. oktobra 1976. godine i stupio je na snagu 1. jula 1977. godine.

Član 41(1) Krivičnog zakona SFRJ previđa sledeće: “Sud će učiniocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenoga dobra, okolnosti uz koje je delo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje nakon učinjenoga krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca.”

²²⁰² Član 143 Krivičnog zakona SFRJ previđa sledeće: “Ko kršeći pravila međunarodnoga prava za vreme rata ili oružanog sukoba naredi da se prema ranjenicima, bolesnicima [...] vrše ubistva mučenja, nečovečna postupanja [...] ili ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.”

²²⁰³ Član 144 Krivičnog zakona SFRJ previđa sledeće: “Ko kršeći pravila međunarodnoga prava naredi da se prema ratnim zarobljenicima vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja [...], ili ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.”

²²⁰⁴ Član 146 Krivičnog zakona SFRJ previđa sledeće: “(1) Ko kršeći pravila međunarodnoga prava za vreme rata ili oružanoga sukoba ubije ili rani neprijatelja koji je odložio oružje ili se bezuslovno predao ili nema sredstava za odbranu, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu.”

zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina.²²⁰⁵ Pored toga, član 38(1) i član 38(2) Krivičnog zakona SFRJ predviđali su da kazna zatvora ne može biti duža od petnaest godina, osim ako se radi o krivičnom delu za koje je propisana i smrtna kazna, u kojem slučaju kazna zatvora ne može biti duža od dvadeset godina.²²⁰⁶ Smrtna kazna ukinuta je Ustavom iz 1992. godine. Najduža propisana kazna zatvora povećana je 2002. godine na četrdeset godina, ali srpski sudovi primenjuju načelo *lex mitior*, te se kazna od dvadeset godina smatra maksimalnom kad je reč o krivičnim delima počinjenim pre te promene.²²⁰⁷

708. Veće je takođe uzelo u obzir tri predmeta Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, Srbija, u kojima se izvestan broj optuženih teretio da je fizički počinio zločine ubistva na Ovčari 20. novembra 1991. godine. Optuženi su bili pripadnici TO ili paravojnih snaga. U dva predmeta, većini optuženih je izrečena osuđujuća presuda prema članu 144 i osuđeni su na kaznu od 20 godina, što je najviša moguća kazna. Ostali su osuđeni na kraće kazne. Međutim, te presude i kazne su poništene u žalbenom postupku i naloženo je ponovno suđenje.²²⁰⁸ U trećem suđenju, optuženom je takođe izrečena osuđujuća presuda za fizičko počinjenje drugih zločina na Ovčari 20. novembra 1991. godine, prema članu 144. Osuđujuća presuda je potvrđena u žalbenom postupku, ali je kazna smanjena s osam na dve godine zatvora zbog subjektivnih olakšavajućih okolnosti.²²⁰⁹ Mada su ti predmeti vezani za događaje na Ovčari od 20. novembra 1991. godine, u svima njima su optuženi bili stvarni počiniooci, a u nekima i vođe počinilaca, što se razlikuje od statusa dvojice optuženih u ovom predmetu.

²²⁰⁵ Član 150 Krivičnog zakona SFRJ predviđa sledeće: “Ko kršeći pravila međunarodnoga prava surovo postupa s ranjenicima, bolesnicima ili ratnim zarobljenicima [...] kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.”

²²⁰⁶ Član 38 Krivičnog zakona SFRJ predviđa sledeće: “Zatvor: (1) Zatvor ne može biti kraći od petnaest dana i duži od petnaest godina. (2) Za krivična dela za koja je propisana smrtna kazna sud može izreći i zatvor od dvadeset godina. Vidi Odluku na osnovu pravila 11bis u predmetu *Rašević i Todović*, 8. jul 2005. godine, par. 44; Odluku na osnovu pravila 11bis u predmetu *Janković*, 22. jul 2005. godine, par. 53; Odluku na osnovu pravila 11bis u predmetu *Lukić i Lukić*, 5. april 2007. godine, par. 49.

²²⁰⁷ Vidi tri presude u predmetu “Ovčara” koje je donelo Veće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu: Presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br: K.V. 1/2003) od 12. decembra 2005. godine, str. 134; Presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br: K.V. 02/2005) od 30. januara 2006. godine, str. 49-50; Presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br: K.V. 01/2005) od 6. januara 2006. godine, str. 47-48.

²²⁰⁸ Presuda od 12. decembra 2005. godine poništena je rešenjem Vrhovnog suda Srbije (predmet br. Kž.I r.z.1/06) od 18. oktobra 2006. godine, pa žalbi tužioca i osuđenih lica, i naloženo je ponovno suđenje, vidi str. 2 ove Presude. Presuda od 6. januara 2006. godine, u vezi sa Sašom Radakom, poništena je i naloženo je ponovno suđenje na osnovu rešenja Vrhovnog suda Srbije (predmet br. Kž.I r.z. 1/07) od 29. februara 2007. godine. Ta dva predmeta su objedinjena u jedan, koji se vodi pod brojem 04/06.

²²⁰⁹ Predmet protiv Milana Bulića, presuda Veća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu (predmet br: K.V. 02/2005) od 30. januara 2006. godine, koji je proglašen krivim za ratne zločine nad ratnim zarobljenicima na osnovu člana 144 Krivičnog zakona SFRJ i osuđen na osam godina zatvora. Drugostepenom presudom u istom predmetu na Vrhovnom sudu Srbije (predmet. br. Kž.I r.z. 2/06) od 9. februara 2007. godine, potvrđena je osuđujuća presuda, ali je kazna smanjena na dve godine zatvora (stranica 1 drugostepene presude), usled nekoliko olakšavajućih okolnosti (nije ranije kažnjavan, otac troje dece, od kojih dvoje maloletne, a naročito komplikovana trajna bolest, vidi stranicu 6 drugostepene presude).

D. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

709. Na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, optuženi ima pravo da mu se u kaznu uračuna vreme koje je proveo u pritvoru tokom pretpretresnog i pretresnog postupka. Veće primećuje da se Mile Mrkšić u vezi s ovom Optužnicom nalazi u pritvoru od 15. maja 2002. godine, a Veselin Šljivančanin od 13. juna 2003. godine.

XII. DISPOZITIV

710. Iz gorenavedenih razloga, nakon što je razmotrilo sve dokaze i argumente strana u postupku, Veće odlučuje kako sledi:

711. Veće zaključuje da nisu zadovoljeni uslovi nadležnosti za primenu člana 5 Statuta. Shodno tome, optužbe za zločine protiv čovečnosti kojima se optuženi terete prema članu 5 Statuta, naime, tačka 1 (progon), tačka 2 (istrebljenje), tačka 3 (ubistvo), tačka 5 (mučenje) i tačka 6 (nehumana dela) odbacuju se.

712. Veće konstatuje da je optuženi Mile Mrkšić **KRIV**, na osnovu člana 7(1) Statuta, po sledećim tačkama:

Tačka 4: Ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema članu 3 Statuta, jer je pomagao i podržavao ubistvo 194 lica navedena u Prilogu ovoj Presudi, na lokaciji u blizini hangara na Ovčari, 20. i 21. novembra 1992. godine;

Tačka 7: Mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema članu 3 Statuta, jer je pomagao i podržavao mučenje ratnih zarobljenika u hangaru na Ovčari 20. novembra 1991. godine;

Tačka 8: Okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema članu 3 Statuta, jer je pomagao i podržavao održavanje nehumanih uslova zatočenja u hangaru na Ovčari 20. novembra 1991. godine.

713. Veće ovim osuđuje Mileta Mrkšića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 (dvadeset) godina. Mile Mrkšić se nalazi u pritvoru od 15. maja 2002. godine. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, on ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vreme koje je dosad proveo u pritvoru. Prema pravilu 103(C) Pravilnika, Mile Mrkšić će ostati u pritvoru na Međunarodnom sudu dok se ne okončaju pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

714. Veće konstatuje da optuženi Miroslav Radić **NIJE KRIV** ni po jednoj tački Optužnice. Prema pravilu 99(A) Pravilnika, Veće nalaže da se Miroslav Radić pusti iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija odmah po okončanju neophodnih priprema.

715. Veće konstatuje da je optuženi Veselin Šljivančanin **KRIV**, prema članu 7(1) Statuta, po sledećoj tački:

Tačka 7: Mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja, prema članu 3 Statuta, jer je pomagao i podržavao mučenje ratnih zarobljenika u hangaru na Ovčari 20. novembra 1991. godine;

ali konstatuje da optuženi Veselin Šljivančanin **NIJE KRIV** ni po jednoj drugoj tački Optužnice.

716. Veće ovim osuđuje Veselina Šljivančanina na jedinstvenu kaznu zatovra u trajanju od 5 (pet) godina. Veselin Šljivančanin se nalazi u pritvoru od 13. juna 2003. godine. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, on ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vreme koje je dosad proveo u pritvoru. Prema pravilu 103(C) Pravilnika, Veselin Šljivančanin će ostati u pritvoru na Međunarodnom sudu dok se ne okončaju pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom, pri čemu se merodavnim smatra tekst na engleskom.

Dana 27. septembra 2007. godine
U Hagu
Holandija

/potpis na originalu/
sudija Kevin Parker,
predsedavajući

/potpis na originalu/
sudija Christine Van Den Wyngaert

/potpis na originalu/
sudija Krister Thelin

[pečat Međunarodnog suda]

**XIII. PRILOG: SPISAK LICA UBIJENIH NA OVČARI U VEČERNJIM
ČASOVIMA 20/21. NOVEMBRA 1991. GODINE**

Broj	Ime	Godina rođenja	Pol
1.	ADŽAGA, Jozo ²²¹⁰	1949.	muški
2.	ASMETOVIĆ, Ismet-Ivo ²²¹¹	1969.	muški
3.	ANDRIJANIĆ, Vinko ²²¹²	1953.	muški
4.	ARNOLD, Krešimir ²²¹³	1958.	muški
5.	ASAĐANIN, Ilija ²²¹⁴	1952.	muški
6.	BABIĆ, Dražen ²²¹⁵	1966.	muški
7.	BAINRAUH, Ivan ²²¹⁶	1956.	muški
8.	BAJNRAUH, Tomislav ²²¹⁷	1938.	muški
9.	BALAŠ, Stjepan ²²¹⁸	1956.	muški

²²¹⁰ Dok. pr. br. 460, br. 28; dok. pr. br. 549, br. 28; dok. pr. br. 547, br. 28; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 127; Binazija Kolesar, T. 963; svedok P013, T. 1196; svedok P012, T. 3662-3663; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²¹¹ Dok. pr. br. 460, br. 80 ("Ismet Ahmetović"); dok. pr. br. 549, br. 80 ("Ismet-Ivo Ahmetović"); dok. pr. br. 547, br. 80 ("Ismet-Ivo Ahmetović"); ("Ismet-Ivo Ahmetović"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 381; Ljubica Došen, T. 3781-3782, 3793-3794; svedok P007, T. 4042-4044, dok. pr. br. 188; dok. pr. br. 346, Spisak C ("Ismet Ahmetović").

²²¹² Dok. pr. br. 460, br. 126 ("Vinko Andrijanić"); dok. pr. br. 549, br. 126 ("Vinko Andrijanić"); dok. pr. br. 547, br. 126 ("Vinko Andrijanić"); dok. pr. br. 47, Spisak A ("Vinko Andrijanić"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 594; dok. pr. br. 346, Spisak C ("Vinko Andrijanić").

²²¹³ Dok. pr. br. 460, br. 148; dok. pr. br. 549, br. 148; dok. pr. br. 547, br. 148; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 704; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²¹⁴ Dok. pr. br. 460, br. 114; dok. pr. br. 549, br. 114; dok. pr. br. 547, br. 114; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 532; svedok P012, T. 3667-3669; dok. pr. br. 554, str. 295-307; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²¹⁵ Dok. pr. br. 460, br. 81; dok. pr. br. 549, br. 81; dok. pr. br. 547, br. 81; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 385; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²¹⁶ Dok. pr. br. 460, br. 119; dok. pr. br. 549, br. 119; dok. pr. br. 547, br. 119; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 557; svedok P012, T. 3667-3669; dok. pr. br. 554, str. 322-335 ("Ivan Bainrauch"); dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²¹⁷ Dok. pr. br. 460, br. 75; dok. pr. br. 549, br. 75; dok. pr. br. 547, br. 75; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 355; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228; dok. pr. br. 346 Spisak C.

²²¹⁸ Dok. pr. br. 460, br. 5; dok. pr. br. 549, br. 5; dok. pr. br. 547, br. 5; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 22; svedok P011, T. 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 346, Spisak C.

10.	BALOG, Dragutin ²²¹⁹	1974.	muški
11.	BALOG, Josip ²²²⁰	1928.	muški
12.	BALOG, Zvonko ²²²¹	1958.	muški
13.	BALVANAC, Đuro ²²²²	1952.	muški
14.	BANOŽIĆ, Boris ²²²³	1967.	muški
15.	BARANJI, Pero ²²²⁴	1968.	muški
16.	BARBARIĆ, Branko ²²²⁵	1967.	muški
17.	BARBIR, Lovro ²²²⁶	1935.	muški
18.	BARIĆ, Đuka ²²²⁷	1950.	muški
19.	BARIŠIĆ, Franjo ²²²⁸	1946.	muški
20.	BARTA, Anđelko-Ivan ²²²⁹	1967.	muški
21.	BATARELO, Željko ²²³⁰	1955.	muški
22.	BAUMGERTNER, Tomislav ²²³¹	1973.	muški

²²¹⁹ Dok. pr. br. 460, br. 118; dok. pr. br. 549, br. 118; dok. pr. br. 547, br. 118; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 553; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²²⁰ Dok. pr. br. 460, br. 9; dok. pr. br. 549, br. 9; dok. pr. br. 547, br. 9; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 40; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²²¹ Dok. pr. br. 460, br. 54; dok. pr. br. 549, br. 54; dok. pr. br. 547, br. 54; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 244; dok. pr. br. 554, str. 68-80; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²²² Dok. pr. br. 460, br. 14; dok. pr. br. 549, br. 14; dok. pr. br. 547, br. 14; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 65; dok. pr. br. 554, str. 81-94; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²²³ Dok. pr. br. 460, br. 89; dok. pr. br. 549, br. 89; dok. pr. br. 547, br. 89; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 418; dok. pr. br. 554, str. 95-113; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²²⁴ Dok. pr. br. 460, br. 180 ("Pero Baranjaji"); dok. pr. br. 549, br. 180 ("Pero Baranjaji"); dok. pr. br. 547, br. 180 ("Pero Baranjaji"); dok. pr. br. 47, Spisak A ("Pero Baranjaji"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 858; dok. pr. br. 346, Spisak C ("Pero Baranjaji").

²²²⁵ Dok. pr. br. 460, br. 17; dok. pr. br. 459, br. 17; dok. pr. br. 47, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 17; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 462, str. 77.

²²²⁶ Dok. pr. br. 460, br. 154; dok. pr. br. 549, br. 154; dok. pr. br. 547, br. 154; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 733; Rudolf Vilhelm, T. 4865-4869; dok. pr. br. 554, str. 143-151; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²²⁷ Dok. pr. br. 460, br. 175; dok. pr. br. 549, br. 175; dok. pr. br. 547, br. 175; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 833; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²²⁸ Dok. pr. br. 460, br. 91; dok. pr. br. 549, br. 91; dok. pr. br. 547, br. 91; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 426; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²²⁹ Dok. pr. br. 460, br. 21; dok. pr. br. 459, br. 21; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 21; dok. pr. br. 462, str. 95.

²²³⁰ Dok. pr. br. 460, br. 189; dok. pr. br. 549, br. 189; dok. pr. br. 547, br. 189; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 903; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²³¹ Dok. pr. br. 460, br. 195; dok. pr. br. 549, br. 195; dok. pr. br. 547, br. 195; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 938; svedok P030, T. 9729-9731, 9735; svedok P031, T. 3269-3270; Dragutin Berghofer, T. 5291-5293, 5366-5368, 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 346 Spisak C.

23.	BEGČEVIĆ, Marko ²²³²	1968.	muški
24.	BEGOV, Željko ²²³³	1968.	muški
25.	BINGULA, Stjepan ²²³⁴	1958.	muški
26.	BJELANOVIĆ, Ringo ²²³⁵	1970.	muški
27.	BLAŽEVIĆ, Zlatko ²²³⁶	1964.	muški
28.	BOSAK, Marko ²²³⁷	1967.	muški
29.	BOSANAC, Dragutin ²²³⁸	1919.	muški
30.	BOSANAC, Tomislav ²²³⁹	1941.	muški
31.	BRAČIĆ, Zvonimir ²²⁴⁰	1970.	muški
32.	BUKVIĆ, Đorđe ²²⁴¹	1966.	muški
33.	BUOVAC, Ivan ²²⁴²	1966.	muški
34.	CRNJAC, Ivan ²²⁴³	1966.	muški
35.	ČUPIĆ, Stanoja ²²⁴⁴	1953.	muški

²²³² Dok. pr. br. 460, br. 135; dok. pr. br. 549, br. 135; dok. pr. br. 547, br. 135; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 640; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²³³ Dok. pr. br. 460, br. 90; dok. pr. br. 549, br. 90; dok. pr. br. 547, br. 90; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 422;

²²³⁴ Dragutin Berghofer, T. 5288, 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 554, str. 161-174; dok. pr. br. 346, Spisak B. Dok. pr. br. 460, br. 165; dok. pr. br. 549, br. 165; dok. pr. br. 547, br. 165; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 785; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²³⁵ Dok. pr. br. 460, br. 179; dok. pr. br. 549, br. 179; dok. pr. br. 547, br. 179; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 854; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²³⁶ Dok. pr. br. 460, br. 187, dok. pr. br. 459, br. 187; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 187; dok. pr. br. 462, str. 896.

²²³⁷ Dok. pr. br. 460, br. 97; dok. pr. br. 549, br. 97; dok. pr. br. 547, br. 97; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 455; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²³⁸ Dok. pr. br. 460, br. 150; dok. pr. br. 549, br. 150; dok. pr. br. 547, br. 150; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 714; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 554, str. 201-213; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²³⁹ Dok. pr. br. 460, br. 152; dok. pr. br. 549, br. 152; dok. pr. br. 547, 152; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 725;

²²⁴⁰ Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 554, str. 214-226; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁴¹ Dok. pr. br. 460, br. 153; dok. pr. br. 549, br. 153; dok. pr. br. 547, br. 153; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 729; dok. pr. br. 346, Spisak B ("Zvonko Bračić).

²²⁴² Dok. pr. br. 460, br. 49; dok. pr. br. 459, br. 49; dok. pr. br. 346, Spisak B; Spisak 547, br. 49; dok. pr. br. 462, str. 220.

²²⁴³ Dok. pr. br. 460, br. 34 ("Ivan Bukovac"); dok. pr. br. 549, br. 34; dok. pr. br. 547, br. 34; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 153; svedok P006, T. 1119; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁴⁴ Dok. pr. br. 460, str. 157; dok. pr. br. 549, br. str. 157; dok. pr. br. 574, br. 157; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 745; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁴⁴ Dok. pr. br. 460, br. 177 ("Stanoja Čepić); dok. pr. br. 549, br. 177; dok. pr. br. 547, br. 177; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 843; dok. pr. br. 346, Spisak C.

36.	DALIĆ, Tihomir ²²⁴⁵	1966.	muški
37.	DOLIŠNI, Ivica ²²⁴⁶	1960.	muški
38.	DRAGUN, Josip ²²⁴⁷	1962.	muški
39.	DUVNJAK, Stanko ²²⁴⁸	1959.	muški
40.	DUĐAR, Saša ²²⁴⁹	1968.	muški
41.	DUKIĆ, Vladimir ²²⁵⁰	1948.	muški
42.	EBNER, Vinko-Đuro ²²⁵¹	1961.	muški
43.	FRIŠČIĆ, Dragutin ²²⁵²	1958.	muški
44.	FURUNDŽIJA, Petar ²²⁵³	1949.	muški
45.	GAJDA, Robert ²²⁵⁴	1966.	muški
46.	GALIĆ, Milenko ²²⁵⁵	1965.	muški
47.	GALIĆ, Vedran ²²⁵⁶	1973.	muški
48.	GARVANOVIĆ, Borislav ²²⁵⁷	1954.	muški

²²⁴⁵ Dok. pr. br. 460, br. 170; dok. pr. br. 549, br. 170; dok. pr. br. 547, br. 170; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 809; dok. pr. br. 554, str. 733-745; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁴⁶ Dok. pr. br. 460, br. 110 ("Ivica Dolišnji"); dok. pr. br. 549, br. 110; dok. pr. br. 547, br. 110; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 110; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁴⁷ Dok. pr. br. 460, br. 164; dok. pr. br. 549, br. 164; dok. pr. br. 547, br. 164; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 779; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁴⁸ Dok. pr. br. 460, br. 84; dok. pr. br. 549, br. 84; dok. pr. br. 547, br. 84; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 398; svedok P011, T. 5732, 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁴⁹ Dok. pr. br. 460, br. 171; dok. pr. br. 549, br. 171; dok. pr. br. 547, br. 171; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 813; dok. pr. br. 554, str. 902-915; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁵⁰ Dok. pr. br. 460, br. 108; dok. pr. br. 549, br. 108; dok. pr. br. 547, br. 108; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 502; svedok P011, T. 5730-5732; Dragutin Berghofer, T. 5301- 5304, dok. pr. br. 228, 5323- 5327, 5291- 5293; svedok P011, T. 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 554, str. 916-929; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁵¹ Dok. pr. br. 460, br. 163; dok. pr. br. 159, br. 163; P007, T 4042-4045; dok. pr. br. 188; dok. pr. br. 554, pp. 874-887; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 47, Spisak A, dok. pr. br. 547, br. 163; dok. pr. br. 462, str. 775.

²²⁵² Dok. pr. br. 460, br. 196; dok. pr. br. 549, br. 196; dok. pr. br. 547, br. 196; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 944; dok. pr. br. 554, str. 844-861; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁵³ Dok. pr. br. 460, br. 60; dok. pr. br. 549, br. 60; dok. pr. br. 547, br. 60; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 275; dok. pr. br. 554, str. 831-843; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁵⁴ Dok. pr. br. 460, br. 127; dok. pr. br. 549, br. 127; dok. pr. br. 547, br. 127; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 601; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁵⁵ Dok. pr. br. 460, br. 149; dok. pr. br. 549, br. 149; dok. pr. br. 547, br. 149; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 708; dok. pr. br. 554, str. 807-818; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁵⁶ Dok. pr. br. 460, br. 140; dok. pr. br. 549, br. 140; dok. pr. br. 547, br. 140; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 663; dok. pr. br. 554, str. 965-977; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁵⁷ Dok. pr. br. 460, br. 191 ("Borislav Gavranović"); dok. pr. br. 549, br. 191; dok. pr. br. 547, br. 191; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 913; dok. pr. br. 554, str. 978-991; dok. pr. br. 346, Spisak C.

49.	GAVRIĆ, Dragan ²²⁵⁸	1956.	muški
50.	GLAVAŠEVIĆ, Siniša ²²⁵⁹	1960.	muški
51.	GRAF, Branislav ²²⁶⁰	1955.	muški
52.	GRANIĆ, Dragan ²²⁶¹	1960.	muški
53.	GRUBER, Zoran ²²⁶²	1969.	muški
54.	GUDELJ, Drago ²²⁶³	1940.	muški
55.	HEGEDUŠIĆ, Mario ²²⁶⁴	1972.	muški
56.	HERCEG, Željko ²²⁶⁵	1962.	muški
57.	HERMAN, Ivan ²²⁶⁶	1969.	muški
58.	HERMAN, Stjepan ²²⁶⁷	1955.	muški
59.	HLEVNJAK, Nedeljko ²²⁶⁸	1964.	muški
60.	HOLJEVAC, Nikica ²²⁶⁹	1955.	muški

²²⁵⁸ Dok. pr. br. 460, br. 53; dok. pr. br. 549, br. 53; dok. pr. br. 547, br. 53; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 240; svedok P012, T. 3667-3669; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; svedok P011, T. 5708-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 554, str. 992-1006; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁵⁹ Dok. pr. br. 460, br. 112; dok. pr. br. 549, br. 112; dok. pr. br. 547, br. 112; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 523; Ljubica Došen, T. 3798; P030, T. 9755-9760; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; svedok P011, T. 5737, 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 554, str. 1007-1025; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶⁰ Dok. pr. br. 460, br. 184; dok. pr. br. 549, br. 184; dok. pr. br. 547, br. 184; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 881; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶¹ Dok. pr. br. 460, br. 159; dok. pr. br. 549, br. 159; dok. pr. br. 547, br. 159; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 754; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁶² Dok. pr. br. 460, br. 161; dok. pr. br. 549, br. 161; dok. pr. br. 547, br. 161; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 764; Vilim Karlović, T. 6332-6333; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶³ Dok. pr. br. 460, br. 111; dok. pr. br. 549, br. 111; dok. pr. br. 547, br. 111; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 519; svedok P011, T. 5781-5783, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 554, str. 377-389; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶⁴ Dok. pr. br. 460, br. 156; dok. pr. br. 549, br. 156; dok. pr. br. 547, br. 156; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 741; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁶⁵ Dok. pr. br. 460, br. 92; dok. pr. br. 549, br. 92; dok. pr. br. 547, br. 92; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 431; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶⁶ Dok. pr. br. 460, br. 43; dok. pr. br. 549, br. 43; dok. pr. br. 547, br. 43; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 192; svedok P030, T. 9755-9760; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁶⁷ Dok. pr. br. 460, br. 37; dok. pr. br. 549, br. 37; dok. pr. br. 547, br. 37; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 165; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, 5323-5327, dok. pr. br. 228; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶⁸ Dok. pr. br. 460, br. 29; dok. pr. br. 549, br. 29; dok. pr. br. 547, br. 29; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 131; dok. pr. br. 554, str. 442-454 ("Nedjeljko Hlevnjak"); dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁶⁹ Dok. pr. br. 460, br. 66 ("Nikica Holjevac"); dok. pr. br. 549, br. 66; dok. pr. br. 547, br. 66; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 394; svedok P021, T. 1368-1370; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 554, str. 455-467; dok. pr. br. 346, Spisak C.

61.	HORVAT Ivica ²²⁷⁰	1958.	muški
62.	ILEŠ, Zvonko ²²⁷¹	1941.	muški
63.	IMBRIŠIĆ, Ivica ²²⁷²	1958.	muški
64.	IVEZIĆ, Aleksander ²²⁷³	1950.	muški
65.	JAJALO, Marko ²²⁷⁴	1957.	muški
66.	JAKUBOVSKI, Martin ²²⁷⁵	1971.	muški
67.	JAMBOR, Tomo ²²⁷⁶	1966.	muški
68.	JANIĆ, Mihael ²²⁷⁷	1939.	muški
69.	JANTOL, Boris ²²⁷⁸	1959.	muški
70.	JARABEK, Zlatko ²²⁷⁹	1956.	muški
71.	JEZIDŽIĆ, Ivica ²²⁸⁰	1957.	muški
72.	JOVAN, Zvonimir ²²⁸¹	1967.	muški
73.	JOVANOVIĆ, Branko ²²⁸²	1955.	muški

²²⁷⁰ Dok. pr. br. 460, br. 109; dok. pr. br. 549, br. 109; dok. pr. br. 547, br. 109; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 506; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁷¹ Dok. pr. br. 460, br. 10; dok. pr. br. 549, br. 10; dok. pr. br. 547, br. 10; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 46; dok. pr. br. 554, str. 509-521; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁷² Dok. pr. br. 460, br. 147; dok. pr. br. 549, br. 147; dok. pr. br. 547, br. 147; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 700; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁷³ Dok. pr. br. 460, br. 52; dok. pr. br. 549, br. 52; dok. pr. br. 547, br. 52; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 236; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁷⁴ Dok. pr. br. 460, br. 102; dok. pr. br. 459, br. 102; dok. pr. br. 554, pp. 549-561; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 102; dok. pr. br. 462, str. 477.

²²⁷⁵ Dok. pr. br. 460, br. 74; dok. pr. br. 549, br. 74; dok. pr. br. 547, br. 74; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 346; Ljubica Došen, T. 3777-3782, 3793-3794, 3781-3782; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁷⁶ Dok. pr. br. 460, br. 45; dok. pr. br. 549, br. 45; dok. pr. br. 547, br. 45; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 202; dok. pr. br. 554, str. 588-600; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁷⁷ Dok. pr. br. 460, br. 131; dok. pr. br. 549, br. 131; dok. pr. br. 547, br. 131; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 619; dok. pr. br. 347, Spisak B.

²²⁷⁸ Dok. pr. br. 460, br. 101; dok. pr. br. 549, br. 101; dok. pr. br. 547, br. 101; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 473; dok. pr. br. 554, str. 629-640; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁷⁹ Dok. pr. br. 460, br. 194; dok. pr. br. 549, br. 194; dok. pr. br. 547, br. 194; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 932; dok. pr. br. 554, 1344-1355; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁸⁰ Dok. pr. br. 460, br. 47; dok. pr. br. 549, br. 47; dok. pr. br. 547, br. 47; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 219; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁸¹ Dok. pr. br. 460, br. 99; dok. pr. br. 549, br. 99; dok. pr. br. 547, br. 99; dok. pr. br. 462, str. 464; dok. pr. br. 554, str. 1368-1379; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁸² Dok. pr. br. 460, br. 125; dok. pr. br. 549, br. 125; dok. pr. br. 547, br. 125; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 588; dok. pr. br. 346, Spisak B.

74.	JOVANOVIĆ, Oliver ²²⁸³	1972.	muški
75.	JURELA, Damir ²²⁸⁴	1969.	muški
76.	JURELA, Željko ²²⁸⁵	1956.	muški
77.	JURENDIĆ, Drago ²²⁸⁶	1966.	muški
78.	JURIŠIĆ, Marko-Josip ²²⁸⁷	1946.	muški
79.	JURIŠIĆ, Pavao ²²⁸⁸	1966.	muški
80.	JURIŠIĆ, Željko ²²⁸⁹	1963.	muški
81.	KAČIĆ, Igor ²²⁹⁰	1975.	muški
82.	KAPUSTIĆ, Josip ²²⁹¹	1965.	muški
83.	KELAVA, Krešimir ²²⁹²	1953.	muški
84.	KNEŽIĆ, Đuro ²²⁹³	1937.	muški
85.	KOLAK, Tomislav ²²⁹⁴	1962.	muški
86.	KOLAK, Vladimir ²²⁹⁵	1966.	muški

²²⁸³ Dok. pr. br. 460, br. 151; dok. pr. br. 549, br. 151; dok. pr. br. 547, br. 151; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 721; svedok P030, T. 9755-9760; Dragutin Berghofer, T. 5326; dok. pr. br. 554, str. 1380-1391.

²²⁸⁴ Dok. pr. br. 460, br. 137; dok. pr. br. 549, br. 137; dok. pr. br. 547, br. 137; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 650; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁸⁵ Dok. pr. br. 460, br. 103; dok. pr. br. 549, br. 103; dok. pr. br. 547, br. 103; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 481; svedok P011, T. 5720-5722, 5732, 5737- 5740, 5780- 5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 554, str. 1224-1235; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁸⁶ Dok. pr. br. 460, br. 106; dok. pr. br. 549, br. 106; dok. pr. br. 547, br. 106; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 493; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁸⁷ Dok. pr. br. 460, br. 198 ("Marko Josip Jurišić"); dok. pr. br. 549, br. 198; dok. pr. br. 547, br. 198; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 957; dok. pr. br. 554, str. 1236-1247; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁸⁸ Dok. pr. br. 460, br. 24; dok. pr. br. 549, br. 24; dok. pr. br. 547, br. 24; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 107; dok. pr. br. 554, str. 1248-1259; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁸⁹ Dok. pr. br. 460, br. 200 ("Zlatko Jurišić"); dok. pr. br. 549, br. 200; dok. pr. br. 547, br. 200; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 968; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁹⁰ Dok. pr. br. 460, br. 183; dok. pr. br. 549, br. 183; dok. pr. br. 547, br. 183; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 872; svedok P011, T. 9752; svedok P030, T. 9755-9760; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁹¹ Dok. pr. br. 460, br. 57 ("Josip Kapistić"); dok. pr. br. 549, br. 57; dok. pr. br. 547, br. 57; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 257; Ivica Kostović, T. 10986-10991; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁹² Dok. pr. br. 460, br. 67; dok. pr. br. 549, br. 67; dok. pr. br. 547, br. 67; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 308; dok. pr. br. 554, str. 1296-1307; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁹³ Dok. pr. br. 460, br. 86 ("Đuro Knežić"); dok. pr. br. 549, br. 86; dok. pr. br. 547, br. 86; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 406; svedok P031, T. 3246-3247; dok. pr. br. 554, str. 1320-1332; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁹⁴ Dok. pr. br. 460, br. 41; dok. pr. br. 549, br. 41; dok. pr. br. 547, br. 41; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 183; Dragutin Berghofer, T. 5301- 5304, dok. pr. br. 228, 5323- 5327; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁹⁵ Dok. pr. br. 460, br. 186; dok. pr. br. 549, br. 186; dok. pr. br. 547, br. 186; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 891; Dragutin Berghofer, T. 5301- 5304, 5323- 5327, dok. pr. br. 228; dok. pr. br. 554, str. 641- 654; dok. pr. br. 346, Spisak C.

87.	KOMORSKI, Ivan ²²⁹⁶	1952.	muški
88.	KOSTOVIĆ, Borislav ²²⁹⁷	1962.	muški
89.	KOVAČ, Ivan ²²⁹⁸	1953.	muški
90.	KOVAČEVIĆ, Zoran ²²⁹⁹	1962.	muški
91.	KOVAČIĆ, Damir ²³⁰⁰	1970.	muški
92.	KOŽUL, Josip ²³⁰¹	1968.	muški
93.	KRAJINOVIĆ, Ivan ²³⁰²	1966.	muški
94.	KRAJINOVIĆ, Zlatko ²³⁰³	1969.	muški
95.	KRASIĆ, Ivan ²³⁰⁴	1964.	muški
96.	KREZO, Ivica ²³⁰⁵	1963.	muški
97.	KRISTIČEVIĆ, Kazimir ²³⁰⁶	1957.	muški
98.	KRUNEŠ, Branimir ²³⁰⁷	1966.	muški
99.	LESIĆ, Tomislav ²³⁰⁸	1950.	muški
100.	LET, Mihajlo ²³⁰⁹	1956.	muški
101.	LILI, Dragutin ²³¹⁰	1951.	muški

²²⁹⁶ Dok. pr. br. 460, br. 138; dok. pr. br. 549, br. 138; dok. pr. br. 547, br. 138; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁹⁷ Dok. pr. br. 460, br. 143; dok. pr. br. 549, br. 143; dok. pr. br. 547, br. 143; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 679; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²²⁹⁸ Dok. pr. br. 460, br. 121; dok. pr. br. 549, br. 121; dok. pr. br. 547, br. 121; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 570; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²²⁹⁹ Dok. pr. br. 460, br. 77; dok. pr. br. 459, br. 77; dok. pr. br. 63; svedok P021, T. 1385; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547; br. 77.

²³⁰⁰ Svedok P030, T. 9749-9750, 9755-9760; dok. pr. br. 554, str. 1077-1088.

²³⁰¹ Dok. pr. br. 460, br. 1; dok. pr. br. 549, br. 1; dok. pr. br. 547, br. 1; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 3; Ljubica Došen, T. 3798; dok. pr. br. 554, str. 1089-1100; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁰² Dok. pr. br. 460, br. 82; dok. pr. br. 549, br. 82; dok. pr. br. 547, br. 82; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 389; dok. pr. br. 554, str. 1101-1112; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁰³ Dok. pr. br. 460, br. 83; dok. pr. br. 549, br. 83; dok. pr. br. 547, br. 83; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 393; svedok P030, T. 9755-9760; svedok P0006, T. 1119; dok. pr. br. 554, str. 1113-1125; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁰⁴ Dok. pr. br. 460, br. 19 ("Ivan Krastić"); dok. pr. br. 549, br. 19; dok. pr. br. 547, br. 19; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 85; dok. pr. br. 554, str. 1126-1137; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁰⁵ Dok. pr. br. 460, br. 16; dok. pr. br. 549, br. 16; dok. pr. br. 547, br. 16; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 73; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁰⁶ Dok. pr. br. 460, br. 4; dok. pr. br. 549, br. 4; dok. pr. br. 547, br. 4; dok. pr. br. 462, str. 18; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁰⁷ Dok. pr. br. 460, br. 15; dok. pr. br. 549, br. 15; dok. pr. br. 547, br. 15; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁰⁸ Dok. pr. br. 460, br. 142; dok. pr. br. 549, br. 142; dok. pr. br. 547, br. 142; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 673; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁰⁹ Dok. pr. br. 460, 185; dok. pr. br. 549, br. 185; dok. pr. br. 547, br. 185; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 886; dok. pr. br. 346, Spisak B.

102.	LJUBAS, Hrvoje ²³¹¹	1971.	muški
103.	LOVRIĆ, Joko ²³¹²	1968.	muški
104.	LUCIĆ, Marko ²³¹³	1954.	muški
105.	LUKIĆ, Mato ²³¹⁴	1963.	muški
106.	MAGOČ-MAMIĆ, Predrag ²³¹⁵	1965.	muški
107.	MAJOR, Željko ²³¹⁶	1960.	muški
108.	MARIČIĆ, Zdenko ²³¹⁷	1956.	muški
109.	MARKOBAŠIĆ, Ružica ²³¹⁸	1959.	ženski
110.	MEĐEŠI, Andrija ²³¹⁹	1936.	muški
111.	MEĐEŠI, Zoran ²³²⁰	1964.	muški
112.	MIHOVIĆ, Tomislav ²³²¹	1963.	muški
113.	MIKULIĆ, Zdravko ²³²²	1961.	muški
114.	MIŠIĆ, Ivan ²³²³	1968.	muški
115.	MLINARIĆ, Mile ²³²⁴	1966.	muški

²³¹⁰ Dok. pr. br. 460, br. 190; dok. pr. br. 549, br. 190; dok. pr. br. 547, br. 190; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 910; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, T. 5323; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³¹¹ Dok. pr. br. 460, br. 116; dok. pr. br. 549, br. 116; dok. pr. br. 547, br. 116; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 542; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³¹² Dok. pr. br. 460, br. 22, dok. pr. br. 549, br. 22; dok. pr. br. 547, br. 22; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462; str. 99; dok. pr. br. 554, str. 186-2198; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³¹³ Dok. pr. br. 460, br. 76; dok. pr. br. 549, br. 76; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 47, Spisak A, dok. pr. br. 547.

²³¹⁴ Dok. pr. br. 460, br. 3; dok. pr. br. 549, br. 3; dok. pr. br. 547, br. 3; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 14;

dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³¹⁵ Dok. pr. br. 460, br. 79 ("Predrag Magoč"); dok. pr. br. 549, br. 79; dok. pr. br. 547, br. 79;

dok. pr. br. 47, Spisak A ("Predrag Magoč (Mamić)"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 377;

dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³¹⁶ Dok. pr. br. 460, br. 13; dok. pr. br. 549, br. 13; dok. pr. br. 547, br. 13; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 61; Vilim Karlović, T. 6339; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³¹⁷ Dok. pr. br. 460, br. 68; dok. pr. br. 549, br. 68; dok. pr. br. 547, br. 68; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 317;

dok. pr. br. 554, str. 2317-2328.

²³¹⁸ Dok. pr. br. 460, br. 95; dok. pr. br. 549, br. 95; dok. pr. br. 547, br. 95; br. dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 445; Ljubica Došen, T. 3796-3798; svedok P022, T. 5004, 5009, 5150-5151;

Dragutin Berghofer, T. 5281-5282, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, T. 5323-5327; dok. pr. br. 346 Spisak C.

²³¹⁹ Dok. pr. br. 460, br. 139; dok. pr. br. 549, br. 139; dok. pr. br. 547, br. 139; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 657; dok. pr. br. 554, str. 2355-2367 ("Zoran Medeši"); dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³²⁰ Dok. pr. br. 460, br. 141; dok. pr. br. 549, br. 141; dok. pr. br. 547, br. 141; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 669; Dragutin Berghofer, T. 5374, 5377; dok. pr. br. 346 Spisak C.

²³²¹ Dok. pr. br. 460, br. 72; dok. pr. br. 549, br. 72; dok. pr. br. 547, br. 72; dok. pr. br. 458; svedok P031, T. 3232-3234; dok. pr. br. 462, str. 336; dok. pr. br. 554, str. 2394-2405; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³²² Dok. pr. br. 460, br. 133; dok. pr. br. 549, br. 133; dok. pr. br. 547, br. 133; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 629; dok. pr. br. 554, str. 2419-2429; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³²³ Dok. pr. br. 460, br. 113; dok. pr. br. 549, br. 113; dok. pr. br. 547, br. 113; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 527; dok. pr. br. 346, Spisak C.

116.	MOKOŠ, Andrija ²³²⁵	1955.	muški
117.	MOLNAR, Saša ²³²⁶	1965.	muški
118.	MUTVAR, Antun ²³²⁷	1969.	muški
119.	NAĐ, Darko ²³²⁸	1965.	muški
120.	NAĐ, Franjo ²³²⁹	1935.	muški
121.	NEJAŠMIĆ, Ivan ²³³⁰	1958.	muški
122.	OMEROVIĆ, Mufat ²³³¹	1963.	muški
123.	OREŠKI, Vladislav ²³³²	1967.	muški
124.	PAPP, Tomislav ²³³³	1963.	muški
125.	PATARIĆ, Željko ²³³⁴	1959.	muški
126.	PAVLIĆ, Slobodan ²³³⁵	1965.	muški
127.	PAVLOVIĆ, Zlatko ²³³⁶	1965.	muški
128.	PERAK, Mata ²³³⁷	1961.	muški
129.	PERKO, Aleksandar ²³³⁸	1967.	muški

²³²⁴ Dok. pr. br. 460, br. 178; dok. pr. br. 549, br. 178; dok. pr. br. 547, br. 178; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 849; dok. pr. br. 554, str. 2467-2477; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³²⁵ Dok. pr. br. 460, br. 23; dok. pr. br. 549, br. 23; dok. pr. br. 547, br. 23; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 103; Juraj Njavro, T. 1539; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³²⁶ Dok. pr. br. 460, br. 44; dok. pr. br. 549, br. 44; dok. pr. br. 547, br. 44; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 198; dok. pr. br. 554, str. 2492-2503 ("Saša (Aleksandar) Molnar"); dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³²⁷ Dok. pr. br. 460, br. 2; dok. pr. br. 549, br. 2; dok. pr. br. 547, br. 2; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 9; dok. pr. br. 554, str. 2505-2515; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³²⁸ Dok. pr. br. 460, br. 30; dok. pr. br. 549, br. 30; dok. pr. br. 547, br. 30; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 136; dok. pr. br. 554, str. 2517-2529; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³²⁹ Dok. pr. br. 460, br. 39; dok. pr. br. 549, br. 39; dok. pr. br. 547, br. 39; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 175; svedok P030, T. 9738, 9759; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³³⁰ Dok. pr. br. 460, br. 182; dok. pr. br. 549, br. 182; dok. pr. br. 547, br. 182; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 866; svedok P030, T. 9759; dok. pr. br. 554, str. 2545-2555; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³³¹ Dok. pr. br. 460, br. 51 ("Mufad Omerović"), dok. pr. br. 549, br. 51; dok. pr. br. 547, br. 51; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 230; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³³² Dok. pr. br. 460, br. 88; dok. pr. br. 459, br. 88; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547, No. 88; dok. pr. br. 462, str. 414.

²³³³ Dok. pr. br. 460, br. 70; dok. pr. br. 549, br. 70; dok. pr. br. 547, br. 70; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 326; svedok P007, T. 4042-4045, dok. pr. br. 188; svedok P030, T. 9749-9750; svedok P031, T. 3239; Dragutin Berghofer, T. 5326; svedok P030, T. 9760; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³³⁴ Dok. pr. br. 460, br. 62; dok. pr. br. 549, br. 62; dok. pr. br. 547, br. 62; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 285; dok. pr. br. 554, str. 2568-2579; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³³⁵ Dok. pr. br. 460, br. 40; dok. pr. br. 549, br. 40; dok. pr. br. 547, br. 40; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 179; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³³⁶ Dok. pr. br. 460, br. 199; dok. pr. br. 549, br. 199; dok. pr. br. 547, br. 199; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 960-961; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³³⁷ Dok. pr. br. 460, br. 8 ("Mato Perak"); dok. pr. br. 549, br. 8 ("Mato Perak"); dok. pr. br. 547, br. 8 ("Mato Perak"); dok. pr. br. 47, Spisak A ("Mato Perak"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 36; svedok P011, T. 5737-5740, 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 346, Spisak C ("Mato Perak").

130.	PERKOVIĆ, Damir ²³³⁹	1965.	muški
131.	PERKOVIĆ, Josip ²³⁴⁰	1963.	muški
132.	PETROVIĆ, Stjepan ²³⁴¹	1949.	muški
133.	PINTER, Nikola ²³⁴²	1940.	muški
134.	PLAVŠIĆ, Ivan-Zvonimir ²³⁴³	1939.	muški
135.	PODHORSKI, Janja ²³⁴⁴	1931.	ženski
136.	POLHERT, Damir ²³⁴⁵	1962.	muški
137.	POLOVINA, Branimir ²³⁴⁶	1950.	muški
138.	POSAVEC, Stanko ²³⁴⁷	1952.	muški
139.	POLJAK, Vjekoslav ²³⁴⁸	1951.	muški
140.	PRAVDIĆ, Tomo ²³⁴⁹	1934.	muški
141.	PUCAR, Dmiar ²³⁵⁰	1949.	muški
142.	RADAČIĆ, Ivan ²³⁵¹	1955.	muški
143.	RAGUŽ Ivan ²³⁵²	1955.	muški

²³³⁸ Dok. pr. br. 460, br. 174; dok. pr. br. 549, br. 174; dok. pr. br. 462, str. 829; dok. pr. br. 554, str. 2617-2628; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³³⁹ Dok. pr. br. 460, br. 169; dok. pr. br. 549, br. 169; dok. pr. br. 547, br. 169; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 805; svedok P030, T. 9754; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁴⁰ Dok. pr. br. 460, br. 7; dok. pr. br. 549, br. 7; dok. pr. br. 547, br. 7; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 32; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁴¹ Dok. pr. br. 460, br. 56; dok. pr. br. 549, br. 56; dok. pr. br. 547, br. 56; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 253; Josip Čović, T. 3610-3611; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁴² Dok. pr. br. 460, br. 122; dok. pr. br. 549, br. 122; dok. pr. br. 547, br. 122; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 574; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁴³ Dok. pr. br. 460, br. 20 ("Ivan Zvonimir Plavšić"); dok. pr. br. 549, br. 20; dok. pr. br. 547, br. 20; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 89; svedok P030, T. 9755-9760; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁴⁴ Dok. pr. br. 460, br. 71; dok. pr. br. 549, br. 71; dok. pr. br. 547, br. 71; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 330; dok. pr. br. 346, Spisak B ("Janja Pothorski").

²³⁴⁵ Dok. pr. br. 460, br. 158; dok. pr. br. 549, br. 158; dok. pr. br. 547, br. 158; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 749; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁴⁶ Dok. pr. br. 460, br. 197; dok. pr. br. 549, br. 197; dok. pr. br. 547, br. 197; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 947, 952; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁴⁷ Dok. pr. br. 460, br. 87; dok. pr. br. 549, br. 87; dok. pr. br. 547, br. 87; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 410; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁴⁸ Dok. pr. br. 460, br. 98; dok. pr. br. 549, br. 98; dok. pr. br. 547, br. 98; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 460; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁴⁹ Dok. pr. br. 460, br. 100; dok. pr. br. 549, br. 100; dok. pr. br. 547, br. 100; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 469; svedok P012, T. 3667-3669; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁵⁰ Dok. pr. br. 460, br. 61; dok. pr. br. 549, br. 61; dok. pr. br. 547, br. 61; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 281; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁵¹ Dok. pr. br. 460, br. 85; dok. pr. br. 459, br. 85; dok. pr. br. 547, Br. 85; dok. pr. br. 47, Spisak B; dok. pr. br. 462, str. 402; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁵² Dok. pr. br. 460, br. 64; dok. pr. br. 549, br. 64; dok. pr. br. 547, br. 64; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 295; dok. pr. br. 346, Spisak B.

144.	RAČIĆ, Milan ²³⁵³	1954.	muški
145.	RATKOVIĆ, Krešimir ²³⁵⁴	1968.	muški
146.	RIBIČIĆ, Marko ²³⁵⁵	1951.	muški
147.	RIMAC, Salvador ²³⁵⁶	1960.	muški
148.	ROHAČEK, Karlo ²³⁵⁷	1942.	muški
149.	ROHAČEK, Željko ²³⁵⁸	1971.	muški
150.	SAITI, Ćeman ²³⁵⁹	1960.	muški
151.	SAMARDŽIĆ, Damjan ²³⁶⁰	1946.	muški
152.	SPUDIĆ, Pavao ²³⁶¹	1965.	muški
153.	STANIĆ, Marko ²³⁶²	1958.	muški
154.	STANIĆ, Željko ²³⁶³	1968.	muški
155.	STEFANKO, Petar ²³⁶⁴	1942.	muški
156.	STOJANOVIĆ, Ivan ²³⁶⁵	1949.	muški
157.	STUBIČAR, Ljubomir ²³⁶⁶	1954.	muški
158.	ŠARIK, Stjepan ²³⁶⁷	1955.	muški

²³⁵³ Dok. pr. br. 460, br. 78 ("Milan Rašić"); dok. pr. br. 549, br. 78 ("Milan Rašić"); dok. pr. br. 547, br. 78 ("Milan Rašić"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 372; dok. pr. br. 346, Spisak C ("Milan Rašić").

²³⁵⁴ Dok. pr. br. 460, br. 94; dok. pr. br. 549, br. 94; dok. pr. br. 547, br. 94; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 440; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁵⁵ Dok. pr. br. 460, br. 188 ("Marko Ribić"); dok. pr. br. 549, br. 188; dok. pr. br. 547, br. 188; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 900; dok. pr. br. 556; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁵⁶ Dok. pr. br. 460, br. 129; dok. pr. br. 549, br. 129; dok. pr. br. 547, br. 129; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 610; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁵⁷ Dok. pr. br. 460, br. 168 ("Karlo Mohaček"); dok. pr. br. 549, br. 168; dok. pr. br. 547, br. 168; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 799; dok. pr. br. 554, str. 2641-2652; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁵⁸ Dok. pr. br. 460, br. 145; dok. pr. br. 549, br. 145; dok. pr. br. 547, br. 145; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 690; dok. pr. br. 554, str. 2654-2665; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁵⁹ Svedok P030, T. 9747, T. 9755-9760; Emil Čakalić, T. 5906, 5909-5910; svedok P031, T. 3272-3273. dok. pr. br. 145; svedok P011, T. 5271-5722, 5780-5781; dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 346, Spisak A.

²³⁶⁰ Dragutin Berghofer, T. 5288, 5294-5295; 5299, 5301-5304, 5323-5327, 5364-5365; 5445-5446; dok. pr. br. 554, str. 2685-2696; Vesna Bosanac, T. 727; P030, T. 9747, 9755-9760; dok. pr. br. 231; dok. pr. br. 228; Emil Čakalić, T. 5898, 5906, 5909-5910, 5997-6000; svedok P031, T. 3272-3273; dok. pr. br. 145, svedok P011, T. 5732-5733; dok. pr. br. 346, Spisak A.

²³⁶¹ Dok. pr. br. 460, br. 96; dok. pr. br. 549, br. 96; dok. pr. br. 547, br. 96; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 451; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁶² Dok. pr. br. 460, br. 69; dok. pr. br. 549, br. 69; dok. pr. br. 547, br. 69; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 322; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁶³ Dok. pr. br. 460, br. 162; dok. pr. br. 549, br. 162; dok. pr. br. 547, br. 162; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 769; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁶⁴ Dok. pr. br. 460, br. 12; dok. pr. br. 549, br. 12; dok. pr. br. 547, br. 12; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 57; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁶⁵ Dok. pr. br. 460, br. 58; dok. pr. br. 549, br. 58; dok. pr. br. 554, str. 2841-2852; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 58; dok. pr. br. 462, str. 265.

²³⁶⁶ Dok. pr. br. 460, br. 35; dok. pr. br. 459, br. 35; dok. pr. br. 554, str. 2853-2865; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 35; dok. pr. br. 462, str. 157.

159.	ŠIMUNIĆ, Pero ²³⁶⁸	1943.	muški
160.	ŠINDILJ, Vjekoslav ²³⁶⁹	1971.	muški
161.	ŠRENK, Đuro ²³⁷⁰	1943.	muški
162.	ŠTEFULJ, Dražen ²³⁷¹	1963.	muški
163.	TADIĆ, Tadija ²³⁷²	1959.	muški
164.	TARLE, Dujo ²³⁷³	1950.	muški
165.	TEREK, Antun ²³⁷⁴	1940.	muški
166.	TIČLJARIĆ, Darko ²³⁷⁵	1971.	muški
167.	TIVANOVAC, Ivica ²³⁷⁶	1963.	muški
168.	TOMAŠIĆ, Tihomir ²³⁷⁷	1963.	muški
169.	TORDINAC, Željko ²³⁷⁸	1961.	muški
170.	TOT, Tomislav ²³⁷⁹	1967.	muški
171.	TRALJIĆ, Tihomir ²³⁸⁰	1967.	muški
172.	TURK, Miroslav ²³⁸¹	1950.	muški

²³⁶⁷ Dok. pr. br. 460, br. 25; dok. pr. br. 549, br. 25; dok. pr. br. 547, br. 25; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 113; svedok P012, T. 3667-3669; dok. pr. br. 554, str. 1455-1467; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁶⁸ Dok. pr. br. 460, br. 63; dok. pr. br. 549, br. 63; dok. pr. br. 547, br. 63; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 289; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁶⁹ Dok. pr. br. 460, br. 73; dok. pr. br. 549, br. 73; dok. pr. br. 547, br. 73; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 342; svedok P030, T. 9755-9760; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁷⁰ Dok. pr. br. 460, br. 6; dok. pr. br. 549, br. 6; dok. pr. br. 547, br. 6; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 28; svedok P012, T. 3667-3669; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁷¹ Dok. pr. br. 460, br. 166; dok. pr. br. 549, br. 166; dok. pr. br. 547, br. 166; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 166; dok. pr. br. 554, str. 1516-1531; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁷² Dok. pr. br. 460, br. 33; dok. pr. br. 549, br. 33; dok. pr. br. 547, br. 33; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 149; svedok P011, T. 5781-5783, dok. pr. br. 258.

²³⁷³ Dok. pr. br. 460, br. 173; dok. pr. br. 549, br. 173; dok. pr. br. 547, br. 173; dok. pr. br. 47, Spisak B; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 825; svedok P013, T. 1166, 1171, 1209, 1266; svedok P013, T. 1209, 1211; dok. pr. br. 554, str. 1567-1580; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁷⁴ Dok. pr. br. 460, br. 181; dok. pr. br. 549, br. 181; dok. pr. br. 547, br. 181; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 862; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁷⁵ Dok. pr. br. 460, br. 120 ("Darko Tišljarić"); dok. pr. br. 549, br. 120 ("Darko Tišljarić"); dok. pr. br. 547, br. 120 ("Darko Tišljarić"); dok. pr. br. 47, Spisak A ("Darko Tišljarić"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 564; dok. pr. br. 554, str. 1595-1609 ("Darko Tišljarić"); dok. pr. br. 346, Spisak B ("Darko Tišljarić").

²³⁷⁶ Dok. pr. br. 460, br. 130; dok. pr. br. 549, br. 130; dok. pr. br. 547, br. 130; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 615; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁷⁷ Dok. pr. br. 460, br. 104; dok. pr. br. 549, br. 104; dok. pr. br. 547, br. 104; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 554, str. 1627-1640; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁷⁸ Dok. pr. br. 460, br. 123; dok. pr. br. 549, br. 123; dok. pr. br. 547, br. 123; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 580; dok. pr. br. 554, str. 1641-1657; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁷⁹ Dok. pr. br. 460, br. 32; dok. pr. br. 549, br. 32; dok. pr. br. 547, br. 32; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 144; dok. pr. br. 554, str. 1658-1670; dok. pr. br. 346, Spisak C ("Tomislav Tot").

²³⁸⁰ Dok. pr. br. 460, br. 38; dok. pr. br. 549, br. 38; dok. pr. br. 547, br. 38; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 169; dok. pr. br. 346, Spisak B.

173.	TURK, Petar ²³⁸²	1947.	muški
174.	TUSTONJIĆ, Dane ²³⁸³	1959.	muški
175.	TUŠKAN, Dražen ²³⁸⁴	1966.	muški
176.	UŠAK, Branko ²³⁸⁵	1958.	muški
177.	VAGENHOFER, Mirko ²³⁸⁶	1937.	muški
178.	VARENICA, Zvonko ²³⁸⁷	1957.	muški
179.	VARGA, Vladimir ²³⁸⁸	1944.	muški
180.	VASIĆ, Mikajlo ²³⁸⁹	1963.	muški
181.	VEBER, Siniša ²³⁹⁰	1969.	muški
182.	VIDOŠ, Goran ²³⁹¹	1960.	muški
183.	VIRGES, Antun ²³⁹²	1953.	muški
184.	VLAHO, Mate ²³⁹³	1959.	muški
185.	VLAHO, Miroslav ²³⁹⁴	1967.	muški

²³⁸¹ Dok. pr. br. 460, br. 167; dok. pr. br. 549, br. 167; dok. pr. br. 547, br. 167; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 795; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁸² Dok. pr. br. 460, br. 115; dok. pr. br. 549, br. 115; dok. pr. br. 547, br. 115; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 536; dok. pr. br. 554, str. 1712-1728; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁸³ Dok. pr. br. 460, br. 55; dok. pr. br. 549, br. 55; dok. pr. br. 547, br. 55; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 249; svedok P030, T. 9755-9760; dok. pr. br. 554, str. 1729-1741; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁸⁴ Dragutin Berghofer, T. 5301-5304; 5323-5327; dok. pr. br. 228; dok. pr. br. 554, str. 1742-1754; dok. pr. br. 346, Spisak A.

²³⁸⁵ Dok. pr. br. 460, br. 132; dok. pr. br. 549, br. 132; dok. pr. br. 547, br. 132; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 625; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁸⁶ Dok. pr. br. 460, br. 46; dok. pr. br. 549, br. 46; dok. pr. br. 547, br. 46; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 206;

dok. pr. br. 554, str. 1778-1798, 1799-1814; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁸⁷ Dok. pr. br. 460, br. 117; dok. pr. br. 549, br. 117; dok. pr. br. 547, br. 117; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 548; svedok P012, T. 3685; Dragutin Berghofer, T. 5280-5281; svedok P011, T. 5732, 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 554, str. 1815-1828; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁸⁸ Dok. pr. br. 460, br. 18; dok. pr. br. 549, br. 18; dok. pr. br. 547, br. 18; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 81; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁸⁹ Dok. pr. br. 460, br. 192 ("Mihajlo Vasić"); dok. pr. br. 549, br. 192; dok. pr. br. 547, br. 192; dok. pr. br. 47, Spisak A ("Mikajilo Vasić"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 920, 923; dok. pr. br. 346, Spisak B ("Mihajlo Vasić").

²³⁹⁰ Dok. pr. br. 460, br. 144; dok. pr. br. 549, br. 144; dok. pr. br. 547, br. 144; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 685; svedok P007, T. 4042-4045, dok. pr. br. 188; Dragutin Berghofer, T. 5390, 5393, 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 554, str. 1829-1842; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁹¹ Dok. pr. br. 460, br. 176; dok. pr. br. 549, br. 176; dok. pr. br. 547, br. 176; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 839; svedok P031, T. 3311, 3312, 3232-3234; Dragutin Berghofer, T. 5301-5304, dok. pr. br. 228, 5323-5327; dok. pr. br. 554, str. 1843-1858; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁹² Dok. pr. br. 460, br. 160 ("Anton Virges"); dok. pr. br. 549, br. 160; dok. pr. br. 547, br. 160; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 758; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁹³ Dok. pr. br. 460, br. 128; dok. pr. br. 549, br. 128; dok. pr. br. 547, br. 128; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 605; svedok P007, T. 4042-4045, dok. pr. br. 188; svedok P012, T. 3659-3670, 3741-3742; dok. pr. br. 554, str. 1885-1895; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁹⁴ Dok. pr. br. 460, br. 155; dok. pr. br. 549, br. 155; dok. pr. br. 547, br. 155; svedok P012, T. 3659, 3670, 3741; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 737; dok. pr. br. 346, Spisak C.

186.	VOLODER, Zlatan ²³⁹⁵	1960.	muški
187.	VUJEVIĆ, Zlatko ²³⁹⁶	1951.	muški
188.	VUKOJEVIĆ, Slaven ²³⁹⁷	1970.	muški
189.	VUKOVIĆ, Rudolf ²³⁹⁸	1961.	muški
190.	VULIĆ, Ivan ²³⁹⁹	1946.	muški
191.	ZERA, Mihajlo ²⁴⁰⁰	1955.	muški
192.	ZELJKO, Josip ²⁴⁰¹	1953.	muški
193.	ŽERAVICA, Dominik ²⁴⁰²	1959.	muški
194.	ŽUGEČ, Borislav ²⁴⁰³ 1963/muški	1963.	muški

²³⁹⁵ Dok. pr. br. 460, br. 26; dok. pr. br. 549, br. 26; dok. pr. br. 547, br. 26; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 119; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²³⁹⁶ Dok. pr. br. 460, br. 105; dok. pr. br. 549, br. 105; dok. pr. br. 547, br. 105; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 489; dok. pr. br. 554, str. 1931-1943; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁹⁷ Dok. pr. br. 460, br. 193; dok. pr. br. 549, br. 193; dok. pr. br. 547, br. 193; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 926-927; svedok P011, T. 5732, 5780-5781, dok. pr. br. 258; dok. pr. br. 346, Spisak B.

²³⁹⁸ Dok. pr. br. 460, br. 93 ("Rudolf Vuković"); dok. pr. br. 549, br. 93 ("Rudolf Vuković"); dok. pr. br. 547, br. 93 ("Rudolf Vuković"); dok. pr. br. 47, Spisak A ("Rudolf Vuković"); dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 436; dok. pr. br. 554, str. 1957-1972 ("Rudolf Vuković"); dok. pr. br. 346, Spisak B ("Rudolf Vuković").

²³⁹⁹ Dok. pr. br. 460, br. 27; dok. pr. br. 549, br. 27; dok. pr. br. 547, br. 27; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 123; svedok P007, T. 4042-2045, dok. pr. br. 188; Ljubica Došen, T. 3793-3794, 3781-3782; dok. pr. br. 346, spisak B.

²⁴⁰⁰ Dok. pr. br. 460, br. 48; dok. pr. br. 549, br. 48; dok. pr. br. 547, br. 48; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 214; svedok P012, T. 3666; dok. pr. br. 554, str. 2039-2050; dok. pr. br. 346, Spisak C.

²⁴⁰¹ Dok. pr. br. 460, br. 59; dok. pr. br. 549, br. 59; dok. pr. br. 547, br. 59; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 269; Binazija Kolesar, T. 962-963; svedok P013, T. 1196; Rudolf Vilhelm, T. 4875-4881; dok. pr. br. 554, str. 2027-2038 ("Josip Zeljko"); dok. pr. br. 346, Spisak C.

²⁴⁰² Dok. pr. br. 460, br. 65; dok. pr. br. 459, br. 65; dok. pr. br. 554, str. 2051-2063; dok. pr. br. 346, Spisak B; dok. pr. br. 47, Spisak B; dok. pr. br. 547, br. 65; dok. pr. br. 462, str. 300.

²⁴⁰³ Dok. pr. br. 460, br. 31; dok. pr. br. 549, br. 31; dok. pr. br. 547, br. 31; dok. pr. br. 458; dok. pr. br. 462, str. 140; dok. pr. br. 346, Spisak C.

XIV. DODATAK I: GLOSAR

1. JOd	1. jurišni odred
1. bataljon VP gmtbr	1. bataljon vojne policije Gardijske motorizovane brigade
1. četa 1. mb gmtbr	1. četa 1. motorizovanog bataljona Gardijske motorizovane brigade
1. mb gmtbr	1. motorizovani bataljon Gardijske motorizovane brigade
1. VO	1. vojna oblast
2. bataljon VP gmtbr	2. bataljon vojne policije Gardijske motorizovane brigade
2. četa 1. mb gmtbr	2. četa 1. motorizovanog bataljona Gardijske motorizovane brigade
2. JOd	2. jurišni odred
2. mb gmtbr	2. motorizovani bataljon Gardijske motorizovane brigade
3. četa 1. mb gmtbr	3. četa 1. motorizovanog bataljona Gardijske motorizovane brigade
3. JOd	3. jurišni odred
80. mtbr	80. motorizovana brigada (Kragujevac)
B/H/S	bosanski/hrvatski/srpski jezik
Dopunski protokol I	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Ženeva, 8. jun 1977. godine
Dopunski protokol II	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), Ženeva, 8. juni 1977. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Babić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Babića</i> , predmet br. IT-03-72-A, Presuda po žalbi na kaznu, 18. juli 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blagojević</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Deronjić</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Deronjića</i> , predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. juli 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Dragan Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-2-S, Presuda po žalbi na kaznu, 4.

	februar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-A Presuda, 30. novembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Miodraga Jokića</i> , predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 30. avgust 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kamuhanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana de Dieu Kamuhande</i> , predmet br. ICTR-99-54A-A, Presuda, 19. septembar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23 & 23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30/1-A, Drugostepena presuda, 28. februar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Momir Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 8. mart 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Naletilić</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Semanza</i>	<i>Tužilac protiv Laurenta Semanze</i> , predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. godine
gmtbr	Gardijska motorizovana brigada
HOS	Hrvatske oslobodilačke snage
HV	Hrvatska vojska
IKNL	Međunarodna komisija za nestala lica
INTERPOL	Međunarodna organizacija kriminalističke policije

Komentar MKCK uz Dopunske protokole	Komentar uz Dopunske protokole Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949, od 8. juna 1977. godine, Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1987. godine
Komentar MKCK uz Ženevsku konvenciju IV	J. Pictet, ur, <i>The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary, Part: IV Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war</i> /Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949, Komentar, Deo IV: Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica u vreme rata/ (Ženeva, Međunarodni komitet Crvenog krsta, 1958)
Malteser Kreuz	malteški krst
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritoriji susednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994. godine
Mrkšićeva odbrana	branioci optuženog Mileta Mrkšića
MSF	Médecins Sans Frontières /Lekari bez granica/
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske
odbrana	branioci optuženih Mileta Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina
Odluka na osnovu pravila 11bis u predmetu <i>Janković</i>	<i>Tužilac protiv Gojka Jankovića</i> , predmet br. IT-96-23/2-PT, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11bis, 22. jul 2005. godine
Odluka na osnovu pravila 11bis u predmetu <i>Lukić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića</i> , predmet br. IT-98-32/1-PT, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11bis, 5. april 2007. godine
Odluka na osnovu pravila 11bis u predmetu <i>Rašević i Todović</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Raševića i Save Todovića</i> , predmet br. IT-97-25/1-PT, Odluka u vezi s prosljeđivanjem predmeta na osnovu pravila 11bis, 8. juli 2005. godine
Odluka na osnovu pravila 61 u predmetu <i>Mrkšić</i>	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića, Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-PT, Pregled optužnice u skladu s pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima, 3. april 1996. godine
Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu <i>Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , predmet br. IT-02-54-T, Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće presude, 16. jun 2004. godine
Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> ,

	predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995. godine
OG Jug	Operativna grupa Jug
Optužnica	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka po trećoj objedinjenoj izmenjenoj optužnici, 9. mart 2005. godine
PMEZ	Posmatračka misija Evropske zajednice
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
Presuda o kazni u predmetu <i>Dragan Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-2-S, Presuda o kazni, 18. decembar 2003. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Rajić</i>	<i>Tužilac protiv Ivica Rajića</i> , predmet br. IT-95-12-S, Presuda o kazni, 8. maj 2006. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Todorović</i>	<i>Tužilac protiv Stevana Todorovića</i> , predmet br. IT-95-9/1-S, Presuda o kazni, 31. juli 2001. godine
Presuda o žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-A bis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. godine
Pretpretresni podnesak Mrkšićeve odbrane	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića, Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-PT, Pretpretresni podnesak odbrane, 23. septembar 2005; Dodatak pretpretresnom podnesku odbrane, 14. oktobar 2005. godine
Pretpretresni podnesak Radićeve odbrane	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-PT, Pretpretresni podnesak odbrane optuženog Miroslava Radića, 23. septembar 2005; Dodatak pretpretresnom podnesku optuženog Miroslava Radića, 14. oktobar 2005. godine
Pretpretresni podnesak Šljivančaninove odbrane	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-PT, Pretpretresni podnesak Veselina Šljivančanina, 23. septembar 2005. godine; Dodatak pretpretresnom podnesku optuženog Veselina Šljivančanina, 20. oktobar 2005. godine
Pretpretresni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Podnesak tužilaštva: Pretpretresni podnesak, spisak svedoka, rezime svedočenja svedoka i spisak dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, 29. avgust 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paul Akayesu</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blagojević</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana</i>

	<i>Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-94-14-T, Presuda, 3. mart 2000. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-T, Presuda i mišljenje, 5. decembar 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Halilović</i>	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Clément Kayishema i Obed Ruzindana</i> , predmet br. ICTR-95-1-T, Presuda, 21. maj 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunaraca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30-T, Presuda, 2. novembar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Limaj</i>	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja i drugih</i> , predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Martić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Martića</i> , predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. juni 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Naletilić</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , predmet br. IT-98-34-T, Presuda, 31. mart 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Rutaganda</i>	<i>Tužilac protiv Georgesa Andersona Nderubumwe Rutagande</i> , predmet br. ICTR-96-3-T, Presuda, 6. decembar 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. juli 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> ,

	predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002. godine
Radićeva odbrana	branioci optuženog Miroslava Radića
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
Šljivčaninova odbrana	branioci optuženog Veselina Šljivčanina
Statut	Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju osnovanog Rezolucijom 827 Saveta bezbednosti
suđenje u predmetu <i>Dokmanović</i>	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića, Miroslava Radića, Veselina Šljivčanina i Slavka Dokmanovića</i> , predmet br. IT-95-13a
T.	Transkript pretresa u ovom predmetu. Sve stranice transkripta na koje se upućuje u ovoj Presudi navedene su prema nekorigovanoj verziji transkripta. Između te i konačne verzije transkripta za javnost mogu se, dakle, javiti manje nepodudarnosti u brojevima stranica.
TO	Teritorijalna odbrana
Tužilaštvo	Tužilaštvo
UN	Ujedinjene nacije
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
Veće	Sekcija III Pretresnog veća II Međunarodnog suda
Zajednički član 3	Zajednički član 3 Ženevskih konvencija od I do IV
Završni podnesak Mrkšićeve odbrane	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića, Šljivčanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Završni pretpresni podnesak odbrane Mileta Mrkšića (poverljivo), 26. februar 2007. godine
Završni podnesak Radićeve odbrane	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivčanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Završni podnesak odbrane g. Miroslava Radića (poverljivo), 26. februar 2007. godine
Završni podnesak Šljivčaninove odbrane	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivčanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Završni podnesak odbrane Veselina Šljivčanina (poverljivo), 26. februar 2007. godine
Završni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivčanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Završni podnesak tužilaštva (poverljivo), 26. februar 2007. godine
Ženevska konvencija I	Ženevska konvencija I za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. avgusta 1949. godine
Ženevska konvencija II	Ženevska konvencija II za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12. avgusta 1949. godine
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija III o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. avgusta 1949. godine
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih lica u vreme rata od 12. avgusta 1949. godine

Ženevske konvencije	Ženevske konvencije od I do IV od 12. avgusta 1949. godine
ZNG	Zbor narodne garde

XV. DODATAK II: MAPE

Mapa 1: Mapa područja Vukovara s fotografijama vukovarske bolnice, Ovčare i “Veleprometa”
(dok. pr. br. 59)

Mapa 2: Mapa istočne Hrvatske (dok. pr. br. 103)

Mapa 3: Mapa opštine Vukovar (dok. pr. br. 115)

Mapa 4: Mapa grada Vukovara (dok. pr. br. 357)

0462-6522

IT-95-13/1-T

9484

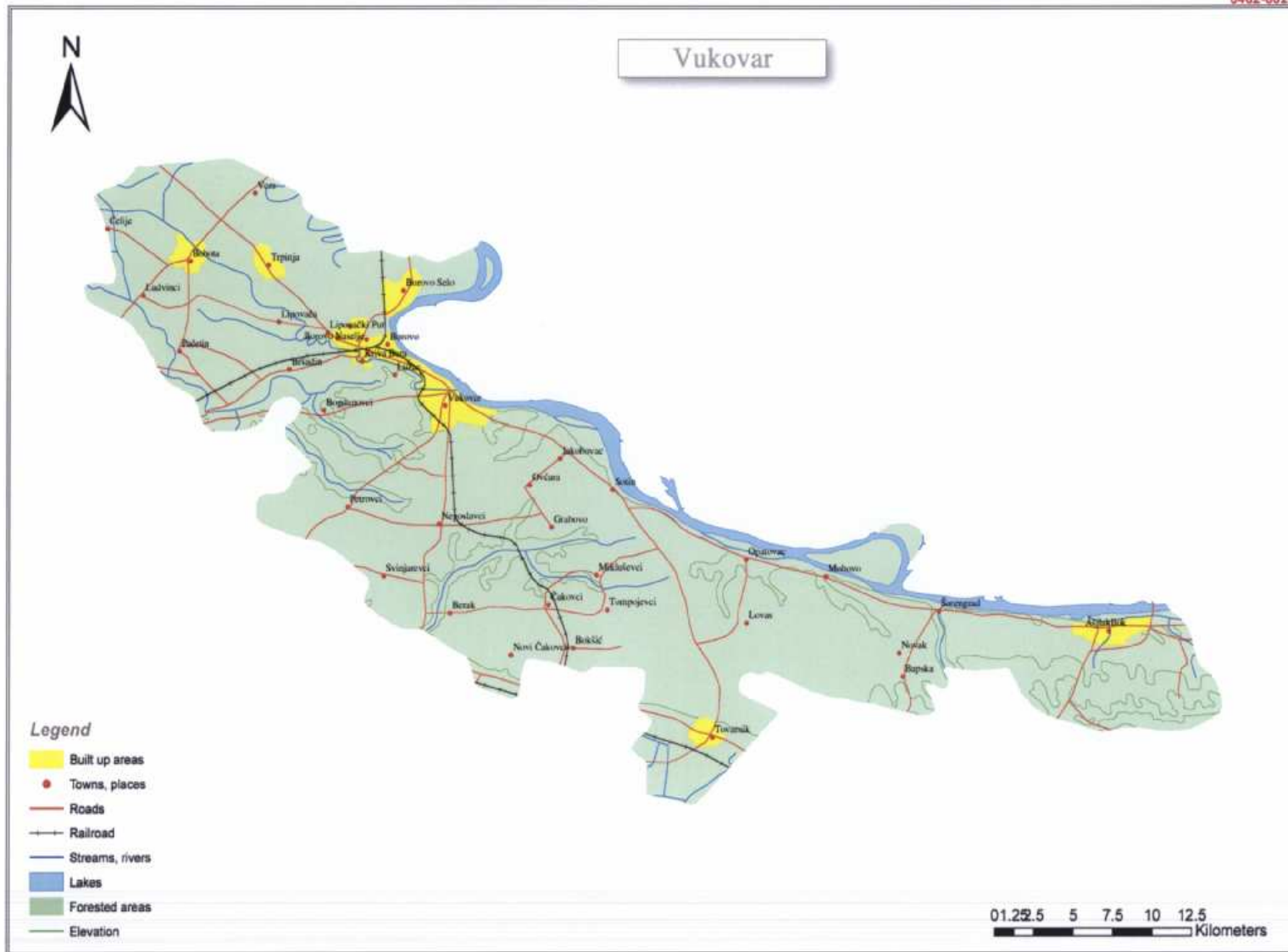
MAP 6 - VUKOVAR MASTER MRASIC ET AL. IT-95-13/1 Cutout from Vinkovci 376-2 Backa Palanka 377-1 (original scale 1:50,000) MAP 5 (1/20000) 59

Exhibit 59

MAP 4. EASTERN CROATIA - Visinski Court Books - Mosaic of Al. 21-95-1311 Sremska Mitrovica added by ICTY/019 map © Crown Inst. Exhibit 103

0462-6621

IT-95-13/1-T

1482

MAP 5 VUKOVAR MUNICIPALITY - VUKOVAR COURT BINDER - MRKŠIĆ ET AL IT-95-13/1

MAP 5 October 2001

Exhibit 115 This is not a Military Map - use for illustrative purposes only (AR012)

XVI. DODATAK III: ISTORIJAT POSTUPKA

A. Pretpretresni postupak

1. Prvobitna optužnica i postupak na osnovu pravila 61

717. Prvobitnu optužnicu protiv optuženih potvrdio je sudija Fouad Riad 7. novembra 1995. godine.²⁴⁰⁴ Nalozi za hapšenje svih optuženih izdati su 8. novembra 1995. godine.²⁴⁰⁵ Budući da nijedan nalog za hapšenje optuženih nije izvršen u “razumnom roku” od dana izdavanja, u skladu s pravilom 61 Pravilnika, tužilaštvo je pozvano da podnese izveštaj o merama koje je preduzelo da bi optužnica bila lično uručena. Pošto se uverio da je tužilaštvo revnosno postupilo, sudija koji je potvrdio prvobitnu optužnicu protiv optuženih naložio je tužilaštvu da predmet iznese na preispitivanje Pretresnom veću I u punom sastavu.²⁴⁰⁶ U skladu s pravilom 61, tokom preispitivanja Pretresno veće je trebalo da odluči da li postoje razumni osnovi za uverenje da je svaki od optuženih počinio sva ili neka od krivičnih dela kojima se terete u prvobitnoj optužnici, te da, ako dođe do takvog zaključka, izda međunarodne naloge za hapšenje. Da bi Pretresno veće I donelo tu odluku, na raspolaganje su mu stavljeni dokazi koji su predloženi sudiji koji je potvrdio optužnicu. Pored toga, Pretresno veće I je tokom pretresa održanih 20, 26, 27. i 28. marta 1996. godine saslušalo potencijalne svedoke tužilaštva. Optuženi nisu imali zastupnike na tim pretresima. Nakon preispitivanja, Pretresno veće I je zaključilo da postoje razumni osnovi za uverenje da su trojica optuženih počinili krivična dela za koja se terete u prvobitnoj optužnici, ponovo je potvrdilo sve tačke optužnice i 3. aprila 1996. godine izdalo međunarodne naloge za hapšenje ove trojice optuženih.²⁴⁰⁷ Usled preispitivanja na osnovu pravila 61, 3. aprila 1996. godine takođe je izmenjena i dopunjena prvobitna optužnica tako da obuhvati još jednog saoptuženog, Slavka Dokmanovića.²⁴⁰⁸ Sledeća izmenjena i dopunjena optužnica protiv sve četvorice optuženih podneta je 2. decembra 1997. godine.²⁴⁰⁹ Slavko Dokmanović je prebačen na Međunarodni sud 27. juna 1998. godine i

²⁴⁰⁴ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13-I, Optužnica, 7. novembar 1995. godine.

²⁴⁰⁵ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Nalog za hapšenje sa nalogom za izručenje, 8. novembar 1995. godine.

²⁴⁰⁶ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Nalog da Pretresno veće I preispita optužnicu na javnom pretresu (Pravilo 61 Pravilnika o postupku i dokazima), 6. mart 1996. godine.

²⁴⁰⁷ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13-R61, Pregled optužnice u skladu s pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima, 3. april 1996. godine.

²⁴⁰⁸ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića, Šljivančanina i Dokmanovića*, predmet br. IT-95-13a-I, Optužnica, 1. april 1996. godine. Ovu izmenu je odobrio sudija Riad 3. aprila 1996. godine.

²⁴⁰⁹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića, Šljivančanina i Dokmanovića* predmet br. IT-95-13a-PT, Izmenjena optužnica, 2. decembar 1997. godine.

suđenje protiv njega počelo je 19. januara 1998. godine. Slavko Dokmanović je preminuo 29. juna 1998. godine, čime je obustavljen postupak protiv njega.²⁴¹⁰

2. Prvo stupanje pred Sud i istorijat optužnica

718. Optuženi Mile Mrkšić se predao Međunarodnom sudu 15. maja 2002. godine. Prilikom prvog stupanja pred Sud 16. maja 2002. godine, Mile Mrkšić je izjavio da nije kriv ni po jednoj od tačaka.

719. Optuženi Miroslav Radić se predao Međunarodnom sudu, na koji je prebačen 17. maja 2003. godine. Prilikom prvog stupanja pred Sud 21. maja 2003. godine Miroslav Radić je izjavio da nije kriv ni po jednoj od tačaka.

720. Optuženog Veselina Šljivančanina uhapsile su srpske vlasti u Beogradu 13. juna 2003. godine, a u sedište Međunarodnog suda prebačen je 1. jula 2003. godine. Prilikom prvog stupanja pred sud, održanom 3. i 10. jula 2003. godine, Veselin Šljivančanin je izjavio da nije kriv ni po jednoj od tačaka.

721. Dana 29. avgusta 2002. godine, nakon što je Mile Mrkšić prebačen na Međunarodni sud, tužilaštvo je podnelo drugu izmenjenu optužnicu protiv Mileta Mrkšića kao jedinog optuženog.²⁴¹¹ Dana 21. jula 2004. godine tužilaštvo je podnelo zahtev za odobrenje da podnese objedinjenu izmenjenu optužnicu protiv ove trojice optuženih. Dana 23. januara 2004. godine, Pretresno veće je donelo odluku po tom zahtevu tužilaštva, kojom je rešilo i podneske optuženih kojima je osporavana forma optužnice.²⁴¹² Dana 9. februara 2004. godine, u skladu s odlukom Pretresnog veća, tužilaštvo je podnelo objedinjenu izmenjenu optužnicu protiv trojice optuženih.²⁴¹³ Nakon što je odbrana podnela dalje podneske o navodnim manjkavostima u formi optužnice, Pretresno veće je naložilo tužilaštvu da podnese modifikovanu optužnicu,²⁴¹⁴ što je ono i učinilo 26. avgusta 2004. godine.²⁴¹⁵ Ta optužnica je ponovo izmenjena, shodno nalogu Pretresnog veća, pa je tužilaštvo 15. novembra 2004. godine podnelo "Treću objedinjenu izmenjenu optužnicu". Važeća optužnica je ta "Treća objedinjena izmenjena optužnica".

²⁴¹⁰ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića, Šljivančanina i Dokmanovića*, predmet br. IT-95-13a-PT, Nalog kojim se obustavlja postupak protiv Slavka Dokmanovića, 15. jul 1998. godine.

²⁴¹¹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Druga izmenjena optužnica, 29. avgust 2002. godine.

²⁴¹² *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka o formi objedinjene izmenjene optužnice i zahtevu tužilaštva za izmenu optužnice, 23. januar 2004. godine.

²⁴¹³ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Objedinjena izmenjena optužnica, 9. februar 2004. godine.

²⁴¹⁴ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka o formi modifikovane objedinjene izmenjene optužnice, 20. jul 2004. godine.

²⁴¹⁵ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Druga modifikovana objedinjena izmenjena optužnica, 26. avgust 2004. godine.

3. Molbe za privremeno puštanje na slobodu

722. Dana 23. maja 2002. godine Mile Mrkšić je podneo “Zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu” u kojem je tražio da iz zdravstvenih razloga bude privremeno pušten na slobodu svojoj kući u Beogradu, Srbija, koji je Pretresno veće odbilo u svojoj “Odluci po zahtevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu” od 24. jula 2002. godine, jer nije pokazano da bi Mile Mrkšić, ukoliko bi bio privremeno pušten na slobodu, pristupio sudu radi suđenja.²⁴¹⁶ Dana 29. januara 2004. godine Mile Mrkšić je podneo “Zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu radi odlaska na majčinu sahranu kojim se zamenjuje raniji zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu radi posete bolesnoj majci”, u kojem je optuženi tražio da mu se odobri da otputuje u Beograd kako bi prisustvovao sahrani svoje majke. Dana 30. januara 2004. godine u “Odluci u skladu s pravilom 65 kojom se odobrava Mrkšićev zahtev da ode na sahranu svoje majke” Pretresno veće je optuženom odobrilo privremeno puštanje na slobodu u trajanju od tri dana, kako bi prisustvovao sahrani svoje majke.

723. Dana 20. maja 2004. godine Pretresno veće je odbilo zahtev Miroslava Radića za privremeno puštanje na slobodu radi prisustvovanja pomenu povodom godišnjice smrti njegovog oca.²⁴¹⁷

724. Dana 23. februara 2005. godine Mile Mrkšić je podneo novi zahtev za privremeno puštanje na slobodu, koji je odbijen 9. marta 2005. godine. Pretresno veće se nije uverilo da bi Mile Mrkšić, ukoliko bi bio privremeno pušten na slobodu, pristupio sudu radi suđenja i da ne bi predstavljao opasnost ni po koju žrtvu, svedoka ili neko drugo lice.²⁴¹⁸ Mile Mrkšić nakon toga nije podnosio zahteve.

4. Postupak na osnovu pravila 11bis

725. Dana 9. februara 2005. godine tužilac je podneo “Predlog tužioca na osnovu pravila 11bis za prosleđivanje optužnice drugom sudu” i s njim povezan “Zahtev tužioca na osnovu pravila 11bis za prosleđivanje optužnice drugom sudu”, u kojima je tražio da se predmet protiv ove trojice optuženih radi suđenja prosledi vlastima Srbije i Crne Gore ili vlastima Hrvatske (u daljem tekstu: “Zahtev za prosleđivanje”). Dana 14. februara 2005. godine predsednik Međunarodnog suda je izdao “Nalog

²⁴¹⁶ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu, 23. maj 2002. godine; Odluka po zahtevu Mileta Mrkšića za privremeno puštanje na slobodu, 24. jul 2002. godine.

²⁴¹⁷ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka po molbi optuženog Radića za privremeno puštanje na slobodu, 20. maj 2004. godine.

²⁴¹⁸ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Zahtev odbrane za privremeno puštanje na slobodu, 23. februar 2005. godine; *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka po zahtevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu, 9. mart 2005. godine.

kojim se imenuje Pretresno veće za svrhe donošenja odluke treba li se optužnica ustupiti drugom sudu u skladu s pravilom 11*bis*”, i njime imenovao Veće za prosleđivanje, u čijem sastavu su bili sudija Alphons Orié, sudija O-Gon Kwon i sudija Kevin Parker, radi razmatranja zahteva. Dana 1. marta 2005. godine odbrana je podnela “Zajednički odgovor odbrane na zahtev tužioca na osnovu pravila 11*bis* za prosleđivanje optužnice drugom sudu” u kojem je tvrdila da uslovi za prosleđivanje optužnice propisani pravilom 11*bis*(C) jesu ispunjeni, ali da su uslovi za prosleđivanje na osnovu pravila 11*bis*(B) ispunjeni samo kad je reč o Srbiji i Crnoj Gori. Dana 15. aprila 2005. godine Veće za prosleđivanje je naložilo stranama u postupku i pozvalo Vladu Hrvatske i Vladu Srbije i Crne Gore da iznesu svoje stavove o težini zločina i stepenu odgovornosti optuženih, kao i o materijalnom i procesnom pravu koje bi se primenjivalo u slučaju da predmet bude prosleđen vlastima Hrvatske ili Srbije i Crne Gore. Dana 12. maja 2005. godine održan je pretres po zahtevu za prosleđivanje u kojem su učestvovalе strane u postupku i predstavnici Vlade Hrvatske i Vlade Srbije i Crne Gore.

726. Dana 9. juna 2005. godine tužilaštvo je podnelo zahtev u kojem je od Veća za prosleđivanje tražilo odobrenje da povuče Zahtev za prosleđivanje i naloži ponovno dodeljivanje predmeta odgovarajućem pretresnom veću Međunarodnog suda.²⁴¹⁹ Dana 13. juna 2005. godine timovi odbrane trojice optuženih podneli su zajednički odgovor u kojem se protive zahtevu za povlačenje i traže da se optužnica prosledi vlastima Srbije i Crne Gore.²⁴²⁰ Dana 30. juna 2005. godine Veće za prosleđivanje je odobrilo zahtev za povlačenje Zahteva za prosleđivanje zaključivši da nema dovoljno opravdanja da postupi *proprio motu* i da će pravda biti bolje zadovoljena ako bi se suđenje vodilo na Međunarodnom sudu.²⁴²¹

5. Početak suđenja

727. Tužilaštvo je 29. avgusta 2005. godine podnelo svoj Pretpretresni podnesak, zajedno sa spisikom svedoka i dokaznih predmeta na osnovu pravila 65*ter*(E) Pravilnika. Timovi odbrane trojice optuženih podneli su 23. septembra 2005. godine svoje pretpretresne podneske na osnovu pravila 65*ter*(F). U zahtevu od 28. septembra 2005. godine tužilaštvo je iznelo tvrdnju da pretpretresni podnesci timova odbrane trojice optuženih nisu u skladu s pravilom 65*ter*(F),²⁴²² pa je 10. oktobra 2005. godine Veće naložilo timovima odbrane trojice optuženih da dopune svoje

²⁴¹⁹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Zahtev tužilaštva za povlačenje predloga i zahteva za prosleđivanje optužnice drugom sudu na osnovu pravila 11*bis*, 9. jun 2005. godine.

²⁴²⁰ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Zajednički odgovor odbrane na Zahtev tužilaštva za povlačenje predloga i zahteva za prosleđivanje optužnice drugom sudu na osnovu pravila 11*bis*, 13. jun 2005. godine.

²⁴²¹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka po predlogu tužioca za povlačenje predloga i zahteva za prosleđivanje optužnice na osnovu pravila 11*bis*, 30. jun 2005. godine.

²⁴²² *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Zahtev tužilaštva za pravno sredstvo na osnovu pravila 65*ter*(E), 23. septembar 2005. godine.

pretpretresne podneske.²⁴²³ Dana 14. oktobra 2005. godine Mrkšićeva odbrana je podnela dodatak svom Pretpretresnom podnesku, a Radićev i Šljivančaninov tim odbrane podneli su dodatke svojim pretpretresnim podnescima 20. oktobra 2005. godine.²⁴²⁴

728. Dana 6. oktobra 2005. godine predsednik Međunarodnog suda je za suđenje u ovom predmetu odredio Pretresno veće II, u čijem su sastavu bili sudija Kevin Parker (predsedavajuć), sudija Christine Van Den Wyngaert i sudija Krister Thelin.

729. Početak suđenja bio je zakazan za 3. oktobar 2005. godine. Dana 13. septembra 2005. godine timovi odbrane trojice optuženih podneli su zajednički zahtev u kojem su tražili da se početak suđenja odgodi za četiri do šest nedelja. Dana 22. septembra 2005. godine pretpretresni sudija je delimično odobrio zahtev i naložio da se pretpretresna konferencija održi 10. oktobra 2005, da strane u postupku daju uvodnu reč 11. oktobra 2005. i da izvođenje dokaza počne 25. oktobra 2005. godine.²⁴²⁵

B. Pretresni postupak

1. Pregled

730. Izvođenje dokaza tužilaštva počelo je 11. oktobra 2005. i završilo se 28. juna 2006. godine. Izvođenje dokaza odbrane Mileta Mrkšića počelo je 30. avgusta 2006. i trajalo je do 2. oktobra 2006. godine. Izvođenje dokaza odbrane Miroslava Radića počelo je 9. oktobra 2006. i završilo se 19. oktobra 2006. godine. Izvođenje dokaza odbrane Veselina Šljivančanina počelo je 25. oktobra 2006. i okončano je 7. decembra 2006. godine. Dokazni postupak je okončan 9. februara 2007. godine,²⁴²⁶ a dodatni zahtev tužilaštva za novo izvođenje dokaza je odbijen 23. februara 2007. godine.²⁴²⁷

731. Tužilaštvo je pozvalo 52 svedoka *viva voce*. Od tih svedoka dva su svedočila putem video-konferencijske veze.²⁴²⁸ Iskazi još deset svedoka tužilaštva predloženi su, u celini ili delimično, u

²⁴²³ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Dodatak pretpretresnom podnesku odbrane, 14. oktobar 2005. godine.

²⁴²⁴ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Dodatak pretpretresnom podnesku optuženog Veselina Šljivančanina, 20. oktobar 2005. godine; *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Dodatak pretpretresnom podnesku optuženog Miroslava Radića, 20. oktobar 2005. godine.

²⁴²⁵ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za odgađanje suđenja, 22. septembar 2005. godine.

²⁴²⁶ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Nalog o okončanju dokaznog postupka, 9. februar 2007. godine.

²⁴²⁷ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, 23. februar 2007. godine.

²⁴²⁸ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu tužilaštva za svedočenje jednog svedoka putem video-konferencijske veze, 21. novembar 2005. godine; *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, poverljiva Odluka po zahtevu tužilaštva da se odobri iskaz svedoka putem video-konferencijske veze, 15. februar 2006. godine.

formi pismenih izjava. Mrkšićeva odbrana je pozvala 14 svjedoka *viva voce*. Radićeva odbrana je pozvala šest svjedoka *viva voce*, a pismene izjave dva svjedoka uvrštene su u spis na osnovu pravila 92bis. Šljivančaninova odbrana je pozvala 12 svjedoka radi svjedočenja *viva voce*, a izjave još dva svjedoka uvrštene su na osnovu pravila 92bis. U dokazni spis je uvršteno ukupno 885 dokaznih predmeta. Završni podnesci su podneti 26. februara 2007. godine, a završne reči su saslušane 14, 15. i 16. marta 2007. godine.

2. Pitanja vezana za svjedoke

732. Dana 25. oktobra 2005. godine Veće je odobrilo zahtev tužilaštva za zaštitne mere i naložilo primenu zaštitnih mera tokom svjedočenja 15 svjedoka.²⁴²⁹ Dana 4. aprila 2006. godine Veće je odobrilo dalji zahtev tužilaštva da se iskaz jednog svjedoka dâ uz primenu zaštitnih mera.²⁴³⁰ Poverljivom odlukom od 27. septembra 2006. godine odobreno je da jedan svjedok odbrane svjedoči uz primenu zaštitnih mera.²⁴³¹ Tokom suđenja Veće je ukupno izdalo naloge *subpoena* u vezi sa sedam svjedoka.

733. Dana 17. avgusta 2006. godine tužilaštvo je podnelo poverljivi “Zahtev tužilaštva da obavi razgovor sa svjedocima odbrane”, u kojem je od Veća tražilo odobrenje da obavi razgovor s nekoliko potencijalnih svjedoka odbrane. U odluci zavedenoj 1. septembra 2006. godine Veće je odobrilo tužilaštvu da obavi razgovor sa svjedocima odbrane, budući da “ima opravdani interes za obavljanje razgovora sa svjedocima i po okončanju izvođenja svojih dokaza pošto se dokazi mogu izvoditi i u postupku pobijanja.”²⁴³² Tužilaštvu je naloženo da obavesti odbranu o svojoj namjeri da obavi razgovor s njenim potencijalnim svjedocima.²⁴³³

3. Pitanja vezana za dokaze

734. Dana 25. oktobra 2005. godine Veće je delimično odobrilo zahtev tužilaštva u kojem je ono tražilo da se na osnovu pravila 92bis pismene izjave ili transkripti uvrste u dokazni spis bez unakrsnog ispitivanja.²⁴³⁴ Veće nije odobrilo da se na osnovu pravila 92bis u dokazni spis uvrsti pismena izjave jednog preminulog svjedoka, Slavka Tomića, kao ni transkripti ranijeg svjedočenja

²⁴²⁹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po dodatnom zahtevu tužilaštva za zaštitne mere u vezi sa svjedocima koji su osetljivi izvor informacija, 25. oktobar 2005. godine.

²⁴³⁰ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po dodatnom zahtevu tužilaštva za izmenu zaštitnih mera, 4. april 2006. godine.

²⁴³¹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, poverljiva Odluka po zahtevu odbrane g. Radića za zaštitne mere, 27. septembar 2006. godine.

²⁴³² *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu tužilaštva da obavi razgovor sa svjedocima odbrane, 1. septembar 2006. godine.

²⁴³³ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu tužilaštva da obavi razgovor sa svjedocima odbrane, 1. septembar 2006. godine.

²⁴³⁴ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, poverljiva Odluka po zahtevu tužilaštva za uvrštavanje u spis transkripata i pismenih izjava na osnovu pravila 92bis, 25. oktobar 2005. godine.

jednog drugog svedoka.²⁴³⁵ Zahteve za preispitivanje odluke Veća od 25. oktobra 2005. godine, koje su podneli i tužilaštvo i odbrana, Veće je odbilo 8. odnosno 9. decembra 2005. godine.²⁴³⁶

735. Dana 9. oktobra 2006. godine Veće je donelo “Odluku u vezi s korišćenjem izjava koje su dali optuženi”, kojom je odobrilo korišćenje izjava koje su optuženi 1998. godine dali vlastima u Beogradu, ali samo tokom unakrsnog ispitivanja optuženog koji je dao izjavu.²⁴³⁷

4. Odluka o razjašnjenju Optužnice

736. Zbog spora strana u postupku u vezi s delokrugom tačke 1 Optužnice, a posebno pitanja da li se optuženi u tački 1 terete za događaje koji su se navodno odigrali u objektu “Velepromet”, tužilaštvo je 10. aprila 2006. godine podnelo poverljivi “Zahtev tužilaštva za razjašnjenje u vezi s tačkom 1 Optužnice i pojedinostima na koje se poziva u njoj”. Tužilaštvo u Zahtevu tvrdi da je u paragrafu 40 Optužnice definisan širok vremenski okvir, u koji spadaju i zločini koji su navodno počinjeni u objektu “Velepromet”. Dana 28. aprila 2006. godine timovi odbrane trojice optuženih podneli su “Zajednički odgovor odbrane na Zahtev tužilaštva za razjašnjenje u vezi s tačkom 1 Optužnice i pojedinostima na koje se poziva u njoj”, u kojem se protive tom Zahtevu. U odluci donetoj 19. maja 2006. godine Veće je objasnilo da se optuženi u Optužnici ne terete za navedena dela zlostavljanja i ubistava zatočenika u objektu “Velepromet”, već da su zločini koji su navodno tamo počinjeni opisani u Optužnici samo da bi se prikazala upućenost optuženih u slične slučajeve zlostavljanja kojih je, kako se navodi, bilo u kasarni JNA i na poljoprivrednom dobru Ovčara.²⁴³⁸

5. Odluka na osnovu pravila 98bis

737. Dana 28. juna 2006. godine, na kraju izvođenja dokaza tužilaštva, timovi odbrane svakog od optuženih podneli su usmene zahteve za oslobađajuću presudu na osnovu pravila 98bis. Timovi odbrane svih optuženih tvrdili su da nema dovoljno dokaza u prilog navodima kojima se oni terete u Optužnici. Istog dana, nakon što je saslušalo odgovor tužilaštva, Veće je donelo usmenu odluku kojom je odbilo zahtev odbrane po svim pitanjima. U toj odluci, Veće je zaključilo da trojica optuženih moraju da odgovaraju na optužbe po svim tačkama Optužnice.

²⁴³⁵ Vidi predmet *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, poverljiva Odluka po zahtevu tužilaštva za uvrštavanje u spis transkripata i pismenih izjava na osnovu pravila 92bis, 25. oktobar 2005. godine.

²⁴³⁶ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Nalog po zahtevu tužilaštva za ponovno razmatranje uvrštavanja u spis pismenih izjava na osnovu pravila 92bis(C), 8. decembar 2005. godine; *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za ponovno razmatranje odluke po tužiočevom zahtevu za uvrštavanje u spis transkripata i pismenih izjava na osnovu pravila 92bis, 9. decembar 2005. godine.

²⁴³⁷ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka u vezi s korišćenjem izjava koje su dali optuženi, 9. oktobar 2006. godine.

²⁴³⁸ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu za razjašnjenje u vezi s tačkom 1 Optužnice, 19. maj 2006. godine.

6. Zahtev za uvrštavanje dokaza u postupku replike

738. Dana 28. decembra 2006. godine Veće je odobrilo zahtev tužilaštva da u postupku replike izvede dokaze jednog svedoka, zvučni snimak razgovora s njim i transkript tog snimka.²⁴³⁹ Istog dana izdat je nalog *subpoena*. Svedok u postupku replike nije bio na raspolaganju radi svedočenja onih datuma koje je odredilo Veće. Dana 1. februara 2007. godine tužilaštvo je podnelo zahtev za zamenu svedoka u postupku replike, koji je Veće odbilo 6. februara 2007. godine.²⁴⁴⁰ Pošto svedok u postupku replike i dalje nije bio na raspolaganju, dana 9. februara 2007. godine Veće je proglasilo kraj dokaznog postupka.²⁴⁴¹ Dana 13. februara 2007. godine tužilaštvo je podnelo zahtev za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka s ograničenim ciljem da se u spis kao dokazni predmeti uvrste zvučni snimak razgovora s tim svedokom u postupku replike i transkript tog snimka.²⁴⁴² Dana 23. februara 2007. godine Veće je odbilo zahtev tužilaštva jer se nije uverilo da, bez iskaza koji se očekivao od tog svedoka u postupku replike, predloženi zvučni snimak ima dovoljnu dokaznu vrednost da bi u toj fazi postupka bio uvršten u dokazni spis ili da bi njegovo uvrštavanje bilo pravično prema optuženima.²⁴⁴³

²⁴³⁹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, poverljiva Odluka po zahtevu Tužilaštva za uvrštavanje dokaza u postupku replike, 28. decembar 2006. godine.

²⁴⁴⁰ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, poverljiva Odluka po zahtevu Tužilaštva da se zameni svedok u postupku replike, 6. februar 2007. godine.

²⁴⁴¹ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Nalog o okončanju dokaznog postupka, 9. februar 2007. godine.

²⁴⁴² *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka Tužilaštva, 23. februar 2007. godine.

²⁴⁴³ *Tužilac protiv Mrkšića, Radića i Šljivančanina*, predmet br. IT-95-13/1-T, Zahtev za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, 13. februar 2007. godine.